

شہد رحی سونندہ بہ ربہ ہاری

وہر گئی پائی
عبدالحمید عبدالحمید

نار

منتدی اقرأ الثقافی

www.iqra.afslamontada.com

منتدى اقرأ الثقافي

www.igra.ahlamontada.com

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ناتین

شهرجی سوننه به ربه هاری

شهرحی سوننه‌ی به‌ربه‌هاری

نووسینی

پیشه‌وای ئه‌هلی سوننه‌و جه‌ماعه له سه‌رده‌می خۆیدا

أبو محمد الحسن بن علي بن خلف البربهاري

راڤه‌کردنی

زانای پایه‌دار صالح بن فوزان بن عبدالله الفوزان

وه‌رگیرانی

عبدالمجید عبدالحمید

ناشر

پيشهكى

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله وكفى والصلاة والسلام على نبيه المصطفى وصحبه المجتبى.

أما بعد:-

هەروەكو ئاشكرايە لە پاش كۆچى دوايى پىغەمبەرى نازدار (ﷺ) ئوممەتى ئىسلامى بوون بە چەند گرووپ و كۆمەلەكەو بە تايبەتى لە پاش شەھىد كردنى ئىمامى عوسمان، هەر گرووپەو خۆى بە حەق دەزانى و ئەوانىترى بە گومرا دەزانى، كىشەكە قوولتر و زياتر بوو كاتى لە سەردەمى خەلىفەى عەبباسى مەئموندا كتيبە فەلسەفییە یۆنانى و بیانییەكان وەرگێردرانە سەر زمانى عەرەبى، جا لەو تاقم گرووپانە كە لەو سەردەمەدا پەيدا بوون گرووپى خەوارىچ و موعتەزىلە و شىعە و المرجئة و القدريه و المعطلة و الروافض و المفوضة و المشبهة و الجبرية و.... هتد.

رەنگە تۆ بلى ئەو مەزەب و تاقمانە ئىستا نەماون، راستە.. رەنگە هەندى لەو تاقمانە وەكو كۆمەلەكى سەربەخۆ نەماين بەلام هەندى لە بیروكە و بۆچوونەكانیان زۆر بلاو، جا ئەگەر تۆ بیروكەى ئەوان بزانی ئەو كاتە دەزانى كى فیکرى خەوارىچ و مورجیئە و صوفى.. هتد هەیه، هەروەها لە بواره فیهیكاندا چەندین مەزەب و تاقم پەيدا بوون كە هەر یەكە دەمارگیرى بۆ مەزەبەكەى خۆى هەبوو، تاكو واى لێهاتبوو كەسى عەوامو سادە نەیدەزانى كى حەقەو شوینى كى بکەوى؟

ئەمەش پشت راستکردنەۋەى ئەۋفەرمودانەى پېغەمبەرى خوايە (ﷺ) كە باسى جىاۋازى و دووبەرەكى ئوممەتى (محمد) دەكات، جا پېغەمبەرى خوا (ﷺ) كاتى باسى ئەۋنەخۇشپىيەى كىردوۋە چارەسەرەكەشى لەگەلدا باس كىردوۋە، ئا لەۋكاتە ناسكەدا كەخەلگى تىنۋى زانين و فېرىۋونى حەق بوون ئىمامى بەرەھارى ئەم كىتپەى نوسىيەۋە (كتىبى: شرح السنة) تىيدا مەزەبى ئەھلى سوننە و جەماعەى روون كىردەۋەۋ راۋ بۆچۈونى گىروپە گومپراكانى دىارى كىرد، ھەرۋەكو دەلئىن: خالى خستە سەر پىتەكان، لە ھەموو جىاۋازىيەكاندا مەزەبى ئەھلى سوننەى دىارى كىردو روونى كىردەۋە.

ئەمروش دەبىنين ئەۋجىاۋازى و دووبەرەكىيەنە پەيدا بوۋەۋ لە ناۋموسلماناندا بوونى ھەيە، دەبىنين ھەر گىروپو تاقمە خۆى بە حەق دەزانى و ئەۋانئىتر بە گومپرا دەزانى، جا چۆن لە ناۋ ئەم گىزاۋە دەرچىن؟

ۋەلامى ئەم پىرسىيارە بە جوانى و بە پوونى لەم كىتپەدا باسكراۋە و رىگا راستەكەى روون كىردەۋەتەۋە بۆيە حەقى خۆيەتى بە گويىرەى خۆى بايەخى پى بدرىت و بخويىرئىتەۋە ۋدەمارگىرىمان نەبىت بۆ ئەۋرايەى لە سەرىن بە تاييەتى كاتى بەلگەى پوون و ئاشكرا ھەبوۋ، ھەرگىز مەلئى: ئەمپۇ زەمانىكى ترەۋ ئەۋسەردەمە زەمانىكى تر بوۋە، چونكە دۇنيابە كەۋا ئەم ئىسلامە، ئەم قورئانە، ئەم فەرمودە جوانانە بۆ ھەموو سەردەمىك و ھەموو شوئىئىك و ھەموو ئوممەتىك دەگونجىت، ئەگەر باۋەرت ۋا نەبىت ئەۋا گومانىت لە ئىمانەكەت ھەبىت.

چەندىن زانا ئەم كىتپەيان راڧە كىردوۋە ۋشى كراۋەتەۋە، ئەم كىتپەى بەردەستت يەككە لەۋ راڧانە زانانى پاىەبەرز شەيخ (صالح الفوزان) بە جوانى راڧەى كىردوۋە بەلگەى بۆ قسەكانى ئىمامى بەرەھارى ھىناۋەتەۋە ئەگەر بەلگە ھەبىت لە سەرى.

لە كۆتاييدا داواكارم لە بەرپزتان ھەر كەم و كووپىيەك ھەبوو لەم كىتپەدا ئاگادارم
بەكەنەو (بى گومان كەم و كووپى تىدايە) بە رەخنەكانتان كىتپەكە دەولە مەنتر بەكەن و
خوای گەورە پاداشتان بداتەو.

داواكارم لە خوای گەورە و بە بەزەيى ئەم كارە بچووكەم لى وەرگى و ئىوھش لە
دوعاى خەير بى بەشم مەكەن، خوای گەورە مال و منال و كەس و كارمان بپارىزى و لە
تاوانەكانى من و ئىوھش خوۆش بىت.

(رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ)

وەرگى: عبدالمجيد عبدالحميد / كفرى

Kfree_۱۹۷۰@yahoo.com

تەنھا بە ناوی خوا

ژیاننامەى ئىمامى بەر بەهاری^۱

ناو نەسەب و لە داىکبوونى:

ناوی ئەم پێشەوا بە پێزە (أبو محمد الحسن بن علی بن خلف البربهاری) یە.

بەر بەهاری لە وشەى (بەر بەهەر) وە هاتووە کە ئەویش بریتییە لە دەواو دەرمان و چارەسەرانی لە ولاتی هیندە وە دەهینرا و ئەوانەى دەیانەینا پێیان دەگوت: (بەر بەهاری).

پێشەنگ و گەورەو شەخی حەنبەلییەکانى سەردەمى خۆى بوو، لە دەورووبەرى سالى (۲۵۲) ی کۆچى لە دایک بوو، وادەردەکەوێت لە شارى بەغدا لە دایک بوو و هەر لەوێش ژیاو، سەرەتا لە رۆژئاوای بەغدا بوو و ئەمجار خۆى شار دۆتەو و رۆشتو و بۆ رۆژەلاتى بەغدا.

لە گەل کۆمەلێک لە قوتابیانی ئىمامى ئەحمەدى کۆپى حەنبەل هاوڕێتى کردو و لەوانەو زانستى وەرگرتو و قوتابى ئەوان بوو، ئەمەش بەلگەى کە هەر لە مندالییەو لە ناو کۆمەلێک زانا و قوتابى زانستى ئەهلى سوننەدا ژیاو کە زۆر کاریگەرى لە سەر کەسایەتى هەبوو.

۱ / لە نوسینی ئەم ژياننامەى دەسوودم لە کتیبى (اتحاف القارى بالتعليقات على شرح السنه للبربهارى) بەر بەهاری بە رافە کردنى شەيخ صالح الفوزان و کتیبى (عون الباري ببيان ما تضمنه شرح السنه للإمام البربهاري) نوسینی شەيخ رەبیع بن هادی المدخلی وەرگرتو، بۆ زانیاری زیاتر تەماشای ئەم کتیبانە بکە: (طبقات الحنابلة) ی ابن ابى يعلى، (المنتظم) ی ابن الجوزي، (الكامل) ی ابن اثير، (تاريخ الاسلام) و (سير اعلام النبلاء) و (العبر في خبر من غير) ی ئىمامى الذهبى، (الوافي بالوفيات) ی الصفدي، (البداية والنهاية) ی ابن کثیر، (المقصد الارشد) ی ابن مفلح، (شذرات الذهب) ی ابن عماد.

مامۇستاكانى:

لە كۆمەللىك لە قوتابيانى ئىمامى ئەحمەدەۋە زانستى ۋە رىگرتوۋ لەۋانە:

۱/ أحمد بن محمد بن الحجاج بن عبدالعزيز ابو بكر المروزي.

۲/ سهل بن عبدالله بن يونس بن عيسى ابو محمد التستري.

ھەرۋەھا ھەرموودەى لە (الفتح بن أبى الفتح شخرف بن داود ابو نصر) ھەرۋە ۋە رىگرتوۋ.

پېڭەى زانستى:

ئىمامى بەرپەھارى پېشەۋايەكى ناسراۋ بوۋە، ھەردەم ھەق وېژ بوۋە ۋە بانگەۋازى بۆ سوننە ۋە شوئىنكەۋەتنى ھەرموودە كىردۈ، لاي دەسەلاتداران ناۋ بانگى ھەبوۋە ۋە مەجلىسەكەى ھەردەم ئاۋەدان بوۋە بە ھەرموودە ۋە زانست ۋە فېقھى ئىسلامى، زۆرىك لە زانايانى فېقھ ۋە ھەرموودە ئامادەى ئەۋ مەجلىسە دەبون.

ۋەى زانايان دەريارەى ئىمامى بەرپەھارى:

ابن بطة دەھەرموئىت: (ئەگەر كەسىكى بەغدادىت بىنى (أبو الحسن بن بشار) ۋە (ابو محمد البربهارى) خۆش دەۋىست بزانە ئەۋە كەسىكى ئەھلى سوننەيە).

ابن كئىر دەھەرموئىت: (زانا ۋە زاھىد ۋە فەقىھى ھەنبەلىيەكان ۋە ئامۇزگارىكار... كەسىكى زۆر توند بوۋە بەرانبەر بە بېدەكاران ۋە سەپچىكاران، رىزۋ حورمەتلىكى زۆرى ھەبوۋە لاي خەلگى تايىبەت ۋە ۋەام ۋە بە مەزنىان دەزانى).

ابن ابى يعلى دەلئىت: شەيخى كۆمەللى (ھەنبەلىيەكان) لە سەردەمى خۇيدا ۋە لە پېشى ھەمويانەۋە بوۋە لە ئىنكارى كىردن لە ئەھلى بېدە....)

ئىمامى (الخطيب البغدادي) بە (رئيس الحنبلية) ناوى بردوھ.

ابن الجوزى دەلىت: عىلم و زوھدى كۆكردبوھوھ.

ئىمامى (الذهبي) دەلىت: (شەيخى ھەنبەلىيەكان، پېشەنگ، پېشەوا).

دەستگرتنى بە سوننەتەوھو دژايەتى كردنى ئەھلى بىدعە:

ئەم پىاۋە بەررەزە زۆر ھەوللى دەدا دەست بە سوننەتەوھو بگرىۋ ھانى خەلگى دەداو دژايەتى بىدعەو بىدعەكارانى دەکرد، بە تايبەتى لەو سەردەمەدا كۆمەلەك كۆمەلە و گروپپ پەيدا بوون ۋەكو شىعە و خەۋارىج و موعتەزىلە و جەھەمى ۋە شەعرى و صوفى... ھتە، جا ئەم پىاۋە ھەرچەندە زانايان دەلەتن: كەسىكى زاھىدو خاۋەنى ۋەرعو لە خواترس بووھ كەچى زۆر توند بووھ بەرانبەر بىدعەكاران دژايەتى ئەۋانى كىردوھ ئەمەش بەلگەيە كە دژايەتى كردنى بىدعەكاران و توندى نواندن بەرانبەريان بەشىكە لە ۋەرعو زوھد و لە خواترسى، بۆيە بە جوانى تەفكرە.

ابن الجوزى دەلىت: كەسىكى زۆر توند بووھ بەرانبەر بە بىدعەكاران.

ئىمامى (الذهبي) دەلىت: كەسىكى ھەق وىژ بووھو بانگەۋازى بۆ ئەسەر دەکرد و لە پېتاۋى خوادا لە لۆمەى لۆمەكاران ترسى نەبوو.

ھەرۋەھا دەلىت: كەسىكى زۆر توند بووھ بەرانبەر بە بىدعەكاران.

قوتابيانى:

ئەم پىاۋە زۆرىك قوتابى ناۋدارى ھەبوھ كە زۆرەيان بوونەتە پېشەوا و زانا و ناۋبانگيان دەرکردوھ، لە ديارترىنيان:

۱. الحسين بن عبدالله أبو علي النجاد.

۲. عبدالعزيز بن جعفر بن أحمد بن يزداد أبو بكر ناسراو بە (غلام الخلال).

۳. عبید اللہ بن محمد بن بطة أبو عبدالله العکبرى ناسراو بە (ابن بطة) کە یەکیکە لە زانا بە ناویانگەکان لە سالی (۳۸۷) ک کۆچی دواى کردووە.
۴. محمد بن أحمد بن اسمعيل ابو الحسن ناسراو بە (ابن سمعون) زانا و نامۆگاریکار لە سالی (۳۸۷) ک کۆچی دواى کردووە.
۵. محمد بن محمد بن عثمان ابو بکر المغربی.

کێشه و میحنه تهكەى:

لەبەر ئەوەى ئەم پێشەوا بەرپێزە لە ناو خەڵکیدا و لای سولتان رۆڵێکی بالای هەبوو بۆیە بیدعەکاران هەردەم لە دژایەتى ئەودا بوون بۆیە هەولیان دەدا وا لە سولتان بکەن بەرانبەر بەرەهەرى پەست بێت بۆیە خەلیفەى موسلمانان (القاهر بالله) لە سالی (۳۲۱ک) فەرمانی دا بە (ابن مقلە)ى وەزیری بە دەستگیر کردنى بەرەهەرى و هاوڕێکانى بۆیە ئەویش خۆى شار دەو، بەلام کۆمەڵێک لە گەورە هاوڕێکانى دەستگیر کران و بران بۆ بەصرە، خوای گەورە سزای ابن مقلەى دا بەوەى کە خەلیفە لێى پەست بوو لە وەزارتەکەى دەرکرا ئەویش هەلات و ئاگر لە مالهەکەى بەردرا، هەروەها لە سالی (۳۲۲ک) القاهر بالله خۆى دەستگیر کرا و هەردوو چاوى دەرھێنرا.

جاریکیتر فەزلى خوای گەورە رزا بە سەر بەرەهەرىدا و هاتەوێ جێگا و پێگای خۆى و خەڵکى زۆرتى لە دەور کۆ بونەو، تەنانەت کاتى (نفطويه) کۆچی دواى کرد لە سالی (۳۲۳ک) خەڵکێکى زۆر ئامادە بوو لە زانایان و ناودارانى دین و دنیا ئیمامى بەرەهەرى پێشیان کەوت و پێش نوێژى بۆ کردن.

لەم سالا دا حیشمەتى بەرەهەرى زیاتر بوو، هاوێلانێ دەرکەوتن و بلابوونەو و ئینکاریان لە بیدعەکاران دەکرد و دژایەتى ئەوانیان دەکرد، بۆیە بیدعەکاران جاریکیتر

له خەلىفە نزيك بوونەوہ بۆ دژايەتى کردنى بەرىهەرى، توانيان دلى خەلىفە (الراضى) پازى بکەن، ئەویش فەرمانى کردە (بدر الخرشنى) بەرپرسى پۆلىس کە بە ناو بەغدادا بانگ بکرىت و بلالو بکرىتەوہ کەوا نابىت بە هیچ شىوہ يەك دوو کەس لە ھاوہ لانی بەرىهەرى بە يەکەوہ کۆبينەوہ.

بۆيە ئەویش جارێکىتر خۆى شار دەوہ و رۆيشت بۆ بەشى رۆژە لاتی بەغدا و ھەر لەویش -واتە: بە شاراوہىيى لە سالى (۳۲۹ک) - کۆچى دوايى کرد، رەحمەتى خواى لى بىت و لە تاوانەکانى خۆش بىت و بە بەھەشتى بەرىن شادى بکات.

سبحان الله.. ئەم پياوہ دەسەلاتداران بەو شىوہ مامەلەيان لە گەلدا کردوہ کەچى لە ناو کتیبە کەيدا دەلەيت: (ئەگەر کابرايەکت بينى دوعاى لە سولتان دەکرد بزانە ئەوہ خاوہن ئارەزووہ، بەلام ئەگەر کەسێکت بينى دوعا بۆ سولتان دەکات بە چاکسازى ئەوا بزانە خاوہنى سوننەتە (ان شاء الله) بە راستى ئەو زانايانە قەسەيان بۆ خوا کردوہ نەك بۆ سەرخستنى خۆيان. ئايە ئەم ھەلويستە پيويستى بە تيفکرىن و تىپرامان نىيە؟؟

محمدى كوپى مەھدى دەلەيت: لە سالى بيست و سى (مەبەستى ۲۲۳ ك) کەوتنە دەستگىر کردنى ھاوريكانى بەرىهەرى ئەویش خۆى شار دەوہ، بە دواى ھاوريكانىيەوہ دەگەران و مالەکانيان تالان کرا.

پەحمەتى خواى لى بىت جار بە جارێ توشى ئىبتلا دەھات، ھەرگىز سەلامەت نەبوو لە دەست و دەمى بیدەکاران کەچى ئەویش ھەردەم دامەزراو بوو.

ابو يعلى لە ابن بطە وە دەگىرتەوہ دەلەيت: يەكێك لەوانەى (بەرىهەرى)يان خۆشدەويست کە ھەندى جار لە مەجلىسەکانى بەرىهەرىدا ئامادە دەبوو کە سىکى

عوام بوو رۆژىك - له كاتىكدا سەرخۆش بوو- بە تەنەشت كەسىكى بىدەچىيەو
تەدەپەرى گۆيى لى بوو كەبرى بىدەچى دەلەت: ئەو حەنبەلىيانە (قەسەى بە
حەنبەلىەكان گوت). ئەوئش كەراپەو پىي گوت: حەنبەلىيەكان سى بەشن:

بەشىكىان زاهىدن: رۆژوو دەگرن و نوژ دەكەن.

بەشىكى تریان: دەنوسن و خەرىكى فېقهن.

بەشەكەى تریان: دەدەن لەو كەسانەى جىاوازه لە گەلئاندا نمونەى تۆ، بۆيە
زللەيەكى بە بنا گوئيدا دا ئازارى پى گەياند.

رەحمەتى خوا لە بەرەھارى، بە پاستى كەسىكى زانا و لە خواترس بوو، ھەردەم
ژيانى لە گەياندى دىنى خوادا بەسەر بردوو و ھەرگىز كەمتەرخەم نەبوو لە دژايەتى
كردنى بىدە و بىدەكاران، داوا لە خوا دەكەين نمونەى ئەو پياوانە زۆر بىت.

بەناوى خاى گەرە و مەرەبان

چمكىك لە ژيانى شەىخ (صالح الفوزان)

ناوى تەواوى: شەىخ (صالح بن فوزان بن عبدالله آل الفوزان) لە قەبىلەى (الدواسر) .

لە (۱ ى مانگى رەجەب) ى سالى (۱۳۵۴) ك بەرانبەر (۱۹۳۵/ ۹/ ۲۸) لە پارىژگاي (القصيم) و لە شارى (الشماسيه) لە دايك بوو، لە تەمەنى مندالیدا باوكى كۆچى دواى دەكات، ھەر لە منداليەو ھەىرى قورئانى پىرۆز بوو و ھەىرى بنەماكانى خويندەو و نوسىن بوو لە سەر دەستى پىشەواى مەزگەوتى شارەكەى خۆى، كە پىشەوايەكى زۆر زىرەك و لىھاتوو بوو لە خويندەو ھەى قورئاندا ئەویش شەىخ (حمود بن سليمان التلال) ھە رەھمەتى خاى لى بىت، كە لە شارى (ضريە) ى ناوچەى (القصيم) قازى بوو .

لە سەرەتاي ژيانیداو لە سالى (۱۳۶۹) ك چوو ھە قوتابخانە نىزامىكان و قوناغەكانى خويندەى بپو ھە تاكو گەيشتو ھە زانكو و لەوى كۆلىژى شەرىعەى لە شارى (رياض) تەواو كەردو ھە بپوانامەى (بكالوريوس) ى بە دەست ھەناو ھە پاشان بپوانامەى ماستەرى بە دەست ھەناو ھە سەر (كتاب المواريث) لە زانستى ميراتدا بوو بە ناوى (التحقيقات المرضية في المباحث الفرضية) ھەى ناىاب (الامتيان) ى بە دەست ھەناو، ھەمان كۆلىژ ھەستا بە چاپكردنى ريسالەكەى و ھەكو سەرچاويەك، تاكو ئىستا لەبەر دەستى قوتابياندا ھەو لە كۆلىژەكانى شەرىعەدا دەخويندەىت و ئەمجار بپوانامەى دكتوراي بە دەست ھەناو ھە ھەمان كۆلىژ لەسەر بابەتى (خواردنە ھەلالو

ھەرامەكان بە بەلگەوھ) بە ناوى (أحكام الأطعمة في الشريعة الإسلامية)، لىژنەى گفت وگۆكۆش بىرىتى بوون لە ھەرىك لە زانای پایەدار (عبدالله بن محمد بن حميد) رەحمەتى خواى لى بىت و زانای پایەدار (د. عبدالله بن عبدالمحسن التركي) تىیدا ئەندام بوون رىزدار (شەيخ عبدالرزاق عفيفى) سەرپەرشتىار بووھ و پلەى (شرفى) بە دەست ھىناوھ.

مامۇستاكانى:

لە سەر دەستى كۆمەلىك مامۇستا و زانای ناودار دەرسى خویندوھ لەوانە:

۱. سماحة الشيخ محمد الأمين الشنقيطي - رحمه الله
۲. سماحة الشيخ عبدالرحمن السعدي - رحمه الله
۳. سماحة الشيخ إبراهيم بن عبيد العبد المحسن - رحمه الله
۴. سماحة الشيخ عبدالعزيز بن باز - رحمه الله
۵. سماحة الشيخ عبدالله بن حميد - رحمه الله
۶. فضيلة الشيخ عبدالرزاق عفيفي - رحمه الله
۷. فضيلة الشيخ صالح السكيتي - رحمه الله
۸. فضيلة الشيخ صالح البليهي - رحمه الله
۹. فضيلة الشيخ محمد السبيل - حفظه الله
۱۰. فضيلة الشيخ عبدالله بن صالح الخليفي - رحمه الله
۱۱. فضيلة الشيخ إبراهيم بن عقلاء الشعبي - رحمه الله
۱۲. فضيلة الشيخ محمد بن صالح المنصور - رحمه الله
۱۳. فضيلة الشيخ صالح العلى الناصر - رحمه الله

جگە لەوانە لە سەر دەستى چەندىن زانا لە زانایانى ئەزھەر وانەى فەرمودە و

تەفسىر و زمانى عەرەبى خویندوھ.

كاره فەرمىيەكانى:

لە پاش دەرجونى لە كۆلىژى شەرىعە وەكو مامۇستايەك لە پەيمانگای زانستى لە رياض دادەمزرىت، ئەمجار دەگوازىتەوہ بۆ كۆلىژى شەرىعە بە مەبەستى وانە وتەوہ، ئەمجار بۆ (الدراسات العليا) لە كۆلىژى (أصول الدين) ئەمجار لە (المعهد العالى القضائى)

ئەمجار بووہ تە ئەندام لە (اللجنة الدائمة للافتاء والبحوث العلمية) و ئەندام لە (هيئة كبار العلماء) ھەروہا ئەندامە لە (المجمع الفقہى) لە مەككەى پىروژ و ئەندامە لە لیژنەى سەرپەرشتى بانگخوازان لە ھەججدا و پىشەواو وتارییژە لە مزگەوتى (الأمير متعب بن عبدالعزيز) و ئەندامە لە زانکۆى (الإمام محمد بن سعود الإسلامية).

ھەروہا بەشداری دەكات لە ولامدانەوہ لە بەرنامەى (نور على الدرب) و بەشداری دەكات لە گۆڤارە زانستىيەكاندا و سەرپەرشتى قوتابىيانى ماستەر و دکتۆرا دەكات، سەدان قوتابى لە ژێر دەستى پەرەدە بوون.

نوسینەكانى:

نوسینەكانى شەيخ دەگاتە نزیکەى (۵۸) بەرھەم و ئىستاش بەردەوامە لە نوسین، لە دیارترینیان:

۱. (التحقيقات المرضية في المباحث الفرضية) لە زانستى میراتدا، ھەر ئەویش ريسالەى ماستەرەكەيەتى.

۲. (أحكام الأطعمة في الشريعة الإسلامية) كە ريسالەى دکتۆراکەيەتى.

۳. (الإرشاد إلى صحيح الاعتقاد) بەرگىكى بچووكە.

۴. (شرح العقيدة الواسطية) بەرگىكى بچووكە.

۵. (البيان فيما أخطأ فيه بعض الكتاب) بەرگىكى گەورەيە.

۶. (مجموع محاضرات في العقيدة والدعوة) دوو بەرگە.

٧. (الخطب المنبرية في المناسبات العصرية) چوار بەرگە.
٨. (رسائل في مواضيع مختلفة).
٩. (مجموع فتاوى في العقيدة والفقه) لە بەرنامەکانى (نور على الدرب) وەلامى داووتەو چوار بەرگى لى نوسراووتەو.
١٠. (نقد كتاب الحلال والحرام في الإسلام).
١١. (شرح كتاب التوحيد - للشيخ محمد بن عبد الوهاب)
١٢. (التعقيب على ما ذكره الخطيب في حق الشيخ محمد بن عبد الوهاب).
١٣. (الملخص الفقهي)
١٤. (إتحاف أهل الإيمان بدروس شهر رمضان).
١٥. (الضيء اللامع من الأحاديث القدسية الجوامع).
١٦. (بيان ما يفعله الحاج والمعتم).
١٧. (كتاب التوحيد) دوو بەشە لە قوناغى ئامادەى وەكو مەنھەج دەخوینریت.
١٨. (فتاوى ومقالات نشرت في مجلة الدعوة).
١٩. (البدع والمحدثات وما لا أصل له).
٢٠. (مجالس شهر رمضان المبارك).
٢١. (عقيدة التوحيد).
٢٢. (أضواء من فتاوى ابن تيمية).
٢٣. (بحوث فقهية في قضايا عصرية).
٢٤. (محاضرات في العقيدة والدعوة).
٢٥. (شرح كتاب كشف الشبهات).
٢٦. (فقه وفتاوى البيوع).
٢٧. (دروس من القرآن الكريم).
٢٨. (زاد المستقنع).

۲۹. (الملخص في شرح كتاب التوحيد).
۳۰. (إعانة المستفيد بشرح كتاب التوحيد).
۳۱. (شرح مسائل الجاهلية).
۳۲. (حكم الاحتفال بذكرى المولد النبوي).
۳۳. (المنتقى).
۳۴. (لمحة عن الفرق).
۳۵. (الإيمان بالملائكة وأثره في حياة الأمة).
۳۶. (مجل عقيدة السلف الصالح).
۳۷. (البيان بالدليل لما في نصيحة الرفاعي ومقدمة البوطي من الكذب الواضح والتضليل).
۳۸. (حقيقة التصوف).
۳۹. (من مشكلات الشباب).
۴۰. (وجوب التحاكم إلى ما أنزله الله).
۴۱. (الفرق بين البيع والربا).
۴۲. (مسائل في الإيمان).
۴۳. (التعليقات المختصرة على متن العقيدة الطحاوية).
۴۴. (تدبر القرآن).
۴۵. (من أعلام المجددين في الإسلام).
۴۶. (وجوب التثبت في الأخبار واحترام العلماء).
۴۷. (من أصول عقيدة أهل السنة والجماعة).
۴۸. (دور المرأة في تربية الأسرة).
۴۹. (معنى لا إله إلا الله).

۵۰. (شرح كتاب شرح السنه للإمام البربهاري).

۵۱. (شرح نواقض الإسلام).

۵۲. (التوحيد في القرآن).

۵۳. (التحذير من الفوضى والفتن والمظاهرات).

۵۴. (كتاب مناسك الحج والعمرة).

۵۵. (مختصر أحكام الجنائز).

۵۶. (أسئلة وأجوبة في مسائل الإيمان والكفر).

تەزكیە كەردنى لە لاىەن زاناىانەوہ:

۱/ كاتىك پرسىيار كرا لە (شەيخ عبدالعزیز بن بان): لە پاش تۆ پرسىيار لە كى بکەين؟ فەرمووی: شەيخ صالح الفوزان، وتیان: ئایە پرسىيار لە فلان بکەين؟ فەرمووی: فلان فەقیهه، پرسىيار لە شەيخ صالح بکەن.

هەر وەها شەيخ (بن بان) فەرموویەتى: شەيخ (صالح الفوزان) و شەيخ (صالح بن غصون) لە باشتەين زاناكانن و خاوەنى عەقیدەىەكى پاك و چاكن و لە ئەهلى فەزڵن و لە فەقیهەكانى ئەم دینەن.

۲/ هەر وەها شەيخ (محمد المنجد) پرسىيارى لە (محمد العثيمين) كرد - لە كاتى ئەو نەخۆشییەى كە كۆچى دواى كرد -: ئامۆزگارىم دەكەیت پرسىيار لە كى بکەم لە پاش تۆ؟ شەيخ ابن العثيمين هەندى بیری كەردەوہ و ئەمجار فەرمووی: پرسىيار بکە لە شەيخ صالح الفوزان چونكە ئەو كەسێكى فەقیهه و خاوەنى دینە.

۳/ زاناى پاىەدار (ابن غديان) ی تەزكیەى كەردوہ بە خاوەن زانست ناوى بەردوہ.

۴/ شەيخ رەبیع بن هادی المدخلی دەلێت: (سویند بە خوا خۆزگە دەخوازم پێش شەيخ صالح الفوزان و شەيخ صالح اللحیدان بمرم، سویند بە خوا ئەگەر سەرپشك بکرایەم ئەوا مردنى پێش ئەوانم هەلدەبژارد، جا نازانم دنیا چى بە سەر دیت ئەگەر ئەوان بمەن.

بە ناوى خاى گەورەو مېرەبان

ئىمامى (بەربەھارى) دەفەر مويت: (الحمد لله الذي هدانا للإسلام، وَمَنْ عَلَيْنَا بِهِ، وَأَخْرَجَنَا فِي خَيْر أَمَةٍ، فَسَأَلَهُ التَّوْفِيقَ لِمَا يُحِبُّ وَيَرْضَى، وَالْحَفِظَ مِمَّا يَكْرَهُ وَيَسْخَطُ).

واتە: سوپاس و ستایش بۆ ئەو خاى پېنموى کردووين بۆ ئىسلام و بە ئىسلامە منەت و فەزلى خۆى پڑاندو بە سەرمانداو لە باشتەين ئومەت دەرىچاوندووين، بۆىە داواى لى دەكەين تەو فېقمان بدات بۆ ئەوەى پىى خۆشەو پىى پارزىيە و بمانپارىزى ئەوەى پىى ناخۆشەو پىى تووپە دەبى).

پاڤە:

ئەم چەند وشانەى سەرەو دەستېڭ و پېشەكى كىتەبەكەيە، سەرەتا بە (الحمد لله) دەستى پىكردو، وەكو كارکردنىك بە سوننەتى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)، چونكە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لە نووسىن و تارەكانىدا بە سوپاس و ستایشى خوا دەستى پى دەکرد، بەم شىوئەش سەلەفى صالح و زانايان لە نووسىن و تارەكانىاندا دەستيان پى دەکرد، كىتەبەكانيان بە (بسم الله الرحمن الرحيم) دەست پى دەكەن، وەكو شوپىنكەوتنى قورئانى پىرۆز، مەرەها بە (الحمد لله رب العالمين) دەستى پى كردو وەكو شوپىنكەوتنى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) چونكە ئەو ئەگەر بىوېستايە و تارىك بدات يان قسەيەك بكات يان لەشتى خەلگى ئاگادار بگردايەتەو ئەو سوپاس و ستایشى خاى دەکرد و ئەمجار ئەوەى بىوېستايە پوونى بكاتەو پوونى دەکردو، جا نوسەرى ئەم

کتابه ئه‌م به‌نامه‌ی گرتوه‌ته به‌روه‌کو شوینکه‌وتنی پیشینی خۆی ئه‌ویش ده‌ست پیکردنه به (الحمد لله).

مانای (الحمد لله) واتا: هه‌موو جۆره سوپاس و ستایشیک ته‌نها بۆ خوايه، (الحمد): بریتیه له مه‌دح و سه‌نا بۆ ئه‌و که‌سه‌ی مه‌دح ده‌کریت، جا خوای گه‌وره سوپاس و ستایشی ده‌کریت له‌به‌ر زاتی خۆی، سوپاس و ستایش ده‌کریت له‌به‌ر ناو و سیفه‌ته‌کانی، سوپاس و ستایش ده‌کریت له‌به‌ر کاره‌کانی، بۆیه هه‌موو جۆره سوپاس و ستایشیک بۆ ئه‌وه، چونکه هه‌موو نیعمه‌ته‌کان له‌ئه‌وه‌یه، جگه له‌خوا ستایش ده‌کریت به‌گوێره‌ی ئه‌و چاکه‌ی کردویه‌تی، به‌لام ستایشی په‌هاو بێ که‌م و کووپی و گشتگیر ته‌نها بۆ خوايه، بۆیه دروست نییه بڵییت: (الحمد لفلان) به‌مانای (الاستغراق) ئه‌مه دروست نییه بۆ هیچ که‌سیک ته‌نها بۆ خوا نه‌بێ، هه‌روه‌کو له‌قورئاندا هاتوه: (الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ (۲) الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (۳) الْفَاتِحَةِ) واته: (ته‌واوی جۆره‌کانی سوپاس و ستایش ته‌نها هه‌ر بۆ خوايه په‌روه‌ردگاری ئاده‌می و فریشته و گشت ئاسمانه‌کان و زه‌ویی و بوونه‌وه‌ره، په‌روه‌ردگاری ته‌واوی جیهانه‌کانه (۲) به‌خشنده‌ی به‌به‌زه‌یی میهره‌بانه، به‌زه‌یی که‌ی ئیجگار فراوانه، میهره‌بانیه‌که‌یشی به‌رده‌وام و نه‌پراوه‌یه (۳)².

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ (۱) الْأَنْعَامِ) واته: هه‌موو جۆره سوپاس و ستایشیک ته‌نها و ته‌نها بۆ ئه‌و خوايه ئاسمانه‌کان و زه‌وی به‌دهیته‌ناو تاریکاییه‌کان و پووناکیشی داهیتا).

۲ / له‌ته‌فسیر کردنی ئایه‌ته‌کاندا پشتم به‌ته‌فسیری (رامان) به‌ستوه له‌دانانی ریزدار (ئه‌حمده‌ کاکه‌ مه‌حمود) خوا له‌تاوانه‌کانی ئیعمه‌ و ئه‌ویش خۆش بیته، بۆیه ته‌فسیر کردنی هه‌موو ئایه‌ته‌کانی ناو ئه‌م کتێبه له‌و ته‌فسیره‌وه وه‌رگیراوه .

ده‌فه‌رموئیت: (الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ (۱) فاطر) واته: (سوپاس و ستاییش و شوکرانه هر بق‌خوای به‌دیه‌تیره‌ی ئاسمانه‌کان و زه‌وی).

به‌لام بلئیت: (أشکر فلان) (سوپاسی فلان که‌س ده‌که‌م) یان (أحمدُ فلانا علی کذا وکذا) (سوپاسی فلان که‌س ده‌که‌م له‌سه‌ر ئه‌و شته و ئه‌و شته) به‌مانای تاییه‌تمه‌ندکردن و دیاریکردنی ئه‌و شته‌ی به‌هویه‌وه سوپاس و ستاییشی که‌سه‌که‌ت کردوه ئه‌وا ئاساییه به‌لام نه‌گه‌ر بلئیت: (الحمد لفلان) ئه‌وا دروست نییه، ته‌نها له‌حه‌قی خوادا نه‌بیّت.

(الله): ناویکه له‌ناوه‌کانی خوای گه‌وره‌و ماناکه‌ی (په‌رستراو) ده‌گرێته‌وه، چونکه (الالهیه) مانای په‌رستنه.

ئه‌مه‌ش ناویکه ته‌نها به‌خوای گه‌وره‌ ده‌گوتریت، هه‌رگیز هیچ که‌سیکی تر ئه‌و ناوه‌ی له‌خۆی نه‌ناوه، ته‌نانه‌ت زۆرداره‌کان و کافره‌ بئ‌ی پرواکانیش، هیچ یه‌کێک له‌وان ناوی خۆی نه‌ناوه (الله)، فیرعه‌ون نه‌یگوت: (انا الله) به‌لکو گوتی: — (أَنَا رَبُّكُمُ الْأَعْلَى) (۲۴) (النازعات) (واته: من په‌روه‌ردگاری به‌رزو بلندی ئیوه‌م) جا ئه‌م ناوه تاییه‌ته به‌خوداوه.

(رب العالمین): (الرب) مانای: خاوه‌ن و فه‌رمانه‌په‌واو سه‌ردار دیت، (العالمین) کۆی وشه‌ی (عالم)ه، ئه‌ویش بریتیه له‌هه‌موو دروستکراوه‌کان، خوای گه‌وره‌ش په‌روردگار و دروستکارو به‌پێوه‌به‌رو په‌رستراو و خوای ئه‌وانه.

مەبەست لە: (الحمد لله الذي هدانا للإسلام):

ئىسلام گەرەتەرىن نىعمەتە، خەلى گەرە دەفەرەمۆت: (الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتِمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا) (المائدة) واتە: ۋا لە ئەمپۆۋە بەرنامە ۋا ئاينە كە تانم بە پايان گە ياندوۋە نىعمەت ۋ بەخشى خۆم بۆ تەواو كەردن، ئىسلامىشم بە بەرنامە ۋا ئاين بۆ ھەلبەردن).

جا بە ئىسلام نىعمەتە كان تەواو بوو بۆ مۇسلمانان، خەلى گەرە دەفەرەمۆت: (قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا) (يونس) واتە: (بلى: دەبى تەنھا بە بەرە مېرە بانى خوا _ واتە بە قورئان ۋ ئىسلامى پېرۆز _ خۆشحال ۋ دلشاد بېن).

(فضل الله): برىتييە لە ئىسلام، (الرحمة): برىتييە لە قورئان، بۆيە با دلخۆش ۋ بەختە ۋە ر ب ن بە ئىسلام ۋ قورئان.

ئەمەش دانپېدانانېكە لە تۆۋە كە ۋا تەنھا فەزلى خەلى لە ھىدايەت دانت بۆ ئىسلام بە پېنموى كەردن بۆى ۋ دامەزراو بوونت لە سەرى، ئەمە فەزلىكە لە خەداۋە، نەك بە تەواو ھىزى خۆت، بەلكو ئەۋە تەۋفىقىكە لە خەداۋە، ھەر ئەۋە ھىدايەت تۆى داۋە، بۆيە ئەھلى بە ھەشت كاتى دەچنە بە ھەشتەۋە لە پۆزى قىامەتدا دەلېن: (الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدَانَا لِهَذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا أَنَّ هَدَانَا اللَّهُ (٤٣) الْأَعْرَاف) واتە: سۇپاس تەنھا بۆ ئەۋ خەلى لە دۇنيادا ئىمەى خەستە سەرى ئەم رېگەيە ۋ رېنمايى كەردن بۆ كارو كەردەۋەى باش ۋ لېرەيش پاداشى ئاۋاى داينەۋە، خۆ ئەگەر خۆى رېنمايى نە كەردباين ھەرگىز رېمان دەرنە دە كەردو بەختيار نە دە بوين).

مەبەست لە: (وَمَنْ عَلَيْنَا بِهِ):

ئىسلام مەتبەكە لەخوداوە، ئەگەر ناخوای گەورە پێویست نەبێت لەسەرى هیچ شتێك بۆ هیچ كەسێك بكات، بەلكو ئەو فەزلى خوێ داوە بە سەر بەندهكانى بە ئىسلام و نىعمەتەكان و لەش ساغى و تەندروستى و پزى و پۆزى.

مەبەست لە: (واخرجنا فى خير امة).

لەو ئايەتەو وەرەگرتووە كە دەفەرموێت: (كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ) (۱۱۰) آل عمران) واتە: ئێوە چاكترين ئومەت و كۆمەلن، هێنراونەتە ئەم سەرزەوييە بۆ كەك گەياندن بە مەردم و رێنمايى كردنيان).

جا مەبەست لە: (كُنْتُمْ) ئەمە بە موسلمانان دەلێت: (خَيْرَ أُمَّةٍ) واتە: باشترين ئومەتەكان و (الامة) مەبەستى كۆمەل و جەماعەتە، (خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ) تەفكەرەو لەو وشەيە: (لِلنَّاسِ) چاكە و خەيرى ئەم ئومەتە تەنها بۆ خوێ نىيە، بەلكو تەندەپەرى بۆ خەلكى تر لە بانگەواز و جيهادو فيرکردن و پێنمويى، تەنها بەس نىيە بۆ موسلمان فيرەبەيت و كاريكات بۆ خوێ و واز لە خەلكى بەيئى، بەلكو دەبێ ئەم بانگەوازە بۆلۆبكاتەو، زانست و زانبارى بۆلۆبكاتەو، خەيرو چاكە بۆلۆبكاتەو، بانگەواز بكات بۆ خوا و فرمان بەچاكە و نەهەى بكات لە خراپە، ئەو كاتە دەبێتە ئەندامێكى كارا لە كۆمەلگای موسلماناندا، ئەو ئايەتەى دەفەرموێت: (أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ) واتە: تەنها بۆ خويان دەرەنەچوون، بەلكو خوای گەورە ئەوانى بۆ خەلكى دەرکردووە (ناردووە).

مەبەست لە: (فَسأله التوفيق لما يحب ويرضى):

موسلمان داواى دامەزرابوێ لەخوا دەكات، هەرچەندە حەق بناسيت و كارى پێ بكات و باوەرى پێى هەبێت، هەرگيز دلتيا نىيە دەترسيت دلى لەسەرى لارەبەيتەو و

لاچىت و توشى فېتنە بېت، بەوھى بەرەو فېتنە بېروات و بېھوى لىتى تېپەر بېت و لەپىگای خوای گەرە گومرا بېت، بۆيە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دەيفەرموو: (ياقلب القلوب ثبت قلبي على دينك) واتە: ئەى ئەو كەسەى دلەكان ئەمدىو ئەودىو دەكەيت دلم لەسەر دىنەكەت دامەزراو بکە) خۆشەويستى خوا ئىبراھىم (عليه الصلاة والسلام) لەدوواکەيدا دەيفەرموو: (وَاجْتَنِبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْآصْنَامَ (۳۵) رَبِّ إِنَّهُمْ أَضَلُّوا كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ (۳۶) ابراهيم) واتە: خوايە! خۆم و کوپەكانم لە بېتپەرستى وەدوورخە (۳۵) ئەى پەرەردگارم! بە راستى ئەو بتانە خەلکىكى زۆريان سەرلەيشیواو و گومرا کردووە (۳۶).

لەخۆى ترسا، ئا بەم شیوەیە ھەركاتىك كەسىك ئىمانى بەھىزتر بېت بەخوا ئەوا دەترسىت و دلنیا نابیت لەفیتنە، ھەرگیز تەزکیەى خۆى ناکات، بەلکو داوا لەخوای گەرە دەکات دامەزراوى بکات، ھەموو کاتىك داواى ئاخىر خەیری لى دەکات و لەئاخر شەپى دەترسىت و لەفیتنەكان دەترسىت و لەپى لادان و گومرا بوون و بانگەوازکارانى خراپە دەترسىت.

مەبەست لە: (والحفظ مما يكره ويسخط):

خوای گەرە تەوفىقمان بدات بۆ ئەوھى پىی خۆشەو پىی پازىیە لەکرەدەوکان و قسەکان و بیروباوەرەکان و دوورمان بخاتەو لەوھى توورپەى دەکات لەقسەکان و کرەدەوکان و بیروباوەرەکان، ھەرخۆى پىنمویى کارەو ھەر ئەو تەوفىقمان دەدات و ھەرخۆى پىنیشاندەر و پابەرە.

﴿۱﴾ نوسەر دەئیت: (اعلموا أن الإسلام هو السنة والسنة هي الإسلام، ولا يقوم أحدهما إلا بالآخر).

واتە: بزانی ئىسلام بریتىيە لە سوننەت و سوننەتیش بریتىيە لە ئىسلام و ھىچ يەككىيان بە بى ئەويتەر راست نابىتەو.

پاڤە:

مەبەست لە: (اعلم).

ئەم وشەيە بۆ بايەخدانە، مانای (اعلم) واتە: بزانه، فێربە، چۆن دەزانیت ئىسلام سوننەتە؟ ئەگەر فێر بويت ئەو کاتە ئەو دەزانیت.

جا (اعلم) وشەيەكە دەيھێنن بۆ ئەوێ بزانی ئەوێ لە پاش ئەو دیت بايەخدارە، ھەروەکو خوای گەورە دەفەرمویت: (فَاعْلَمْ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ (۱۹) محمد) واتە: بزانه بى گومان جگە لە (الله) ھىچ پەرستراویكى ھەق نىيە مافى پەرستنى ببى، دەسا تۆش لە سەر ئەو بیروباوەرە سابت بەو ھەرگیز نەگوریت، بۆ خۆت و ئیمانداران لە پیاوان و ژنان داواى لێبووردنى گوناھان بکە).

واتە: مانای (لا اله الا الله) فێربەو بزانه و کارى پى بکە، (اعلموا أَنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ وَأَنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (۹۸) المائدة) واتە: دەبى ئەوێش بزانی بەراستی خوا لە سزاداندا زۆر توندو سەختگیرە بۆ کەسێ لە بېيارەکانى سەرپێچى بکات بى گومانیشبن ھەر خوايە تاوان پۆشە، دلۆقان و مېھرەبانە).

جا وشەى (اعلم) یان (اعلموا) دەيھێنن بۆ بايەخدان بەوێ پاش خۆى دیت.

مەبەست لە: (الاسلام هو السنة والسنة هي الاسلام).

واتە: ئىسلام ئەو پىگايە پىڭمەبەران ھىناويانە (عليهم الصلاة والسلام)، ھەموو پىڭمەبەرانىش (عليهم الصلاة والسلام) ئىسلاميان ھىناو، جا ھەموو پىڭمەبەرىك بانگەوازى بۆ خوا كىردو، لەلايەن خوداوە شەرىعەتتىكى ھىناو، ئەو ھەش ئىسلامە، كەواتە ئىسلام برىتتىيە لە پەرسىنى خوا بە تاكو تەنھايى لە ھەموو كاتتىكدا بە پىتى ئەو شەرىعەتەى خۆى داپىژاوە، خواى گەورە بۆ پىڭمەبەران (عليهم الصلاة والسلام) شەرىعتىكى داناو بۆ كاتتىكى (ماوہىەكى) ديارىكراو پاشان نەسخى دەكاتەو، جا ئەگەر ھەر شەرىعتىك نەسخ كرايەو ئەو كار كىردن بە (ناسخ)ەكە (واتە ئەو ھەى لەپاشدا ھاتو و پىشى خۆى نەسخ كىردو تەو) برىتتىيە لە ئىسلام، تاكو خواى گەورە (محمدى ﷺ) پەوانە كىردو بە شەرىعەتەكەى ھەموو شەرىعەتەكانى پىش خۆى نەسخ كىردو، خواى گەورە دەفەرموئە: (لِكُلِّ أَجَلٍ كِتَابٌ (۳۸) يَخُودُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ وَيُثَبِّتُ وَعِنْدَهُ أُمُّ الْكِتَابِ (۳۹) الرعد) واتە: بۆ ھەموو سەردەم و بۆ ھەموو كارىك برىارو نامەيەكى تاييەتى ھەيە (۳۸) خوا ھەر كامىكىيانى ويستبى لای بدا ئەو لايداو و سىپوئەتتىيەو ھەر شتىكىشى ويستبى دەيھىلئەتەو دايك و سەراچاوى ھەموو كىتتە ئاسمانىيەكان لای خواى گەورەيە (۳۹).

ھا ئىسلام برىتتىيە لەو ھەى پىڭمەبەران (عليهم الصلاة والسلام) ھىناويانە لە بانگەوازو كار كىردن لە ھەموو سەردەمىكدا بە گوپىرەى خۆى، تاكو خواى گەورە (محمدى ﷺ) رەوانە كىرد، چىتر ئىسلام برىتتىيە تەنھا لەو شەرىعەى ئەو ھىناويەتى، جا ھەر كەسبەك لەسەر دىنەكانى پىشوو بىمىنئەتەو باوەر بە (محمدى ﷺ) نەكات ئەو موسلمان نىيە، چونكە ملكەچى خوا نەبوو و گوپرايەلى ئەم پىڭمەبەرە (ﷺ) نەبوو،

چونكى ئەو ئەسەرى بۇ تەۋابۇد ۋە نەسخ كرايەۋە، مانەۋە لەسەر دىنە نەسخراۋەكە دىنىي خا نىيە بەلكو كار كىردن بە دىنە (ناسخ) ەكە دىنە.

مەبەست لە : (والسنة هي الاسلام).

جىاۋازى لە نىۋانىندا نىيە، ئەگەر (سوننەت) مان بە پىگا پاشە كىرد ئەۋا ھىچ جىاۋازىيەك لە نىۋان ئەۋ و ئىسلامدا نىيە.

مەبەست لە : (ولا يقوم احدهما الا بالآخر).

ئىسلام پاست نابىتەۋە و دروست نابىت تەنھا بە سوننەت نەبىت، سوننەتەش پاست نابىتەۋە تەنھا بە ئىسلام نەبىت، جا ئەۋكەسەى بانگەشەى ئىسلام دەكەت و كار بە سوننەت ناكەت _ واتا پىگاگەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) _ ئەۋە مۇسلمان نىيە، ئەۋكەسەش فىرى سوننەت دەبىت و تەسلىمىي خوا نابىت ئەۋە مۇسلمان نىيە ھەرچەندە سوننەتەش بناسىت، بۇيە پىۋىستە ھەردۇكىان لەكەسەكەدا ھەبىت.

﴿۲﴾ نوسەر دەئیت: (فمن السنة لزوم الجماعة، فمن رغب غير الجماعة وفارقها فقد خلع ربقة الإسلام من عنقه وكان ضالا مضلا).

واتە: ھەر لە سوننەتدا بە دەست گرتن بە جەماعەتەو، جا ھەر کەسێ ھەزى لە جەماعەتە کردو و لێ جیا بوو، ئەوا گری ئىسلامى لەملى خۆى دامالێیە و دەبێتە کەسێكى گومراو گومراکەر).

پاڤە:

مەبەست لە: (فمن السنة لزوم الجماعة).

کەوابوو لە بەر ئەو ئىسلام بریتىيە لە سوننەت و سوننەتیش بریتىيە لە ئىسلام، ئەوا سوننەت چەند جۆرێکە، (فمن السنة لزوم الجماعة) واتە: دەستگرتن بە جەماعەتى موسلمانانەو، مەبەست لە جەماعەت لێرەدا: جەماعەتى موسلمانانە ئەوانەى لە سەر ھەقن.

بەلام ئەو کۆمەلانەى لە سەر ھەق نین ئەوا لە پاستیدا پێیان ناگوتیت جەماعەت، ھەر جەماعەتێک لە سەر گومرايى کۆبوونەو، یان لە سەر بەرنامەى جیاواز لە ئىسلام یان لە سەر پێگایەك جیاواز لە ئىسلام ئەوا لە پاستیدا پێى ناگوتیت ئەو جەماعەتەى پێویست و خوازراو و مەدحکراو.

جا ئەو جەماعەتەى لێرەدا مەبەستى: ئەوانەن لە سەر ھەقن، پێویست و مەرج نییە ئەو جەماعەتە زۆرین، بەلکو ئەگەر تەنھا یەك کەسیش لە سەر ھەق بوو ئەو بریتىيە لە جەماعەت، کەواتە جەماعەت: ئەوانەن لە سەر ھەقن، جا ئەگەر کەم بن یان زۆر، پێویستە دەست بگرن بەو کەسانەو لە سەر ھەقن، جیاوازو ناكۆك نەبیت لە گەڵ ئەو جەماعەتەى لە سەر ھەقن، بەلکو دەبێ تۆش لە گەڵ ئەواندا لە سەر ھەق بیت، جا ھەر کەسێک جیا بوو لە جەماعەت ئەوا لە پاشاندا پوونى دەکەینەو (إن شاء الله).

دەستگرتن بە جەماعەتەو، واتە: دەرئەچىت دژى ئەوانو جىاواز نەبىت
لەگە ئياندا.

مەبەست لە: (فمن رغب غير الجماعة وفارقها فقد خلع ربة الاسلام من عنقه).

ئەمە دەقى ئەو فەرموودەىە كە دەفەرمويت: (من فارق الجماعة قيد شبر فقد خلع ربة
إسلام من عنقه)^۵ واتە: ھەر كە سىڭ لە جەماعەت جىابوو، بە ئەندازەى بىستىڭ ئەو
گرتى ئىسلامى لە ملى خۆى دامالئو.

بەراستى ئەمە ھەر پەشەىەكى توندە، جا ئەگەر جىاوازيىە كە لە عەقیدەدا بوو، بە
شىئوہەك جگە لە خوا بپەرستىت ئەو كوفرە، ئەگەر ھاتوو جىاوازيىە كە شتىكى تر
بىت ئەو گومرايىە، جا جىاوازيىە كردن لەگەل جەماعەتدا (لە جەماعەت جىابونەو)
ھىچ خەيرىكى تىدا نىيە، لە فەرموودەىە كەدا ھاتو: (عليكم بالجماعة فان يد الله على
جماعة)^۶ واتە: دەست بگرن بە جەماعەتەو، چونكە دەستى خوا لە گەل
جەماعەتدايە).

كاتىڭ پىڭەمبەرى خوا (ﷺ) ھەوالى دا بە (حذيفة ى كوپى بە مان) دەر بارەى
بوودانى فیتنەو جىاوازيىەكان، (حذيفة) پىى فەرموو: چى فەرمانىڭم پىى دەكەيت
نەگەر گەيشتمە ئەو پۆژە؟ فەرمووى (ﷺ): (أن تلزم جماعة المسلمين وإمامهم)^۷ واتە:

۵ / صحيح : أخرجه الترمذي (۲۸۶۳) وأحمد (۱۳۰/۴، ۲۰۲) وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الجامع) (۱۷۲۴).

۶ / رواه أحمد والحميدي والترمذي والنسائي وابن حبان والحاكم قال الترمذي : (حسن صحيح غريب من هذا الوجه) وصححه ابن حبان والحاكم ووافقه الذهبي.

۷ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۴۴۱۱، ۶۶۷۳) ومسلم (۱۸۴۷).

دەست بە جەماعت و پېشەواى مۇسلمانانەو بەگرە) كەواتە: جەماعت دروست نابىت و نىيە بەبى دوو مەرج: -

يەكەم: دەبى بەرنامەيان قورئان و سوننەت بىت، بەرنامەيان مەزەبى فلان و قسەى فلان نەبىت بەلكو تەنھا قورئان و سوننەت بىت.

دووەم: دەبى پېشەوايەكى مۇسلمانى ھەبىت سەرکردايەتى بىكات و بەگپېتەو ەبۆ لای، ناکرىت جەماعت كۆ بېتەو ەبە بى پېشەوا، دەبى پېشەوايەك ھەبىت و بېتە سەرچاوەيان، بۆيە بە (حذيفة) ەرموو: دەست بە جەماعت و پېشەواى مۇسلمانانەو بەگرە) حذيفة ەرموو: (فإن لم يكن لهم جماعة ولا إمام؟) واتە: ئەگەر مۇسلمانان جەماعتىك و پېشەوايەكيان نەبوو؟ پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ەرموو: (تعزل تلك الفرق) واتە: دووربەكەو ەلو كۆمەلەنە) ەرمانى پېكرد دووربەكەو پېتەو ەلو كۆمەلەنەو تەنھا دەبىت ەگەل جەماعتى مۇسلماناندا بىت، ەگەل ھىچ جەماعتىكدا نەبىت جگە ە جەماعتى مۇسلمانان، بەلكو تەنھا خۆى بمىننەتەو ەسەر ەق تاكو مردن يەخەى پى دەگرى ئەو ھىشتا بەو شىو ەبە بى.

ەمەدا ئەو ەردەكەو پىت دەبى مۇسلمان ەگەل ئەو كۆمەلەندا نەبىت جىاوازن ە بەرنامەى ەق، جەماعتىش نابىت بەبى دوو مەرج: - دەبى بەرنامەيان قورئان و سوننەت و مەنەجى سەلەفى صالح بىت، دەبى پېشەوايەكى مۇسلمانان ەبىت سەرکردايەتبان بىكات و بەگپېتەو ەبۆ لای، جا دىن نابىت و نىيە بەبى جەماعت، جەماعتىش نابىت و نىيە بەبى پېشەوا، پېشەواش نابىت و نىيە بەبى گوپرايەلى، ئەمە بەرنامەى مۇسلمانانە، ئەمەش ئەو سوننەتەيە پاقەى دەكات _ پەمەتى خواى لىبىت _ .

ئەمەش ئەو ھى تېدا بەدى دەكرىت نەھى لىكراو ھى ناوازەھى (الشذوذ) لە بۆچوون و جىاوازيەكاندا، دەبىي موسلمان دەست بەجەماعەتەو بەكرىت چونكە ئەوان لەسەر گومرايى نىن.

مەبەست لە: (خلع ربة الاسلام من عنقه).

لە نەرىتى عەرەبدا ئەو ھەبوو پەتەكيان (گورىسيكيان) دەكرەە مىلى مەپەكانەو ھە بۆ ئەو ھى جىاواز نەبن و بىز نەبن و گورگ نەيانخوات، ئەم پەتانە (گورىسانە) ھەموويان بەستراپوونە پەتەكەو ھەموويان كۆدەكانەو بەمەبەستى پاراستنيان، جا پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەستگرتنى بەجەماعەتەو بەو كارەى شوبھاندو، بۆيە جەماعەت پارىزەرە لەو شتانەى بەھەلاكتەدا دەتەبن، وەكو ئەو پەتەى دەكرىتە مىلى مەپەكانەو لە گورگ دەپيارىزىت و لەبىزىوون دەپيارىزىت.

مەبەست لە: (وكان ضالاً مضلاً).

خودى خۆى گومرايە لەسەر پىگا، گومراكەرى جگە لەخۆيەتى، گومرايە لەخودى خۆيدا، گومراكەرە بۆ ئەو كەسانەى چاوى لى دەكەن و شوپىنى دەكەن، خواى گەرە دەفەرموئىت: (وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَىٰ وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّىٰ وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ ۖ وَسَاءَتْ مَصِيرًا (۱۱۵) النساء) واتە: ھەركەسىك پاش ئەو ھى پىگەى ھەق و راستى بۆ دەركەوت و شارەزاي دىنى خوا بوو دزايەتى پىغەمبەر (ﷺ) بكاو پىنگاو پىيانى بەكرىتە بەر، پىگەى راستى باوہرداران نەبىت، ئىمەيش پووى ئەكەينە ئەو بەرنامەو پىگەى بە ئارەزووى خۆى لەدونيادا ھەلىبژاردو، ئاى كەدۆزەخ جى و پىيەكى رىر سامناك و خراپەو بۆيان ئامادەكراو.

بۆيە پىويستە لەسەر موسلمان شوپىنى پىگەى ئىمانداران بكەوئىت و جىاواز نەبىت لەگەلياندا و لەوان نامۆ (شاذ) نەبىت.

﴿۳﴾ نوسەر دەئیت: (والأساس الذي تبني عليه الجماعة: هم أصحاب محمد ﷺ) ورحمهم الله أجمعين، وهم أهل السنة والجماعة، فمن لم يأخذ عنهم فقد ضل وابتدع، وكل بدعة ضلالة والضلالة وأهلها في النار^۸.

واتە: ئەو بنەمايەى جەماعەتى لەسەر بنیات دەنریت بریتییه لە: ھاوہ لانی (محمد ﷺ) رەزاو رەحمەتى خوا لە ھەموویان بێت، ئەوانیش ئەھلى سوننە و جەماعەتن، جا ھەر کەسێک لەوانەو وەرئەگریت ئەوا گومراپووەو بیدەئەى کردو، ھەموو بیدەئەى کیش گومراپییەو گومراپیی و ئەھلە کەیشی لە ئاگردان.

پاڤە:

مەبەست لە: (والاساس الذى تبني عليه الجماعة).

ئەو جەماعەتە کامەيە ئەمە ئاکارو سیفاتیانە؟ ئەوانە ھاوپی و ھاوہ لى (محمد ﷺ) ئەوانەى لە پاش ئەوان ھاتن لە شوینکەوتوان و شوینکەوتەى شوینکەوتوان و سى سەدە چاکەکە، ئەوانە بریتین لە جەماعەت، ئەو کەسانەى شوینى ئەوان دەکەون و لەوانەى پاش ئەوان ھاتن، ئەوانە ئەو جەماعەتەن کە (واجب) ھەو پتویستە لەسەر موسلمان لەگەڵیاندا بێت، ھەرچەندە تووش ئەو ئازارە بێت کە تووشى دەبێت، تووشى ھەرپەشە بێت، تووشى تانە لێدان و ھێرش کردنەسەر بێت لەلایەن ئەوانەو، کەچى ئارام دەگریت، بەرگە دەگریت، چونکە ئەو لەسەر حەقە، بۆیە ھەرگیز لاناڤات لەحەق، بەلکو ئارام دەگریت لەسەر ئەوئەى تووشى دەبێت، ئەگەر نا ئەو دەبێتە ئامانجێک بۆ نەیاران و بانگەوازکارانى خراپەکارى و بانگەوازکارانى گومراپیی.

۸ / ھەروەکو لە ھەرموودەى : (كل بدعة ضلالة، وكل ضلالة في النار) أخرجه النسائي (۱۵۷۸) وابن خزيمة

(۱۷۸۵) وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الجامع) (۱۳۵۳) .

خوای گه‌وره ده‌فه‌رموئیت: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَوَرَضُوا عَنْهُ (۱۰۰) التوبة) واته: - له‌ده‌سته‌ی یه‌که‌می پیتشه‌نگی کۆچه‌ران و پشتیوانان و چاک په‌یره‌وانی ئه‌وانیش خوا پازی بوو لیتان و ئه‌وانیش له‌خوا پازی بوون).

خوای گه‌وره کاتئ باسی کۆچه‌ران و پشتیوانان ده‌کات له‌سوره‌تی (الحشر) ده‌فه‌رموئیت: (وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (۱۰) الحشر) واته: ئه‌وانه‌ش له‌بوای ئه‌وانه‌وه هاتوون ده‌لێن: ئه‌ی په‌روه‌ردگار که‌مان! له‌ ئیمه‌و له‌و برایانه‌مان پیتش ئیمه‌ باوه‌ریان هیناوه‌ خووش ببه‌و هیچ بوغزو قینیک مه‌خه‌ دلمان‌وه به‌رامبه‌ر به‌و که‌سانه‌ی باوه‌ریان هیناوه‌ ئه‌ی په‌روه‌ردگاری ئیمه‌! به‌پاستی ته‌نها ئه‌توی به‌سوژی میهره‌بان).

جا پاشینه‌کان شوئینی پیتشینه‌کان ده‌که‌ون له‌ئه‌هلی حق و ئه‌هلی خه‌یرو چاکه‌ هه‌رچه‌نده‌ له‌نیوانیاندا سه‌رده‌م و زه‌مانیکی دوورو درێژ هه‌بیت، پتویسته‌ له‌سه‌ری ده‌ستی پتوه‌ بگریت هه‌رچه‌نده‌ له‌و پیناوه‌دا تووشی هه‌رچی ببیت، ئه‌و به‌رده‌وام تارام ده‌گریت.

مه‌به‌ست له‌: (أصحاب محمد ﷺ).

له‌ کۆچه‌ران و پشتیوانان، چونکه‌ ئه‌وانه‌ن هاوه‌لی پتغه‌مبه‌ری خویان کرد (ﷺ)، جیهادیان له‌گه‌لدا کرد، سه‌ریان خست و پشتیوانی بوون، ئه‌م دینه‌یان وه‌رگرتوو که‌یاندیانه‌ ئیمه‌، ئه‌وانه‌ هۆکارو واسیتەن له‌ نیوان ئیمه‌و پتغه‌مبه‌ری خوادا (ﷺ) جا ئه‌وانه‌ی جوین به‌ هاوه‌لان ده‌ده‌ن یان به‌ که‌میان ده‌زانن و له‌ ئاستیان که‌م ده‌که‌نه‌وه‌

ئەوانە دەيانەۋىت ئىسلام بېروختىن، بەلام ئەوان ئەم قىللەيان بە كارھىناۋە، چونكە ئەگەر قەسەيان بە ھاۋەلان كىردو نىرخيان كەم كىردەۋە ئەۋا ئەۋكاتە چى ھۆكارو واسىتەيەك لە نىۋان ئىمە و پىغەمبەرى خوادا (ﷺ) دەمىنى؟ ئەوان مەبەستىيان بىچراندنى ئەۋ پەيۋەندىيە لە نىۋان پىشىنان لە كۆچەرەن و پىشتىوانان و ئىمەدايە، تاۋەكو ئەم ئوممەتە گومرا بىت، ئەگەر نا چى شتىك وايان لى دەكات جويىن بە ھاۋەلان بدەن؟

ئايە لە نىۋان ئەۋان و ھاۋەلاندا ھىچ دەمەقالى و دژايەتتەك ھەيە لە سەر سەرۋەت و سامان يان لەۋ شىۋە؟

ئايە ھاۋەلان ئازارى ئەۋان يان داۋە لە كاتىكدا لە نىۋان ئەۋان و ھاۋەلاندا چەند سەدەيەكى دورو درىژ ھەيە؟

ئەۋەى پالى بەۋانەۋە ناۋە ئەۋكارە بىكەن بىق و كىنەى دلەكانە، چونكە ھاۋەلان ئەم دىنەيان ھەلگرتۋە جا ئەۋان دەيانەۋىت ئەۋ پەيۋەندىيە بىچرپىن لە نىۋان پىغەمبەرى خواۋ (ﷺ) ئوممەتەكەيدا بىق ئەۋەى ئەم دىنە بېروختى (بىكەۋىت) ئەمە مەبەستى ئەۋانە.

مەبەست لە: (وهم اهل السنة والجماعة).

ھاۋەلانى پىغەمبەرو (ﷺ) ئەۋانەى لە پاش ئەۋان دىن، ئەۋانەى بەچاكە شويىنى ئەۋان كەۋتن، ئەۋانە ئەھلى سوننەن، واتە ئەھلى پىگىگى پاستن، ئەۋىش بىرىتتە لەۋ سوننەتەى لەم كىتابەدا پافە كراۋە.

ئەۋانەش جەماعتى پاستن، بەلام كۆبۈنەۋەى جگە لەۋان لە سەر نارەۋايىيە، ئەۋانە پىيان ناگوتىت جەماعت ھەرچەندە ژمارەيان زۆر بىت، خۋاى گەرە دەفەرۋىت:

(تَحْسِبُهُمْ جَمِيعًا وَقُلُوبُهُمْ شَتَّى (١٤) الحشر) واتە: وادەزانىت هەموو پێکەوهن و کۆن لە کاتێکدا دڵەکانیان لێک جیان و یەک ناگرن).

جا جەماعەت ئەوانەن لە سەر حەقن، ئەو کەسەى دەلێت: - من لە گەڵ فلان حزبم و ئەم حزبە جەماعەتەو ئێوەش دەلێن: دەست بە جەماعەتەو بە بگرن و ئەوانە جەماعەتن، ئەو پێیان دەلێن: کى بە ئێوەى گوتووە ئەوانە جەماعەتن؟ جەماعەت بریتىیە لەوانەى لە سەر حەقن، ئەوانەى لە سەر سوننەتن، بە پراستی ئەوانە جەماعەتن.

مەبەست لە: (فمن لم يأخذ عنهم فقد ضل و ابتدع).

هەر کەسى دینەکەى لە هاوێلانەو وەر نە گرت، ئەوانەى قورئان و سوننەتیان بۆ گواستوینەتەو، ئەو لە سەر حەق نییە، جا ئەگەر تانە لەوان بەدرێت ئەو گواستەو کەیان پووچەڵ دەبێتەو - پەنا بە خوا -، مەبەستى دوژمنانى خواو پیغەمبەرەکەى (ﷺ) پووچەڵ کردنەو و نیسلامە، بەلام ئەم فێلە پیسەیان هێناو، بۆ ئەو و پێشینان و پاشینانى موسڵمانان لە یەک بێچرێن، تا کۆ بە ئاسانى پاشینەکان قووت بدەن، بە ئاسانى بیانخۆن، بەلام ئەگەر لە گەڵ جەماعەتى یەکەمدا پەيوەست بوون، پەيوەست بوون بە قورئان و سوننەتەو ئەو ئاسان نابێت بە لکۆ ئەستەمە بتوانن بیانخۆن بە ئیزنى خوا.

مەبەست لە: (فقد ضل) واتە: لە حەق بزر دەبێت.

(وابتدع):

(البدعة): بریتىیە لە پەرستەن و بیروباوەڕو قسەکان هیچ بە لگەى لە سەر نەبێت لە قورئان و سوننەتدا، پیغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مویت: (من عمل عملاً ليس عليه

أمرنا فهو رد^۹ واته: ھەركەسىڭ كاريك بىكات فەرمانى ئىمەى لەسەر نەبىت ئەوا پەد دەكرىتەو (لەپىوايەتىكى تردا ھاتو: (من أحدث في أمرنا هذا ما ليس منه فهو رد)^{۱۰} واته: ھەركەسىڭ لەم كارەى ئىمەدا شىتىكى نوئى دابھىنىت و تىيدا نەبىت ئەوا پەد دەكرىتەو (ھەروەھا دەفەرموئىت: (وإياكم و محدثات الأمور فإن كل محدثة بدعة و كل بدعة ضلالة)^{۱۱} واته: دوور بىكەونەو لەكارە نوئىەكان، چونكە ھەموو كاريكى نوئى بىدعەىو ھەموو بىدعەىەكش گومپايىە).

جا بىدعە: ئەو ھەى لەدىندا داھىنراو بىت و لە كاتىكدا بەشىك نەبىت لەو، چۆن دەزانرىت بەشىك نىيە لەو؟

ئەگەر بەلگەىەك لەسەرى نەبىت ئەو بەشىك نىيە لە دىنەكە، چونكە خواى گەورە دەفەرموئىت: (الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ (۳) المائدة) جا دىنەكە كامىلە و بى كەم و كووپىيە _ سوپاس بۆ خوا _ ھىچ زىادەىەك وەرناگرىت، بۆىە تەنھا پىويستمان بەو ھەى ئەو دىنە بناسىن خواى گەورە كامىل و تەواوى كىردو و دەستى پىو بەگرىن، واز لەجگە لەو بەھىنن لە زىادەكان و لە بەچاك زانىن و خستىنەسەر و جگە لەوانە، چونكە لەخوا دوورت دەكاتەو و لەپاشدا ئەو رووندكرىتەو كە (ھىچ كاتىك قەومىك بىدعەىەك داناھىنن ئىللا وەكو ئەو سوننەتيان ئى دەسەنرىتەو)^{۱۲} جا ئەمە رىگا راست و تەواو كەىە، دەستگرتن بەجماعەت و دەستگرتن بەسوننەت و وازھىنان لە بىدعە.

۹ / أخرجه مسلم (۱۷۱۸) .

۱۰ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۲۵۵۰)، ومسلم (۱۷۱۸) .

۱۱ / صحيح : أخرجه أبو داود (۴۶۰۷) والترمذي (۲۶۷۶) وصححه الشيخ الألباني في (المشكاة) (۱۶۵) .

۱۲ / قال حسان بن عطية - رحمه الله-: (ما ابتدع قوم بدعة في دينهم إلا نزع الله من سنتهم مثلها ثم لا يعيدها إليهم الى يوم القيامة) رواه الدارمي وابو نعيم واللالكائي .

مەبەست لە : (وكل بدعة ضلالة).

بە هیچ شیوەیەك بیدەعی حەسەنە نییە هەروەكو هەندئ كەس دەلێت، بەلكو بیدەعە هەمووی گومپاییە بەدەقی فەرموودەى پێغەمبەرى خوا (ﷺ)، لە فەرموودەیه كدا دەلێت: (فإن كل محدثة بدعة و كل بدعة ضلالة)^{۱۳} واتە: هەموو داھێنراویك بیدەعیەو هەموو بیدەعیەكش گومپاییە).

جا بیدەعە لەدیندا بە هیچ شیوەیەك چاکی تێدا نییە، بەلكو هەمووی گومپاییە ئەمەش قەسەى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) كە هەرگیز هیچ قەسەىك لە خۆوە ناكات.

مەبەست لە : (والضلالة واهلها فى النار).

گومپایی و گومپاكاران لەئاگردان یان لەبەر كوفر كردنیان، یان لەبەر سەرپێچی كردنیان، بیدەعان هەموو وەكو یەك نین، تیاياندا هەیه كوفرە، خاوەنەكەى بەهەتا هەتایی لەئاگریدا دەمێنێتەو وەكو هاواركردن بەمردووەكان و داواكردن و پارێشەو لەمردووەكان و سەرپێن بۆ جگە لەخاوەنێكردن بۆ جگە لەخا، ئا ئەم بیدەعە كوفرن، هەروەها نكۆلى كردن و نەفیکردنی ناو و سیفەتەكانى خوا هەروەكو كۆمەلى (جهمية) دەلێن ئەوانەى نكۆلى لە ناو و سیفەتەكانى خوا دەكەن، جا ئەمە كوفرە پەنا بە خوا، چونكە وەسفی خواى گەرەیان كردووە بەوێى هیچ ناو و سیفەتێكى نییە، كەواتە خواى گەرە نەبوو (معدوم)، چونكە ئەوێى هەبێت دەبێ سیفاتى هەبێت، ئەوێى سیفاتى نەبێت نەبوو (مەعدومە)، بۆیە پێشەوايان حوكمیان داووە بەكافریوونى (جهمية) ئەوانەى دەلێن: قورئان دروستكراوە. ئەوان ئەو قورئانەى - كە قەسەى خواى

گەرەپە و سىرووش و دابە زىنراوى ئەو - كىرەپەنە تە دروستكراوتك وەكو دروستكراوہ كانى تر، دەلەين: خوا قسە ناكات، بۆيە بە (جماد) يك دەيشوبەيتن، ئەوہى قسە ناكات نابىتە خوا، خواى گەرە دەفەرەموت: (وَأَتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَى مِنْ بَعْدِهِ مِنْ خَلِيَّتِهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُوارٌ أَلَمْ يَرَوْا أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا (١٤٨) الاعراف) واتە: پاش چوونەكەى موسا بۆ كىوى (تور) گەلەكەى _ لەخشل و زىپەكەيان _ گوێرەكەپەكى بە بۆرەيان بۆ خۆيان سازداو پەرستيان! مەگەر نەياندى ئەو گوێرەكەپە قسەيان لەگەل ناكات و بۆ پى پاستيش پىنمايان ناكات).

ئەمە ئەو دەگەپەنەت ئەوہى قسە ناكات نابىتە خوا، (الجمية) دەلەين: _ خوا قسە ناكات، كەواتە ئەو خودا نىيە، بەرزى و پىرۆزى بۆ خوداى گەرە لە قسەى ئەوانە كە دەيكەن، لەسورەتى (طە) دا ھاتووە: (أَفَلَا يَرَوْنَ أَلَّا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا (٨٩) طە) واتە: ئاخۆ ئەوانەى ئەو گوێلكە ئەپەرستەن نابىن ئەو گوێلكەپە نە وەلاميان دەداتەو ئەگەر داواپەكى لى بكن و نەدەسەلاتى زيانىكى بۆيان ھەبە نەدەتوانى ھىچ جۆرە كەلكىكى لى وەربگىرى).

واتە گۆلكەكە، ئەگەر قسەى لەگەلدا بكن ئەو وەلاميان بۆ نەدەگىراپەو، ئايە ئەمە بەكەلكى ئەو دىت بىتە خودا؟

ئىبراھىم بە بت پەرستانى گوت: (فَاسْأَلُوهُمْ إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ (٦٣)) واتە: دە ئەوتانى لىيان پىرسن ئەگەر قسە ئەكەن)

ئەوان پىيان گوت: (لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا هَؤُلَاءِ يَنْطِقُونَ (٦٥)) واتە: ئەى ئىبراھىم، بى گومان بۆ خۆت دەزانىت ئەوانە گۆياو قسەكەرنىن، ئىتر چۆن دەلەينى لەوان پىرسن؟).

ئەوئىش بەوانى گوت: (أَفَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُكُمْ شَيْئًا وَلَا يَضُرُّكُمْ) (٦٦) أَفْ لَكُمْ وَلِمَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ (٦٧) الانبياء) واتە: وتى: ئاخۇ _ غەيرە خوا _ شتى ئەپەرستەن نەھىچ كەلكتان پى دەگەينى و نەھىچ زىانىشتان لى دەدا؟! (٦٦) بىزارى و ئۆف لەئىوھ و لەو شتانەش لەجىي خوا ئەى پەرستەن ئايا ئاۋەز ناخەنە كار؟ (٦٧).

خوای گەورە دەفەر مویت: (وَقَالَ رَبُّكُمْ ادْعُونِي أَسْتَجِبْ لَكُمْ) (٦٠) غافر) واتە: پەرورەدگار تان فەر مووی: داوا لە من بکەن و لە من بپاړینهو، منیش وەلامتان دەدەمەو.

خوای گەورە وەصفى خۆى کردووە بەوہى قسە دەکات و دەئیت، جا ئەوہى قسە ناکات خوا نىيە، بۆيە تۆربەى پىشەوايان پىشەوايانى (الجهمية) يان بەکافر داناو، نەك چاولیکەران و شوینکە و توانیان ئەوانەى حەقیان بۆ پوون نەبۆتەو، بەلکو بە نەقامى چاویان لىکردوون، ئەوانە قسەى تریان لەسەر، چونکە دەبى بۆیان پوون بکړیتەو، جا ئەگەر سوور بوون لەسەرى ئەو حوکم کوفرى ئەوانیش دەدریت.

﴿٤﴾ نوسەر دەئیت: (قال عمر بن الخطاب رضي الله عنه: (لا عذر لأحد في ضلاله ركبها حسبها هدى ولا في هدى تركه حسبه ضلاله فقد بينت الأمور وثبتت الحجة وانقطع العذر))^{١٤}.

واتە: عوممەرى كورى خەتتاب فەرمووێتە: (هیچ كەسێك بیانووی نییە لە گومراپیەك ئەگەر سواری بوو (شوێنی كەوت) و بە هیدایەتی بزانیت و لە هیدایەتدا وازی لێبەینیت و بە گومراپی بزانیت، چونكە هەموو كارەكان پوون كراوەتەو وەو حوججەكان دامەزراوە و جێگیربوون و بیانوو ئەماوە و بچراوە).

پاڤە:

مەبەست لە و قسەییەى عومەر دەئیت: (لا عذر لأحد...).

چونكە خوای گەرە حەقى پوونكردووەتەو و لەقورئان و سوننەتدا ئاشكرای كردووە، بۆیە هیچ كەسێك ئەو كاتە بیانووی گومراپوونی نییە، چونكە كەمتەرخەمى لەلایەن خۆیەو پوویداوە، چونكە بەدوای حەقدا نەگەراوە و پرسىارى نەكردووە لە زانایان، جا گومراپی لەلایەن خۆیەو هاتوو چونكە ئەو كەمتەرخەم بوو.

مەبەست لە: (حسبها هدى).

پوونكردنەوێ ئەوێ تێدايە گومان هیچ سوودێك ناگەيەنیت (هیچ حەقیكى لى دەرناچیت) لەكاتێكدا خوای گەرە دەفەرموێت: (وَأَنَّهُمْ لَيَصْذُوثُهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ

١٤ / رواه ابو يوسف وابن شبة وابن بطة والخطيب البغدادي وابن حزم وابن الجوزي وابو نعيم .

أَنَّهُمْ مُّهْتَدُونَ (الزخرف) واتە: بەپراستی ئەو شەیتانانە پېشگىریان دەكەن لە پېچكە وايش ئەزانن بۆ پراستەپى پېنمىونى كراون!!).

جا ئەوھى كە خۆيان وادەزانن ھىچ شەفاعەتياى بۆ ناكات، چونكە ھىچ بيانوويەكياى نىيەو نەگەپاوانەتەوھ بۆ قورئان و سوننەت تاكو حەق و ناحەق لەيەك جيا بكەنەوھ، بەلگە ئەوان شوین ئارەزووھكانى خۆيان كەوتون، (وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُّهْتَدُونَ (الزخرف) لەگەل ئەمەيشدا خواى گەورە حوكمى بەسەرياندا داوھ بەكوفرو گومپايى، بەتەنھا كەسەكە وابزانیت لەسەر حەقە ئەوھ نابیتە بيانوو بۆى، ئىللا مەگەر سرووشىكى خوايى پى نەگەيشتبیت لەخوداوھ بۆ سەر پىغەمبەرانى دايەزانديت چونكە پىويستە لەسەرى ئەوھىە بگەرپتەوھ بۆ قورئان و سوننەت، لەسەر گومان و بۆچوونى خۆى نەمىنى، لەسەر ئەوھى كەسانى تر پىتى بلین ئەوھ حەقە، ئەوھ بيانوو نىيە.

لە ئايەتتىكى تردا ھاتوھ: (إِنَّهُمْ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللَّهِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُّهْتَدُونَ (الاعراف) واتە: چونكە ئەوان لەباتى خوا شەیتانيان كرده ياريدەرو دۆستى خۆيان و وايشيان ئەزانى لەسەر پى ھەقن و پىنمان).

تەماشاكە چۆن شەیتانەكان لەجنۆكەو مەرفىيان كەردۆتە دۆست و خۆشەويستى خۆيان جگە لەخوا، شوپنيان دەكەون و كەچى وادەزانن ھىدايەت دراون؟! ئايە شەیتانەكان خەيرو چاكەيان بۆيان دەو؟ خواى گەورە دەفەرمويت: (وَمَنْ يَعْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقَيِّضْ لَهُ شَيْطَانًا فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ (الزخرف) واتە: ھەركەسێك لە راست يادى خوا روو ھەرگىپى ئەوا ئىمە شەیتانىكى بۆ دەسازينين ھەردەم ھاوپى دەبيت و لى جيانابيتەوھ).

تەماشای ئەو ئایەتە بکە بە جوانى: (وَمَنْ يَغْشُ عَنْ ذِكْرِ الرَّحْمَنِ نُقِضْ لَهُ شَيْطَانًا) ئەمە سزاكە يەتى (فَهُوَ لَهُ قَرِينٌ) (۳۶) وَإِنَّهُمْ) واتە شەيتانەكان (لَيَصُدُّونَهُمْ عَنِ السَّبِيلِ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ) (۳۷) الزخرف) واتە: بەپاستى ئەو شەيتانانە پېشگىريان دەكەن لەپۆچكە وايش ئەزانن كەبۇ پاستەپى پېنموني كراون!!).

شويىنكە وتوھكان وادەزانن ھىدايەت دراون، كەچى ئەو ھىچ سودىكى پى نەگە ياندوون، ھىچ بيانوويە كيان نىيە، چونكە ئەوانە بانگە وازى پېغەمبەرانيان (عليهم الصلاة والسلام) پېگە يىشت كەچى وەريان نەگرت.

بەلكو بيانووبۇ مەسەلە ئىجتىھادىيەكان دەبى كە جېگە و پېگە ئىجتىھادى تېدا دەبىتەو، بۆيە كەسەكە ئىجتىھاد دەكات، ئەوھى لەتوانايدا ھەيە ھەولى بۇ دەدات لەگەپان تاكو گومانى ئەو دەبات ئەمە حەقە، ئەم كەسە بيانووي ھەيە (مەذور)ە، بە بەلگەى ئەو فەرمودەى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) كە دەفەر مویت: (إذا اجتهد الحاكم فأصاب فله أجران وإذا اجتهد فأخطأ فله أجر واحد)^{۱۵} واتە: ئەگەر حاكمىك ئىجتىھادى كردو پىكاي ئەو دوو پاداشتى ھەيە ئەگەر ئىجتىھادى كردو نەپىكا (ھەلەى كرد) ئەو يەك پاداشتى ھەيە).

ئەمە لەمەسەلە ئىجتىھادىيەكاندا، بەلام مەسەلە (تەوقىفییەكان) ئەویش برىتییە لەبابەتەكانى عەقیدە ئەوا ھىچ كەسك بۆى نىيە ئىجتىھادى تېدا بكات، بەلكو واجب (پىويست) ئەوھە شويىنى بەلگە بكەویت، ھىچ دەرفەتتىكى ئىجتىھادى تېدا نىيە. مەبەست لە: (ولا فى هدى تركه حسب ضلالة).

كارەكە لەسەر وادانان و گومان بردن نىيە، گومرايى وەرگىرت و ابزانىت ھىدايەتە يان واز لەحەقىك بەھنىت و ابزانىت گومرايى، ئەو گومانە دادى نادات (شەفاعەتى بۇ

ناكات) چۈنكى ھىدايەت و گومرايى خىۋى گەۋرە لە قورئاندا پۈۋى كىرگۈتەۋە، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لە سوننەتدا پۈۋى كىرگۈتەۋە سەلەف لە زىيان و غەقىدە ياندا پۈۋىيان كىرگۈتەۋە، جا حەق پۈۋى و ئاشكرايە سوپاس بۆ خوا، ھەر لە پەھمەتى خىۋىە حەق پۈۋى و ئاشكرايە لە قورئان و سوننەت و ھىدايەتى سەلەفى صالح، ھىچ شاراۋە و ئاپوۋىيەكى تىدا نىيە، ھەرۋەكۈ چۈن لە ئوممەتەكانى پىشۋودا پۈۋىدا كاتى ماۋەيەكى زۆر تىبەپى و حەقىيان لى شىۋاۋ تىكەل بوو، كىتبەكانىيان تەھرىف كراۋ لىي كۆپرە، بەلام ئەم ئوممەتە ئەۋا بە ئاشكرايى دەمىننەتەۋە، قورئان و سوننەت پارىزراۋ دەبىت لە تەھرىف و كۆپان بۆيە ھىچ كەسك ئەۋا كاتە بىيانۋى نىيە.

مەبەست لە: (فقد بينت الامور).

بەلى كارەكان پۈۋى كراۋنەتەۋە، بەلام پىۋىستى بەگەپان و داۋا كىرگەن، بەۋەى مەۋفەكان فىرى بىن و لىي تىبگەن و زانست و زانىارى لە زانا يانەۋە ۋەرگىن، لە خۆيەۋە زانست ۋەرنەگىت يان لە ھاۋشىۋەى خۆى لە نەفامەكان يان ئەۋانەى خۆيان بە زانا دەزانن يان لە كىتبەكانەۋە، بەلكو زانست و زانىارى دەبى لە خاۋەنەكانىيان ۋەرگىت - لە زانا يانەۋە - چۈنكى ئەم زانستە لە زانا يانەۋە ۋەردەگىرەت، زانست بەۋەرگىرنە (التلقى) يە نەك بە ۋەرگىرنە لە كىتبەكانەۋە، كىتبەكان تەنھا ئامرازىكن بۆ گەپان، زانا يان پافەى دەكەن، بەلام گەيشتن بۆ حەق ئەمە لە زانا يانەۋە ۋەردەگىرەت و لەۋانەۋە پىۋايەت دەگىرەت، پاشىنان لە پىشىنانەۋە.

مەبەست لە: (وثبت الحجة وانقطع العذر).

ھىچ كەسك بىيانۋى نىيە، ئەم دىنە خىۋى گەۋرە پاراستى لە تەھرىف و كۆپان، حەق پۈۋى و ئاشكرابۋە ھىچ شاراۋەيەكى تىدا نىيە، بە جىۋاۋز لەگەل ئوممەتەكانى

پیشودا، ئەوان کاتێک ماوەیەکی زۆر بەسەریاندا تێپەڕی کیتابەکانیان تەحریف کردو دەستیان بەگۆڕان کرد، بۆیە حەقیان لێ شارایەووە تیکەڵ بوو.

نوسەر دەلێت: (وذلك أن السنة والجماعة قد أحكما أمر الدين كله وتبين للناس فعلى الناس الاتباع).

واتە: چونکە ئەهلی سوننە و جەماعەت هەموو کاروباری دینەکیان مەحکەم کردووە بۆ خەڵکی پوون بووەتەو، بۆیە پێویستە لەسەر خەڵکی شوێنی بکەون).

پاڤە/

مەبەست لە: (وذلك أن السنة والجماعة قد أحكما أمر الدين كله).

(ذلك): ئاماژەیە بۆ ئەوەی لەپیشدا باسکرا لەهاندان بە دەستگرتن بەپێگای ئەهلی سوننە و جەماعەتەو.

لە پیشدا باسکرا مەبەست لە ئەهلی سوننە ئەو کەسانەن دەستیان بەسوننەت و پێگاکەى پێغەمبەرى خوداوە (ﷺ) گرتووە، بەپاستی ئەوانە ئەهلی سوننەن.

جەماعەت: بریتییه لەو کەسانەى لە سەر حەق کۆبونەتەووە و جیاوازی پارچە پارچە نین هەروەکو خوای گەورە فرمویەتى: (وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا) آل عمران/ (١٠٣) واتە: بەتێکرا گشتتان دەست بەپشتەى ئایینی خاوە قورئانەکیەو بەگرن و قەت لێی نەتازین).

له‌سه‌ر حه‌ق کۆبونه‌ته‌وه‌و جیاواز نین و پارچه‌ پارچه‌ نین، به‌پاستی ئه‌وانه ئه‌هلی سوننه‌و جه‌ماعه‌تن به‌لام: (الَّذِينَ قَرَأُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِعَاءً) واته: بێگومان ئه‌و که‌سانه‌ی دینی خۆیانیان په‌رت و بلاوکردو بوونه‌ چه‌ند ده‌سته‌و به‌سته‌یه‌کی جیاوازو لیکترازاو).

جا خوای گه‌وره به‌ پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ) ده‌فه‌رمویت: (لَسْتُ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ إِنَّمَا أَمْرُهُمْ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ (١٥٩) الأنعام) واته: تو کاریکت به‌وان نییه، به‌پاستی برپاری چاره‌نوسیان هه‌ر لای خواجه پاشانیش به‌هه‌ر کاری کردوویانه ئاگاداریان ده‌کات).

مه‌به‌ست له: (وذلك أن السنة والجماعة قد أحكما).

واته: قایمکردن و تۆکه‌کردن، جا (الإحكام) مانای (قایمکردن و تۆکه‌کردن و چه‌سپاندنه)، کاروباری ئه‌م دینه به‌جوانی قایم کراوه‌و تۆکه‌کراوه، چونکه‌ دین هه‌مووی له‌سوننه‌و جه‌ماعه‌ت کۆکراوه‌ته‌وه، هه‌روه‌کو پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموویه‌تی: (فإنه من يعيش منكم فسيرى اختلافاً كثيراً، فعليكم بسنتي)^{١٦} واته: هه‌ر که‌س له‌ئێوه _ له‌پاش من _ بزیت ئه‌وا جیاوازی و دووبه‌ره‌کی زۆر ده‌بینی، جا ده‌ست به‌سوننه‌ته‌که‌ی منه‌وه بگرن).

هیچ شتێک له‌م دووبه‌ره‌کی و جیاوازییه ناتپاریزی ته‌نها ده‌ست گرتن به‌سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ره‌وه (ﷺ) نه‌بیت، ئه‌ویش بریتییه له‌و پێگه‌یه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هاوه‌لانی له‌سه‌ر بوون له‌عه‌قیده‌و په‌رستن و مامه‌له‌و په‌ه‌شت و ئادابه‌کان، هه‌ر ئه‌وانیش کۆمه‌لی پزگاربوون له‌ نیو حه‌فتا و سی کۆمه‌له‌که‌دا که‌ هه‌ر هه‌مووی له‌ ئاگردان ته‌نها

یەككیان نه بیئت، وتیان: ئەو كۆمەلە _ پزگار بوو _ كى یە ئەى پتفەمبەرى خوا (ﷺ)؟ ئەو كۆمەلەى لە نێو ئەو كۆمەلە جیاتكردهوه كێیه؟ پتفەمبەرى خوا (ﷺ) له پوونكردهوى ئەو كۆمەلەدا فەرمووی: (من كان على مثل ما انا عليه وأصحابي)^{١٧} واتە: ئەو كەسەى لە سەر ئەو پزگایەى من و هاوێلانم لە سەرین) ئەوێ پتفەمبەرى خواو (ﷺ) هاوێلان لەسەرى بوون بریتییه لە سوننەت، هەر كەسێك دەستى پتفەمبەرى گرت رزگارى دەبیئت، بۆیه پێیان دەگوێرێت (الفرقة الناجية) واتە: كۆمەلەى پزگاریبوو.

مەبەست لە: (وتبين للناس، فعلى الناس الاتباع).

واتە: بۆ خەلكى پوون بوو ئەو كاروبارى ئەم دینە هەمووی لە دەستگرتنە بە سوننەت و جەماعەتەوه، بۆیه هیچ كەسێك جیاواز نییه لەوێ ئەهلى سوننەت و جەماعەت لە سەرین ئیلا ئەهلى گومراپی نه بیئت: (فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ) (یونس) واتە: جا ئیتر بەدەر لە گومراپی _ پاش هەق و راستی، كە هەر لە پەرستنى خوادایە _ چی تر هەیه؟.

هەر كەسێك واز لە هەق بهێنێ دەكەوێتە ناو گومراپیەوه، حەقیش بریتییه لەوێ ئەهلى سوننەت و جەماعەى لەسەرە نەك هیچ كەسێكى تر.

١٧ / صحيح : أخرجه أبو داود (٤٥٩٦) والترمذي (٢٦٤٠) وابن ماجه (٣٩٩١) وأحمد (٢٣٢/٢) وصححه الشيخ

الألباني في (الصحيحة) (٢٠٣) .

﴿۵﴾ نوسەر دەلئیت: (واعلم -رحمك الله- أن الدين إنما جاء من قبل الله - تبارك وتعالى- لم يوضع على عقول الرجال وآرائهم وعلمه عند الله وعند رسوله (ﷺ) فلا تتبع شيئا بهواك فتمرق من الدين فتخرج من الإسلام فإنه لا حجة لك فقد بين رسول الله (ﷺ) لأمته السنة وأوضحها لأصحابه وهم الجماعة وهم السواد الأعظم، والسواد الأعظم الحق وأهله فمن خالف أصحاب رسول الله (ﷺ) في شيء من أمر الدين فقد كفر).

واته: بزانه -پەحمەتى خوات لى بىت- ئەم دىنە لە لاىەن خوداى گەرە وە ھاتو، لەسەر عەقلاو بۆچوونى مۆقفەكان دانەنراو و زانستەكەى لاى خواو پىغەمبەرەكەى (ﷺ)، بۆيە شوئىنى ھىچ شىتەك مەكەو بە ھەزەو ئارەزووى خۆت لە ئاين ياخى بىت و لە ئىسلام دەرجىت، چونكە ھىچ حوججەيەكت نىيە، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) سوننەتى بۆ ئوممەتەكەى پوونكردووە و بۆ ھاو لەانى پوونكردووە و ئەوانىش جەماعتەن ئەوانىش زۆربەى خەلكن و زۆربەى خەلك: برىتيبە لە ھەق و ئەھلى ھەق، ھەر كەس شىتەك جىاواز بىت لە گەل ھاو لەانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لە شىتەكدا لە كاروبارى ئەم دىنە ئەو كوفرى كردو.

پاڤە /

ئەم دىنە لە لاىەن خوداوە ھاتو، ھەر ئەو ئەم دىنەى داپژاوە، ھىچ كەس شىتەك بۆى نىيە دىنەك داپژىت خاى گەرە ئىزنى پى نە دابى، خاى گەرە دەفەرموئیت: (أَمْ هُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ (۲۱) الشورى) واتە: ئاخۆ ئەوانە پىگەى خواناسىن دەگرن يا خۆ چەند ھاو بە شىتەك بۆ خوا دادەنن چەند ياساو بەرنامەيەكيان بۆ داھىتابن لە ئاين بە ھىچ شىوہەى خوا مۆلەتى نە دابن).

ئەمە ناپەزاسی و وریاکردنەوهیە، جا دین ئەوهیە خوا دایرپێژاوهو پێتەمبەرەکی (ﷺ) گەیاندى، ئەمە ئەو دینەیه خۆی گەرە دەربارەى دەفەر مویت: (شَرَعَ لَكُمْ مِنَ الدِّينِ مَا وَصَّى بِهِ نُوحًا وَالَّذِي أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ وَمَا وَصَّيْنَا بِهِ إِبْرَاهِيمَ وَمُوسَى وَعِيسَى أَنْ أَقِيمُوا الدِّينَ وَلَا تَتَفَرَّقُوا) (۱۳ شوری) واتە: هەر ئەو دین و ئایینەى بە (نوح و ئیبراھیم و موسا و عیسا) (ئولولعزم) (عليهم الصلاة والسلام) و لێبڕاوو نەبەزاومان سپارد کردمانە دین و ئاین بۆ ئێوەیش کە بەرتەوازەو کۆمەڵ کۆمەڵ مەن تێیدا).

ئەمە شەرىعەتى پېغەمبەر(ﷺ) بەتايىبەتى ئەو پېنجەى پېيان دەگوتىت (اولو العزم) ئەمە دىنەكەى ئەوانە، جا ھەر كەسىك لىي لادا يان لىي جىاواز بوو ئەو بە ھەلا كەتدا دەچىت و گومرا دەبىت، ئەو ىش بنىات نراو ە لەسەر يە كتاپە رستى خودا وازەينان لە پەرستنى جگە لە ئەو و پا بەند بوون بەو شەرعەى خواى گەرە دايانواو و دور كەوتنەو ە لەو ەى خوا ەرامى كرده، بە راستى ئەمە دىنە.

مہ بہ ست لہ: (لم یوضع علی عقول الرجال وآرائہم).

دین ئه وه نیه پیاوان (خه لکی) به چاکیان زانیوه یان وا بینانه چاکه، چونکه ئه مه دینی خوا نییه، ئه مه دینی ئه و خه لکه به دایانه ئناوه، به لام دینی خوا ئه وه به خوی شه ره که ی داپژاوه، به لام ئه وه ی پیاوان (خه لکی) به بۆچوونی خویان دایانناوه ئه وه دینی خوا نییه، به لکو ئه وه دینی ئه و که سه به خوی به چاکی داناوه، بۆیه ده بی ئه و دینه نه دریته پال خوی گه وه ئیلا ئه وه نه بیت له سه ر زاری پیغه مبه ره که ی (ﷺ) هاتووه، به لام ئه وه ی جگه له ئه و داپژاوه ئه وه نابیت بدریته پال خوا، به لکو ده دریته پال ئه و که سه ی داپژاوه و خوی گه وه لی به ریه، خوی گه وه ده فه رمویت: (أَمْ هُمْ شُرَكَاءُ سَرَعُوا هُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ) (۲۱) شوری.

مەبەست لە: (وعلّمه عند الله وعند رسوله ﷺ).

بابەتەکانى ئەم دینە تەوقیفییە، پێویستە لەبابەتە دیندا بەلگە ھەبێت لەخودا و پێغەمبەرە کە یەوہ (ﷺ)، دەبێ پابەندبێن بەوہى لە قورئان و سوننەتدا ھاتوہ لەبابەتەکانى دیندا واز لەداهێنراوہ کان و بیدعەکان بەیئین کە خواى گەورە ھىچ بەلگەى کى لەسەر دانەبەزاندوہ، ھەرچەندە خاوەنەکەى (ئەھلەکەى) بەدینی بزانی، خوێان لەخودا پێى نزیک دەکەنەوہ، ئیمە ئاوپى لى نادەینەوہ و باوہ پیمان پێى نییە، چونکە دینی خوا ئەوہ یە خوا و پێغەمبەرە کەى (ﷺ) دایان پێژاوە.

چونکە دین بنیات نراوە لەسەر ئەو زانستەى لەلایەن خودا و پێغەمبەرە کە یەوہ (ﷺ) ھاتوہ، شوێنى ھەزۆ ئارەزووى خەلکى مەکەوہ، شوێنى بۆچونى خەلکى و ئەوہى ئەوان بەباشى دەزانن و شوێنى دەکەون مەکەوہ، چونکە ئەوہ ھىچ بنەمایە کى لە قورئان و سوننەتە پێغەمبەرە کەیدا (ﷺ) نییە، ھەرۆھ کو پێغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمویتە: (من أحدث في أمرنا هذا ما ليس منه فهو رد) ^{۱۸} واتە: ھەرکە سێک لەم کارەى ئیمەدا شتێکى نوێ دابھێنیت و تێیدا نەبێت ئەوا پەد دەکرێتەوہ) لەپروایەتێکى تردا ھاتوہ: (من عمل عملاً ليس عليه أمرنا فهو رد) ^{۱۹} واتە: ھەرکە سێک کارێک بکات فەرمانى ئیمەى لەسەر نەبێت ئەوا پەد دەکرێتەوہ).

جا ھەرکە سێک دەیەوێت کارەکەى چاک و سوود بەخش بێت ئەوا پێویستە لەسەرى بەئەنجامدانى دوو کار:—

۱۸ / صحیح : سبق تخريجه .

۱۹ / صحیح : سبق تخريجه .

کارى يەكەم: (الاخلاص) دلتسوزى و نيازپاکى دینهکەى بۆ خواو دوریکەوئیتەوہ لە شىرك.

کارى دووہم: (الاتباع) شوئىنکەوتنى سوننەتى پئىغەمبەرەکەى (ﷺ) بىت و پاکی بکاتەوہ لەبیدعو داھىتئراوہکان.

موسلمان جیاوازی لەعەقیدەو جیاوازی لە پەرستندا نۆر دەبینیت، خەلکى حەزى ئارەزوو بۆچوون و پێگایان ھەبە، ئیمە شوئىنى خەلکى ناکەوین بەلکو ئەوہى خەلکى لەسەرە بەراوردی دەکەین لەگەل قورئان و سوننەتدا، ئەوہى لەگەل قورئان و سوننەتدا گونجا ئەوہ حەقەو ئەوہى جیاوازیو لەگەلئانداو نەگونجا ئەوہ (باطل) و ناحەقە.

مەبەست لە: (فلا تتبع شیئاً بھواک).

شوئىنى ھىچ شتىک مەکەوہ بەحەزى ئارەزووى خۆت، بەلام دەبى حەزى ئارەزوت شوئىنى ئەوہ بکەوئیت لە لایەن خودا و پئىغەمبەرەکەىوہ (ﷺ) ھاتوون، بۆیە ئارەزووى ھىچ شتىک مەکە ئیلا لەوہى لەخودا و پئىغەمبەرەکەىوہ (ﷺ) ھاتوہ، ئەمە پێگای پزگاربوونە.

ئەگەر شوئىنى ئارەزووى خۆت کەوتیت ئەوا دەبیتە یەکێک لەوانەى شوئىنى ئارەزووہکانیان دەکەون و شوئىنى ئەو سرووشە نەکەوتوون لە لایەن خودا و دابەزیوہ، خواى گەرە دەفەرموئیت: (فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ) (٥٠) القصص واتە: خۆ ئەگەر وەلامیان نەدايتەوہ، ئەوہ بزائە ئەوانە ھەر پەپرەوى لە ئارەزووى خۆیان ئەکەن، چ کەسى گومارتە لەو کەسەى پەپرەوى ھەوا و ئارەزووى خۆى کردوہ، بى

ئه‌وه‌ی هیچ پێنویڤنکی له‌خواوه هه‌بی؟ به‌راستی خواش پێنویڤنی گه‌لی سته‌مکار ناکات).

خوا‌ی گه‌وره ده‌فه‌رمو‌یت: (فَاخُكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ) (٤٨) المائدة) واته: ده‌سا تۆش له‌نیوان گشت خه‌لكاندا هه‌ر به‌پێی ئه‌و به‌رنامه‌یه کاریکه‌و بریار بده خوا ناردوو‌یه‌تی و له‌وه‌ق و راستییه له‌خواوه بۆت هاتوو له‌مه‌ده‌و مه‌که‌وه شو‌ینێ هه‌واو ئاره‌زوویان).

خوا‌ی گه‌وره ده‌فه‌رمو‌یت: (ثُمَّ جَعَلْنَاكَ عَلَىٰ شَرِيعَةٍ مِّنَ الْأَمْرِ فَاتَّبِعْهَا وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَ الَّذِينَ لَا يَعْلَمُونَ (١٨) إِنَّهُمْ لَن يَغْنَوْا عَنْكَ مِنَ اللَّهِ شَيْئًا وَإِنَّ الظَّالِمِينَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَاللَّهُ وَلِيُّ الْمُتَّقِينَ (١٩) الجاثية) واته: له‌پاشدا ئێمه ئه‌تۆمان خسته سه‌ر به‌رنامه‌و شه‌ریعه‌تێک له‌تایین، جا تۆیش شو‌ینێ بکه‌وه به‌پوختی په‌یره‌وی بکه‌و شو‌ین هه‌واو هه‌وه‌سو ئاره‌زووی ئه‌و نه‌زانانه مه‌که‌وه (١٨) بێ گومان ئه‌وانه هیچ شتێک له‌خواوه له‌تۆ دوور ناخه‌نه‌وه بێ گومان سته‌مکاران یارو یاوه‌ری یه‌کترن له‌دونیاداو (الله) یارو دۆستی پارێزکارانه (١٩)).

جا تۆ له‌نیوان دوو مه‌سه‌له‌دای: یان ده‌بی شو‌ین دینه‌راسته‌که بکه‌ویت، یان ده‌بی شو‌ین ئاره‌زوو بکه‌ویت کاری سی‌یه‌م نییه‌.

مه‌به‌ست له: (فتمرق من الدين فتخرج من الاسلام).

هه‌رکه‌سیک شو‌ینێ ئاره‌زه‌که‌ی که‌وت ئه‌وا له‌دینه‌که‌ی یاخی ده‌بی‌ت، هه‌رچه‌نده بۆ ماوه‌یه‌کی دوورب‌یت، یه‌که‌م شت ئه‌وه‌یه نه‌رم‌ونیان ده‌بی له‌جیاوازی و ئاره‌زوودا، نه‌مجار شو‌ینکه‌وتنی ئاره‌زووی لاه‌زن ده‌بی‌ته‌وه تا‌کو له‌دین ده‌رده‌چ‌یت، ئه‌مجار

دینه‌کەى دەبیتە ئارەزۆه‌کەى، ھەرۆه‌کو خۆای گەورە دەفەر مۆیت: (أَفَرَأَيْتَ مَنْ اتَّخَذَ إِلَهُهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَى عِلْمٍ وَخَتَمَ عَلَى سَمْعِهِ وَقَلْبِهِ وَجَعَلَ عَلَى بَصَرِهِ غِشَاوَةً (۲۳) الْجَائِيَةِ) واتە: ئایا تۆ ئەو کەسەت دیتوو ھەوا ئارەزۆی خۆی دەکردە خواو دەپەرست؟! خوا _ لەسەر زانینیك کە بەرامبەر ئەو کەسە بوویەتی، پیش ئەو دەروستی بکات _ گومرای کردوو ھەمۆریشی بەسەر گوێ و دلیدا ناو ھەردەپەکیشی بەسەر چاویدا ھیناوە).

جا ئارەزۆ خودایەکی ترە، ئەو ھەش بزانە شیرک تایبەت نییە بەپەرستنی بت و پەیکەر، بەلکو لێرەدا شتیکی تر ھەیە ئەویش ئارەزۆ، مۆفەکان تەنھا بت ناپەرستن و دارو بەردو گۆرەکان ناپەرستن، بەلام شوینی ئارەزۆ دەکەوێت، ئەم کەسە بەندەى ئارەزۆھە کە یەتێ بۆیە پتویستە مۆف لێ ئاگاداریبێت و شوینی ھیچ نەکەوێت تەنھا ئەو ھەى لەگەڵ قورئان و سوننەتدا دەگونجێت.

مەبەست لـ: (فإنه لا حجة لك فقد بين رسول الله ﷺ لأمة السنة وأوضحها لأصحابه).

ھیچ حوججە یەك نییە بۆ کەسێك جیاوازیبێت و شوینی ئارەزۆی بکەوێت، چونکە ئەو گومرا بوو لەپاش پوونکردنەو، لە پاش زانست و زانیاری: (أَفَرَأَيْتَ مَنْ اتَّخَذَ إِلَهُهُ هَوَاهُ وَأَضَلَّهُ اللَّهُ عَلَى عِلْمٍ (۲۳) الْجَائِيَةِ) ئەو نەقام نییە، بەلکو قورئان و سوننەت دەناسیت، قەسەى زانایان دەزانیت، بەلام لەگەڵ ئارەزۆی ئەودا ناگونجیت، وازی لێ دەھێنى و ئەو ھەردەگریت کە لەگەڵ ئارەزۆیدا دەگونجی، بەپاستی ئەمە گومراییە - پەنا بەخوا - چونکە شوینکەوتنى ئارەزۆو زۆر ترسناکە، بۆیە پتویستە لەسەر مۆفەکان ئاگاداری شوینکەوتنى ئارەزۆو بن، خۆای گەورە بە پێغەمبەرەکەى (داود) -علیه الصلاوة والسلام- دەفەر مۆیت: (وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ

سَبِيلَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ يَوْمَ الْحِسَابِ (۲۶) ص) واتە: شوین هەواو ئارەزوو مەکەوه لە حوکم کردندا تا بە ھۆیەوه لە رێگای خوا گومرات بکات بى گومان ئەو کەسانەى لە رێى خوا لادەدەن و گومرا ئەبن سزاو جەزەبەى توندو سەختیان بۆ ھەیه بە ھۆى ئەوھى رۆژى حیساب و پاداشت و تۆلەیان لە بیرکردوھ).

(ابن الجوزى) کتیبىكى ھەیه لە بەرگىكى گەورەدايە ناوى (ذم الھوى) یە، تێیدا چەندین بەلگە و قسەى زانایان و حیکمەتى ھێناوھ ھەموو ئاگادارمان دەکاتەوھ لە سوورکەوتنەوھ لە شوینکەوتنى ئارەزوو.

بۆیە پێویستە لەسەر مەوقە ئاگادارى ئارەزووھەکانى بێت، چونکە ئەو پەنگە پارێزراو بێت لە پەرستنى بت و بەردو دارو گۆپو بە جوانى یەکتاپەرستى و سوننەت بناسیت، بەلام خۆى نەپاراستوھ لە شوینکەوتنى ئارەزوھەکەى، بەپاستى ئەمە موصیبەتێكى گەورە و مەزنە، بۆیە پێویستە لەسەر موسلمان ئاگادارى شوینکەوتنى ئارەزووھەکەى بێت، دەبى ئارەزووھەکەى شوینکەوتەى ئەوھ بێت پیغەمبەرى خوا (ﷺ) ھێناویەتى ھەرۆھکو لەفەرمودویەکی پیغەمبەردا (ﷺ) ھاتوھ، پیغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرمویت: (لا يؤمن أحدکم حتى یكون هواہ تبعاً لما جئت به)^{۲۰}.

پیغەمبەرى ئەکرەم (ﷺ) ھیچ شتێكى بەجى نەھێشتوھ ئیلا بۆ ئوممەتەکەى پەوون کردوھتەوھ، تەنانت ھەندى لە ھاوھەلان دەفەرموون: (ما توفى رسول الله ﷺ) وضائر یقلب جناحیه فی الهواء إلا وذكر لنا منه علماً^{۲۱} واتە: (پیغەمبەرى خوا (ﷺ)

۲۰ / ضعیف : أخرجه ابن أبي عاصم في (السنّة) وضعفه الشيخ الألباني في (ظلال الجنة) (۱۵) .

۲۱ / رواه وكيع واحمد وابن سعد والبخاري والطبراني والصيداوي وابن حبان والدارقطني وغيرهم (اسناده جيد) .

كۆچى دواىى نە كىردو ھىچ بالئىدە ھەك بە ئاسماندا نە دەفرى ئىللا پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەربارەى ئەو باسى شىتكى بۆ كىردووين).

ھىچ شىتكى بەجى نە ھىشتو ھەوى مۇقايەتى پىويستىيان پىى ھەبىت، ئەوى لە خوا نىكىيان بىكەتە ھەو لە كوفرو گومپاىى دوورىان بىكەتە ھە ئىللا پوونى كىردەتە ھە، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرموئەتى: (إني تارك فيكم ما إن تمسكتم به لن تضلوا بعدي: كتاب الله وسنتي)^{۲۲} واتە: (من لە ناوتاندا بە جىم ھىشتو ئەگەر دەستى پىو بەگرن ئەوا ھەركىز گومپا نابن لە پاش من: - كىتابەكەى خوا سوننەتەكەى من).

ئوممەتەكەى لە سەر پىگايەكى سىپى بەجى ھىشتو شەو كەشى ھەكو پۆزە، كاتىك خواى گەورە دىنەكەى پى كامىل كىردو نىعمەتەكەى خۆى تەواو كىرد گەپاىە ھە بۆلاى پەروەردگارەكەى، پاش ئەوى پاگەياندىراو پوونەكەى پاگەياندى، سوننەتەكەى بۆ ھاو لە كانى ئاشكرا كىرد، لە وتارى ھەجى مائىئاویدا ھەرموئەتى: (ألا هل بلغت؟ قالوا: نشهد أنك قد بلغت ونصحت، فقال: اللهم اشهد)^{۲۳} واتە: ئايە دىنەكەم گەياندى؟ ھەرموئەتى: شاىتە دىنەكەم گەياندى و ئامۇزگارەيت كىرد، ئەوئىش ھەرموئەتى: ئەى خۇداىە بە شاىتە بە).

مەبەست لە: (وهم الجماعة، وهم السواد الاعظم).

ھاو لەنى پىغەمبەر (ﷺ) جەمەتەن، واتە: ئەوان بىنەماى جەمەتەن، ئەمجار ئەوانەى پاش ئەوان دىن، ئەمجار ئەوانەى پاش ئەوان دىن، ھەروەكو پىغەمبەرى خوا

۲۲ / حسن : حسنه الشيخ الألباني في (منزلة السنة في الاسلام) من (۱۸) وعزاه للحاكم .

۲۳ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۱۶۵۴) ومسلم (۱۶۷۹) .

(ﷺ) ھەرموویەتى: (خیرکم قرنی ثم الذین یلونھم ثم الذین یلونھم)^{۲۴} واتە: (باشترینى ئىیوھ ئەوانەى ئەم سەدەییەن، پاشان ئەوانەى پاش ئەوان دین، پاشان ئەوانەى پاش ئەوان بىن) ھاوھ لآن (الصحابۃ) و شوینکە وتووان (التابعین) و شوینکە وتەى شوینکە وتووان (أتباع التابعین) ئەوانەش سى سەدە چاکەکن، ئەوانە بەپاستى جەماعەتن، ئەوانەى پاش ئەوان دین ئەوھ شوینکە وتەى ئەوانن، شوینی بنەماکە (ئەصلەکە) دەکەون ئەوھى ھاوھ لانی پیغەمبەرى خوا (ﷺ) لەسەرى بوون، خواى گەورە دەفەرمویت: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ (۱۰۰) التوبة) واتە: لەدەستەى یەکەمى پیشەنگى کۆچکەرەن و پشتیوانان و چاک پەپرەوانى ئەوانیش).

ئەوانە ئەو جەماعەتەن خواى گەورە ھەرمانى پى کردووين لەگەل ئەواندا بین، پیغەمبەرى خواش (ﷺ) ھەرمانى پى کردووين لەگەل ئەواندا بین و ئەمى لى کردووين لییان جیا ببینەوھو جیاوازیین، ئەوانیش زۆرینەى خەلکەن کە لەسەر حەقن، لەسەر ھیدایەتن، ئەوانەى وا سەلەف بە نەقام دەزانن و لەپایەى ئەوان کەم دەکەنەوھو دەلین: - ئەوانە پیاو بوون و ئیمەیش پیاوین، دەلین: - ھیچ پىگىرک نییە شتى نوئى لىھیتین و پىویست نییە لەسەرمان شوینی سەلەف و قسەى سەلەف بکەوین، بەپاستى ئەوھ گومپایە پەنا بەخوا، ئەمە بچراندنى کۆتایى ئەم ئوممەتە یە بەسەرە تاکە یەوھ، جا ئەگەر کۆتایە کەى لەگەل سەرە تاکە یە بچرا ئەوا بەھەلاکەتدا دەچیت، ئەوانش دەیانەویت ئەم ئوممەتە بەھەلاکەتدا ببەن، بۆیە ئەم قیلەیان ھینایە کایەوھ: ئەویش بریتییە لەبچراندنى دوایینى ئەم ئوممەتە لەگەل سەرە تاکە یەدا.

خەلگانىڭ ھەن ئىستا ئاگادارى خەلگى دەكاتەۋە لەمەزەبى سەلەف، ئاگادارى خەلگى دەكاتەۋە لەگەپانەۋە بۇ قسەكانيان و دەلئىت: ئەو سەردەمە بەسەرچوو، بۆيە ئاگادارى خەلگى دەكاتەۋە لەۋەى سەلەف لەسەرى بوون، ھانى خەلگى دەدات بۇ دروستکردن و داهىتان لە دىندا.

دىن تەۋقىفبە، ئەۋىش شوئىنكەۋتنە، داهىتان و دروست كردن نىيە، داهىتان لەپىشەسازى و شتە سوود بەخشەكانى دونىادا دەبىت، بەلام دىن ھىچ شتىكى تازەى تىدا داناھىترىت لەپاش كۆچى دوايى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)، چونكە شەرىع دانان تەۋاو بوو بە مردنى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بۆيە ئەۋەى لەسەرمانە تەنھا شوئىنكەۋتنە و شتى تازە لە خۆمانەۋە نەھىنن، دەلئىن: ئەمە ئەۋمەنەجەيە بە كەلگى ئەم سەردەمە دىت.

ئىمامى مالىك دەفەرمويت: (لا يصلح آخر هذه الأمة إلا ما صلح أولها)^{۲۰} واتە: كۆتايى ئەم ئوممەتە چاك نابىت ئىللا بەۋەى سەرەتاكەى چاك كىردو (ئەۋەى سەرەتاكەى ئەم ئوممەتەى چاك كىردو كىتاب و سوننەتە، بۆيە ھىچ شتىك كۆتايى ئەم ئوممەتە چاك ناكاتەۋە ئىللا كىتاب و سوننەت و شوئىنكەۋتنى پىگە و ھىدايەتى سەلەفى صالح نەبىت.

مەبەست لە: (والسواد الاعظم: الحق واهله).

(السواد): برىتىن لە ئەھلى حق، ئەھلى حق ئەۋانەن دەستيان پىۋە گرتو، مەبەست لە (السواد الاعظم) تەنھا زۆرىنە نىيە، ماناى (السواد الاعظم) ئەۋانەن لەسەر

حەقن، ھەرچەندە كەمىش بن، ئا ئەوانە (السواد الاعظم)ن، ھەرچەندە تەنھا ئەگەر يەك پىاۋ بىت، ھەر كەسى لەسەر حەق بىت ئەو (السواد الاعظم)ە، تە ماشاى زۆرى ناكەين، بەلكو تە ماشاى ئەو دەكەين ئەوان وان لەسەرى، چونكە پەنگە زۆرەكە لەسەر گومپاى بن، خۋاى گەورە دەفەرموئەت: (وَإِنْ تُطِيعَ أَكْثَرُ مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ (۱۱۶) الانعام) واتە: ئەگەر لە زۆربەى خەلكانى ئەم سەر زەويە - كە بى باوەپن - پەپرەوى بكەيت لە رىگەى خۋا لات ئەدەن و چە واشەو سەر لىشتىواوت ئەكەن).

خۋاى گەورە دەفەرموئەت: (وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ (۱۰۳) يوسف) واتە: زۆربەى ئەو مەردمە، ھەرچەندە تۆ زۆرىش سووربى و تىكۆشى بۆ باوەپ ھىنانيان، ئەوان باوەپ ناھىئەن).

خۋاى گەورە دەفەرموئەت: (وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ وَإِنْ وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ (۱۰۲) الاعراف) واتە: خۆ زۆربەى ئەوانە شىمان بە ۋەفادارو بە ئەمەك نەدى بى گومان زۆربە شىانمان بە فاسق و سنور بە زىن دىت).

خۋاى گەورە دەفەرموئەت: (وَإِنَّ كَثِيرًا مِنَ النَّاسِ لَفَاسِقُونَ (۴۹) المائدة) واتە: بى گومان زۆرىنەى خەلك لەپى دەرچوون و لا يانداوە).

كەواتە زۆرى ژمارە پىى ھەلناخەلەتتىن، شوئىنى ناكەوين ئىللا ئەگەر لەسەر حەق بىت، ھەر كەسىش لەسەر حەق بىت ئەو جەماعەتە جا ئەگەر ھاتوو زۆربوون يان كەم، مەرج ئەو ھەى لەسەرىن، ئايە ئەو ھەقە يان ناھەقە، جا ئەگەر حەق بوو ئەوا

جەماعەتەن ھەرچەندە تەنھا يەك كەس لەسەرى بوو، ئەگەر ناحەق بوو ئەو ھەمرايە ھەرچەندە ئەگەر زۆرىنەى خەلگى لەسەر بێت.

مەبەست لە: (فمن خالف أصحاب رسول الله ﷺ في شيء من أمر الدين فقد كفر).

(كفر) پەنگە كوفرى گەورە بێت و پەنگە كوفرى بچوك بێت، بەپێى جیاوازییەكە، جا مەبەست لە (فقد كفر) مەبەستى ئەو نىيە كوفرىكى كردووە بە پەهاى لەئىسلام دەریكردووە، پەنگە ئەمە بێت و پەنگە كوفرى بچوك بێت، گرنگ ئەو یە جیاوازی لەگەڵ سەلەفدا كوفەر، پەنگە گەورە بێت و پەنگە بچوك بێت بەپێى جیاوازییەكە.

یان پەنگە مەبەستى ئەو بێت ئەگەر لەسەرەتادا جیاوازی لەگەڵیاندا كرد بەشتىكى كەم پاشان كەم دەبیات بەرەو ئەو ی بەگشتى لەدین دەرى دەكات، كارەكە بەرەو كوفەر دەبات، ئەگەر جیاوازییەكەى بەردەوام بوو ئەوا كارەكەى بەرەو كوفرى گەورە دەبیات و بەگشتى لە ئىسلام دەردەچێت، شەیتان و ئارەزوو نەفسەكەى فەرمانى پێ دەكات بە خراپە دەیبەن تاوێكو بەگشتى لە ئىسلام دەرى دەكەن.

﴿٦٦﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أن الناس لم يبتدعوا بدعة قط حتى تركوا من السنة مثلها فاحذر المحرمات من الأمور فإن كل محدثة بدعة وكل بدعة ضلالة والضلالة وأهلها في النار).

واتە: بزانه خەلکى ھەرگىز ھىچ بىدعەيەکیان دانەھىناوہ تاوہکو سوننەتیکيان وەکو ئەوہ بەجى نەھىشتبیت، بۆيە ئاگادارى ھەرامکراوہکان بە لەدینەکەتدا، چونکە ھەموو داھىنراویک بىدعەيەو ھەموو بىدعەيەکش گومرايیەو ھەموو گومرايیەکش لە ئاگردايە).

رافە/

ئەمە ھیکمەت و دانايیەکی مەزنە، ئەمەش لەسەلەفەوہ ھاتوہ: (ان الناس ما أحدثوا بدعة إلا فقدوا مثلها من السنة) واتە: خەلکى ھىچ بىدعەيەکیان دانەھىناوہ ئیلا بە ئەندازەى ئەوہ سوننەت بزر دەکەن) چونکە ھەرگىز سوننەت و بىدعەت کۆ نابنەوہ ئیلا یەکیکیان ئەویتريان دەردەکات، بۆيە موسلمان نابیت لەھەمان کاتدا سوننى و بىدعەچى بیت، بەلکو یان دەبى بىدعەچى بیت یان دەبى سوننى بیت، ھەرگىز کۆنابنەوہ، بۆيە دەبى یەکیکیان ئەویتەر دەرکات، ئەمەش لەزەرەرو زیانەکانى بىدعەيە.

ئەم ھیکمەتەش ھاتوہ وجیگیرە بەئەزمون، بەلگەو شاھتەى ئەم قەسەى ئەوہیە: دەبینى بىدعەچییەکان رقیان لەفەرموودە (صحیح)–کەکان دەبیتەوہ و رقیان لەسوننەتەکانەو دوژمنترین شتە بەلایانەوہ، ناخۆشترین شت دەبییس ئەوہیە بلین:–

فلان فەرمووده نەهى لەمە دەکات یان ئەوە حەرەم دەکات، نایانەوى گوتیان
لە فەرمووده سوننەتەکان بێت کە ناگونجی لە گەڵ ئەوێ ئەوان لە سەرین، جا ئەمەش
نیشانە یە کە هەرگیز سوننەت و بیدعەت یە کناگرن، بەلام ئەو کەسەى لە سەر سوننەتە
ئەگەر فەرمووده یە کى بیست لە پیغەمبەرى خوداوە (ﷺ) ئەو دڵخۆش دەبێت بەو
فەرمووده یە خەيرو چاکە دەخاتە سەر خەیرەکانى و زانست و زانیاری دەخاتە سەر
زانایەکانى، کەسێ لە سەر سوننەت بێت خوشحال و بەختەوەر دەبێت
بە فەرمووده کانى پیغەمبەرى خوا (ﷺ) بەلام کەسێ لە سەر بیدعە بێت
لە فەرمووده کانى پیغەمبەرى خوا (ﷺ) هەلدى، ئەمە شتیکی پوون و ئاشکرایە لە
بیدعە چیه کە ئەو کەوا ئەوان دزایەتى سوننەت دەکەن چونکە زال دەبێت بە سەر ئەو
بیدعە یە ئەوان لە سەرین و نایهێلى.

ئەم بابەتەیش دوورکەوتنەو هەلاتنى تێدا یە لە بیدعە، ئەویش دەبێتە هۆى ئەوێ
خۆشویستى سوننەتەکان لە دڵە کاندایەریکەن و نەمیتنى.

مەبەست لە: (فاحذر المحرمات من الامور).

چونکە حەرەمکراوەکان هیچ خەيرو چاکەیان تێدا نییه جا ئەگەر حەرەمکراوەکان
شیرک بێت یان کوفر یان سەرپێچی چونکە خۆای گەورە هیچ شتیکی حەرەم ناکات
خەیری تێدا بێت، بەلکو شتیکی حەرەم دەکات شەپۆ خراپەى تێدا بێت، یان خراپە یە ک
زیاتر زال بێت بە سەر خەیردا یان خراپە یە کى یە کسان بێت لە گەڵ خەیردا، جا ئەگەر
لە شتیکیدا خەيرو شەپۆ تێدا کۆبۆهوە ئەوا ئەگەر خراپە کە زیاتر بوو یان یە کسان بوو

ئەوا لێی دوور بکەو، بەلام ئەگەر خەیرەکە زیاتر بوو ئەوا هیچ پێگرتیک نییە
وهریبگریت و خوای گەورە لەو خراپە کەمە دەبۆیت لەگەڵ خەیرێکی زۆردا.

مەبەست لە: (فإن كل محدثة بدعة، وكل بدعة ضلالة).

ئەمە دەقی فەرموودەکە (العرباض) ^{٢٦} ی کوری (ساریه) یه، دەلێت: (وعظنا رسول
لَهُ ﷺ) موعظة وجلت منها القلوب، وذرفت منها العيون،، فقلنا: يا رسول الله ﷺ،
كأنها موعظة مودع فأوصنا. قال: أوصيكم بتقوى الله و السمع و الطاعة، و إن تأمر عليكم
عبدٌ -وفي رواية: عبد حبشي كأن رأسه زبيبة - فإنه من يعش منكم فسيرى اختلافا كثيرا،
فعليكم بسنتي و سنة الخلفاء الراشدين المهديين من بعدي، تمسكوا بها، و عضوا عليها
بالتواجد، و إياكم و محدثات الأمور، فإن كل محدثة بدعة، و كل بدعة ضلالة) واتە:
پێغه مبهری خوا ﷺ ئامۆزگارییهکی کردین دڵه کانی پی راجله کین و چاوه کانی پی
فرمیسکاوی بوون، وتمان: ئەو پێغه مبهری خوا ﷺ دەلێی ئەمە ئامۆزگاری
مالئاواییه (دوانامۆزگارییه)؟ بۆیه ئامۆزگاریمان بکە. ئەویش فەرمووی: ئامۆزگاریتان
دەکەم بەو هی له خوا بترسن و ته قوای خواتان بیت و گوێبیسست و گوێپرایه ل بن،
هەرچه نده ئەگەر کۆیله یه ک بوو به ئەمیرتان - له ریاوایه تیکدا هاتوه: کۆیله یه کی
حه به شی سه ری وه کو میوژ بیت - چونکه هه رکه س له ئنیه _ له پاش من _ بزیت ئەوا
جیاوازی و دووبه ره کی زۆر ده بینێ، جا ئامۆزگاریتان ده کەم ده ست به سوننه ت
رێگا که ی منه وه بگرن و ده ست به سوننه ت و رێگای جێنشینه رێنمووی کراوه کانه وه

بگرن، توند دەستی پتوھ بگرن، بە ددانە کانتان توند بیگرن، ئاگاداری کارە نوێیەکان بن، چونکە ھەموو داھێنراویک گومپاییەو ھەموو گومپاییەك لە ئاگردایە).

ھەموو شتیکی تازەو داھێنراو بیدعە، مەبەست لە تازەو داھێنراو لە دیندا، بەلام شتە تازەو داھێنراوەکان لە کاروبار و نەریتەکان و سوودبەخش و خواردن و خواردنەو و جل و بەرگدا ئەو بیدعەى زمانەوانییەو بیدعەى شەرعى نییە، بەلام شتە تازە داھێنراوەکان لە دیندا بیدعەى ھەرامە، ئەمەش وەلامێکە بۆ ئەو کەسانەى بیدعە دا بەش دەکەنە بیدعەى ھەسەنەو بیدعەى (سینە) و بیدعەى (مباح) و دەلێن پێنج ھۆکەمە دەبێگرتەو، ئەمە ھەلە، چونکە بیدعە لە دیندا ھەمووی گومپاییە بەدەقی ھەرموودەکەى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) کە دەفەر مۆیت: (فان کل محدثة بدعة وكل بدعة ضلالة)، من گومان وادەبەم ئەوانە بیدعەى زمانەوانیان تێکەڵ کردووە و ناویان ناوە بیدعەى ھەسەنە، بیدعەى زمانەوانى ھەلە و ھەکو دروستکردنى قوتابخانەو دروستکردنى رێکخراو بۆ قوتابیانی زانست و زانیاری ھەروەھا و ھەکو خاڵ دانان بۆ قورئان و نمونەى ئەوانە، ئەوان ناویان لێناوە بیدعەى ھەسەنە کە چى ئەوانە بیدعە نین، چونکە ئەوانە پاشکۆى سوننەتن و زیندووکردنەو سوننەتن جا دروستکردنى قوتابخانەو رێکخراو بۆ قوتابیانی زانست و زانیاری، چاپکردنى قورئان و خاڵدانان بۆ، ئەمانە ھەموو یارمەتیدەرن بۆ زانست و زانیاری، جا ئەوانە چاکن ئەوانەش سوننەتن، جا ئەوان یان سوننەتە چاکەکانیان بردووە و ناویان لێ ناوە بیدعە، یان کاروبارە ئاساییەکانیان ناوناوە بیدعە، بە ھیچ شتێوەیەك بە شێك لە دین نییە، چونکە ئەوانە کاروباری دونیان و پەيوەندیان بە دینەو نییە.

ئەمە بەلگەيە ئەھلى بېدە لە ئاگردان و جياوازن، تياياندا ھەيە لە ئاگردايە لەبەر
کوفرەكەي، تياياندا ھەيە لە ئاگردايە لەبەر سەرپېچيەكەي، تياياندا ھەيە بە تاهەتايي
لە ئاگردا دەمىننیتەو و تياياندا ھەيە بە تاهەتايي نامىننیتەو و ھوكمەكەي و ھەكو ھوكمي
ئەو كەسانەيە تاوانە گەرەكانيان ئەنجام داوہ.

٢٧ / سبق تخريجه .

٢٨ / صحيح : سبق تخريجه .

﴿٧﴾ نوسهر ده‌لئیت: (واحذر صغار المحدثات من الأمور فإن صغار البدع تعود حتى تصير كبارا وكذلك كل بدعة أحدثت في هذه الأمة كان أولها صغيرا يشبه الحق، فاغتر بذلك من دخل فيها، ثم لم يستطع الخروج منها فعظمت وصارت دينا يدان بها، فخالف الصراط المستقيم فخرج من الإسلام).

واته: ئاگاداری شته تازە داهینراوه بچووکەکان به، چونکه بیدعه بچووکەکان رادییت له‌سه‌ری تاوه‌کو گه‌وره ده‌بی، هه‌روه‌ها هه‌موو بیدعه‌یه‌ک له‌م ئوممه‌ته‌دا داهینراوه له‌سه‌ره‌تاوه بچووک بووه‌و به‌حق ده‌کات (ده‌شوبه‌یت) ئه‌وانه‌ی تووشی ده‌بن پیتی هه‌له‌ده‌خه‌له‌تین، ئه‌مجار ناتوانی لیتی ده‌ریاز بیته‌و پاشان گه‌وره بووه‌و بوته‌ دینیک و خه‌لکی دینداری پتیه‌ ده‌که‌ن، بۆیه له‌پینگا راسته‌که جیاواز بوو ئه‌مجار له‌ئیسلاام ده‌رچوو).

پاڤه /

مه‌به‌ست له: (واحذر صغار المحدثات من الأمور).

ده‌لئیت: هه‌رگیز نه‌رم و نیا نه‌به له‌گه‌ل بیدعه‌دا هه‌رچه‌نده بچووکیش بیته، چونکه ئه‌وه گه‌وره ده‌بیته، شتی تری بۆ زیاد ده‌کریت، ئه‌مه‌ش له‌ خراپه‌و مه‌فسه‌ده‌ی بیدعه‌یه، چونکه ئه‌گه‌ر ده‌رگای بیدعه بکریته‌وه ئه‌وا زیاد ده‌کات، بۆیه نابیت نه‌رم و نیا نه‌بیت له‌گه‌له‌یدا، ده‌لئین: ئه‌م بیدعه‌یه بچووکه‌و زیانی نییه، بیدعه وه‌کو سکل (پشکو) وایه هه‌رچه‌نده بچووکیش بیته ئه‌وا گه‌وره ده‌بیته تاوه‌کو مالتیک ده‌سوتینی یان دوکانیک یان شاریک به‌ ته‌واوی ده‌سوتینی:

(ومعظم النار من مستصغر الشرر) واتە: نۆزىيەى ئاگرەكان لەبروسكەى ئاگرى بچووكەوہ پەيدا بووہ (لە پرىشكەوہ پەيدا دەبىت).

بۆيە نابىت لەگەلدا كەمتەرخەم بىت، بەلكو بە يەكجارى دەركاى بىدعەكان دەبى بگىردىت، لەكاتىكدا پىڧەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرموئەت: (اياكم ومحدثات الامور)^{٢٩}، (اياكم): ئاگادار كەندەوہ و رىيا كەندەوہ يە لەھەموو بىدعەيەكى داھىنراو بەگشتى و بەرەھايى، جا ھەرچەندە ئو داھىنراوانە بچووك بىت يان داھىنراوہكان گەورە بىت، پىڧەمبەرى خوا (ﷺ) ھىچ بىدعەيەكى بەدەرنەكردوہ، جا نەھى كەندەكەى گشتگىرەو ھەموو بىدعەيەك دەگرىتەوہ، فەرموويەتى: (وشر الامور محدثاتها)^{٣٠}.

مەبەست لە: (وكذلك كل بدعة أحدثت في هذه الأمة كان أولها صغيرا يشبه الحق فاغتر بذلك من دخل فيها ثم لم يستطع الخروج منها).

فەيتنەكان بۆ جارى يەكەم پەوياندا لەم ئوممەتە ھۆكارەكەى كەمتەرخەمى بووہ لەگەل ئەھلى خراپەكارىدا، تاكو لەسەر زەويدا خراپەكارىيان بۆلۆكردەوہ و مەشكى كەنجان و خەلكى عەواميان شۆردەوہ و پەريان كەردوہ لەشەر و خراپەكارى تاكو ئو ھەموو فەيتنەيە لەئىسلامدا پەويانداوہ و لەنىوان مۇسلماناندا ھەرەكەى ئاشكراو ديارە.

ئەمە ھەرھەموو بەھۆى چاوپۆشى كەندە لەئەھلى شەرپو خراپەكارى و واھىنانە لىيان تاكو كارەكان بۆلۆبووہ، بۆيە پەيوستمان بە برىارى يەكلایى ھەيە و داخستنى دەركايە لەو بارەوہ، ھىچ شەيتەك لەپاش خواى گەورە ناتپارىزى لە بىدعە ئىللا زانستىكى سوودبەخش نەبىت، بەلام ئو كەسەى عىلمى پى نىيە ئوہ لەگەل بىدعەدا

٢٩ / سبق تخريجه .

٣٠ / سبق تخريجه .

تیکەل دەبیّت و وادەزانیّت شتیکى باشە، چونکە دەربارەى بیدعە نازانیّت، بۆیە هیچ شتیک پزگارت ناکات لە بیدعە ئیلا ئەو نەبیّت پیغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمانى پیکردوو لە و فەرموودەیهى کە دەفەرمویت: (فعلیکم بسنتی وسنة الخلفاء الراشدين المهديين)^{٣١} ئەمە ئەو شتەیه لە بیدعە دەتپاریزی، ئەمەش پێویستی بە فێربوون و تیگەیشتنە لە دینەکەى خواى گەرە، لە بەر ئەوێ پێشینی ئەم ئوممەتە لە هەموو کەس تیگەیشتوتر بوونە بۆیە لە هەموو کەس زیاتر خۆیان لە بیدعە پاراستوو، لە هەموو کەسێک زیاتر خەلکیان وریا کردووە ئەو لە بیدعە، چونکە دەزانن بیدعە خەلکی بەرەو کوێ دەبات.

فیتنە ئەگەر گر بگریت ئەوا تەپو و شک پیکەو دەسوتینی، گەرەو بچوک پیکەو دەسوتینی، تووشی زانیان و جگە لە زانیان دەبێ، هەموو خەلکی دەگریتهو، ناتوانن خۆیانى لى دەریاز بکەن، ئەگەر خۆیانیان لى دەریازکرد ئەوا منداڵ و کەس و کارو ئەوانەى دەورو بەریان پزگاریان نابێ، چونکە وەکو ئاگرە ئەگەر گر بگریت لە دارو چیلکەیهکی وشکدا، چیتەر کوژاندنەوێ گرانە، بەلام زāl بوون بەسەریدا و نەهیشتنی لەسەرەتاو ئەوا کاریکی ئاسانە، کەچی زāl بوون بەسەریداو نەهیشتنی لەپاش ئەوێ گەرەو مەزن دەبیّت ئەوا گرانە، بۆیە دەبێ بە توندی و بە یەکلاد کردنەو لە گەلیدا بچوڵیتهو و هەرگیز نەرم و نییان نەبێ لە گەلیدا.

لەبەر ئەوێ سەلەف لەسێ سەدە چاکەکەدا توانیبویان بیدعە ئابلوقە بدەن و ریگایان بە هیچ بیدعەیهک نەدەدا، ئەوا ئەو سێ سەدە چاکە پاکترین سەردەم و سەدەکانى ئەم ئوممەتە بوون، بۆیە پیغەمبەرى خوا (ﷺ) ستایشی ئەو سێ

سە دەیهى کردوو و فەر مویە تی: (خیرکم قرنی ثم الذین یلونهم ثم الذین یلونهم)^{٣٢} چونکە ئەوان نەرم و نیا نەبوون لە گەڵ بیدەدا، ئەوان ئابڵوقەیان دەدا و نەیان دەهێشت بەلاو بەکات، ئەهلی بیدە لەو سەردەمەدا خۆیان دەشاردەو و لە بەر بەهیزی ئەهلی حەق، کاتی ئەو سەردەمە چاکە بە سەرچوو بیدە و بیدە کاران و خراپە کاران گۆرج بوون و وە چست و چالاک بوون و فیتنە لە نێوان مۆسڵماناندا گەری سەند و هەلگیرسا، بەلام خۆی گەورە خۆی پاراستنی ئەم دینەى گرتووە ئەستۆ، جا ئەم دینە پارێزراوە _ سوپاس بۆ خوا _ بەلام ئەوانەى بە هەلاکەتدا دەچن ئەهلی ئەم دینەن، ئەوان بە هەلاکەتدا دەچن، بەلام دینەکە پارێزراوە بە پاراستنی خۆی گەورە، خۆی گەورە خۆی کەسانى بۆ دیاری دەکات سەرى بخەن و جى بە جى بکەن، خۆی گەورە دەفەر مویت: - (وَإِنْ تَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُمْ) (٣٨) (محمد) واتە: نەگەر لەم دینە پشت هەلکەن خۆی گەورە نێو دەگۆڕى بە قوم و گەلىكى تر ئەوسا ئەوانیش وەك نێو نابن).

دەفەر مویت: (فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهُ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ) (المائدة/ ٥٤) واتە: جا خوا لەمەولا کەسانىك دىنىت خوڤى دەوین و ئەوانیش ئەوان خۆش دەوێ).

خۆی گەورە دینەکەى خۆى بزر ناکات، بەلام ئەو نێمەى بزر دەبین ئەگەر دینەکەمان بزر کرد، لە گەڵ ئەهلی بیدەدا نەرم و نیا نەبوون، لە گەڵ خواوەن شتە داھێنراوەکاندا، نەرم و نیا نەبوون لە گەڵیاندا ئەوان نێمە بزر دەبین، پەنگە فیتنە و کوشتار بەرپا بێت و خوین بپێژرێت بە ھۆیەو، نەتوانین خۆمانى لى دەریاز بکەین.

مەبەست لە: (فعظمت وصارت دينا يدان بها).

واتە: ئەگەر بیدعە وازی ئی بەیئنی ئەوا ئەو لەپاشاندا دەبیئتە دین، لە پیشدا باسی ئەو قسەیهی نوسەرمان کرد: (ما أحدث الناس بدعة إلا رُفع مثلها من السنة) تاكو بیدعەكان دەبنە دین، سوننەتەكان نامیئن و بیدعەكان لەم كۆمەلگایەدا دەبیئتە دین، مانای ئەو نییە هەموو ئەم ئوممەتە وای بەسەر دیت، بەلام ئەو كۆمەلگایەى پێگا بە بیدعە دەدەن بۆو بیئتەو تیایدا ئەو بیدعەكە دەبیئتە دین تیایدا، مانای ئەو نییە دین نەماوەو لەناوچووە، بەلكو كەسانىكى تر هەن لەجیگایەكى تردا یان لەولاتىكى تردا پێی هەلەدەستن، خوای گەورە خوێ كەسانىكى بۆ تەرخان دەكات سەرى بخات و بیپاریزى و پارىزگارى ئی بكات.

لەفەرموودەیه كدا هاتو^{۳۳} لەكۆتا زەماندا سوننەتەكان دەكرێنە بیدعەو بیدعەكانیش دەكرێنە سوننەت، تاكو كاتىك بگۆردیئت دەلێن: دینەكەیان گۆپی، ئەگەر نكۆلى ئی بكەیت پێت دەلێن: نكۆلى لەدین دەكەیت !

مەبەست لە: (فخالف الصراط المستقيم فخرج من الاسلام).

واتە خاوانى بیدعە وای ئی دیت كارەكە جورئەتى پى دەكات تاوەكو دینەكە هەمووی دەبیئتە بیدعەو لەئىسلام دەردەچێت كاتى لەدینەكەیدا هیچ شتێك لەسوننەتەكان نەما.

﴿۸﴾ نوسەر دەلئیت: (فانظر -رحمك الله- كل من سمعت كلامه من أهل زمانك خاصة فلا تعجلن ولا تدخلن في شيء منه حتى تسأل وتنظر: هل تكلم فيه أحد من أصحاب النبي (ﷺ) أو أحد من العلماء؟ فإن أصبت فيه أثرا عنهم فتمسك به، ولا تجاوزه لشيء، ولا تختر عليه شيئا فتسقط في النار).

واتە: تەماشاکە _پەحمەتى خوات لئبئت_ ئەگەر گویت لەقسەى ھەرکەسێک بوو بەتایبەتى لەوسەر دەمەى تۆى تىدای ئەوا ھەرگیز پەلە مەکە و مەچۆ ناو ھیچ مەسەلە یەکەوہ تاکو تەماشە نەکەیت و پرسىار نەکەیت: ئایە ھیچ کەسێک لە ھاوہ لانی پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دەربارەى قسەیان کردوہ؟ یان یەکێک لەزانایان؟ جا ئەگەر لەوانەوہ شتێک دەستکەوت ئەوا دەستى پێوہ بگرە، لەبەر ھیچ شتێک وازى لى مەھێنە، ھیچ شتێک ھەلمەبژێرە بەسەرىداو بکەویتە ناو ئاگرەوہ).

پاڤە:

پەلە مەکە لەوہى دەیبیسى لەخەلکىیەوہ بە تايبەتى لەم سەردەمە دواپینەکانداو رۆزى ئەوانەى قسە دەکات و فەتوا دەدات و خۆى دەکاتە خاوەن عیلم و قسە، بەتایبەتى کاتێک ھۆکارەکانى پاگەیانندن رۆزبوون، وای لێھاتووہ ھەرکەسە لە خۆیەوہ قسە دەکات بەناو عیلم و بەناو دینەوہ، تەنانەت گومراکان و کۆمەلە گومراکان و ئەوانەى لەپێ لایاندوہ وایان لى ھاتووہ ئیستا بەناو دینەوہ قسە دەکەن لەکەنالە ئاسمانیەکاندا، جا ترسەکە رۆزگەورەى، بۆیە ئەوہى لەسەر تە _بەتایبەتى براى موسلمان و قوتابى زانست و زانیارى_ پەلە نەکەیت و بەدواداچوون بکەیت لەگەڵ ھەر شتێکدا دەیبیسى، لەسەر تە دلتیا بیت لەوہى دەیبیسى...

بزانیت کى ئەو قسەىەى کردوہ؟

ئەم بیرۆکەىە لەکوێوہ ہاتوہ؟

ئەمجار بەلگەو پشت بەستنى بە چىیە لەقورئان و سوننەتدا؟

ئەمجار خاوەنەکەى لەکوێ فێربوو؟

لە چ کەسێکەوہ عىلمى وەرگرتوہ؟

جا ئەم بابەتانە پێویستى بەدەلنیاوونە بەتایبەتى لەم سەردەمەدا، چونکە ھەرکەسە قسەدەکات تەنانەت ئەگەر زمان پاراوو پەوانبێژو قسەزان و وابێت خەلکى گوێى لێبگرێت، پێى ھەلەمەخەلەتێ، تاکو نەیبینی تا چەند عىلم و فىقھى پێیە، چونکە پەنگە کەسێک قسەى کەم بێت بەلام (فەقیھ) بێت، پەنگە کەسێک قسەکانى زۆربێت بەلام نەفام بێت ھىچ تێگەشتنىکى نەبێ، بەلکو سىحرى قسەکردنى پێى بێ تاوہکو خەلکى ھەلەتەتێ، بەشیوہیەك خۆى دەرەخات زانایە، ئەو تێگەشتووہو ئەو بیرمەندە، ئا لەو جۆرە شتانە، تاکو خەلکى پێى ھەلەمەخەلەتێ و لەحق دەریان دەکات، جا عىبەرەت بە قسە زۆرى و قسەى برىقەدار (چەنەبازى) نییە، بەلکو عىبەرەت بەوہیە چەند عىلمى پێیە، تا چەند قسەکان بەبنەمان، پەنگە قسەىەکى کەمى بە بنەما زۆر سوودبەخشتەر بێت لەقسەى زۆرى برىقەدار ھىچ سودێکى لى وەرناگرى کەمێکى نەبێ، بەپاستى ئەمە واقىعى سەردەمى ئێمەىە قسەى زۆر دەکری و عىلم کەم بووہ، خوینەرەن (قورئان خوینەر) زۆربوہو فەقیھەکان کەم بوونە، فىقھیش بەزۆرى قسەکردن نییە یان زۆرى خویندنەوہو جوانى قسەو رەوانبێژى نییە، شاعىر دەلێت:—

فی زخرف القول تزین لباطلہ والحق قد یعتریہ سوء تعبیر

تقول هذا مجاج النحل تمدحہ وإن تشأ قلت ذا قى الزناбір

ئەگەر بىتەۋىت مەدھى ھەنگوئىن بىكەيت ئەۋا دەلئىت: ئەمە (مجاج النحل) واتە: ھەنگوئىن مېشەنگە، ئەگەر بىتەۋىت بەخراپە باسى بىكەيت دەلئىت: (قىء) ۋە لە جىئى (النحل) دەلئى: (الزنايىر) واتە: رىشانە ۋەى زەنگە زۆرەيە، كەسى پەۋانئىز حەق دەكاتە ناحەق و ناحەق دەكاتە حەق بەپەۋانئىزى خۆى، جا ورياي ئەۋكەسانەبە، بۆيە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ئاگادارى كىرىنەتەۋە لەزمان پاراۋ بەزمانى دەم و لىۋى پاك دەكاتەۋە ھەروەكۇر چۆن مانگا بەزمانى پاكى دەكاتەۋە^{۳۴}، ئاگادارى كىرىنەتەۋە لەۋ جۆرە ۋە فەرموۋىيەتى: (إن من البيان لسحرا)^{۳۵} واتە: لە رەۋانئىزىدا سىحر ھەيە، بىستەنەكان سىحراۋى دەكات.

مەبەست لە: (فانظر -رحمك الله - كل من سمعت كلامه من أهل زمانك خاصة فلا تعجلن ولا تدخلن في شيء منه).

ئەمە لەسەردەمى نوسەردا، نوسەرنزىكە لەۋەى ھاۋسەردەمى ئىمامى ئەحمەد بىت، چۈنكە ئەۋ قوتابى قوتابىيەكانىتى ھىشتا ئەۋ دەلئىت: پەلە مەكە لە ۋەرگرتنى قەسى ئەھلى سەردەمى خۆت تاكو دلىيا نەبىت لىتى، ئەى ئەۋ چى دەلئىت دەربارەى سەردەمى ئىمە؟! سەردەمى ئارەزو، سەردەمى نەقامى، سەردەمى تىكەل بۈۋى جىهان لەگەل يەكتەردا، تاۋەكو ۋى لىھاتەۋە فىتنە ۋ خراپەكارى ۋ بىرۆكەكان نۆرەۋونە، بوزمىش ئىستا دەيەۋىت دىنەكەمان ئەمدىۋ ئەۋدىو بىكات، دەيانەۋى ئىمە شوئىنكەۋتەى ئەۋان بىن، بىرۆكەكانى خۆيان بەسەرماندا بسەپىنن، سىياسەتى خۆى بەسەرماندا بسەپىننى، بۆيە دەبى ئىمەش دلىيا بىن لەم بابەتانەدا، لەزۆرەى ئەۋ

۳۴ / رواه احمد وابن ابى شيبة وابو داود والترمذي والطبراني والبخاري وغيرهم .

۳۵ / أخرجه البخاري (۴۸۵۱) .

کارانەدا بوەستین، پرو بکەینە تیگەیشتنی قسەکانی خواو پیغەمبەرەکی (ﷺ)،
لەدینی خوادا باش تیگەین و شارەزا بین.

تیگەیشتن لەدینەکە پاراستن لە فیتنەکانی تێدایە، (الفقه) بریتییه لە تیگەیشتن،
پەنگە کە سێک لە بەرکردنی زۆر بیّت بە لām تیگەیشتنی نەبیّت، بۆیە ئێو و کە سێکی
عوام وەکو یەکن، بە لکو پەنگە کە سە عەوامە کە باشتر بیّت لە و چونکە پادە وەستیت و
قسەناکات، چونکە دەزانی نەقامە، بە لām ئێو وێتر نازانی نەقامە، مەسەلە کە لە سەر
زۆری لە بەرکردن و قسەى زۆری نییه، مەسەلە کە مەسەلەى تیگەیشتن، بۆیە
پیغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مویّت: (رُبَّ مُبْلَغٍ أَوْعَى مِنْ سَامِعٍ) ^{٣٦} پەنگە کە سێک لە بەر
بکات و بگوازیتە وەو پڕیوایەت بکات، بە لām کە سێک هەبێ لە و تیگەیشتنوتر بیّت (رُبَّ
حَامِلٍ فَفَهٍ لَيْسَ بِفَقِيهٍ) ^{٣٧} ئێو تەنھا هەلگرە و دەگوازیتە وە بە لām تیگەیشتنو (فەقیه) نییه،
جا تیگەیشتن بەخششیکە لە خواو، خواى گەرە بیهوێت دەیداتە هەربەندەیهکی
بیهوێت، بە لām ئەگەر بایەخى پێ بدات و گەشەى پێ بدات ئێو سودى ئێ وەر دەگرێ،
ئەگەر فەرامۆشی کرد ئێو بزر دەبێ.

مەبەست لە: (فلا تعجلن ولا تدخلن في شيء منه حتى تسأل وتنظر: هل تكلم فيه أحد
من أصحاب النبي (ﷺ)).

ئەمە ئامۆزگارییهکی زۆر مەزنە، ئەگەر قسەى کە سێکت بە دل بوو لە دیندا - بە لām
ئەو قسانەى لە کاروباری دنیا دایە ئێو وە بابەتى باسە کەى ئێمە نییه - بە لām ئەگەر
لە دیندا قسەیهکت بە دل بوو ئێو پەلە مەکە تاکو بە جوانی تەماشای نەکەى، ئایە ئێو
قسەیه لە سەر حەق و بە لگە بنیات نراو، یان لە سەر بیروکە و مێشکەکان بنیات نراو

٣٦ / متفق عليه : أخرجه البخاري (١٦٥٤) ومسلم (١٦٧٩) .

٣٧ / السلسلة الصحيحة للألباني : صحيح (٤٠٤) .

ئەو كە فى سەرئاي لافاۋەكانە وازى لى بېئىنە، بەلام ئەگەر بنىات نرابو لەسەر قورئان و سوننەت ئەو ھەقە، بۆيە پەلەمەكە لەوەرگرتنى قسە لە ئەفامانەو، ھەر چەندە بەزمان پاراوى پەوانبىژى وھىژو نۆرى قسەكانى سەرسام بىت، پەلەمەكە تاكو تەماشائى نەكەيت و بەراوردى نەكەيت لەگەل قورئان و ھەرموودەدا، تەماشائى بکەيت ئەو كەسەى قسەى تىدا كىردو ھەقىقەتە يان نا؟ تاكو پەرسىار نەكەيت لەزانايان دەريارەى، تەماشائى بکەيت ئايە يەككە لەزانايانى سەلەف و تويانە يان نەيانگوتو؟ ئەمەيە چەندىن جار ئاگادارم كىردو ئەو، دەلىم: - ئىجتىھادو بۆچوون و قسەو دەستەواژەى تازە دامەھىنن لە پىش ئىو كەس نەيگوتبىت، پىشەنگى خۆتان لە سەلەف و لە قسەى سەلەفەو ھەرگىز، چونكە ئەگەر شتىكت ھىنا ھىچ كەس پىشت نەكەوتبىت ئەو دەبىتە شتىكى نامۆ و زىانەكەى لە سوودەكەى زياتر دەبىت.

جا قسەى ھاوەلان تەرازو، چونكە ئەوان قوتابى پىغەمبەرى خوان (ﷺ)، تەماشائى قسەى ئەوان دەكەين لەئايەتەكەدا، بەچى تەفسىريان كىردو، لە ھەرموودەكاندا چۆن پافەيان كىردو، قسەو تەفسىرى ئەوان ھەردەگىز چونكە ئەوان لەھەقەو نەزىكتىن لەوانەى پاش ئەوان ھاتوون چونكە ئەوان قوتابى پىغەمبەرى خوان (ﷺ) و تەفسىرو پافەيان لەپىغەمبەرى خواو (ﷺ) بىستوو ھەلە ئەو ھەو ھەريانگرتو، ئەوان نەزىكتىن كەسن لە ھەقەو، عىبەت لەو قسانەدا نىيە دەلەين: لە ھاوەلانەو عىبەت ھەريانگىز، ئەوان تەنھا پىاون و بىرۆكەى خۆيان ھەيەو ئىمەيش پىاوين و بىرۆكەى خۆمان ھەيە، زەمانەيش گۆپانى بەسەردا ھاتو.

دەنەكە ماو ھەستانى قىامەت و ناگۆپىت بەگۆپىنى زەمانە، چونكە ئەو گىشتىگىرە بۆ ھەموو كات و شوپىنك، بەلكو ئەو ھەى دەگۆپىت ئەو ئىجتىھادانەيە لە مەرقەو ھەيە كە ھەلەو پاستى تىدايە، بەلام خەو ھەى دىنەكە ئەو ناگۆپىت چونكە ئەو

بەكەلكى ھەموو سەردەم و جىڭايەك دىت، چونكە ئو لەلايەن خوداى دانائو دلقانەو ە
دابه زىو، بۆيە ئامۇزگارى دەكەن و دەلئىن: - دەست بگرن بەقورئان و سوننەتەو ە
بەتىگە يىشتنى سەلەفى صالح، تىگە يىشتنىكى نوئ دامەھىنە لەخودى خۆتەو ە يان
لەپاشىنەكانەو ە.

مەبەست لە: (أو أحد من العلماء).

واتە يەككە لەزانا موعتەبەرەكان (باوەر پىكراوەكان) وتبىتى، لەو پىشەوايانى
لەسەر بەرنامەى ھاوەلانى پىغەمبەر (ﷺ) دەپۇن چونكە ئوان ئەم دىنەيان
لەھاوەلانىو ە ەرگرتو ە ھاوەلانىش لەپىغەمبەرى خوداو (ﷺ) رىوايەت يان كىدو ە.
مەبەست لە: (فان اصبحت فيه أثراً عنهم فتمسك به).

ئەگەر بىنىت لەگەل قەسەى ئەواندا كۆك بوو ئەوا دەستى پىو ە بگرە.

مەبەست لە: (ولا تجاوزه لشيء).

واز لە قەسەى سەلەف مەھىنە لەبەر بۇچوونى فلان و فلان، ئەوانەى لەپاش ئوان
ھاتوون.

مەبەست لە: (ولا تختار عليه شيئاً فتسقط في النار).

قەسەى ئەوانەى لەپاش سەلەف ھاتوون پىشى مەخە بەسەر قەسەى سەلەفداو بىتتە
ھۆى ئەو ەى بکەوتتە ناگرەو ە، چونكە تو لەپىگای بەھەشت لاتداو ە، پىگای بەھەشت
ئەو پىگايە ئەوان لەسەرى بوون: (الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصِّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ
وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا ۖ (۶۹) النساء) واتە: ئەو كەسانە خوا چاكەو بەھرەى خۆى

بەسەرا پۈشتۈن لەپە يامبەران و پاستگۆيان و شەھيدانى پۈگەى خواو صالحان و كارچاكان ديارە ئەمانە چ ھاودەم و ھاوپۈتتەكى چاك و بى وپنەن).

ئەمە پۈگەى بەھەشتە، ئەوھى لەگەل ئەو پۈگەدا ناكۆك بىت ئەوھ پۈگەى ئاگرە، خواى گەورە دەفەرموئىت: (وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ (۱۵۳) الانعام) واتە: ئەم ھىللە شاستەيە بەرنامە و پۈبازەكەى منە، دەسا ئىوھىش ئەى ئيمانداران! ھەمىشە شوپىنى بگەون و ھەربەودا بچن مەكەونە شوپىنى پۈچكەكانى تر، ئەوسا لەشاپۈگەكەى خوا بترازىن و پەپاگەندە ببن).

پۈگەى خودا يەك پۈگەى، بەلام جگە لەو پۈچكەى نۆن، ھەرشەيتاننىك پۈگەىكى خۆى ھەيە و شەيتانى مەرۆف و جنۆكە پۈگەيان ھەيە، ئەوانە پۈچكەى نۆن، ئەوھى دەچىتە سەرى دەكەوئتە دلە پاكىئوھ، بەلام پۈگە پاستەكە (الصراط المستقيم) يەك پۈگەى و ھىچ ناكۆكەكى تىدا نىيە، ھەرگىز بىز نابىت ئەگەر بىگرىتە بەر.

﴿٩﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أن الخروج عن الطريق على وجهين: أما أحدهما فرجل قد زلَّ عن الطريق وهو لا يريد إلا الخير فلا يُقتدى بزلته فإنه هالك ورجل عاند الحق وخالف من كان قبله من المتقين، فهو ضال مضل، شيطان مرید في هذه الأمة، حقيق على من عرفه أن يحذر الناس منه ويُبَيِّن للناس قصته لئلا يقع في بدعته أحد فيهلك).

واتە: بزانه دەرچوون لە پێگا دوو شیوەیە: -

یەکیکیان کابرایە کە لە پێگاکە هەڵخیسکاوه، لە کاتی کدا ئەو تەنها خەیر و چاکەى دەوێ، بۆیە ناکرێتە پێشەنگ لە خلیسکانە کەى چونکە ئەو بە هەلاکتدا چووە، کابرایە ک بەرەهە ئاستی لە گەڵ حەقدا دەکات و لە گەڵ لە خواتر ساوانی پێش خۆى ناکۆکە، ئەو گومرایە کى گومراکەرە، شەیتانیکی سەرکەشی یاخییە لەم ئوممەتەدا، پێویستە لە سەر هەرکە سێک ناسییەو خەلکی لێ ئاگادار بکاتەو و خەلکی لە چێژکە کەى ئاگادار بکاتەو، بۆ ئەوێ هیچ کە سێک نەکەوێتە بیدە کە یەو و بە هەلاکتدا بجێت).

پاڤە /

کاتی ک شە یخ - پەحمەتى خواى لێبێت - لە قسەکانى پێشوویدا ئەو پێگا راستەى پوون کردەو و کە پێویستە موسلمان لە سەرى بێت لە عەقیدە و دینە کەیدا: - ئەمجار باسى ئەوێ کرد کەوا ئەو کە سەى لە سەر ئەو پێگایە لادەدات یەکی کە لەو دوو کە سە: -

- پیاوی یە کە م: - کە سێک دەرچووه بەبێ ئەنفەست، بە لکو خەیر و چاکەى دەوێت بە لام پێگایە کى گرتووە تە بەر خەیر و چاکە نییە، ئیجتیهاد تەنها بەس نییە،

ھەرچەندە نىيەتى خاۋەنەكەى چاك بىت، مەبەستى چاك بىت، دەبىي لەگەل ئەو نىيەت چاكەيدا لەسەر پىڭگاي پاست بىت، ئەمە بەكەسىكى ھەلەكار دەژمىردىت، ھەر كەسىك كۆك بوو لەگەلدا لەو ھەلەبەى كرديوەتى و لەگەلدا لەسەر پىڭا ھەلەكە دەپوات و لەكاتىكدا بە ھەلەكەى دەزانى ئەوا بەھەلاكەتدا چوۋە، چونكە ئەو پىڭايە پىڭگاي بەھەلاكت چوۋنە ھەرچەندە خاۋەنەكەى بە ئەنقەست لەپىڭا دەرئەچوۋىي بەلكو بەدوای خەيرو چاكەدا گەپابىت.

ئەمەش حالى زۆرىك لەو كەسانەيە لەخۇيانەو داهىنانى تازە دادەھىنن لەزانستى عەقىدەدا، ئەوا ئەم كارە دروست نىيە، نابىت كەس شوپىيان بەكەويت، خاۋەنەكەشى لەسەر پىڭگاي پاست نىيە، خاۋى گەورە دەفەرموئىت: (وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ (۱۵۳) الانعام) واتە: ئەم ھىلە شاستەيە بەرنامەو پىبازەكەى منە، دەسا ئىۋەيش ئەى ئىمانداران! ھەمىشە شوپىنى بەكون و ھەر بەودا بچن مەكەونە شوپىنى پىچكەكانى تر، ئەوسا لەشاپىڭكەكەى خوا بترازىن و پەپاگەندە (بىن).

جا ھەر پىڭايەك لەپىڭا پاستەكە (الصراط المستقيم) دەرمان بكات، ئەوا ئىمە پەدى دەكەينەو، ھەرچەندە خاۋەنەكەى مەبەستى چاك بىت و نىيەتى باش بىت، ئەوا ئىمە لەودا شوپىنى ناكەوين، ئەۋىش ئەگەر لەسەر ھەلەكەى بەردەوام بىت ئەوا بەرەو ھەلاكت دەيبات، چونكە ھەركەسىك لەسەفەرەكەيدا وازى لەپىڭا راستەكە ھىناۋە پىڭايەكى تىرى گرتە بەر ئەوا بەھەلاكەتدا دەچىت.

● بەلام پىاۋەكەى تر: بە ئەنقەست لەپىڭا دەرچوۋە، ئەو حەق دەناسىت، دەزانىت ئەۋەى بۆى دەرچوۋە ناحەقە بەلام بە ئەنقەست لەسەر پىڭگاي حەق دەرەچىت، بەمەبەستى گومراكرىنى خەلكى.

يەكەم كەس مەبەستى چاكردنى خەلگىيە بەلام پىگاي پاستى نەگرتوۋەتە بەر، كەسى دوۋەم مەبەستى گومراكردنى خەلگىيە و لادانيانە لەسەر پىگاي پاست، ئەو شەيتانە، چونكە شەيتانەكان خەلگى لەپىگاي پاست دەردەكەن، ئىبلىس بە پەرەردىگارەكەى خۆى دەلىت: (لَأَقْعُدَنَّ هُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ (١٦) الأعراف) واتە: شەرت بى پى پاستەكەى تۆيان لى بگرم).

ئىبلىس دەيەوئى خەلگى لەپىگا پاستەكە لادات بەرەو پىگا چەوت بيانبات، پىغەمبەرى خواش (ﷺ) نمونەيەكى بۆ ئەم مەسەلەيە ھىئاوۋەتەو كاتىك خەتتىكى پاستى كىشا، چەند خەتتىكى تىرى لە دەورو بەرى كىشا، بەخەتە پاستەكەى فەرموو: (هذا صراط الله) واتە: ئەمە پىگاگەى خوايە، بە خەتەكانى تىرى گووت: (وهذه سبل، على كل سبيل منها شيطان يدعو الناس إليها)^{۳۸} واتە: ئەمە پىچكەكانە، لەسەر ھەر پىچكەيەك شەيتانىك ھەيە خەلگى بۆ بانگ دەكات) ئەمە نمونەيەكى پوون و ناشكرايە، دەگونجى لەگەل ئەوئى لىرەدا شەيخ باسى كىردو، چونكە ئەو كەسەى خەلگى لەپىگاي پاست (الصراط المستقيم) دەردەكات و بەرەو پىگا تازە داھىنراوۋەكان، خەيرو چاكەى بۆيان ناوئى بەلگە ھەلاكەتى بۆيان دەوئى ئەوئى شەيتانە، جا ھەرچەندە لەشەيتانە جنوكەكان بىت يان لەشەيتانە مەوڧىيەكان (الإنس)، بۆيە پىويستە لەسەرمان لەم كەسە زياتر وريا و ئاگادارىين لە كەسەى يەكەم، چونكە ئەم كەسە بە ئەنقەست دەيەوئى خەلگى گومرا بكات.

مەبەست لە: (فهو ضال مضل، شيطان مريد).

واتە: ئەو لەخودى خۆيدا گومرايە و گومراكەرە بۆ جگە لەخۆى، ئەو كەسە شەيتانىكى سەرەكەشى ياخييە، دەيەوئى خەلگى لەسەر پىگاي پاست لادبات.

۳۸ / حسن : أخرجه النسائي في (الكبرى) (۳۴۳/۶) وأحمد (۴۳۵/۱) والدارمي (۲۰۲) وابن حبان (۶، ۷) وحسنه

الشيخ الألباني في (المشكاة) (۱۶۶) .

مەبەست لە: (حقیق علی من عرفه أن يحذر الناس منه ويبن لهم قصته لئلا يقع في بدعته أحد فيهلك).

واتە: ئەو کەسە لەسەر پێگا راستە کە بە ئەنقەست دەرچوو، دروست نییە لێی بێ دەنگ بیت، بە لکو دەبێ باسە کە ی ئاشکرا بکەیت، شەرمەزارییە کە ی ئابرو بپریت تا کو خەلکی لێی ئاگادارین، نابێت بگوێزیت: خەلکی ئازادن لە بیر و بۆچووندا، ئازادی لە قسە کردندا، پێزگرتن لە بۆچوونی بەرانبەر، ھەروەکو چۆن ئیستا باسی دەکەن، پێزگرتن لە بۆچوونی بەرانبەر، ئەم مەسەلە یە مەسەلە ی بیرو بۆچوون نییە، بە لکو مەسەلە کە مەسەلە ی شوێنکەوتنە، ئیمە خوا ی گەورە پێگایە کە ی پوون و ئاشکرای بۆ کێشاوین، بە ئیمە ی فەرموو ھەسەر ئەم پێگایە پوون کاتێ فەرمووی: (وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ) الانعام ۱۵۳) جا ھەرکە سێک بیت بۆ لامان بیەوی ئیمە لەسەر ئەم پێگا راستە دەرکات ئەوا ئیمە:—

یە کەم: قسە کە ی پەتدە کەینەو ھەو پەفزی دەکەین.

دووەم: پوونی دەکەینەو ھەو خەلکی لێ ئاگادار دەکەینەو، نابێت لێی بێدەنگ بین چونکە ئەگەر ئیمە لێی بێدەنگ بین ئەوا خەلکی پێ ھەلدەخەلەتی، بەتایبەتی ئەگەر کەسە کە خاوەن زمانێکی پاراوو پۆشنبیری و قەلەم بوو، ئەوا خەلکی پێی ھەلدەخەلەتین و دەلێن: ئەم کەسە لێھاتو، ئەمە کە سێکی بیرمەندە، ھەروەکو ئیستا بوودەدات، بۆیە مەسەلە کە زۆر ترسناکە.

ئەمەش بە لگە ی (واجب) بوونی پەدی کەسی بەرانبەر و جیاوازی تێدایە، بە پێچەوانە ی ئەو کە سانە ی دەلێن: واز لە پەدو پەدکاری بەینن، واز لە خەلکی بەینن ھەرکەسە و بۆچوونی خۆ ی و پێزی خۆ ی ھە یە، ئازادی قسە و ئازادی بۆچوون ھە یە، بەم شێو ھە ئەم ئوممەتە بە ھەلاکەتدا دەچێت، چونکە سەلەف دەریارە ی ئەو جۆرە کە سانە ھەرگیز بێ دەنگ نەبوون، بە لکو ئابرویانیان بردو ھەو پەدیان داو ھەو، چونکە

دەزانن ترسیان چەندە زۆرە لەسەر ئەم ئوممەتە، ئیمەش بۆمان نییە بێ دەنگ بین لە خراپەى ئەوان، بەلکو دەبێ ئەوەى خۆى گەرە داایە زاندووە پوون بکریتهو، ئەگەر نا ئەوا ئیمە دەبینە ئەو کەسانەى زانستیان شاردۆتەو، ئەوانەى خۆى گەرە دەربارەیان دەفەر مویت: (إِنَّ الَّذِينَ يَكْتُمُونَ مَا أَنْزَلْنَا مِنَ الْبَيِّنَاتِ وَالْهُدَىٰ مِنْ بَعْدِ مَا بَيَّنَّاهُ لِلنَّاسِ فِي الْكِتَابِ أُولَٰئِكَ يَلْعَنُهُمُ اللَّهُ وَيَلْعَنُهُمُ اللَّاعِنُونَ (۱۵۹) البقرة) واتە: بەراستی ئەوانەى ئەو بەرنامە و پێنمایە دەشارنەووە لەو کتیبەدا هەیه بۆ شارەزایی خەلک دواى ئەوەى پوونمان کردۆتەووە خوا نەفرینیان لێ دەکاو تەواوی نەفرینکەرانیان نەفرینیان لێ دەکەن).

ئەمە تەنها کەسى بیدعەکار (المبتدع) ناگریتهووە بەلکو ئەو کەسانەش دەگریتهووە کەوا لێیان بێ دەنگ دەبن، ئەوا ئەو زەم و سزایە دەیگریتهووە، چونکە پێویستە بۆ خەلکی پوون بکریتهووە و ئاشکرا بکریت، ئەمەش کار و پیشەى ئەو پەدە زانستیانەى ئیستا لە کتیبخانەکانى موسلماناندا بە زۆرى هەیه هەمووی پێگا پاستە کە پاک دەکاتەووە و خەلکی ئاگادار دەکاتەووە لەو جۆرە کەسانە، بۆیە ئەو بیروکەیه پەواجی پێ نادات -بیروکەى ئازادى بۆچوون و ئازادى قسە و پێزگرتن لە بۆچوونی بەرانبەر- ئیلا کە سێکی گومراکەرى شار دەرهوێ حەق نەبێ.

ئیمە مەبەستمان حەقە، مەبەستمان بریندارکردنى خەلکی نییە یان قسە بە خەلکی بکەین، مەبەست لێی پوونکردنەوێ حەقە، ئەم ئەمانە تە خۆى گەرە داویەتى بە کۆلى زانایاندا، بۆیە نابێت لەو جۆرە کەسانە بێ دەنگ بین، بەلام بەداخەووە ئەگەر یەکیك لە زانایان هاتوو پەدەى ئەو جۆرە کەسانەى داوە ئەوا پێی دەلێن: -ئەمە پەلە دەکات... جگە لە چەندین وەسوەسەى تر، ئەمە زیانى نییە بۆ زانایان (ساردیان ناکاتەووە) ئەگەر هاتوو بۆ خەلکیان پوون کردەووە لە خراپەى بانگەوازکارانى گومراپی، هەرگیز زیانى نییە و ساردیان ناکاتەووە.

﴿۱۰﴾ نوسەر دەئىت: (واعلم -رحمك الله- أنه لا يتم إسلام عبد حتى يكون متبعاً مصداقاً مسلماً، فمن زعم أنه قد بقي شيء من أمر الإسلام لم يكفناه أصحاب رسول الله ﷺ) فقد كذبهم، وكفى بهذا فرقةً وطعناً عليهم، فهو مبتدع ضال مضل، محدث في الإسلام ما ليس منه).

واتە: بزانه _پەحمەتى خوات لىبىت_ ئىسلامى بەندەيەك تەواو نابىت تاوھكو شۆيىنكەوتەو بەپاستزان و تەسلىم نەبىت، ھەركەسىك وابزانىت دەربارەى ئىسلام شتىك ماوھ ھاوھلانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) نەيانگەياندووە ئەوا ئەوانى بەدرۆخستووەتەو، بەسە بۆ ئەو قەسەيە ناكۆكبوون و تانەدان لەوان، ئەوھ كەسىكى بىدعەكارى گومپراى گومپراكەرە، شتى تازەى لەئىسلامدا داھىئاوھ تىيدا نەبووھ).

پاڤە /

ئەمە تەواوكردنى قەسەكەى پىشووھ، مەبەست لە: (لا يتم إسلام عبد حتى يكون متبعاً مصداقاً مسلماً).

شۆيىنكەوتە بىت و داھىنەر نەبىت، بەپاستى بزانىت و گومان و دوو دل نەبىت، (مسلم) واتە تەسلىمى كىتاب و سوننەت بىت، چونكە ئەم كارانە جىگای تەسلىم بوونە، جىگای مشت و مې نىيە، تەسلىمى خواو پىغەمبەرەكەى (ﷺ) دەبين، لەم كارەدا مشت و مې (موجادەلە) ناكەين يان بۆچوونى خۆمان باس بكەين_ھەرەكو دەلتىن_لەگەل قەسەى خوا و پىغەمبەرى خوادا (ﷺ).

مەبەست لە: (فمن زعم أنه قد بقي شيء من أمر الإسلام لم يكفناه أصحاب رسول الله ﷺ) فقد كذبهم).

واتە: ھەركەسىك وابزانىت ھاوھلان كەمتەرخەم بوونە لەپوونكردنەوھو شىكردنەوھى حەقداو ھەلگرتنى ئەو ئەمانەتە لەپىغەمبەرى خوداوھ (ﷺ) بۆ خەلكى، وابزانىت نەویش بۆى ھەيە قەسەبكات يان شتىك زىاد بكات، ئەوا ئەو كەسە شەپو خراپەى بۆ

خەلكى دەۋىت، چونكى ھاۋەلەن ھىچ شىتېكىيان بەجى نەھىشتوۋە لەۋەى لە پىغەمبەرى خوداۋە (ﷺ) بىستويانە، يان شىتېكىيان بىنيوۋە، ئىللا بەئەمانەتەۋە گە ياندويانەتە ئەم ئوممەتە، بۇ ئەم ئوممەتە يان پوونكردۆتەۋە، بۆيە لەتەفسىردا تەفسىرى ئەۋان پىش تەفسىرى جگە لەۋان دەكەۋىت، چونكى ئەۋان قوتابى پىغەمبەرى خوان (ﷺ)، قورئانيان لە ئەۋەۋە بىستوۋە، فەرموودە يان لە ئەۋەۋە بىستوۋە، پوون كەردنەۋەى قورئانيان لە ئەۋەۋە بىستوۋە كەردەۋەى پىغەمبەريان (ﷺ) بىنيوۋە ئەۋە يان بەئەمانەتەۋە گواستۆتەۋە، ئەۋان ھىچ شىتېكىيان بەجى نەھىشتوۋە.

جا ھەركە سىك وابدانئىت ئەۋان كەمتەرخەم بوونە يان شىتېكىيان بەجى ھىشتوۋە نەيانگە ياندوۋە ئەۋە كەسىكى درۆزنەۋە بوختانى بۆيان كەردوۋە (مفتىرى)، گومپاۋ گومپاكەرە، گومان دەخاتە دلى خەلگىيەۋە لە دىنى خوداۋ لە ھەلگەرنى دىنى خودا لە ھاۋەلەنى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)، ئەۋ ھاۋەلەنى بەخيانەتكار تۆمەتبار كەردوۋە، ھەروەكە چۆن لە رىگەى بىدعەكاراندا ھەيە، ھاۋەلەن بە ناپاك (خائىن) دەزانن و تۆمەتباريان دەكەن، بەمەبەستى ئەۋەى ئەۋ ھۆكارەى لەنئوان ئىمەۋ پىغەمبەرى خوداىيە (ﷺ) بېچرېنن و نەيھىلن، بۆيە دەبى ئاگادارى ئەۋ جۆرە كەسانە بىن و دەبى پىزو پلەۋ پايەى ھاۋەلەن بزانن.

ئەم قورئانە لەكۆيۋە پىمان كەىشت؟

ئەم فەرموودانە؟

ئەم فىقھ و تىگەىشتنە؟

ئىللا لەۋەرگەرنى ھاۋەلەنەۋە نەبى ئەۋانىش لە پىغەمبەرى خوداۋە (ﷺ)، ئەۋان بوون ھەلىانگەرت بۇ ئىمە، بەتەۋاۋى بۇ ئىمە يان پىۋايەت كەرد، ھەريەكەۋ بەگۆيرەى ئەۋەى خواى گەۋرە پىي بەخشىۋە، ھەريەكەۋ بەگۆيرەى تواناى خۆى، ھىچ شىتېكىيان بەجى نەھىشتوۋە لە دىنى خودا ئىللا گە ياندوۋيانە بەۋ شىۋەيەى لە پىغەمبەرى خوداۋە (ﷺ) ۋەريانگرتوۋە، ئەۋانىش جىيە متەمانەن، چونكى خواى گەۋرە خۆى

ئەوانى ھەلبۇزارد بۆ ھاوپپىتى پىغەمبەرەكەى (ﷺ) و ھەرگىرن لەئەو ھەو ھەو پىوايەت كىرن لەئەو ھەو، خىواى گەورە بۆ ئەو ھەلبۇزاردىون، ئەمجار كەسىك دىت و بە كەمەرخەم تۆمەتباريان دەكات! يان بەكەم و كوپى تۆمەتباريان دەكات! ئەم قەسە ھىچ كەسىك نايكات مەگەر كەسىكى گومپاى گومپاكر، دەيەوى پەيوەندى نىوان ئەم ئومەتەو ھاو ھەو ھەو پىچرەت، بەم شىو ھەو پەيوەندى نىوانيان و پىغەمبەرى خودا (ﷺ) دەبچرە، ئىمە ئامادەى مەجلىسەكانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) نەبوين و گويمان لى نەبو، لەنىوان ئىمە ئەو ھەو ھەو ھەو، جا ئەو ھاو ھەو بەپىزانە بوون دەربارەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بۆ ئىمەيان گەياند، پەو پاىەى ھاو ھەو ئەو دىندا پەو پاىەىكى مەزە، ھەرگىز تۆمەتبار ناكىرن بەو ھەو ئەوان شىتىكيان شارەوتەو يان شىتىكيان شارەوتەو ھەو پىوان نەكردۆتەو.

مەبەست لە: (فہو مبتدع ضال مضل محدث في الإسلام ما ليس منه).

ئەمە مەبەستىەتى، شىتىكى نوئ لەئىسلامدا دروست بىكات لەئىسلامدا نەبىت، بەو ھەو ناتوانىت ئىلا مەگەر تانە بدات لە ھاو ھەو ئەو بەخىانەت كارو درۆزن بىانزىمىرە، لەو كاتەدا ئەو لەخۆيەو ھەو شىتى نوئ دادەھىنى و دەلىت: ئەمە ئەو دىنەى پىوئىستە لەسەرمان لەسەرى بىرۆين، ئەمە ئامانجى ئەوانە لە بەدرۆخستەو ھەو ھاو ھەو ئەو بەخىانەت ژماردن و بەكەمزانىيان، ھەر كە ھەلىكيان بۆ پەخسا ئەو دىنىكى نوئ لەخۆيانەو دادەھىن بۆ خەللى، بەگوپەرى عەقل و بۆچوونى خۆيان و لە شەيخە گومپاكان و پىشەو گومپاكانەو ھەرگىرن، ئەوانەى سوننەتەكەى پىغەمبەرى خوايان (ﷺ) گوپەو بەدرۆ، چەندىن شەيخ و سەنەدىان ساختە كىردەو لەخۆو دروستيان كىردەو بۆ سەرچاوەكانى ئىسلام، ئەم شەش ئاشكرایەو لەكەلتور بىرەكانىندا ھەو. بەلام _ سوپاس بۆ خوا _ ئەو گومپاىەى بەدەستيانەو ھاو ئابلقە دراو، پوناكى حەق و پۆشناىى وەحى ھەموو ئاشكرا دەكات، ئەو ھەموو درۆ زۆرەى لەكتىبەكانىندا تۆماركراو ھەموو ئاشكرا دەبىت.

﴿۱۱﴾ واعلم -رحمك الله- أنه ليس في السنة قياس ولا تضرب لها الأمثال ولا تتبع فيها الأهواء بل هو التصديق بآثار رسول الله (ﷺ) بلا كيف ولا شرح، ولا يقال: لم؟ ولا كيف؟).

واته: بزانه _پەحمەتى خوات لىبىت_ ھىچ (قياس) نىك لەسوننە تدا نىيە، نمونەشى بۆ ناهىيىرىتەو شۇنى ئارەزوۋەكان ناكەوين، بەلكو ئەو تەنھا باۋەپكردن و بەپاست زانىنى شۇنەواری پىغەمبەرى خودايە (ﷺ) (فەرموودەكانى)، بە بى چۆنىەتى و بەبى رافە، ھەرگىز ناگوتىت: بۆ؟ چۆن؟

رافە:

مەبەست لەسوننەت لىرەدا: عەقىدەيە، چونكە ئەم كىتەبە دەربارەى عەقىدەيە، عەقىدەش سوننەتە، ئەم كىتەبەش ناۋى (شەرحى سوننە)يە، ناۋى لى نراۋە سوننەت چونكە سوننەت برىتەيە لە پىگا، عەقىدەش تەۋقىفەيە، ھەرگىز جىگای زىادەى تىدا نايىتەو، ھەموو تەۋەرى باسەكە برىتەيە لەۋەى لەلايەن خوداۋ پىغەمبەرى خوداۋ (ﷺ) ھاتو، ھەرشىك ناكۆك بوو لەگەل ئەۋەى لە خوداۋ پىغەمبەرەۋە (ﷺ) ھاتبو ئەۋە ناھەق و گومپايە، ئەمە ماناى قسەى زاناياتە كە دەفەرموون: (إن العقيدة توقيفية)، ھەرگىز (قياس)ى تىدا بەشدار نىيە، چونكە (قياس) لە بابەتە فىقھىكاندا ھەيە، ئەۋە (قياس)ى تىدايە، ئەۋىش لەھوكمەكانى ھەلال و ھەرامدا، بەلام مەسەلەكانى عەقىدە (قياس) يان تىدا نىيە، بەلكو ئەۋە برىتەيە لەتەسلىم بوون و ملکہ چ بوون بۆ ئەوانەى لەلايەن خوداۋ پىغەمبەرەكەيەۋە (ﷺ) ھاتوۋە بەبى خۆتەلەقورتاندىن.

مەبەست لە: (ولا تتبع فيها الأهواء).

واتە لەعەقیدەدا ناگوتیت ئەوەى لەگەڵ ئارەزوودا گونجاو وەردەگیرى و ئەوەى لەگەڵ ئارەزوودا نەگونجا وەرنەگیرى، ھەروەھە پێگای گومراکاران، بۆیە پێیان دەگوتیت (أهل الأهواء)، خوای گەورە دەفەرمویت: (فَإِنْ لَمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَأَعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ اتَّبَعَ هَوَاهُ بَغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ (٥٠) القصص) واتە: خۆ ئەگەر وەلامیان نەدايتەو، ئەو بزانە ئەوانە ھەر پەپرەى لە ئارەزووى خۆیان ئەکەن، چ کەسێ گومراترە لەو کەسەى پەپرەى ھەواو ئارەزووى خۆى کردووە، بێ ئەوەى هیچ رێنۆینىکى لەخواوە ھەبى؟).

جا ھەر کەسێک تەسلىمى عەقیدە جیگرو سابتەکە نەبیت کە لە کىتاب و سوننەتدا ھاتووە ئەوا ئەو کەسە شوینى ئارەزووى خۆى کەوتووە، بۆیە بە بیدعەکاران لەعەقیدەدا دەگوتیت: (أهل الأهواء) چونکە ئەوانە شوین ئارەزووەکانیان کەوتوون ھەروەھە لەئایەتەکەدا ھاتووە: (وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ اتَّبَعَ هَوَاهُ بَغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ (٥٠) القصص).

مەبەست لە: (بل هو التصديق بآثار رسول الله ﷺ) بلا کىف ولا شرح ولا يقال لم ولا کىف).

واتە: تەسلىم بوون بۆ قسەکانى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لەناوو سیفەتەکانى خواداو لەبابەتەکانى عەقیدەدا.

(بلا شرح) واتە بەبى پافەیکە لەگەڵ مانا تەواوەکەیدا ناکۆک بێت، ئەویش پافەیکە لەگەڵ مەبەستى دەقەکاندا جیاواز بێت، ئەمەش لای (الجهمية) و (المعتزلة) و (الاشاعرة) بڵاوە، وەکو ئەوەى دەلێن: مەبەست لە دەست (اليد): توانایە، مەبەست لە پوو (نوحه): زاتە، مەبەست لە (الاستواء): دەست بەسەرا گرتنە، ئەمە پافەیکەى ناپەرەوايە، ئەمە مەبەست و مانای ئەو دەقانە نىیە، مەبەست لە: (بلا شرح) واتە: بە بى پافەیکەى ناپەرەواو ناحەق، بەلام پافەکردنى بە مانای پوونکردنەوێ مانا تەواوەکەى ئەوا حەقە.

﴿۱۲﴾ فالكلام والخصومة والجدال والمراء يحدث يقدح الشك في القلب، وإن أصاب صاحبه الحق والسنة).

واتە: جا قسە و تن (الكلام) و ناكۆكى و دوژمنايه تى (الخصومة) و گفتم و گۆ (الجدال) مشتومپ و (المراء) هەموو داهيئىراون گومان دەخەنە دلەو، هەرچەندە خاوەنەكەى حەق و سوننەت بپيكي.

پاڤە:

ئەم كارانە: قسە و تن (الكلام) و ناكۆكى و دوژمنايه تى (الخصومة) و گفتم و گۆ (الجدال) كە لە نىوان گروپ و كۆمەلەكاندا پەيويانداو هەموو داهيئىراون، ئەو هەى بوەتە ھۆكارى _ پەيدا بوونى _ شوينكە و تنى ئارەزووكانە، هەر كەسەى ئارەزوو كەى شوينكە و تەى ئەو بىت پىغەمبەرى خودا (ﷺ) ھىناو يە تى ئەو هەرگىز ھىچ گومان و مشتومپ (مىرا) و ناكۆكى و دوژمنايه تى (الخصومة) و گفتم و گۆ (الجدال) ى بۆ دروست نابىت، چونكە ئەو تەسلىم بوو و گوپرايەلە، خواى گەورە دەفەرموئەت: (فَأَمَّا يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا خُذُوا حُلِيِّكُمْ هَذَا فَمَنْ تَبِعَ هَذَا فَأَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (۳۸) البقرة) واتە: ئەوسا هەر كە لەلايەن منەو پى نىشان دەريكتان بۆ ھات دەبى پەپرەو هەى لى بكن جا هەر كە سىك پەپرەو هەى لە ھىدايەت و پى نىشان دەرى منى كرد ئىتر نە ھىچ ترس و بىمىكيان دەبى و نە چا و لەدوايش دەبن و خەفەت بخۆن بۆ پاشە پۆزيان).

دەفەرموئەت: (فَمَنْ اتَّبَعَ هَذَا فَأَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى (۱۲۳) طه) واتە: ئەو هەى پەپرەو هەى لە پىنمايى منى كرد ئىتر نە لە دۇنيادا گومرا ئەبى و نە لە قىيامەت یشدا بەدبەخت ئەبى (بەسزا).

مەسەلەكە مەسەلەى شوئىنكە وتىن و ملكەچ بوون و تەسلىم بوونە بۆ فەرمانەكانى
خوای گەوردەو پىغەمبەرەكەى (ﷺ) بەبى ناكۆكى و دوژمنایەتى (الخصومه) وگفت و
گرو(الجدال).

گومراكاران نەكە وتونە تە ناو (الخصومات) و(الجدال) ەو تەنھا ھۆكارى ئەو ەيە
تەسلىمى فەرمانەكانى خودا و پىغەمبەرەكەى (ﷺ) نەبوون، ەروەكو چۆن ئەھلى
سوننە و جەماعەت تەسلىمى بوون، بۆيە دەبىنى ئەھلى سوننە و جەماعەت _ سوپاس
بۆ خوا _ يەكگرتوون و لە نىوانياندا ھىچ ناكۆكىە كيان نىيە لە بابە تەكانى عەقیدەدا،
بەلكو جىاوازى و ناكۆكى لە ناو گروپە گومراكاندا بوونى ەيە، خوای گەوردە
دەفەرەمۆيت: (وَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّمَا هُمْ فِي شِقَاقٍ فَسَيَكْفِيكَهُمُ اللَّهُ وَهُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ
(۱۳۷) البقرة) واتە: خو ەر لە ەق پشتيان ەلكردو باوەريان نەھىنا، ديارە لە ەق
و راستى لا يانداوە لە دژايە تيدان ئەوسا تۆش ئەى موخەمەد (ﷺ)! ەر خوات
بەسەر، لە ئازارو بىزاريان دەتپاريزيت و زالت دەكات بە سەرياندا، زۆریش بيسەر و فرە
زانە، واتە بە ەموو سەرپە و چرپە يەكيان ناگادارە.

پشت راستكەرەو ەى ئەمە ئايەتلىكى ترە كە دەفەرەمۆيت: (وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ
بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ ذَلِكَمُ وَصَّاكُم بِهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (۱۵۳) الانعام) واتە: مەكەونە شوئىنى
رېچكەكانى تر، ئەوسا لە شارپىگەكەى خوا بترازين و پەراگەندە ببن ئەوانە گشت
و ەسيەت و پاسپاردەو ئامۆزگارى خوان، دەسا بەلكو ئىو ەيش بيانپاريزن و سنوور
شكىتى نەكەن).

مەبەست لە: (وَإِنْ أَصَابَ صَاحِبَهُ الْحَقُّ وَالسَّيِّئَةُ).

واتە: ئەو ەلەى كردو، چونكە راستەكەى پىكا بە رېگايەك جگە لەرېگا راستەكە،
چونكە رېگاي راست برىتییە لە: تەسلىم بوون و نەچوونە نىو (الجدال و المراء) ەو كە

دلەكان پەق دەكەن و پق و كىنە دروست دەكەن، شتى تر دروست دەكات لە ھەموو ئەوانە توندترە ئەویش بریتییه لە: (بەكافردانانى یەكتر)، چونكە گروپە گومراكان یەكتر كافر دەكەن و یەكتر گومرا دەكەن (كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِخُونَ (۳۲) الروم) واتە: ھەر پارت و گروپێك بە بەرنامە و بیرو باوەڕى خۆیان دلخۆشن).

ھەر یەكە لەوانە وادەزانیت تەنھا ئەوێ ئەو لە سەریەتى پاستە، بەلام ئەھلى سوننەت و جەماعەت ئەوانەى تەسلىم بوونەو ملكەچ بوون ئەوانە _ سوپاس بۆ خوا _ دووبەرهكى و ناكۆكى لە نىوانیاندا پووى نەداو و یەكتر بەكافر نازانن و یەكتر گومرا ناكەن، بەلكو ستایشى یەكتر دەكەن، چا و لە یەكتر دەكەن، چونكە ئەوان لەسەر پێگای پاستن، ئەو ھەموو پق و كىنە و بەكافر دانانى یەكتر و بەگومرا زانین یەكتر دروست بوە بە ھۆى جیاوازیانە لەگەڵ ھەقداو شوین كەوتنى بۆچوون و بێرۆكەكانە، گومانى تێدا نییە ھەریەكە دەیەوێت بۆچوونەكەى خۆى سەربخات و پازى نییە بەوێ پێى بلیى: تۆ ھەلەى، ئەگەر وا بلییت ئەو مانای ئەوێە تۆمەتبارى عەقلى ئەوت كردووە بەكەم و كووپى، ئەویش بەمە پازى نابیت، بەلام ئەگەر بە خاوەن ھەقیك گوت _ ئەگەر ھەلەىەكى كرد _ : تۆ بە ھەلە لە بەلگەكە تێگەشتوئى، بە ھەلە لەسوننەت تێگەشتوئى، ئەوا ئەو پازى دەبیت، چونكە مەبەستى ئەو تەنھا ھەقە، مەبەستى سەرخستنى پاو بۆچوونى خۆى نییە، ئەگەر گوتت: ئەى فلان تۆ ھەلەت كردووە لەسوننەتدا، ھەلەت كردووە لە بەلگەكەدا، ئەوا ئەو پازى دەبیت و لەقسەى خۆى دەگەپتەو، بەلام ئەگەر بە خاوەن ئارەزووت گوت: تۆ ھەلەت كرد، ئەوا ئەو توو پرە دەبیت و پەست دەبیت، ئەمەش نیشانەى ئەھلى ئارەزووەكانە، ھەریەكە لەوانە دەیەوئى ئارەزووەكەى خۆى سەربخات، بەلام شوینكەوتەى ھەق دەیەوێت ھەق سەربخات و بەدواى ھەقدا دەگەپت، ھىكمەتیش شتە بزەرەكەى ئیماندارە ھەركاتێك دۆزییەو دەبیات.

﴿۱۲﴾ نوسەر دەلئیت: (واعلم -رحمك الله- أن الكلام في الرب تعالى محدث، وهو بدعة وضلالة، ولا يتكلم في الرب إلا بما وصف به نفسه -عز و جل- في القرآن وما بين رسول الله (ﷺ) لأصحابه فهو -جل ثناؤه- واحد (لئیس) كمثله شيء وهو السميع البصير (۱۱) الشورى).

واتە: بزانه _ پەحمەتى خوات لیبیّت _ کەوا قسەکردن دەربارەى پەرۋەردگار باسیکی نوئیە، ئەویش داھینراو گومراپیە، نابیت دەربارەى پەرۋەردگار قسە بکریّت نیلا بەو شیۆە نەبیّت خوئی وەصفی خوئی کردووە لە قورئانداو پیغەمبەرى خوا (ﷺ) بۆ ھاوہلانی پوونى کردووەتەو، ئەو _ ستایشى بەرزو پیروژ بیت _ تەنھایە (لئیس) كمثله شيء وهو السميع البصير (۱۱) الشورى).

﴿١٤﴾ ربنا أول بلا متى، وآخر بلا منتهى، يعلم السر وأخفى، وهو على عرشه استوى، وعلمه بكل مكان، ولا يخلو من علمه مكان.

واتە: پەرەردگارمان بەکەمینە، بەبى كەى؟ دوايىنەو بەبى كۆتايى، نەيىنى و ئاشكرىكان دەزانى، ئەو لەسەر عەرشەكەى خۆى ئىستىواى كرووەو ئاگادارە بەهەموو جىگايەك و هىچ جىگايەك نىيە لەعىلمى ئەودا نەبىت).

پاڤە:

مەبەست لە: (أَن الكلام في الرب تعالى محدث، وهو بدعة وضلالة).

واتە: قسەكردن دەربارەى زاتى خۆى گەرە لەناوو سىفەتەكانىدا كارىكى داهيىنراوە، گومپاكان دايانەيىناوە ئەوانەى تەسلىمى دەقەكان نەبوون و لەخوا ناترسن، ئەوانە قسە دەكەن دەربارەى زاتى پەرەردگارو دەربارەى ناوو سىفەتەكانى، نكۆلى و نەفى ئەو دەكەن خۆى گەرە بۆ خۆى سەلماندووەتى يان ئەو سىفەتەكانى، پىڤەمبەرەكەى (ﷺ) بۆى سەلماندووە، لەخۆيانەو پراوۆچوون دەهيىنن و دەلێن: ئەمە پاستەكەى، دەربارەى تەفسىرى دەقەكان قسەدەكەن بەبى تەفسىرەكەى خۆى، يان ئەوان دەلێن: ئىمە لى تىناگەين و دەيگىرپىنەو بۆلاى خوا، واتە قسەى خواو قسەى پىڤەمبەرەكەى (ﷺ) واى لى دىت وەكو قسەى كەسىكى عەجەم كە كەسىكى عەرەب لى تى ناگەن، جا پىويستە لەسەر مۆسلىمانان بەردەوام بن لەسەر پىگا پاستەكە، لەسەر پىگاي سەلەف، پوو نەكەنە ئەو گومپاكارانە، ئەوانەى موجدەلە دەربارەى خوا دەكەن بەبى هىچ زانستىك هەيانبىت، موجدەلە دەكەن دەربارەى قورئان، موجدەلە دەكەن دەربارەى سوننەت، ئىيش و كاريان تەنها موجدەلەى، ئەوانە پىويستە لىيان بە ئاگابىن، ئەوانە شوپىنكەوتە نىن، بەلكو ئەوان داهيىنەرن و شوپىنى ئارەزوەكانيان كەوتوون.

مەبەست لە: (ولا يُكَلِّمُ فِي الرَّبِّ إِلَّا بِمَا وَصَفَ بِهِ نَفْسَهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِي الْقُرْآنِ).

كاتى ئەمى کرد لە موجدە لە کردن دەربارەى خواى گەورە و مشت و مەر کردن ئەناوەکانى خواو سیفەتەکانى، ئەمجار ئەوەى پێویست بێت پوونى کردەو، ئەویش بریتىيە لە: - دان بەوەدا بنیین لە قورئان و سوننەتدا ھاتو، بەو مانایەى لە زمانەوانىيەو وەرگیراو ئەو زمانەى قورئان و سوننەتى پێ دابەزیو، جا (عیلم) ماناکەى لە زماندا دیارە، ھەر ھەمانای (الوجه) پوون و ئاشکرایە، چاودەست و نیستو و بەرزى، ھەموو ئەمانەو ھاوشێوەکانیان ماناکانیان دیارە لە زمانى ەرەبیدا، ئەو زمانەى قورئانى پێ دابەزیو، بەلام گومراکاران دەڵێن: مانای ئەم قسانە بەپۆلەتەکەى نییە، پوون بەدوو بەشەو:

- بەشیکیان وتیان: پادەوہستین و دەڵێن: مەبەستى پۆلەتى ماناکەى نییە، مەبەستى تێناگەین، جا ئەوانە پێیان دەگوترى (المَقْصُود).

- بەشیکی تر (المُؤَلِّئ) - ئەوانەش زۆرتەن - مانا پاستەکەى تەئویل دەکەن بە مانایەکی ناراست.

بۆیە خۆیان گومراپوون و خەلکیشیان گومرا کرد و خەلکیان سەرقال کردو، کتییەکانیان پەر کردوو لەو چەلەحانێ و تێپوانینانە بەبێ ھیچ سوودێک.

بۆیە پێویستە تەسلىمى ئەو بێن لە قورئان و سوننەتدا ھاتو لەناوو سیفەتەکانى خوا، بەپێى مەبەستى خوا و پێغەمبەرەکەى (ﷺ)، چونکە خواى گەورە خۆى ئەمەموو کەس زیاتر دەربارەى خۆى دەزانى، لە ھەموو کەس زیاتر دەربارەى جگە و خۆیشى دەزانى، ھەر ھەمان شەرھەزاترین دروستکراو دەربارەى خواى گەورە بزانی پێغەمبەرى خوايە (ﷺ)، بەلام ئیمە زانستەکەمان کەم و نوقسانە، ئیمە تەنانەت زۆر

نازانىن دەربارەى خۆمان لەو دەمارو ھەست و وردەکاریانە، شتى زۆر ھەيە ئیمە نایزانىن، ئایە دەزانى (پوچ) چیبە؟ عەقل چیبە؟ ئەگەر دەربارەى جەستەى خۆت و نەفسى خۆت نەزانى، چۆن قسە دەکەیت دەربارەى زاتى خوا؟ کە ھیچ کەسێک دەربارەى نازانیت تەنھا خۆى نەبیت: (يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا) (١١٠ طه) واتە: خوا بە ھەموو ئەو شتانە دەزانیت ئەوان پیشیان خستوو و کردیانە لەدوونیدا، ھەر ھەم بەو شتانەش چاک دەزانیت لە پۆژى دوایدا چاوەڕێیانە ئەوان بەزانىن و عیلم ناتوانن دەورە بدەن بە بەرپۆھەردن و حیکمەتى خوا).

ئەمە لەدەرەوھى زانیارى و بۆچوونى ئەوانە، خواى گەرە بەدروستکراوھەکانى (قیاس) ناکریت، ئەمە لەکەمکردنەوھى ریزو شکۆمەندى و قەدرى خواى گەرە، جە ئەو لە ھەموو کەس شارەزاترە دەربارەى خۆى و جگە لەخۆى، لە ھەموو کەس راستگوترە، قسەکانى لە ھەموو دروستکراوھەکانى چاکترە، ھەر ھەکو (شیخ الاسلام) لە کتیبى (الواسطیة) دا ھەر موویەتى.^{۳۹}

مەبەست لە: (وما بَيْنَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ لِأَصْحَابِهِ).

تەرەرى باسکردنى ناوو سیفەتەکان تەنھا قورئان و سوننەتە، تەفسیری ناوو سیفەتەکان تەنھا لەقورئان و سوننەتدا ھەيە و لە زمانى عەرەبیدا کە قورئانى پى دابەزیو، ئیمە ناپۆین بۆ لای مەنتىقى ئەرستۆ ئەفلاتۆن و فلان و علان، چونکە ئەمە جۆریکە لە تاوانکردن بەرانبەر شەریعەتەکەى خواى گەرە.

لە گۆرپىنى وەحى بە مەنتىق و عیلمى کەلام، عیلمى کەلام و مشتومر چى بەرھەمیکی ھەبوو بۆ ئەوانە جگە لەگومرایی و خەسارەتمەندى؟ کە چى نەگەشتنە ئەنجام، ئەمەش بەپى دان پێدانانى خۆیان.

هه‌موو ته‌مه‌نی خۆیان به‌سه‌ربرد به‌مشت و مپو دژایه‌تی و له‌ کۆتایی باسه‌که‌ یاندا
دانیان به‌وه‌دانا به‌ئه‌نجام نه‌گه‌یشتوون، جا نه‌گه‌ر ئه‌وان ته‌سلیمی خواو
پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ) بن ئه‌وا ده‌ریاز ده‌بوون.

بۆیه‌ یه‌کیکیان ده‌لێت که (الفخر الرازی) ^{٤٠} یه‌:-

وأغلب سعي العالمين ضلال	نهایه‌ إقدام العقول عقال
وأرواحنا في وحشة من جسمنا	وحاصل دنیانا أذی ووبال
ولم نستفد من بحثنا طول عمرنا	إلا أن جمعنا فيه قیل وقالوا

ئه‌وان هه‌ر له‌ دوودلێ و گوماندا مانه‌وه‌، به‌لام ئه‌وانه‌ی ته‌سلیمی خواو
پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ) بوون ئه‌وا له‌وه‌ ده‌ریاز بوون.

هه‌روه‌ها یه‌کیکی تر له‌ گومراکان ده‌لێت:-

وسيرت طرفي بين تلك المعالم	لعمري لقد طفئت المعاهد كلها
على ذقت أو قارعاً سن نادماً ^{٤١}	فلم أر إلا واضعاً كف حائر

هه‌موو په‌یمانگاکان گه‌پاوه‌، په‌یمانگای که‌لام و مه‌نتیق و جیدال، چاوی بریوه‌ته‌
نیوانی و که‌چی شتیکی نه‌دۆزیوه‌ته‌وه‌ ده‌روونی ئارام بکاته‌وه‌ (وه‌لامی پرسیاره‌کانی
بداته‌وه‌) ده‌لێت ^{٤٢}:- زۆر به‌پێگاکانی که‌لام و به‌رنامه‌ فه‌لسه‌فیه‌کاندا تیروانیم،

٤٠ / منهاج السنه : (٢٧١ / ٥) .

٤١ / ئەم دوو به‌یته‌ ه‌ی شه‌هرستانیه‌ ته‌ماشای منهاج السنه‌ بکه‌ : (٢٧٠ / ٥) .

٤٢ / قسه‌ی فخر الرازی یه‌ ته‌ماشای کتییی (النبوات) بکه‌ له‌ دانانی شیخ الاسلام (ص / ١١٧) .

نەمبىنى چارەسەرى نەخۇشى بکات و تىنوویتی بشكىتی، بىنیم نزیکتىرین پىگا پىگای قورئانە.

دەربارەى سەلماندىن ئەو ئایەتە بخوینەو:

(إِلَيْهِ يَصْعَدُ الْكَلِمُ الطَّيِّبُ (۱۰) فاطر) واتە: ھەموو وشەيەكى پىرۆزو پاك بۆ لای خوا سەر ئەگەوى).

(الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى (۵) طه) واتە: ئەو خوا بەخشندەيە چوويە سەر عەرشى خۆی).

دەربارەى نەفى ئەو ئایەتە بخوینەو:

(لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ (۱۱) شوری) واتە: ھىچ شتیک نىيە لەوینەى ئەو (خوا)یە)

(وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا (۱۱۰) طه) واتە: ئەوان بەزانىن و عىلم ناتوانن دەورە بدەن بەبەرپۆە بردن و ھىکمەتى خوا).

مەبەست لە: (فەھو _ جل ئاۋە _ واحدٌ ﴿لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ﴾ (۱۱)).

ئەو _ پاك و بى گەردى بۆ ئەو _ تاك و تەنھايە، ھىچ كەسك بەشداری ئەو ناكات لەزات و ناوو سىفاتیدا، نە لەدروستکردن و كارەكانىشىدا، نە لە پەرسىنىدا، ئەو ھىچ شەرىكىكى نىيە، چىتر بۆ خۆت ماندوو دەكەیت؟ تۆ دروستكراوى و ئەویش دروستكارە؟ ئايە چۆن دروستكراو پەى بە دروستكارەكەى دەبات؟ بوارى تۆ تەنھا ئەو يە تەسلىمى خواو پىغەمبەرەكەى (ﷺ) بىت، چىتر موجدەلەو دەمەقالى مەكە، خۆت و خەلكى تر ماندوو مەكە، ئەمە (واجب) پىويست و فەرزە، بۆيە ھاوہ لانى

پېغەمبەر (ﷺ) ئەم تەكلىفەيان لە خۆيان نەدەکرد، لەبەرانبەر هیچ ئايەت و
فەرموودەيەكدا نەدەووەستان، بەلکو دانيان پێدا دەناو تەسليمى دەبوون و باوەريان
بەوە هەبوو تێدايە، هەرگيز كێشەيان نەبوو چونكە بوارەكە بواری ملكەچى و
تەسليمبوونە، ناچينە نۆ ئەو بېرپاوەرانەى ئەهلى جيدال و كەلام و مەنتىق،
ئەنجامەكەى _ هەرەكو خۆيان دانيان پێدا نا _ دوودلى و سەرسام بوونە و نەگەيشتنە
بە ئەنجام هەرەكو يەكێكيان دەلێت: -

(لە لێكۆلێنەوكانماندا هېچ سوودمان وەرناگرت بەدرێژايى تەمەنمان تەنها
ئەو مان كۆكردەو: وتى و وتيان، فلان وتى و فلان وتى، ئەگەر وايگوت ئەوا
وەلامەكەى بەم شێوەيە).

مەبەست لە: (رئنا أول بلا متى، وآخر بلا منتهى).

خوای گەرە يەكەمينە و بەبى سەرەتاو دوايينە و بەبى كۆتايى، خوای گەرە
دەفەرمویت: - (هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ (۳) الحديد) واتە: هەر ئەويشە يەكەم
كە هېچ شتێك لەپيشييەو نيينە، دوا هەمينيش هەر ئەو كە هېچ لەدوايەو نيينە و
بوونی ئاشكرا بەبەلگەكاني هەر ئەو، واتە لەژوور ئەو وە ئاشكراتر نيينە و پەنهان
بەهەقيقەت و كونهي لەدروستكراوەكاني، ئەو كە لەو پەنهانتر نيينە).

چەند ناویكى بەرانبەر بەيەك، (الاول) بەرانبەرەكەى (الآخر)، (الظاهر)
بەرانبەرەكەى (الباطن)، پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەو ئايەتەى تەفسیركردووە لە
فەرموودەيەكداو دەفەرمویت: (أنت الأول فليس قبلك شيء، وأنت الآخر فليس بعدك

شيءٌ، وَأَنْتَ الظَّاهِرُ فَلَيْسَ فَوْقَكَ شَيْءٌ، وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ^{٤٣} واتە: تۆ يەكەم كەسىكىت و ھىچ كەسىك لہ پيش تۆ نەبوو و تۆ دوايىن كەسىكىت و ھىچ كەسىك لہ پاش تۆ نىيە، تۆ خاوەن دەسەلات و شكۆمەندى و ھىچ كەسىك لہ سەرووى تۆو نىيە، ھەر تۆ پەنھانى و جگە لہ تۆ كەس لہ وردەكارىيەكان ئاگادار نىيە).

ئەمە تەفسىرى پىغەمبەرى خودايە (ﷺ) پاشان كەسىكى تردىت بەشئوہەك تەفسىرى دەكات جياواز لہ تەفسىرەكەى پىغەمبەرى خودا (ﷺ) دەلىت: - مەبەست لہ (الظاهر) ئەوہە بۆ عەقلەكان دەرەكەوت و بەبەلگەكان دەرەكەوت، ماناى ئەوہ نىيە ئەو لہ سەرووى دروستكاروہ كانىيەتى يان ئەو بەرزە بەسەر عەرشد، ئەم قسەيە قسەيەكى پوچەلە، جياوازە لەگەل تەفسىرەكەى پىغەمبەرى خودا (ﷺ)، شارەزاترىن كەس دەربارەى خوا پىغەمبەرى خودايە (ﷺ)، ئەم ئايەتى بە تەفسىرىكى پوون تەفسىر كردوہ، (الاول) ئەو كەسەيە ھىچ شتىك پيشى ئەو نەبوہ، (أول بلا بداية). (الآخر) ئەو كەسەيە ھىچ شتىك لہ پاش ئەو نىيە، (آخر بلا نهاية). (الظاهر) ئەو كەسەيە ھىچ شتىك لہ سەرەوہى ئەو نىيە، لہ سەرووى دروستكاروہ كانىيەتى، (وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَهُوَ الْحَكِيمُ الْخَبِيرُ (١٨) الانعام) واتە: ھەر خۆشەتى زال و دەست پۆشتو بەسەر ھەموو عەبدەكانىدا ھەرئەويشە لہ كارزان و كارجوان و بە ئاگايە).

(وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ وَيُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً) الانعام/ ٦١ واتە: ھەر خۆيەتى زال و دەسەلاتدار بەسەر بەندەكانىدا فرىشتەى چاودىرو پارىزەریشان لہ سەر دائەنى).

خاوانى زاتىكى بەرزە و قەدرىكى بەرزە و زال بوونىكى بەرزە، (وَأَنْتَ الْبَاطِنُ فَلَيْسَ دُونَكَ شَيْءٌ) واتە: ئەو ھەموو شتىك دەزانى، ھىچ شتىكى لى ناشاردرىتەوہ، ئەو لەگەل

ئەوێ بەرزە بەسەر دروستکراوەکانیدا هیچ شتیکی لێ ناساردیته‌وه ئەوێ لەناخ و لەسنگەکانیاندا دەشارنەو، (إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَىٰ عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ) (ه) ال عمران) واتە: نە لە زەوی نە لە ئاسمان هیچ شتیک لە خوا شاراوێ نییە ئاگاداری هەموو دەغدەغە و خەتەرانی دڵەکانیشە).

ئەمجار کەسیک دیت و دەلێت: - خۆی گەرە نە لەسەرەوێ و نە لەخوارەوێ، نە لای پاست و نە لای چەپ، نە لەناوەوێ جیهانە و نە لەدەرەوێ جیهانە، جا ئەمە مانای وایە ئەو بوونی نییە، هەرۆکە لەکتیی زانایانی ئەهلی کەلامدا هاتو.

مەبەست لە: (يعلم السر وأخفى، وهو على عرشه استوى).

مانای ئەوێ زاناو شارەزایە بەوێ لەزەویدا هەیه و بەوێ لەژێر زەویدا هەیه و لەژێر خاک و خۆلدا، ئەمەش جیاوازی نییە لەگەڵ ئەوێ لەسەرەوێ عەرشە، چونکە خۆی گەرە شارەزایە بە وردەکارییەکانی هەموو شتیک و هیچ شتیک شارەزاو ئیحاتە‌ی زاتی ئەو ناکات، هەموو دروستکراوەکان بەنیسبەت ئەوێ بچووکە هەرۆکە هیچ شتیک نەبوویت، ئەو مەزنە، گەرەیه، بەرز و بلند، شکۆمەندە، لە گەڵ خۆماندا بەراوردی ناکەین، (وَمَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ وَالْأَرْضُ جَمِيعًا قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَاوَاتُ مَطْوِيَّاتٌ بِيَمِينِهِ سُبْحَانَهُ وَتَعَالَىٰ عَمَّا يُشْرِكُونَ) (الزمر) واتە: ئەوانە وەک پێویست خاویان نەناسی و ریزیان لێ نەگرت، ئەگینا چۆن هاوێلیان بوو دادەنا؟ لە رۆژی قیامەتدا زەوی هەموو لە ناو دەستی ئێویدا و ئاسمانەکانیش پێچراوێ تەو و بە دەستی راستیەوێ، خوا پاک و بلندە لەو شتانە ئەوان ئەیکە نە هاوێشی).

دروستکراوەکان بەنیسبەت ئەوێ وەک نەبوونە، هەرچەندە لەچاوخەلکیدا مەزن بیت بەلام بەنیسبەت ئەوێ وایە هیچ شتیک نەبیت بەرانبەر مەزنی ئەو، بەلام ئەوانە

وھەكو پىيويست خاويان نەناسى و رىزيان لى نەگرت كاتى نكۆلييان لە دەسەلات و تواناو مەزنى ئەو كرد، (يَا أَيُّهَا النَّاسُ ضَرْبَ مَثَلٍ فَاسْتَمِعُوا لَهُ إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوْ اجْتَمَعُوا لَهُ وَإِنْ يَسْلُبْهُمُ الذُّبَابُ شَيْئًا لَا يَسْتَنْقِذُوهُ مِنْهُ ضَعُفَ الطَّالِبُ وَالْمَطْلُوبُ (۷۳) مَا قَدَرُوا اللَّهَ حَقَّ قَدْرِهِ إِنَّ اللَّهَ لَقَوِيٌّ عَزِيزٌ (۷۴) الحج) واتە: ئەى خەلكىنە! نموونەىك ھىنراوەتەو دەسا ئىوەش چاك گوێى بدەنى بەپاستى لەخوا بەدەر ئەوانەى ئىو ئەيان پەرستى و ھاواریان بۆ دەبەن ھەرگىز ناتوانن تەنھا مەشەكەش بەدى بێنن، ئەگەر چى ھەموویشیان كۆبەنەو نەك ھەر ئەوەندە ناتوانن وە ئەگەر ئەو مەشە لاوازەش شەك لەخۆيان و خواكانیان بى، گرۇپ، مەو بفرىنى ناتوانن پى بزانن و لى بىستەنەو لەپاستیدا ھەم داواكارو ھەم داوا لىكارو نۆر لاوازو بى توانان (۷۳) ئاى بى پروايان چەندە سەلەن چونكە بەو جۆرەى كەدەبى خوا بناسن و پىزى لى بگرن ئەيان ناسىو، بەپاستى خوا نۆر بەھىزەو زالە (۷۴).

مەزنى و تواناو شكۆمەندى خاويان نەناسى، چونكە ئەوانە بەراوردى ئەو دەكەن لە كەل خۆياندا، بۆيە لە قەدرى خواى گەورەيان كەم كەردەو.

ئەگەر ئىو ھەر ھەمووتان لەيەكەم كەستانەو تاكو دواين كەس، جەنكەو مەو كەنتان، ئەگەر كۆبوونەو بۆ ئەو تەنھا مەشەكەش بەدەر بىستەن كەن كە لە ھەموو شەكەمترە ئەو ناتوانن، بەتايەتى ئەوانەى داويان لى دەكەن و بانگيان دەكەن جگە لەخودا لەخواكان و پەرەردگارەكانتان، (لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوْ اجْتَمَعُوا لَهُ) ئەگەر زىرەكترین پزىشكەكان و شارەزاكانى جىھان و پىشەوەرەكان و دامەنەرەكان كۆ بکەیتەو و پىيان بلیت: - تەنھا مەشەكەمان بۆ دروست بکەن ئەو ناتوانن، ھەرچەندە ئەوان دەتوانن پاپۆپى نۆر گەورە دروست بکەن، فەو كەخانەى تەدایە و فەو كە ھەلەگەرى، فەو كەى گەورە دروست دەكەن، ئەوان دەتوانن ئەو شەتەنە دروست بکەن،

بەلام دروستکردنى مېشىك و پوچى پېدا بىكەن، ئەوا ھەرگىز ناتوانن، ئەوا وېنەى مېشىك دەكىشن و وېنەى مەۋد، شېر، لەنەنەى ئەوانە، بەلام ناتوانن واى لى بىكەن پى بىكات و قىسەبىكات، ئەوان تەنھا پىلان دادەنن بەلام پوچ پېداكردن ئەوە كارى خودايە، ئىتر چۆن دروستكارو بەدروستكار بەراورد دەكرىت؟ عەقلەكان و خەيالەكان پىنى ناگەن و بىرو فىكرەكان نازانن چۆنە.

مەبەست لە: (يعلم السر وأخفى، وهو على عرشه استوى).

ھىچ جىياوازو دژ يەك نىن خواى گەورە ئىستواى كردوھ لەسەر عەرشى خۆى لەگەل ئەوەى نەپنى و ئاشىركاكان دەزانى، بۆيە ناگوترىت: ئەگەر ئەو ئىستىواى كرد لەسەر عەرشەكەى خۆى ئەوا دوورە لەخەلكىەو، نابىسى و نابىنى ئەوە لە يەكچواندەنە لەنتوان پەرەردگارو دروستكاروھكاندا.

جاخواى گەورە شتەكان لای ئەو وەك يەكە، ھىچ شتىكى لى ئاشاردىتەو، نرىك و دوور، يەكەمىن دروستكاروھكان و دوايىبەنەكەى، دونىاو دواپۆژ، ھەموو شتىك لەعىلمى خودايە، بۆيە ئەم گەردوونە مەزنە تەنھا ئەو بەرىتوھى دەبات بەتوانا وىست و دەسەلاتى خۆى: (إِنَّ اللَّهَ يُمْسِكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ أَنْ تَزُولَا وَلَئِنْ زَالَتَا إِنْ أُمْسَكَهُمَا مِنْ خَدِرٍ مِنْ بَعْدِهِ إِنَّهُ كَانَ خَلِيفًا عَفْوًا) (۴۱) فاطر واته: بەپاستى خوا ئاسمانەكان و زەوىى راگرتوھ تا لەگىرەژنە دەر نەچن وەئەگەر بىرازابان لەيەك، لەپاش ئەو كەسىكى تر نەبوو راگىريان بىكا. بەپاستى ئەو زۆر لەسەر خۆيە، پەلە ناكات بۆ سزادان، زۆرىش خەتا پۆش و لىبوردەيە).

جوولە و پۆشىتنى بوونەوهر و خۆرو مانگ، بەپىنى ئەو ژماردنە وردەيە ھەرگىز دوا ناكەوېت، ھەلە ناكات، ئەمە كى بەو شىوھ جوانە پىكى خستوھ؟ ئەوە تەنھا خودايە.

مانگو ئەستىزەكان بەو شىۋە پىكە دىنۇ دەچن، تاكو ئەو كاتەى خۇاى گەورە
خۇى وىستى لەسەر بىت و كۆتايى ئەم دونيا دىت و گواستەوہ بۆ دواپۆژ، خۇاى دانائو
زانائا پىكى خستەوہ.

خەلكى كاتى ئامپىرىكى ورد دەبىنن سەرسام دەبن بەو ئامپىرە دروستكراوہ و
دروستكارەكەى، لەكاتىكدا ئەو شتە پارچەيەكى بچووكە...

ئەى چۆنە دروستكردىننى ھەموو ئەم گەردوونە گەورە كە ھەرگىز دوا ناكەوئىت؟

كى يە ئەو كەسە فراوانى دەكات؟

كى يە ئەو كەسەى دەپپارىزى؟

كى يە ھەموو ئەو گەردوونە دەپپارىزى و ناىگۆرپىت و دواناكەوئىت و ھەرگىز ھىچ
شتىكى لى كەم ناكات؟

ئەوہ تەنھا خۇاى گەورەيە.

ئەم دروستكراوانە بە بچووك و گەورەوہ، كى پىزق و پۆزى بۆ دابىن دەكات؟

دروستكراوئىكى زۆر، كى پىزق و پۆزى بۆ دروست دەكات و ھەريەكەو بەپىي
پىويست و ھالى خۇى؟

ئەوہ تەنھا خۇاى گەورەو دلوڤانە.

بۆيە پىويستە تەسلىمى ئەوہ بىن كە لە خوداوہ ھاتوہ، چونكە ئەو لە ھەموو
كەسىك زياتر خۇى دەناسى، ھەروہا تەسلىمى ئەوہ بىن لە پىڭەمبەرى خوداوہ

(ﷺ) هاتوه، چونکه پیغه‌مبهر (ﷺ) شاره‌زاترین که‌سه به‌په‌روه‌ردگار که‌ی، به‌رانبه‌ریان ناوه‌ستین و به‌ه‌قل و بیر و فکرمان و ناچینه نه‌و باسه‌وه.

که‌واته هیچ جیاوازیه‌ک نییه له‌نیوان نه‌وه‌ی نه‌ینی و ناشکراکان بزانیّت و له‌سه‌ر عهرشی خۆی ئیستیوای کردوه.

مه‌به‌ست له: (وعلمه بكل مكان، ولا يخلو من علمه مكان).

عیلم و ناگای له‌هه‌موو جیگایه‌ک هه‌یه...

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَىٰ عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ) (ه) آل عمران) واته: نه‌زه‌وی نه‌له‌ئاسمان هیچ شتیک له‌خوا‌شاراوه‌نییه).

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَيَعْلَمُ مَا فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا يَعْلَمُهَا وَلَا حَبَّةٌ فِي ظُلُمَاتِ الْأَرْضِ وَلَا رَطْبٌ وَلَا يَابِسٌ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُبِينٍ) (ه٩ الانعام) واته: هه‌رچیش له‌وشکانی و ده‌ریادایه نه‌و نه‌یزانی، هیچ که‌لا داریکیش بی‌ئاگاداری نه‌و ناوه‌ریت، هه‌ردانه‌یه که‌له‌ناو تاریکایی زه‌ویدا بی‌و هه‌رچی ته‌پو وشکیشه، گشتی له‌ناو کتیبیکی ناشکرا‌دایه وه‌کو (اللوح المحفوظ) واته: خوای کارزان به‌گشت بوونه‌وه‌ر – به‌گیاندارو بی‌گیانییه‌وه – زانست و زانیاری هه‌یه).

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُم بِاللَّيْلِ) واته: به‌خه‌وتن (وَيَعْلَمُ مَا جَزَخْتُمْ) واته: نه‌وه‌ی نه‌نجامی ده‌ده‌ن (بِالنَّهَارِ ثُمَّ يَبْعَثُكُمْ فِيهِ) الانعام/ ٦٠) واته: هه‌ر نه‌و خوایه که‌به‌شه‌ودا ده‌تانخه‌وینی و هه‌ستان لی‌ده‌سینی و وه‌ک مردووتان لی‌دیت و به‌روژیشدا هه‌ر تاوانی بکه‌ن پی‌ده‌زانن نه‌وسا به‌روژ راتان ده‌په‌رینی و هه‌لتان ده‌سینی).

لەخەو ھەلەستەن، كى ئۆۋەى خەۋاند؟

كى بەئەگەى ھەنەنەۋە؟

ئەۋە تەنھەا خەۋە.

ئەگەر بىر بىكەتەۋە لەم گەردۈنە، ئەۋا مەزنى و گەۋرەى خەۋات نەشان دەدات، تەسلىمى خەۋا دەۋەى، ئەگەر بىر لەقسەكانى پەغەمبەرى خەۋا (ﷺ) بىكەتەۋەۋە ئەۋەى ھەۋالى پەداۋىن لەپەۋدەۋەكانى پەردەۋە داھاتەۋە، ھەۋەكە ئەۋەى باسى كەرد پەۋ دەدەن.

كى ئەۋ ھەۋالەنەى پەى گەۋت؟

ئەۋە تەنھەا خەۋە.

ئەۋ ۋەخى بۇ پەغەمبەرەكەى (ﷺ) نەردەۋە، ئەۋە لەخەۋدى خەۋەۋە نەى، بەئەكە ئەۋە لەخەۋدەۋە، ئەگەر فەرمەۋدەكانى دابەزەنەتە سەردەۋەكان ئەۋە سەرسام دەبەت، پەغەمبەرى خەۋا (ﷺ) باسى پەغەمبەران دەكات (عليهم الصلاة والسلام)، باسى ئومەتەكانى تەدەكات شەى زۆر دەربەرەيان دەلەت، ھەچەندە سەردەمەكەى دەۋەى سەردەمەى ئەۋە.

كى ئەۋ ھەۋەۋە باس و ھەۋالەى پەى پەگەۋاند؟

ئەۋە تەنھەا خەۋە.

ئەو ەش بەلگەيە ئەو پېغەمبەرەو نېردراو ە لەلايەن خوداوە، ئەم قورئانە پېرۆزو مەزنە ھەرگېز ناکرېت لەلايەن جگە لەخوداوە ھاتبېت: (قُلْ لِّئِنْ اجْتَمَعَتِ الْإِنْسُ وَالْجِنُّ عَلَى أَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هَذَا الْقُرْآنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهِ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ لِبَعْضٍ ظَهِيرًا) (الإسراء) ۸۸ واتە: بلى: ئەگەر ھەموو مەرۆ و جنۆکە کۆبينەو ە بۆ ئەو ەى وینەى ئەم قورئانە بەینن ھەرگېز ناتوانن وینەى ئەو بەینن ئەگەر چى ھەندىکیان پالېشت و ھاوکارى ھەندىکیان بن بۆ ئەنجامدانى ئەو کارە).

ئەم قورئانە قسەى خودايە، پېغەمبەرى خوا (ﷺ) تەنھا لەئەو ەو ە گەياندوویەتى: (وَأَوْحِيْ اِلَيَّ هَٰذَا الْقُرْآنُ لِأُنْذِرْكُمْ بِهِ وَمَنْ بَلَغَ) (الانعام/۱۹) واتە: بۆيە ئەم قورئانەشم بۆ وەحى کراو ە کە ئیو ەو ە ھەرکەسىکى تریش دەنگى ئەم قورئانەشم دەگاتى پى بترسینم و ئاگادار کەمەو ە).

ئەو تەنھا لەخوداوە گەياندوویەتى.

﴿۱۵﴾ نوسەر دەئىت: (ولا يقول في صفات الرب تعالى: كيف؟ ولم؟ إلا شك في الله تبارك وتعالى).

واتە: ھىچ كەسنىڭ دەربارەى سىفاتى خۇاى گەرە ئالئىت: چۇن؟ بۇ؟ ئىللا كەسنىكى بەگومان نەبىت لەخۇداى گەرە.

رافە:

پرسىياری لى ئاكرىت دەربارەى چۇنىەتى، پرسىياری لى ئاكرىت دەربارەى ھۇكارەكەى، بۇ ئەرەى فەرەموۋە؟ بەلكو دەبى تەسلىمى خۇدا بىن، چۇنكە ھىچ كەسنىڭ دەربارەى چۇنىەتییەكەى نازانىت تەنھا خۇا نەبىت.

﴿۱۶﴾ نوسەر دەلئیت: (والقرآن کلام الله وتنزله ونوره، وليس مخلوقا، لأن القرآن من الله، وما كان من الله فليس بمخلوق، وهكذا قال مالك بن أنس، وأحمد بن حنبل، ومن قبلهما من الفقهاء ومن بعدهما، والمراء فيه كفر).

واتە: قورئان كەلامى خودايە و لەلايەن ئەو وە دابەزىو و نوورو پوناكى ئەو، دروستكراو نىيە، چونكە قورئان لەلايەن خوداو هاتو، هەرشتىك لەلايەن خوداو هاتبئيت دروستكراو نىيە، (ماليك ى كورپى ئەنەس) و (ئەحمەدى كورپى حەنبەل) و ئەوانەى پيش ئەوان و ئەوانەى پاش ئەوان هاتوون لەفەقىيەكان و ايان گوتو، مشت و مپ كردن تئيدا كوفره.

پاڤە:

مەبەست لە: (والقرآن كلام الله وتنزله ونوره، وليس مخلوقا).

لەبىرو باوهرپى ئەهلى سوننە و جەماعە ئەو وە: قورئان كەلامى خودايە، بەحەقىقەت قەسەى پيكردو، جبريل لەئەو وە بىستى و داببەزاندە سەر (محمد) (ﷺ)، ئەم عەقىدەى هېچ كەسك لئى جياواز نەبوە لەوانەى لەسەر سوننەتەكەى پيغەمبەرى خوا (ﷺ) پويشتوون، بەلكو گومراكان لئى جياوازن لەگرووى (الجهمية) شوينكە وتوانى (جەمەى كورپى سەفوان) و بيچوو وەكانى (الجهمية) لە (المعتزلة) و (الزيدية) و (الشيعة) هەموو ئەوانە ئەو مەسەلەيان لە (الجهمية) وە وەرگرتو، هەر وەها گرووى (الاباضية) هەمويان لەسەر ئەو بەرنامەى دەپۆن كە بەرنامەى كى جياوازه لە بەرنامەى ئەهلى سوننە و جەماعە، ئەوان_ واتە گرووپە گومراكان_ وادەبينن قورئان دروستكراو، چونكە خواى گەرە ئەوان وەسەف ناكريت بەو وە قەسەدەكات.

هەرودها وه سف ناکریت به بیستن و بینین و عیلم و ویست (الاراده) و جگه له وانه، لای ئەوان وه صف ناکریت به وهی خوای گه وره پووێ ههیه، یان دوو دهستی ههیه، جگه له وانهش، مه به ستیان به م قسانه فه سادکردنی عه قیدهیه، هه رچه نده به پوالت وانیشانی ده دهن ئەوان مه به ستیان پاک راگرتنی خودایه به وهی به دروستکراوه کانی بچوینن، ئەمەش قسه یه ک و مه به ستیکی پووچه له، چونکه سیفاتی په روه ردگار له سیفاتی دروستکراوه کانی ناچیت، په روه ردگار چەند ناوو سیفاتیکى ههیه شایسته و لایه قى گه وره یی و مه زنی ئەوه، دروستکراوه کانی چەند ناوو سیفاتیکیان ههیه لایه قى ئەوانه و لایه قى مرقایه تی ئەوانه، هیچ له یه ک چوونیک نییه له نیتوان ئەو دوو جوړه دا چ له پووێ حه قیقه ته وه و چی له پووێ چۆنیه تییه وه، هه رچه نده هه ردوو به شدارن له ماناو بیژدها (اللفظ) ئەمەش پیتی ده گوتریت: (المواطیء) به لام به شدار نین له حه قیقه ت و چۆنیه تیدا، ئەمە مه زه بی ئەهلی سوننه و جه ماعیه، به لگه شیان له سه ر ئەوه له قورئاندا ئەوهیه که ده فه رمویت: (وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ (٦) التوبه) واته: ئەگەر یه کێک له و موشریکانه په نای پى هینایت، په نای بده، دالده ی بده هه تا به باشی فه رمایشتی خوا ده بیسی و لى حالى ده بی).

کهلامی داوه پال خۆی، ده رباره ی دوو پوهه کان ده فه رمویت: (يُرِيدُونَ أَنْ يُبَدِّلُوا كَلَامَ اللَّهِ (الفتح/١٥) واته: ده یانه ویت که فه رمایشتی - کهلامی - خوا بگۆین).

هەرودها دایه وه پال خۆی، به لگه ش له سه ر ئەم مه سه له یه له سوننه ت و ئیجماعی ئەم ئوممه ته دا زۆره، ئەم مه سه له یه مه سه له یه کی دلنیا یی و یه قینه هیچ گومانی تیدا نییه، جیاوازی گومراکاران هیچ کاریگه ری له سه ر ناکات، به وهی قورئان کهلامی خودایه، ئەویش یه کێکه له قسه کانی خوای گه وره، خوای گه وره قسه ده کات و به رده وام قسه ده کات هه ر کاتی بیه ویت، ئەگەر ویستی، به وهی ویستی لى بیت،

وەصف دەکریت بەوێ قسە دەکات، ئەم قورئانەش یەکیکە لەکەلامی خوا، بەتەورات قسەى کرد، بەئینجیل قسەى کرد، بەزەبوور، بەفەرمان و نەهێ قسە دەکات، بەشتیک دەلێت: (کُن) واتە: بیه، ئەویش دەبیّت: (إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ) (۸۲) یس) واتە: بەراستی هەرکاتى ویستی شتێ بەدی بهێنى هەر ئەوێه که پێی بفرمێ بیه! ئەویش دەست بە جێ دەبیّت).

ئەو هتا ئیسپاتی قسەى بۆخۆی کرد، (إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى آلَ عِمْرَانَ/ ۵۵) واتە: ئەو بوو فرموی: ئەى عیسا!) خواى گەورە لەگەڵ (موسا) دا قسەى کرد بەقسەیهک (موسا) بیستی کاتى پەوانەى لای فیرعەونى کرد، جا خواى گەورە بە کەلام وەصف دەکریت، قورئانى پیرۆزیش لە کەلامى خواى گەورەیه.

بەلام قسەى گومراکاران: قورئان دانه پالّ خواى گەورە لەنمونهى دانه پالّی دروستکراوهکان بۆ دروستکارهکى وهکو: (ناقه الله) و (بيت الله) دهلێن: ئەم قسانە درۆ و دەلهسهیه، چونکه ئەوانەى دەدریته پالّ خواى گەورە دوو بەشه:—

یه کهم: (اضافة معان) دانه پالّی ماناکان.

ئەوێتر: (إضافة اعيان) دانه پالّی شتەکان.

(المعانی) ماناکان: دانه پالّی ماناکان بۆ خواى گەورە، دانه پالّی سیفەتە بۆ وەصفکراوهکە، ئەویش دانه پالّیکى حەقیقیه، ئەویش لەصیفەتەکانییهتی، وهکو: کەلام و بیستن و بینین.

دانه پالّی (الاعیان) شتەکان: وهکو حوشترهکه و ماله که، ئەمیش دانه پالّی دروستکراوه بۆ دروستکارهکى، ئەمیش دانه پالّیکى پێزه، جا ئەوان ئەو دوو

جۆره يان تىكەل كىردۈرۈپ جىياوازييان نە كىردۈرۈپ لە نىۋان ئەم و ئەودا، بۆيە ئەھلى سوننەت جەمئىيەت باسى ئەمەسە لە يان كىردۈرۈپ لە كىتەبە كانى عەقىدەدا بۆ ئەوھى ۋە لامى گومراكاران بەدەنە ۋە، جا ئەگەر خۇاى گەرە قىسە نە كات ھەر ۋە كۆ ئەوان دەلەن ئەوا ئىتر چۆن فەرمان دە كات و نەھى دە كات؟ ئەمەش ماناى ئەوھى ھۆكەم شەرىئەتە كان ھەموو پۈچەل دە بىتە ۋە لە كار دە كۆن و بىنە ماى بىنە ماكان كە قورئانە دە پۈخىت، جا ئەگەر ئەم بىنە ماى پۈخىت ئەوا ئىسلامىش دە پۈخىت، بە لام ئەوان خۇيان داۋەتە پال بە پاك پاكىرتن، ئەمەش لە پاستىدا پاك پاكىرتن نىيە، بە لكو ئەوھ لە كارخستەنە (تەعطىل) ۋە، جىياوازيش زۆرە لە نىۋان پاك پاكىرتن و لە كارخستەنە، (التنزيه) پاك پاكىرتن ئەوھى خۇاى گەرە خۇى باسى كىردۈرۈپ دە فەرمانىت: (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ الشورى)، (ھەل تَعْلَمُ لَهُ سَيِّئًا ۶۵) مەرىم) واتە: ئايا ئاگات لىيە ھاونائىكى ھەبى؟).

ئەم تەنزيھە خۇاى گەرە باسى كىردۈرۈپ، ئەۋىش ئەوھى دىروستىكاراۋە كان بە دىروستىكارە كە نە چۆن ئىتر يان يە كسانى لە گەلدا نە كىرت، ئەمە ئەوھى تەنزيھى خۇاى لى دە كىرت، بە لام نەفى سىفائى خۇا ئەوھ لە كارخستەنە كە لە يە كچۈنە ۋە ھاتوۋە، ئەوان لە پىشدا شوبھاندىان ئەمجار لە كاريان خستەن، تەنزيھىش نىيە، جا جىياوازي زۆرە لە نىۋان (التنزيه) و (التعطيل) دا.

ئەشەرىيە كان شىئىكى سەبىريان ھىناۋە لە قىسەى (الجهمية) سەرسام ترە، بۆيە كوتيان: كە لامى خۇاى گەرە دە كىرت بە دوۋو بە شەۋە: (معان) ماناكان و (الفاظ) كەتە كان (گوتە كان).

ماناكان ئەوھ كە لامى خۇاى، خۇاى گەرە ۋە صەف دە كىرت بە ۋەھى كە لامى ھەيە ۋە ماناىە كۆنە ۋەھى خۇيەتى، بە لام خۇاى گەرە قىسە بىكات بە پىت و بە دەنگ ئەوھ

لای ئه‌وان ناگریت بدریته پال خوای گه‌وره، به‌لام (اللفظ) ئه‌وه که لای دروستکراوه‌کانه، واته: ئه‌وه له‌قسه‌ی (جبریل) به‌یان له‌قسه‌ی (محمد) (ﷺ).

جا ئه‌وانه قورئانیان کرده ئه‌وه‌ی له‌دوو شت پیک هاتبیت: دروستکراوو دروست نه‌کراو، جا ئه‌وان نه‌له‌گه‌ل ئه‌هلی سوننه‌دا بوون و بلین: قورئان دروستکراو نییه، نه‌له‌گه‌ل (الجهمیة) دا بوون و بلین قورئان هه‌مووی دروستکراوه، به‌لام ئه‌وانه دوودل بوون هه‌روه‌کو قسه‌ی گاواره‌کان ده‌رباره‌ی (المسیح)! که له‌دوو شت پیکهاتوه! له‌(لاهوت) و (ناسوت) وه‌ده‌لین: (لاهوت و ناسوت) به‌کیان گرتوه.

ده‌رئه‌نجام: ئه‌م مه‌سه‌له‌یه مه‌سه‌له‌یه‌کی نۆر گه‌وره‌یه، قسه‌ی پرسیواکان له‌خشته‌تان نه‌بات، ئه‌وانه‌ی بانگه‌شه‌ی ئه‌وه ده‌که‌ن گوايه ئه‌وان ئه‌هلی سوننه‌و جه‌ماعه‌ن، ده‌لین: ئه‌م مه‌سه‌له‌یه ئه‌وه‌موو مشت و مپه هه‌لناگریت، ئیمامی ئه‌حمه‌د زیاده‌په‌وی کردوه له‌وه‌ی بلیت قورئان دروستکراوه، ئه‌م مه‌سه‌له ئه‌م هه‌موه هه‌لناگریت، ئه‌مه له‌کتیبه‌کانی هه‌ندی له‌وانه‌دا هه‌یه خۆیان داوه‌ته پال زانست، هه‌ندیکیان ده‌لین: ئه‌وه‌ی له‌نیوان ئه‌حمه‌د و نه‌یارانیدا پوویدا ناگۆکی سیاسی بوو!!

جا ئه‌گه‌ر به‌وردی بیر له‌مه‌سه‌له‌که بکه‌یته‌وه ده‌بینیت مه‌سه‌له‌یه‌کی ئاسان نییه، ئه‌گه‌ر نه‌فی ئه‌وه کرا قورئان که لای خودایه ئیتر چی شتی‌کمان پی ده‌مین؟ ئه‌گه‌ر په‌روه‌ردگار له‌سیفه‌تی که لام له‌کارخرا ئه‌وه که مکردنه‌وه‌یه له‌قه‌دری خوای گه‌وره، چونکه ئه‌وه‌ی قسه‌ناکات خوا نییه، خوای گه‌وره کاتیک جوله‌که‌کان گوێره‌که‌که‌یان (گۆلکه‌که‌یان) په‌رست به‌وه عه‌بیداری کردن که‌وا: (أَلَمْ يَرَوْا أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمُ) الأعراف (۱۴۸) واته: (مه‌گه‌ر نه‌یان‌دی ئه‌و گوێره‌که‌یه قسه‌یان له‌گه‌ل نا‌کات).

بۆيە پەرۋەردىگار دەبى قسەبكات، بەرپۆە ببات، فەرمان بكات و نەھى بكات، جا
خوای گەورە ئەگەر نەفى كەلامى لىكرا ئەوا بەكەلكى خوايەتى نايەت، پاكى و بى
گەردى بۆ خوای گەورە لەقسەى ئەوانەى دەيكەن، جا ئەم مەسەلەيە زۆر مەزنە، بۆيە
ئىمامى ئەحمەد^{۴۴} ۋەكو چيا بلندەكان بەرپووياندا راوەستاو ھەرگىز پەشيمان نەبوەو،
تەئويلى نەكردو ئارامى گرت لەسەر كىشەكە، ئارامى گرت لەسەر بەنديخانەو لەسەر
لیدان، ئارامى گرت لەسەر سووكايەتى كردنى لەلايەن سى خەليفەو: (المأمون) و
(المعتصم) و(الواثق) ھەمويان بەدواى يەكدا ئازاريان دا، تەنھا ئەوھيان لى دەويست
لەقسەى خۆى پەشيمان ببيتەو، كەچى ئەو پازى نەبوو، لەسەر قسەى خۆى دامەزراو
بوو، دەلێن لەكۆتاي سەردەمى (واثق) دا، (واثق) گەرايەو بەھۆى تىروانىنيكەو
لەنتوان زانايەكى ئەھلى سوننەو (بشر المريسي) دا لە پيشى روويدا، لەويدا (المريسي)
شكستى ھيئا، بۆيە لەو كاتەدا (الواثق) گەرايەو^{۴۵}.

دەرئەنجام: ئەم مەسەلەيە زۆر مەزنە، ھەرۋەھا زۆر گرنگەو نابيت بەسووك تەماشە
بكریت، نابيت بگوتريت: ھەرۋەكو ھەندى نەقام و نوسەرو پۆشنبىر يان
ئەشەرييەكان و نمونەى ئەوان دەيلێن: ئەم مەسەلەيە ئەو ھەموو بايەخە ھەلتاگریت،
ئەم ھەموو ھەلامدانەوھى ناويت.

جا ئىمامى ئەحمەد لەو بەلگانەى ھيئاو بۆيان ئەو ئايەتەيە كە دەفەرمويت:
(حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ) التوبة / ۶) واتە: ھەتا بەباشى كەلامى خوا دەبيسى و لىي حالى
دەبى).

۴۴ / أنظر : (البدعة الكبرى) في محنة الإمام أحمد في صفة الكلام للدكتور / محمود عبدالرزاق الرضواني .

۴۵ / تەماشای (سیر اعلام النبلاء) بکە لە نوسینی ئىمامى (الذهبي) (۱۰/ ۳۰۷- ۳۰۹) .

(كَذَلِكَ قَالَ اللَّهُ مِنْ قَبْلُ الْفَتْحُ / ۱۵) (قَالَ اللَّهُ) (خوای گه‌وره فه‌رمووی) که‌واته
وتن و قسه‌کردنی بۆخۆی سه‌لماند.

مه‌به‌ست له: (وتنزله).

واته: قورئان، خوای گه‌وره دایبه‌زنده سهر پی‌تغه‌مبه‌ره‌که‌ی (محمد) (ﷺ) به‌هۆی
(جبریل) ه‌وه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: (نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ (۱۹۳) عَلَى قُلُوبِكُمْ لِتَكُونَ
مِنَ الْمُنذِرِينَ (۱۹۴) يَلْسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ (۱۹۵) الشعراء) واته: جو‌بره‌ئیلی ده‌ستپاک و نه‌مین
ه‌ینایه خوارئ (۱۹۳) بۆ سهر دلی تو، تا ببینه یه‌کی له ترسینه‌ران و خه‌لکی پی
بترسینی (۱۹۴) به‌زمانیکی عه‌ره‌بی پوون و ناشکرا دابه‌زینراوه (۱۹۵).

نه‌مه پوونه و ناشکرایه، له‌گه‌ل نه‌مه‌شدا که‌سیک دیت و ده‌لێت: قورئان
دروستکراوه و دابه‌زیو نییه، خوای گه‌وره قسه‌ی پی نه‌کردوه، خوا گه‌وره به‌که‌لام
وه‌صف ناکریت، پاک‌ی و بی گه‌ردی بۆ خوای گه‌وره.

مه‌به‌ست له: (ونوره).

قورئان وه‌صف ده‌کریت به‌وه‌ی نوورو پووناکییه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: (وَلَكِنْ
جَعَلْنَاهُ نُورًا نَهْدِي بِهِ مَنْ نَشَاءُ مِنْ عِبَادِنَا وَإِنَّكَ لَتَهْدِي إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ (۵۲) الشوری)
واته: به‌لام ئی‌مه نه‌و قورئانه‌مان کرده نوور و پووناکییه‌ک تا به‌هۆی نه‌وه‌وه هه‌ر
که‌سیکمان بویت له‌به‌نده‌کانمان رێنمایی بکه‌ین).

پیی ده‌گوتریت (روح)، (أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِنْ أَمْرِنَا) (الشوری / ۵۲) روح، چونکه
له‌کانی پی زیندوو ده‌بنه‌وه، جا نه‌وه پوچی ده‌که‌نه، نه‌و پوچه ناسراوه بریتیه له

پوچى جەستەكان، جا ئەم قورئانە، پووناككە، پوچە، ھىدايەتە، ياد خستەوہى، ناموزگارە، چەندىن ناوى ھەيە دەلالەت دەكەن بۆ مەزنى ئەم قورئانە.

مەبەست لە: (لأن القرآن من الله، وما كان من الله فليس بمخلوق).

خوای گەورە بەناوو سیفەتەكانى یەوہ دروستکراو نییە، ئەو دروستکارەو جگە لەئەو دروستکارەو، بۆیە ناگوتیت: — ناوو سیفەتەكانى خوا دروستکارەو، چونکە لە خواوہیە، ئەوہى لەخوداوە بێت دروستکراو نییە، بەمانای ئەوہى خوای گەورە پێی وەصف دەکریت، جا خوای گەورە بەناوو سیفەتەكانیەوہ دروستکارەو، جگە لەئەو دروستکارەو.

مەبەست لە: (وهكذا قال مالك بن أنس وأحمد بن حنبل رحمهم الله).

ئەمە قسەى پێشەوايانە نەوونەى ئەوانە ئىمامى مالیک پێشەواى مەدینەو ئىمامى ئەحمەد کە لەو پێناوہدا سزادرا و نازار دراو ئارامى گرت و جگە لەوان لە پێشەوايانى ئەھلى سوننە، ھەمويان ئەمە قسەيان بووہ.

مەبەست لە: (ومن قبلهما من الفقهاء ومن بعدهما).

واتە ئەم بابەتە تەنھا باوہ پى ئىمامى ئەحمەد و ئىمامى مالیک نەبوہ بەلکە کەسانىکى زۆر پێش ئەوان کەوتون لەھاوہلان و شوینکەوتوان و شوینکەوتەى شوینکەوتوان و ئەوانەى پاش ئەوان ھاتون لەپێشەوايانى مۇسلمانان.

مەبەست لە: (والمرء فيه كفر).

مشت و مپ لە قورئاندا، ئايە دروستکارەو يان دروستکراو نییە؟ يان مۆفەکە گومانى ھەيە دەلالت: نازانم، مەسەلەکە جياوازی تىدايە ھەرەکو ئىستا ھەندى کەس دەلالت.

له‌م دواییه‌دا دیارده‌یه‌ک په‌یدا بووه، ده‌لّین: مه‌سه‌له‌که جیاوازی تیدا، ئیمه‌یش ده‌لّین: له‌کاتی جیاوازیدا شوینی به‌لگه ده‌که‌وین، ئیمه به‌جیاوازی خه‌لکی و قسه‌ی خه‌لکی په‌رستن ناکه‌ین، به‌لکو به‌به‌لگه په‌رستن ده‌که‌ین، هه‌ر جیاوازییه‌ک هه‌بوو به‌راوردی ده‌که‌ین له‌گه‌ل به‌لگه‌دا، هه‌رلایه‌ک به‌لگه‌ی هه‌بوو نه‌وه حه‌قه‌و هه‌ر کام جیاوازیبوو له‌گه‌ل به‌لگه‌دا نه‌وه ناحه‌قه‌و پووچه‌له، خوی گه‌وره ئیمه‌ی جینه‌هیشتهو بۆ پاو بۆچوون و قسه‌و جیاوازی به‌لکو فه‌رموویه‌تی: (فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ (٥٩) النساء) واته: ئینجا نه‌گه‌ر له‌شتیکدا کیشه‌و ناکۆکی‌تان بوو جا بیگپرته‌وه بۆ لای خوا و په‌یامبه‌ر واته: با ته‌نها قورئان و سوننه‌ت داوه‌ر و حه‌که‌متان (بن).

ده‌فه‌رمویت: (وَمَا اخْتَلَفْتُمْ فِيهِ مِنْ شَيْءٍ فَحُكْمُهُ إِلَى اللَّهِ ذَلِكُمُ اللَّهُ رَبِّي عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَإِلَيْهِ أُنِيبُ (١٠) الشوری) واته: نه‌وه‌ی کیشه‌و جیاوازی‌تان تیدا بوو له‌باره‌ی باوه‌پو بی باوه‌پیه‌وه حوکمه‌که‌ی بگپردریته‌وه بۆ لای خوا ئا نه‌و حوکم و پریارده‌ریه‌ خوی په‌روه‌ردگارم هه‌ر به‌و پشت ده‌به‌ستم و هه‌ر بۆ لای نه‌ویش ده‌گه‌ریمه‌وه).

بۆیه پیویسته بگپردریته‌وه بۆ کیتابه‌که‌ی خوا و سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ)، جا نه‌وه‌ی به‌لگه‌ی هه‌بوو وهرده‌گیری و نه‌وه‌ی له‌گه‌ل به‌لگه‌دا جیاوازی بوو نه‌وا وازی لی ده‌هینریت، به‌لام نه‌و که‌سه‌ی نه‌و قسه‌یه وهرده‌گریت له‌گه‌ل شه‌هوت و ئاره‌زویدا ده‌گونجی هه‌رچه‌نده له‌گه‌ل به‌لگه‌کانیشدا جیاوازی بیت نه‌وه که‌سیکی گومرایه، نه‌م که‌سه ئاره‌زوو په‌رسته، به‌لام نه‌و که‌سه‌ی خوا په‌رسته نه‌وه هه‌رشتیک به‌لگه‌ی هه‌بیت له‌قورئان و سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ردا (ﷺ) نه‌وه وهرده‌گریت.

﴿۱۷﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بالرؤية يوم القيامة يرون الله عز و جل بأعين رؤوسهم وهو يحاسبهم بلا حاجب ولا ترجمان)

واتە: باوەپ بەبىنىنى خۆى گەرە لە پۆزى قىامەتدا، خۆى گەرە دەبىنن بەچاوى سەريان، ئەویش لىپىچىنەو لەگەڵياندا دەکات بەبى پەردەو بەبى وەرگىڤ.

پاڤە:

هەر لە و بابەتە بىروباوەرە گىرنگ و مەزنە ئەوێە! سەلماندنى ئەوێەى كەوا ئىمانداران پەروەردگارى خۆيان دەبىنن لە پۆزى قىامەتدا بەچاوى خۆيان و بەئاشكرا، هەرەكو چۆن مانگ دەبىنن لەشەوى چوارەدا، هەرەها وەرەكو چۆن پۆز دەبىنن لەپۆزىكى پووندا كاتىك ئاسمان هەورى نەبى، هەرەكو لەفەرموودە پاست و دروستەكان هەيەو بە (متواترى) هاتوو لە سەلماندنى ئەوێەى ئىمانداران خۆى خۆيان دەبىنن، پىشەوا (ابن القيم) لەكتىبى (حادى الارواح)^{٤٦} دا ئەو فەرموودانەى هيناوەتەو لەم بارەيەو، باسىكى فراوانى سەنەدەكانى كردوو و ئەویش (متواترە) لە سەلماندنى ئەوێەى ئىمانداران بەئاشكراو بەچاوى خۆيان خۆيان دەبىنن.

هەندى گروپى گومرا لەمەدا جىاوازن وەك (المعتزلة) و ئەوانەى پىچكەى ئەوانيان گرتو، بۆيە نكۆلى لەبىنىنى خوا دەكەن، لەكاتىكدا لە قورئاندا باس كراوە، خۆى گەرە دەفەرمويت: (لِّلَّذِينَ أَحْسَنُوا الْحُسْنَىٰ وَزِيَادَةٌ (٢٦) يونس) واتە: بۆ ئەوانەش چاكە دەكەن پاداشى زۆر چاك و بەهەشت هەيە و زىاد لەوێەش).

له (صحیح مسلم)^{۴۷} دا هاتوه مانای (الزیادة) واته: ته‌ماشاگردنی پووی خوای گه‌وره، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویتی: (هُمْ مَا يَشَاءُونَ فِيهَا وَلَدَيْنَا مَزِيدٌ (۳۵) ق) (المزید) بریتییه له ته‌ماشا گردنی رووی په‌روه‌ردگار^{۴۸}.

له‌سوره‌تی (القیامة) دا هاتوه: (وَجُودٌ يُؤْمِنُ نَاضِرَةٌ (۲۲) إِلَى رَبِّهَا نَاطِرَةٌ (۲۳)) واته: له‌پوژی قیامه‌تدا دم و چاوو پوخسار گه‌لی گه‌شاوه و پاراوو پرشن‌گداره (۲۲) بۆ په‌روه‌ردگاری خوایان ده‌پوانن (۲۳))

وشه‌ی (ناضرة) به‌پیتی (ضاد) له (النضرة) وه هاتوه، ئه‌ویش بریتییه له (البها) واته: جوانی و قه‌شه‌نگی و رازاوه‌یی، ده‌فه‌رمویتی: (تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ (۲۴) الْمُطْفَفِينَ) واته: له‌پوخساریاندا پوو گه‌شی و خو‌شی به‌ه‌شت ده‌بینی و ده‌زانیت)، (إِلَى رَبِّهَا نَاطِرَةٌ (۲۳)) به (ظاء) واته: به‌چاوی خوایان ته‌ماشای خوا ده‌که‌ن، له‌نیعمه‌تدا ده‌بن به‌و بینینه له‌ه‌موو نیعمه‌ته‌کانی به‌ه‌شت زیاتر، ئه‌مه له‌قورئانی پیرۆزدا هاتوه.

له‌سوره‌تی (المطففين) دا ده‌ریاره‌ی بی‌باوه‌پان هاتوه: (كَلَّا إِنَّهُمْ عَنْ رَبِّهِمْ يَوْمَئِذٍ مَخْجُونُونَ (۱۵) الْمُطْفَفِينَ) په‌رده‌پو‌ش ده‌کرین له‌بینینی خوا، ئه‌گه‌ر بی‌باوه‌پان په‌رده‌پو‌ش بن له‌بینینی خوا ئه‌مه به‌لگه‌یه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی ئیماندار په‌روه‌ردگاری خوایان ده‌بینن، چونکه ئیمانداران ئیمانیان پی‌ه‌یتاوه له‌دونیا‌داو که‌چی نه‌یان‌بینیوه، به‌لکه‌ر پشتیان به‌به‌لگه‌کان به‌ستوه‌و ئیمانیان پی‌ه‌یتاوه، باوه‌پان به‌پیغه‌مبه‌رانی ه‌یتاوه، ئیمانیان پی‌ه‌یتاوه و نه‌یان‌بینیوه له‌دونیا‌دا، بۆیه خوای گه‌وره پ‌یزی له‌وان گرتوه‌و په‌رده‌ی له‌سه‌ر پووی خو‌ی لاداوه و به‌چاوی خوایان بینیان، کاتیک له‌دونیا‌دا

۴۷ / أخرجه مسلم (۱۸۱) .

۴۸ / رواه الشافعي والبخاري وابن جرير وغيرهم وصححه الضياء المقدسي .

باوەرپان پى ھىناو نەيانىبىنى بوو، بەلام بى باوەرپان کاتى لەدونيادا بى باوەرپوون، ئەوا خواى گەورە بىننى خۆى لىيان داپۆشيوە لە پۆژى قىامەتدا وەکو سزايەك بۆ ئەوان، (جَزَاءً وَفَاءً (۲۶) النبأ) واتە: پاداشتىكى پراو پرە بەرامبەر بە کردەوکانيان).

لەو گومانانەى (معتزلة) و ئەوانەى وەکو ئەوانن پشتيان پى بەستووە ئەوھە: خواى گەورە بەمووساى فەرموو: (لَنْ تَرَانِي) لەو ئايەتەى كە دەفەرمويەت: (وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَكِنْ انْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي) (الاعراف/ ۱۴۳) واتە: ئەوسا موسا ھات بۆ شوپىنى موناجاتەكە لەگەلمان و پەرەردگارى كەوتە قەسەوگفتوگۆ لەگەلى، موسا ووتى: پەرەردگارم خۆتم پى نیشان بدە زۆر ئارەزوومە بىبىنم خوا فەرموى: موسا ھەركىز لەم دونيايە ناتوانى بمبىنى بەلام لەم كۆو بپوانە من خۆمى نیشان دەدەم جا ئەگەر ئەو لەجى خۆى ماو، نەبزوت، ئەوساش تۆ دەتوانى بمبىنى).

وتيان: ئەمە بەلگەيە كەوا خواى گەورە نابىنریت، دەلێن: بەلى ئەمە لەدونيادا، چونكە ئەو پووداوە لەدونيادا پوويداوەو ئیمەش ھاودەنگىن خواى گەورە لەدونيادا نابىنریت، جا (موسا) داواى لەخوا كرد لەدونيادا ببىنى، خواى گەورە فەرموى: (قَالَ لَنْ تَرَانِي) واتە لەدونيادا، نەفى كردن بە (لن) بۆ ھەتا ھەتايى نىيە، بەلكو نەفییەكى كاتىيە، جا مەبەست لە: (قَالَ لَنْ تَرَانِي) واتە: لەدونيادا نامبىنى، لەزمانى عەرەبیدا نەفى بە (لن) بۆ ھەتا ھەتايى نىيە بۆيە (ابن مالك) لە (الكافية الشافية) ^۹ عى عىلمى نەحودا دەلێت:

ومن يرى النفي بـ(لن) مؤبداً فقله أردد وسواه فاعضدا

واتە نەفى بە (لن) نەفى ھەتا ھەتايى ناگریتەو، بەلگەش لەسەرى ئەوھە: -خواى گەورە دەربارەى جوولەكە دەفەرمويەت: (تَتَمَنُّوا الْمَوْتَ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ) (۹۴) وَلَنْ يَتَمَنَّوْهُ

أَبْدًا) البقرة) واتە: جا ئەگەر ئۆتۈە پراست دەكەن، دەسا داواى مردن بكەن (۹۴) بەھۆى ئەو كارو كردهوۈە نادروستەيانەوۈە، پېشى خۆيانيان خستوون، ھەرگىز داواو ئارەزووى مردن ناكەن).

لەگەل ئەوۈشدا دەربارەى ئەوان ھاتوۈە خۆزگە بەمردن دەخوازن بۆ ئەوۈى دەربازيان بېت لەسزاي خوا، خواى گەورە دەفەرموئەت: (وَنَادُوا يَا مَالِكُ لِيَقْضِيَ عَلَيْنَا رُبُّكَ (۷۷) الزخرف) واتە: ئەوجا ھانا دەبەن بۆ دەرگاوانى دۆزەخ و بانگ دەكەن: ئەى مالىك! باپەرۈەردگارت بېپار بدات بۆمان بەمردن).

داواى مردنپان كرد، بۆيە ئەمە بەلگەيە لەسەر ئەوۈى (لن) بۆ نەفى ھەتا ھەتايى نىيە، ئەمە مەبەست و ماناكەيەتى لەزمانى عەرەبىدا، ئەويش مەبەستى ئەوۈيە قورئان دەلالەتى بۆ دەكات.

ھەرۈەھا دەلئەن: بەلگە لەسەر ئەوۈى خواى گەورە نابىنرئەت ئەو ئايەتەيە كە دەفەرموئەت: (لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ وَهُوَ يُدْرِكُ الْأَبْصَارَ (۱۰۳) الانعام) واتە: ھىچ چاۋىك دەركى ناكاو بۆى نابىنرئەت لەكاتىكدا ئەو ھەموو چاۋەكان دەرك دەكاو دەبىنئەت).

بېئان دەلئەن: - ئەمە ماناى ئەوۈە نىيە نەفى (بىنن) بكات، بەلگە ئەوۈە نەفى (ئىدراك)ە، نەيفەرموۈ چاۋەكان نابىنن بەلگە فەرموۈى (لا تدركه) وەنەفى (ئىدراك) نەفى (بىنن) نىيە، جا چاۋەكان دەبىنن بەلام ئىدراكى ناكەن، واتە ئىحاتەى ناكەن، جا ئىدراك واتە: ئىحاتەكردنى خواى گەورەيە، ئەوان ھەرچەندە لەبەھەشتدا دەبىنن بەلام ئىحاتەى ناكەن، جا نەفى كەندەكە ئىدراكە، ماناى ئىحاتە دەگرئەوۈە، كەواتە دەبىنرئەت بەلام ئىدراك ناكەت، دەبىنرئەت بەپىئى ئەو ھەموو بەلگەيە، كۆكردنەوۈە لەنىۋان دەقەكاندا پئويستە، چونكە ئەگەر ھەر جياۋازىيەك پوۋيدات لەنىۋان دەقەكاندا ئەوا تا دەتوانرئەت جەمە لەنىۋانىندا دەكرئەت، ئەمەش پوۋن و ئاشكرايە سوپاس بۆ خوا، قسەى خواى گەورە ھەرگىز دژ بەيەك نىن، بەلگە ھەندىكىان ھەندىكى تر تەفسىر

ده‌کات، به‌لام نه‌و که‌سه‌ی ئایه‌تیک وهرگریت و واز له ئایه‌تیک تر به‌ینێ ئه‌وه له‌پڕی لاده‌ره، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ) آل عمران/۷ واته: ئینجا نه‌وانه‌ی له‌دلێاندا لادان و چه‌وتی هه‌یه هه‌ر له‌موتنه‌شابه‌یه‌کان ده‌گه‌ڕێن و هه‌ر له‌وان په‌ی‌په‌وی ده‌که‌ن به‌مه‌به‌ستی گێره شیوینی و لادانی خه‌لکی له‌پڕگای پاست و خولقاندنی گومان بۆیان وه‌یان هه‌ر چو‌تیک دلێان چه‌ز بکا مانایان بکه‌ن و ته‌فسیری بۆ بکه‌ن).

جا قورئان هه‌مووی ده‌کریت به‌لگه: (كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا) آل عمران/۷ واته: ئێمه باوه‌پمان به (متشابه) هه‌یه هه‌ردوو به‌شه‌که‌ی قورئان (محکم و متشابه) له‌لایه‌ن په‌روه‌ردگارمانه‌وه‌یه).

هه‌روه‌کو زانا‌کان ده‌لێن، جا قورئان به‌هه‌ندیکی هه‌ندیکی ته‌فه‌سیر ده‌کریت، هه‌رگیز جیاوازی نین، چونکه خوای گه‌وره خۆی نه‌فی جیاوازی له‌م قورئانه‌دا کردوه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ وَلَوْ كَانَ مِنْ عِنْدِ غَيْرِ اللَّهِ لَوَجَدُوا فِيهِ اخْتِلَافًا كَثِيرًا) (النساء) واته: ئاخۆ نه‌و دو‌په‌وانه‌ بۆچی له‌مانا‌و مه‌به‌ستی قورئان ورد نابنه‌وه که چه‌نده وردو پڕ حیکمه‌ته‌ خۆ نه‌گه‌ر له‌غه‌یری خوا بوو یا بێ گومان شیواوی دژایه‌تییه‌کی زۆریان تیا به‌دی نه‌کرد).

جا نه‌گه‌ر ئایه‌تیک له‌ئایه‌ته‌کان تێنه‌گه‌یشتی (ئالۆز بوو به‌لاته‌وه) ئه‌وه له‌قورئاندا ده‌گه‌ڕێیت بۆ ئه‌وه‌ی ئایه‌ته‌که ته‌فسیری بکات، جا نه‌گه‌ر نه‌تدۆزیه‌وه ئه‌وا ده‌پۆیت بۆ سوننه‌ت، له‌سوننه‌تدا به‌لگه‌یه‌ک ده‌دۆزیه‌وه بۆ ته‌فسیری ئایه‌ته‌که، نه‌گه‌ر له‌سوننه‌تدا نه‌تدۆزیه‌وه ئه‌وا ده‌پۆیت بۆلای قسه‌ی هاوه‌لان نه‌وانه‌ی له‌ پێغه‌مبه‌ره‌وه (ﷺ) پیاویه‌تیان کردوه شتیک ده‌دۆزیه‌وه له‌قسه‌ی نه‌وان ته‌فسیری ئایه‌ته‌که بکات که‌لای تو ئالۆز بوو، جا قورئان _ سوپاس بۆ خوا _ پارێزراوه به (لفظ) و مانایه‌وه و دژیه‌ک نابن و پێچه‌وانه‌ی یه‌ک نابن، به‌لکو دژیه‌ک له‌تێگه‌یشتی خه‌لکیدا به.

ھەروەھا ئەوانەى خۆيان بەزانا دەزانن و عىلميان نەخوئىندووە و بنەماکانى وەرگرتنى بەلگە و ھەرمانەکان، ئەحکام دەردەھيئن بە بى تىگەيشتن (الفقه)، شتى وا دەسەلميئن ھيچ کەسک پيش ئەوان لەزانايان نەيانسەلماندووە، بەھۆى نەفامى و خو بەزانا زانينيان، ئەم مەسەلانە زۆر گەورەن پيويستيان بە فير بوونە، پيويستى بە وردبيني يە، پيويستى بە لەسەرخۆيى يە، بە سەلماندنە، چونکە بەپراستى عەقيدە بنەمايە، ھەر خەوش و شيواندنک لەعەقيدەدا ئەو خەوش و شيواندنە لەبنەماکەدا، ئەمەش جياوازييە لای خەلکى لەبينى خوای گەورە لەپۆزى قيامەتدا، جا خوای گەورە لەدونيادا نابيئریت بەلگە ئيمانداران لەدوا پۆزدا دەبيينن، پەردەپۆش دەکريت بەرانبەر بى باوەپان.

مەبەست لە: (والإيمان بالرؤية يوم القيامة).

بۆ ھەرمووی: — پۆزى قيامەت؟ چونکە ئەو لەدونيادا نابيئریت.

مەبەست لە: (يرون الله عز و جل بأعين رؤوسهم).

دەلالت: بەچاوى سەريان بۆ ئەوھى نەفى تەئويلى ئەو کەسانە بکات دەلالت: —

مەبەست لە: (يرون رهم) واتە: بەدلتيان دەبيينن نەك بەچاويان.

مەبەست لە: (وهو يحاسبهم بلا حاجب ولا ترجمان).

واتە: — لەپۆزى قيامەتدا لەکاتى لىپرسينەویدا بەندەکان دوو بەدووە بنەو لەگەڵ خواکەى خوياندا و خوای گەورە لىپرسينەوھى لەگەڵدا دەکات لەسەر کردووەکانى بەو زمانەى بەندەکە لى تىبگات، لەنتوان ئەو بەندەکەدا ھيچ وەرگيپرک نىيە، (وەرگيپر) ئەو کەسەيە مانايەك لە زمانیکەو دەگۆریت بۆ زمانیکى تر، وەکو ئەو کەسەى مانايەك لەزمانى ئینگليزييەو دەگۆریت سەر زمانى عەرەبى يان بەپيچەوانەو، چونکە زمانەکان نۆن.

﴿۱۸﴾ نوسەر دەلئیت: (والإيمان بالميزان يوم القيامة يوزن فيه الخير والشر له كفتان وله لسان).

واتە: باوەپهینان بەتەرازوو لە پۆژى قیامەتدا کەچاکە و خراپەى پى دەپتۆریت و دوو (تا) و زمانیکى ھەبە.

پاڤە:

لەمەسە لەکانى عەقیدە باوەپهینانە بەتەرازوو، کردەوہى بەندەکانى پى دەپتۆریت لە پۆژى قیامەتدا، خواى گەورە دەفەرمویت: (وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذٍ الْحَقُّ فَمَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (۸) وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ بِمَا كَانُوا بِآيَاتِنَا يَظْلِمُونَ (۹) الاعراف) واتە: کیشانە و لیکدانەوہى کارو کردەوہى گشت ئەو خەلکانە لەپۆژى قیامەتدا بەپاستى و دادگەرانە ئینجا ھەرکەسێک تەرازووی کردەوہکانى گران و قورس بیت دیارە ھەر ئەوانە بەختیار و سەرکەوتوو سەرفرازن (۸) کەسێکیش کە تەرازووی کارو کردارى سووک و بى بەھابوو ئەوانەش ئەوانەن کە زیانیان بەخۆ گەياندو خۆیان فەوتاند چونکە لەبەرامبەر ئایەت و نیشانەکانى ئیمەوہ و ستەمیان کرد پەویان وەرگێرا (۹).

لە ئایەتیکى تردا ھاتوہ: (وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ فَأُولَئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوا أَنْفُسَهُمْ فِي جَهَنَّمَ خَالِدُونَ (۱۰۳) المؤمنون) واتە: ھەرکەسێکیش تەرازووی چاکەى سووک بى ئەمانە ئەو کەسانەن زیانیان بەخۆیان گەياندووە و خۆیان لەکیس چوہ بە ھەتاھەتایش لەدۆزەخدا ئەمیننەوہ و ھەرگیز پزگاریان نابیت).

ئه‌گەر ته‌رازووی چاکه‌کان قورس بوو ئه‌وه به‌نده‌که به‌خته‌هر ده‌بیّت و ئه‌گەر پیچه‌وانه بوو خراپه‌کانی قورس بوو ئه‌وا به‌نده‌که به‌هه‌لاکه‌تدا ده‌چیت: (فَأَمَّا مَنْ ثَقُلَتْ مَوَازِينُهُ (٦) فَهُوَ فِي عِيشَةٍ رَاضِيَةٍ (٧) وَأَمَّا مَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهُ (٨) فَأُمُّهُ هَاوِيَةٌ (٩) وَمَا أَذْرَاكَ مَا هِيَهٗ (١٠) نَارٌ حَامِيَةٌ (١١) القارعة) واته: ئینجا ئه‌و که‌سه له‌و پۆژهدا تایی کیشانه‌ی کرده‌وه‌کانی قورس بوو (٦) ئه‌وه له‌ نیو گوزهران و خوشییه‌کی وادا ده‌بیّت، خۆی پیتی پازییبه (٧) به‌لام ئه‌و که‌سه‌ش که‌تایی کیشانه‌ی کرده‌وه‌کانی سووک بوو (٨) ئه‌وه دایکی ئه‌و دۆزه‌خه‌و باوه‌شی بۆ گرتۆته‌وه (٩) جا تو چوزانیت (هاویه) چیه؟ (١٠) ئاگرێکی زۆر گهرمه (١١).

ئه‌مه‌ش له‌ دادپه‌روه‌ری خوایه، چاکه‌و خراپه‌ به‌ته‌رازوو ده‌پێوی له‌پیش چاوی خۆیان، ته‌رازووکه‌ هه‌ست پێکراوه، دوو تایی هه‌یه، زمانێکی هه‌یه، چاکه‌کان ده‌خړینه تابه‌که‌ و خراپه‌کان ده‌خړینه تابه‌که‌ی تری، هه‌روه‌کو له‌قورئان و سوننه‌تدا هاتوه، به‌جیاواز له‌گه‌ڵ (المعتزلة) دا که‌ده‌لێن مه‌به‌ست له‌ته‌رازوو: - به‌رقه‌راربوونی دادپه‌روه‌رییه، ئه‌گەر نا ته‌رازوویه‌کی هه‌ست پێکراو نییه به‌پیتی مه‌زه‌به‌ پوچه‌له‌که‌یان، چونکه‌ ئه‌وان پشت به‌عه‌قلی خۆیان ده‌به‌ستن، پشت به‌ده‌قه‌کان نابه‌ستن، جا دلتیابه‌ ته‌رازوو حه‌قیقیه‌و دوو تایی هه‌یه، هه‌روه‌کو له‌فه‌رمووده‌ پاست و دروسته‌کاندا هاتوه^{٥٠}.

مه‌به‌ست له: (يوزن فيه الخير والشر). واته: چاکه‌کان و خراپه‌کان.

مه‌به‌ست له: (له‌ گفتان وله‌ لسان).

دوو تاي هەيه هەروەكو لەفەرموودەكاندا هاتو، چاكەكان دەخرینه تايەكى و خراپەكانى دەخرینه سەر تايەكەى تر، هەروەكو لەفەرموودەى (البطاقة)^{٥١} دا هاتو، لەباسى ئەو كەسەى نەوت و نۆ دفتەرى تۆمار هەيه، هەر دفتەرىكى تۆمار بەئەندازەى چاو بڕ دەكات گەورەيه، پڕە لە خراپە، پىى دەگوتریت: - تايە هيج چاكەيەكت هەيه؟ دەلێت: نەخێر ئەى پەرورەدگار، ئەم كەتیبانە لەبەر چاوى گەورەتر دەبیت و دەلێت: - نەخێر ئەى پەرورەدگار، پىى دەگوتریت: بەلێ، تۆ لاى ئیمە هيج ستمیكت لى ناكريت، چاكەيەكت هەيه، ئەمجار كارتێك دەهێنن كە شایەتى (لا اله الا الله محمد رسول الله) ى تىدايه، دەخریتە سەر تاي تەرازووەكو هەموو دفتەرى تۆمارەكان دەخرینه سەر تايەكى تر ئەو كات كارتەكە بەرز دەبیتەوه و هەموو دفتەرى تۆمارەكان فەرى دەدات و دەچیتە بەهەشتەوه^{٥٢}، ئەمە بەلگەيه كەوا ئەم تەرازووە دوو تاي هەيه و چاكەكانى دەخریتە سەر لە پۆزى قیامەتدا.

مەبەست لە: (وله لسان).

زمانى تەرازوو ئاشكرايه لاى خەلكى پىى دەلێن دلى تەرازوو بەلاى پاست و چەپدا لار دەبیتەوه، جا ئەگەر هەردوو تاي تەرازووەكو وەكو يەك بوو ئەوا دلى تەرازووەكو يەكسان دەبیت، ئەگەر تايەكى قورستر بوو ئەوه لار دەبیتەوه.

٥١ / صحيح : أخرجه الترمذي (٢٦٣٩) وابن ماجه (٤٣٠٠) وأحمد (٢١٣/٢) وابن حبان (٢٢٥) وصححه الشيخ

الألباني في (صحيح الجامع) (١٧٧٦) .

٥٢ / رواه ابن المبارك وأحمد والترمذي وابن ماجه وابن حبان والحاكم والبغوي .

﴿۱۹﴾ نوسەر دەلّیت: (والإيمان بعذاب القبر، ومنكر ونكير).

واتە: باوەپوون بەسزای ناوگۆر و مونکەر و نەکەر.

پاڤە:

هەروەها لەعەقیدەى ئەھلى سوننە و جەماعە: باوەپوونە بەسزای ناوگۆر و خوشى ناوگۆر، جا مردوو یان لەناو گۆرەکیدە سزا دەدریت و یان لەخوشیدە دەبیت، تاكو لەپۆژى قیامەتدا زیندوو دەکریتەو.

گۆر: جیگایەكە لەنێوان دونیاو دوا پۆژدا، بۆیە پێى دەگوتریت (البرزخ)، چونكە (البرزخ): بریتییه لە بەربەستىك لەنێوان دوو شتدا، خوای گەورە دەفەرمویت: (مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ (۱۹) بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ (۲۰) الرحمن) واتە: دوو دەریای یەكێ شیرین و یەكێ سویر لەپاڵ یەكتردا بەردانەو پێك دەگەن (۱۹) لەنێوانیاندا بەربەستىك هەیه، بەهۆى ئەووە تێكەل نابن بەیەكتر (۲۰).

ئاوێ شۆرەكە تێكەل بەسازگارەكە نابیت و سازگارەكەش تێكەل بە ئاوێ شۆرەكە نابیت، چونكە خوای گەورە پەرژینیكى لەنێوانیاندا دروستكردووە، تێكەل یەكتر نابن، جا (البرزخ) ئەو نێوەندەیه لەنێوان دوو شتدا، چونكە مالهكان سى مالن:—

• مالى دنیا.

• مالى بەرزەخ.

• مالى جیگیربوون.

ئەم سى ماله بەندەى تێدا تێدەپەپى، مالى دنیا جیگای کارکردنە، مالى (البرزخ) جیگای چاوەپوانییە، مالى جیگیربوون مالى پاداشت وەرگرتنە، خوای گەورە

دەفەر مەوئىت: (حَتَّى زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ (۲) التكاثر) واتە: تا ئۇ كاتەى ئەمرن و دەنئىژئىن لەگۇرستانەكاندا).

بەلگەيە لەسەر ئەوھى گۇرستان جىگاي مانەوھ نىيە، بەلكو مەوئەكان وەكو كەسئىكە سەردانى جىگايەك دەكات و پاشان دەپوات و كۆچ دەكات، مانەوھ لەگۇرستان ناوى لىئاوھ (الزيارة) سەردان، چونكە ماوھەك تئىدا دەمئىنئەوھ و پاشان كۆچ دەكات و دەپوات.

بەلام لە ماوھى مانەوھى لەگۇرپدا يەكەمجار دەخريئە ناو گۇر و گلەكە دەكەن بەسەرىداو خەلكى دەگەرئىنەوھ و جىي دەھىلئىن، (وانه لىسمع قرع نعالهم)^{۵۳} واتە: ئەو گويىيىسى تەقەى نەعلەكانيان دەبىت) دوو فرىشتە لەگۇرپەكەدا دىن بۆلاى و دايدەنىشىئىن و پوھەكەى دەگەرئىنەوھ جەستەكەى، ئەمجار ژيانئىكى (بەرزەخى) دەباتە سەر، شىوھى ئەو ژيانە وەكو ئەم ژيانەى دونيا نىيە، ئەمجار پرسىياري لى دەكەن:

پەرەردگارت كىيە؟

دىنەكەت چىيە؟

پىغەمبەرت كىيە؟

جا ئەگەر وەلامى ئەم پرسىيارانەى بەتەواوى دايدەوھ ئەوا پزگارى دەبى، بە شىوھەك بەختەوھ دەبىت ھەرگىز بەدبەختى بە دواوھ نىيە، بە ئەندازەى ئەوھى چاو بېركات گۇرپەكەى بۆ فراوان دەكرىئەوھ و دەرگايەكى لە بەھەشت بۆ دەكرىئەوھ، لەخۇشىيەكان و بۆنى بەھەشتى بۆ دىت، فەرمانى پى دەكرىت پاخەرىكى بۆ پاخەن

لەبەھەشتەو^{۵۴}، بەردەوام لەو خۆشییەدا دەبێت لەگۆرەكەیدا، ئەمەش كارێكى غەیبیە ئێمە شیوەكەى نازانین، ئەگەر گۆرەكە بكەینهو تەماشای بكەین ئەوا ئەو شتانە نابینن، چونكە ئەو لە جیھانیكەو ئێمەیش لە جیھانیكین.

بەلام كەسى دووروو بەگومان ئەوا دەلێت: (ئەگەر پێى وترا:

كێ پەرەردگارى تۆیە؟ ئەوا دەلێت: نازانم.

كێ پیغەمبەرى تۆیە؟ نازانم.

دینهكەت چى یە؟ نازانم.

هەرچەندە لەم دونیایە فێر بووی و دەقەكان و پافەكانى لەبەر كردبێت، زمانى (اللغة) ی لەبەر كردبێت، وتارییژێكى دەنگ گەورە بێت، قسەزانێكى زیرەكە، بەلام ئەگەر ئێمانى نەبوو، ئەوا لەگۆرەكەیدا دەمى دەچیت بەیەكداو ناتوانی وەلام بداتەو، ئەگەر پرسىارى لى بكریت دەربارەى ئەم مەسەلانە ئەوا دەمى بەیەكدا دەچیت و دەلێت: (ها.. ها.. لا أدري، سمعت الناس يقولون شيئاً فقلته، فيفتح له بابٌ الى النار، ويضيق عليه قبره حتى تختلف فيه أضلاعه، ويأتيه من سمومها وحرها ويفرش له فراش من النار)^{۵۵} واتە: ها.. ها.. نازانم، گویم لى بوو خەلكى شتیکیان دەگوت و منیش دەمگوت، جا دەرگایەكى لە دۆزەخەو بۆ دەکریتەو، گۆرەكەى لەسەر تەنگ دەبێتەو دیتە بەك تا پەراسۆكانى تێك دەچن و دەچن بە ناو یەكدا، لە گەرمى و ناخۆشى دۆزەخى بۆ دیت و راخەریكى لە ئاگر بۆ رادەخریت).

۵۴ / رواه الطيالسي واحمد وابو داود والحاكم .

۵۵ / صحيح : أخرجه أبو داود (٤٧٥٣) وأحمد (٢٨٧/٤) والحاكم (١٠٧) وصححه الشيخ الألباني في (مصحح

الجامع) (١٦٧٦) .

جا سزای ناو گۆپ یان خۆشییە کەى دوو بابەتى جیگین، لە قورئان و سوننەتدا سەلمیئەندراون، پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مویت: (تعوذوا بالله من أربع: من عذاب جهنم ومن عذاب القبر ومن فتنة المحيا والممات ومن فتنة المسيح الدجال)^{۵۶} واتە: - پەنا بگرن بە خوا لە چوار شت: - لە سزای دۆزەخ و لە سزای ناو گۆپ و لە فیتنەى ژيان و مردن و لە فیتنەى مەسیحى دەججال).

جا پێغەمبەرى خوا (ﷺ) پەناى بە خوا دەگرت لە سزای ناو گۆر.

لە قورئاندا چەند ئاماژەىە کە هەیه بۆ سزای ناو گۆپ، خواى گەورە دەفەر مویت: (وَلَنذِيقُنَّهُمْ مِنَ الْعَذَابِ الْأَذَىٰ ذُوْنَ الْعَذَابِ الْأَكْبَرِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُوْنَ (۲۱) السجدة) واتە: دەبى لە دۇنيادا سزايان پى بچيژين پيش سزا گەورە کەى پۆژى قیامەت، بە شکوم بگە پێنەو لە لادان و لە کوفرو بى باوەرى).

دەلێن: ئەمە سزای ناو گۆرە و دەلێن سزای دۇنيایە.

لەو ئایەتەى دەربارەى فیرەون و قەومە کەى خواى گەورە دەفەر مویت: (النَّارُ يُعْرَضُونَ عَلَيْهَا غُدُوًّا وَعَشِيًّا وَيَوْمَ تَقُومُ السَّاعَةُ أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ (۴۶) غافر) واتە: لە سەر ئاگر رادەنوێنرێن بە بەیانی و نیوە پۆ بە دواوە ئەمەش هەر لە گۆرەو تا قیامەت، رۆژیکیش قیامەت بەرپا دەبێت خوا بە فیریشته کان دەفەر موی: ئال و شوێنکە و توانى فیرەون بخەنە ناو سەختترین سزاو.

بە یانیان و ئیواران دەچيژن ئەمە لە ناو گۆردا، کاتى مردن بە یانیان و ئیواران بەو ئاگرە سزا دەدرێن جا ئەگەر قیامەت هات پێیان دەگوتریت: (أَدْخِلُوا آلَ فِرْعَوْنَ أَشَدَّ الْعَذَابِ).

خوای گەورە دەفەر مویت: (وَمَنْ أَعْرَضَ عَنْ ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى (۱۲۴) طه) واتە: ۋە ھەرکە سىڭىش لە ۋ قورئانە يەم روو ۋە رىگىپى ئە ۋە بى گومان ژيانىكى سەختى دەبى، ھەرچەندە خاۋەنى دونيايش بى بەلى مەروۇ ھەرکە پەيوەندى لە خوا بچرا دلى تەنگە بچووکە بى ئارامە ھەرگىز تىرنابى ۋە لە روژى قىامەتیشدا بە کوپىرى حەشرو دادگايى ئەکەين).

دەلىت: ژيانىكى سەخت لە گۆردايە^۷، پەنا بە خوا.

جا بەلگەکان لە سەر سزای ناو گۆر (متواترە) جا ھەرکە سى باوەر بە سزای ناو گۆر نەکات لە (المعتزلە) و ھاوشىوہ کانىان ئە ۋا جىاوازو ناکۆکە لە گەل ئە ۋە ھەموو بەلگە (متواتر) لە داو عەقىدە کەى ناتە ۋا ۋ دەبىت _ پەنا بە خوا _ بنەمايەک لە بنەماکانى عەقىدەى لە دەست داوہ، ئەویش باوەر ھىنانە بە سزای ناوگۆر، جا ئەگەر بە ئەنقەست نەکۆلى لى بکات و دەقەکان بزانىت بە لام خۆى بە زل دەزانى و نەکۆلى لى دەکات ئە ۋە کافرە، بە لام ئەگەر تەئوىلى دەکرد يان چاۋلىکەر بوو يان نەفام بوو ئە ۋا کافر نابى، بە لام گومرا دەبىت و کافر نابىت.

مەبەست لە: (ۋ منکر و نکیر).

ناوى دوو فرىشتەن دىن بۆ لای مردوو بە شىوہ يەکى زۆر ترسناک بە يەکىيان دەگوترى (المنکر) و بە ئەو پتر دەگوترى (النکیر) ھەر ۋە کو لە فەرموودە کاندە ھاتوہ^۸.

۷ / ابن کثير لە تەفسىرە کەيدا (۱۷۰ / ۲) .

۸ / رواه الترمذي وابن ابى عاصم والحارث بن ابى اسامة وابن حبان .

﴿۲۰﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بحوض رسول الله ﷺ) ولكل نبي حوض^{۵۹}

إلا صالح (عليه السلام) فإن حوضه ضرع ناقته)

واته: باوەر بە ھەوزەكەى پێغەمبەرى خودا(ﷺ) و ھەموو پێغەمبەرىك ھەوزىكى ھەبە تەنھا (صالح) نەبیت چونكە ھەوزەكەى ئەو گوانى حوشترەكەى بوو.

رافە /

ھەروەھا لەبنەماكانى ئەھلى سوننە و جەماعە: - باوەرپوونە بە ھەوز، جا پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەوزىكى ھەبە، ھەر پێغەمبەرىك ھەوزىكى ھەبە و ئوممەتەكەى دینە سەرى، چونكە خەلكى تووشى تینۆیتىيەكى توند دەبن، پێویستیان بە ئاوە، ھەوزەكەى پێغەمبەرى خۆمان (ﷺ) گەورەترین ھەوزە، درێژییەكەى مانگێكە و پانییەكەى مانگێكە، ئاوەكەى لەشیر سەبى ترەو لەھەنگوین شیرین ترەو ژمارەى پەرداخەكانى بەئەندازەى ئەستێرەكانى ئاسمانە، ھەركەسى لێى بخواتەو ھەركیز تینۆوى نابیت^{۶۰}، ئەوانەى لەپاش پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەلگەپانەو ئەوانە دوور دەخړینەو، ھەروەھا ئەوانەى باوەرپیان پى نەكردو ھەلگەپانەو ئەوانە دوور دەخړینەو ھەبەدەكاران.

مەبەست لە: (ولكل نبي حوض إلا صالح (عليه السلام) فإن حوضه ضرع ناقته).

ئەم بەدەرخستەى (صالح) جیگیر نییە^{۶۱} ئەو ھى من بزائىم، پاستەكەى ئەو ھەبە ھەموو پێغەمبەرىك ھەوزىكى ھەبە ھەروەكو لەفەرموودەكەدا ھاتو^{۶۲}.

۵۹ / وصح ذلك من حديث سمره قال : قال رسول الله : (إن لكل نبي حوضاً وإنهم يتباهون أيهم أكثر وأرد، لأرجو أن أكون أكثرهم وأرد) أخرجه الترمذي (۲۴۴۳) والطبراني في (الكبير) (۲۱۲/۷) وفي (مسند الشاميين) (۳۰/۴) وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الجامع) (۲۱۵۶).

۶۰ / رواه مسلم (۱۷۹۳/۴) رقم (۲۲۹۲).

۶۱ / وهو معنى لحديث موضوع أخرجه العقيلي في (الضعفاء) (۶۴/۳-۶۵) وعنه ابن الجوزي في (الموضوعات) (۲۴۴/۳) وقال : (حديث موضوع لا أصل له).

۶۲ / رواه البخاري في التاريخ الكبير والترمذي وابن أبي عاصم والطبراني وصححه الحافظ المزي.

﴿۲۱﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بشفاعه رسول الله ﷺ) للمذنبين الخاطئين يوم القيامة، وعلى الصراط، ويخرجهم من جوف جهنم، وما من نبي إلا وله شفاعه، وكذلك الصديقون والشهداء والصالحون، والله بعد ذلك تفضل كثير على من يشاء، والخروج من النار بعدما احترقوا وصاروا فحما).

واتە: باوەر بە شەفاعەتى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) بۆ تاوانبارە ھەلەکارەکان لە پۆزى قیامەتداو لە سەر سىپرات و لە ناوھە پاستى جەھەننەم دەردەکرىن، ھىچ پێغەمبەرىک نىيە ئیلا شەفاعەتى خۆى ھەيە، ھەرودھا (صدیق) ھەکان و شەھیدەکان و پیاوچاگان، خۆى گەرودھە لە پاش ئەو ھەزەلکى زۆرى ھەيە بۆ ھەرکەسىک خۆى بىھوى، ھەرودھا دەرچوون لە ئاگر لە پاش ئەو ھى سوتان و بوون بە خەلوز.

پاڤە /

لە بنەماکانى ئەھلى سوننە و جەماعە: باوەر ھێنانە بە شەفاعەت، بە و مەرجانەى خۆى گەرودھە باسى کردوھە ئەویش بە ئیزنى ئەو دەبێت و ئەو ھى شەفاعەتى بۆ دەکرىت لە ئەھلى ئیمان بێت، بە لام ئەگەر ئەو ھى شەفاعەتى بۆ دەکرىت لە ئەھلى کوفر بێت ئەو شەفاعەتە کەى وەرناگىرىت، خۆى گەرودھە دەفەرمویت: (فَمَا تَنْفَعُهُمْ شَفَاعَةُ الشَّافِعِينَ (۴۸) المدثر) واتە: ئیتەر تەکای تەکاكاران – ئەگەر بەشبیئت – کەلکى بەوان ناگەيەنئ).

خۆى گەرودھە دەفەرمویت: (مَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ حَمِيمٍ وَلَا شَفِيعٍ يُطَاعُ (۱۸) غافر) واتە: سەتەمکاران ھىچ پەشتیوان و دۆستێکیان نىيە، بێتوانى کەلکیان پى بگەيەنئ و ھى تەکاکیکیشیان نىيە، تەکای وەرېگىردئ).

جا كافر ھەرگىز شەفاعەتى بۇ ناكىت، بەلام ئىماندار ئەوا شەفاعەت لەحقى ئەوا ھاتوۋە ئىسپات كراۋە ئەگەر خۋاى گەرە ئىزنى لى بىت، مەزىنترىن شەفاعەتكارەكان و گەرە شەفاعەتكارەكان پىغەمبەرمان (مەھمەد ﷺ)، ئەوا خاۋەنى چەند شەفاعەتتىكى تايىبەتە بەخۋى، چەند شەفاعەتتىكى ترەھىيە ئەوا و جگە لەو تىيدا بەشدارن.

مەبەست لە: (بشفاعە رسول اللہ ﷺ) للمذنبين الخاطئين يوم القيامة وعلى الصراط).

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) مەزىنترىن كەسە شەفاعەت دەكات لەپۇژى قىامەتدا، بەلكو ئەوا شەفاعەت دەكات بۇ ھەموو خەلك لە (ئەھلى مەوقىف)، خۋاى گەرە پزگارىيان دەكات لەو ۋەستانە (مەوقىفە) و لىپرسىنەويان لەگەلدا دەكات، چونكە مەوقىفەكە (ۋەستانەكە) زۆر دەخايەنى، لەگەل ناخۆشىيەكى زۆر گەرمايەكى توندو تىنۋىيەتتەكى سەخت و ترسىكى زۆردا، مەوقىفەكە درىژە دەخايەنى، مەوقىفى پۇژى ھەشر، لەپىشدا دەچن بۆلاى (اولوالعزم) لەپىغەمبەرمان، داوايان لى دەكەن داوا لە خوا بكن لەو مەوقىفو ۋەستانە رزگارىيان كات، يان بۇ بەھەشت و ياخود بە جەھەننەم، لەپىشدا دەچن بۆ لاى (ئادەم) (عليه السلام) كەچى داواى لىبوردن دەكات.....

دەچن بۆ لاى (نوح) (عليه السلام) داواى لىبوردن دەكات.....

دەچن بۆ لاى (ئىبراھىم) (عليه السلام) داواى لىبوردن دەكات.....

دەچن بۆ لاى (موسا) (عليه السلام) داواى لىبوردن دەكات.....

دەچن بۆ لاى (عيسا) (عليه السلام) داواى لىبوردن دەكات.....

ئەمجار دىن بۆ لاى (مەھمەد ﷺ) و ئەۋىش دەللىت: (أنا لها، ثم يأتي ويخبر ساجدا تحت العرش) واتە: مەن بۇ ئەوا كارە، ئەمجار دىت و لە ژىرەرشى خوادا سوژدە دەبات چونكە بۇ ھىچ كەسنىك شەفاعەت ناكات ئىلا بە ئىزنى خوا نەبىت، ئەوا دەچىتە

سوژدە، داوا لە خواكەى دەكەت تاكو پىي دەگوتريت: (يا محمد ﷺ)، ارفع رأسك، وسل تعط، واشفع تشفع، فيأذن الله له بالشفاعة، فيشفع في أهل المحشر)^{۶۳} واتە: ئەى (محمد) ﷺ سەرت بەرز بکەرەوه، داوايکە دەتدريت، تکا بکە ليت وەر دەگيريت، جا خواى گەرە ئيزنى پى دەدات شەفاعەت بکات، ئەویش شەفاعەت دەکات بۆ ئەهلى مەحشر) لەوہى لەو مەوقيفە (لە مەحشرەوه) بگويزيتەوه بۆ ليپرسينەوه، ئەمەش ئەو شەفاعەتە گەرەيه خواى گەرە فەزلى ئەوى داوہ بەسەر ھەموو خەلکيدا، خواى گەرە دەفەرمويت: (وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدُ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ عَسَى أَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَّحْمُودًا) (الاسراء) واتە: لە بەشيکى شەویشدا خۆت ماندوو بکە بەشە ونويزەوه و قورئانى زۆرى تيا بخوینە ئەمەش بە ھەر يەکى تايبەتە و دراوہ بەتۆو زيادە لە فەرزەکان، بەتۆميد بە پەرورەدگارت بتنيرتە شوين و جيگايەکى پەسەندو بەريزەوه).

المقام المحمود: بریتىيە لە شەفاعەتە گەرەكە، لەدوئاشدا ھاتوہ لەپاش بانگ دەگوتريت: (آت محمداً الوسيلة والفضيلة، وأبعثه مقاماً محموداً الذي وعدته)^{۶۴} واتە: بپەخشە بە پيغەمبەرمان محمد ﷺ پلەوپايەى بەرزى (الوسيلة) و پلەوپايەى زيادە بەسەر دروستکراوہکان (الفضيلة) و بپەرە ئەو شوینە سوپاسکراوہى بەلئنت پيداوہ). ئەمە شەفاعەتە مەزنەکەيە.

ھەر ھە شەفاعەت دەکات بۆ خاوەن تاوانە گەرەکانى ئەم تۆمەتە، شەفاعەت يان بۆ دەکات، يان بەوہى نەچنە ئاگرەوہ و يان ليتى دەرچن ئەگەر چوونە ئاگرەکەوہ، جا پيغەمبەرى خوا ﷺ شەفاعەت يان بۆ دەکات، ئەم شەفاعەتەش تايبەت نييە بە پيغەمبەرى خۆمانەوہ ﷺ، بەلکو ئەو شەفاعەت دەکات و ھەموو

۶۳ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۷۰۷۲) ومسلم (۱۹۳) .

۶۴ / أخرجه البخاري (۵۸۹) .

پېغەمبەران شەفاعەت دەكەن، ئەولياكان شەفاعەت دەكەن، (الافراط) یش شەفاعەت دەكەن - (الافراط): ئەو كەسانەن بە مندالى مردوون - شەفاعەت دەكەن بۆ خاوەن تاوانە گەورەكان، بە جیاواز لەگەڵ (الجهمية) و (المعتزلة) و (الخوارج) دا، (الخوارج): ئەوانەن دەر دەچن بە پەوى پېشە وایاندا (پېشە وایانی موسلمان) بە شمشێرو لە گوێزپایەلى دەر دەچن، هەروەها ئەوانەى بە تاوانە گەورەكان موسلمان كافر دەكەن جگە لە شیرك، ئەوانە خەوارىچن، پێیان دەگوترى خەوارىچ چونكە لەشتى دروست (مشروع) دەرچوون، لە گوێزپایەلى دەسەلاتدارى موسلمان دەرچوون، ئەوانە نەفى شەفاعەت دەكەن و دەلێن: - هەركە سێك بچیتە ئاگرەووە چیتەر دەرناچیت و بۆ بەلگەش ئەو ئایەتە دەهیننەووە كە دەفەرمویت: (وَمَا هُمْ بِخَارِجِينَ مِنَ النَّارِ (البقرة) ۱۶۷) واتە: هەركیزیش لەو ئاگرى دۆزەخە دەرنايێن و پزگار نابن).

دەلێن: - ئەو ئایەتە دەربارەى بى باوەران هاتو، چونكە بى باوەران لە ئاگر دەرناچن، بەلام ئەو شەفاعەتەى لێردا مەبەستمانە ئەو شەفاعەتەى بۆ ئەو ئیماندارانە تووشى تاوانە گەورەكان بوونە، ئەمەش جیگىرو سابتە، خۆى گەورە دەفەرمویت: (مَنْ ذَا الَّذِي يَشْفَعُ عِنْدَهُ إِلَّا بِإِذْنِهِ) البقرة) واتە: كى بێت - لە رۆژى دوايیدا - بتوانى شەفاعەت بكات لای ئەو هەتا ئەو خۆى مۆلتى نەدا؟).

بەلگەىە لەسەر ئەوەى ئەگەر ئیزن بدات ئەو شەفاعەت دەكریت.

هەروەها خۆى گەورە دەفەرمویت: (وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَاوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضَى (النجم) ۲۶) واتە: فريشته يەكى نۆر لە ئاسمانەكاندا هەن تەكايان هېچ كەلك نابەخشى بۆ پەرستیارەكانیان مەگەر ئەو بتانەى ئێوە چۆن تەكايان وەرئەگيرى بۆتان؟! مەگەر پاش ئەوەى بۆ هەركە سێك خوا خۆى بیهوى و رازى بى مۆلت بدات فريشته تەكای بۆ بكات، ئەوەش بۆ پیاووە راسالو صالحان دەبێت).

ئەم ئايەتە ھەردوو مەرچەكەى شەفاعەتى تېدايە:-

● بەئىزنى خوا بىت، ئەمە مەرچى بەكەمە.

● پىنى پازى بىت، ئەمىش مەرچى دوو مە، پازى بىت لەو كەسەى شەفاعەتى بۆ دەكرىت، ئەمىش تەنھا لەكەسى ئىماندار پازى دەبىت، بەلام كەسى بى باوھەر ھەرگىز لىتى پازى ناپىت.

ئەوانەى لەگەل ئەھلى سوننەدا ناكۆكن لەمەسەلەى شەفاعەتدا لەسەر دوو لای جىياوان:-

ھەندىكىيان نكۆلى لەشەفاعەت دەكەن، ئەوانەش خەوارىچ و موعتەزىلەن، ئەوانەى بەتاوانى گەرە خەلگى كافىر دەكەن كە لەشېرك كەمتەرە.

لايەنى دوو مە: ئەوانەى زىادەپرەوى دەكەن لەئىسپاتى شەفاعەتدا، ئەوانىش سۆفىيەكان و گۆرپەرستان، ئەوانەى پىشت بەشەفاعەت دەبەستن و پەنا بۆ گۆرپەكان دەبەن و ھاوار دەكەنە مردووكان و داواى شەفاعەت تيان لى دەكەن، ھەرەكو خواى گەرە دەفەر موىت: (وَيَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ) يونس / ۱۸ واتە: لە باتى خوايش چەند شتىكى وائەپرەستن كە: نە دەتوانن زىانىكىيان پى بگەيەنن و نە سودىكىيان پى ببەخشن دەشلىن ئەوانە لای خوا تىكاكارمان دەبن).

دەيانپەرەستن بەمەبەستى ئەوھى شەفاعەت تيان بۆ بكن لای خواى گەرە.

بەلام ناوھەند:- ئەھلى سوننە و جەماعەن، بەپرەھايى نكۆلىيان لەشەفاعەت نەكردوھ و بەپرەھايى ئىسپاتيان نەكردوھ، بەلكو ئىسپاتيان كىردوھ بەو دوو مەرچەى لەقورئان و سوننەتدا ھاتوھ، ئەمە كورنە و دەرئەنجامى لىكۆلىنەوھى باسى شەفاعەتە.

مه‌به‌ست له: (المذنبین الخاطئين).

واته شه‌فاعه‌ت بۆ ئیمانداره‌ تاوانباره‌کان ده‌بی‌ت، ئه‌وانه‌ی نه‌گه‌یشتونه‌ ته‌ راده‌ی کوفر.

مه‌به‌ست له: (وعلى الصراط).

واته: پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) شه‌فاعه‌ت بۆ ئیمانداران ده‌کات له‌ وکاته‌ی به‌سه‌ر سپراتدا تێده‌په‌ڕن، شه‌فاعه‌ت ده‌کات بۆ ئه‌وانه‌ی ده‌چه‌ ئاگره‌وه‌ به‌ ده‌ره‌هینانیان له‌ ئاگر نه‌گه‌ر که‌سه‌که‌ یه‌کتا په‌رست بی‌ت، جا شه‌فاعه‌ت ده‌کات له‌سه‌ر سپرات کاتی خه‌لکی به‌سه‌ردا تێده‌په‌ڕیت، سپراتیش بریتییه‌ له‌ پردیک له‌سه‌ر دۆزه‌خ دانراوه‌، خه‌لکی به‌سه‌ریدا تێده‌په‌ڕن به‌ ئه‌ندازه‌ی کرده‌وه‌کانیان، تیاياندا هه‌یه‌ تێده‌په‌ڕی وه‌کو چاو پروکانیک، تیاياندا هه‌یه‌ وه‌کو بروسکه‌ تێده‌په‌ڕی، تیاياندا هه‌یه‌ وه‌کو (با) تێده‌په‌ڕی، تیاياندا هه‌یه‌ وه‌کو سواریک تێده‌په‌ڕی و هه‌یه‌ وه‌کو سواری حوشتر تێده‌په‌ڕی، هه‌یه‌ راده‌کات، هه‌یه‌ به‌پڕ کردن پڕ ده‌کات، هه‌یه‌ به‌خشان ده‌خشیت، تیاياندا هه‌یه‌ فڕی ده‌دریته‌ ناو ئاگره‌که‌وه‌ (جه‌هنمه‌وه‌)، هه‌موو خه‌لکی به‌سه‌ر ئه‌و پرده‌دا تێده‌په‌ڕن، ئیمانداران و بی‌ باوه‌ران، هه‌یج شتیک ده‌ریازیان ناکات ته‌نها کرده‌وه‌ی خۆیان نه‌بی‌ت خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموویت: (وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا (٧١) مريم) واته: به‌سه‌ر سپراتدا، (كَانَ عَلَى رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا (٧١) ثُمَّ نُنْجِي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثًّا (٧٢) مريم) واته: ئه‌ی خه‌لکینه‌ ده‌بی‌ هه‌موو به‌سه‌ر دۆزه‌خدا تێپه‌ڕن ئه‌مه‌ش بریاریکه‌ له‌لایه‌ن په‌روه‌ردگاره‌وه‌ بۆ ئه‌وه‌ دراوه‌ و پراوه‌ته‌و شتیکی حه‌تمییه‌ (٧١) پاش تێپه‌ربوونی هه‌مووان به‌سه‌ر ئاگری دۆزه‌خدا ئه‌وجا ئه‌وانه‌ی وا پارێزکارو خواناس بوون له‌ ئاگره‌که‌ پزگاریان ئه‌که‌ین و سته‌مکارانیش له‌ ناو دۆزه‌خدا ده‌سته‌ ئه‌ژنق دیلینه‌وه‌ (٧٢).

ته‌نھا ئه‌وانه‌ی له‌ خوا ده‌ترسن پزگاریان ده‌بی، به‌لام بی باوه‌پان له‌ جه‌ه‌نه‌مدا به‌ هه‌لاکه‌تدا ده‌چن _ په‌نا به‌خوا _ ئه‌مه‌ سپراته‌.

مه‌به‌ست له‌: (وَلِلّٰهِ بَعْدَ ذَلِكَ تَفْضُلٌ كَثِيرٌ عَلٰی مَنْ يَّشَاءُ).

په‌نگه‌ خوای گه‌وره‌ هه‌ندی ئیماندار له‌ ئاگر ده‌رکات به‌بی شه‌فاعه‌تی شه‌فاعه‌تکاران به‌لکو به‌فه‌زلی خۆی، خوای گه‌وره‌ خه‌لکانیک له‌ ئاگر ده‌رده‌کات به‌بی شه‌فاعه‌تی هه‌یج که‌سیک به‌لکو به‌فه‌زلی خۆی.

مه‌به‌ست له‌: (وَالْخُرُوجُ مِنَ النَّارِ بَعْدَمَا احْتَرَقُوا وَصَارُوا فَحْمًا).

خوای گه‌وره‌ هه‌والی پێداوین ئه‌وانه‌ی به‌تا هه‌تایی له‌ ئاگردا ده‌مێننه‌وه‌ نامرن و نازینه‌وه‌، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویت: (فَذَكِّرْ اِنْ نَّفَعَتِ الذُّكْرٰی (۹) سَيَذَكِّرُ مَنْ يَّحْشٰی (۱۰) وَيَتَجَنَّبُهَا الْاَشْقٰی (۱۱) الَّذِي يَصْلٰی النَّارَ الْكُبْرٰی (۱۲) ثُمَّ لَا يَمُوتُ فِيْهَا وَلَا يَحْيٰی (۱۳) الْاَعْلٰی) واته‌: ئینجا ئه‌گه‌ر په‌ندو بیرخستنه‌وه‌ که‌لکی هه‌بی، په‌ند بده‌ به‌قورئان و ئامۆزگاری مه‌ردوم بکه‌ (۹) ئه‌و که‌سه‌ی له‌ خوا بترسی بی گومان په‌ندو سوود وهرئه‌گرێ (۱۰) وه‌ به‌دبه‌خت و کافر خۆی لانه‌دا له‌ ئامۆزگاری و ناچی به‌گوێیدا (۱۱) ئه‌وه‌ی ده‌چیته‌ ناو ئاگره‌ گه‌وره‌که‌وه‌ (۱۲) له‌ پاشا نه‌ئه‌مری بۆ ئه‌وه‌ی پزگاری بیی و نه‌ئه‌یشرێ به‌ژیانیکی خوش (۱۳).

ئه‌و که‌سه‌ی ئامۆزگاری وهرناگریت و به‌رده‌وام ده‌بیت له‌ لاریتی خۆی ئه‌وه‌ ده‌چیته‌ دۆزه‌خه‌وه‌، ده‌مێنیته‌وه‌ تێیدا نه‌ژیانیکی خوش ده‌باته‌ سه‌رو نه‌مردنیکی باش ده‌مریت، به‌لکو له‌ سزاو ناره‌حه‌تیدا ده‌مێنیته‌وه‌، به‌لام هه‌رکه‌سیک بچیته‌ دۆزه‌خه‌وه‌ له‌ سه‌رپێچی کارانی یه‌کتا په‌رستان ئه‌وه‌ ده‌سووتیت و ده‌بیته‌ خه‌لۆز، ئه‌مجار له‌ ئاگر ده‌رده‌کریت، ده‌خریته‌ ناو پواریکه‌وه‌ پێی ده‌گوتریت پوویاری (حه‌یات) جا جه‌سته‌کانیان شین ده‌بیته‌وه‌ (سه‌وز ده‌بیته‌وه‌) که‌ جه‌سته‌یان ته‌واو و کامل بوو ئیزنیان پێ ده‌دریت بپۆنه‌ به‌هه‌شته‌وه‌.

﴿۲۲﴾ نوسەر ده‌لێت: (والإيمان بالصراط على جهنم يأخذ الصراط من شاء الله، ويجوز من شاء الله ويسقط في جهنم من شاء الله ولهم أنوار على قدر إيمانهم).

واته: باوه‌په‌تێنان به‌سیرات له‌سه‌ر دۆزه‌خ، هه‌رکه‌سیک خوای گه‌وره‌ بیه‌وێت سیرات ده‌بیات و ویستی له‌کێ بی‌ت تێده‌په‌پێت، هه‌رکه‌سیک خوای گه‌وره‌ بیه‌وێ ده‌که‌وێته‌ ناو دۆزه‌خه‌وه‌، پوناکییان هه‌یه‌ هه‌رکه‌سه‌و به‌پێی ئیمان‌ه‌که‌ی

پاڤه‌/

ئه‌وه‌ی له‌قیامه‌تدا پوو ده‌دات: تێپه‌پبوونه‌ به‌سه‌ر سیراتدا هه‌روه‌کو له‌پێشدا باسکرا.

(الصراط) له‌زمانه‌وانیدا: بریتییه‌ له‌پێگا، مه‌به‌ستی لێره‌دا ئه‌و پرده‌یه‌ له‌سه‌رپشتی دۆزه‌خ دانراوه‌، ئه‌ویش زۆر وردو باریکه‌، باریکتر له‌مووی سه‌رو تیزتر له‌شمشێرو گه‌رمتره‌ له‌ سکل، خه‌لکی به‌سه‌ریدا تێده‌په‌پن به‌ئه‌ندازه‌ی کرده‌وه‌کانیان کاره‌کانیان ده‌یانجولێن و پێیان پێ ده‌کات، هه‌رکه‌سه‌ نه‌جاتی بوو ئه‌و سه‌رکه‌وتوو بوو، هه‌رکه‌سیک پزگاری نه‌بی‌ت ئه‌وه‌ به‌هه‌لاکه‌تدا چوه‌، تێپه‌پبوونی خه‌لکی به‌سه‌ریدا به‌پێی کرده‌وه‌کانیان، تیاياندا هه‌یه‌ تێده‌په‌پێ و هه‌کو چاو پروکانیک، تیاياندا هه‌یه‌ وه‌کو بروسکه‌ تێده‌په‌پێ، تیاياندا هه‌یه‌ وه‌کو (با) تێده‌په‌پێ، تیاياندا هه‌یه‌ وه‌کو سواریک تێده‌په‌پێ و هه‌یه‌ وه‌کو سواری حوشر تێده‌په‌پێ، هه‌یه‌ پاده‌کات، هه‌یه‌ به‌پێ کردن پێ ده‌کات، هه‌یه‌ به‌خشان ده‌خشیت، تیاياندا هه‌یه‌ فێی ده‌درینه‌ ناو ئاگره‌که‌وه‌ (جه‌هنمه‌وه‌)، ئه‌مه‌ له‌قورئاندا هاتوه‌و باسکراوه‌و له‌سوننه‌تیشدا هاتوه‌و باسکراوه‌، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموێت: (فَوَرَّكَ لَخَشْرَبُهُم وَالشَّيَاطِينِ ثُمَّ لَخَضِرَّتْهُمُ حَوْلَ جَهَنَّمَ جِثًّا

(٦٨) ثُمَّ لَنَنْزِعَنَّ مِنْ كُلِّ شِيعَةٍ أَيُّهُمْ أَشَدُّ عَلَى الرَّحْمَنِ عِتِيًّا (٦٩) ثُمَّ لَنَحْنُ أَعْلَمُ بِالَّذِينَ هُمْ أَوْلَىٰ بِهَا صِلِيًّا (٧٠) وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا كَانَ عَلَىٰ رَبِّكَ حَتْمًا مَقْضِيًّا (٧١) مریم) واته: سویند به به‌روه‌ردگار که ت نه‌ی موحه‌مه‌د (ﷺ) هه‌موو نه‌وانه له‌گه‌ل نه‌و شه‌یاتینانه‌دا نه‌مانیان فریودا، کۆده‌که‌ینه‌وه واته پیکه‌وه حه‌شریان ده‌که‌ین له‌پاشا ده‌وران ده‌ور هه‌موو له‌دۆزه‌خدا به‌چۆکدا دینین و ده‌یان خه‌ینه‌ ناوی (٦٨) له‌پاشا له‌ناو هه‌ر کۆمه‌ل و تاقمیک که‌سانی ده‌رده‌کیشین که له‌هه‌مووان دژی خوای به‌خشه‌ر سه‌رکه‌شترو سه‌رسه‌خت تر بوون (٦٩) له‌پاشا هه‌ر خۆمان زۆر چاک ناگادارترو زاناترین به‌و که‌سانه‌ی که بۆ سووتان و سزا چیشتن له‌ناو دۆزه‌خدا شیاوترن (٧٠) نه‌ی خه‌لکینه‌ ده‌بی هه‌موو به‌سه‌ر دۆزه‌خدا تیپه‌پن نه‌مه‌ش بریاریکه له‌لایه‌ن به‌روه‌ردگار ته‌وه بۆ نه‌وه دراوه‌و برآوه‌ته‌و شتیکی حه‌تمیه (٧١).

واته: دۆزه‌خ و نه‌م تیپه‌پبوونه (الورود) ه بریتییه له‌تیپه‌پبوون به‌سه‌ر سپراتدا، نه‌مه مانای نه‌و (ورود) هیه له‌قورئاندا باسکراوه، دوانده‌که له‌گه‌ل ئیمانداران و جگه له‌وانه (وَإِنْ مِنْكُمْ إِلَّا وَارِدُهَا) ئیمانداران و بی باوه‌پان و دووپوه‌کان به‌سه‌ر نه‌م سپراته‌دا تیپه‌په‌پن، هه‌موو خه‌لکی به‌سه‌ر نه‌م سپراته‌دا تیپه‌په‌پیت، هه‌رکه‌سیک لیی پزگاری بیته نه‌وا ده‌چیت به‌هه‌شته‌وه و هه‌رکه‌سیک بکه‌ویت نه‌وا به‌هه‌لاکه‌تدا ده‌چیت (ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا (٧٢) مریم) واته: پاش تیپه‌پبوونی هه‌مووان به‌سه‌ر ئاگری دۆزه‌خدا نه‌وجا نه‌وانه‌ی وا پاریزکارو خواناس بوون له‌ئاگره‌که پزگاریان نه‌که‌ین).

هیچ شتی که‌س ده‌رباز ناکات ته‌نها ته‌قوا نه‌بیته، هیژی جه‌سته‌کان پزگار ناکه‌ن، زۆری سه‌روه‌ت و سامان پزگار ناکه‌ن، پیزو حورمه‌تی لای خه‌لکی پزگاری ناکه‌ن، هیچ شتی پزگاری ناکات ته‌نها ته‌قوا نه‌بیته، نه‌مه ده‌قی قورئانی پیرۆزه.

لە سوننەتیشدا چەند فەرمودەيەك ھاتوھ دەريارەى باسى قىامەت لەوانە:
تێپەربوونە بەسەر سىراتدا، بۆيە باوەربوون بەسىرات و تێپەربوون بەسەريدا پتويستە،
تەنھا باوەربوون پتويستە بەس نيبە بەلکو پتويستى بەكارکردنە، دەبى مرۆفەكان خويان
نامادە بکەن بەتێپەربوون بەسەريدا بەتەقوا ئەويش کردەوھى چاکە.

مەبەست لە: (يَأْخُذُ الصِّرَاطَ مَنْ شَاءَ اللَّهُ وَيَجُوزُ مَنْ شَاءَ اللَّهُ).

ھەرۆھەكو خواى گەرە فەرمودەيەتى: (ثُمَّ نُنَجِّي الَّذِينَ اتَّقَوْا وَنَذَرُ الظَّالِمِينَ فِيهَا جِثًّا
(٧٢) مريم) واتە: پاش تێپەربوونى ھەمووان بەسەر ئاگرى دۆزەخدا ئەوجا ئەوانەى وا
پارێزکارو خواناس بوون لەئاگرەكە پزگاريان ئەكەين و ستەمكارانیش لەناو دۆزەخدا
دەستە ئەژتو ديئلينەوھ).

چونكە سىرات دركو چنگى لەسەرە ئەوكەسەى فەرمانى پى كراييت دەيگرييت و
دەيفرييت.

(ويجوز) واتە: بەسەريدا تێدەپەرييت.

مەبەست لە: (وَلَهُمْ أَنْوَارٌ عَلَى قَدَرِ إِيْمَانِهِمْ).

لەپۆژى قىامەتدا ئيماندار پوناكييان ھەيە بەھۆيەوھ پى دەكەن، ھەرۆھەكو خواى
گەرە دەفەرمويت: (نُورُهُمْ يَسْعَى بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَيْمَانِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا أَتْمِمْ لَنَا نُورَنَا وَاغْفِرْ لَنَا
إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (٨) التحريم) واتە: لە بەردەميانەوھ لە لای راستيانەوھ بەسەر
پردى (صراط) دا پتويست دەپۆن و دەلێن: پەرۆردگارى ئيمە! نوور و روناكيبەكەمان بۆ
تەواو بکە و بەردەوام بێت و ليمان خوش ببە بە راستى تۆ بەسەر ھەموو شتێكدا بە
توانايت).

خواهی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (يَوْمَ تَرَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ يَسْعَىٰ نُورُهُمْ بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَبِأَمْنَاهُمْ بِشْرَاكُمُ الْيَوْمَ جَنَّاتٌ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا ذَلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ) (۱۲) (الحديد) واته: پوژی قیامت پیاوان و ژنانی بپوادار ده‌بینی پووناکییه‌که‌یان له‌به‌رده‌م و له‌لای پاستیانه‌وه ده‌دره‌وشیت‌وهه فریشته پتیاان ده‌لین: ده‌سا نه‌مپوژ مژده‌بی لیتان به‌باخانیک جۆگه‌و پوویار به‌ژیر دره‌خت و کۆشکه‌کانیدا ده‌روات به‌هه‌تا هه‌تایش تیتیدا ده‌میتنه‌وه ئا نه‌وه‌یه سه‌رکه‌وتن و سه‌رفرازی گه‌وره).

دوو‌پوه‌کان له‌سه‌ره‌تاوه پووناکییان پی ده‌دریت چونکه هاتنه ناو نیسلامه‌وهو خۆیان به‌موسلمان نیشاندان بۆیه به‌وه‌ی خۆیان ده‌ریان ده‌بپی مامه‌له‌یان له‌گه‌ل ده‌کرئ له‌پیشدا پووناکییان پی ده‌دریت وه‌کو خه‌له‌تانندن، هه‌روه‌کو چۆن به‌موسلمان بوونیان خه‌لکیان ده‌خه‌له‌تاند، پووناکیه‌کیان پی ده‌دریت وه‌کو خه‌له‌تانندیان نه‌مجار پووناکیه‌کیان ده‌کوژیت‌وه له‌تاریکیدا ده‌میتنه‌وه (يَوْمَ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ لِلَّذِينَ آمَنُوا انظُرُونَا) واته: چاوه‌روانبین، چونکه نه‌وان له‌ پشت ئیماندارانه‌وه ری ده‌که‌ن (انظُرُونَا) واته: چاوه‌روانمان بن (نَقْتَبِسُ مِنْ نُورِكُمْ قِيلَ ارْجِعُوا وَرَاءَكُمْ فَالْتَمِسُوا نُورًا فَضُرِبَ بَيْنَهُمْ بِسُورٍ لَهُ بَابٌ بَاطِنُهُ فِيهِ الرَّحْمَةُ وَظَاهِرُهُ مِنْ قِبَلِهِ الْعَذَابُ) (۱۳) (يُنَادُونَهُمْ أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ) واته: له‌ دنیادا (يُنَادُونَهُمْ أَلَمْ نَكُنْ مَعَكُمْ قَالُوا بَلَىٰ وَلَكِنَّكُمْ فَتَنْتُمْ أَنْفُسَكُمْ وَتَرَبَّصْتُمْ وَارْتَبْتُمْ وَغَرَّتْكُمُ الْأَمَانِيُّ حَتَّىٰ جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ وَغَرَّكُمْ بِاللَّهِ الْغُرُورُ) (۱۴) (يُنَادُونَكَ اللَّهُ بِأَمْرٍ كَبِيرٍ) (۱۵) (الحديد) واته: له‌م رۆژه‌دا پیاوانی دوو‌پوو و ژنانی دوو‌پوو ده‌لین به‌وانه‌ی باوه‌ریان هیناوه: چاوه‌روانیمان بکه‌ن با له‌ روناکییه‌که‌تان وه‌رگین، به‌ گالته‌وه پتیاان ده‌گوترئ: بگه‌پینه‌وه بۆ دواوه‌تان - بۆ دنیا - له‌وی روناکییه‌که‌ بخوازن، ده‌سته‌بجئ شووره‌یه‌که ده‌خريت‌ه نیوان ئیمانداره‌کان و مونا‌فیکه‌کان ده‌رگایه‌کی تیا‌یه دیوی ناوه‌وه‌ی ره‌حه‌تی تیدا‌یه، واته:

ئەوھى لە ئيماندارەكانەوھ ديارە لە دىوى دەرەوھشى سزايە، واتە: ئەوھى لە موناڧىقەكانەوھ ديارە (۱۳) جا دووپوۋەكان بانگى بەھەشتىيەكان دەكەن ئەلەين: باشە ئىمە لەگەل ئىوھ نەبووين؟ موسلمانەكان دەلەين: بەلى بەرۋالەت لەگەلمان بوون، بەلام ئىوھ خۆتانتان تووشى دوو پوۋىيى كرد چاۋەپوانىتان دەكرد تووشى بەلا بىن و ھەمىشە لەدوو دلى گوماندا دەژيان بەرامبەر بەئايىنەكەى خوا و ھىواو ئارەزووى نەشياو فرىوى دان تا فەرمانى خوا ھات شەيتانى خراپكارىش سەبارەت بەپىيارەكانى خوا فرىوى دان (۱۴) ئەمپۆش فېدىيەك لەئىوھو لەوانەش بى بىرۋا بوون وەرنەگىرئ جىگاۋ ماۋاتان ئاگرى دۆزەخە ئەو شايستە ترە پىتان، ئاگرىش خراپ جىگەى گەرانەوھىيە (۱۵).

جا ئيمان دەبىتە پوناكى لەپۆزى قىامەتدا خاۋەنەكەى بەھۆيەوھ پئ دەكات، لەكاتىكدا بى باۋەپو دوو پوۋەكان لەتارىكىدان _ پەنا بەخوا _ نازانن بۆ كوى بپۆن.

﴿۲۳﴾ نوسهر ده‌لئیت: (والإيمان بالأنبياء والملائكة).

واته: باوه‌په‌ئینان به‌پیغه‌مبه‌ران و فریشته‌کان.

پافه/

له‌بنه‌ماو پایه‌کانی ئیمان: باوه‌په‌ئونه به‌فریشته و پیغه‌مبه‌ران (عليهم الصلاة والسلام) نه‌مه‌ش هه‌روه‌کو له‌فه‌رمووده‌که‌ی (جبریل) دا‌هاتوه‌ کاتی به‌پیغه‌مبه‌ری (ﷺ) گوت: (أخبرني عن الإيمان؟، قال: الإيمان: أن تؤمن بالله، وملائكته، وكتبه، ورسله، واليوم الآخر، وتؤمن بالقدر خيره وشره)^{٦٥} واته: فه‌رمووی: ئه‌ی پیم‌بلی ئیمان چیه؟ نه‌ویش فه‌رمووی: ئیمان ئه‌وه‌یه باوه‌پی ته‌واو به‌ئینیت به‌خوای گه‌وره و فریشته‌کانی و کتیبه‌ ناسمانیه‌کان و هه‌موو پیغه‌مبه‌ران و روژی دواپی و باوه‌پیش به‌قه‌زاو قه‌ده‌ر به‌ئینیت چ‌خه‌یر بیت یان خراپ).

له‌قورئانی‌شدا هاتوه: (لَيْسَ الْبِرُّ أَنْ تُولُوا وُجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَلَكِنَّ الْبِرَّ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَالْمَلَائِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيِّينَ (١٧٧) البقرة) واته: چاکه و چاکه‌کاری هه‌ر ئه‌وه‌ نییه‌ ئیوه‌ په‌و له‌خۆپه‌لات بکه‌ن یان خۆرئاوا به‌لکو چاکه‌ی پاست و دروست ئه‌مه‌یه‌ که باوه‌پی پاسته‌قینه‌ی به‌خوا و به‌روژی دواپی و به‌فریشته و به‌کتیبی ناسمانی به‌په‌یامبه‌رانی خوا).

له‌ئایه‌تیک‌ی تردا ده‌فه‌رموویت: (آمَنَ الرَّسُولُ بِمَا أُنْزِلَ إِلَيْهِ مِنْ رَبِّهِ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ لَا تُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْ رُسُلِهِ وَقَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا غُفْرَانَكَ رَبَّنَا وَإِلَيْكَ الْمَصِيرُ (٢٨٥) البقرة) واته: ئه‌م په‌یامبه‌ره و ئه‌و ئیماندارانه‌ی له‌گه‌لایان باوه‌پیان هه‌تاوه و لایان روونه‌ ئه‌و به‌رنامه‌یه‌ له‌لای په‌روه‌ردگاریانه و هاتۆته‌ خوارپ پاسته و

٦٥ / متفق عليه : أخرجه البخاري (٥٠) ومسلم (٩، ١٠) من حديث أبي هريرة وأخرجه مسلم (٨) من حديث عمر

دروست و ھەموشیان بېروایان ھێناو ھەتاک و تەنیاىى خواو فریشتەکانى و کتیبەکانى و پەيامبەرەکانى ھىچ ھەرق و جیاوازیەك لە نێوان پێغەمبەرانى خودا ناکەین بېرومان ھەبە ھەموو خوا ناردوونى و ھەریەكەشیان بە بەرنامەى خۆیەو ھاتوو و ئەلێن و تەى خوامان بىست و گوێزپایەلێ ھەرموودەکانى خواىین ساتۆش ئەى پەرورەدگارمان ھەرچى بھەرمووى ئامادەىین داواى لیبوردنەت لێدەكەین دەسا تۆش لێمان خۆش بێە ئەى پەرورەدگارمان چاکیش دەزانین سەرەنجام گەرانەو ھەشمان تەنھا بۆ تۆیە).

ھەرورەھا خواى گەرە دەفەرمویت: (قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ) (البقرة ۱۳۶) واتە: ئەى بېرواداران بلێن: ئێمە باوەرمان بە خواو بەو (قورئانە)ى بۆمان دابەزیو ھەبەو بەو بەرنامەىە بۆ (ئىبراھىم و ئىسماعىل و ئىسحاق و یەعقوب و نەوەکانیان) نێردراو و بەو کتیبەش بە موسا و عیسا دراو و بەو پەيامەش بە ھەموو پەيامبەرانى تر دراو لە لایەن پەرورەدگاریانەو ھىچ ھەرق و جیاوازییەكیش ناخەینە نێوان ھىچ کامێکیانەو، بە تەنیاىش ملکەچى ھەرمانەکانى ئەوین).

بۆیە پێویستە باوەر بە فریشتەکان بەتێریت، ھەمویان، ئەوەى خواى گەرە ناوى ھێناو و ئەوەى ناوى نە ھێناو، (الملائكة) کۆى وشەى (مَلَك) ھە ئەوانیش جیھانیکن لە جیھانەکانى غەیب، خواى گەرە ئەوانى لە پوناكى دروست کردو، بەلام جێنۆکە خواى گەرە لە ئاگر دروستی کردوون، ھەرورەھا (الانس) مرقەھەکان خواى گەرە لە قوڕ ئەمجار لە ئاوێكى لاوازو بێ ھیز دروستی کردوون، ھەرورەکو خواى گەرە باسى ئەوەى کردو، جا باوەرپوون بە فریشتەکان ئەوانەى خواى گەرە ناوى ھێناو و باسى بۆ کردوون و ئەوانەى ناوى نە ھێناون ئێمە باوەر بە ھەموویان دەکەین، بەلام ئەو کەسەى باوەر بە ھەندیکیان بکات و باوەر بە ھەندیکیان نەکات ئەو کافرە و بێ

باوھەرە بەھەموویان خوای گەورە دەفەر مویت: (قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ وَهُدًى وَبُشْرَى لِلْمُؤْمِنِينَ) (۹۷) مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ (۹۸) البقرة) واتە: ئەى موھەممەد (ﷺ) پێیان بڵێ: ھەر كەسێك خۆى بە دوژمنى جوهرەئىل دەزانى، دەبا لەخەم و خەفەتدا بمرى، چونكە بى گومان ئەو بەفەرمانى خوا ئەم قورئانەى دابەزاندووھ بۆ سەر دل و دەروونى تۆ، ئەو قورئانەش ئەو دەیهێنى، پشتگىرى لەكتىبەكانى بەردەستى دەكا، وەپێنمايى و موژدەيشە بۆ بروداران (۹۷) ھەركەسێك دوژمنى خوا و فریشتە و پەيامبەرەكانى ئەو و جوهریل و مىكائىل بێت لەبەرانبەر ئەو وەيشەوھ بى گومان خوا ناخەزو دوژمنى بى باوھەرە (۹۸).

جا ھەركەسێك باوھەرە بەتەنھا يەك فریشتە نەكات لەفریشتەكان ئەوھ بى باوھەرە بەھەموو فریشتەكان، وەكو جولەكەكان كە دەلێن^{۶۶}: جېرىل دوژمنى ئىمەيە، ئەگەر ئەو كەسەى دابەزىوھتە سەر (مھمد) (ﷺ) جگە لە جېرىل بوايە ئەو ئىمە گوێپاىەلى دەبوین، بەلام جېرىل دابەزىوھتە سەرى و ئەویش دوژمنى ئىمەيە بۆيە باوھەرى پى ناكەین، خوای گەورە ئەم ئایەتەى دابەزاند: (قُلْ مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِجِبْرِيلَ فَإِنَّهُ نَزَّلَهُ عَلَى قَلْبِكَ بِإِذْنِ اللَّهِ) (۹۷) البقرة) ئەوھ لەجېرىلەوھ نىيە بەلكو لە خواوھەيە، جېرىل نێردراوى خوايە وەحى لە ئەستۆدايە.

ھەندى گرووى گومرا ھەن كەخۆيان داوھتە پال ئىسلام دەلێن: - جېرىل خیانەتى لەسپاردەكەى كردوھ، چونكە ئەم پەيامە بۆ (عەلى) بوو بەلام جېرىل خیانەتى لەسپاردەكە كردو دای بە (مھمد) (ﷺ)!

يەكێ لەشاعیرەكانیان دەلێت: (خان الامین فصدھا عن حیدر) واتە: لە عەلى.

نوسەر دەئیت: (ونؤمن بالرسل والانبياء).

النبي: ئەو كەسە يە وەھى بۆ كراو بە شەرعىك و فەرمانى پىئ نە كراو بە گە ياندنى.

الرسول: ئەو كەسە يە وەھى بۆ كراو بە شەرعىك و فەرمانى پىئ كراو بە گە ياندنى.

ھەر ھە جىاوازى لە نىوان (النبي والرسول) ئەو يە كە (الرسول) پەوانە كراو بە شەرعىە تىكى نوئ دابە زىو تە سەر خۆى، بە جىاواز لە گەل (النبي) دا چونكە ئەو پەوانە كراو بە شەرعىە تىك دابە زىو تە سەر پىغە مەرىكى پىش خۆى، وەكو پىغە مەرىانى (بەنى ئىسرائىل) جا ئەوانە بە پەيامە كەى (موسا) -بە تەورات- پەوانە كران، (إِنَّا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ فِيهَا هُدًى وَنُورٌ يَحْكُمُ بِهَا النَّبِيُّونَ الَّذِينَ أَسْلَمُوا لِلَّذِينَ هَادُوا وَالرَّبَّاتُونَ وَالْأَخْبَارُ (۴۴) المائدة) واتە: ئىمە تەوراتمان نار دە خوارى، بىئ شك بۆ ھە موو خىر و چاكە يەك، پىئنامى پووناكايى تىدايە ھە موو ئەو پەيامە رانەى (بەنى ئىسرائىل) -كە بە رەفرمان و ملكە چى برپارى خوا بوون- ھەر بەو تەوراتە داوهرى (موساى) يە كانيان دە كردو زانا خواناسو شەرع زانە كانىشىان).

ئەو پىغە مەرىانە بە تەورات حوكمىيان دە كرد كە دابە زىو تە سەر موسى و بە شەرعىە تىكى سەر بە خۆ نە ھاتوون، بە جىاواز لە گەل (الرسول) دا چونكە بە شەرعىە تىكى سەر بە خۆو دىت و فەرمانى پىئ دە كریت بە گە ياندنى، بە لام (النبي) فەرمانى پىئ دە كریت بە گە ياندنى پەيامە كەى پىش خۆى، پەنگە بۆ باسىكى تايبەت وەھى بۆ بكریت، ئەمە جىاوازىيە كەى، جا ھەركە سىك بە تەنھا يەك پىغە مەرى بىئ باوهر بىت ئەو بىئ باوهر بە ھە موويان، تەنانەت ئەو بىئ باوهر بەو پىغە مەرى بىئ بانگە شەى ئەو دەكات باوهرى پىئ ھەى، چونكە پىغە مەرىان (عليهم الصلاة والسلام) بران، پىغە مەرى خوا (ﷺ) دە فەر مویت: (الأنبياء إخوة لعلات)^{۶۷} واتە: پىغە مەرىان بران

(عات) واتە: چەند بىرايەك يەك باوكيان ھەبى و دايكيان جياواز بىت) يەك زنجىرەن، رىگاكيان يەك رىگاى، جا ھەركەسىك يەككيان بەدرو بخاتەو ھە باوھەپى پى نەكات ئەوا ھەمووى بەدرو خستوتەو، چونكە ئەوھى ئەم پىيەتى ئەو وىترىش پىيەتى، ھەموويان پىيغەمبەرى خوان، جا ئەو كەسەى بانگەشەى ئەو دەكات باوھەپى بە (موسا) يە (عليه الصلاة والسلام) ھەكو جولەكەكان و بى باوھەپى بە (عيسا و محمد) (عليهما الصلاة والسلام) ئەو بى باوھەپى بە ھەموو پىيغەمبەران، تەنانەت بى باوھەپى بە پىيغەمبەرى بانگەشەى ئەو دەكەن باوھەپى پى ھەيە ئەو وىش (موسا) يە، چونكە ئەو كىتابەى موسا ھىناو يەتى باسى (محمد) (ﷺ) دەكات، خوائ گەورە دەفەرموئىت: (الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْنُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ فَالَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ أُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (۱۵۷) الاعراف) واتە: ئەوانەن شوئىنى ئەو پەيامدارو ھەوالدەرى خوائە كە نەخوئىندەيە (مەبەست لە ئوممى) كەسىكە ھىچى نەخوئىندى و نەنوسىبى. ئەو پىيغەمبەرى ناوو سىفەتەكانى لەتەورات و لەئىنجىلدا نوسراو ھەلاى خويان دەستيان دەكەوى فەرمانيان بەچاكە پى دەكا و لەشتى خراپ و ناپەسەند پىيان لى دەگرىت ھەموو شتىكى پاك و خاويئيان بۆ ھەلا دەكا ھەموو شتىكى پىس و زىانبەخشان لى ياساغ ئەكات و بارو تەكلىفى قورس و كۆت و زنجىرى لەسەريان شەتەك درابوو لای دەبا، ئىنجا ئەوانەى پىوايان بەو پەيامبەرە ھىناو بەرپىزو حورمەتەو پايان گرت و ھاوکاری و پشتگىريان لى كردو دواى ئەو پىوناكەش كەوتن لەگەلئا نىردراو ھەوانە بەختيارو سەرفران).

بەلام ھەسودى واى لىكردوون بى باوھەپى بە (محمد) (ﷺ) چونكە ئەوان دەيانەوئىت پىيغەمبەرايەتى لەبەنى ئىسرائىل نەچىتە دەر ئەوان دەيانەوھى فەزلى خوا

قَوْرَخ بىكەن، (أَمْ يَحْسُدُونَ النَّاسَ عَلَى مَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ (٥٤) النساء) واتە: يان ئىرەبىي و حەسادەت بە پىڧەمبەر (ﷺ) و ھارەلانى ئەبەن لەبەر ئەو ە كە خوا ئەو پەلە و دەسەلاتەى _ لەفەزى و مېھرەبانى خۆى _ پى داون؟.

ئەو ەى واى لىكردون حەسودى و خراپەكارىيە، ئەگەر نا ئەوان باش دەزانن ئەو پىڧەمبەرى خوايە (ﷺ)، چونكە باسى ئەم پىڧەمبەرە لەتەورات و ئىنجىلدا دەبيننەو، ھەر ەو ەا عيسا موزدەى بەھاتنى (محمد) (ﷺ) داو ە خواى گەرە دەفەرموئىت: (وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي اسْمُهُ أَحْمَدُ (٦) الصف) واتە: بىريان بىنە كاتى عيساى كوپى مەريەم وتى: ئەى ئەو ەكانى يەعقوب ! بى گومان من پىڧەمبەر و نىرراوى خوام بۆلاى ئىو ە ددانىش بەو تەوراتەدا دەنىم لەبەر دەستمدايە مزگىنىش بەھاتنى پەيامبەرىك دەدەم _ پاش خۆم دى _ ناوى (ئەحمەد) (ﷺ).

ئايە ئەو پىڧەمبەرە كى يە لە پاش عيسا ھاتو ە؟ ھىچ پىڧەمبەرىك لە پاش عيسا نەھاتو ە تەنھا (محمد) (ﷺ) نەبىت و ناوئىشى (ئەحمەد) ەو ناوئىشى (محمد) ە، خاوەنى چەندىن ناو ە، جا ھەركەسىك بى باو ەپ بى بە (عيسا) (عليه الصلاة والسلام) ئەوا بى باو ەپ بوو ەبەھەموو پىڧەمبەران و ھەركەسىك بى باو ەپ بىت بە (محمد) (ﷺ) ئەوا بى باو ەپ بەھەموو پىڧەمبەران، بۆيە خواى گەرە دەفەرموئىت: (كَذَّبَتْ قَوْمُ نُوحٍ الْمُرْسَلِينَ (١٠٥) الشعراء) واتە: ھۆزى (نوح) ىش، پەيامبەرانىان بەدرو خستەو ەو بپوايان پى نەھىتان).

لەگەل ئەو ەى يەكەم پىڧەمبەر نوح بوو ەو ئەوانىش (نوح) يان بەدرو خستەو ە، بەلام دەلئىت پىڧەمبەرانىان بەدرو خستەو ە واتە ئەوانەى لەپاش ئەو ھاتن، چونكە ھەركەسىك يەك پىڧەمبەر بەدرو بخاتەو ەو باو ەپى پى نەبىت ئەوا ھەمووى بەدرو خستەو ەو باو ەپ بەھەمووى نەھىتاو ە، خواى گەرە دەفەرموئىت: (كَذَّبَتْ ثَمُودُ

الْمُرْسَلِينَ (۱۴۱) الشعراء) واتە: ھۆزى (شمود) یش، پەيامبەرانیان بەدرو خستەو ھو
بپوایان پى نەھىتان).

خوای گەورە دەفەر مویت: (كَذَّبَ أَصْحَابُ الْأَيْكَةِ الْمُرْسَلِينَ (۱۷۶) الشعراء) واتە:
خاوەنانی باخە چپو پرەكە ھەموویان پەيامبەرانیان بەدروژن دانا و بپوایان پى
نەھىتا).

كەواتە ھەركەسێك بى باوەر بیت بەیەكێكیان بى باوەر بە ھەمووی، خوای گەورە
دەفەر مویت: (إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ
بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا (۱۵۰) أُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ حَقًّا..
(النساء) واتە: بى گومان ئەوانەى وادلیان درى خواو پیغەمبەرەکانیتی
و دەشیانەوی ئەنیوان خواو پیغەمبەرەکانیدا فەرق و جیاوازی دانین و دەلین ئیمە
باوەر بە ھەندیکیان دەکەین و ھەندیکیشیان بەجی باوەر نازانین و دەشیانەوی ئە
نیوانەدا پێگەیکە بۆ خۆیان دیاری بکەن (۱۵۰) بى دوو دلی ئەمانە کافرو
خاوەناسن.... (۱۵۱).

ھەرچەندە ئەوان باوەریان بە ھەندیکیان بوە بەلام باوەر ھىتان بە ھەندیکیان بەس
نییە، بەلکو پێویستە باوەر بە ھەموویان بەیتریت چونکە ھەموویان پیغەمبەرى خوان،
ھەموویان لەلایەن خداوە ھاتوون یەكەمەكەیان موزدە دەدات بە ھاتنى دوایینەكەیان،
دوایینەكەیان باوەرى بە یەكەمەكەیان ھىتاو، ئەمە مەزھەبى موسلمانان و ئەھلى
سوننە و جەماعە یە.

﴿٢٤﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بأن الجنة حق والنار حق، وأنهما مخلوقتان، الجنة في السماء السابعة، وسقفها العرش، والنار تحت الأرض السابعة السفلى، وهما مخلوقتان، قد علم الله تعالى عدد أهل الجنة ومن يدخلها، وعدد أهل النار ومن يدخلها، لا تفتيان أبداً، بقاءهما مع بقاء الله أبداً الأبدین، ودهر الداهرين، وآدم عليه السلام كان في الجنة الباقية المخلوقة، فأخرج منها بعدما عصى الله عز و جل).

واته: باوەر بەوەی بەهەشت حەقە و ئاگر حەقە، هەردوکیان ئیستا دروستکراون، بەهەشت لە ئاسمانی حەوتەمە و سەقفەکەى عەرشی پەرورەدگارە، ئاگریش لە ژێرەوەی حەوت چینی زەوییە، هەردوکیان دروستکراون، خۆی گەرە ژمارەى ئەهلى بەهەشت دەزانى و ژمارەى ئەوانەى دەچنە بەهەشتەو ژمارەى ئەهلى ئاگر و ژمارەى ئەوانەى دەچنە ئاگرەو دەزانى، هەرگیز لەناو ناچن و مانەوێان هەتا هەتایە، مانەوێان لە گەڵ مانەوێ خۆی گەرەیه تا هەتایە و ئادەم لەم بەهەشتە دروستکراوەکە بوو، لەپاش ئەوەى سەرپێچى خۆی کرد دەرکرا.

پاڤه /

لەپایەکانى ئیمان: باوەرپهێنانە بەپۆژى دواى و هەموو ئەوەى تێیداى، ئەوەى لەپۆژى دوایدا هەیه: بەهەشت و دۆزەخ، ئەو دوو جێگایە مالى و جێگای پاداشتن، جا ئیمانداران لەبەهەشتدان، بۆ خۆپاریزان ئامادەکراوە، بۆ باوەرپان لە ئاگردان، بۆ بۆ باوەرپان ئامادەکراوە، ئەو دوو جێگایە مالى پاداشتن، دونهایش مالى کارکردنە و پاداشتى تێدا نییه، دوا پۆزیش مالى پاداشته و کارى تێدا نییه، جا هەرکەسێک باوەر بەبەهەشت و دۆزەخ نهکات ئەو بۆ باوەرپ، چونکە پێویسته لەباوەرپهێنان بەپۆژى دواى باوەرپهێنانە بە هەموو ئەوەى بە (صحیح)ی دهریاره‌ی پۆژى دواى هاتوه،

ئوه‌ی له‌پۆژی دوااییدا هه‌یه به‌هه‌شت و دۆزه‌خه، ئه‌مه له‌قورئاندا له‌چه‌ندین شوێن باسکراوه، جا هه‌رکه‌سیک باوه‌ری پێیان نه‌بی و یان ته‌ئویلیان بکات وه‌کو (القرامطة) و (الباطنية) چونکه ئه‌وان ته‌ئویلیان ده‌که‌ن، جا ئه‌وانه بی باوه‌رن به‌خوا، بۆیه ده‌بی باوه‌ر به‌به‌هه‌شت و دۆزه‌خ بی، ئه‌و دووما‌له دوومالی حه‌قیقین، جیگایه‌کی بۆ برواداران و جیگایه‌کی بۆ بی باوه‌رانه، هه‌ردوو ده‌مێننه‌وه ئیستا هه‌ن، ئیستا دروستکراون، ده‌مێننه‌وه هه‌رگیز له‌ناو ناچن، خوای گه‌وره ده‌رباره‌ی به‌هه‌شت ده‌فه‌رمویت: (أَعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ (۱۳۳) آل عمران) واته: ئاماده‌کراوه بۆ پارێزکاران).

ده‌رباره‌ی ناگر ده‌فه‌رمویت: (أَعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ (۱۳۱) آل عمران) واته: ئاماده‌کراوه بۆ بی باوه‌ران).

وشه‌ی (أَعِدَّتْ): به‌لگه‌یه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی ئیستا هه‌ن و ئاماده‌کراون، مانای ئه‌وه نییه له‌پاشدا دروست ده‌کری، به‌به‌لگه‌ی ئه‌وه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) باسی چه‌ند شتیکی کردوه به‌لگه‌ن له‌سه‌ر بوونی به‌هه‌شت و دۆزه‌خ له‌ ئیستادا، له‌و به‌لگانه ئه‌و فه‌رمووده‌یه که ده‌فه‌رمویت: (إِنَّ شِدَّةَ الْحَرِّ مِنْ فِجْ جَهَنَّمَ)^{۶۸} واته: سه‌ختی و توندی گه‌رمایی له‌ گه‌رو گه‌رمی جه‌ه‌نمه).

ده‌رباره‌ی توندی ساردییه‌که‌ی فه‌رمویه‌تی: (جَعَلَ اللَّهُ لَهُمْ نَفْسًا فِي الصَّيْفِ، وَذَلِكَ أَحْرُّ مَا تَجِدُونَ، وَنَفْسًا فِي الشِّتَاءِ، وَذَلِكَ شِدَّةُ الْبَرْدِ فَهُوَ مِنْ زَمْهَرِيرٍ جَهَنَّمَ)^{۶۹} واته: خوای گه‌وره دوو هه‌ناسه‌ی بۆ جه‌ه‌نمه‌م داناوه: هه‌ناسه‌یه‌کی له‌ هاویندا، ئه‌ویش سه‌ختترین گه‌رماییه که ده‌بینین وه هه‌ناسه‌یه‌کی له‌ زستاندا، ئه‌ویش سه‌ختترین ساردییه هه‌ر ئه‌ویش له‌ زه‌مه‌ری جه‌ه‌نمه).

۶۸ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۵۱۱) ومسلم (۶۱۶) .

۶۹ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۵۱۲) ومسلم (۶۱۷، ۶۱۵) .

ئەمەش بەلگەيە لەسەر ئەوەى ئىستەن، ھەرۈەھا بەھەشتىش ئىستە ھەيە
خوای گەورە بۆ خۇپاريزان ئامادەى کردوۋە، چەند فرىشتەيەكى بۆ ديارى کردوۋە، لە
فەرمودەكەى (عبادەى كۆپى (الصامت) دا ھاتوۋە پىغەمبەرى خوا (ﷺ)
فەرمويەتى: (من شهد أن لا اله الا الله، وأن محمداً رسول الله، وأن عيسى عبدالله ورسوله،
وكلمته ألقاها الى مريم، وروح منه، وأن الجنة حق و النار حق، أدخله الله الجنة على ما كان من
العمل)^{۷۰}. واتە: ھەرکەسى شايەتى بدات كەوا ھىچ خوايەك نىيە شايستەى پەرستىن
بىت تەنھا (الله) نەبىت و محمد (ﷺ) پىغەمبەرى و نىردراوى ئەوۋە عيسا بەندەو
پىغەمبەرى ئەوۋە، وشەيەكى پىرۆزى ئەو ھەلى داوۋە بۆ مريەم و بەخشىيە ئەو و
رۇحىكە لە لاين خوداوۋە دروستكراوۋە، بەھەشت ھەقە و دۆزەخ ھەقە، ئەوا خوای
گەورە دەيخاتە بەھەشتەو ئەگەر لەسەر ھەر كارىك بىت).

بەلگە لەم فەرمودەدا ئەوۋەيە كە دەفەرمويت: (وأن الجنة حق و النار حق). ھەرۈەھا
پىغەمبەرى خوا (ﷺ) شەوانە نويزەكانى بەو دوعايە دەست پى دەكرد: (لِقَاؤُكَ حَقٌّ
وَوَعْدُكَ الْحَقُّ وَالْجَنَّةُ حَقُّ وَالنَّارُ حَقٌّ)^{۷۱} واتە: (گەيشتن بە تۆ راست و رەوايە، بەلئىنەكانت
راست و رەوان، بەھەشت راست و رەوايە و ناگر راست و رەوايە).

مەبەست لە: (وَأَنَّهُمَا مَخْلُوقَتَانِ) واتە: ئىستە دروستكراون.

مەبەست لە: (الجنة في السماء السابعة وسقفها العرش).

ئەمە لە فەرمودەيەكى (صحيح) دا ھاتوۋە: (إن في الجنة مائة درجة، أعدها الله
للمجاهدين في سبيل الله، ما بين الدرجتين كما بين السماء والأرض، فإذا سألت الله فأسأله

۷۰ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۳۲۵۲) ومسلم (۲۸) .

۷۱ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۱۰۶۹) ومسلم (۷۶۹) .

الفردوس، فإنه أوسط الجنة، وأعلى الجنة و فوقه عرش الرحمن، ومنه تفجر أنهار الجنة^{۷۲} واته: له به‌هه‌شتدا سه‌د پله‌هه‌یه، خوای گه‌وره‌ه ناماده‌ی کردوه بق تیکۆشه‌ران نه‌وانه‌ی له پیتناو نه‌ودا تیده‌کۆشن، له نیوان دوو پله‌یدا هه‌روه‌کو نیوان ناسمان و زه‌وییه، جا هه‌ر کانتیک داواتان له خوا کرد نه‌وا داوای فیرده‌وس بکه‌ن، چونکه نه‌وه ناوه‌راستی به‌هه‌شته‌و به‌رزترین جینگه‌ی به‌هه‌شته‌و عهرشی خودا له‌سه‌ره‌وه‌ی نه‌وه، هه‌ر له‌ویوه روباره‌کانی به‌هه‌شت ده‌رده‌چیت).

به‌لگه‌یه به‌هه‌شت له‌ناسمانه له (علیین) خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْأَنْبَارِ لَفِي عِلِّيَّيْنِ (۱۸) المطففين) واته: ناگادارین! کارنامه‌ی چاکان له‌جینگه‌یه‌کی زۆر به‌رزو بلنددایه له‌به‌هه‌شتدا) سه‌ره‌وه‌ی هه‌ر شتیک.

ئاگریش له‌خواری خواره‌وه‌یه: (كَلَّا إِنَّ كِتَابَ الْفُجَّارِ لَفِي سَجِّينٍ (۷) وَمَا أَذْرَاكَ مَا سَجِّينٌ (۸) المطففين) واته: ده‌ست له‌یاریکردن به‌پیتوانه‌و ته‌رازوو هه‌لگن به‌پاستی کارنامه‌ی به‌دکاران له‌جینگه‌یه‌کی زۆر ته‌نگ و قولی دۆزه‌خ دایه پیتی ده‌لێن (سجین) (۷) چی تۆی شاره‌زا کرد (سجین) چیه؟ (۸).

مه‌به‌ست له: (قد علم الله تعالى عدد أهل الجنة ومن يدخلها).

خوای گه‌وره به‌عیلمی نه‌زه‌لی خۆی هه‌موو شتیک ده‌زانێ، له‌وانه: — نه‌هلی به‌هه‌شت ده‌زانێ و ده‌زانێ کێ ده‌چیته ناوی و نه‌هلی دۆزه‌خ ده‌زانێ و ده‌زانێ کێ ده‌چیته ناوی، هه‌چ شتیک لای نه‌و شاراوه‌ نییه هه‌موو شتیک زانیوه‌و له (اللوح المحفوظ) دا نوسیویه‌تی.

مه‌به‌ست له: (لاتفنيان أبداً).

۷۲ / قال الألباني في "السلسلة الصحيحة" ۲ / ۶۲۶ : أخرجه البخاري (٤ / ١٤ ، ٩ / ١٠١) و أحمد (٢ / ٣٣٥ ،

٣٣٩) و البيهقي في " الأسماء " (٣٩٨) .

بەھەشت و دۆزەخ دەمىننەۋە ھەرگىز لەناو ناچن، ئەمەش ۋەلامى ئەو كەسانەى تىدايە كەوا دەلەين بەھەشت و دۆزەخ لەناو دەچن و نامىنن، دەلەين: بۆ ئەۋەى بەشدارى نەكەن لەگەل خوادا لەمانەۋەياندا، ئەوانە پىگرن لەبوونى زنجىرەى لە رابوردوداۋ زنجىرەى لەئايىندەدا، ئەمەش نەقامى ئەوانە. ئىمەيش دەلەين: - جىياۋازى ھەيە لەئەبەدىيەتى خوا و ئەبەدىيەتى بەھەشت و دۆزەخدا، ئەبەدىيەتى خوا لايەقى خۆيەتى، سىفەتتەكى لەسىفەتەكانى بەلام ئەبەدىيەتى بەھەشت و دۆزەخ بە مانەۋەى خودايە و دروستكراۋى خوايە، كەواتە ئەبەدىيەتتىكى دەستكەوتە، خۋاى گەرە خۋى ئەبەدىيەتى پى بەخشىۋە، بەلام ئەزەلىيەت و ئەبەدىيەتى خوا سىفەتتەكى لەسىفەتەكانى، واتە سىفەتتەكى زاتى خۆيەتى.

مەبەست لە: (بقاؤهما مع بقاء الله أبد الأبدین).

مانەۋەيان لەگەل مانەۋەى خوادايە، مانەۋەى خوا كۆتايى نىيە ھەرۋەھا مانەۋەى بەھەشت و دۆزەخ كۆتايى نىيە، ھىچ لە يەكجۈۋىتەك لەنتوان ئەو دوو مانەۋەى ئەو دوو ئەبەدىيەتەدا نىيە ۋەكو سىفەتەكانى تر.

مەبەست لە: (ودھر الدھرین) بۆ دۇنياۋىيەتە.

مەبەست لە: (وآدم عليه السلام كان في الجنة الباقية المخلوقة).

كاتى خۋاى گەرە (ئادەم)ى دروست كردو ئەو پىزەى لىترا لە لايەن خوداۋە، فەزلى ئەو دەرگەوت بەسەر فرىشتەكاندا، ئىبلىس ھەسوۋى برد لەسەر ئەۋە سوژدەى بۆ نەبرد، سەرپىچى خۋاى گەرەى كرد لە روۋى ھەسادەت و خۆ بەزىلاننەۋە. خۋاى گەرە بەئادەمى فەرموو: (اسْكُنْ أَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ وَكُلَا مِنْهَا رَغَدًا حَيْثُ شِئْتُمَا (۳۵) البقرة) واتە: خۆت و ھاۋسەرەكەت (ھەوا) لەبەھەشتدا نىشتەجى بىن و لەھەركۆيى ھەز دەكەن پىنق و پۆنى بەرفراوان بخۆن).

بۆيە دابەزىنە سەر زەوى، خىۋى گەرە لەئادەم خۆش بوو چونكە خۆى و خىزانەكەى تەوبەيان كىردو گەرەپانەو، (قَالَ رَبَّنَا ظَلَمْنَا أَنْفُسَنَا وَإِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ) (۲۳) الاعراف) واتە: وتيان: پەرەردىگارمان! تاوانى خۆمان بوو، ھەر خۆشمان بووین سىتەممان لەخۆمان كىرد، ئىستائىش ئەگەر لىمان خۆش نەبى و مېھرەبانىمان لەگەل نەكەيت دەچىنە پىزى زىانمەندانەو.

(وَعَصَى آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَى) (۱۲۱) ثُمَّ اجْتَبَاهُ رَبُّهُ فَتَابَ عَلَيْهِ وَهَدَى (۱۲۲) طە) واتە: لەبەرى درەختەكەيان خوارد ئىتر جىل و بەرگى بەھەشتيان لەبەرا نەماو پەوت و قووت مانەو و شەرمى خۆيان بۆ دەرگەوت بەپەلە خەرىك بوون و ھەوليان دا بەگەلاى درەختەكانى بەھەشت عەرەتەيان داپۆشن (۱۲۱) ئا بەم شىۋەيە ئادەم سەرپىچى لەپەرەردىگارى خۆى كىردو لەپى دەرچوو پاشان پەرەردىگارى ھەلىبىژارد بۆ پىتغەمبەرىتى و لەخۆى نزىكى خستەو و تەوبەشى لى وەرگرت و شارەزاو پىنمايى كىرد (۱۲۲).

جا ئادەم و ھەوا تەوبەيان كىردو گەرەپانەو بۆلاى خوا، خوايش تەوبەكەيانى وەرگرت، بەلام ئىبلىس بەردەوام بوو لەخراپەكارىيەكەى و تەوبەى نەكرد، بۆيە خىۋى گەرە لەپەرەمەتى خۆى دوورى خستەو و لەغەتى لىكردو كىردو پەسەسە چاۋەى ھەموو خراپەكارىيەكەى.

مەبەست لە: (فَأَخْرَجَ مِنْهَا بَعْدَ عَصَايَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ).

دەرگىردنى لەبەھەشت وەكو سزايەكى تاوانەكەى بوو، بەلام تەوبەى كىردو گەرەپانەو بۆلاى خوا، ھەرەكو خىۋى گەرە ئەو ھى بۆ باسكىردووين لەقورئاندا.

﴿۲۵﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بالمسيح الدجال).

واتە: باوەرھێنان بە – ھاتنى – مەسیحى دەججال.

پاڤە:

لەبنەماکانى ئەھلى سوننە و جەماعەيە: – باوەرھێنانە بەھاتنى مەسیحى دەججال، ئەویش کابرایەكە لەنەوھى ئادەم لەناو جولهكەكاندا دەرەچیت و جولهكەكان شویتى دەكەون، ئەویش ئەو (مەھدى)یە جولهكەكان چاوەپوانى ئەون، چونكە مەھدى ھەموو كەسێك بانگەشەى بۆ دەكەن، جولهكە بانگەشەى بۆ دەكەن و باوەرپیان پێتەتى و مەھدیەكەى ئەوانش (مەسیحى دەججال)ە، گرووی شیعە چاوەپوانى ئەو (مەھدى)یە دەكەن لەژێرزەمینەكەدا خۆى شارەدووەتووە ھەروەكو دەلێن و لەنەوھى ئیمامى حوسین، ئەھلى سوننە و جەماعەش چاوەپوانى ئەو مەھدیە دەكەن كە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) باسى بۆ كردووین لە فەرموودە پاست و دروست و (متواتر)ەكاندا بەمانا، ئەویش کابرایەكە لە (آل البيت) ى پێغەمبەرەو لەنەوھى (حەسەن)ى كۆپى (علی)یە، لەكۆتا سەردەمدا دەرەچى و موسلمانان بەیعەى پى دەدەن و لەپێناوی خوادا جیھاد دەكات، زەوى پى دەكات لە دادپەرەرى و پێش نوێژى بۆ موسلمانان دەكات، لەكاتێكدا ئەوان بەو شیۆن مەسیحى دەججال دەرەچى، بەردەوام موسلمان لەتیکۆشاندا بەرانبەر بەئەو تاكو عیساى كۆپى مەریەم دادەبەزى كەواتە لەویدا دوو (مەسیح) ھەيە: _

۱/ مەسیحى گومراى ئەویش دەججالە.

۲/ مەسیحى ھىدايەت ئەویش عیساى كۆپى مەریەمە.

مەسیحى دەججال پى دەگوتریت (المسیح) لەبەر پەلە پۆشتنى بەسەر زەویدا، چونكە خواى گەرە ھۆكارەكانى بۆ ئاسان دەكات بتوانى بەو پەلەيە بەسەر زەویدا

بىرۋات، بۆ ئازاردان و خراپەكارى و فېتنە، پېتى دەگۈرتىت دەججال ئەۋىش لە (دجل) ھە ھاتوۋ بە واتاى (درى) دېت، چونكە دەججال: زىادەپەرەھى دەكات لەدرۇدا، ئەو كەسىكى درۆزە، تاكو ئەو رادەيەى بانگەشەى ئەو دەكات ئەو خوايە، خەلگى بەھۆيە ھە توۋشى فېتنە دېن تەنھا كەسانىك نەبېت خۋاى گەورە دامەزراۋى كرديبتن، بەھەشت و ئاگرى پېيە، شتى ئاناسايى ئەنجام دەدات ئەۋىش بىرىتى يە لە: شتى ئاناسايى شەيتانىيە ھە رامات نىيە، بەلكو شتى ئاناسايى شەيتانىيە، خۋاى گەورە لەسەر دەستى ئەنجامى دەدات بۆ فېتنە ھە تاقىكرنە ھەى بەندەكان، ھاتنى زۆر ترسناكە بۆيە پېغەمبەرەن خەلگىيان لى ئاگادار كرپوۋتە ھە، لەھەموويان زىاتر پېغەمبەرمان (محمد) (ﷺ) خەلگى ئاگادار كرپوۋتە ھە ھەرمانى پى كرپوۋن پەنا بەخۋا بگىرىن لە فېتنەى ئەو لە دوايىن (تشهدى) نۆيژەكانماندا، چونكە ئېمە پەنا بە خۋا دەگىرىن لە چۋار شت: لە سزاي جەھەنەم و سزاي ناوگۆر و لەفېتنەى ژيان و مردن و لە فېتنەى مەسىحى دەججال.

فېتنەى دەججال گەورەترىن فېتنەيە لەسەر پوۋى زەۋيدا پوۋدەدات _ پەنا بە خۋا _ ئەمە مەسىحى دەججالە، لەو كاتەى ئەو تەنگى بەمۇسلمان ھەلچنىۋە ئازاريان دەداۋ تاقىيان دەكاتە ھە لەو كاتەدا مەسىح (عيساي كوپى مەريەم) لەئاسمانە ھە دادەبەزىت، شوۋىن دەججال دەكەۋىت و دەيكوزىت، مۇسلمان لەخراپەى پزگاريان دەبى و دەسەلات دەگىرتە دەست و لەسەر زەۋيدا دادەپەرەھى بەرقەرار دەكات و خاچ دەشكىنى و بەراز دەكوزىت ھە ھېچ دىنىك نامىنى تەنھا دىنى ئىسلام نەبېت، يەھۇدىيە ھە نەصرانىيە ھە ھەموو دىنە كافەرەكانى تر پوۋچەل دەكاتە ھە، ھېچ دىنىك نامىنى تەنھا ئىسلام نەبى و بە شەرىعەتەكى (محمد) (ﷺ) ھەكەم دەكات و دەبېتە شوۋىنكەۋتەى ئەو چونكە ھېچ پېغەمبەرەك لەپاش محمد (ﷺ) نىيە، (مەسىح)

دادەبەزى ۋەكو شوپىنكەۋتەى پېغەمبەرى خوا (ﷺ)، بە شەرىعەتەكەى ئەۋ حوكم دەكات، شەرىعەتى ئىسلام، ئەمە باسى دەرگەۋتنى دەججال و دابەزىنى مەسىحە.

بە عىسا دەگوتىت مەسىح: - دەلېن چونكە دەست بەسەر ھەر نەخۇشىيەكدا بەيىنى ئەۋا بە ئىزنى خوا چاك دەبىتەۋە، ئەمەش لە (موعجىزات)ى ئەۋە، ئەۋ دەستى دەھىنى بەسەر چاۋى كۆيۈ كۆيۈ زىكماك و گەر دا بەھۋى دەست پى ھىنانەكەيەۋە چاك دەبىتەۋەۋە نامىنى بۆيە پى دەگوتىت مەسىح بە واتاى: (الماسح).

﴿۲۶﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بنزول عيسى ابن مريم (عليه السلام) ينزل فيقتل الدجال ويتزوج ويصلي خلف القائم من آل محمد (ﷺ) ويموت ويدفنه المسلمون).

واتە: باوەرھێنان بەدابەزینی عیساى کۆپى مەریەم (عليه السلام)، دادەبەزى و دەججال دەکوژیت، ئن دەھینى و نوێژ دەکات لە پشت مەھدیەوہ کہ لە بنەمالەى پێغەمبەرى خودایە (ﷺ) و دەمریت و موسلمانان دەینێژن.

مەبەست لە: (والإيمان بنزول عيسى ابن مريم (عليه السلام)).

ئەوہش لەنیشانە گەرەکانى قیامەتە.

مەبەست لە: (نزوله).

واتە لەئاسمانەوہ، چونکە خوای گەرە بەرزى کردەوہ کاتى جولەکەکان وىستیان بیکوژن، ھاتن بۆلای بەمەبەستى کوشتن و لەخاچدانى و چوونە ژوورەوہ بۆلای، خوای گەرە لەبەر دەستیاندا بەرزى کردەوہ لەکاتیگدا ئەوان ھەستیان پى نہ کرد، شیۆھى عیسا درا بەسەر کابرایەگدا ئەوانیش ئەو کابرایەیان کوشت وایان زانى مەسیحە، کہ چى ئەو نہ بوو، خوای گەرە دەفەرمویت: (وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ هُمْ (۱۵۷) النساء) واتە: کہ چى نہ توانییان بیکوژن و نہ توانیشیان لە قەنارەى بدەن وەکو خۆیان کردیانە ھەرا، بەلکو سەریان لى تیکچوو بوو، پیاویکیان دیت لە بیچم و شگڵدا وایان زانى (عیسا)یە و لە قەنارەیان دا.

خوای گەرە شیۆھى دا بەسەر ئەو کابرایە، دەلین: - چونکە ئەو پیاوہ شوینی عیساى بەئەوان گووت، خوای گەرە بەو شیۆھى تۆلەى لى سەندەوہ، ھەرەھا دەلین: - ئەو کابرایە لەشوینکەوتوانى (عیسا) بوو لە (الحواریین) بوو عیسا پى

فەرموو: - خەوای گەورە شێوەی من دەخاتە سەر تۆ و بەهەشت دەست دەکەوێت، ئەو کابرایەش پەزى بوو بە شوپەاندن بە ئەو و بە کوشتن و لەخاچدان، چونکە ئەو بەو بەهەشتی دەوێ.

مەبەست لە: (يَنْزِلُ فَيَقْتُلُ الدَّجَالَ).

دەججال دەکوژێت لە دەرگای (لە) ئەویش جێگایەکی دیار و ئاشکرایە، عەسای کوری مەریەم بەدەوای دەججالدا دەچێ، کاتی دەیبینی دەججال دەتوێتەو، هەروەکو چۆن خۆی لە ئاودا دەتوێتەو، ئەمجار لێی نزیک دەبێتەو بەخەنجەرەکی لێی دەدا و دەیکوژێ.

مەبەست لە: (وَيَتَزَوَّجُ وَيَصْلِي خَلْفَ الْقَائِمِ مِنْ آلِ مُحَمَّدٍ (ﷺ)).

مەبەست لە: (وَيَتَزَوَّجُ) لەچەند ئەسەرێکدا هاتوووە کەچی جێگیر و ئیستات نەبوە.^{٧٢} بەلام نوێژکردنی لەپشت مەهەدیەو ئەو جێگیر و سابیتە، مەهدی داوای لێ دەکات پێش نوێژی بکات بۆ موسڵمانان، چونکە ئەو لەکاتی نوێژی بەیانیدا دادەبەزێ، موسڵمان کۆبونەتەو بە مەبەستی ئەنجامدانی نوێژ، بۆیە مەهدی داوای لێ دەکات پێش نوێژی بۆ موسڵمانان بکات، (مەسیح)یش دەلێت: (لا، بعضکم لبعض أئمة)^{٧٤} واتە: (نەخێر، هەندیکتان پێشەوای هەندەکی ترن) بۆیە لەپشت مەهەدیەو نوێژ دەکات.

و (القائم) مەهەدیە، ناوی (محمدی کوپی عبدالله)یە، ناوی وەکو ناوی پێغەمبەر (ﷺ) و ناوی باوکی وەکو ناوی باوکی پێغەمبەر (ﷺ)، ئەویش لەنەوێ (حەسەن ی کوپی عەلی)یە، دەلێن: حیکمەت لەوێدا -والله اعلم- کاتی حەسەن

٧٢ / تەماشای: فتح الباری (٦/ ٤٩٣) و عمدة القاري (١٦/ ٤٠) بکە.

٧٤ / رواه مسلم: (١٣٧/١) برقم (١٥٦).

لە خىلافەت ھاتە خوارەو ھە تەسلىمى دەستى معاويىيەى کرد لە پېناوى پاراستنى خويىنى موسلمان، خواى گەرە بەو پەرزدارى کرد کە وا مەھدى لە نەو ھى ئەو بىت.

مە بەست لە: (ویموت ویدفنه المسلمون).

ئەمە لە قورئاندا ھاتو، خواى گەرە دەفەر مویت: (وَإِنْ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ إِلَّا لَيُؤْمَنَّ بِهِ قَبْلَ مَوْتِهِ (۱۵۹) النساء) واتە: کاتى عیسا لە ئاسمان دیتە خواری گشت خاوەن کتیبەکان بەر لە مەرگى عیسا بپواى پى دینن).

ئەو دەمریت ھەر ھە کو چۆن خەلکى دەمریت، (وَمَا جَعَلْنَا لِيَشْرَ مِنْ قَبْلِكَ الْخُلْدَ أَفَإِنْ مِتَّ فَهُمْ الْخَالِدُونَ (۳۴) الانبياء) واتە: ئیئە پيش لە تۆ وامان نە کرد مریو ە نە مرى ئایا نە گەر تۆ بمرى، ئەوانە ژيانى ھە تا ھە تاييان دەبى؟!)

ئەو لە کۆتايى تەمەنیدا دەمریت ئەو تەمەنەى خواى گەرە بۆى نوسیو، موسلمانان دەننن ھەر ھە کو چۆن مردو ە کانیا ن دەننن.

﴿۲۷﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بأن الإيمان قول وعمل ونية يزيد وينقص يزيد ما شاء الله وينقص حتى لا يبقى منه شيء).

واتە: (باوەر بەوەی ئیمان وتەو کردەووە نیهتە، زیاد دەکات و کەم دەکات، زیاد دەکات تا خواى گەورە ویستی لەسەر بیت، کەم دەکات تا کو هیچى لى نامىتى).

رافە/

(الایمان) لە زمانەوانیدا: - بەپراستزانیىكى دلتیاییه، کە دلتیایى لە گەلدایه و هیچ گومانى تیدا نه بیت، دەگوتریت: (آمن له) واتە: باوەرى پى کرد، بە راستى زانى، (وَمَا أَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا) (۱۷) یوسف) واتە: باوەرمان پى ناکەیت، (فَأَمَّنْ لَهُ لُوطُ) (۲۶) العنكبوت) واتە: باوەرى بە ئیبراهیمی مامی کرد.

بەلام (الایمان) لەشەرعدا: بریتییه لە باوەرپوون بەدل و وتنى بە زمان و کارکردن بە ئەندامەکان، زیاد دەکات بەگوێرەیه لى و کەم دەکات بەسەرپىچى، ئیمان دروست نابیت ئیلا بەهەموو ئەم شتانه نه بى، جا هەرکەسى باوەرى پى هینا بەدل و بەزمانى باوەرى پى نه هینا ئەو ئیماندار نییه، چونکە خواى گەورە دەریارەى بى باوەرمان فەرموویه تی: (قَدْ نَعْلَمُ إِنَّهُ لَيَحْزُنُكَ الَّذِي يَقُولُونَ فَإِنَّهُمْ لَا يُكَذِّبُونَكَ وَلَكِنَّ الظَّالِمِينَ بِآيَاتِ اللَّهِ يَجْحَدُونَ) (۳۳) الانعام) واتە: چاک ئەزانین بەو قسانەى کافرو بى باوەرمان بەرامبەر بەتۆ دەیکەن دل زویر ئەبیت، لەپراستیشدا لەسەر بنەمایەك بەدرؤزنت نازانن، بەلکو لەبەر ئەمەیه ستمکارو بى باوەرمان، کردوویانە کە هەردەم نكو لى و ململانى ئایەتەکانى خوا بکەن).

دەریارەى فیرەون فەرموویه تی: (قَالَ لَقَدْ عَلِمْتُ مَا أُنْزِلَ هَؤُلَاءِ إِلَّا رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ) (۱۰۲) الاسراء) واتە: مووسا وتى: ئەى فیرەون ! بەپراستى تۆ چاک دەزانى

كە ئەو بەلگەو ئايەتەنە لەخۆيانەو نەهاتوون بەلگەو ھەر پەرەردەگارى ئاسمانەكان و زەوى ناردوونى).

ھەرۆھەا خۆى گەورە دەربارەى بى باوەرەن فەرەموویەتى ئەوانەى ئايەتەكانى بەدرۆ دەخەنەو: (وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَفَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا (۱۴) النمل) واتە: نەگۆلەیان کردو لەناخى دەروونیاندا متمانەو یەقینیان ھەبوو بەپراستییان نەگۆلەیان کردن لەپرووى ستەمكارى و خۆ بەزلزانیەو).

كەواتە ئیمان ھێنان تەنھا بەدل بەس نییە ھەرۆھەكو گرووى (المرجئة) دەلێن، ئەو ئیمان نییە، ھەرۆھەا ئیمان تەنھا بەزمان بەس نییە چونكە ئەمە ئیمانى دوپۆووەكانە، (يَقُولُونَ بِاللَّيْسَتِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمُ) (الفتح/ ۱۱) واتە: شتێ بەزمانیان دەلێن غەیری ئەو یە لەدلیاندا یە).

ھەرۆھەا ئیمان بەدل و وتنى بەزمان تەنھا بەس نییە ھەرۆھەكو ھەندى لە (المرجئة) كان دەلێن، ئەمە بەس نییە بەلگەو دەبى بەئەندامەكان كار بەكریت، جا ئەو كەسەى ئیمان دەھێنى بەدل و بەزمانى بەلام نوێژ ناكات ھەرگیزو پۆژوو ناكریت وە فەرزى حەج جى بەجى ناكات، ھىچ كارىك لەكارەكان ئەنجام نادات ئەوا كافەرە، ھەرچەندە بەزمانى ئیمان بەھێنى و بیلێت و بەدلى باوەرى پێى ھەبێت وەشایەتى بدات كە: (لا اله الا الله محمد رسول الله) بەلام وازى لەكارکردن ھێناو بەبى ھىچ بیانوویەك ئەو نایكاتە ئیماندار، ئیلا كەسێك نەبێت بە ھۆى عوزرێكەو واز لەكار بەھێنى وەكو كەسێكى ناچار (مكره) یان لەبیری چووبى یان نەفام، ھەرۆھەا كەسێك بێتە ناو ئیسلامەو بەلام نەتوانى كارێك بكات، وەكو كەسێك بێتە موسلمان و یەكسەر بەمریت، ئەو لێپرسینەو ھى كارى لەگەڵدا ناكریت چونكە ئەو نەیتوانى، ھەرۆھەا كەسێك عەقلى تێك چوو بێت ئەو كەسە ناتوانى كار بكات، بەلام كەسێك بتوانى كارىكات و بەیەكجارى وازى لى بەھێنى ئەو ئیماندار نییە.

هه‌ندیکیان بۆ پیناسه‌ی ئیمان مه‌سه‌له‌ی چواره‌می بۆ زیادکردوه (هه‌روه‌کو نوسه‌ر باسی کردوه) ئه‌ویش شوینکه‌وتنی سوننه‌ته، ده‌لێن: (الإيمان: قول واعتقاد و عمل وسنة) واته: ئیمان: وته‌و باوه‌پو کرده‌وه‌و سوننه‌ت، واته: شوینکه‌وتنی سوننه‌ت، به‌م پێیه‌ بیدعه‌کاران ده‌رده‌چن، ئه‌وانه‌ی به‌سوننه‌ت کار ناکه‌ن، به‌لکو به‌داهینراوه‌کان کار ده‌که‌ن ئه‌مه‌ش نوسه‌ر باسی کردوه له‌و وته‌یه‌ی که ده‌لێت: (نية وإصابة) واته: کارکردن به‌سوننه‌ت، به‌لام که‌سیک به‌هه‌له‌ کاربکات له‌بیدعه‌و خورافات و داهینراوه‌کان ئه‌وه نابێته ئیمانداران.

مه‌به‌ست له: (ویزید بالطاعة).

ئه‌مه له ته‌واوکاری پیناسه‌که‌یه، که‌وا ئیمان زیاد ده‌کات به‌ گوێپایه‌لی، ئه‌مه‌ش به‌پوونی و ئاشکرا له‌قورئاندا هاته‌وه:

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَيَزِدُ اللَّهُ الَّذِينَ اهْتَدَوْا هُدًى (٧٦) مريم) واته: ئه‌و که‌سانه‌ش خوا پێنمای کردوون بۆ پێگه‌ی سه‌رفرازی و به‌ختیاری، زیاتر پێنوێنیان ئه‌کا).

هه‌روه‌ها خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَإِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ آيَاتُهُ زَادَتْهُمْ إِيمَانًا (٢) الأنفال) واته: هه‌رکه‌ ئایه‌ته‌کانیشی ده‌خوینرێته‌وه به‌سه‌ریاندا باوه‌ریان زیاد و به‌هێز ئه‌بی. (وَيَزِدَادَ الَّذِينَ آمَنُوا إِيمَانًا) المدثر / (٣١) واته: بۆ ئه‌وه‌ش بپوێنێت زیاتر بپوێنێت دامه‌زێت).

ئه‌مه پوون و ئاشکرایه که‌وا ئیمان به‌گوێپایه‌لی زیاد ده‌کات.

مه‌به‌ست له: (وينقص بالمعصية).

چونکه ئه‌و شته‌ی زیاد ده‌کات که‌میش ده‌کات، هه‌روه‌ها له‌فه‌رمووده‌یه‌که‌دا هاته‌وه: (أَنْ الَّذِي لَا يَنْكُرُ الْمُنْكَرَ بَقَلْبِهِ لَيْسَ وراءَ ذَلِكَ مِنَ الْإِيمَانِ حَبَّةُ خَرْدَلٍ)^{٧٥} واته: ئه‌و که‌سه‌ی

ئىنكارى لە مونكەر ناكات چىتر لە پاش ئەو بە ئەندازەى تۆۋىكى خەردەل ئيمان نىيە) .

بەلگەيە لەسەر ئەوئەى ئيمان لاواز دەبىت تاوھكو بە ئەندازەى دەنكە خەردەلئىكى لى دىت، ھەروھە لەفەرموودەيەكى (صحيح)ى تردا ھاتوھ: (أَنَّهُ يَخْرُجُ مِنَ النَّارِ مَنْ كَانَ فِي قَلْبِهِ أَدْنَىٰ أَذْنَىٰ مِثْقَالَ حَبَّةٍ مِنْ خَرْدَلٍ مَنْ إِيمَانٍ)^{۷۶} واتە: خوای گەورە لە ئاگردا كەسانىك دەردەكات كە لە دلىدا لە مسقالە تۆۋىكى خەردەل كەمتر كەمتر ئيمان ھەبىت).

بەلگەيە لەسەر ئەوئەى ئيمان لاواز دەبىت تاوھكو بە ئەندازەى دەنكە خەردەلئىكى لى دىت، خوای گەورە دەفەرمويت: (هُمْ لِلْكَفْرِ يَوْمٌ أَقْرَبُ مِنْهُمْ لِلْإِيمَانِ) آل عمران / ۱۶۷) واتە: ئەوانە ئەوپۇژە لەكوفرەوھە نزىكتر بوون تا لەئيمان و باوھپەوھە.

ئيمانئىكى لاوازيان ھەيە، كە لە كوفر نزىكترن، بەلگەيە لەسەر ئەوئەى ئيمان لاواز دەبىت، تاوھكو خاوەنەكەى نزىكترە لەكوفر پەنا بە خوا _ ئەمە ماناى: (وَيَنْقُصُ حَتَّى لَا يَبْقَىٰ مِنْهُ شَيْءٌ).

كەم دەكات تاوھكو ھىچى لى نامىنى، پەنگە بەقەد دەنكە خەردەلئىكى لى بىمىنىتەوھ ئەمەش خاوەنەكەى سوودى لى دەبىنى و لەئاگر دەرى دەكات، ئەگەر دەنكە خەردەلەكەش نەمىنى ئەوا دەبىتە كەسىكى ئەھلى ئاگر بە تا ھەتايى لەئاگردا دەمىنىتەوھ.

﴿۲۸﴾ نوسهر ده‌لئیت: (وأفضل هذه الأمة والأمم كلها بعد الأنبياء صلوات الله عليهم أجمعين: أبو بكر ثم عمر ثم عثمان هكذا روي لنا عن ابن عمر، قال: كنا نقول ورسول الله (ﷺ) بين أظهرنا: إن خير الناس بعد رسول الله (ﷺ) أبو بكر وعمر وعثمان ويسمع بذلك النبي (ﷺ) فلا ينكره).

واته: باشتین کهس له م ئوممه ته‌داو له‌مه‌موو ئوممه ته‌کاندا له‌پاش پیغه‌مبه‌ران: (ئەبوبەکر) ه ئه‌مجار (عومه‌ر) ه ئه‌مجار (عوسمان) ه، به‌م شیوه‌یه له (ئیین عومه‌ر) ه وه بۆمان گێڤرداوه ته‌وه، ده‌لئیت: ئیمه ده‌مانگوت -له‌کاتی‌کدا پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌نیوماندا بوو-: باشتین کهس له‌پاش پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) (ئەبو بەکر وعومه‌ر وعوسمان) ه، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ئه‌وه‌ی ده‌بیست و ئینکاری لی نه‌ده‌کرد.

پاڤه /

باشتین سه‌ده‌کان: ئه‌و سه‌ده‌یه‌یه پیغه‌مبه‌ری خوای (ﷺ) تئیدا په‌وانه کراوه، ئه‌مجار ئه‌وانه‌ی پاش ئه‌وان دین، ئه‌مجار ئه‌وانه‌ی پاش ئه‌وان دین، ئه‌و سێ سه‌ده‌یه باشتین سه‌ده‌ن، باشتینی سێ سه‌ده‌ باشه‌که: بریتییه له‌هاوه‌لان، ئه‌مجار له‌نیو خۆیاندا باشته‌یه، جا باشتینیان (ئەبو بەکر صدیق) ه، یه‌که‌م کهس بوو ئیمانی به‌پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) هینا کاتی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ره‌وانه کرا، پشتیوانی لی کردو به‌رگری لی کردو سه‌روه‌ت و سامانه‌که‌ی له‌ پیناوی سه‌رخستنی‌دا خه‌رج کرد، له‌ گه‌لیدا بوو تا کۆچی دوا‌یی کرد، ئه‌مجار خیلافه‌تی گرت‌ه ده‌ست له‌پاش ئه‌وو باشتین شیوه کاره‌کانی جی به‌جی کرد، خوای گه‌وره له‌سه‌رده‌ستی دینه‌که‌ی دامه‌زراو کرد، له‌پاش ئه‌وه‌ی پتی خه‌لکی که‌وته له‌رزه به‌مردنی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)، خوای گه‌وره وه‌کو شاخه‌کان دامه‌زراوی پی به‌خشی، تا‌کو ئه‌م ئوممه‌ته‌ی پی دامه‌زراو بوو، له‌ سه‌رده‌ستی ئه‌و هه‌لگه‌پاوه‌کان و بی باوه‌پان گه‌پانه‌وه، ئیسلامی قایم و جیگر کرد له‌پاش مردنی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)، ئه‌مجار کۆچی دوا‌یی کردو به‌ته‌نیش

پیغه‌مبه‌ری خوداوه (ﷺ) نیژرا، جا ئه‌و هاوپی و هاوه‌لی ئه‌وه به‌زیندویی و به‌مردویی، هر ئه‌ویش هاوپی و هاوه‌لی بوو له‌ئه‌شکه‌وته‌که‌دا، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا) التوبة/۴۰ واته: له ئه‌شکه‌وته‌که‌ی کتوی (سه‌ور) دا بوون، له‌و ده‌مه‌دا په‌یامبه‌ر (ﷺ) به‌ هاوپی‌که‌ی خوی (ئه‌بو به‌کر) ده‌گوت: خه‌می منت نه‌بی و له‌به‌ر من دلتنه‌نگ مه‌به، دلتیابه‌ خوا له‌ که‌لماندایه‌).

جا ئه‌و باشت‌ترین که‌سی ئه‌م ئومه‌ته‌یه، ئه‌مجار له‌پاش ئه‌و (عومه‌ری کوپی خه‌تتاب) دیت، خه‌لیفه‌ی دووم ئه‌مجار له‌پاش ئه‌و (عوسمان) دیت، ئه‌مجار له‌پاش ئه‌و (عه‌لی) دیت، ئه‌وانه‌ چوار خه‌لیفه‌ راشیدی‌ه‌که‌ن، خوایان لی‌ پازی بیت.

ئه‌مجار ئه‌و درای ده‌ که‌سه‌ باشه‌که‌ دین شایه‌تی به‌هه‌شتیان بۆ دراوه (العشرة المبشرة) ئه‌وانیش: - چوار جی نشینه‌که‌و (سعدی کوپی ابی وقاص) و (سعیدی کوپی زید) کوپی عمرو کوپی نفیل) و (طلحه‌ی کوپی عبیدالله) و (الزبیر) کوپی العوام) و (أبو عبیده عامری کوپی الجراح) و (عبدالرحمن) کوپی عوف)، جا ئه‌وانه ده‌ که‌سن شایه‌تی به‌هه‌شتیان بۆ دراوه، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) شایه‌تی به‌هه‌شتی بۆ داو، ئه‌وانه‌ باشت‌ترین که‌سی هاوه‌ل‌آن.

پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌فه‌رمویت: (أبو بكر في الجنة و عمر في الجنة و عثمان في الجنة و علي في الجنة و طلحة في الجنة و الزبير في الجنة و عبد الرحمن بن عوف في الجنة و سعد بن أبي وقاص في الجنة و سعيد بن زيد في الجنة و أبو عبيدة بن الجراح في الجنة)^{۷۷}.

ئه‌مجار له‌پاش ئه‌وان: - ئه‌وانه‌ی به‌شداری جه‌نگی به‌دریان کردوه، ئه‌مجار ئه‌وانه‌ی به‌شدارییان له‌ (بیعة‌ الرضوان) کردوه له‌کوچه‌ران و پشتیوانان، ئه‌مجار ئه‌وانه‌ی موس‌لمان بوون و کوچیان کرد له‌پیش رزگارکردنی مه‌که‌که‌ ئه‌وانه‌ باشت‌ترین له‌وانه‌ی که‌

موسلمان بوون و لەپاش رزگارکردنى مەككە كۆچيان كرد، جا ھاوھلەن لەباشیدا جياوازيان ھەيە، بەپێى پيشيني موسلمان بوون و پايەيان لەئىسلامدا، ھەرھەم ھەزلىكى گشتيان ھەيە ھىچ كەسك پێى ناگات ئەويش: ھاوپىتى كردنى پيغەمبەرى خوايە (ﷺ) و كۆچکردنە، جا كۆچەران باشتەن لەپشتيوانان، ئەم ھەزلى گشتى يە بۆ ھەمويان ھىچ كەسك پێى ناگات ئەوانەى لەپاش ئەوان دین، ئەوانە باشتەن سەدەن و چاكترين سەدەن.

جا ھەر كەسك تانەيان لى بدات يان رقى لەوان بىت ئەو كافرە بە خوا، چونكە خواى گەرە ستايش و مەدحى ئەوانى كردووە و ئەوانى ھەلبەزاردووە بۆ ھاوپىتى كردنى پيغەمبەرەكەى (ﷺ)، جا ھەر كەسك تانە لەھاوھلەن بدات يان بەكافريان بزانی يان بەكەمیان بزانی ئەو كافرە بە خوا، خواو پيغەمبەرەكەى (ﷺ) بەدرۆ دەخاتەو، چونكە خواى گەرە دەفەرمویت: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ) (۱۰۰) التوبه واتە: لەدەستەى يەكەمى پيشەنگى كۆچەران و پشتيوانان و چاك پەپرەوانى ئەوانيش خوا پازى بوو لىيان و ئەوانيش لەخوا پازى بوون).

(لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ) (۱۸) الفتح واتە: بى گومان خوا پازى بوو لەئىماندارەكان كاتى _ لەژێر ئەو درەختە دا پێى دەلین (شجرة الرضوان) پەيمانيان لەگەڵ دەبەستیت).

مەبەست لە: (هكذا روي لنا عن ابن عمر، قال: كنا نقول - رسول الله (ﷺ) بين أظهرنا -: إن خير الناس بعد رسول الله (ﷺ) أبو بكر وعمر ثم عثمان) ^{۷۸}.

(ئەبوبەكر و عومەر) ئەمە ئىجماعى لەسەرە، بەلام لە (عوسمان و عەلى) دا لە چاكيتيدا جياوازی لەسەرە، ھەندىكيان عوسمان بەباشتر دەزانن و ھەندىكيان عەلى

خو لىيان رازى بىت، بەلام (ئەبۇبەكر وعومەر) ھەردو باشترىن كەسى ئەم ئوممەتەن بەئىجماعى موسلمانان، ئەمە لەچاكىتى دا (لەفەزىلەتدا) بەلام لەخىلافەتدا: ئەوا بەم تەرتىبەيە: ئەبۇبەكر ئەمجار عومەر ئەمجار عوسمان ئەمجار عەلى، جا ھەركەسىك تانە لەخىلافەتى يەككىيان بدات ئەو گومرايە.

شيخ الاسلام لە (الواسطية) دا دەفەر مويت^{۷۹}: (ھەركەسىك تانە لە خىلافەتى يەككىيان بدات ئەو لەگويدىرىژ گومراترە) چونكە ئەو كەسە لەگەل ئىجماعى موسلماناندا جىاوازە، چونكە موسلمانان ئىجماعىيان لەسەر ئەو بوو ئەبو بەكر پىش بىكەوئىت لەخىلافەتدا ئەمجار عومەر پىش بخرىت لەپاش ئەو، ئەمجار عوسمان و ئەمجار عەلى، جا ئەو كەسەى عەلى پىش بخات و بلىت ئەو شايستەترە بەخىلافەت تەنانت لە (ئەبۇبەكر) ىش، ھاوہ لآن ستەمىيان لى كردوہ و خىلافەتلىان لى سەندوہ! ئەم قسەيە بۆ گومراكردنى ئوممەتە پەنا بەخوا جىاوازە لەگەل ئەو دەقانەى لەسەر تەرتىبى ئەوان ھاتوہ لەخىلافەتدا.

جا ئەو تەرتىبە لەخىلافەتدا جىگای ئىجماعە، بەلام لە تەرتىبى چاكىتى لەنئوان (عوسمان و عەلى) دا ئەو جىتى جىاوازيبە، پراستەكە ئەوہيە كە عوسمان چاكترە، چونكە ھاوہ لآن لەكاتىكدا (عەلى) لەناوياندا بوو كەچى ئەويان دىارى كردوہ بۆ خىلافەتى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)، لەكاتىكدا عەلى بوونى ھەبوہ، ھەلبىزاردنى ھاوہ لآن بۆ عوسمان بەلگەى ئەوہيە ئەو باشترە، (عبدالرحمن ى كوپرى عوف) دەلىت: (رأيت الناس لا يعدلون بعثمان)^{۸۰} واتە: خەلكىم بىنى لە عوسمان لايان نەدەدا بۆ ھىچ كەسىكى (تر) ئەمەش بەلگەيە ئەو چاكترە.

۷۹ / العقيدة الواسطية (ص/ ۴۲).

۸۰ / رواه البخاري .

نوسەر دەئیت: (ثم أفضل الناس بعد هؤلاء: علي وطلحة والزبير وسعد بن أبي وقاص وسعيد بن زيد وعبد الرحمن بن عوف وأبو عبيدة عامر بن الجراح وكلهم يصلح للخلافة. ثم أفضل الناس بعد هؤلاء: أصحاب رسول الله ﷺ) القرن الأول الذي بعث فيهم: المهاجرون الأولون والأنصار وهم من صلى إلى القبلتين).

واته: ئەمجار باشتەین کەس لە پاش ئەوانە: (علي وطلحة والزبير وسعد بن أبي وقاص وسعيد بن زيد وعبد الرحمن بن عوف وأبو عبيدة عامر بن الجراح) ھەمويان شایستەى ئەو ھەن بکریڤ بە خەلیفە.

ئەمجار باشتەین کەس لە پاش ئەوان: ھاو ئەوانی پێغەمبەری خوان (ﷺ)، سەدەى یە کەم کە پێغەمبەری خۆای (ﷺ) تێادا پەوانە کرا: کۆچەرە یە کە مەکان و پەشتیوانان، ئەوانەن کە نوێژیان بەرەو ھەردوو قەبلە کە کرد.

پاڤە/

واته: باشتەین ھاو ئەوان لە پاش سێ خەلیفە کە ئەو دواى دە ھاو ئە کە یە مۆژدەى بە ھەشتیان پێدراو، ئەوانیش ئەوانەن نوسەر باسیانی کردو. مەبەست لە: (كلهم يصلح للخلافة).

واته: (أصحاب الشورى) ئەوانەى ئیمامى عومەر ھەڵبژاردن و دیاریکردنى خێلافەتى لە پاش خۆى گەپاندەو ھەبۆیان، چونکە ئیمامى عومەر کاتى مردنى نزیك بوو ھە (شورای) دانا بۆ ھەڵبژاردن و دیاریکردنى خەلیفەى گەپاندەو ھەبۆ ئەو دواى، چونکە ھەریەکیک لەوان شایستەى ئەو ھەن بکریڤ خەلیفە ھەبۆی کارەکەى گەپاندەو ھەبۆ ئەوان و ئەوانیش (عوسمان)یان ھەڵبژارد.

مەبەست لە: (القرن الاول).

سەدەى یە کەم لە سێ سەدە باشەکە، ئەویش ئەو سەدە یە پێغەمبەری خۆای (ﷺ) تێدا پەوانە کراو ھە ئیمانیان پێ ھێناو.

(الاصحاب): كۆى وشەى (صحابى) يە، (صحابى): ئەو كەسە يە كەشتىتە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) و ئىمانى پى ھىئابى و لەسەر ئەوە مردىت.

• جا ھەركەسى باوھرى بەپىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھىئابى و پىى نەكەشتىتە ئەوە (صحابى) نىيە ۋەكو (النجاشى)، بەلكو بە (تابعى) دەژمىردىت.

• ئەو كەسە پىى كەشتىتە و باوھرى پى نەھىئابى (صحابى) نىيە، چونكە بى باوھپان و موشرىكەكان بە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) كەشتىتە و باوھپىيان پىى نەھىئا.

• ھەركەسى پىى كەشتىتە و باوھرى پى ھىئابى ئەمجار لەدىنەكەى ھەلگەپايتەوہ ئەوا (صحابى) ھەكە پوۋچەل دەبىتەوہ (واتە: صحابى نىيە) ئەگەر لەسەر ئەو ھەلگەپانەوہ مردىت، بەلام ئەگەر تەوہى كىرد ئەوا خۋاى كەورە تەوہەكەى لى ۋەردەگرىت و (صحابى) كەى بۇ دەگەرىتەوہ.

بۆيە (ابن حجر) لەكىتابى (النخبة) دا لەپىئاسەى (صحابى) دا دەلىت: (ھەركەسى بەپىغەمبەرى خوا (ﷺ) كەشتىتە و باوھرى پى ھىئابى و لەسەر ئەو باوھپە مردىت، ھەرچەندە توۋشى ھەلگەپانەوہ ھاتىتە و لەو ماوہىدا لەسەر پى پاست و دروست)^{۸۱} (واتە: توۋشى ھەلگەپانەوہ لەدىن ھاتىتە و بەلام لەپاشان كەپايتەوہ بۇ ئىسلام و لەسەر ئىسلام مردىت) واتە لەسەر پاسترىن دوو پى زاناىان.

پى دووھم: ئەوہىە (صُحبة) ھەكەى بەتال دەبىتەوہ ھەرچەندە تەوہەش بكات، چونكە ھەلگەپانەوہ لەدىن كارەكانى پىشتىرى پوۋچەل دەكاتەوہ.

مەبەست لە: (القرن الأول الذي بعث فيهم المهاجرون الأولون والأنصار وهم من صلى القبلتين).

كۆچەران لەكاتى باسكردندا لەپىشتىر لە پىشتىوانان، ئەوہش بەلگەيە كۆچەران باشتىر، بەفەزلى ئەو كۆچكردنەى ئەنجامىان دا لەپىئاۋى خۋادا، چونكە ئەوان وازىيان

له نیشتیمان و سه‌روهت و سامانی خۆیان هه‌تا، هه‌روه‌ها خوای گه‌وره له زۆر ئایه‌تدا باسی کۆچه‌ران له پێش پشتیوانان ده‌کات، هه‌روه‌کو نه‌وه‌ی خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ) التوبة/ (۱۰۰)

له جیگایه‌کی تردا ده‌فه‌رمویت: (لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصُرُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ) (۸) وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ (الحشر) واته: پشتیوانان، جا باسی کۆچه‌رانی له پێش پشتیوانان کردوه.

(لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ) التوبة/ (۱۱۷) نه‌وه به‌لگه‌یه کۆچه‌ران باشتن له پشتیوانان، (الانصار) کۆی وشه‌ی (أنصار)یه، نه‌وانیش نه‌و ئیماندارانه‌ن له هه‌زی (الوس) و (الخزج)، خه‌لکی شاری مه‌دینه‌ن نه‌وانه‌ی به‌یعه‌تیان به‌پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) دا له (بیعه‌ العقه‌) و پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) کۆچی کرد بۆ لایان و نه‌وانیش سه‌ریان خست و پشتگیرییان لێ کردو داڵده‌یان داو داڵده‌ی هاوه‌لانیان دا که له‌گه‌ڵ پێغه‌مبه‌ردا (ﷺ) بوون، خوای گه‌وره ده‌رباره‌یان ده‌فه‌رمویت: (وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُحِبُّونَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ) (۹) (الحشر) واته: نه‌و که‌سانه‌ی نیشه‌جیی (دار الهجره) و (دار الایمان) بوون، واته: پشتیوانان له پێش کۆچی کۆچه‌ریه‌کان، کۆچه‌ریه‌کانیان خو‌ش ده‌وین و به‌شیک له دارایی خۆیانیان نه‌ده‌نی و داخۆشیان ده‌که‌ن، هه‌یج شتیکیان له داڵدا نییه سه‌باره‌ت به‌وه‌ی به کۆچه‌ریه‌کان دا له فه‌یئیه‌ی به‌نی نه‌زیر، چونکه په‌یامبه‌ری خوا (ﷺ) له وه‌موو ده‌ستکه‌وته ته‌نها به‌شی سی که‌سیانیدا، له‌گه‌ڵ نه‌وه‌یشدا که‌سیک نه‌بوو پێی ناخۆش بێت و ئیساری کۆچه‌ریه‌کان ده‌که‌ن به سه‌ر خۆیاندا له سه‌روهت و ساماندا، نه‌گه‌ر چی خۆشیان نیازیان پێی هه‌بی و هه‌ژار بن، هه‌ر که‌سی له سیفه‌تی رزدی ده‌روونی بپاریزی، واته: هه‌ر که‌سی خوا بپاریزی له چروکی ده‌روونی جا نه‌وانه‌ن بره‌وه‌کان).

لەپیشدا پىيان دەگوترا: ئەوس و خەزەج، بەلام پاش ئەوھى بەيەيان بەپىغەمبەرى خوادا (ﷺ) لەسەر سەرخستنى ناوى لى نان (الانصار) واتە: پشتيوانانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ).

نوسەر دەلەيت: - ثم أفضل الناس بعد هؤلاء: من صحب رسول الله (ﷺ) يوماً أو شهراً أو سنة أو أقل من ذلك أو أكثر، نترحم عليهم ونذكر فضلهم ونكف عن زلهم ولا نذكر أحدا منهم إلا بالخير لقول رسول الله (ﷺ): (إذا ذكر أصحابي فأمسكوا)^{۸۲}. وقال سفيان بن عيينة: (من نطق في أصحاب رسول الله (ﷺ) بكلمة فهو صاحب هوى).

واتە: ئەمجار باشتەرىن كەس لەپاش ئەوانە: ھەركەسىك ھاوپی پىغەمبەرى خواى (ﷺ) كەربى بۆ پۆرتك يان مانگك يان سالك يان كەمتر يان زۆتر، پەحمەتيان بۆ دەنیرين، باسى فەزەلەكەيان دەكەين، واز لەباسكردنى زەللەكانيان دەھينين، باسى ھىچ بەكك لەوان ناكەين ئىللا بەچاكە نەبیت لەبەر ئەو وتەيەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) كە دەفەرمویت: (إذا ذكر أصحابي فأمسكوا) واتە: ئەگەر باسى ھاوپیكانم كرا ئىوھ بیدەنگ بن).

(سفيان ي كوپى عيينه) دەفەرمویت: ھەركەسىك ئەگەر بەتەنها وشەيەكیش بەھاوھەلان قەسەى كرد ئەوھ شوین ئارەزوو كەوتوھ (صاحب الهوى) يە.

پاڤە/

ھاوپی (ھاوھەل بوون) پىغەمبەرى خوا (ﷺ) جياوازی ھەيە: تياياندا ھەيە زۆر ھاوپی كەردوھو زیاتر لەگەل پىغەمبەرى خوادا (ﷺ) بووھ، تياياندا ھەيە كەم

۸۲ / صحيح : أخرجه الطبراني في (الكبير) (١٩٨/١٠) وأبو نعيم في (الحلية) (١٠٨/٤) وصححه الشيخ الألباني في

(صحيح الجامع) (٥٤٥) .

ھارپىتى كىردوۋە و كەمتر لە گەل پىغەمبەرى خوادا (ﷺ) بوو. بەلام خاۋەنەكەى
فەزلى (صُحْبە) ى دەسكە وتوو ھەرچەندە ھارپىتتەكەى كەم بووى.
مەبەست لە: (نترحم عليهم ونذكر فضلهم ونكف عن زلهم).

حەقى ھاۋەلان لەسەرمان: - ئىمە داۋاى پازى بوونى خاۋيان بۆ بگەين و داۋاى
پەحمەتەيان بۆ بگەين و چاۋيان لى بگەين و ستايشيان بگەين و زمانى خۆمان بگەين
لەتەندەن لىيان يان لە ھەر يەككىيان، يان بچىنە ناو باسى ئەو ى لە نىوانياندا پووى
داۋە لەفەيتنە و جەنگەكان، چونكە ھەر يەككە لەوان (مجتەھد) بوو، تىاىياندا
ھەيە (مجتەھد) يەكە و پىكاۋىيەتى و دوو پاداشتى ھەيە و تىاىياندا ھەيە و (مجتەھد) يەكە و
ھەلەى كىردوۋە يەك پاداشتى ھەيە، ھەلەش خوا لىتى خۆش دەبىت، ئەمجار ھىندە
كىردەۋەى چاكيان ھەيە دەبىتە ھۆى لىخۆشبوئيان لەو ھەلانەى كىردوۋىانە.
مەبەست لە: (ولا نذكر أحدا منهم إلا بالخير).

چونكە ئەوان تەنھا حەقىيان وىستوو و ئىجتىھادىيان تىدا كىردوۋە، ھەر يەكە لەوان
بە ئىجتىھادەكەى خۆى كارى كىردوۋە، جا تىاىياندا ھەبوو پىكاۋىيەتى و تىاىياندا ھەبوو
ھەلەى كىردوۋە و خوالىتى خۆش دەبى، ھەمويان ھاۋەلى پىغەمبەرى خوان (ﷺ)،
ناچىنە نىو ئەو باسەى لە نىوانياندا پوۋىداۋە، زۆر بە جوانى بىر لەم ئايەتە بگەرەۋە
(وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ) واتە لە پاش كۆچەرەن و پىشتىوانان (يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا
وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (۱۰)
الحشر) واتە: ئەوانەش لەدەۋاى ئەوانەۋە ھاتوون دەلەين: ئەى پەرۋەردگارەكەمان!
لەئىمە و لەو برايانەمان پىش ئىمە باۋەرىيان ھىناۋە خۆش ببە و ھىچ بوغزو قىنىك مەخە
دلمانەۋە بەرامبەر بەو كەسانەى باۋەرىيان ھىناۋە ئەى پەرۋەردگارى ئىمە! بەپاستى
تەنھا ئەتۆى بەسۆزى مېھرەبان).

بۆيە (شيخ الاسلام ابن تيمية) لەو بارەيەو دەفەر مۆيت: (لەبنە ماكانى ئەھلى سوننە و جەماعە ئەو يە: پارێز بوونی دل و زمانیان دەربارەى ھاوہ لانی پيغەمبەرى خوا (ﷺ) ^{۸۳}).

سلامة قلوبهم:- رقيان لەھيچ يەكێك لەوان نيبە، وسلامة ألسنتهم:- لەحەقى ھيچ يەكێكياندا قسە ناكەن و بەكەمیان نازانن، پيغەمبەرى خوا (ﷺ) لەفەر مۆودە يەكى (صحيح) دا فەر مۆويەتى: (لا تسبوا أصحابي، فوالذي نفسي بيده لو أنفق أحدكم مثل أحد ذهاباً، ما بلغ مدّ أحدهم ولا نصيفه) ^{۸۴} واتە: جنيو بە يارانى من مەدەن، سویند بەو کەسەى گيانى منى بە دەستە ئەگەر يەكێ لە ئێو بە ئەندازەى کيوى ئوحوود ئالتون بکات بە خەير، ئەوا ناگاتە مشتى يەكێ لەوان و بە نيوەى مشتیکيش).

(لا تسبوا أصحابي): ئەمجار کە سێكى بى عەقلى ئيمان لاوازی شوینکەوتەى ئارەزوو دیت و بە ھاوہ لانی قسە دەکات! جا ئەگەر ئەو کەسە لە گروپە گومراکان بوايە ئەوا زۆر باسما نە دەکرد، بە لām کیشە کە لەو دایە ئەو کەسە خۆى داووتە پال ئەھلى سوننە و جەماعە و دەلێت: ئەمە لە باسى لیکۆلینەوہى مێژووییە؟ ئەى باشە تۆ تە کلیفت لیکراوہ بە لیکۆلینەوہى مێژوویی!؟ دەچیتە ناو باسیکەوہ لێى نازانى و ترسیکی زۆرى لە سەر بنیات دەنری و گومان دەخەیتە نێو دلى خەلکییەوہ بەرانبەر بە ھاوہ لانی پيغەمبەرى خوا (ﷺ)، دلى خەلکی پەر لە رق و کینە دەکەیت بەرانبەر بە ھاوہ لانی پيغەمبەرى خوا (ﷺ)، پێویست و واجب ئەو یە: واز بهێنى لە باسکردنى ئەوہى لە نێوانیاندا پوویداوہ.

۸۳ / العقيدة الوسطية (ص/ ۴۰) .

۸۴ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۲۴۷۰) ومسلم (۲۵۴۰) .

مەبەست لە: (لقول رسول الله ﷺ): (إذا ذكر أصحابي فأمسكوا)^{۸۵}.

لەو پوونتر و ئاشكرا تر ئەو فەرموودەى كە دەفەر مویت: (لاتسبوا أصحابي) ئەمە نەهیبە لە جویندان بە هەر یەكێك لە هاوێلان، ئەوێ پێویستە لە سەرمان دوعای پەحمەتیا بۆ بكەین و داواى لێخۆشبونیان بۆ بكەین، وەكو كار كردنێك بەو ئایەتەى كە دەفەر مویت: (وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ (۱۰) الْحشر) واتە: ئەوانەش لە داواى ئەوانەو هاتوون دەلێن: ئەى پەرورەدگارە كەمان ! لە ئێمەو لەو برايانەمان پێش ئێمە باوەرپان هێناوێ خوش ببە).

دەبێ زمان و قەڵەمەكانمان بگرێنەو لە قسە كردن بە هاوێلان پێغەمبەرى خوا (ﷺ) و دەبێ بەرگریان لێ بكەین و پەددى ئەو كەسانە بدەینەو لە پایەى هەریەكێك لەوان كەم دەكەنەو، قسەكانیان پووچەل بكەینەو، چونكە ئەو ناكونجی و جیاوازه لە گەل عەقیدەى راست و دروستدا، عەقیدەى ئەهلى سوننەو جەماعە.

شیخ الاسلام لە (الواسطیة) دا دەفەر مویت: (ئەوێ لەوانەو بۆ ئێمە گواستراوێتەو یان راست نییە ئێویش درۆ دەلەسەى، ئەوێشى راستە (صحیح) ئەوێ خاوەنەكەى (مجتهد)ە، (مجتهد)یش ئەگەر بپێكێ ئەوێ دوو پاداشتی هەبەو ئەگەر هەلەى كردبێ ئەو یەك پاداشتی هەبە، هێندە چاكەو فەزلیان هەبە كە ئەو هەلەى كردوویانە دايدەپۆشی^{۸۶}.

پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دەربارەى (حاطبى كۆپى أبو بلتعة) فەرمووی: - كاتى ئیجتیهادی كردو نوسراوى بۆ خەلكى مەككە نووسى و عومەر فەرمووی: لێم گەڕى با لە گەردنى بدەم ئەمە دووپوو - پێغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووی: (لا تدري يا عمر،

۸۵ / رواه الطبراني و أبو نعيم قال العراقي اسناده حسن .

۸۶ / العقيدة الواسطية (ص/ ۴۰) .

لعل الله اطلع على أهل بدر فقال: اعملوا ما شئتم فقد غفرت لكم^{۸۷} ئەم ھاوہ لہ یە کیک بوو لەوانە لە جەنگی بەردا بە شەدارییان کردبوو.

مەبەست لە: (وقال سفیان بن عیینة: من نطق في أصحاب رسول الله ﷺ) بکلمة فهو صاحب هوى).

چونکە هیچ کەسێک قەسەیان پێ ناکات ئیلا کە سێک نەبێت شوێنی ئارەزووەکەى کەوتبێت یان بیهوێ بەرانبەری ھاوہ لانی پێغەمبەری خوا (ﷺ) بگرێت.

پێویستە لە سەرمان ھاوہ لانی پێغەمبەری خوا مان (ﷺ) خۆشبویت، پێزو حورمەتیان لێ بگرین، پایە و قەدریان بزانین و چاویان لێ بکەین، چونکە باشترین و چاکترین سەدەن، چونکە ئەوان پێغەمبەری خویان (ﷺ) بینووە و باوەریان پێ هیناوە، ھاوڕێتی ئەویان کردووە و سەریان خستووە جیھادیان لەگەڵدا کردووە، لەئەووە عیلمیان وەرگرت و فێری بوون، جا ئەوان باشترین کەسی ئەم ئوممەتەن، بەلکو ئەوان باشترین کەسن لەپاش پێغەمبەران (ﷺ)، چونکە خواى گەورە ئەوانى تایبەتمەند کرد بۆ ھاوڕێتی پێغەمبەرەکەى (محمد) (ﷺ) دوایین پێغەمبەر و باشترین نێردراوى خوا، بۆیە هیچ کەسێک تانەیان لێ نادات ئیلا کە سێک نەبێ پێ و کینە لەدەڵدا هەبێ و بەرانبەر بە ئیسلام، چونکە ئەو تانەیان لێ نادات لەبەر خودى خۆیان، بەلکو تانەیان لێ دەدات لەبەر ئەو هەموو خزمەتەى ئیسلامیان کردو هەولیان دا بۆ سەرخستن و گەیانەنى بۆ خەلکی بە ئەمانەتەو.

جا ئەو کەسەى تانەیان لێ دەدا لەبەر ئەو تانەیان لێ دەدات، چونکە پێى لە ئیسلامە، ئەو لە ئیسلام تۆقیووە و دەرستێت جا ئەو بەو شەفا وەردەگرێت، هەروەها لەبەر ئەوەى ئەو پەيوەندییەى نێوان ئەم ئوممەتە و پێغەمبەرەکەیدا (ﷺ) هەبە

بىيچىن، چۈنكى ئەوان ھۆكارو ئەلقەى پەيۋەندىن لەنئوان ئىمە و پىغەمبەرى
خوادا(ﷺ)، جا ئەمە مەبەستى ئەو كەسە يە تانە لە ھاوہ لآن دەدات.

ئەمەش كاتى باسى كۆچەرەن و پىشتىوانانى كرد لە سورەتى (الحشر) دا فەرەمۆى:
(وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (۱۰)) بەلگە يە لە سەر ئەو ھەركەسىك
تانە يان لى بدات يان تانە لە يەككىيان بدات ئەو بە ھۆى ئەو پق و كىنە يە يە لە دليدا
ھە يە بە رانبەر بە وان، بۆ يە ئەو پىشەوا بە پىزە (سفيان ى كوپى عىينە) دە فەرەمۆيت:
(ھەركەسىك ئەگەر بە تەنھا وشە يە كىش بە ھاوہ لآن قەسەى كرد ئەو شۆين ئارەزوو
كە وتوہ (صاحب الھوى) يە).

جا ئەو ئارەزوو ھى لىكردوہ ئەو كارە بكات، ئارەزوو ئەو پق و كىنە يە
بە رانبەر يان، بۆ يە دە بىنى خراپترىن كەسانىك قەسە بە ھاوہ لآنى پىغەمبەرى خوا
(ﷺ) دەكەن، ئەوانىش پىسوا بوون بە درۆ و بە پق لىبونيان لەنئوان خەلكىدا، ھىچ
كەسىك ئەوان نابىنى ئىللا پقى لىيانە، چۈنكى خاى گەرە پقى ئەوانى خەستوتە دلى
خەلكىوہ لە زەويدا، بۆ يە ھىچ كەسىك يەكك لە وانەى پقى لە ھاوہ لآنى پىغەمبەرى
خاى(ﷺ) نابىنى ئىللا لە ناخى خويدا پق و كىنەى ھە يە بە رانبەر يان، داوا لە خوا
دەكەم بەمانپارىزى.

ئەمەش زىانى بۆ ھاوہ لآنى پىغەمبەرى خوا(ﷺ) نىيە و زىان بە ئىسلام
ناگە يە نىت، چۈنكى ھاوہ لآن قەدر پاداشتىان زۆر فراوانە، ئىسلامىش بەردەوامو سەر
دەكە وىت و سوپاس بۆ خوا، بەلكو ئەوانە زىان بە خۆيان دەگە يەنن، بەلام ترس لەو
كەسە ھە يە كىتەبە كانيان دەخوینتەوہ بەبى زانست و زانىارى، شتى لە ناخىدا دروست
دەبى بە رانبەر بە ھاوہ لآنى پىغەمبەرى خوا(ﷺ) و پى كارىگەر دەبى، چەند كەس لە
پۆلەى موسلمان بوون بە نىچىرى ئەوان بە ھۆى خویندەنەوہى كىتەبى ئەوانەوہ، چۈنكى

کاتی ده‌یخوئینه‌وه پئی کاریگر ده‌بی و له‌ناخیدا بق و کینه‌ی بۆ دروست ده‌بی به‌رانبەر به‌هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) یان به‌لای که‌مه‌وه قه‌درو پله‌و پایه‌یان لایان که‌م ده‌بیته‌وه.

به‌راستی ئە‌مه‌ ئە‌و ترسه‌یه‌ له‌سه‌ر گه‌نجی موسلمانان، له‌سه‌ر ئە‌و که‌سانه‌ی توانایان نییه‌ فی‌ری عیلم بن و کاریگر ده‌بن به‌و کتیبانه‌ی تانه‌دانی هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوای (ﷺ) تیدایه‌، به‌تایبه‌تی ئیستا بلاو ده‌کریته‌وه و بایه‌خی پی ده‌ده‌ریت، به‌جوانترین شیوه‌ چاپ ده‌کریت و به‌رگ ده‌گریت، له‌پیشانگا‌کاندا نمایشی ده‌که‌ن و ره‌واجی پی ده‌ده‌ن، چونکه‌ ئە‌وه به‌هه‌لیک ده‌زانن بۆ بلاو کردنه‌وه‌ی ئە‌و تانه‌دانه‌ له‌ هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ).

گومانی تیدا نییه‌ تانه‌دان له‌هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) تانه‌دانه‌ له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)، ئە‌گه‌ر نا چۆن پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هاو‌پیکانی به‌و شیوه‌ ده‌بن ئە‌وان به‌و شیوه‌ ناشیرینه‌ وه‌صفیان کردوه؟ به‌ راستی ئە‌مه‌ تانه‌دانه‌ له‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ).

هه‌روه‌ها ئە‌وه به‌درۆ‌خستنه‌وه‌ی قورئانه‌ چونکه‌ خوای گه‌وره‌ له‌قورئانه‌ پی‌روژه‌که‌یدا ستایشی هاوه‌لانی کردوه له‌چه‌ندین ئایه‌تدا، له‌و ئایه‌تانه‌، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویت: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (١٠٠) التوبة)

خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویت: (لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا (١٨) وَمَعَائِمَ كَثِيرَةً يَأْخُذُونَهَا وَكَانَ اللَّهُ عَزِيزًا حَكِيمًا (١٩) الفتح) واته: بئ گومان خوا پازنی بوو له‌ئیمانداره‌کان کاتی _ له‌ژێر

ئەو درەختە دا پىئى دەللىن (شجرة الرضوان) پەيمانان لەگەل دەبەستىت ئەى موخەمەد جا خوا بە و پاستى و وفايەى لەدلىاندا بوو بۆ پەيامەكەت ئاگادار بوو ئىنجا لەكاتى پەيمانەكەدا ئارامى دابەزاندە سەريان و بەسەرکەوتنىكى نزيك پاداشتى دانەو (۱۸) جگە لەوەيش بەدەستكەوتنىكى زۆریش بەلئىنى پىدان ئەى ئامادەبووانى حودەيبىيە خوا ھەميشە خواپەكى بەدەسەلاتى بەحىكمەتە (۱۹).

خوای گەورە دەفەرەمۆيت: (مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ) واتە سيفەتى ئەوان لەتەوراتدا، چونكە ئەوان باسكراون لەتەوراتدا، ھەروەكو چۆن پيغەمبەرەكەيان (محمد) (ﷺ) باسكراو، (وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ) ئەو ئىنجىلەى دابەزىوئە سەر (عيسا)، (كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لَيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ (۲۹) الفتح) واتە: موخەمەد (ﷺ) پەوانەكراو پەيامبەرى خواپە ئەو كەسانەش لەگەل ئەون و شوئىنى ئەو كەوتوون لەبەرەمبەر بى بپواكانە ئازاو بەھيژن، لەناو خۆشياندا مېھرەبان و بەسۆز و دل نەرمەن دەيان بينى ھەردەم خەرىكى پكوع و سوژدەن ھەموو كات ئاواتيان بەدەست ھيئەتى فەزل و مېھرەبانى و خۆشنوودى خواپە و مەبەستيان ئەو پەخوا لىيان پازى بىت نيشانەيان لەشويئەوارى سوژدە بردنەكانيانەو بۆ خوا لەپوخسارياندا ديارە ئەو وەسفیانە لەتەورات مەسەل و وەسفیان لە (ئىنجىل) يشدا وەك كشتى وايە كە لەسەرەتاو وەچى دەرکردبى ئىنجا وەچەكە بەھيژى كردبى و ئىنجا ئەستوريش بووبى ئەوسا لەسەر بنجەكانيشى وەستابى ئەوئەندە زوو ھەل بداو گەشە بكات، وەزىرو كشتەوانەكان سەرسام بكات بۆ ئەو پكى كافرەكانيان پى ھەلسيئى خوا بەلئىنى بەو كەسانە داو كە بپوايان ھيئاو و كارە چاكەكانيان ئەنجام داو بەلئوردنى تەوا و پاداشتىكى گەورە).

ئەمەش بەلگەيە كەوا ھىچ كەسنىڭ رقى لە ھاۋەلان نىيە ئىلا كەسنى كافر نەبىت بەلگەي ئەۋەى خۋاى گەۋرە دەفەرموئىت: (لَيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ) ئەمەش نىشانەى كوفەرە، جا رقى لىبونى ھاۋەلانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) كوفرو دوپوۋىيە - پەنا بەخوا -.

مەبەست لە: (بِكَلِمَةٍ فَهُوَ صَاحِبُ هَوًى).

ۋاتە: ئەگەر قەسەى كەرد بەتەنھا وشەيەك لەكە مەكردنەۋەى قەدرى ھاۋەلان ئەۋە خاۋەن ئارەزوۋە (ۋاتە: شوئىنكەۋتەى ئارەزوۋەكەيەتى).

ئەمە ئەگەر تەنھا وشەيەك بىت ئاۋايە....

ئەى ئەۋكەسەى چەند كىتەبىك دەنوۋسى لەسەر جۈئەدان بە ئەۋان؟

بەدۋاى كەم و كورتىە كانىاندا دەگەرپىت و پاشان گەۋرە كەردنەۋەى؟؟

ئەۋە چۆنە؟؟

ئەگەر كەسنىڭ لەتەنھا وشەيەكدا بەرانبەر ھاۋەلانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) خاۋەن ئارەزوۋ بىت، ۋاتە شوئىنى ئارەزوۋەكەى دەكەۋىت چۈنكە ئەۋ ئەۋ قەسەيەى نەكردۋە تەنھا لەبەر ئارەزوۋيەك لەناخىدا بوۋە لەبەر رقى و كىنەى لە ھاۋەلانى پىغەمبەرى خۇدا (ﷺ).

﴿٢٩﴾ نوسەر دەئىت: (والسمع والطاعة للأئمة فيما يحب الله ويرضى ومن ولي الخلافة بإجماع الناس عليه ورضاهم به فهو أمير المؤمنين).

ۋاتە: گۈرپاىەلى كەردنى پىشەۋاىان لەۋەى خۋاى گەۋرە پىتى خۆشە و پىتى پارزىيەۋ ھەركەسنىڭ خىلافەتى گرتە دەست بە كۆپاى خەلكى لەسەرى و پارزى بوونىان، ئەۋە ئەمىرى ئىماندارانە.

﴿۳۰﴾ وَلَا يَحِلُّ لِأَحَدٍ أَنْ يَبِيتَ لَيْلَةً وَلَا يَرَى أَنْ لَيْسَ عَلَيْهِ إِمَامٌ بَرًّا كَانَ أَوْ فَاجِرًا).

واتە: ھەلەل نىيە بۆ ھېچ كەسنىڭ تەنھا شەۋىك بىننىتتە ۋە (نەبىنى) پېشەۋايەكى لەسەر نىيە، چاگەكار بىت يان خراپەكار.

پاڤە/

لەبنەماكانى ئەھلى سوننە ۋە جەمەعە بىنات نراۋە لەسەر قورئان ۋە سوننەتى پېغەمبەر (ﷺ): - گوپراپەلى كەردنى دەسەلاتدارانى مۇسلمانانە، خۋاى گەۋرە دەفەرموئەت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ) النساء/ ۵۹) واتە: ئەى ئەۋكەسانەى باۋەپتان ھىناۋە! گوپراپەلى فەرمانى خوا ۋە پەيامبەر بن لە ھەموو كاروبارىڭدا ۋە بەر فەرمانى كاربەدەستان ۋە كارسازانى خۇتان بن).

مەبەست لە (منكم) واتە لە مۇسلمانان بىت، پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرموئەت: (أَوْصِيَكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ وَالسَّمْعِ وَالطَّاعَةِ وَأَنْ تَأْمُرَ عَلَيْكُمْ عَبْدًا)^{۸۸} لەپىۋايەتەڭدا: (وَأَنْ تَأْمُرَ عَلَيْكُمْ عَبْدًا حَبَشِيًّا)^{۸۹} ۋە لەپىۋايەتەڭدا: (عَبْدٌ مَجْدَعُ الْأَطْرَافِ)^{۹۰} واتە: ھەردوۋ پىي ۋە ھەردوۋ دەستى بىرا بىت، چونكە ئەۋ دەسەلاتدارە، پىۋىستە گوپراپەلى بىكرىت لەچاگەدا، ئەمە لەبنەماكانى عەقىدەيە، ھەر كەسنىڭ دەرچىت بەپىۋى پېشەۋايانى

۸۸ / سىق تخرىجە .

۸۹ / صحيح : سىق تخرىجە .

۹۰ / رواه مسلم .

موسلماناندا ئەو ھە گومرايانە يان ئەو لەخەوارىجەكانە، يان لەموعتەزىلەكانە، يان خاوەنى گروپىكە ناگونجى و جياوازه لەگەڵ سوننەتى پىغەمبەرى خوادا(ﷺ).

مەبەست لە: (والسمع والطاعة للأئمة فيما يحب الله ويرضى).

بەو مەرجە خۆى گەورە پىي خۆش بىت و پىي پازى بىت، بەلام لەسەرپىچىدا ئەو ھە گۆپرايەلىيان ناكريت، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەموويەتى: (لا طاعة لمخلوق في معصية الخالق)^{۹۱} ھەروەھا دەفەرمويت: (إنما الطاعة في المعروف)^{۹۲} ماناى ئەو ھە نىيە ئەگەر دەسەلاتدارىك ھەرمانى كرد بەسەرپىچىيەك لەسەرپىچىيەكان چىتر لە ئىمامەت دادەمالرئىت، بەلكو ئەو گۆپرايەلى ناكريت لەو سەرپىچىيەدا، بەلام گۆپرايەلى دەكرئت لەو شتانەى سەرپىچى نەبىت و ويلايەتەكەى دەمىنى، گۆپرايەلى دەكرئت لەو ھە سەرپىچى نەبىت.

مەبەست لە: (ومن ولي الخلافة بإجماع الناس عليه ورضاهم به فهو أمير المؤمنين).

ئەمە پوونكردنەو ھە ئەو شىوازەنە ئىمامەتى پى دەبەستى، چونكە ئىمامەت بەيەكەى لەم پىگايانە دەبەستى و جىگىر دەبى:—

كارى يەكەم: ئەو ھە نووسەر باسى كردو، ئەويش ئەو ھە موسلمانان ديارىيان كردو و ھەلىان بژاردو، مەبەست لەوانەى ئىمام ھەلدەبژىرن برىتين لە (أهل الحل والعقد) لەزانايان و ئەمىرەكان و سىياسەتمەداران و سەركرەدە سەربازىيەكان، ماناى

۹۱ / صحيح : أخرجه الطبراني في (الكبير) (۱۸ / ۱۷۰)، والقضاعي في (مسند الشهاب) (۸۷۳) وصححه الشيخ

الألباني في (صحيح الجامع) (۷۵۲۰) .

۹۲ / رواه البخاري ومسلم .

ئەو ە نىيە ەلېزاردنى ئىمام بۇ ە ەموو كەسىكە لەمنداآن و ژنان و شارنشىن و دەشتەكى، چونكە خەلكى شوئىنكەوتەى (أهل الحل والعقد)ن، جا ئەگەر (أهل الحل والعقد) ئىمامىكىان ەلېزارد پئوىستە لەسەر ئەوداى خەلكى گوپراپەلى بن، ئەمەش ەروەكو ئەو ەى لەخىلافەتى (ئەبو بەكر الصديق)دا پوویدا، جا ھاوہلآن لەپاش مردنى پئىغەمبەرى خوا (ﷺ) كۆرا بوون لەسەر بەيعةتدان بە ئەبو بەكر، ئەو دواى ئوممەت شوئىنكەوتەى ئەوانە بوون، كە (ئەبو بەكر) يان ەلېزاردو بوار نەكرايەو ە بۇ ەموو كەسىك بەشدار بئىت لە ەلېزاردندا چونكە ئەمە تاييەتە بە (أهل الحل والعقد) جا موسلمانان ئەبو بەكر يان ەلېزارد كە باشترىنەكەيان بوو، ئەم ەلېزاردنەش چەند بەلگەيەكى لەسوننەتى پئىغەمبەرەو ە ەيە .

يەكەمىان: ئەبو بەكر باشترىن ھاوہل بوو بەرەھايى، ھىچ كەسىك لەمە جىاواز نەبوو ە .

دوو ەم: پئىغەمبەرى خوا (ﷺ) چەند ئامازەيەكى كردوو ە بۇ خىلافەتى ئەو لەوانە: _ لەكاتى نەخۆشى مردنەكەیدا (ئەبو بەكر) ى پئىش خست بۇ پئىش نوئىژى موسلمانان لەمىجرا بەكەى خۆیدا^{۹۳}، لەجىگەكەى پئىغەمبەرى خوادا (ﷺ) راوہستا، ئەمە ئامازەيەكە ئەو ئىمامى ئەوانە لەخىلافەتدا ەروەكو چۆن ئىمامى ئەوانە لەنوئىژدا، ئەوانىش ئەبو بەكر يان ەلېزاردو وتيان: پئىغەمبەرى خوا (ﷺ) بەتۆ پازى بوو ە بۇ دىنەكەمان و ئىمەيش پئىت پازى نەبىن بۇ دونياكەمان !!!؟؟ بەيعةت بەسترا و دروست بوو، ھاوہلآن يەك دەنگ بوون لەسەر ئەو ە، ەركەسە بەشداربوو ەو ەلېزاردنەو ەركەس بەشدار نەبوئىت ئەوا شوئىنكەوتەيە، موسلمانانىش يەك كۆمەلن و يەك دەستن.

كارى دووھەم: كاتى ئەبو بەكر مردنى نزيك بووھوھ (عوھەرى كوپى خەتتابى) ھەلبۇزاردو ديارى كرد لەجىگەى خۆى، موسلمانانىش بىستيان و گوپراپەل بوون، ئەمەش پىگای دووھە لەپىگاكانى جىگىر بوونى ئىمامەتە ئەویش ئەوھىيە وەلى ئەمرى موسلمانان (ولى العهد) ھەلەبۇزىرى لەپاش مردنى جىگەى ئەو بگىرتەوھ ھەروھكو(ئەبو بەكر) ئەنجامى دا كاتى (عوھەرى) ھەلبۇزارد.

كارى سى يەم: ئەگەر يەكك لە موسلمانان زال بوو و سەرکەوت و خەلکى ملکہ چى ئەمارەتەكەى بوون و ئەوھ ئەو کاتە دەبىتە ئەمىر و پىشەوايان ھەروھكو (عبدالملك ى كوپى مەروان) ئەنجامى دا، چونكە كاتى جىاوازى پوویدا لەپاش مردنى (يزىد ى كوپى معاویە) دا، ئەو کاتە (عبدالملك ى كوپى مەروان ى كوپى الحكم) ھەستا بەو کارە، ئەو کەسىكى لىھاتوو زىرەك و بەھىز بوو، خواى گەورە لەسەر دەستى سوودى گەياندە موسلمانان، بەیەتەكەى بەستراو جىگىر بوو، موسلمانان گوپىستى ئەو بوون و گوپراپەلى بوون، لەوھدا خەيرو چاکەى موسلمانانى تىدا بوو.

ئەمە ئەو پىگایانەى وىلايەتى پىشەواى موسلمانانى پى جىگىر دەبىت، يان بە ھەلبۇزاردنى (أهل الحل والعقد) يان پىشەى پاشىن ديارى بکات يان يەكى لە موسلمانان زال بىت بىتە ئىمام و خەلکى بەقسەى بکەن و گوپراپەلى بن، چىتر دروست نىيە ھىچ کەسىك سەرپىچى بکات.

مەبەست لە: (بإجماع المسلمين).

واتى مەگە لەم قەسەى دەبى بە ھەلبۇزاردنى ھەموو موسلمانان بىت، بەلکو ئەوھ بەھەلبۇزاردن و ئىجماعى (أهل الحل والعقد) دەبىت، وەكو پوویدا لەخىلافەتى (ئەبو بەكر) داو وەكو ئەوھى پوویدا لەخىلافەتى (عوسمان) دا چونكە ئەوانەى ھەلىانبۇزارد ئەھلى شورا بوون، ئەوانىش ئەوانەى مابوون لە دە کەسەكە موزدەى بەھەشتيان پى

درايوو، ئەوان ھەلىيانىزاردو ئىمامەتەكەى جىگىر بوو، ھىچ كەسىك ناپازى نەبوو لەو كارەدا، بەلكو كۆرپابوون لەسەر ئىمامەتى (عوسمان).

مەبەست لە: (لا يَحِلُّ لِأَحَدٍ أَنْ يَبِيتَ لَيْلَةً وَلَا يَرَى أَنْ لَيْسَ عَلَيْهِ إِمَامٌ بَرَأَكَانَ أَوْ فَاجِرًا).

ئەم مەسەلەيە نۆزگىگە ئەويش ئەو يە ھىچ كەسىك بۆى نىيە لە (كۆمەلى مۇسلىمانان) دەرچىت، لەگوپرايەلى دەرچىت جا ئەگەر ئەو ئەو يەى كرد (بات لىلە ولىس لە إمام) و باوهرى بە ئىمامەتى ھەبىت، ئەو (قد خلع ربة الاسلام من عنقه)^{۹۴} بەماناى ئەو يە ئەو لەگەل مۇسلىماناندا بوو و پەيوەندىيەى لەگەل مۇسلىماناندا بچرى، وەكو: — ئەو يە ھەبلىكى دىرئ بۆ بەرخەكان ديارى دەكەن و چەند ئەلقەيەكى لى دەكەن و سەرى بەرخەكانى پئو دەكەن بۆ ئەو يەى بىپارىزى لەبىز بوون، پئى دەگوترى (الزبى) جا كۆبونەو يە مۇسلىمانانى لەسەر ئىمامىك بەو يەى شوبھاندو، جا ھەركەسىك لەگوپرايەلى ئىمام دەرچىت ئەو ئەو ئەلقەى دامالئىيە و خۆى تووشى بىزىوون و گورگو ئارەزووكان كردو، ماناى ئەو نىيە كافىر دەبىت، بەلكو ماناى ئەو يە ئەو لەجەماعەت جىا بوەتەو لەگوپرايەلى دەرچو، ھەروەكو ولاخىكى لى دىت لە جىگاكەى خۆى دەرچو خۆى تووشى گياندارى دپندە و دزى و جەردەيى كردو.

نەلئىت: من بەيەم نەداو و ئىمام نىيە، چونكە تۆ يەكىكى لەمۇسلىمانان، كاتى (أهل الحل والعقد) بەيەيان دا ئەوا تۆش شوتىنكەوتەى ئەوانى.

﴿۳۱﴾ نوسەر دەئىت: (والحج والغزو مع الإمام ماض، وصلاة الجمعة خلفهم جائزة، ويصلى بعدها ست ركعات، يفصل بين كل ركعتين، هكذا قال أحمد ابن حنبل).

واتە: ھەج و غەزا لەگەڵ پىشەوادا بەردەوامە، نوێژى ھەينى لە پىشتيانەو ە دروستە، لە پاش ئەو ەش شەش پکات نوێژ دەکړي، دوو پکات دوو پکات بە جيا دەکړي، ئا بەم شيوە ە (ئەحمەدى کوپى ھەنبەل) ەرموويەتى.

پاڤە /

دەسەلاتەکانى ئىمام زۆن، جيگای ژماردن و کۆکردنەو ە خویندنەو ە: کتیبەکانى ئە حکامى سولتانییەکانە کە لەو بارەو ە نوسراو ە وەکو: (الاحکام السلطانية) لە نوسینى (الموردى) و (الاحکام السلطانية) لە نوسینى (ابو یعلیٰ الحنبلى)، چەندین کتیبى تر لەو بارەو ەو ە نوسراو ە تیايدا دەسەلاتەکانى ئىمامى تیدا باسکرو ە، ئەمەش لە کتیبەکانى فيقھدا باسکراو ە، ەرو ەها لە کتیبەکانى عەقیدەدا باسکراو ە، ەرو ەکو چۆن لیڤەدا باسکراو ە.

یە کەم: ئەو ەلەدەستى بە ئەنجامدانى نوێژى ھەينى و ەردو ەژن و موسلمانان لە پىشتی ەو ە نوێژ دەکەن، ئیلا مەگەر خۆى کە سىک ديارى بکات، کە سىک لە زانایان یان لە قوتابیانى عیلم بۆ ئەو ەى پىش نوێژى بۆ خەلکى بکەن، بەلام ئەصل ئەو ەى ئەو ە ەموو کەس شایستە تر ە پىش نوێژى بکات لە ھەينى و ەردو ەژندا، جا ئەگەر ەرکە سىکى لە جىبى خۆى دانا ئەو ە بۆى ەو ە دروستە، ئەمەش ئەو ەى ئىستا کارى پى دەکړي.

دووه م: ئەو حەج بەرپۆه دەبات وپتەشەنگى حاجىيەكان دەكات و دەبىتە ئەمىرى ئەوان و لەكىشەكان دەكۆلپتەوه.

سپپەم: ئەنجامدانى جيهادکردن لەپێناوى خوادا لەدەسەلاتەكانى ئىمامە ئەو فەرمان بەوه دەكات، هەر ئەوه ئالاکان پێك دەخات، هەر ئەویشە سەرباز و جەنگاوەران دیارى دەكات، ئەمىرەكان هەلەبژێرى، سەرى و سوپاكان تەجنىد دەكات، موحاممەدەكان چەكدار دەکا و پەوانەى غەزای دوژمنیان دەكات و ئەو شوپنەیان بۆ دیارى دەكات دەبى بۆ غەزا بۆى بچن، جا جيهاد لەدەسەلاتەكانى ئىمامە و جيهاد پاشاگەردەنى نىيە، هەرکەسێك بیهوى چەك هەلبگرى و هێرش ببات و بلیت: من جيهاد دەکەم لەپێناوى خوادا، ئەمە جيهاد نىيە لەپێناوى خوادا، جيهاد لەپێناوى خوادا پێکخراوه بە یاساكانى شەرع، بەلام ئەگەر پاشاگەردەنى تێکەل بوو ئەوا دەبىتە وێرانکردن و زیانەکەى لەقازانجەکەى زۆرتر دەبىت ئەگەر سودیشى هەبىت، چونکە ئەو زیانەى بەهۆیەوه پوو دەدات زۆرترە، جا هەموو کارەکان رێکخەرى خۆى هەیه، جيهادیش کارێكى مەزنە، پتویستى بە رێکخەر هەیه، پتویستى بەوه هەیه پەيوەست بین بە ئەحکامەکانى جيهادهوه کە لەقورئان و سوننەت و قسەى زانایان باسکراوه، کارەکە پاشاگەردەنى نىيە، وەکو ئەوهى یەكێک لەبانگەوازکارانى فیتنە دىت و سەرکردایەتى ئەو زیادهپەوانە یان ئەو توندپەوانە یان ئەو نەفامانە دەكات کە نازانن، سەرکردایەتییان دەکەن و دەلێن: جيهاد دەکەین لەپێناوى خوادا، ئەمە بە زیان دەژمێردرێت بۆ سەر ئىسلام و مۆسڵمانان و ئەمەش جيهاد نىيە، چونکە بە رێکخەرەکانى جيهادهوه نەبەستراوتەوه، ئەگەر بە رێکخەرەکانى جيهادهوه نەبەسترابووه ئەوا دەبىتە فەساد و نابىتە جيهاد، هەر شتێک لەسنوورى خۆى دەرچىت ئەوا دەگۆردرێتە دژەکەى، ئەوان ئەگەر نكۆلى کارەکەیان بکەیت ئەوا پىت دەلێن: - ئێوه پێگرن لەجيهادکردن لەپێناوى خوادا.

ئىمەيش دەلئىن:- ئىمە ھەرگىز پىگىر نىن لە جىھاد كىردن لە پىناوى خوادا بەلام دەلئىن:- پىويستەو دەبى جىھاد بە رىكخەرى شەرى پەيوەست بىرى و پىك بىرى، ئەمەى ئىو دەيكەن ئەو پاشاگەردەنىو جىھاد نىيە، خوايش فەرمانى بەو نەكردو.

جا ئەنجامدانى حەج و غەزا و ھەينى و ھەردو جەژن لە دەسەلاتەكانى ئىمامە.

مەبەست لە: (وصلاة الجمعة خلفهم جائزة).

واتە ھەرچەندە ئەوان (فسق)يان ھەبىت، ھەرچەندە ئەوان سەرىپىچيان ھەبىت، ئەوا نوپىز لە پىشتيانەو دەكرى، چونكە نوپىز كىردن لە پىشتيانەو دەبىتە ھوى بە كخستنى وشەى موسلمانان، ھەرەھا كەسى (فاسق) ئەگەر چاكەى كىرد ئەوا تۆيش چاكەى لە گەلدا بكە، بۆيە كاتى بە (عوسمان)يان گوت لە كاتىكدا ئابلۆقە درابوو: فلان كەس ئىمامەتى خەلكى دەكات و ئىمام نىيە بەلكو ئەو ئىمامى فىتنەى. فەرموى: (يا بن أخي إذا أحسن الناس فأحسن معهم وإذا أساءوا فتجنب إساءتهم)^{۹۰} واتە: ئەى برازاكەم... ئەگەر خەلكى چاكەيان كىرد ئەوا تۆيش چاكەيان لە گەلدا بكە و ئەگەر خراپەيان كىرد ئەوا لە خراپەكەيان دوور بگرە).

جا ئەگەر ئەوان نوپىزيان كىرد ئەوا ئىمەيش نوپىزيان لە گەلدا دەكەين ئەگەر ھاتوو كارى دەست بوو ھەرچەندە ئەو (فسق) و سەرىپىچى ھەبىت، چونكە ئەو بەرژەوەندى تىدايە، چونكە نوپىز پەرسىشەو كەسى (فاسق) ئەگەر نوپىزى كىرد ئەوا ھان دەدرىت لەسەر ئەو و دوعاى بۆ دەكرى، ھاوہلان نوپىزيان كىردو لە پىشت چەند ئەمىرىكەو چەند تىبىنىيەكەيان لەسەر بوو وەكو (حەججاچ) و جگە لەو، ھاوہلانى پىغەمبەرى خوا

(ﷺ) نوپۇزىيان لەپىشتەوہ کردوہ وہ کو بہجی ھینانى فەرمانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) يەكخستنى وشەى موسلمانان.

مەبەست لە: (وېصلى بعدھا ست ركعات).

ئەم مەسەلەيە مەسەلەيەكى فېقھىيە لەم شوپنەدا بەھۆى باسى نوپۇزى ھەينى يەوہ ھاتوہ، جا نوپۇزى ھەينى نوپۇزى سوننەت لەپىشىيەوہ نىيە، جا ھەركەسك ھات بۆ مزگەوت نوپۇز دەكات تا ئەوہندەى بۆى كراو دادەنىشى و چاوپوان دەبى، جا ئەگەر ھەر نوپۇز بكات تاوہكو ئىمام دىت ئەوہ باشترە، بەپىي ئەوہى نوپۇزە (نوافل) ھەكان رەھان و پەيوەندييان بەنوپۇزى ھەينىيەوہ نىيە، بەلام نوپۇزى(راتبە)ى جومعە لەپاش نوپۇزەكەيە، كەمترينى دوو پكاتە و نۆرتريانىان چوار پكاتە بە دوو سەلام لەسەر پاي پەسەند، لەپىوايەتېكدا ھاتوہ شەش پكاتەو بەسى سەلام، كەواتە كەمترينى دوو پكاتەو نۆرتريانى شەش پكاتە يان چوار پكاتە ھەرۈەكو ئىستا بلاوہ.

مەبەست لە: (يفصل بين كل ركعتين هكذا قال أحمد بن حنبل)^{۹۶}.

واتە: ماناى ئەوہ نىيە شەش پكاتەكە پىكەوہ بەيەك سەلام ئەنجامى دەدات، بەلكو شەش پكاتەو ھەر دوو ركات بەسەلامك يان چوار پكات و ھەردوو ركات بە سەلامك، ئەمە لەھەمووى باشترە، قسەكەى داوہتە پال ئىمامى ئەحمەد چونكە دانەرى كىتېبەكە (ھەنبەلى)يەولەبارەى مەزھەبى (ھەنبەلى)يەوہ دەزانى، ئەم پىوايەتە لە ئەحمەدەوہيە كە شەش پكاتە، پاي مەشھور ئەوہيە چوار پكاتە.

۹۶ / فى مسائل عبدالله بن الامام أحمد (ص/ ۱۲۱ رقم ۴۳۷) .

﴿۳۲﴾ نوسەر دەئیت: (والخلافة في قریش إلى أن ينزل عيسى ابن مريم عليه السلام).

واتە / خىلافەت لە ناو قورپەيشدايە (لە قورپەيش دەبى) تاكو عيسا (عليه السلام) دادەبەزى.

پاڤە:

ئەگەر كەسك زياتر پكابهرييان كرد بزانە كام لەوان دەبیتە ئىمام و ھەموويان شايسەى ئىمامەت بوون ئەوا قورپەيشىيەكە پيش دەخریت، لە بەر ئەو تايبەتمەندیەى ھەيانە، بەبەلگەى ئەو ھەرموودەيەى دەھەرمویت: (الأئمة من قریش)^{۹۷} وە دەئیت: (قدموا قریشاً ولا تتقدموها)^{۹۸} جا ئەگەر قورپەيشىيەكە كەسكى چاك بوو و پكابهريەتى پوویدا ئەوا كى دەسلەلات دەگرتتە دەست؟ ئەوا قورپەيشىيەكە پيش دەخریت لەبەر وەسیتەكەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بەو، چونكە كاتى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) كۆچى نوایی كرد پشتیوانان وتیان: ئەمیرك لەئیمەو یەكك لەئێو، ئەبو بەكر بەوانى گووت: (إن العرب لا تدين بهذا الأمر إلا لهذا الحي من قریش)^{۹۹} بۆیە بەیعیان بە (ئەبو بەكر) دا و لەپاش ئەو بە (عومەر) و لەپاش ئەو بە (عوسمان) و لەپاش ئەو بە (عەلى) و لەپاش ئەو بە (معاویە) و لەپاش ئەو بە (بەنى ئومەييە) و پاش ئەوان (بەنى عەبباس) ھەموويان لەقورپەيشن، بەلام ئەگەر ئەمارەتيك جیگیر بوو و بەسترا ئەوا گوپرايەلى پتووستە، ھەرچەندە قورپەيشى نەبیت یان ئەگەر قورپەيشىيەكە شايسەى ئىمامەت نەبوو چونكە

۹۷ / صحيح : أخرجه أحمد (۱۲۹/۳، ۱۸۳) والنسائي في (الكبرى) (۳/ ۴۶۷) وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الجامع) (۲۷۵۸) .

۹۸ / صحيح : أخرجه ابن أبي شيبة في (مصنفه) (۴۰۲/۶) والبيهقي في (الكبرى) (۳/ ۱۲۱) وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الجامع) (۲۹۶۶) .

۹۹ / تەماشای : صحيح البخارى (۳/ ۱۲۴۱) رقم (۳۴۶۷) بکه .

تەنھا قورپەیشی نایکاتە ئیمام ئیلا مەگەر لەگەڵ قورپەیشی بوونیدا شایەنی ئەوە بیّت بکەیتە ئیمام و ئیمامیکش دەسەلاتدار نەبیّت.

مەبەست لە: (إلى أن ينزل عيسى ابن مريم عليه الصلاة والسلام).

ئەمە ئاماژەیکە بۆ ئەوێ کاتی عیسا دادەبەزێ و ئیمامی موسلمان (محمد بن عبدالله المهدی) یە ئەویش لە ئەوێ (الحسن بن علی بن أبی طالب) بە لگەیکە لە سەر ئەوێ دوایین ئیمام لە قورپەیش دەبی و یەکی میانیش لە قورپەیش بوە، ئەمەش بە گوێرە توانا هەروەکو باسما کرد، ئەگەر کە سێکی قورپەیشی هەبوو ئەوا ویلا یەتە کە لە کار ناخریت، یان ئەگەر کە سێک بەو کارە هەستاو قورپەیشی نەبیّت و شایستە ی ئەو کارە بوو ئەوا ئیمە دووری ناکەینەو و نالین: _ تۆ بە کەلکی ئەو کارە نایەیت، بۆیە پێویستە ئەو کارانە بزانریت.

﴿۳۳﴾ نوسەر دەئىت: (ومن خرج على إمام من أئمة المسلمين فهو خارجي قد شق عصا المسلمين وخالف الآثار وميتته ميتة جاهلية).

واتە: ھەركەسىڭ دەرىچو لە دژى پىشەوايەك لە پىشەوايانى موسلمانان، ئەو (خارجى) يەو يەكپىزى موسلمانانى تىك داو، ناكۆك بوو جياواز بوو لە گەل ئەسەرەكاندا و مردنى ئەو مردنىكى نەفامانەيە.

پاڤە:

مەبەست لە: (ومن خرج على إمام من أئمة المسلمين فهو خارجي).

ھەركەسىڭ لە گۆپرايەلى كاربەدەستان دەرىچىت و خۆى لە گۆپرايەلى دامالى بە حوججەى ئەوئى ئەو كاربەدەستە سەرپىچى ھەيە، يان موخالەفاتى ھەيە ھەروەكو خەوارىچ كرىيان ئەو حوكمى خەوارىچى ھەيە، خەوارىچىش كۆمەلىكى گومپان تۆوى ئەوان لەسەردەمى پىغەمبەرى خوادا (ﷺ) سەرى ھەلدا كاتى (ذو الخويصرة) ھات بە پىغەمبەرى خواى (ﷺ) گوت -كاتى دەستكەوتى دابەش دەكرد- پىى گوت: ئەى (محمد) (ﷺ) دادپەرەو بە چونكە تۆ دادپەرەو نەبويت، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرمووى: (ويلك فمن يعدل إذا لم أعدل) واتە: وەيل بۆ تۆ جا كى دادپەرەو دەبىت ئەگەر من دادپەرەو نەبم؟ كاتى كابرا پۆيشت، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرمووى: (يُخْرِجُ مِنْ ضَرْبٍ هَذَا قَوْمٌ تَخْفَرُونَ صَلَاتَكُمْ إِلَى صَلَاتِهِمْ وَ عِبَادَتَكُمْ إِلَى عِبَادَتِهِمْ يَقْرَأُونَ الْقُرْآنَ وَلَا يُجَاوِزُ حَنَاجِرَهُمْ يَمْزُقُونَ مِنَ الدِّينِ كَمَا يَمْزُقُ السَّهْمُ مِنَ الزَّمِيَّةِ فَأَيْنَمَا لَقِيتُمُوهُمْ فَاقْتُلُوهُمْ فَإِنْ فِي قَتْلِهِمْ أَجْرًا لِمَنْ قَتَلَهُمْ) ۱۰۰.

نہمہ نہ گہر چہ کیان ہہ لگرت و چہ کداریان ناشکرا کرد، بہ لام تہ نہا پاو بۆچوونی
خہ واریج ناشکرا بکەن و قسە ی لە سەر بکەن و کوشتار نہ کەن و چہ کدار نہ بن ئەوا ئیمە
ئینکارییان ئی دە کەین و گومراییہ کەیان پوون دە کەینە وەو کوشتاریان لە گەلدا ناکەین،
بہ لام نہ گہر دپکیان ہہ بوو، وەکو ئەوہ ی کوشتاریان لە گەل موسلماناندا دە کرد ئەوا
دروست نییہ موسلمانان وازیان ئی بہینن بہ لکو پیویستہ لە سەر کاربہ دەستی
موسلمانان کوشتاریان لە گەلدا بکات، پیویستہ لە سەر موسلمانان لە گەل کاربہ دەستی
خۆیاندا بن لە دژی ئەوان، ہەر وہ کو لە خیلافەتی (عەلی) دا پوویدا کاتی کوشتاری لە گەل
خہ واریجدا کرد لە نہ ہرەوان، ہاوە لان خۆیان داوە پال (عەلی) و لە گەل ئەودا
کوشتاریان لە گەل خہ واریجدا کرد تا کو بہ خراپترین شیوہ ئەوانی کوشت، بہم شیوہ یہ
ئەو پاداشتہ یان دەستکەوت کە پیغەمبەری خوا (ﷺ) بہ ئینی پی دابوون، لەو
فەرموودہ یە دا کە دە فەرمویت: (فإن فی قتلهم أجراً لمن قتلهم)^{۱۱} واتە: لە کوشتنی ئەواندا
پاداشت ہە یہ بۆ ئەو کەسانہ ی دەیانکوژیت) ئەمەش لە فەزل و چاکە ی (عەلی) یە،
(عەلی) فەزلی زۆرہ لەوانہ: ئەو کوشتاری لە گەل خہ واریجدا کرد و قسە کە ی
پیغەمبەری خوا ی (ﷺ) لەواندا جی بہ جی کرد.

خه واریج بهرگی گوپراه لییان دامالاندو ده رچوون و بهرانبهر کار به ده سستی
موسلمانانیاں گرت، هه روه ها نه وانن موسلمانان به کافر ده زانن به هوی تاوانی گه وره وه
که له شرک که متره و بکوکتره، حا نه وان دوو نیشانه بان هه به :-

نیشانەى یەكەم: دەردەچن لەدژى كاریبەدەستى موسلمانان و هەول دەدەن
كاریبەدەستەكە لەسەر كاریكەى لادەن.

نیشانەى دووهم: ئەوان موسلمانان بەكافر دەزانن بەئەنجامدانى تاوانى گەورە جگە
لەشیرك بێت.

ئەوێ وای لێکردن زیادەپەوییە _ پەنا بەخوا _ بۆیە پێغەمبەرى خوا (ﷺ)
ئاگادارى کردینەووە لە زیادەپەوى فەرموویەتى: (إياكم والغلو فإمّا أهلك من كان قبلكم
الغلو)^{۱۰۲} واتە: دوور بکەوێوە لە زیادەپەوى، چونکە ئەوێ بوو هۆى بە هەلاکەت
چوونى ئەوانەى پێش ئێو زیادەپەوى بوو) ئەویش شتى زیادەپە لەدیندا، زیادە
لەشتى دروستدا لەئینکاری کردن لە (منکر)، ئەمە ئەو زیادەپەوییە پالێ
بەخەوارچەوێ ناوێ ئەو بکەن کە کردیان، زیادەپەوى لە ئینکاری کردنى (منکر)دا
تاكو بەرگی گوێزپایەلیان دامالێ، زیادەپەوى لەپەرستندا تاكو وای لێ کردن کە سێك
تاوانى گەورەى ئەنجامدا بۆ بە کافرى بزائن لە موسلمانان.

مەبەست لە: (خالف الآثار).

واتە ئەو فەرموودانەى لە پێغەمبەرى خواوە (ﷺ) هاتووێ لەدەستگرتن بە
گوێزپایەلێ کردنى كاریبەدەستى موسلمانان.

مەبەست لە: (ومیتة مية جاهلية).

۱۰۲ / صحیح : أخرجه النسائي (۳۰۵۷)، وابن ماجه (۳۰۲۹)، وأحمد (۲۱۵/۱)، وصححه الشيخ الألباني في

(الصحيحة) (۱۲۸۳) .

واتە: چونكە ئاكارىكى تىدايە لە ئاكارەكانى نەفامى، چونكە عەرەب لە سەرەدەمى نەفامىدا جىاوازىيون لە ناو خۇياندا بۇ چەند خىللىك، ئىمامىكىيان نەبوو كۆيان بىكاتهو، بەلكو ھەر خىللىك سەرەبەخۇ بوو بۇ خۇى، ھىرشى دەكرەدە سەر خىللىكى تر، كۆنەبوونەو ھەيەكيان نەدەگرت تاكو خۇاى گەورە پىغەمبەرى (ﷺ) نازدارى پەوانە كرد، بانگى ئەوانى كرد بۇ ئىسلام و ئەوانىش موسلمان بوون، ھەموويان چوونە ژىر يەك ئالا، بۆيە خۇاى گەورە دەفەرموئىت: (وَأَذْكُرُوا اللَّهَ عَلَيْكُمْ إِذْ كُنْتُمْ أَعْدَاءً فَأَلَّفَ بَيْنَ قُلُوبِكُمْ فَأَصْبَحْتُمْ بِنِعْمَتِهِ إِخْوَانًا) آل عمران/ ۱۰۳) واتە: نىعمەت و بەخششەكانى خوا ھەبىر بىنن ئەودەمە ئىو ھە دژ بەيەكتر بوون ئىنجا خۇاى بەبەزەبى ھۆگرى خستە نىوان دلەكانتەنەو، ئەوجا ئىستا بەھوى بەخشش و مېھرەبانى خۇيەو ھەبوونە برا).

خۇاى گەورە دەفەرموئىت: (وَأَذْكُرُوا إِذْ أَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِي الْأَرْضِ تَخَافُونَ أَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَآوَاكُمْ وَأَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهِ وَرَزَقَكُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ) (الأنفال) واتە: ئەو كاتە بىر بىننەو ھە كە ئىو ھە موسلمانان! لەمەكەدا كەم و كزىيون و لاوازو دەسەپاچەش بوون و دەترسان خەك بىتان پەيىنن و بىتان كوژن لەو كاتەدا خۇاى مېھرەبان پەنايدان و لەپۆژەكەى (بەس) دا يارمەتى دان و پشتگىرى لى كردن و سەرى خستەن و پۆزى پاك و چاكى پى بەخشىن گشت ئەمانەى بۇ كردن بەشكو شوكرانە بژىر بن).

ئەمە لەبەرەبوومى گوپراپەلى كردنى كارىدەستى موسلمانانە، ھەموو ئەم خەير و چاكەپە پوو دەدەن: - بەر قەرارىيونى ئەمەن و ئاسايش، گەپان بەدواى پزىدا، ھەولدانى خەلكى و سەرقال بوونيان بە كۆشش كردن بۇ بەدەستەينانى پزى و پۆزى بەھوى ئەمەن و ئاسايش پىگاۋ بانەكانەو، بەلام ئەگەر ترس ھەبوو ئەوا خەلكى سەفەر ناكەن، ناكپن و نافرۆشن چونكە ترسيان لە خۇيان ھەيە، ئەمە لەفەزل و چاكەى جەماعەيەو

گوپراپەلى كارىدەستى مۇسلمانانە، بەلام دەرچوون لەدزى كارىدەستان و دامالنى بەرگى گوپراپەلى ئەوا چەند شتىكى لى دەكەوئەو لەوانە:-

يەكەم: پەرتەوازە بوونى جەماعەتى مۇسلمانان.

دووەم: پشتنى خوین بەبى حەقى خوى.

سى يەم: سەرکەوتنى دوژمن، چونكە دوژمنان دليان بەوە خوش دەبى، بۆيە دەبينى دوژمنان خوشحال دەبن بەدووبەرەكى ناو مۇسلمانان، كار دەكەن بۆ پەرتەوازەبوونى مۇسلمانان، يارمەتى گروپە گومراكان دەدەن و چەكدارىيان دەكەن، يارمەتريان دەدەن بەپالان لە پیناوى ئەوەى دەرچن لەجەماعەتى مۇسلمانان و دووبەرەكى پووبدات لەناو مۇسلماناندا، بەو شتووە چەندىن دەستكەوتيان دەستدەكەوئە پووبدەكو پووبدا، ئەمە ھەر ھەمووى بەھوى دووبەرەكى مۇسلمانانەووە سەرپىچى پىغەمبەرى خوداو (ﷺ) دەرچوون لەدزى كارىدەستى مۇسلمانان.

دەرئەنجام: ئەو كەسەى ئىمامىكى نەبى ئەووە وەكو ئەو كەسەى لەسەردەمى نەفامىدا بژىت و ئەگەر بمرىت ئەووە مردنىكى نەفامىيە، ماناى ئەووە نىيە پى كافر دەبىت، بەلام ماناى ئەوەيە: ئەو ئاكارىك لەئاكارەكانى نەفامى تىدايە، چونكە نەچووەتە ژىر گوپراپەلى ئىمام و لەپاشاگەردەنیدا دەژىت.

﴿٣٤﴾ نوسەر دەئیت: ولا یحل قتال السلطان، ولا الخروج علیه وإن جار
وذلك لقول رسول الله (ﷺ) لأبي ذر الغفاري: (اصبر وإن كان عبدا حبشيا)
وقوله للأنصار: (اصبروا حتى تلقوني على الحوض) وليس من السنة قتال
السلطان فإن فيه فساد الدنيا والدين).

واتە / ھەلەل نىيە كوشتار بەرانبەر سولتان بکرىت و نابىت دەرجىت دى ئو،
ھەرچەندە ستمى کرد، لەبەر ئو ھەرموودەيەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بە (أبو ذر
الغفاري) ھەرمو: (ئارامبگرە، ھەرچەندە كۆيلەيەكى ھەبەشى بىت) و بەپشتىوانانى
ھەرمو: (ئارامبگرن تاكو پىم دەگەن لەسەر ھەوزەكە) و لە سوننەتدا كوشتارى
سولتان نەھاتوو، چونكە ھەسادى دونيا و دىنى تىدایە).

پاڤە /

دروست نىيە بۆ ھىچ كەسك كوشتار لەگەل سولتاندا بكات، بەوھى بەچەكەوھ
لەدژى بوەستى، چونكە ئەمە چەندىن خراپەكارى بەدواى خۆيدا پادەكيشى.

مەبەست لە: (ولا یحل قتال السلطان ولا الخروج علیه وإن جار).

واتە: ھەرەمە كوشتار بەرانبەر سولتان بکرىت ھەروەكو چۆن خەوارىچ دەيەن.

مەبەست لە: (وإن جار).

واتە: ستمى لى بوەشیتەوھ دەبى ئارامبگرىت لەسەرى، چونكە ئارامگرن لەسەر
ئەوھ بەو ھەموو زيانەو زەرەرەى ھەيەتى سوكترو كەمتەرە لەوھى بەھۆى دەرجوونەوھ
لەدژى پوو دەدات، جا ئو زەرەرەو زيانەى بەھۆى ئارامگرنەوھ پوو دەدات لەسەر
گوپراپەلى سولتانىكى ستمكار سوكترو كەمتەرە لەزەرەرەو زيانى ئەوھى پوو دەدات

بەھۇى دەرىچوونەوہ لەدژى، گومانىش نىيە لەبنەماکانى ئىسلامدا ھاتوہ: ئەنجامدانى سوکترىن دوو زەرەرەکە لەبەرپالنان و ئەنجامنەدانى بەرزەکەيان.

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بە پشتىوانانى فەرموو: (إنکم سترون بعدى أثره فاصبروا حتى تلقوني على الحوض)^{۱۰۳} ئامۆزگارى ئەوانى کرد بە ئارامگرتن ھەرچەندە تووشى (أثره) دەبن، (أثره) واتە: سەرکردەو ئەمىرەکان سامان دەبخشنە کەسانىک کەچى بە ئەندازەى ئىوہ شایستە نىن) جا ئامۆزگارى ئەوانى کرد بە ئارامگرتن چونکە دوور خستەوہى مەفسەدە گەورەکەى تىدايە.

مەبەست لە: (وذلك لقول رسول الله ﷺ) لأبي ذر الغفاري: (اصبر وإن كان عبدا حبشيا).

واتە کارىەدەستەکە بەکەم نەزانى ھەرچەندە پوالتىکى ناشىرىنى ھەبى، ھەرچەندە رەنگى رەش بىت، يان نەسەبى عەرەب نەبى، چونکە عىبەرەت بەپلەو پایەکەيەتى _ کە خىلافەت و ئەمارەتە _ عىبەرەت بەکەسايەتییەکەى نىيە، جا گوێرايەلى دەکرىت چونکە ئەو موسلمانە، تەماشای پوالتى ناکرىت کە پىتى باش نەبىت لەبەر ناشىرىن و نابوتى، يان لەعەبىيک لەجەستەيدايە، (مجدع الاطراف)^{۱۰۴} ھەموو ئەمانە پىخۆشکەر و عوزد نىن بۆ دەرىچوون لەدژى، ھەرچەندە نەخۆشى بىت، يان لاوازی تەندروستى ھەبىت، لەبەر ئەوہى بەيەى بەستراوہ ئەوا دەبى ئارامگرتى لەسەرى، گوێى لى دەگىرى و گوێرايەلى دەکرىت ھەرچەندە ئەو سىفاتانەى ھەبىت.

مەبەست لە: (وليس من السنة قتال السلطان).

۱۰۳ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۳۵۸۱) ومسلم (۱۸۴۵) .

۱۰۴ / سبق تخريجه .

كوشتارى سولتان لەسوننەتیکى سابىتى پېغەمبەرى خوادا (ﷺ) نەھاتو، لەيەك
فەرموودەدا نەھاتوو نە (ضعيف) و نە (حسن) و نە (صحيح)، لەسوننەتدا نەھاتو
بەلگە بىت لەسەر كوشتارى سولتانى موسلمان، ھەرچەندە كەسكى (فاسق) بىت،
ھەرچەندە كەسكى ستمكار بىت، ھەرچەندە كەسكى زۆردار بىت، ھەرچەندە
سەرۆت و سامان بە ويستى خۆى سەرف بكات، ئەوا دروست نىيە لەدژى دەرچىت،
بەلكو فەرموودەكان بەلگەن لەسەر ئارامگرتن لەسەر ئەوانە و ھەرامبوونى دەرچوون
لەدژيان.

ئەمەش ماناى ئەو نىيە سولتان ئامۆزگارى ناكرىت، بەلكو ئامۆزگارى دەرگىت
بەنھىنى لەنيوان ئەو ئامۆزگارە كەدا بۆيە پىويستە ھەركەسك ئامۆزگارىيەكى ھەيە
بيگەيەننە سولتان، ھەرەكو پېغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموويەتى: (الدين النصيحة
قلنا: لمن؟ قال: لله ولكتابه ولرسوله ولأئمة المسلمين وعامتهم)^{۱۰} جا ئەو ماناى ئەو نىيە
ئامۆزگارى ناكرىت و وازى لى دەھىترىت، بەلكو دەبى پوون بكرىتەو ئامۆزگارى
بكرىت، ئەمەش ھەقى سولتانە بەسەر زانايانەو بەسەر ژىر دەستەكەى و بەسەر
پاويژكارانەو بەسەر ئەوانەى پاو بۆچوونيان ھەيە دەبى ئامۆزگارى بكن.

مەبەست لە: (وليس من السنة قتال السلطان) واتە لەسوننەتدا ھىچ بەلگەيەك نىيە،
نە (صحيح) و نە (ضعيف) لەسەر دروستى كوشتارى سولتانى موسلمانان بەلكو
لەسوننەت و قورئاندا بەلگە ھاتوو لەسەر فەرمان كردن بە گوپرايەلى ئەو (يَا أَيُّهَا
الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ) النساء / ۵۹ واتە: ئەي ئەو
كەسانەى باوەرپان ھىتاو! گوپرايەلى فەرمانى خواو پەيامبەر (ﷺ) بن لە ھەموو
كاروبارىكداو بەر فەرمانى كارىبەدەستان و كارسازانى خوتان بن.

تەماشای ئەو ئایەتە بکە (مِنْكُمْ) لەبەر ئەوەى موسلمانە ئەوا پێویستە گوێرایەلى بکەیت.

مەبەست لە: (فَإِنْ فِيهِ فُسَادٌ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةُ).

لەکوشتاری سولتاندا فەسادى دونیای تێدایە بەوەى مۆلک لە دەست دەردەچێت و پاشاگەردەنى بلۆدەبێتەو و دوژمنان زāl دەبن و دین بزر دەبێت، چونکە هیچ کەسێک چیتەر سنوورەکان جی بەجی ناکات، هیچ کەسێک (قصاص) جی بەجی ناکات، هیچ کەسێک حوکمە شەرعییەکان جی بەجی ناکات و مافەکان بگەرێنێتەو بۆ خواوەن مافەکان، حوکمە (قضائی)یەکان جی بەجی بکات، ئا بەم شیوەیە دینەکە فەساد دەکات، فەسادو پاشاگەردەنى بلۆ دەبێتەو، جا ئەگەر دەستی دز نەبەردیت ئەوا سەرۆت و سامانەکان لەدەست دەردەچێت، ئەگەر دەستی پرێگرەکان نەبەردیت ئەوا پرێگاكان لەکار دەکەوێ، کى ئەوانە دەکات؟

ئەو کاربەدەستە دەیکات، ئەمەش لەدەسەلاتى کاربەدەستە، هیچ کەسێک ناتوانی هەرچەندە هەموو خەلکی کۆبینەو ئەوا ناتوانن ئەو کارانە ئەنجام بدەن، بەلکو دەبێتە پاشاگەردەنى.

﴿۳۵﴾ نوسەر دەئیت: (ویحل قتال الخوارج إذا عرضوا للمسلمین فی أموالهم وأنفسهم وأهلهم وليس له إذا فارقوهم أن یطلبهم ولا یجهز علی جریحهم ولا یأخذ فیئهم ولا یقتل أسیرهم ولا یتبع مدبرهم).

واتە: کوشتاری خەوارىج حەلەلە کاتى پىگە لەموسلمانان بگرن لە سامان و مال و کەس و کاریاندا، ئەگەر وازیان هێناو ئەوا بەشویتیاندا ناپۆی و بریندارەکانیان ناکوژیت و دەستکەوتەکانیان نابریت و دیلەکان ناکوژیت و ئەوانەى هەلبێن دویان ناکەوی.

پاڤه/

زانیمان خەوارىج ئەوانەن بەرگی گوێپایەلییان دامالێ، وا دەبینن کاربەدەست بەیەحەى نییە یان بەیەحەى بەسەر خەلکیەو نەماوە ئەگەر سەرپێچییەکی ئەنجامدا، موسلمانان بەکافر دەزانن لەبەر ئەنجامدانی تاوانی گەورە، جا ئەوانە ئەگەر ئەو مەزھەبەیان هەلبژاردو شوینی کەوتن و دپکیان نەبوو کوشتاریان نەدەکرد ئەوا وازیان لێ دەهێنرێ لەگەڵ ئامۆژگاری کردنیان و پوونکردنەو بەیان بەلکو تەوبە بەکەن.

بەلام ئەگەر دپکیان هەبوو، هیزی خۆیان دەرخت، ئەوا پتویستە لەسەر موسلمانان کوشتاریان لەگەڵدا بکات بەمەبەستی نەهێشتنی خراپەیان و ناکوژیت وەکو ئەوێ ئەوانە کافرن، بەلکو دەکوژیت وەکو ئەوێ ئەوانە موسلمانن سەتەمیان لەموسلمانان کردووە و تەعەدای لێیان کردووە، بۆیە کاتێک پرسیار کرا لەئەمیری نیمانداران (عەلى كبرى ئەبو تالیب) دەربارەى خەوارىج: ئەوانە کافرن؟ وتى: (لا، من الکفر فرّوا ولكنهم قوم بغوا علينا) واتە: نەخیر ئەوانە لەکوفر هەلاتوون، بەلام ئەوانە کۆمەلێکن جەوروستەمیان لێ کردوون).

جا ئەوانە ناكۆزىن لە بەر ئەوەى كافرن، بۆيە ژن و كۆيلەكان نابرىت، سامانەكەيان نابرىت و بريندارەكانيان ناكۆزىت، چونكە كوشتارى ئەوان لە بەر نەهيشتنى خراپەيە نەك لە بەر كوفريانە.

مەبەست لە: (وَجَلَّ قَاتِلُ الْخَوَارِجِ إِذَا عَرَضُوا لِلْمُسْلِمِينَ فِي أَمْوَالِهِمْ وَأَنْفُسِهِمْ وَأَهْلِيهِمْ).

چونكە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمانى كردووە بە كوشتنەيان و چونكە (عەلى) ئەوانى كوشت كاتى پىگەيان گرت لە (عبدالله بن خباب بن الارت) و كوشتەيان سكى كەنيزەكەيان دپى كە لە و كاتەدا دوو گيان بوو، لە و كاتەدا ئەمىرى ئيمانداران بپىارى كوشتارى ئەوانى دا، چونكە چەند دەستپيشخەرييەك لەوانەو پوویدا.

مەبەست لە: (وَلَيْسَ لَهُ إِذَا فَارَقَهُمْ أَنْ يَطْلُبَهُم).

ئەگەر وازيان لە جەنگ هێنا ئەوا كار بە دەست بۆى نىيە شوينيان بكەوى و غەزايان بكات، چونكە تەعەدا كردن لەوانەو پووى نەدا ئەوا ئەوان گومران بەبى گومان و پىويستە ئامۆزگارى بكرين بەلكو بگەريئەو، بەلام كوشتاريان لەگەڵ ناكريت.

مەبەست لە: (وَلَا يَجُزَّ عَلَى جَرْحِهِمْ) چونكە بريندار زيانى نەماو.

مەبەست لە: (وَلَا يَأْخُذُ فِيهِمْ) واتە سامانەيان بە دەستكەوت نابردريت، چونكە سامانى مۇسلمانانە.

مەبەست لە: (وَلَا يَقْتُلُ أَسِيرَهُمْ) چونكە مۇسلمانن و زەرەر خراپەيان نەما بە بريندار كردنەيان يان بە ديل گرتنەيان.

مەبەست لە: (وَلَا يَتَّبِعُ مَدْبُورَهُمْ) ئەگەر شكستيان هێنا و هەلاتن ئەوا كار بە دەست وازيان لى دەهێنى و شوينيان ناكەوى چونكە خراپەيان كوتايى پى هات و نەما.

﴿٣٦﴾ نوسەر دەئیت: واعلم أنه لا طاعة لبشر في معصية الله عز و جل.

واتە: بزانه گوێرایەلی هیچ مەرفئیک نابیت بکەرت لەسەرپێچی خوادا.

﴿٣٧﴾ ومن كان من أهل الإسلام، ولا يشهد على أحد، ولا يشهد له بعمل خير ولا شر فإنك لا تدري بما يختم له عند الموت، ترجو له رحمة الله وتخاف عليه، لا تدري ما يسبق له عند الموت إلى الله من الندم، وما أحدث الله في ذلك الوقت إذا مات على الإسلام، ترجو له الرحمة، وتخاف عليه ذنوبه.

واتە: ھەركەسێك لەئەھلى ئىسلام بێت، شایەتى بۆ ھىچ كەسێك و شایەتى لەسەر ھىچ كەسێك نادریت بەكارێكى چاك یان خراپ، چونكە تۆ نازانى بەچى شتێك كۆتایی پێ دیت لەكاتى مردندا، تەواو پەچات بۆى ھەيە بەپەرحمەت و دەترسى لێى (لە ئاخىر شەپى)، نازانى چى شتێك پێشى دەكەوێ لەكاتى مردندا بۆ لای خوا لە پەشیمانى، خۆای گەرە چى شتێك دەكات لەو كاتەدا ئەگەر لەسەر ئىسلام مرد، تەواو پەرحمەتت بۆى ھەيە و لە ئەنجامى تاوانەكانى دەترسى.

١٠٧ / سبق تخریجه .

خوای گه‌وره ده‌ریاره‌ی دایک و باوک فه‌رموو‌یه‌تی: (أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ (۱۴) وَإِنْ جَاهَدَاكَ) واته: دایک و باوک (عَلَى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطْغَمَاهَا وَصَاحِبُهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ (۱۵) لقمان) واته: که‌وایه (ئه‌ی مَرُوفًا!) به‌رده‌وام سوپاسی من بکه له سهر نیعمه‌ته‌کانم و سوپاسی باوک و دایکیشت بکه له سهر ئه‌و هه‌موو ئه‌زیه‌ت و ئازاره له پێناوی تۆدا چیش‌توو‌یانه، گێڕانه‌وه‌شتان هه‌ر بۆ لای منه دوا‌ی زیندوو‌بوونه‌وه (۱۴) خۆ ئه‌گه‌ر هه‌ولیشیانداو پێیان داگرت له‌سهر ئه‌وه‌ی که شتێک بکه‌ی به‌شهریک و هاویه‌شم، هیچ به‌لگه‌و زانیاریه‌کت پێ نییه ئه‌وسا گوێپایه‌لییان مه‌که‌و له‌دونیادا له‌گه‌ڵ هه‌ردووکیاندا به‌شیوه‌یه‌کی چاک و په‌سه‌ند هاوه‌لی بکه‌و به‌رده‌وام هه‌ر پێگه‌ی ئه‌وه بگره به‌ره‌و من پێگه‌ی گرتۆته به‌ر و که‌پاوه‌ته‌وه بۆ لام (۱۵).

به‌لام مانای ئه‌وه نییه ئه‌گه‌ر کاربه‌ده‌ست فه‌رمانی کرد به‌سه‌رپێچی به‌رگی گوێپایه‌لی داده‌مائی، به‌لام گوێپایه‌لی ناگرت له‌و سه‌رپێچیه‌دا، گوێپایه‌لی ئه‌وده‌میتنی و به‌رده‌وامه له‌شتیکدا سه‌رپێچی نه‌بیت، ئه‌مه مانای ئه‌وه‌یه که (گوێپایه‌لی بۆ هیچ دروستکراویک نییه له‌سه‌رپێچی دروستکاردا) بۆیه ناگوترت: خوای گه‌وره فه‌رمانی کردوه به‌گوێپایه‌لی کاربه‌ده‌ستان و فه‌رمانی کردوه به‌چاکه کردن له‌گه‌ڵ دایک و باوکدا، به‌لام له‌چاکه‌دا نه‌ک له‌سه‌رپێچی خوادا.

مه‌به‌ست له: (فَلَا يُشْهَد عَلَى أَحَدٍ وَلَا يُشْهَد لَهُ بِعَمَلٍ خَيْرٍ وَلَا شَرٍّ).

ئهم مه‌سه‌له‌یه شایه‌تی دانه به‌سهر که‌سیکی دیاریکراودا به‌به‌هه‌شت یان به‌ ناگر، جا شایه‌تی به‌هه‌شت بۆ هیچ که‌سیکی دیاریکراو نادریت و شایه‌تی بۆ هیچ که‌سیکی دیاریکراو نادریت به‌ ناگر، ئیلا به‌به‌لگه‌یه‌ک نه‌بی له‌قورئان یان له‌ سوننه‌ت، به‌لام ئه‌و که‌سه‌ی به‌لگه‌یه‌ک نه‌بی ئه‌هلی به‌هه‌شته هه‌رچه‌نده پیاوچاکێکی ئیماندار بیت ئه‌وا

شایەتى بۆ نادریت، چونکە ئیمە نازانین کۆتاییەکی چۆن دەبی، هەروەها سەرپێچیکاریان کافر ئیمە نالین ئەو لە ئەهلی ناگرە، چونکە پەنگە تەویە بکات و ئیمەش ئاگامان لێی نییە، پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەفەر مۆیت: (إِنْ أَحَدُكُمْ لِيَعْمَلْ بَعْمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَلَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بَعْمَلِ أَهْلِ النَّارِ فَيَدْخُلُهَا وَإِنْ أَحَدُكُمْ لِيَعْمَلْ بَعْمَلِ أَهْلِ النَّارِ حَتَّى مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا إِلَّا ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بَعْمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيَدْخُلُهَا)^{۱۰۸} واتە: کەسێک لە ئێوە کار دەکات بە کرداری ئەهلی بەهشت تاوێت و بە کردەوێ ئەهلی ناگر کار دەکات و دەچێتە ناگرەو، هەروەها کەسێک لە ئێوە کار دەکات بە کرداری ئەهلی ناگر تاوێت و بە کردەوێ ئەهلی بەهشت کار دەکات و دەچێتە بەهشتەو.

کەواتە کارو کردەوێکان بە پێی کۆتاییەکی، کۆتاییەکانیش هێچ کەسێک نازانیت تەنها خوا نەبی کە ئاگادارو زانیە بەهەموو غەیبەکان، بەلام لە ئەجماعی سەرپێچیکاران دەترسین و تەوێتە کەیت بۆ گوێزایەلان بەلام جەزمی ناکەین، بەلکو تەگامان هەیه بۆ گوێزایەلان و جەزمی ناکەین و لە ئەجماعی سەرپێچی سەرپێچیکاران دەترسین و جەزمی ناکەین، ئەمە بە نەیسبەت کەسی دیاریکراو، بەلام بە نەیسبەت گشتی یەوێ ئەو جەزمی ئەوێ دەکەین ئیمانداران لە بەهشتدان و جەزمی ئەوێ دەکەین بۆ باوەپان لە ناگردان، خۆی گەورە دەربارەى ناگر دەفەر مۆیت: (أَعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ (۱۳۱) آل عمران)، هەروەها دەربارەى بەهشت دەفەر مۆیت: (أَعِدَّتْ لِلْمُتَّقِينَ (۱۳۳) آل عمران) ئەمە بە پێی گشتی یە، بەلام وەکو تاکەکان و دیاریکراوێکان ئەوێ دەگیردرێتەو بۆ

لاى خوا، بەلام بەپىي پۋالەتيان مامەلەيان لەگەلدا دەكەين، مامەلە لەگەل ئەھلى
 گوپرايەلدا دەكەين بەپىي ئەوھى لامان ئاشكرايە، مامەلە لەگەل ئەھلى سەرپىچىدا
 دەكەين بەپىي ئەوھى ئاشكرايە لامان، ئىمە حوكم تەنھا بەپۋالەت دەدەين، نەك
 لەسەر ئاكام و كۆتايى چونكە ئەو بەدەستى خوايە.

﴿۳۹﴾ نوسەر دەئىت: (والرجم حق) واتە: پەجىم كىردىن ھەققە.

پاڧە /

خوۋى گەورە چەند شىتېكى ھەرام كىردۈرە لە بابەتى شەرىف و ناموسىداو
لەمامە لەداو جگە لەو، ئەم ھەرامكراوانە دەكرىتە چەند بەشىكەو: -

چەند ھەرامكراوېكى گەورە.

چەند ھەرامكراوېكى بچووك.

ئەمجار بەپىي سىزاكەى لەسەر ئەو كەسەى ئەنجامى دەدات دەكرىتە سى

بەشەو: -

بەشى يەكەم: چەند ھەرامكراوېك خوۋى گەورە سىزايەكى دىارىكرائى بۆ دانائە،
پىي دەگوتىت سىنورەكان (الحدود)، ناۋى لى نراۋە (الحدود) كە لە (الحد) ھەو ھاتوۋە
بەماناى (المنع) واتە: پىگرتن، چونكە ئەم سىزايانە پى لەخاۋەنەكەى دەگرتىت
بەكەوتنە ناۋ سەپىچىبەو.

بەشى دوۋەم: چەند ھەرامكراوېك خوۋى گەورە سىنورى (حدود) بۆ دانەناۋە بەلام
سەرزەنشەت (تعزير) تىدايە ئەمەش خراۋەتە دەستى كارىبەدەست، بەشىۋەيەك خۆى
پىي باش بىت و بىتتە ھۆى ئەوۋى لىي دوۋرىكەۋىتتەو، پىي دەگوتىت: سەرزەنشەت
(التعزير) ئەۋىش بە ماناى (التأديب) دىت.

بەشى سىيەم: ئەوۋى ھەدۋ تەعزىرى تىدا نىيە لەھەرامكراۋەكان، بەلكو
ھەپەشەو تۈرەبوون و لەعنەت و ئاگرى تىدايە، جگە لەوانە لەچۆرەكانى ھەپەشە،
وھەكو خوارىنى سوو و قومار و جگە لەوانە، ئەمە ھەپەشەيەكى تۈندى تىدايە،
ھەركەسى ئىمان لەدلىدا ھەبىت ئەۋا لىي دوۋر دەكەۋىتتەو، ھەركەسىك ئىمان لەدلىدا

نەبىت يان ئىمانى لاواز بىت ئەوا لىپرسىنەو ە سزا لە پىششىتى لەدوا پۇژدا، خواى گەورە خوى ئەو ەرامکراوانەى ەرامکردو ە، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرمویت: (إن الله تعالى فرض فرائض فلا تضيعوها وحرم أشياء فلا تنتهكوها وسكت عن أشياء رحمة بكم غير نسيان فلا تسألوا عنها)^{۱۹}.

لەو ەددانە ەدى زىنايە، زىناش برىتييە لە ئەجامدانى کارىكى خراپە لەپىگەى دامىنىکەو ە بوى ەلال نىيە، ئەو ە زىنايە، ئەجامدانى کارى خراپە لەدامىنەکانەو ە خواى گەورە ەرامى کردو ە، تەنھا لەپىگەى گرى بەستىكى شەرىى و دروستەو ە نەبىت، خواى گەورە دەفەرمویت: (وَالَّذِينَ هُمْ يُفْرَجِهِمْ حَافِظُونَ (۲۹) إِلَّا عَلَى أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ (۳۰) فَمَنْ ابْتَغَى وَرَاءَ ذَلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ (۳۱) المعارج) واتە: ئەوانەى داوینى خویان دەپارىزن لە ەرام (۲۹) جگە لەئەکانیان، يان لەکەنیزەکەکان (۳۰) ئىنجا ئەو ەى جگە لەو ە بخواى و ئەو کارە بکات، ئەوانە دەست درىژیکارن و خویان پانواندو ە بۆ سزای خوا (۳۱).

واتە ئەوانەى لە ەلالەو ە لادەدەن بۆ ەرام، جا ە ەرکەستىک تووشى زىنا ەات ئەوا دوو بەشە:—

يان کەستىکى عازەبەو لەپىش ئەو ە ژنى نەهیناوە بەپىگەى شەرىى بىپارىزى، ئەو ە عازەبە، ئەمەش سزاکەى ئەو ەى سەد جەلدەى لى بدەى، خواى گەورە دەفەرمویت: (الرَّائِيَةُ وَالرَّائِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا مِائَةً جَلْدَةٍ وَلَا تَأْخُذْكُمْ بِهِمَا رَأْفَةٌ فِي دِينِ اللَّهِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلْيَشْهَدْ عَذَابَهُمَا طَائِفَةٌ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (۲) النور) واتە: ئەو کچ و کۆپەى زىنا و شەروال پىسى ئەکەن دەبى لە ەرىکەيان سەد جەلدە (شەلاق) لى بدەن، نابى بەزەبى و نەرم و نىانى و سۆز بتانگى لە بەرامبەر ەرىک لەو دوانەو ە لە

راپه‌پاندنی حوکمی خوادا، نه‌گەر ئیوه باوه‌پتان به‌خوا و به‌روژی دواپی هه‌یه‌جا بۆ نه‌وه‌ی نه‌و دوانه‌ پتر ئیشیان پی‌ بگات و خه‌لکیش په‌ند وەرگرن با کومه‌ئی له‌ برواداران ناماده‌ی سزاکه‌یان ببن و بیبینن).

له‌ سوننه‌تدا هاتوو (نامۆ) ده‌کریت واته‌ له‌ وشاره‌ دوور ده‌کریت‌وه‌ نه‌و کاره‌ی تیییدا نه‌نجامداوه‌ بۆ شاریکی تر، بۆ ماوه‌ی یه‌ک سال، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌فرمویت: (البکر بالبکر جلد مائة وتغريب عام)^{۱۱} واته‌: عازهب له‌گه‌ل عازهبدا لیدانی سه‌د جه‌لده‌و دوورخستنه‌وه‌ی یه‌ک سال).

که‌واته‌ دوور خستنه‌وه‌که‌ی جیگیرو سابت له‌سوننه‌تدا، به‌لام جه‌لده‌ نه‌وه‌ سابت و جیگره‌ له‌قورئاندا و زانایان یه‌کده‌نگن له‌سه‌ر جه‌لده‌و زۆریه‌شیان یه‌کده‌نگن له‌سه‌ر دوور خستنه‌وه‌، نه‌مه‌ هه‌ددی که‌سی عازهبه‌.

به‌لام (التیب): نه‌ویش نه‌و که‌سه‌یه‌ له‌پیشدا به‌پێگای شهرعی ژنی هیناوه‌، به‌هاو قه‌درو حورمه‌تی نامووسی زانیوه‌ نه‌وا نه‌م که‌سه‌ به‌ردباران ده‌کریت تا مردن، نه‌مه‌ش سابت له‌قورئاندا که‌ وشه‌کانی (لفظی) نه‌سخ کراوه‌ته‌وه‌ به‌لام حوکمه‌که‌ی ماوه‌، هه‌روه‌کو چۆن عومه‌ر له‌سه‌ر مینه‌به‌ره‌که‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فرموویه‌تی: (نزلت آية الرجم فوعيناها وحفظناها ورجم رسول الله وأخشي إن طال بالناس زمان أن يقولوا: ما نجد الرجم في كتاب الله ألا إنه في كتاب الله)^{۱۱} ناماژه‌ بۆ نه‌و ئایه‌ته‌ ده‌کات که‌ خوا‌ی گه‌وره‌ فرموویه‌تی: (الشيخ والشيخة إذا زنيا فأرجوهما البتة نکالا من الله والله عزيز حكيم)^{۱۲} نه‌م

۱۱ / أخرجه مسلم (۱۶۹۰) .

۱۱ / رواه البخاری ومسلم .

۱۲ / أخرجه مسلم (۱۶۹۱) .

قورئانە وشەكانى نەسخ كراوە تەو وە حوكمەكەى ماو، پېغەمبەرى خوا (ﷺ) پەجمى كروە و فەرمانىشى بەرەجم كروە، مۇسلمانان يەكدەنگن لەسەر ئەو، هېچ كەسك ناكۆك نىيە لەم مەسەلەدا تەنھا ئەھلى بىدعە نەبىت كە هېچ بايەخ بە ناكۆكى ئەوان نادىت وەكو خەوارىچ.

جا (بەردەباران كردن) سابتە لەقورئان و سوننەتى و تنو كردارى (قولى و فعلى) مەروەها بە (إجماع) يەكدەنگى زانايان، مەركەسك نكۆلى لى بكات ئەوا كافەر، چونكە ئەو كەسە خواو پېغەمبەر (ﷺ) (إجماع)ى مۇسلمانانى بەدروختوتەو، جا (بەردەباران كردن) سابتە هېچ پڭگای قەسە كردنى تىدا نىيە، بۆيە لىرەدا دانەر فەرموویەتى: (الرحم حق) ئەمە بەشكە لەعەقیدەى ئەھلى سوننە و جەماعە وەكو وەلامدانەو و پەددى بىدعەكاران كە نكۆلى لە بەردەباران كردن دەكەن بەبى زانیارى، بەبى چاوپوونى لەبەر نەفامى خۆيان، خۆيان كرووە تە ئەوێ زانان، پشتیان بە عەقل و فیکرى خۆيان بەستو، ئەوانە بايەخ بە ناكۆکیەكەيان نادىت و تەماشای قەسەكانیان ناكړت، پەنگە كەسكی نەفام بانگەشەى زانیارى و لىكۆلینەو دەكات و دەلێت: - ئەم بابەتە جیاوازی تىدايە، بۆيە پى دەگوترىت ئایە هەموو جیاوازییەك بايەخى پى دەدرىت؟! چونكە چەندین جیاوازی هەيە بايەخى پى نادىت و گوێ لى ناگیرىت، يەكێك لەوانە ئەم جیاوازییە، بۆيە شاعیر دەلێت: -

ولیس كل خلاف جاء معتبراً إلا خلافٌ له حظ من النظر

مەسەلەكە بریتى نىيە لەبانگەشەى جیاوازی، بەلكو مەسەلەكە: بریتىيە لە لىكۆلینەو و ساغکردنەو و پەيوەست كردنى بەبەلگەو، جا مەركەسك ناكۆك بوو لەگەڵ بەلگەدا ئەوا نەیارە (مخصوم) و هېچ عیبرەت لەو جیاوازییەدا نىيە و بايەخى پى نادىت، خواى گەورە دەفەرموێت: (فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ

تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا (۵۹) النساء) واتە: ئەگەر لە شىتەيدا كىشە و ئاكوكتان بوو جا بىگىرنەو و بۆلاى خواو پەيامبەر (ﷺ) واتە: با تەنھا قورئان و سوننەت داوەر و ھەكەمتان بن، ئەگەر باوہ پتان بە خواو بە رۆڭى دوايى ھەيە دەبى ئاوابىت، ئەو گىترانەو ھى كىشە و ھەرايە بۆلاى قورئان و سوننەت جوائترو چاكترە بۆتان چاكترين رەفتارىشە بۆ داھاتوتان).

لەسەر ئەو جياوازييە نامىنين بەلكو دەگەپىينەو و بۆلاى بەلگە لەبەر ئەو ئايەتەى دەفەر مويت: (فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا) (۵۹) النساء) بۆيە لەم كىتەبە باسى مەسەلەى پەجمى كردو ھەرچەندە كىتابەكە كىتابىكى عەقىدەيە، چونكە پىويستە باوہ پەجم كردن بكەين، ھەركەسىك نكۆلى لى بكات ئەو كوفرى كردو، جا ئەمە دەقيكە لەسەر ئەو و پەدى بىدعەكارانە، ئەوانەى نكۆلى لە پەجم دەكەن.

﴿٤٠﴾ نوسەر دەئیت: (والمسح على الخفين سنة).

واتە: مەسح کردن لەسەر هەردوو خوف سوننەتە.

رافە /

مەبەست لە: (والمسح على الخفين سنة).

دەقیکی هێناوەتەو لەسەر ئەم مەسەلەیه، هەرچەندە ئەم مەسەلەیه مەسەلەیهکی فیهقییه، چونکە پەيوەندی هەیه لە گەڵ عەقیدەدا، جا هەرکەسیک مەسح کردنی لەسەر هەردوو خوف ئینکار کرد ئەوا لە ئەهلی سوننەو جەماعە دەرچوو و جیاوازی ناکۆکە لە گەڵ عەقیدەى راست و دروستدا، چونکە مەسح کردن لەسەر خوف سابتە لە پیغمبەرى خوداوه (ﷺ) لە چەندین فەرموودهوه دەگاتە پلەى (المقواتر).

(والمسح على الخفين) پوخسەتە، کارکردن بە پوخسەت سوننەتە، بەبەلگەى ئەو فەرموودهیه دەفەرمویت: (إن الله يحب أن تؤتى رخصه كما يكره أن تؤتى معصيته)^{۱۱۳} واتە: خوای گەورە پێى خۆشە پوخسەتەکانى ئەنجام بدریت هەروەکو چۆن پێى ناخۆشە سەرپێچییەکانى ئەنجام بدریت.

جا مەسح کردن لەسەر هەردوو خوف و مەسح کردن لەسەر ئەوێ جیگای خوف دەگریتەو وەکو (گۆرەوى) ئەو سابتە لە سوننەتى پیغمبەرى خواوه (ﷺ)، هێچ کەسێ جیاوازییە لەم بابەتەدا تەنها (الرافضة) نەبیت، بەلکو ئیسپاتی مەسح کردنیان لەسەر هەردوو پێ کردووه، جا هەردوو پێ لای (الرافضة) ناشۆردریت بەلکو بەسەر یاندا مەسح دەکری بەبەلگەى ئەو ئایەتە کە دەفەرمویت: (وَأَمْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلِكُمْ) بە (کسره) لەوشەى (أَرْجُلِكُمْ) (الى الكعبين)، (الكعبان) لای ئەوان ئەو

۱۱۳ / صحیح : أخرجه أحمد (۱۰۸/۲) وابن خزيمة في (مصححه) (۲۰۲۷) وابن حبان في (مصححه) (۲۷۴۲)

وصححه الشيخ الألباني في (مصحح الجامع) (۱۸۸۵) .

(الكعبان) ھ ناسراوو دياره نيبه له خواره وهى پى، به لكو (الكعبان) لای ئەوان دەكه ویتە خواره وهى شوینی به ستنى قەیتانى پیللو، ئەویش پاژنەیه وپشتى قاچەكانە، ئەمە مانای (الكعب) ھ لای (رافضة) ئەویش ئەو (كعب) ھ نيبه لای ئەهلى سوننە و جەماعەیه.

ھیچ بەلگەیهك نيبه له خۆیندنه وه به (كسرة) له نایه ته كه دا چونكه خۆیندنه وه مه شهوره كه (نصب) ھ واتە (فتحة) یه، (وَأَرْجُلُكُمْ) (عطف) كراوه ته سه ر (فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ) خۆیندنه وه به (كسرة) له به ر (المجاورة) یه واتە: (هاوسیتی) له گه ل ئەو نایه ته دا كه ده فەرمویت: (وَأَمْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ) به به لگه ی ئەوه ی پیتغه مبه رى خوا (وَعَلَى اللَّهِ) ھه ردوو پیتی ده شۆردو مه سحى نه ده كرد ته نها له سه ر ھه ردوو خوف نه بوایه .

﴿٤١﴾ نوسەر دەئیت: (وتقصير الصلاة في السفر سنة).

واتە: کورتکردنەوێ نوێژ لەسەفەردا سوننەتە.

پافە/

لەو پوخسەتانەى شەرع هیناویەتى وهكو ئاسانكارىيەك بۆ بەندەكانى و لادانى
 حەرەج لەسەریان: کورتکردنەوێ نوێژ لەسەفەردا، ئەویش بریتییه لە کورتکردنەوێ
 نوێژە چوار ركاتییه‌كانە، ئەمەش بەدەقى قورئانى پیرۆز، خواى گەورە دەفەرموێت:
 (وَإِذَا ضَرَرْتُمْ فِي الْأَرْضِ) واتە ئەگەر سەفەرتان کرد (فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ
 الصَّلَاةِ إِنْ خِفْتُمْ أَنْ يَفْتِنَكُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا) (١٠١) النساء) پوالتى ئایەتەكە وادیارە
 کورتکردنەوێ دروست نییه‌ تەنها لە حالەتى ترسدا نەبێت، ئەم ناپوونیه‌ نەما، چونکە
 پرسىار کرا لە پێغەمبەرى خوا (ﷺ): (ما بالنا نقصر وقد آمنا؟ قال: (تلك صدقة تصدق
 الله بها عليكم، فاقبلوا من الله صدقته) ^{١١٤} هەروەها پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لە هەموو
 سەفەرەكانیدا نوێژى كورت دەكرده‌وه، نوێژى چوار ركاتییه‌كانى دەكرده‌ دوو ركات،
 ئەمە سوننەتى پێغەمبەرە (ﷺ)، هەر كە سێك نوێژەكە (إتمام) بكات ئەوا (إتمام) یش
 دروستە بەلام جیاوازی لەگەڵ چاكتردا كرده‌وه.

جا کورتکردنەوێ نوێژ پوخسەتە هەر كە سێك ویستی لى بێت ئەنجامى دەدات
 ئەویش چاكترە، هەر كە سێك ویستی لى بى‌ وازى لى دەهینى و (إتمام) دەكات ئەوا هیچ
 حەرەجێكى لەسەر نییه‌ لەوهدا، چونکە (الائتمام) ئەصلە، نووسەرى ئەم كتیبە باسى
 ئەوێ كرده‌وه چونکە وەرگرتنى پوخسەتە شەرعییه‌كان لەمەسەله‌ عەقیدیەكانە،
 ئەمەش پەدە بۆ ئەو كەسە توندپەوانە كەوا پوخسەتە شەرعییه‌كان وەرناگرن.

﴿٤٢﴾ نوسەر دەئیت: (والصوم في السفر من شاء صام ومن شاء أفطر).

واتە: پۆژوگرتن لەسەفەردا ھەر کەسێک ویستی ئی بێ پۆژودەگرت و ھەرکەسێک ویستی ئی بێ دەیشکینی (پۆژو ناگرت).

پافە:

لەو پوخسەتانەى خواى گەورە پوخسەتى بەندەکانى خۆى داو، پۆژونەگرتنە لە (رمضان) دا لەسەفەردا، ئەویش پوخسەتە، ھەر کەسێ بیهوێ پۆژوناگرت و ھەرکەسێ ویستی ئی بێ دەیگرت، ئەگەر پۆژووی گرت ئەوا پۆژووەکەى دروستە، چونکە یەکیک لە ھاوولان پرسیاری لە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) کرد کەوا ئەو بەھیزە و توانای پۆژو گرتنى ھەبە لەسەفەردا؟ جا پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ئیزنى پێدا بە پۆژو گرتن لەسەفەردا^{۱۱۵}، ئەو پوخسەتە، پوخسەتیش جی بەجی کردنى (واجب) نییە، بەلکو جی بەجی کردنى چاکترە وەکو ئەو دواى پوخسەتەکانى تر، ئەگەر گەپایەو بەق ئەصلەکە و پۆژووەکەى گرت ئەوا ئاساییە خواى گەورە دەفەرموێت: (فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضًا أَوْ عَلَى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ) البقرة/۱۸۵ واتە: ھەرکەسێکتان مانگی پەمەزانی بەسەرھات دەبێ بەپۆژو ببێ ئینجا ئەو کەسەشتان نەخۆش و لەش بەبارە، یا لەسەفەرە و پۆژووارە و پۆژووەکەشى دەشکینی دەبێ لەپۆژانی دیکەدا چەند پۆژیکی تر بەقەزا بیگرتەو.

ھەرۆھە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لەسەفەرەکانیدا پۆژووی نەدەگرت (بەپۆژو نەدەبوو)^{۱۱۶}.

۱۱۵ رواه مسلم .

۱۱۶ / رواه البخاری ومسلم .

﴿٤٣﴾ نوسەر دەئیت: (ولا بأس بالصلاة في السراويل).

واتە / نوپژکردن بە دەربپۆه (شەروالەو) ئاساییە و دروستە.

(السراويل) وشەيەکی تاکە، ئەو ش شتێکی ئاشکراو ناسراو، ئەو شتەيە لەبەر دەکریت لەسەر عورەت، ئەو ش دەدوریت بە ئەندازەي خوارەوێ جەستە.

دەئیت: نوپژ دروستە بە شەروالەو ئەمە بە نەیسبەت پیاوانەو، چونکە عورەتي پیاو نێوان ئەژنوو ناوکیەتي، شەروالیش ئەو دادەپۆشی، جا ئەگەر نوپژي کرد بە شەروالیکەو نێوان ناوک و ئەژنوي داپۆشی ئەوا نوپژەکەي دروستە.

بەلام ئافەرەت هەمووي عورەتە تەنها پوومەتي نەبیت ئەگەر پیاوانی نامەحپەمي لا نەبیت.

جا ئەگەر بە پشتەمالەو نوپژي کرد چاکترە لە شەروال، یان ئەگەر بە قەمیسەو نوپژي کرد ئەوا چاکترە لە شەروال، چونکە ئەو جوانترە، خوای گەرە دەفرمویت: (يَا بَنِي آدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ) الاعراف/ ۳۱ واتە: ئەي پۆلەکانی ئادەم! هەرکە دەچنە مزگەوت جل و بەرگی جوان و پاک و خاوێن لەبەر بکەن).

واتە: لەکاتی هەموو نوپژیکدا، (الزينة) هەرەکو شیخ الاسلام دەفرمویت: - لەو کشتگیرترە تەنها عورەت داپۆشیت^{۱۱۷}.

^{۱۱۷} / ئەمە ولامی هەندێ لە گروپی شیعەيە کە وا دەبینن دروست نییە بە دەربپۆه (شەروالەو) نوپژ بکړیت .

﴿٤٤﴾ نوسەر دەئىت: (والنفاق أن يظهر الإسلام باللسان ويخفي الكفر بالضمير).

واتە / (النفاق) برىتييه لەوھى بە زمان ئىسلام دەرخت و لەناخیدا کوڤر بشارىتەوہ .
راڤە /

النفاق / برىتييه لەدەرختى چاکەو شارندنەوھى خراپە، ئەویش دەکرىت بەدو
بەشەوہ :-

جوړى يه کهم: نفاق اعتقادي (دووړوویى له بیروباوهردا).

ئەمەش کوڤرى گەورە، کەسى دووړو له کافرئى ئەصلی خراپترە، چونکە کافرئى ئەصلی دەزانئى و دەناسئى ئەو کافرە و ئەو کەسى ئىکى دوزمنە، بەلام کەسى دووړو موسلمانان دەخەلەتئى، وادەرى دەخات ئەو لەوانە کەچى ئەو دوزمنى ئەوانە، وادەرى دەخات موسلمانە کەچى ئەو کافرە، (يُحَادِثُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ) (البقرة) ۹ واتە: ئەوانە بە نيازى خۆيان دەيانەوى فیل و تەلە کە لە گەل خوادا و ئەو کەسانەدا بکەن بپوایان هیناوە بەلام لە راستیدا تەنها لە گەل خۆيان فیل و فەرەج ئەکەن و زیانە کەشى ھەربۆ خۆيان ئەگەرپتەوہ و تەنها خۆيان دەخەلەتئى لە حالیکدا ھەستیش بەو راستیە ناکەن).

بۆیە خواى گەورە ئەوانى خستۆتە پلەى خوارەوھى ئاگر، لەژێرەوھى بت پەرستان و کافران، چونکە ئەوانە لە کافران خراپترن، بۆیە خواى گەورە دەربارەیان دەفەرمویت: (هُمْ الْعَدُوُّ فَاحْذَرُهُمْ قَاتِلَهُمُ اللَّهُ أَلَيْسَ يُؤْفَكُونَ) (۴) المنافقون واتە: ھەر ئەوانى دوزمن، دەسا ئیوہش ھۆشیارو ئاگاداریان بن و خۆتان بپاریزن لییان، خوا بیانکوژئى، لەناویان بەرىت، چۆن لە پێى ھەق لائەدرئى؟!).

جا (النفاق الاعتقادي) ئەو (نفاق) ەبە کە ھەرگیز ئیمان لەگەڵیدا کو نابیتەوہ .

جۆرى دووھم/ (النفاق العملي) (دوو پوویى کردارى).

دوو پوویى کردارى ئەو (نفاق) ھەبە كەوا كەسەكە لە پوالتە و ناخەو ھەدا ئیماندارە، بەلام چەند ئاكارىك لە ئاكارەكانى دوو پووانى لى دەو ھەشەتەو ھە، دەبەتە ھۆى ئەو ھى ئیمانەكەى كەم دەكاتەو ھە پەشەبەكەى توندى لەسەرە، بەلام لە ئىسلام دەرى ناكات، پەى دەگوتەت دوو پوویى کردارى و پەى دەگوتەت دوو پوویى بچوك، نمونەى ئەو ھى لە ھەرموودەكەى پەغەمبەرى خوادا (ﷺ) ھاتو ھە: (أربع من كن فيه كان منافقا خالصا، ومن كانت فيه خصلة منهنها كان فيه خصلة من النفاق حتى يدعها: إذا حدث كذب وإذا وعد أخلف وإذا أؤتمن خان، وإذا خاصم فجر)^{۱۱۸} واتە: چوار ئاكارو رەوشت ھەن ھەركەسى تەیدا بو ئەو دوو پوویەكەى روونە، ئەگەر ھەركەسىك ئاكارىكى تەیدا بو ئەو ئاكارىكى لە دوو پوویى تەدایە تاكو وازى لى دەھەتە: ئەگەر قەسەبەكەى كرد درۆ دەكات و ئەگەر بەلەتەكەى دا ئەو بەسەرى نابات و ئەگەر سەپاردەبەكەى پەى سەپەردا ئەو خیانەتە لى دەكات و ئەگەر دوزمناپەتەى و نەپارەتەى كەسەكەى كرد ئەو لە راستى لا دەدا).

جا ئەم ئیماندارە پەنگە دوو پوویەكەى کردارى لى بو ھەشەتەو ئەو لەبەر كەمكردنەو ھى ئیمانەكەبەتەى و شایستەى ئەو ھەپەشەبەكەى، بەلام بەو لەدین دەرنەچەت.

ئەم دوو پوویە بریتیبە لەپەیا كە پەغەمبەرى خوا (ﷺ) لە ھاو ھەلانى لى دەترساو ناوى لى ناو ھەشەرى بچوك، دەھەرمویت: (إن أخوف ما أخاف عليكم الشرك الأصغر، قالوا: و ما الشرك الأصغر، يا رسول الله؟ قال: الرياء، يقول الله عز وجل يوم القيامة إذا جزى الناس بأعمالهم: اذهبوا إلى الذين كنتم تراءون في الدنيا، فانظروا هل تجدون عندهم جزاء)^{۱۱۹}

۱۱۸ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۳۴) ومسلم (۵۸) .

۱۱۹ / صحيح : أخرجه أحمد (۴۸/۵) وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الجامع) (۱۵۵۵) .

واتە: ئەو شەئى لە ھەموو شەئىك زىاتر لىتى دەترسم لىتەن شىركى بچووكە، وتیان: ئايە شىركى بچووك چىيە ئەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)؟ ھەرمووى: رىايە، خواى گەورە لە رۆژى قىامەتدا كاتى پاداشتى خەلكى دەداتەو بە كەردەو كەنيان دەفەرموئە: بىرۆن بۆ لای ئەو كەسانەى رىاتان بۆيان دەكرد لە دونیادا، تەماشە بکەن بزانن ھىچ پاداشتەكتان لایان دەست دەكەوئەت).

دەفەرموئەت: (ألا أخبركم بما هو أخوف عليكم عندي من المسيح الدجال؟ قالوا: بلى، قال: الشرك الخفي، يقوم الرجل فيصلي فيزين صلاته لما يرى من نظر رجل إليه)^{۱۲۰} واتە: ئايە ھەواتان پى بدەم بەوھى لىتى دەترسم تووشتان ببىت زىاتر لە مەسىحى دەججال؟ وتیان: بەلى، ھەرمووى: شىركى شاراو، كەسەك ھەل دەستى نوئە دەكات و نوئە كەى دەپازىنئەو لە بەر ئەوھى كەسىكىتر تەماشای دەكات.

ئەگەر لای خەلكى نوئە بكات ئەو نوئە كەى دەپازىنئەو، ئەگەر لە مالا كەيدا نوئە بكات يان لە جىگايەكى شاراو دا ئەو دەنووك دەدا لە زەوييە كە لە نوئە كەيدا، ئەمە ئەو جۆرە ھەو لەن لىتى دەترسان تووشى ببن بە توندترین شىو، جا ھىچ كەسەك نىيە لىتى نەترسى و لەو نەترسىت تووشى ببىت، بۆيە دەلەين: (لا يخافه إلا مؤمن ولا يأمنه إلا منافق) واتە: لىتى ناترسىت تەنھا ئىماندار نەبىت و لىتى تەئمين نىيە تەنھا كەسى دوو پوو نەبىت) جا كەسى مۇسلمان لەخۆى دەترسى تووشى ئەو (نىفاق) ھەبىت كە ئەویش دوو پووى بچووكە.

مەبەست لە: (والنفاق أن يظهر الإسلام باللسان ويخفي الكفر بالضمير).

ئەمە پىناسەى (نفاق الاعتقادی) يە ئەویش (نفاق) ى گەورە، ئەمەش ئىمان لەگەلیدا كۆ نابىتەو لە كەسى ئىماندارو ھەركىز ناوەشیتەو، خواى گەورە

لەسەرەتاي سورەتى (البقرة) دا خەلكى كىردۈۋەتە سى بەشەۋە ئىمانداران بەپۋالەت و پەنھاندا و كافران بەپۋالەت و پەنھاندا، و دوۋىۋەكان كەئىسلام دەردەخەن لە پۋالەتداۋ كوفىر دەشارنەۋە، ئەۋەتا خۋاى گەرە لە قورئاندا فەرموۋىيەتى: (الم (۱) ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ (۲) الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ (۳) وَالَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِمَا أُنزِلَ إِلَيْكَ وَمَا أُنزِلَ مِن قَبْلِكَ وَبِالْآخِرَةِ هُمْ يُوقِنُونَ (۴) أُولَئِكَ عَلَى هُدًى مِّن رَّبِّهِمْ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (۵) البقرة) واتە: (الم (۱) ئەم كىتەبە (قورئان) بۆ كەسەك تى بىفكرى ھىچ گومانىكى تىدا نىيە لە لاىەن خاۋە ھاتوۋە، نوۋرۇ رىئمايە بۆ موسلمانە پارىزگارەكان (۲) ئەوانەى برويان بە گشت نەئىنى و ناديارەكان ھەيە، ۋەكو بەھەشت و دۆزەخ و فريشتە و زىندوۋىۋونەۋە، بە راستى بە شىۋەيەكى تىروتەسەل و گشت كات لە كاتى خۆيدا نوپزەكانيان دەكەن و لەۋەش كىردۈۋمانە بە رىزق و رۆزىيان لە رىگاي خىردا دەبەخشن و زەكاتى لى دەدەن (۳) ئەوانەى برويان بە قورئان و كىتەبە ھەيە بۆ تۆ دابە زىنراۋە و بە و كىتەب و نامە ئاسمانيانەش پىش تۆ بۆ پىغەمبەران دابە زىنراۋن واتە تەۋرات و ئىنجىل و سحوفەكان، برواي بەھىزۇ يەقىنىشيان بە رۆزى دۋاى ھەيە (۴) ئەوانە خاۋەنى ئە و پىنج سىفاتەن لەسەر ئە و رىگە و رىيازەن لە لاىەن پەرۋەردىگارى خۆيانەۋە رىئمايكران بۆى ھەر ئەۋانەش رىزارو سەرفرازن (۵)).

ئەمە باسى ئىماندارانە لەپۋالەت و پەنھاندا، بەلام بى باۋەپان بەپۋالەت و پەنھانى دەريارەيان دەفەرموۋىت: (إِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا سَوَاءٌ عَلَيْهِمْ أُنذِرْتَهُمْ أَمْ لَمْ تُنذِرْهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ (۶) خَتَمَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ وَعَلَى سَمْعِهِمْ وَعَلَى أَبْصَارِهِمْ غِشَاوَةٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ (۷) البقرة) واتە: ئەۋانەش خوا نەناس و بى باۋەپن ۋەك يەك واىە ئايا بىانتىسىنى يان نەيانترسىنى، ھەر باۋەپ ناھىنن (۶) چونكە خوا مۆرى بەدبەختى بەسەر دل و گوۋياندا ناۋە و بەسەر

چاویشیانه وه په رده یه که هه ر به یه سزایه کی زور مه زو که وره شیان بو هه یه
(۷).

نه مجار ده ربارده ی کومه لی سییه م ده فهرمویت: (وَمِنَ النَّاسِ مَن يَقُولُ آمَنَّا بِاللَّهِ وَبِالْيَوْمِ
الْآخِرِ وَمَا هُمْ بِمُؤْمِنِينَ (۸) يُخَادِعُونَ اللَّهَ وَالَّذِينَ آمَنُوا وَمَا يَخْدَعُونَ إِلَّا أَنْفُسَهُمْ وَمَا يَشْعُرُونَ
(۹) فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَهُمُ اللَّهُ مَرَضًا وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ (۱۰) وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ لَا
تُفْسِدُوا فِي الْأَرْضِ قَالُوا إِنَّمَا نَحْنُ مُصْلِحُونَ (۱۱) أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ الْمُفْسِدُونَ وَلَكِنْ لَا يَشْعُرُونَ
(۱۲) وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُوا كَمَا آمَنَ السُّفَهَاءُ أَلَا إِنَّهُمْ هُمُ السُّفَهَاءُ
وَلَكِنْ لَا يَعْلَمُونَ (۱۳) وَإِذَا لَقُوا الَّذِينَ آمَنُوا قَالُوا آمَنُوا وَإِذَا خَلَوْا إِلَى شَيَاطِينِهِمْ قَالُوا إِنَّا مَعَكُمْ
إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزِئُونَ (۱۴) اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمْ وَيَمُدُّهُمْ فِي طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ (۱۵) أُولَئِكَ الَّذِينَ
اشْتَرَوْا الضَّلَالَةَ بِالْهَدَىٰ فَمَا رَبَحَتِ تِجَارَتُهُمْ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِينَ (۱۶) مَثَلُهُمْ كَمَثَلِ الَّذِي اسْتَوْفَدَ
نَارًا فَلَمَّا أَضَاءَتْ مَا حَوْلَهُ ذَهَبَ اللَّهُ بِنُورِهِمْ وَتَرَكَهُمْ فِي ظُلُمَاتٍ لَا يُبْصِرُونَ (۱۷) صُمُّ بُكْمٌ
عُمَىٰ فَلَهُمْ لَا يَرْجِعُونَ (۱۸) البقرة) واته: له و خه لكانه دا كه سانتيك هه نه ده ليتن: باوه رپمان
به خواو به روژي دوايي هه يه كه چي درو ده كه نه و له راستيدا برپويان نييه به لكو
ده يانه وي ئيوه فريو بدن و ورده ورده ليتان نزيك ببنه وه و له دژتان پيلان بگيږن و
بشيوي بخه نه ناوتانه وه و ريزه كانتان تيك بدن بويه ده فهرموي: (۸) نه وانه به نيازي
خويان ده يانه وي فيل و ته له كه له كه ل خواداو نه و كه سانه دا بكن برپويان هيناوه
به لام له راستيدا ته نها له كه ل خويان فيل و فهره ج نه كه نه و زياته كه شي هه ر بو خويان
نه كه پيته وه و ته نها خويان ده خه له تينن له حالتيكه دا هه ستيش به و راستيه ناكه نه!
دياره هو ي بئ هه ستيشيان هه ر نه مه يه كه: (۹) دليان دردو نه خوشي و هه سودي و
گومان و ناپاكي تيادايه جا خوايش روژ له دواي روژ دردو نه خوشي كه كاني زياد كردن
جگه له وه يش سزايه كي سهخت و ئيش پيگه يه نه ريان بو هه يه له بهر نه وه درويان كرد
به تاييه ت نه و ده مه ي ده يانگوت برپوامان به خواو به روژي دوايي هه يه (۱۰) كاتي

پېيان بگوتى: گىرە شىۋىنى و ئاشوب و خراپەكارى لەم ولات و زەويىەدا مەكەن دەلەين: ئىمە ھەر چاكسازو پىكخەرى كارى چاك و باش بووينە (۱۱) و شىيار بن! بەپاستى ھەر ئەوانن موفسىدو خراپەكارو گىرە شىۋىن بەلام ھەست ناكەن (۱۲) كاتى پېيان بگوتى: دەسا ئىۋەيش وەكو ئەو مەردمە ئىماندارە ئىمان و باۋەپىكى راستەقىنە بىنن دەلەين: جا ئايا ئىمەيش وەكو ئەو خەلكە گىل و نەقامانە بېروا بىنن؟! خەلكىنە چاك بزانن! ئەوانن گىل و نەقامى راستەقىنە بەلام بەخۇيان نازانن (۱۳) كاتى توشى ئەوانە دەبن باۋەپىان ھىناۋە دەلەين: ئىمەيش وەك ئىۋە باۋەپىان ھىناۋە و كاتىكىش دەگەنە لاي ھەرماندە شەياتىنەكانيان دەلەين: ئىمە لەگەل ئىۋەداين ئىمە ھەر گالەتيان پى دەكەين (۱۴) بەپاستى خۋاي بالادەست گالەتە بەوان دەكات و مۆلەتيان دەدات تاپتر خۇيان بەدبەخت بكەن و لە سەركىشى و لاپىسى خۇياندا سەرگەردان بن (۱۵) ئەو ناپاكانە ھىدايەت و پىنۋىنيان بە پىيازى چەوت و گومپايى فروشت جا ئەو سەۋداۋ بازىرگانىيەيان سوود بەخش نەبوو قازانجيان لى نەكردو پىگەى بەختيارى و ھىدايەتيان دەست نەكەوت (۱۶) نمونەى ئەو دوو پوۋە ناپاكانە وەك مەسەلەى كەسىكە بۇ خۇى خەرىكى ھەلگىرساندنى ئاگرىك بىت، تارپى پى دەرىكات ھەركە ئاگرەكە ھەلگىرساۋ دەۋرۋوبەرى پووناككردەۋە خوا پووناكىكەى بىردن و كوزاندىيەۋە لەناۋ تارىكستاندا وىلى كردن و ھىشتىنەۋە ديارە ئىتر بەھىچ كلۋجى نابينن (۱۷) كەپو لال و كويىن ئىتر پەشىمانىش نابنەۋە و ناشتوانن بگەپىنەۋە (۱۸).

ئەمە ھەموۋى دەربارەى دوو پوۋەكانە، ئەۋىش چەند ئايەتتە.

مەبەست لە: (ويخفي الكفر بالضمير) (الضمير) ماناي ئەۋىشتەيە لە دلد

دەىشارىتەۋە.

﴿۴۵﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم بأن الدنيا دار إيمان وإسلام).

واتە: بزانه ئەم دونیاىە مالى ئیمان و ئىسلامە.

﴿۴۶﴾ (وأمة محمد ﷺ) فيها مؤمنون مسلمون في أحكامهم ومواريثهم

وذنابحهم والصلاة عليهم).

واتە: ئوممەتى محمد (ﷺ) تەئیدا ئیماندارو موسلمانن لە ھۆكمەكانیانو

میراتەكانو سەربرپنەكانو نوێژکردن لەسەریان.

﴿۴۷﴾ (ولا نشهد لأحد بحقيقة الإيمان حتى يأتي بجميع شرائع الإسلام

فإن قصر في شيء من ذلك كان ناقص الإيمان حتى يتوب واعلم أن إيمانه

إلى الله تعالى: تام الإيمان أو ناقص الإيمان إلا ما أظهر لك من تضييع شرائع

الإسلام).

واتە: شاھەتى ھەقیقەتى ئیمان بۆ ھیچ کەسێک نادەین تاكو ھەموو شەریعەتەکانی

ئىسلام جی بەجی ئەکات، ئەگەر لە ھەر شتێکدا کورتپەوی کرد ئەوا ئیمانی کەم

دەکاتەو تاکو تەوبە دەکات، بزانه ئیمانەکەى بۆ خواى گەرە: ئیمانێکی تەواوہ یان

ئیمانێکی نوقسانە، ئیلا ئەوہ نەبێ شتێکی لى بوەشی تەوہ ئىسلامەکەى لەدەست

بدات (ئىسلامەکەى پووچەل بکاتەوہ).

رافە/

مەبەست لە: (واعلم بأن الدنيا دار إيمان وإسلام).

واتە ئىسلام و ئیمان لەدونیادا کە مال و خانەى کارکردنە، بەلام لەدواپۆژدا ئەوہ

خانەى سزاو پاداشتە، جا ئىسلام و ئیمان لەدونیادا دەبیئت، بەلام ئەگەر کەسێک

لەسەر جگە لە ئىسلام و ئيمان مرد ئەوا كافىرە و ھىچ سوودى نىيە ئەگەر لە پۆزى قىامەتدا ئەو ھى كوفىرى پى كىردووە بىنى ئيمانى پى بەيئى يان خۆزگەى گەرانە وە بخوازىت و داوا لە خواكەى بكات بگەرێتە وە بۆ دۇنيا بۆ ئەو ھى ئيمانى پى بەيئى، خواى گەورە دەفەر مۆيت: (وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ يُقْفَوْنَ عَلَى النَّارِ قَالُوا يَا لَيْتَنَا نُرَدُّ وَلَا نُكَذَّبُ بِآيَاتِ رَبِّنَا وَنُكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ (۲۷) الانعام) واتە: ئەگەر ئەو كاتە ھاو بەشدانە رەكان بىنى لە بەرامبەر ئاگردا پاگىراو و بەند كراون، ئىنجا لە و پۆزەدا ئەلەين: ئاى خۆزگە جارى تر دەگىرەينە وە بۆ دۇنيا و بە بەلگە و نىشانە كانى پەروەردگارمان كافىر بى باوەر نە دەبووين و لە بىروادار دەبووين).

ئىسلام و ئيمان جىاوازى لە نىوانياندا ھەيە، چونكە دىن لە سى پلە پىك ھاتو: -

يەكەم: ئىسلام.

دووەم: ئيمان.

سى يەم: ئىحسان.

ھەروەكو لە فەرمودەكەى (جبرىل)دا ھاتو و فراوانترىنيان ئىسلامە، چونكە ئىسلام برىتييە لە تەسلىم بوون و ملكە چىبون لە پىوالەتداو پەنگە لە ناخ و پەنھاندا ئيماندار بىت و پەنگە دوو پىو بىت و لە پىوالەتدا تەسلىم بوو بىت، لە ناخدا كافىر بىت.

بەلام (منافىق) ئيمانى نادىتە پال، بەلكو كەسى تەواو ئيمان و كەم ئيمان دەگرىتە وە، جا ئەگەر باسى ئىسلام و ئيمان پىكە وە كرا ئەوا مەبەست لە ئىسلام: حوكمە ديارەكانە و مەبەست لە ئيمان حوكمە پەنھانەكانە ھەروەكو لە فەرمودەكەى (جبرىل)دا ھاتو: (الإسلام أن تشهد أن لا إله إلا الله وأن محمداً رسول الله، وتقيم الصلاة، وتؤتي الزكاة، وتصوم رمضان، وتحج البيت) واتە: ئىسلام ئەو ھى شايەتى بەدەيت كەوا جگە لە (الله) ھىچ خوايەكى تر نىيە شايەنى پەرسىتن بىت و (محمد) یش (ﷺ) نىردراوى

خوایە و نوێژە کانت بە رێک و پێکی ئە نجام بە دەیت و زە کاتی ماله کەت بە دەیت و رۆژووی مانگی رە مە زان بگريت و حە جى مالى خوا بکەیت).

ئە مە کارە ئاشکراکانە، فەرمووی: (أخبرني عن الإيمان؟)، قال: أن تؤمن بالله، وملائكته، وكتبه، ورسله، واليوم الآخر، وأن تؤمن بالقدر خيره وشره^{۱۲۱} واتە: فەرمووی: ئە ی پێم بڵێ ئیمان چییە؟ ئە ویش فەرمووی: ئە وە یە باوە پێ تەواو بە ئینیت بە خوای گە و رە و فریشتەکانی و کتیبە ئاسمانییەکان و ھەموو پێغەمبەرەکان و رۆژی دوا یی و باوە پێش بە قەزاو قەدەر بە ئینیت چ چاک بێت یان خراپ) ئە مە کارە پە ناھانەکانە.

جا پێویستە ئیسلام و ئیمان ھەردوو کۆ ببێتە وە لە کە سێکدا.

بە لام ئە گەر باسی یە کێکیان کرا ئەوا ئە ویتەر دە گریتە وە، ئە گەر باسی ئیمان کرا بە تەنھا ئەوا ئیسلامیش دە گریتە وە و ئە گەر باسی ئیسلام کرا بە تەنھا ئەوا ئیمانیش دە گریتە وە، بۆ یە دە لێن: (الاسلام والایمان إذا أجمعا افتقا وإذا افتقا اجمعا) واتە: ئیسلام و ئیمان ئە گەر بە یە کە وە بوون ئەوا مانایان جودایە و ئە گەر جودا بوون ئەوا مانایان یە کە (ھەروەکو (الفقير والمسكين) ئە گەر بە یە کە وە باسکران ئەوا مانای (الفقير) شتی کە و مانای (المسكين) شتی کە و ئە گەر باسی یە کێکیان بە تەنھا کرا ئەوا ئە ویتەر دە گریتە وە^{۱۲۲}.

مە بە ست لە: (وأمة محمد ﷺ) فيها مؤمنون مسلمون في أحكامهم وموارثهم وذبائحهم ونصلاة عليهم).

ئوممەتی محمد ﷺ موسڵمانی ئیماندارن، چونکە ھە رکە سی ئیماندار بێت ئە وە موسڵمانە و ھە رکە سی موسڵمان بێت ئەوا رەنگە ئیماندار بێت و رەنگە دوو پوو بێت،

۱۲۱ / صحیح : سبق تخريجه .

۱۲۲ / تە ماشای (مجموع الفتاوى) (۵۵۱/۷) بکە .

به‌لام نیسلامه راست و دروسته که پیویسته ئیمانی له گه‌لدا بیټ هه‌رچه‌نده که‌میش بیټ، (قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلَكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا) (١٤) الحجات) واته: عه‌ره‌به ده‌شته‌کییه‌کان و تیان: بروامان هی‌ناوه بلّی: نه‌خیر باوه‌پرتان نه‌هی‌ناوه به‌لام بلّین: موسلمان و ملکه‌چ بووین).

مه‌به‌ست له: (في أحكامهم وموارثهم).

موسلمان هه‌رچه‌نده به‌ رواله‌ت بیټ حوکمی موسلمانانی هه‌یه، دۆستایه‌تی ده‌کریت، نه‌گه‌ر بمریت نه‌وا ده‌یشۆرن و کفنی ده‌که‌ن و نویژی له‌سه‌ر ده‌که‌ن و له‌ گۆرستانی موسلماناندا ده‌ینیژن، کاتی له‌ ژياندا بیټ خوشیان ده‌ویټ و دۆستایه‌تی ده‌که‌ن و به‌زه‌بیان به‌یه‌کتردا دیته‌وه و برایه‌تی یه‌کتر ده‌که‌ن. ئه‌مه‌ ئوممه‌تی (محمد) (ﷺ)، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌فه‌رمویت: (مثل المؤمنین في توادهم و تراحمهم و تعاطفهم مثل الجسد إذا اشتكى منه عضو تداعى له سائر الجسد بالسهر و الحمى)^{١٢٣} واته: نمونه‌ی ئیمانداران له‌خۆشه‌ویستی و به‌زه‌یی و سۆزدارییاندا بۆ یه‌کتر وه‌کو جه‌سته‌یه‌ک وان نه‌گه‌ر به‌شیکی (نه‌ندامیکی) ئازاری چه‌شت نه‌وا هه‌موو جه‌سته‌ی - له‌به‌ر نه‌و به‌شه‌ی - شه‌ونخۆنی ده‌که‌ن و تووشی تا ده‌بن).

پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌فه‌رمویت: (المؤمن للمؤمن كالبنيان يشد بعضه بعضا، و شبك بين أصابه)^{١٢٤} واته: ئیماندار بۆ ئیماندار وه‌کو جه‌سته‌یه‌که یه‌کتر بۆ لای یه‌کتر راده‌کیشن (یه‌کتر به‌هێز ده‌که‌ن)، نه‌مجار پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) په‌نجه‌کانی هه‌لکیشا به‌یه‌کتردا).

جا نه‌وان برای یه‌کترن (إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ) حجات / (١٠) واته: به‌راستی هه‌ر برواداران برای یه‌کن).

برایه‌تی له‌ئیماندا نه‌ک له‌پشت و نه‌سه‌بدا.

١٢٣ / متفق عليه : أخرجه البخاري (٥٦٦٥) ومسلم (٢٥٨٦) .

١٢٤ / متفق عليه : أخرجه البخاري (٤٦٧) ومسلم (٢٥٨٥) .

مەبەست لە: (وَذَبَائِهِمْ).

ئەوێ موسلمان سەرى دەبێ ئەلە، ھەرچەندە ئەگەر كەسێكى (فاسق) بێت، لەبەر ئەوێ ئەو لە ئىسلام دەرئەچوێ ئەو سەربېرى دەستى ئەو ئەلە، كەسى (منافق) ئەگەر شتىكى سەربېرى ئەو ئىمە دەيخۆين بەھوكمى ئەوێ ئەو موسلمانە، تا بۆمان پەوون نەبێتەو ئەو (منافق)ە، خۆى گەرە دەفەرموێت: (إِلَّا مَا ذَكَّيْتُمْ) المائدة/۳) واتە: مەگەر بەر لەگيان دەرچوونى فریای چەقۆ كەوتبێ و سەرتان بېرى.

ئەمە دواندە بۆ ھەموو موسلمانان، ھەرۆھە سەربېرى دەستى ئەھلى كىتابىش بۆ ئىمە ئەلە، خۆى گەرە دەفەرموێت: (وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حِلٌّ لَكُمْ) المائدة/۵) واتە: سەربېراوى دەستى ئەوانەى نامەيان پى دراوێ پەوايە بۆتان و دەتوانن بىخۆن.

واتە: سەربېرنەكانيان، چونكە ئەوان بەرپىگای شەرى سەرى دەبېن، بەپى ئەوێ لەكتىبەكە ياندا ھەيە.

بەلام سەربېرى بت پەرستان و بى باوھپان و دەھرىيەكان و ھەلگەپاوەكان ئەو ئىمە ناىخۆين، چونكە سەربېرى كافرە ئەوھش پيسە، چونكە سەربېرى كەسى كافر مردارەو بوو پيسە بەكوفر، چونكە كاريگەرى دەبى بەو كەسەى سەرى بپوێ بۆيە پيس دەبى چونكە كەسەكە سەرى بپوێ پيسەو كاريگەرى لەسەر دەبێت، خۆى گەرە سەربېراوەكانى ئەھلى كىتابى بۆ ئەلە كردووين بەتايبەتى بەلگەى ئەوێ سەربېراوى جگە لەوان ھەرامە.

مەبەست لە: (وَالصَّلَاةَ عَلَيْهِمْ).

نوێژ لەسەر ھەموو موسلمانێك دەكرێت، ھەرچەندە ئەگەر كەسێكى (فاسق) و سەربېچى كار بێت يان (منافق) بێت و نفاقەكەى ئاشكرا نەكردو، چونكە ئەو لە ئىسلام دەرئەچوێ، ئەو نوێژى لە سەر دەكرێت، دوعاى بۆ دەكرێت و داواى لىخۆشبوونى

لە خوا بۆ دەگىرىت و مىراتى كەسە نىزىكە مۇسلىمانە كەى وەردەگىرىت، كەسە مۇسلىمانە نىزىكە كەى مىراتى ئەو وەردەگىرىت.

مەبەست لە: (ولا نشهد لأحد بحقيقة الإيمان حتى يأتي بجميع شرائع الإسلام).

واتە: تەزكىيەى ھىچ كەسىڭ ناكەين بەو ەى بلىين: فلان كەس ئىماندارە، چونكە شاھىتەى دان بەو ەى ئەو كەسىڭى ئىماندارە پەنگە شاھىتەى دانىڭ بىت شاھىستەى نەبىت، بۆيە كاتىڭ كابرايەك بە پىغەمبەرى خواى (ﷺ) فەرمو: بەشى فلان بەدە چونكە ئەو ئىماندارە، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمو: -يان مۇسلىمانە، دىسان فەرمو: بەشى فلان بەدە چونكە ئەو ئىماندارە، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمو: -يان مۇسلىمانە^{۱۳۰}، جا پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بەمە دەيەوى ھىچ كەسىڭ نابىت تەزكىيە بىرىت، بەلكو ناوە گىشتىيەكەى دەرىتسى و دەلىت: (ئەو مۇسلىمانە) پەنگە مۇسلىمانىڭى بە تۈانا بىت لە ئىسلامداو پەنگە مۇسلىمانىڭ بىت (فاسق) ەبىت، سەرىپچى و كەم و كورتى ەبىت، پەنگە كەسىڭى (منافق) بىت، بۆيە شاھىتەى (كەمال) بۆ نادەين.

مەبەست لە: (فإن قصر في شيء من ذلك كان ناقص الإيمان حتى يتوب).

ەقىدەى ئەھلى سوننە و جەماعە ئەو ەيە سەرىپچىيەكان ەرچەندە گەورەكان بىت چونكە لەشېرك بچوكتەرە و شېرك نىيە ئەوا كەسى مۇسلىمان لە ئىسلام دەرناكات، يان لەبازنەى ئىمان دەرى ناكات، بەلكو دەبىتە ئىماندار بە ئىمانەكەى و دەبىتە (فاسق) بەتاوانە گەورەكەى، يان دەلىت: ئەو كەسىڭى ئىماندارى كەم ئىمانە.

مەبەست لە: (واعلم أن إيمانه إلى الله تعالى: تام الإيمان أو ناقص الإيمان).

واتە پۈللەتەكەى وەردەگىرىن و نەئىنىيەكانى دەگىرىنەو بۆ لای خوا.

مەبەست لە: (الا ما أظهر لك من تضييع شرائع الإسلام).

واتە: ئىللا مەگەر ھەلۆە شىئەرىك لە ھەلۆە شىئەرەو ھەكانى ئىسلامى ئەنجامدايىت، لەوانە وازھىنان لە شەرائىعى ئىسلام ئەوا تۆ ھوكمى ھەلگەرانەو ھى بەسەردا دەدەيت، ھەرەكو چۆن بە ئەنقەست واز لە نوێژ بەيئى، يان ئەگەر قسەيەكى كوفرى كرد و ھەكو جويئندان بە خوا يان جويئندان بە پيغەمبەرى خوا (ﷺ)، يان جويئندان بە دىنى ئىسلام، ئەوا تۆ ھوكمى ھەلگەرانەو ھى بەسەردا دەدەي بە ھۆى ئەو ھى لىتى دەرکەوت، جا ھەرکەسێك ھەلۆە شىئەرىك لە ھەلۆە شىئەرەو ھەكانى ئىسلامى ئاشکرا كرد لەگەڵ نەبوونی عوززو نەبوونی ھىچ مانعێك، يان تەئويلى كردي، يان تەقلید دەكات، ئايە نەفامە، ئايە توورپەيە، ئەوا ئەو کاتە ھوكمى ھەلگەرانەو ھى بەسەردا نادەين لەکاتى بوونی ئەو پيگراڻە).

﴿٤٨﴾ نوسەر دەئیت: (والصلاة على من مات من أهل القبلة سنة: والمرجوم والزاني والزانية والذي يقتل نفسه وغيره من أهل القبلة والسكران وغيرهم، الصلاة عليهم سنة).

واتە: نوپژکردن لەسەر ئەو کەسەى بمریت لە ئەھلى قىبلە سوننەتە، کەسەى پەجمکراو و ئەو کەسەى زینای کردووە چ پیاو بێت یان ئافرەت و ئەو کەسەى خۆى دەکوژیت و جگە لەوانە لە ئەھلى قىبلە و سەرخۆش و جگە لەوانە نوپژکردن لەسەریان سوننەتە.

پاڤە:

ئەمە وەکو ئەوێ پێشوو، کەوا ھەر کەسێ ئیمان و ئىسلامى دەرخواست ئەوا نوپژى لەسەر دەکەین و دەبێتە ئەھلى قىبلە، ئەوانەن نوپژ دەکەن بەرەو کەعبە - قىبلەى مۇسڵمانان - ئەوانە بەگوێرەى پۆلەتیا مامەلەیان لەگەڵدا دەکەین، حوکم دەدەین بەسەریاندا بەوێ ئەوان مۇسڵمانن، مامەلەیان لەگەڵدا دەکەین وەکو مامەلەى مۇسڵمانان، بە زیندوویی و بەمردوویی.

مەبەست لە: (والمرجوم والزاني والزانية والذي يقتل نفسه وغيره من أهل القبلة).

ئەو ئیماندارە (فاسق) بە ھۆى تاوانە گەورە کە یەو لە ئىسلام دەرناچووە ئەوا وەکو مۇسڵمانان مامەلەیان لەگەڵدا دەکەین، دوعای بۆ دەرکێت، وەکو ئەو کەسەى خۆى دەکوژیت و ئەو کەسەى بە ھۆى زیناوە پەجم کراوە، پێغەمبەرى خوا (ﷺ) نوپژى لەسەر رەجمکراوەکان کردووە، نوپژى لەسەر (ماعن) کرد^{١٣٦} و نوپژى لەسەر ئەو ئافرەتە (غامدى) یە کرد^{١٣٧}، پەنگە ھەندى جار بۆ ھەندى خەلکى نوپژ ناکریت وەکو

١٣٦ / رواه البخارى (٦٤٣٤).

١٣٧ / رواه مسلم (١٦٩٥).

ئەو كەسەى خۇى دەكوژىت يان ئەو كەسەى دزى لە غەنىمە دەكات، لەبەر ئەوەى خەلكى تەمى بىكرىن و نەك لەبەر ئەوەى كافىرە، بۆيە پىگەى بەھاوہ لآن دا نوپژ لەسەرى بىكەن و پىگەى لى نەگرتن نوپژى لەسەر بىكەن چونكە موسلمانن.

مەبەست لە: (والسكران وغيرهم، الصلاة عليهم سنة).

ئەو سەرخۆشەى مەى دەخواتەوہ كەسىكى (فاسق) ە و ھەددى لەسەر جى بەجى دەكرىت، بەلام لە ئىسلام دەرنەچىت، جا ئەگەر مرد نوپژى لەسەر دەكرىت ھەرچەندە مەى بخواتەوہ، چونكە ئەو ئەھلى قىبلەىە.

مەبەست لە: (سنة) واتە لەسوننەتى پىغەمبەرى خوايە (ﷺ) شوپىنكە وتنى

(واجب)ە.

﴿٤٩﴾ نوسەر دەئیت: (ولا یخرج أحد من أهل القبلة من الإسلام حتى یرد آية من کتاب الله عز و جل أو یرد شیئا من آثار رسول الله ﷺ)، أو یصلي لغير الله، أو یذبح لغير الله، وإذا فعل شیئا من ذلك فقد وجب عليك أن تخرجه من الإسلام، فإذا لم یفعل شیئا من ذلك فهو مؤمن ومسلم بالإسم لا بالحقیقة).

واتە: هیچ کەسێک لە ئەهلی قیبلە لە ئیسلام دەرناکرێت تا کو ئایەتێک لە قورئان پەندنەکاتەو یان فەرموودەیهکی پێغه مبه‌ری خوا (ﷺ) رەندنەکاتەو یان نوێژ بۆ جگە لە خوا بکات یان سەربەپرێت بۆ جگە لە خوا، جا ئەگەر هەر کاتێک لەوانەى کرد ئەوا پێویستە لەسەرت لە ئیسلام دەری بکەیت، جا ئەگەر هیچ لەوانەى ئەنجام نەدا ئەوا نیماندارو موسلمانە بەناوەک بە حەقیقەت).

پاڤە /

هیچ کەسێک لە ئەهلی قیبلە لە ئیسلام دەرناجێت ئیلا بە ئەنجامدانى هەلۆه‌شتینەرێک لە هەلۆه‌شتینەرەکانى ئاشکرای ئیسلام و عوزی نەبێت.
مەبەست لە: (حتى یرد آية من کتاب الله عز و جل).

ئەگەر کەسێک نكۆلى لە قورئان کرد یان لە بەشتیکى یان لە سوننەتى (صحیح) یان لە بەشتیکى، یان ئینکاری لە شتیکى قورئان کرد، یان ئینکاری شتیکى لە سوننەتى صحیح کرد، ئەوا حوکمی هەلگەپانەوێ بەسەردا دەدرێت، چونکە ئەو خاوە پێغه‌مبه‌ره‌کەى (ﷺ) بە درۆ خستۆتەو، ئەگەر نەزان نەبێت یان چاویلکەر یان تەئویلى نەکردبێت ئەوا بۆی پوون دەکرێتەو جا ئەگەر بۆی روون کرایەو و کەچی ئەو سوور بوو لەسەری ئەوا حوکمی هەلگەپاوەى بەسەردا دەدرێت.

مەبەست لە: شوپنە واره کانی پیغه مبهري خوا (ﷺ) فەرمووده کانییه تی.

مەبەست لە: (أو یرد شیئا من آثار رسول الله ﷺ).

واتە: ئەوا کوفری کردو، ئەمەش یاسایەکی مەزنە لای ئەهلی سوننە و جەماعە، لەگەڵ دوو کۆمەڵدا لەم مسەلەدا جیاوازن:—

کۆمەڵە یەکەم: (الخوارج) و (الغلاة) زیاده پره وه کان ئەوانە ی خەلکی بەتاوانی گەورە کافر دەکن که جگە لە شیرکە.

کۆمەڵە یە دووهم: کۆمەڵی (المرجئة) که دەلێن:— لەگەڵ ئیماندا سەرپێچی هیچ زیانیکی پێ ناگەیەنێت، چونکە کەسە که بەدلی ئیماندارە، ئەوا هیچ سەرپێچییه ک زیانی پێ ناگەیەنێ، ئەگەر وازی لەهەموو کردە وه کانی هێناو هیچ کاریکی نه کرد، ئەوا کەسێکە ئیماندارە و ئیمانی تەواو (کاملە).

بەلام ئەهلی سوننە و جەماعە هەروەکو نوسەر باسی کردو:— ئەوان ناوهندن لەنتیوان ئەو دوو کۆمەڵەداو دەلێن:— تاوانە گەورە کان جیاوازن، ئەگەر شیرکی گەورە کوفری گەورە بوو ئەوا خاوەنە که ی لە ئیسلام دەر دە کات بە کۆپای زانایان (الاجماع)، بەلام ئەگەر کوفر یان شیرک نه بوو، بە درۆخستنە وه ی قورئان یان بە درۆخستنە وه ی سوننە تی پیغه مبهري خوا (ﷺ) نه بوو، واز هێنان لە نوێژ کردن نه بوو، داوا کردن لە جگە لەخوا نه بوو، یان سەرپرین بۆ جگە لەخوا نه بوو، ئەو تاوانیکی گەورە یه و بهنده لە ئیسلام دەرناکات بە جیاواز لەگەڵ خەواریج و موعتە زیلە، بەلام زیان لە ئیماندار دەدات و ئیمانە که ی که م دەکاتە وه و لاوازی دەکات بە جیاواز لەگەڵ (مورجینە) دا که دەلێن:— لەگەڵ ئیماندا سەرپێچی زیان ناگەیەنێ، ئەمە مەزەهبی ناوهندە و کۆکەرە وه ی هەردوو دەر دەر و هەره شه کانه.

خەوارىچ و موعتەزىلە دەقە ھەپەشەكانيان ۋە رىگرتو ۋە وازيان لە دەقە موزدەدەرەكان ھىناۋە.

مورجىئە بە پىچەوانەۋە: دەقە موزدەدەرەكانيان ۋە رىگرتو ۋە وازيان لە دەقە ھەپەشەكان ھىناۋە.

ھەردوو كۆمەلەكە گومران.

مەبەست لە: (أَوْ يَصْلِي لغيرِ اللَّهِ أَوْ يَذْبَح لغيرِ اللَّهِ).

نويژ دەكات بۆ كۆرپىك بۆ ئەۋەى لىتى نزيك بىيئەۋە يان سوژدە بۆ بتىك دەبات، يان بۆ جگە لە خوا سەردەبىي و كارىك لە پەرستىنەكان بۆ جگە لە خوا دەكات، ئەۋا كەسىكى موشرىكە و كافىرە و لەدىن دەرچوۋە، جگە لەۋانە و لەۋانە كەمتر ئەۋا ئەھلى سوننە ناۋەندن تىيدا لەنتوان مورجىئە و خەوارىجدا.

مەبەست لە: (وَإِذَا فَعَلَ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ فَقَدْ وَجِبَ عَلَيْكَ أَنْ تَخْرُجَ مِنَ الْإِسْلَامِ).

ئەگەر كارىك لەۋانەى ئەنجامدا، واتە نويژى بۆ جگە لە خوا كرد يان بۆ جگە لە خوا سەربىيى ئەنجامدا، يان ھەر پەرستىنكى بۆ جگە لە خوا ئەنجامدا، ئەۋا (واجب) دەبىي لەسەرت لە ئىسلام دەرى بگەيت، واجبە لەسەرت باۋەرت و ابىت ئەۋا كافىرە، مەلى: پەيوەندى بەمنەۋە نىيە، يان دەربارەى نازانم، بەلكو (واجب) ە لەسەرت كافىر و موشرىك بە كافىر بزانىت و بەكەسى سەرىچىكار تاوانىكى گەۋرەى ئەنجامداۋە جگە لەشىرك كەسىكى (فاسق) ە، پىۋىستە لەم مەسەلەيدا حق پوون بگرتەۋە.

مەبەست لە: (فَإِذَا لَمْ يَفْعَلْ شَيْئًا مِنْ ذَلِكَ فَهُوَ مُؤْمِنٌ وَمُسْلِمٌ بِالْإِسْمِ لَا بِالْحَقِيقَةِ).

واتە: بەپەرۋالەت لای ئىمە، نەيتى و پەنھانىيەكەى دەگەرئىنەۋە بۆ لای خوا.

﴿۵۰﴾ نوسەر دەلئیت: (وكلما سمعت من الآثار شيئاً مما لم يبلغه عقلك نحو قول رسول الله ﷺ): (قلوب العباد بين أصبعين من أصابع الرحمن عز وجل)^{۱۲۸}.

وقوله: (إن الله ينزل إلى السماء الدنيا)^{۱۲۹} وينزل يوم عرفة.

وينزل يوم القيامة، وإن جهنم لا يزال يطرح فيها حتى يضع عليها قدمه جل ثناؤه^{۱۳۰}، وقول الله تعالى للعبد: (إن مشيت إليّ هرولت إليك)^{۱۳۱}، وقوله: (خلق الله آدم على صورته)^{۱۳۲} وقول رسول الله ﷺ: (رأيت ربي في أحسن صورة) وأشباه هذه الأحاديث، فعليك بالتسليم والتصديق والتفويض والرضا، ولا تفسر شيئاً من هذه بمواك فإن الإيمان بهذا واجب، فمن فسر شيئاً من هذا بمواه، وردّه فهو جهمي.

واته: ھەركاتىك گويىبىستى ھەرموودەيەك بووى عەقلىت پىنى نەدەگەيشت ھەكوئەو ھەرموودەيەى پىڭەمبەرى خوا (ﷺ) كە دەلئیت: (دلى بەندەكان لە نىوان دوو پەنجەيە لە پەنجەكانى خواى مېھرەباندە).

ئەو ھەرموودەيە: (خوای گەورە دادەبەزىتە ئاسمانى دونیا) و لەپۆژى عەرەفەدا دادەبەزى.

لەپۆژى قىامەتدا دادەبەزى، دۆزەخ بەردەوام خەلكى تى دەكرىت تاكو خواى پەرەردگار پای خوێ دەخاتە سەر، خواى گەورە بەبەندەكەى دەلئیت: (ئەگەر بە

۱۲۸ / أخرجه مسلم (۲۶۵۴) .

۱۲۹ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۱۰۹۴) ومسلم (۷۵۸) .

۱۳۰ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۴۵۶۷) ومسلم (۲۸۴۸) .

۱۳۱ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۶۹۷۰) ومسلم (۲۶۷۵) .

۱۳۲ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۳۱۴۸) ومسلم (۲۸۴۱) .

رېڭىرىن بەرەو لام بېيت ئەوا بە ھەرەلە من بەرەو لات دېم) دەلېت: (خوای گەرە
ئادەمى دروست کردو لە سەر سورەتى خۆی) پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مۆیت:
(بەرەدگارم بېنى لەسەر جوانترین سورەت).

نمونهى ئەو فەرەودانە، ئەوا پېویستە لەسەرت تەسلىم بوون و بەراست زانین و
راسپاردن (التفویض) و پازى بوون، ھېچ بەکک لەوانە بەئارەزووی خۆت تەفسیر مەکە
چونکە باوەرپەتەن بەوە واجبە، جا ھەر کەسێک شتێکی لەوانە تەفسیر کرد بە
ئارەزووی خۆی و پەردە کردووە ئەو (جەھەمى) یە.

پاڤە/

دەقەکانى سیفات جیڭرو سابتە بۆ خوا، پېویستە لەسەرت بېسەلمېنى ھەرەو کو
ھاتو لەسەر حەقیقەتى خۆی، بەبى ئەوہى بەعەقڵت بەشداری بەکەیت و تیکەلى
بەکەیت و بلیت: ئەمە لایەقى خوای گەرە نییە، یان خوای گەرە پاکە لەوشتانە،
ئەمەش تەشبیہە، ھەرەو کو (المعطلە) دەلېن.

یان باوەرپەت و ابیت خوای گەرە لەدروستکراوەکانى دەچیت ھەرەو کو (الممثلة)
دەلېن، ئەوا ھەردوو کۆمەلە گومران.

(المعطلە): زیادەپەوییان کردن لە پاکراگردن، تاکو ناو سیفاتەکانى خویان نەفى
کرد بەقسەى خویان دەیانەوئ لە لەیەکچواندن (تەشبیہکردن) ھەلېن.

(الممثلة): زیادەپەوییان کرد لە ئیسپاتدا، تاکو خویان چواند (شوبھاند)
بەدروستکراوەکانى، ھەردوو کۆمەلە ناپەواو (باطل)ن.

مەزھەبى (ئەھلى سوننە): نێوەندن، ئیسپاتى ناو سیفاتەکانى خوای گەرە
دەکەن ئیسپاتیک بەبى لیکچوون، ھەر لەیەکچوونیک لەگەڵ دروستکراوەکانیدا نەفى

دەكەين وەك تەنزىھىك نەوہك وەك (تعطيل) لەكارخستن، ئەمە مەزھەبى ئەھلى سوننە و جەماعەىە بەپىتى ئەو ئايەتەى كە دەفەرمويت:

(لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ) ئەمە وەلامە بۆ (المعطلة)...

(وَهُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ) (الشورى) ئەمە وەلامە بۆ (المعطلة)...

ئايەتەكە بەلگەى ئەوہى تىدايە ئىسپاتى ناوو سىفاتەكانى لىكچوون و لىچواندن لەخۆ ناگرىت، ئەمە بەرنامە و مەنھەجى تەواوہ لەمەسەلەى ناوو سىفاتەكاندا.

بۆ نمونە: (قلوب العباد بين أصبعين من أصابع الرحمن عز و جل).

ئىسپاتى بوونى پەنجە دەكات بۆ خواى گەرە ھەرەكو لەفەرموودەكەدا ھاتوہ، مەلى: وەكو پەنجەى دروستكراوہكانە، چونكە ئەوہ لىكچواندنە، خواى گەرە بەپاك رادەگرين لەوہدا (لەو شوبھاندنەدا) بەلكو ئىسپاتى دەكەين بەشێوہىەك لاىەقى خواى گەرە بىت وەكو پەنجەكانى دروستكراوہكان نىيە.

ئىسپاتى ئەو فەرموودە قودسىيە دەكەين كە خواى گەرە تىيدا دەفەرمويت: (من أتاني بمشي أتيته هرولة)^{۱۳۲} واتە: ھەر كەسىك پەلە بكات بۆ پازى بوون و گوپراپەلى من، منىش پەلە دەكەم لە لىخۆشبوونى تاوانەكانى و جى بەجى كردنى پىويستىيەكانى، ماناى ئەو (الهرولة) نىيە ناسراوہ لمان، كۆتايى فەرموودەكە تەفسىرى دەكات كە دەفەرمويت: (لئن سألي لأعطينه ولئن استعاذني لأعيزنه) جا ماناى (الهرولة) لىرەدا: برىتییە لە پەلەكردن لە جى بەجى كردنى پىويستىيەكانى بەندەكەى، ھەرەكو چۆن بەندەكە پەلە دەكات لەگوپراپەلى خوادا جا ئايا بەندەكە بەحەقىقەت (هرولة) دەكات يان بەماناكەى؟ ئەمەش رەدى ھەندى لەو كەسانە دەداتەوہ ئىسپاتى سىفەتى

(الهرولة) دەكەن، ئەمەش لەجۆرى كردارە (مقابله)كانە، ھەرودەكو خواى گەورە دەفەر مۆیت: (فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ (۷۹) التوبة) واتە: بەدەر لە تەوسو تەشەرەكانیان ھیشتا گالتەشیان پى ئەكەن ! جا لەبەرانبەر ئەوودە مەسخەرە بەوان دەكات).

(إِنَّمَا نَحْنُ مُسْتَهْزَؤُونَ (۱۴) اللَّهُ يَسْتَهْزِئُ بِهِمُ) البقرة) واتە: ئیمە ھەر گالتەیان پى دەكەین (۱۴) بەپاستى خواى بالادەست گالتە بەوان دەكات (۱۵).

(وَمَكْرُوا اللَّهَ (۵۴) آل عمران) واتە: دوزمنانى خوا فیلان کرد بەلام خوا فەرۆ فیلەكەیانى پووچەل کردەو.

بۆیە پێویستە ئەم بنەما مەزنانە بزانییت، بۆ ئەوێ موسلمان لەسەر چاوپوونی بێت و مەزەبى سەلف لەو مەسەلەدا بزانییت، ئەوان لەویدا جیگیرترو سابتترن و لەو زانانترن، خودى خۆى بەسەر بەخۆى تىگەیشتنى خۆى و عەقلى خۆى و ئىسپاتى شتێك بۆ خوا نەكات دەربارەى ھیچ نەزانییت بەلكو بەپێى پۆلەتەكەى لێكچوووەكان، چونكە لێرەدا چەندین بەلگەى مەحكەم ھەن پوونی دەكاتەو و ئاشكرای دەكەن، بۆیە پێویستە (مەشابه)ەكان بگێردرێتەو بۆ (محكم)ەكان، ئەمەش ھەموو كەسێك پێى نازانییت تەنھا ئەوانە نەبێت چوونەتە قولایى زانستەو.

بۆیە پێویستە لەسەر قوتابى زانست و زانیاری (طالب العلم) و كەسێكى سەرەتا لە زانستدا پەلە نەكات لەم مەسەلەدا، بەلكو لێى پادەووستى، فێر ببێت چۆن لێى تێدەگات بەپێى مەنھەجى سەلف، پێگاکە پوونە، سەلف كەمترەخەمییان نەكردووە لەپوونكردنەوێ حەقدادانانى پێساو بنەماكان، بەلام ئەمە پێویستى بە زانست و زانیارییە، پێویستى بەتێگەیشتنە، ھەرودە لەنەمۆنى ئەو ئەو فەرمودەىیە كە دەفەر مۆیت:

(ينزل ربنا إلى السماء الدنيا)^{۱۳۴} واتە: پەرۋەردىگارمان دادەبەزىتە ئاسمانى دۇنيا.

(وينزل عشية عرفة)^{۱۳۵} واتە: ئىۋارەى عەرەفە دادەبەزىت.

(يأتي يوم القيامة)^{۱۳۶} واتە: لە رۆژى قىيامەتدا دىت.

(يجيء يوم القيامة لفصل القضاء بين عباده)^{۱۳۷} واتە: لە رۆژى قىيامەتدا دىت بىۋ داۋەرى

كردن لە نىۋان بەندەكانىدا.

ئەم شتانە ئىسپات دەكەين ۋەكو ھەقىقەتى خۇى، بەبى ئەۋەى بچىنە ناۋ دىبارى
كردنى چۆنىەتتەكەى بۆيە تەكلىف لەخۇمان ناكەين لەزانىنى، چۆن دىت؟ جا ناچىنە
نىۋ باسى چۆنىەتى يەۋە، بەلام ماناكەى ئەۋا شىتەكى مەعقۇلە، بۆيە كاتىك پەرسىيار كرا
لەنىمامى مالىك دەربارەى چۆنىەتى (الاستواء) پەرسىياركارەكە وتى: — (الرَّحْمَنُ عَلَى
الْعَرْشِ اسْتَوَى (۵) طە) چۆن ئىستۋاى كرد؟ پەرسىيارى دەربارەى چۆنىەتى دەكرد،
نىمامى مالىك پىتى فەرموو: (الاستواء معلوم) واتە: ئىستۋا ماناكەى زانراۋە و ئاشكرايە
(والكيف مجهول والايمان به واجب والسؤال عنه بدعة) واتە: چۆنىەتتەكەى نەزانراۋە و
باۋەپۋون پىتى واجبە و پەرسىياركردن دەربارەى چۆنىەتتەكەى بىدعەيە) ئەمە
مەنھەجى سەلامەتە لە نمونەى ئەم مەسەلانەدا.

ھەرۋەھا: ئىسپاتى (صوره) بۆخوا دەكەين ھەرۋەكو چۆن پىغەمبەرەكەى (ﷺ)

ئىسپاتى بىۋ كەردە لە ۋەرموودەيەى كە دەلىت: (خلق الله آدم على صورته)^{۱۳۸} لە

۱۳۴ / رواه البخارى (۱۰۹۴) ومسلم (۷۵۸) .

۱۳۵ / رواه مسلم (۱۳۴۸) .

۱۳۶ / خۋاى گەرە دەفەرموئەت: (هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ (۲۱۰)) .

۱۳۷ / خۋاى گەرە دەفەرموئەت: (وَجَاءَ رَّبُّكَ وَالْمَلَكُ صَفًّا صَفًّا (۲۲) الفجر .

۱۳۸ / رواه البخاري (۵۸۷۳) ومسلم (۲۸۴) .

ریوایه‌تیکی تردا هاتوه: (علی سورة الرحمن)^{۱۳۹} ئیسپاتی (صوره) بۆ خوا ده‌که‌ین، هه‌روه‌کو پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ) ئیسپاتی بۆ کردوه، له‌وه‌رموده‌یه‌ی که ده‌فه‌رمویت: (رأيت ري في أحسن صورة)^{۱۴۰} ئەمە له‌دو‌نیاداو بینینی خه‌و بووه (خه‌و بینین) ئیسپاتی (صوره‌ی) تێدایه‌ بۆ خوا به‌شیوه‌یه‌ک لایه‌قی ئه‌و بیت نه‌وه‌ک وه‌کو (صوره‌ی) دروستکراوه‌کان، به‌لکو ئه‌وه (صوره‌ی) خوای گه‌وره‌یه، ئەم مه‌سه‌لانه ئێمه ئیسپاتی ده‌که‌ین بۆ خوای گه‌وره و به‌بێ ئه‌وه‌ی بچینه ناو مه‌سه‌له‌کانه‌وه یان گومانی لێ بکه‌ین، یان ده‌مه‌ قاله‌ی له‌سه‌ر بکه‌ین.

(التفويض) له‌پاستیدا (تفويض)ی چۆنیه‌تییه نه‌ک (تفويض)ی مانا.

مه‌به‌ست له: (ولا تفسر شيئا من هذه بھواك).

به‌لکو ته‌فسیر ده‌که‌ین به‌مانایه‌کی راست و دروست لایه‌ق بیت به‌خوای گه‌وره، ناگوتریت ته‌فسیر ناگریت، به‌لکو ته‌فسیر ده‌کریت و مانا که‌ی پوون ده‌کریت‌وه، (تفويض) که‌ ته‌نها بۆ چۆنیه‌تییه‌که‌یه، ئیسپاتی دابه‌زین ده‌که‌ین و چۆنیه‌تییه‌که‌ی نه‌فی ده‌که‌ین، خوای گه‌وره له‌پۆژی قیامه‌تدا دیت بۆ یه‌کلایی کردنه‌وه‌ی داوه‌ریکان هه‌روه‌کو خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَجَاءَ رَبُّكَ (۲۲) الفجر) وه ده‌فه‌رمویت: (هَلْ يَنْظُرُونَ إِلَّا أَنْ يَأْتِيَهُمُ اللَّهُ فِي ظُلَلٍ مِنَ الْغَمَامِ وَالْمَلَائِكَةُ وَقُضِيَ الْأَمْرُ وَإِلَى اللَّهِ تُرْجَعُ الْأُمُورُ (۲۱۰) البقرة) واته: ناخۆ په‌یره‌وانی شه‌یتان بێ له‌مه له‌پۆژی قیامه‌تدا خوای گه‌وره له‌په‌له هه‌وریکی سپیدا بێته لایان و داوه‌رییان بکا، فریشته‌کانیش به‌پرز ئاماده‌بین بۆ تێپه‌رانی به‌ریاره‌کانی خوا دادگایشیان به‌پێته‌وه).

خوای گه‌وره دیت بۆ یه‌کلایی کردنه‌وه‌ی کێشه‌کان له‌نیوان به‌نده‌کانیدا، به‌لام وه‌کو دروستکراوه‌کان نایه‌ت به‌لکو هاتنیکه لایه‌قی خۆی بیت به‌هه‌ر شیوه‌یه‌ک بیه‌ویت.

۱۳۹ / رواه الطبراني والحاثر بن أبي أسامة وابن خزيمة وصححه الامام احمد واسحاق بن راهويه .

۱۴۰ / رواه أحمد والترمذي .

مەبەست لە: (بھواک).

واتە: تەفسىرى ناکەیت بە بى زانىارى، بەلام ئەگەر تۆ تەفسىرى دەکەیت بە پىی بەلگەکان و گەرانبە ھەى (المتشابه) بۆ (محکم) ئەو ھە ئاساییە، بەلام کەسى تازە پىگە یشتوو یان نەقام ئەوا ناچیتە ناو ئەم بابەت و مەسەلە مەزنانە ھە، چونکە ئەمە ھەلە ھە و ترسیکی گەرە ھە.

من دەبینم زۆرێک لەو گەرانبە ھەى خۆیان بە زانا دەزانن جورئەت دەکەن لە مەسەلەکانى عەقیدە داو وایان لێھاتو ھە جورئەت دەکەن دەربارەى چەند شتێک و قەسەى تیدا دەکەن، دژایەتى یە کتر دەکەن و ئەگەر جیاواز بوون ئەوا پەیوەندى نیتوانیان دەبچرێنن.

براکانم خۆى گەرە تەکلەفى ئەم مەسەلانى لى نەکردوون، پىویستە لە سەرتان لە سەر مەنە ھەى سەلەف بپۆن، قەسەکانى ئەوان بکەن، کتیبەکانى عەقیدە سوپاس بۆ خوا چاپکراون و راستکراونە تەو ھە و دیراسە کراون و رێک و پێکن، بۆیە لە خۆتانە ھە شتى نوێ دامە ھێنن و لە خۆتانە ھە تىگە یشتنى نوێ دامە ھێنن، ئەم بابەتانە کە سانێکی تر باسى کردوون و لە کۆل کراونە تەو ھە.

مەبەست لە: (فإن الإيمان بهذا واجب).

باوەر بوون بە ناو و سیفات و کارەکانى خۆى گەرە واجب و فەرزە لە سەر بە ندەکان.

لە ئیمان ھێنان (باوەر بوون) بە خوا: باوەر بوون بە ناو و سیفاتەکانى بە شىو ھەیک لایەقى ئەو بىت، جا ھەر کە سێک بچیتە نىو بابەتى ناو و سیفە تەکانە ھە بە لە کارخستى (التعطيل) یان بە لیکچواندن (التمثيل) یان بە (التفويض) یان بە تەفسیرێک لە خۆیە ھە،

ئەوا ئەو كەسە ئىمانى بە خوا نەھىتتاۋە ئىمانىكى حەقىقى، ئەو ۋە ئىمانەكەى كەم و كورتە.

مەبەست لە: (فمن فسر شيئا من هذا بحواه ورده فهو جهمي).

جەھەمىيەكان نەفى ناۋو سىفاتىيان كەرد، چۈنكە بە شىۋەيەك تەفسىرىيان كەرد لايەق بىت بە (مخلوق)، گومانىش لەۋەدا نىيە خۋاى گەۋرە پاكە لە ۋە شتانەى لايەق بىت بە (مخلوق) ئەوان لەپىشدا شوبھاندىيان (تمثيل) يان كەرد، پاشان لەكارىيان خست (تعطيل) يان كەرد، بەپىي (تمثيل) كەردنەكەيان، چۈنكە ئەو دەقانەيان بۆ پوون نەبوۋىۋە ئىللا بە ۋە شىۋەيە نەبىت كە لە دروستكراۋەكاندا دەچىت بۆيە بە ۋە تىگەيشتنە نەفىيان كەرد.

ئەگەر بيانگوتايە: ئەم دەقانە ناۋو سىفاتى خۋاى لە حەقىقەتدا تىدايە، بەلام لايەقى ئەۋە، جا ناۋەكانى ئەو ۋەكو ناۋى دروستكراۋەكانى نىيە ۋە سىفەتەكانى ۋەكو سىفەتى دروستكراۋەكانى نىيە، ئەگەر ئەم مەنھەجەيان بگەردايە تەبەر ئەۋا سەلامەت دەبوون، بەلكو ئەۋان بە تىگەيشتن ۋە ئارەزوۋى خۇيان لەيەكيان دايەۋە.

(الجهمية): ئەۋ ناۋەيان لى نراۋە لەبەر (الجهم) كوپى (صفوان)ى الترمذى يان السمرقندى، يەكەم كەس بوو ئەۋ قسەيەى ئاشكرا كەردو وتى: قورئان دروستكراۋە، نەفى ناۋو سىفەتەكانى خۋاى كەرد، ھەروەھا وتى: ئىمان تەنھا بىرىتى يە لە ناسىنى بەدل... تا كۆتايى قسە گومراۋ كوفەرەكانى، جا ھەر كەس تىك باۋەپى وابىت ئەۋا دەدرىتە پال ئەۋ، پىي دەگوتى ئەۋ كەسە (جەھەمى)يە، ۋەكو نىسبە تىك بۆ (الجهم).

﴿۵۱﴾ نوسهر ده‌لئیت: (ومن زعم أنه يرى ربه في دار الدنيا فهو كافر بالله عز و جل).

واته / هه‌رکه‌سیک باوه‌پی وابیت خوای گه‌وره له‌دونیا‌دا ده‌بینی ئه‌وا کافره به‌خوای گه‌وره .

پاڤه /

هه‌ر که‌سی ب‌لئیت که‌سیک به‌چاو خوای گه‌وره ده‌بینی نه‌ک به‌خه‌و ئه‌وا کافره، چونکه خوای گه‌وره له‌دونیا‌دا نابینرئیت، بۆیه کاتی موسا (کلیم الله) داوای له‌خوا کرد _ بیبینی _ ئه‌وا خوای گه‌وره فه‌رموی: (قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَكِنْ انْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي) (الاعراف/ ۱۴۳) واته: خوا فه‌رموی: موسا هه‌رگیز له‌م دونیا‌یه ناتوانی بمبینی به‌لام له‌م کئوه به‌روانه من خۆمی نیشان ده‌دهم جا ئه‌گه‌ر ئه‌و له‌جیی خۆی ماو، نه‌بزووت، ئه‌وساش تو ده‌توانی بمبینی).

جا هیچ که‌سیک له‌م دونیا‌یه‌دا خوا نابینی، ئه‌مه جیگای ئیجماعی زانایانه، به‌لکو بینینی خوای گه‌وره له‌دوا پ‌ۆژدا ده‌بی، چونکه خه‌لکی له‌دونیا‌دا لاوازن توانای بینینی خوایان نییه، چونکه لاوازیان تئ‌دایه، بۆیه کاتیک خوای گه‌وره ده‌رکه‌وت بۆ شاخه‌که، ئه‌وا خاپوور بوو، بوو به‌گل، ئایه ئه‌ی نه‌وه‌ی ئاده‌م چۆنه؟ له‌گوشت و خوینن، به‌لام له‌دوا پ‌ۆژدا خوای گه‌وره هیزیک ده‌به‌خشیت ئیمانداران بتوانن خوای گه‌وره‌ی پیتی ببینن و له‌ززه‌ت له‌و بینینه‌ ببینن، جا بینینی خوای گه‌وره له‌دوا پ‌ۆژدا جیگرو متواتره بۆ ئیمانداران، به‌لام له‌دونیا‌دا ئه‌وا هیچ که‌سیک به‌چاو خوای گه‌وره نابینی.

جیاوازی له‌وه‌دایه: ئایه پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌شه‌وی میعراجدا خوای گه‌وره‌ی

بینی یان نا؟

پای پاست و ئەو ەى جەمەورى زانایان لەسەرە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) بەچار
 نەیبینیو بەلام بەدل ئەوى بینیو، چونکە هیچ کەسێک لەم دنیاىە خواى گەرە
 نابینی، چونکە خواى گەرە نۆر لەو مەزنتەرە لەم دنیاىە دا خەلکى بیبینی، بۆیە
 کاتى پرسىار کرا لە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ئایە لەشەوى ميعراجدا خوات بینی؟
 فەرمووى: (نور أنى اراه)^{۱۴۱} وە فەرمووى: (حجابہ النور، لو کشفه لأحرقت سبحات وجهه
 ما انتهى إلیه بصره من خلقه)^{۱۴۲} واتە: پەردەى زاتى خوا روناکییە، ئەگەر ئەو پەردە
 لابیات نوورى رووخسارى هەموو ئەو دروستکراوانە دەسوتینیت کە بینایى پێى دەگات
 (واتە: هەموو بوونەو).

 ۱۴۱ / أخرجه مسلم (۱۷۸) .

۱۴۲ / أخرجه مسلم (۱۷۹) .

﴿۵۲﴾ نوسەر دەئیت: (والفكرة في الله بدعة، لقول رسول الله ﷺ): (تفكروا في الخلق ولا تفكروا في الله)^{۱۴۲} **هَإِنِ الْفِكْرَةُ فِي الرَّبِّ تَقْدَحُ الشَّكَّ فِي الْقَلْبِ**.
 واتە: بىرکردنەو لەزاتى خوا بیدەى، بەبەلگەى ئەوێ پێغەمبەرى خوا (ﷺ)
 دەفەرموێت: (تفكروا في الخلق ولا تفكروا في الله) چونكە بىرکردنەو لەزاتى پەرەردگارا
 دەبێتە هۆى دروستبوونی گومان لەدەكاندا.

پاڤه/

پێویستە لەسەر موسلمان خۆى بەدووڕیگریت لەبىرکردنەو لەزاتى خوادا،
 بىرکردنەو لەچۆنیەتى ناو و سیفات و کارەکانى، چونكە خواى گەورە دەفەرموێت:
 (يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا) (۱۱۰) طه) واتە: خوا بەهەموو ئەو
 شتەکانە دەزانێت کە ئەوان پێشيان خستوو و کردیانە لەدووندا، هەرەها بەو شتەکانەش
 چاک دەزانێت لەپەڕى دوایدا چاوەڕێیانە ئەوان بەزانين و عیلم ناتوانن دەورە بدەن
 بەبەپێوەبردن و حیکمەتى خوا).

بۆیە پێویستە لەسەرت باوەڕت بەخوا هەبێت و بەمەزنى بزانی، بە بى ئەوێ بىر
 لەزات و چۆنیەتى ناو و سیفاتەکانى بکەیتەو.

مەبەست لە: (لقول رسول الله ﷺ): (تفكروا في الخلق ولا تفكروا في الله)^{۱۴۴}

واتە: بىر لەدروستکارەکانى خوا بکەنەو و بىر لەئایەتەکانى گەردوون بکەنەو
 ئەوا پێنیشان دەرتانە بۆ تواناو دەسەلاتى خوا:

فيا عجا كيف يعصى الإله	أم كيف يجحده الجاحد
وفي كل شيء له آية	تدل على أنه واحد

۱۴۳ / ضعیف : أخرجه أبو الشيخ في (العظمة) (۵) وضعفه الشيخ الألباني في (ضعيف الجامع) (۲۴۷۰) .

۱۴۴ / ضعیف : أخرجه أبو الشيخ في (العظمة) (۵) وضعفه الشيخ الألباني في (ضعيف الجامع) (۲۴۷۰) .

جا تۆ بىر لە ئايەتەكانى گەردوون بکەرەو لە ئاسمان و زەوى، لە شاخەكان و بەردەكان و دارەكان و دەرياکان و دروستکراوەكانى بۆ ئەوێ بىنە بەلگە بۆت بۆ گەرەى و مەزنى دروستکار، بىر لە ئايەتەكانى قورئان بکەرەو، بەلام ئەگەر بىر لە زاتى خوا و چۆنىەتى ناو سىفەتەكانى بکەينەو ئەوا درکى پى ناکەين و ئىجاتەى ناکەين: (وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا) (۱۱۰) طه).

﴿۵۲﴾ نوسەر دەئیت: (وَأَعْلَمُ أَنَّ الْهَوَامَّ وَالسَّبَاعَ وَالذُّوَابَ نَحْوَ الذَّرِّ وَالذُّبَابِ وَالنَّمْلَ كُلَّهَا مَأْمُورَةٌ وَلَا يَعْلَمُونَ شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ تَعَالَى).

واتە/ بزانه کهوا هەموو جێو جانەوەرەکان و شیرو درندهکان و گیانلەبەرەکان و کۆمەرەکان و میووەکان و میووەکان و میووەکان هەموو پێسپێرداون، هیچ شتێک نازانن ئیلا بە ئیزنی خوا نەبێت.

پاڤە/

هەموو گەردوون بە پێوە دەبریت و مەئموورە بە فەرمانی گەردوونی، پێژ (خۆر) پێژ دەکات، مانگ پێژ دەکات، ئەستێرەکان، گەردوون دەخولیتەو، گیانلەبەرەکان و بالندەکان هەموو بە پێی سیستەمی خۆی پێژ دەکات کە خۆی گەرە بۆی داپێژراوە و تەقدیری کردووە، (أُعْطِيَ كُلُّ شَيْءٍ خَلْقَهُ ثُمَّ هَدَى (۵۰) طە) واتە: پەرەردگاری ئێمە ئەو زاتە بە هەموو شتێکی دروست کردووە، پاشانیش رێنمایی هەموو پێداویستییەکیشی کردوون).

هەموو دنیای پێک خستووە، هەموو ئەوێ لەم دنیایەدا بە لەبەرەو وەرۆستراوەکان و گەردوونەکان و ئاسمانەکان و زەوی، هەموو بە تەقدیر بە پێوە بردنی دروستکارەکی بە پێوە دەچێ، ئەویش بە فەرمانی گەردوونی خۆی گەرە دیت و دەچیت: (إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ (۸۲) یس) واتە: بە پراستی هەركاتێ ویستی شتێ بە دی بهێنی هەر ئەوێ بە پێی بفەرمانی ببە! ئەویش دەست بە جێ دەبێت).

ئەوانە پێژ دەکەن و دەچن بە فەرمان و بە پێوە بردنی و دروستکردن و ئیرادە و ویستی خۆی گەرە و ملکهچی ئەون: (كُلُّ يَجْرِي لِأَجَلٍ مُّسَمًّى) (الرعد/۲) واتە:

ھەردووکىشىيان (خۆرو مانگ) تا ئەو كاتەى بۆيان ديارىكراوھ لەخولگەى خۆياندا ھەر دىن و دەچن.

مەبەست لە: (ولا يعلمون شيئاً إلا بإذن الله تعالى).

واتە: بە ئىزنى گەردوونى خوا ئەویش فەرمانى كەونىيە، بە ويستى خواى گەورە، ئەوانە بەويستى خۆيان پى ناكەن يان بەپۆھەردنى ھىچ كەسك جگە لەخوا، بۆيە كاتىك كابرەى سەمكار (الجبار) بە ئىبراھىمى گووت: (أَنَا أُخِي وَأُمِي) واتە: وتى: خۆ منىش كەسانى دەژىنم و كەسانىكىش دەمرىنم).

ئىبراھىم پى فەرموو: (فَإِنَّ اللَّهَ يَأْتِي بِالشَّمْسِ مِنَ الْمَشْرِقِ فَأْتِ بِهَا مِنَ الْمَغْرِبِ فَبُهِتَ الَّذِي كَفَرَ) (البقرة ۲۵۸) واتە: دەى باشە خوا لەخۆرھەلاتەوھ خۆر دىنى دەسا تۆيش كەداواى خوايەتى ئەكەيت لەخۆرناواوھ بىھىنە ئەوسا ئىتر ئەو سەمكارو بى باوھەرە ھەپەساو نەقى لىبرا).

جا كارەكانى خواى گەورە ھىچ كەسك ناتوانى بىكات يان وەكو ئەو بكات، چونكە تەنھا ئەوھ گەردوون بەپۆھەدەبات، بەچاكتىن و جوانتىن و وردتىن شىوھ پىكى خستوھ، بەھىچ شىوھەك ناگۆرەيت، (مَا تَرَى فِي خَلْقِ الرَّحْمَنِ مِنْ تَفَافُتٍ) (الملك ۳) واتە: لەناو دروستكراوھكانى (خواى) بەبەزەبىدا ھىچ جۆرە ناپىكى و ناتەواويەك نابىنى).

جا پۆژ و مانگ و ئەستىرەو ئاسمانەكان و زەوى لەوكاتەوھ خواى گەورە دروستى كرودو تا ئەو كاتەى ويستى لەسەر بىت لەكۆتايى دونيا بەپى سىستەمىكى خواى گەورە دەپوات كە تەقدىركراوھ و ھەرگىز ناگۆرەيت.

﴿٥٤﴾ نوسەر دەلێت: (والإيمان بأن الله قد علم ما كان من أول الدهر، وما لم يكن، وما هو كائن، أحصاه وعده عدأ، ومن قال: إنه لا يعلم إلا ما كان وما هو كائن فقد كفر بالله العظيم).

واتە: باوە بەوەى خواى گەرە زانیویەتى ئەوەى پووی داوە لەسەرەتای زەمانەو، ئەوەش پوونادات، ئەوەش کە پوودەدات، هەمووی ژماردوووە وەسابی کردووە، هەرکەسێک بلێت: خواى گەرە نازانێت تەنھا ئەو نەبێت کە پوویداوە و ئەوەى هەبە، ئەو کوفری بەخواى گەرە کردووە.

پاڤە:

پێویست و واجە ئیسپاتی (عیلم) بۆ خواى گەرە بکەین، ئاگادارە بە هەموو شتێک، جا ئەو زانیارە دەربارەى هەموو شتێک و بەتوانایە بە هەموو شتێک، زانستی خوا نە سەرەتاو نە کۆتایی هەبە، (عیلم)ى خواى گەرە وەکو ئەو سیفەتەکانى تر وایە سابت و جێگرە هەر لە ئەزەلەو، هەرەکو چۆن خواى گەرە سەرەتای نییە ئا بەو شتێو ناو سیفەت و کارەکانى سەرەتایان نییە، هەرەکو چۆن خواى گەرە کۆتایی نییە ئا بەو شتێو یە ناو سیفەت و کارەکانى کۆتاییان نییە، ئەو بەناو و سیفەتەکانیەو یە کەمە و سەرەتای نییە، ئەو بەناو و سیفەتەکانیەو دواینیەو کۆتایی نییە، هەرەکو پێغەمبەرى نازدار (ﷺ) دەفرمویت: (أنت الأول فليس قبلك شيء، وأنت الآخر فليس بعدك شيء، وأنت الظاهر فليس فوقك شيء، وأنت الباطن فليس دونك شيء)^{١٤٥} واتە: ئەى خودایە.. تۆ یە کەم کەسێکت و هیچ کەسێک لە پێش تۆ نەبوو و تۆ دوایین کەسێکت و هیچ کەسێک لە پاش تۆ نییە، تۆ خاوەن دەسەلات و

شكۆمەندى و ھىچ كەسك لە سەرۋى تۆۋە نىيە، ھەر تۆ پەنھانى و جگە لە تۆ كەس لە وردە كارىيەكان ئاگادار نىيە).

مەبەست لە: (والإيمان بأن الله تعالى قد علم ما كان من أول الدهر، وما لم يكن، وما هو كائن، أحصاه وعده عدا).

خوای گەورە ئەو ھى پوۋىداۋە و پۆيشتو ھە سەردەمى پېشۋودا زانىۋىەتى و ئەو ھى لە ئايندەدا پوۋدەدات دەزانى، ئەو ھى شە نەبۋە دەيزانى و ئەگەر بېۋايە دەيزانى چۆن دەبىت، خوای گەورە عىلمەكە ئاگادارى ھەموو شىكە، بۆيە دەفەرموئىت: (وَلَوْ رُدُّوا لَعَادُوا لِمَا نُهُوا عَنْهُ) الانعام/۲۸) واتە: ئەگەر گرىمان بىشگىرپىرنەۋە بۆ دۇنيا، ئەو كارانە پىيان لى دەگىرا، ھەم دىسان دەچوۋنەۋە سەريان و ھەردەيانكەن).

خوای گەورە زانىۋىەتى كەۋا ئەگەر ئەۋان بگىرپىرنەۋە بۆ دۇنيا ئەۋا دىسان دەگەپىنەۋە بۆ سەر ئەۋ كارەى نەھىيان لى كرابو، واتە: ئەگەر بگىرپىرنەۋە بۆ دۇنيا ئەۋا ئەۋان دەگەپىنەۋە بۆ كوفر، ھەرچەندە گەرانەۋەيان بۆ دۇنيا ھەرگىز پوۋ نادات. مەبەست لە: (ومن قال إنه لا يعلم إلا ما كان، وما هو كائن فقد كفر بالله العظيم).

ھەركەسك عىلمى خوای گەورە تەسك بىكاتەۋە تەنھا لەۋ پوۋداۋانەى پوۋ دەدەن و نازانىت چى روۋدەدات لەپېش روۋدانى ئەۋا كوفرى بە خوا كىردە، چونكە نكۆلى لە عىلمى خوا كىردە و نكۆلى لە فراۋانى ئاگادارى عىلمى خوای كىردە، ئىسپاتى عىلمىكى كەم و كورتى بۆ خوا كىردە، جا ئەۋ بەۋە كوفرى كىردە، چونكە عىلمى خوا سنوۋردار ناكىرت، بەلام عىلمى دروستكراۋەكان ئەۋا سنوۋردارە بگاتە ھەر چەندىك: (وَفَوْقَ كُلِّ ذِي عِلْمٍ عَلِيمٌ (۷۶) يوسف) واتە: خۆ لە بان ھەموو زاناىەكەۋە زانائە ھەيە ھەتا دەگاتە خوا، ئىتر لە خوا زانائە نىيە).

فەرمانى كرىووه بە پىغەمبەرەكەى (ﷺ) بلىت: (وَقُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا) (۱۱۴) طه
واتە: بلى: ئەى پەرۋەردگارم ! زانست و زانىارىم زىاد بكة).

جا ھەركەسىك عىلمى خوا سنوردار بكات و بلىت: عىلمى خوا ئەۋەندەيەو ئەۋە
نازانىت ئەۋە كافره بەخۋاى گەرە چونكە بەكەمى زانىۋەو نكولى لەگشتىگرى
عىلمەكەى بەھەموو شتىك كرىووه.

﴿٥٥﴾ نوسەر دەئیت: (ولا نکاح إلا بولي وشاهدي عدل) ١٤٦ وصادق قل او کثر ومن لم یکن لها ولي فالسلطان ولي من لا ولي له).

واتە: (نیکاح) ھاوسەرگیری دانامە زۆیت بەبێ بوونی خاوەن و دوو شایەتی (عدل) و مارەبێهەک جا ئەگەر کەم بێت یان زۆر، ھەر ئافەرەتێک خاوەنی نەبێت ئەوا دەسەلاتدار خاوەنی ئەو کەسانە یە خاوەنیان نییە.

پاشە:

ئەمە مەسەلە یەکی فێقەییە: ئەویش پوونکردنەوێ مەرجه کانی دامەزراندنی ھاوسەرگیرییە لای جەمھوری زانایان: لەوانە دەبێ بە ئامادەبوونی خاوەنەکە (پازێ بێت) ئافەرەت ناتوانێت خۆی بە شوو بدات و لە مەرجه کانی دەبێت شایەت ھەبێت لەسەر ئەو گری بەستە، بۆیە دروست نییە گریبەستە کە بێستریت بەنھێنی و بە بێ بوونی شایەت.

ھەر وھا لە مەزھەبی موسڵماناندا ھەبێ ھاوسەرگیرییە کە ئاشکرا بکریت و مەسەلە ی خاوەنەکە (الولی) جێگای ناکۆکی زانایانە، جا لای جەمھوری زانایان: دەبێ خاوەنەکە ئامادەبێ، لای ھەنەقییەکان: ئەوا ئاساییە ئافەرەت خۆی بە شوو بدات بەبێ خاوەنەکە، بەلام ئەمە مەزھەبیکی ناپەسەندە (مرجوح)ە، جیاواز و ناکۆکە لە گەڵ بە لگەدا، لەبەر ئەو فەرموودە یە دەفەر مویت: (لا نکاح إلا بولي وشاهدي عدل) واتە: ھیچ ھاوسەرگیرییە کە دانامە زۆیت ئیلا بە بوونی خاوەن (ولی) و دوو شایەتی (عدل) لە فەرموودە یە کێ تردا ھاتوو: (لا تزوج المرأة المرأة، ولا تزوج المرأة

نفسها، فإن الزانية هي التي تزوج نفسها)^{۱۴۷} واتە: ئافرەت ئافرەت بە شوو نادات، ئافرەت خۇى بە شوو نادات، ئافرەتى زىناكار ئەو ئافرەتەيە كە خۇى بە شوو دەدات).

دەفەرموئەت: (أما امرأة نكحت بغير إذن وليها، فنكاحها باطل باطل باطل)^{۱۴۸} واتە: ھەر كاتىك ئافرەتتىك شووى كىرد بە بى ئىزنى خاۋەنەكەى ئەو نىكاھكەى پوۋچەلە پوۋچەلە پوۋچەلە).

ھەرچەندە ھەركەسىك بلىت بەدروستىيەتى لەفەقىيەكان بەئىجتىھادى خۇيان، جا عىبەرەت بەبەلگەيە، بۇيە نوسەر ئەم باسەى باسكردو ھەرچەندە مەسەلەيەكى فىقھىيە، بۇ ئەۋەى پوۋنى بكانتو ھەو ئەم مەزھەبە مەزھەبىكى تەۋاۋ و دروستە، ھەر ئەمەش ئەو مەزھەبەيە جەمھورى زانايانى لەسەرە كە بەلگەى سوننەتى پىغەمبەرى خۋاى (ﷺ) لەسەرە، بۇ ئەۋەى ھاۋسەرگىرىەكانى مۇسلمانان پىك بخرىت، نەئىنى و فېۋ فىلى تىدا نەئىت، بەلكو دەئىت پوۋن و ئاشكرا بىت، چونكە ھاۋسەرگىرىيەكان گىرنگىرىن كارەكانە، چونكە خىزانەكانى لەسەر بنىات دەئىرى، ئەۋەكانى لەسەر بنىات دەئىرى، پەچەلەكەكان و نەسەبەكانى لەسەر بنىات دەئىرى، لە ھەموو ئەۋانە گىرنگىر ئەۋەيە ھەلەل كىردى دامىنەكانى لەسەر بنىات دەئىرى، بۇيە پىۋىستى بە چەند پىكخەرىكى شەرىعى ھەيە بۇ بەستنى ئەو ھاۋسەرگىرىيە لە فەرمۇدەۋ ئايەتەكاندا ھاتو.

۱۴۷ / صحيح دون جملة الزانية / أخرجه ابن ماجه (۱۸۸۲) وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الجامع) (۷۲۹۸) دون جملة الزانية .

۱۴۸ / صحيح / أخرجه أبو داود (۲۰۸۳) والترمذي (۱۱۰۲) وابن ماجه (۱۸۷۹) وأحمد (۴۷/۶، ۶۶، ۱۶۵) وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الجامع) (۲۷۰۹) .

مەبەست لە: (وَصَدَاقُ قُلٍّ أَوْ كَثْرٍ).

مارەبى مەرج نىيە بەلگەى واجبە، بۆيە ئەگەر ھاوسەرگىرىيەك بەسترا بەبى مارەبى ئەوا گىرىبەستەكە دروستە بەلام لەنمونەى ھاوشىۆەكانيان مارەبى بۆ دادەنریت، چونكە ئەمە حەقى خۆيەتى.

مەبەست لە: (وَمَنْ لَمْ يَكُنْ لَهَا وَلِيٌّ فَالْسلطانُ وَلِيٌّ مِنْ لَا وَلِيَّ لَهُ).

بۆيە دەبى وەلى (خاوەن) ئامادەبى، (الولى): برىتييە لە خزمانى باوكى (عەصبى) ژنەكە لەنزيكتەين كەسيەو پاشان نزيكتەين كەسى لەوانە باوكى ئەمجار باپىرى ھەرچەندە بەرەو سەرەو ەبىت، ئەمجار كۆپەكەى پاشان كۆپى كۆپەكەى ھەرچەندە بەرەو خوارەو ەبىت، ئەمجار براكەى لەدايك و باوكىيەو، ئەمجار براكەى لەباوكى يەو، ئەمجار مامەكەى لەدايك و باوكەو ئەمجار مامەكەى لەباوكى يەو، ئەمجار كۆپى مامەكەى (كەلەدايك و باوكەو يە براى باوكىيەتى) ئەمجار كۆپى مامەكەى (كەتەنھا لەباوكەو يە براى باوكىيەتى) ئەمە وەلى ئافرەتە، جا ئەگەر وارپك كەوت لە خزمانى باوكى (عەصب) ەو ەيچ وەلييەكى نەبوو ئەمە خاوەن (وەلى) يەكەى دەسەلاتدارە (سولتانە) يان ئەو كەسەى جىگىرى سولتان بىت كە ئەویش قازىيە لە مەحكەمە، جا پىويستە ھاوسەرگىرى چەند رىكخەرىكى ەبىت و نابىت پاشاگەردەنى بىت و بەپىي حەزو ئارەزووى خەلكى بىت.

﴿۵۶﴾ نوسەر ده‌لێت: (واذا طلق الرجل امرأته ثلاثا فقد حرمت عليه، لا تحل له حتى تنكح زوجا غيره).

واته: ئە‌گەر پیاوی‌ک سێ جار خ‌یزانه‌که‌ی خ‌وی ته‌لاقدا ئە‌وا چ‌یتەر لێی ح‌رام ده‌بێت، ب‌ۆی ح‌ه‌لال ناب‌یت تاوه‌کو شوو به‌یه‌کی‌کی تر نه‌کات.

رافه‌/

مه‌به‌ست له: (واذا طلق الرجل امرأته ثلاثا فقد حرمت عليه).

واته: ئە‌گەر پیاوی‌ک خ‌یزانه‌که‌ی خ‌وی سێ جار ته‌لاقدا ئە‌گەر سێ ته‌لاق‌ی ج‌یا‌وا‌ز بوو ئە‌وا به‌ک‌ۆپ‌ای زانایان لێی ح‌رام ده‌بێ، ه‌روه‌کو ئە‌وه‌ی ب‌لێت: ئە‌وا تۆم ته‌لاقدا، پ‌اش ئە‌وه ب‌لێت: ئە‌وا تۆم ته‌لاقدا، ئە‌م‌جار گ‌ووتی: ئە‌وا تۆم ته‌لاقدا، یان گ‌ووتی: تۆم ته‌لاقدا و ئە‌م‌جار تۆم ته‌لاقدا، یان (ف‌ط‌ال‌ق) به‌پ‌یتی (ف‌اء) چ‌ون‌که ئە‌م پ‌ی‌ک‌خ‌س‌تنه و ته‌رت‌یبه ته‌لاق ده‌دات و پ‌وونی ده‌کاته‌وه، ئە‌گەر ته‌لاقه‌کان گ‌ه‌یش‌تنه سێ ته‌لاق، چ‌یتەر لێی ح‌رام ده‌بێ، تاوه‌کو شوو به‌ پ‌یاوی‌کی تر نه‌کات، خ‌وای گ‌ه‌وره ده‌فه‌رم‌و‌یت: (الطَّلَاقُ مَرَّتَانٍ فَإِمْسَاكَ بِمَعْرُوفٍ أَوْ تَسْرِيحٍ بِإِحْسَانٍ وَلَا يَحِلُّ لَكُمُ أَنْ تَأْخُذُوا بِمَا آتَيْنَاهُمْ مِنْ شَيْئًا إِلَّا أَنْ يَخَافَا أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَإِنْ خِفْتُمْ أَلَّا يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا فِيمَا افْتَدَتْ بِهِ تِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ فَلَا تَعْتَدُوهَا وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ (۲۲۹) فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا حِلَّ لَهُ مِنْ بَعْدِ حَتَّى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ فَإِنْ طَلَّقَهَا فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا أَنْ يَتَرَاجَعَا إِنْ ظَنَّا أَنْ يُقِيمَا حُدُودَ اللَّهِ وَتِلْكَ حُدُودُ اللَّهِ يُبَيِّنُهَا لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ (۲۳۰) البقرة) واته: ئە‌و ته‌لاق‌ه‌ی که‌م‌ێرد ب‌توانی ت‌ی‌یدا ژنه‌که‌ی ب‌گ‌ێ‌رت‌ه‌وه ب‌ۆ لای خ‌وی ته‌نها دوو که‌ره‌ته ئ‌ین‌جا د‌وایی (ب‌ۆ س‌ی‌یه‌م جار) یا ئە‌ب‌ی به‌یاسایه‌کی چ‌اک و قه‌شه‌نگ و به‌گ‌وزه‌ران‌ی‌کی په‌سه‌ند پ‌اب‌گ‌یری یان به‌ش‌ی‌وه‌یه‌کی باش و ب‌ی ه‌ه‌را ده‌س لێ‌ک به‌ردانه و ب‌ۆتان ن‌ی‌یه "ئ‌ه‌ی م‌ێرده‌کان " له‌و مادده‌یه به‌ژنه‌کانتان داوه ه‌یچ ش‌ت‌ی‌کیان ل‌ی وه‌ریگ‌رنه‌وه "له‌به‌رام‌به‌ر

ته‌لاقه‌که‌یانه‌وه "مه‌گەر ئه‌و کاته ژن و پیاوه‌که بترسن که‌نه‌توانن سنوره‌کانی خوا به‌باشی پاگرن خۆ ئه‌گەر ترستان مه‌بوو" ئه‌ی قازییه‌کان " که‌ ئه‌و ژن و پیاوه سنوره‌کانی خوا پاگرن له‌حالی ئاوه‌ادا هیچ گوناھێکتان ناگات، که‌ژنه‌که ده‌س له‌ماره‌یه‌که‌ی خۆی مه‌لبگرێ ئه‌مانه گشت سنورو یاسای خوان، که‌وابوو لییان ده‌رمه‌چن ئه‌وانه‌ش که له‌سنوره‌کانی خوا تی ده‌په‌پن سته‌مکارن(۲۲۹) ئینجا ئه‌گەر له‌دوای ئه‌م دووجاره‌ش بۆ جاری سییه‌م ژنه‌که‌ی ته‌لاقدا، ئه‌وه ئیتر جاریکی تر ئه‌و ژنه‌ی بۆ چه‌لال نابێ تا ده‌چی شوو به‌ پیاویکی تر ده‌کاوه‌ده‌ستیشی له‌گه‌ل تیکه‌ل ده‌کا، خۆ ئه‌گەر ئه‌و می‌رده‌ی دووه‌مه‌یش " به‌ئاره‌زووی خۆی " ته‌لاقی دا ئه‌وسا که ئه‌و ژن و پیاوه هیچ گوناھیان له‌سه‌ر نییه دوویاره بگه‌ڕێنه‌وه لای یه‌کتر بۆ ژیانی ژن و می‌ردی، به‌و مه‌رجه‌ی که‌وا بزانی هه‌ردووکیان ده‌توانن سنوره‌کانی خوا پاگرن ئه‌م یاسایانه گشت سنووری خوان و روونیان ده‌کاته‌وه بۆ ئه‌و که‌سانه‌ی بیر له‌پاشه‌پوژی کاره‌کانیان ده‌که‌نه‌وه ((۲۳۰)).

ئه‌مه ئه‌گەر ته‌لاقه‌کان جیاوازییون هه‌رچه‌نده له‌یه‌ک مه‌جلیسیشدا بێت، به‌لام ئه‌گەر وتی: تۆ ته‌لاقدرای تۆ ته‌لاقدرای تۆ ته‌لاقدرای به‌بێ پیتی (العطف) ئه‌وا ته‌ماشای ده‌که‌ین: ئه‌گەر به‌و دوویاره کردنه‌وه مه‌به‌ستی ته‌ئکیدکردن و دانیابوونه ئه‌وا یه‌ک ته‌لاقه، به‌لام ئه‌گەر (تأسیس)ی ده‌وی ئه‌وا لێی جیا ده‌کرێته‌وه ئه‌گەر گه‌یشه‌ سێ ته‌لاق.

به‌لام ئه‌گەر هه‌رسی ته‌لاقه‌کان به‌یه‌ک (لفظ)بوو، وه‌کو ئه‌وه‌ی بلیت: تۆ به‌سێ جار ته‌لاقدرای یان تۆ سێ جار ته‌لاقدرای، ئه‌وا جمهوری زانیان له‌سه‌ر ئه‌وه‌ن، ئه‌وا سێ جار ته‌لاقه‌که‌ی ده‌که‌وێت و لێی جیا ده‌کرێته‌وه و لێی حه‌رام ده‌بێ تاکو شوو به‌پیاویکی تر نه‌کات، ئه‌مه‌ش مه‌زه‌بی هه‌ر چوار پێشه‌واکه‌یه.

لە قسەى ھەندىٰ لە لىكۆلەرە واندە ھاتوھ سى تەلاقەكە بە يەك (لفظ) ئەوا يەك تەلاقە .

مەسەلەكە ناكۆكىيەكى دوورو درىژى تىدايە بەلام ئەوھمان بەسە بزانىن كەوا سى تەلاق ھەرامى دەكەت، نەك بۆ ھەتا ھەتايى بەلكو ئەوھندە ھەرامى دەكەت تاكو شوو بە پياويكى تر دەكەت ئەمجار ئەويش تەلاقى دەدات، بەلام چوونە ناو ئەو ناكۆكىيانەوھ ئىستا مەبەستى ئىمە نىيە .

مەبەستى نووسەر لە باسكردنى ئەم مەسەلانە لەعەقىدەدا (والله أعلم) ئەوھيە : بابەت و مەسەلەى ھاوسەرگىرى مەسەلەيەكى گىرنگە پىويستە بايەخى پى بدرىت، بەپىي ئەو پىكخەرە شەرىعيانە بۆى دانراوھ، كەمتەرخەمى و تەساھولى تىدا نىيە و بەلكو ئىجرائاتى تىدايە، لەبەر ئەوھى كىتابەكە ناوى (شرح السنە) يە واتە : پوونكردنەوھى سوننەت لە ھەموو شتىكدە، لەو باسانە مەسەلەى ھاوسەرگىرىيە .

﴿۵۷﴾ نوسەر دەئیت: (ولا يحل دم امرئ مسلم يشهد أن لا اله الا الله ويشهد أن محمدا عبده ورسوله إلا بإحدى ثلاث: زنا بعد إحصان أو مرتد بعد إيمان أو قتل نفسا مؤمنة بغير حق فيقتل به، وما سوى ذلك فدم المسلم على المسلم حرام أبدا حتى تقوم الساعة).

واتە: خوینی هیچ موسلمانیک - شایەتى دا بێت هیچ خوايەك نىيە شایستەى پەرستەن بێت تەنھا (الله) نەبێت و (محمد) بەندەو پیغەمبەرى ئەو - حەلال نىيە، ئیلا بەیەكك لەم سى خالە نەبێت: - زینا بکات لەپاش ئەوێ ژنى هینابى (یان شووی کردبى) یان لەدینەكەى هەلگەرپیتەو پاش ئەوێ ئیمانى هینابى یان کەسیكى ئیماندارى بەناحق کوشتبى بۆیە بەهۆى ئەوێ دەکوژى، جگە لەوانە ئەو خوینی موسلمان بۆ موسلمان حەرامە تاكو پۆزى دواى.

پاڤە:

مەسەلەى کوشتنى موسلمانى لەپاش مەسەلەى هاوسەرگىرى باس کردو، چونکە ئیسلام هاتو بۆ پاراستنى ناموس و پاراستنى خوین و پاراستنى سەرۆت و سامان، پیغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفرمویت: (إن دماءكم وأموالكم وأعراضكم عليكم حرام)^{۱۴۹} واتە: خوین و سامان و ناموستان حەرامە لەیەکتر دەفرمویت: (كل المسلم على المسلم حرام، دمه وماله وعرضه)^{۱۵۰} واتە: هەموو موسلمانیک خوین و سامان و ناموسەكەى حەرامە لەسەر موسلمانان کاتى لەپیشدا باسى نامووسى کرد بەوێ پەيوەندى ها بە هاوسەرگىرى و تەلاقەو ئەمجار دەستى کرد بەباسکردنى خوینەکان.

۱۴۹ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۶۷) ومسلم (۱۶۷۹) .

۱۵۰ / أخرجه مسلم (۲۵۶۴) .

جا ھەرموسلمانىك ئەگەر شاھىتى دا ھىچ خاھىكى بەھق نىيە شاھىستەى پەرستىن بىت تەنھا (اللە) نەبىت و (مھمد) ﷺ پىغەمبەرى ئەو ئەوا خوئىن و سامانى ھەرام دەبىت، بۆيە پىغەمبەرى خوا ﷺ دەفەرەمۆيت: (أمرت أن أقاتل الناس حتى يقولوا: لا إله إلا الله فإذا قالوها عصموا مني دماءهم وأموالهم إلا بحق الإسلام وحسابهم على الله تعالى)^{۱۰۱} واتە: فەرمانم پىكراو لەگەل خەلكىدا بھەنگم تاكو دەلئىن: (لا اله الا الله) جا ئەگەر ئەو ھەيان گووت ئەوا خوئىن و سامانىيان پارىزراو دەبىت (لئىم ھەرام دەبىت) ئىللا بەھقى ئىسلام نەبى و لىپرسىنەو ھەو ھىسابيان لەسەر خاھى.

جا ھەر كەسك ئىسلامبوونى خۆى ئاشكرا كەردو شاھىتمانى ھىنا ئەوا ئىمە لىى وەر دەگرىن و بەموسلمانى دەزانىن و ھوكمەكانى موسلمانانى بەسەردا جى بەجى دەكەين، جا ئەگەر لەدلیدا نىفاقىك (دووپوويەك) ھەبىت ئەوا لەنىوان خۆى و خوادايە، خواى گەورە خۆى لىپرسىنەو ھەو لەگەلدا دەكات، پىغەمبەرى خوا ﷺ ئىسلامبوونى دووپووەكانى وەرگرت، ھوكمە ئاشكراكانى بەسەردا جى بەجى دەكەرد.

بەلام ئەگەر كەسك ھەلۆەشئەرەو ھەيك لە ھەلۆەشئەرەو ھەكانى ئىسلامى ئەنجامدا ئەوا ئەوا كاتە ھوكمى ھەلگەرانەو ھەو بەسەردا دەدەين، ئەگەر تەو ھەو ھەو ئەوا باشە ئەگەر نا دەكوژىت، بەمەبەستى پاراستنى دىنەكە، ئەمە يەكەم شتە بەھۆيەو خۆىنى موسلمانان ھەلال دەبىت.

دووم شت لەوانەى خۆىنى موسلمان ھەلال دەكات: (القصاص) واتە: كوشتنى نەفسىك لەبەر نەفسىك، خواى گەورە دەفەرەمۆيت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلَى الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَى بِالْأُنْثَى فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ فَاتَّبَاعْ بِالْمَعْرُوفِ وَأَدَاءٍ إِلَيْهِ بِإِحْسَانٍ ذَلِكَ تَخْفِيفٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَرَحْمَةٌ فَمَنْ اعْتَدَى بِغَدٍّ ذَلِكَ فَلَهُ عَذَابٌ

أَلَيْمٌ (۱۷۸) وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (البقرة) ۱۷۹) واتە: ئەى ئەوانەى باوەردارىن! لەبارەى کوژاوانەو، بەشێوەیەکی دادگەرانهو یەكسانی و بێ دەستدریژی و زیادەپرەوی (قیساس) و تۆلەمان لەسەر داناوین ئازاد لەباتی ئازاد، بەندە لەباتی بەندە، مێینە لەباتی مێینە ئینجا ھەر کەسێش لەلایەن ھەریەکەى بۆیەو، واتە لەلایەن کەس و کاری کوژاوەو چاوپۆشی لێکرا (لەکوشتنەو) و بەخوین پازى بوو دەبا خوین وەرگرە کە پێى چاکە بگریتە بەرو و لایەنى بکوژە کەش بەجوامێرانەو مەردانە خوین بەکەس و کاری کوژاوە کە بدەن دواى ئەم خوین گرتن و لێ بووردنە، ھەر کەسێک دەست درێژی کردبۆ سەر خویندەرەکان سزایەکی ئیش پێگەیەنەری بۆ ھەیە (۱۷۸) ئەى خواوەنانى فام و ژیری! لەم تۆلە وەرگرتنەو دا ژيانى خوڤ و مەزنتان ھەبە، واتە: ئەم یاسایە دەبێتە مایەى مانەوێ ژيانى مەرۆ و خوڤ دورگرتن لە کوشت و کوشتار چونکە کابرای بکوژ بزانی کەسێ بکوژی دەکوژیتەو ئیتەر دەس درێژی بۆ سەر گیانی ئەم و ئەو ناکات، بەلکو لە بەر ئەو یاسایە لە سنوورەکانى خوا خوڤپاریزن ئاسوودەبى و بەختیارى بۆ ولات و ناوچە کە تان بگەریتەو و خوین ریزی نەکرى (۱۷۹).

(القصاص) دەبێتە ھۆى ژيان _ ھەرچەندە لەخودى خویدا کوشتن _ چونکە کەسى بکوژ ئەگەر زانى دەکوژیتەو ئەوا واز لەکوشتن دەھێنى، ھەرۆھا خەلگیش ئەگەر بینیان ئەوا بکوژ دەکوژیتەو واز لەکوشتن دەھێنن بۆیە چیتەر خویندریزی و کوشتن نامینى.

جا بۆیە (القصاص) ھۆى مانەوێ ژيانە، ھەرچەندە تاوانبارى تیدا دەکوژیتەو، کەواتە ئەو کوشتنیکە دەبێتە ھۆى ژيانى ئەوانیتەر لەکۆمەلگادا، تەعەداکردن لەسەر خوینەکان کەم دەبێتەو، بەلام ئەگەر واز لە بکوژ بەیندریت و بلین: ئەمە لەگەڵ مافەکانى مەرۆدا ناگونجى و وازى لێ بەیندریت و نەکوژیت، ئەمە دەبێتە ھۆى خوین

پشتن و تىكچوونى ئاسايش و ترساندى خەلكى، دەبىتتە ھۆى چەندىن خراپەكارى
(مفسدە) و كوشتن زۆر دەبىت و خوین دەرىژىت، تەننەت لە سەردەمى نەفامىدا
دەيانگوت: كوشتن كوشتن ناھىلى، كوشتنى كەسى تاوانبار دەبىتتە ھۆى نەھىشتى
كوشتن لە ئايندەدا، لەم ئايەتەشدا ھاتتو: (وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاةٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ)

ئەوانەى دەللىن: كوشتن لەجىياتى كوشتنى كەسىكى تر لەگەل مافەكانى مرقۇدا
ناگونجى، ئەوا پىيان دەللىن: ئايە كوزراو كەش مرقۇ نىيە؟ جا لە (قصاص) دا
پاراستنى مافى ئەوى تىدايە.

سىيەم كۆمەل خوینیان حەلال دەبىت: (الثيب الزانى) (الثيب) ئەو كەسە يە ژنى
ھىناو و گواستوى تىيەو بە ھاوسەرگىرىيەكى تەواو (نكاح صحيح)، جا ئەگەر ئەو
كەسە زىناى كرد ئەوا بەرد باران دەكرىت تاكو دەمرىت، بەو شىوہە خوینی حەلال
دەبىت.

ئەمە ئەو ھۆكارانە يە خوینی موسلمانى پى حەلال دەبى:—

يان (القصاص) كەسىك لەبەر كەسىكى تر بكوژىت...

يان كەسىك زىنا بكات لەپاش ئەوہى ھاوسەرگىرى كىدوہ...

يان كەسىك لەدینەكەى ھەلگەرىتەوہ بەكىك لە ھەلوہ شىنەرەوہكانى ئىسلام
ئەنجام بدات: پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مویت: (من بَدَّلَ دِينَهَ فَأَقْلَوهُ)^{۱۵۲} واتە:
ھەركەسىك دینەكەى خۆى كۆپى ئەوا بىكوژن) لە فەرمودە يە كدا ھاتو: (والتارك لدينه

المفارق للجماعة^{۱۵۲} واتە: ئەوھى واز لە دىنەكەى دەھىننى و لەكۆمەلى مۇسلىمانان جىا دەبىتتەوھ).

لەمەشدا بەلگەيەك ھەيە لەسەر ئەو كەسانەى نكۆلى لە ھەددى ھەلگەرانەوھ دەكەن بە بەلگەى ئەو ئايەتەى دەفەرموى (لَا إِكْرَاهَ فِي الدِّينِ) البقرة / ۲۵۶) ئەم بەلگە ھىنانەوھ ھەلەيە، چونكە كوشتنى كەسى ھەلگەراوھ مەبەست لىتى ئەوھ نىيە خەلكى بە زۆر بگرتنە مۇسلىمان، بەلكو مەبەست لىتى پاراستنى دىنە لە يارى كردن تىيدا بۆ كەسەك بە ويستى خۆى ھاتۆتە ناو ئىسلامەوھو پاشان وازى لى ھىنا لە پاش ئەوھى شايتەى داوھو زانىويەتى دىنەكە ھەقە.

مەبەست لە: (ولا يحل دم امرئ مسلم يشهد أن لا إله إلا الله).

مۇسلىمان ئەو كەسەيە شايتەتەنى ھىناوھو گوتويەتى: (لا إله إلا الله، محمد رسول الله) بەلام لەگەل شايتەتەندا دەبى كارى ھەبى: - نوێژ بکات و زەكات بدات و مانگى پەمەزان بە پۆژوو بىت و ھەجى مالى خوا بکات ئەگەر بتوانىت، پىويستە كارى ھەبىت. مەبەست لە: (وما سوى ذلك قدم المسلم على المسلم حرام أبدا حتى تقوم الساعة).

خويىنى مۇسلىمان لەسەر مۇسلىمان ھەرامە، ھەرگىز ھىچ كاتىك نايەت خويىنى مۇسلىمان ھەلال بىت، ئىللا مەگەر تەعەدا بکات و يان چووھ سەر مالى خەلكى يان پىگای لە خەلكى بېرى يان دەرچوو دزايەتى كارىبە دەستانى كرد يان جگە لەوانە ئەو دەكوژىت بۆ نەھىشتنى خراپەى، ئەگەر خراپەى پال نەنرىت و نەھىلرېت ئىللا بە كوشتنى نەبىت.

﴿۵۸﴾ نوسهر ده‌لئیت: (وکل شیء مما أوجب الله عليه الفناء يفنى إلا الجنة والنار والعرش والكرسي والصور والقلم واللوح ليس يفنى شيء من هذا أبدا، ثم يبعث الله الخلق على ما أماتهم عليه يوم القيامة ويحاسبهم بما شاء فريق في الجنة وفريق في السعير ويقول لسائر الخلق ممن لم يخلق للبقاء : كونوا ترابا).

واته: هه‌موو شتێك خوای گه‌وره پێویستی کردوه له‌سه‌ری به‌نه‌مان ئه‌وا نامیڤنێ ئیلا به‌هه‌شت و دۆزه‌خ و عه‌رش و کورسی و که‌رپه‌نا (صور) و قه‌لەم و له‌وح نه‌بی، ئه‌وا هیچ له‌وانه هه‌رگیز فه‌نايان به‌سه‌ردا نایات، ئه‌مجار خوای گه‌وره خه‌لکی زیندوو ده‌کاته‌وه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی له‌سه‌ری مردوونه له‌پۆژی قیامه‌تدا به‌وه‌ی خۆی ویستی له‌سه‌ر بیټ لیپرسینه‌وه‌یان له‌گه‌لدا ده‌کات، کۆمه‌لێک بۆ به‌هه‌شت و کۆمه‌لێک بۆ دۆزه‌خ، پاشان به‌هه‌موو دروستکراوه‌کان _ ئه‌وانه‌ی به‌مه‌به‌ستی مانه‌وه دروست نه‌کراون _ ده‌گوتریت: بینه‌ خاک و خۆل.

پاڤه/

مه‌به‌ست له: (وکل شیء مما أوجب الله عليه الفناء يفنى).

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَإِنْ (۲۶) وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ (۲۷) الرحمن) واته: هه‌رچی به‌ سه‌ر پشته‌ی زه‌وییه‌وه‌یه هه‌ر هه‌موو له‌ نێو ده‌چی (۲۶) وه ته‌نها رووی په‌روه‌ردگاری خاوه‌ن شکو و که‌ره‌مکه‌رت ده‌میڤنێته‌وه (۲۷).

هه‌موو دروستکراوه‌کان له‌ناوده‌چن و نامیتن ته‌ن‌ها خ‌وای گه‌وره ده‌میتن، له‌و
 نایه‌ته‌دا که ده‌فه‌رمویت: (كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ) آل عمران / ۱۸۵) واته: هه‌موو
 که‌سیک بی جیاوازی تامی مردن ده‌چیژی.

ئه‌و نایه‌ته‌که ده‌فه‌رموئ: (وَتُفْخَخُ فِي الصُّورِ فَصَعِقَ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَمَنْ فِي الْأَرْضِ
 إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ ثُمَّ نُفِخَ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ) (الزمر) ۶۸) واته: هه‌رکه له‌لایه‌ن
 (ئیسرافیل‌وه) فوو به‌شه‌پیوور کرا ئیتر ئه‌و کاته هه‌موو ئه‌وانه‌ی له‌ناسمانه‌کان و
 زه‌ویدان مه‌گه‌ر که‌سیک خوا خ‌وای بیه‌وئ نه‌مرئ، له‌پاشان ب‌و جاریکی تر که فووی
 پیاکرا ئه‌وجا له‌ناکاو ته‌واوی دروستکراوه‌کان له‌گۆره‌کانیاندا هه‌لته‌سنه‌وه‌و چاوه‌پوانن
 چییان بی بکری).

مانای (إِلَّا مَنْ شَاءَ اللَّهُ) ده‌لین: ماناکه‌ی: فریشته‌کانه یان (حور‌العین) ه‌کانی
 به‌هه‌شته^{۱۵۴}، والله أعلم.

هه‌موو خه‌لکی ده‌مرن ئه‌مجار له‌پۆژی قیامه‌تدا زیندوو ده‌کریته‌وه (ثُمَّ إِنَّكُمْ بِغَدٍ
 ذَلِكَ لَمَبْثُونٌ) (۱۵) ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ تُبْعَثُونَ (۱۶) المؤمنون) واته: پاشان به‌پاستی د‌وای
 ئه‌و هه‌موو ژیان و برینی ق‌وناغانه ئیوه گشت ئه‌مرن (۱۵) د‌وایه ب‌و جاریکی تر هه‌ر ئیوه
 له‌پۆژی قیامه‌تدا زیندوو ده‌کریته‌وه و گیان ده‌کریته‌وه به‌به‌رتانا (۱۶).

جا که‌سی موسلمان بیرى مردن ده‌کاته‌وه‌و خ‌وای ب‌و ئاماده ده‌کات به‌ئه‌نجامدانی
 کاری چاکه‌و داوا له‌خوا ده‌کات ئاخ‌ر خه‌یری بکات و له‌تاوانه‌کانی ته‌ویه ده‌کات،
 ئه‌مه‌ش سوودی یادکردنی مردنه، ئه‌گه‌ر ئه‌و یادی مردنی کرد ئه‌وا خ‌وای ب‌و ئاماده
 ده‌کات، ب‌ویه پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموویه‌تی: (تذكروا هاذم اللذات: الموت فإنکم لا
 تذكرونه فی کثیر إلا قلله ولا فی قلیل إلا کثره)^{۱۵۵} واته: یادی پوختنه‌رو ه‌وئ نه‌ه‌یشتنی

۱۵۴ / ذکره البغوي في تفسيره (۴/۴۳۲) عن الضحاك .

۱۵۵ / رواه احمد والترمذي وابن ماجه والنسائي وابن حبان .

خۆشییەکان بکەنەو: مردن، چونکە ئۆو ھەرگیز یادى ناکەنەو لەشتىكى زۆردا ئیلا
کەمى دەکاتەو لەشتىكى کەمدا یادى ناکەن ئیلا زۆرى دەکاتەو) بۆیە پێویستە
موسلمان ھەرگیز لەمردن بى ئاگا نەبى، بەلکو دەبى ھەرگیز مردنى لەیاد بىت و خۆى
بۆ نامادە بکات.

باوەپى بەزیندوو بوەنەو ھەبىت، ئەو پۆزەى خەلکى لە گۆرەکانیان پاست دەبنەو
بەفەرمانى خۆى گەرە: (تُمْ تُفَحِّ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ) (الزمر) ۶۸) پوچەکانیان
بۆ دەگێریتەو، لەپاش گەرەنەو ھەستەکانیان لە گۆرەکانیان، ئەمجار ھەموویان
بەرەو مەحشەر دەبرێن، تا کۆتایی ئەو ھەوێ تووشى دەبن لەدوا پۆزدا لەمەترسییەکان
پێیدا تێدەپەن، تاكو ئەو کاتەى تێیدا جیگر دەبن یان لە بەھەشتدا و یان لەئاگرادا،
چونکە بەھەشت و ئاگر ھەردوو مالى جیگر بون.

مەبەست لە: (إِلَّا الْجَنَّةَ وَالنَّارَ وَالْعَرْشَ وَالْكُرْسِي).

بەھەشت و دۆزەخ ھەرگیز لەناو ناچن و فەنايان بەسەردا نایەت، خۆى گەرە
دروستی کردوون بۆ ئەو ھەوێ بێنەو، بەلام زەوى و ئاسمانەکان ئەوا دەگۆردرێن،
ئاسمانەکان لەیەك دەترازێن و لەتوپەت دەبن، زەویش قازقاژ دەبى، ئەم جیھانە
دەگۆردرێت: (يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمَاوَاتُ وَبَرَزُوا لِلَّهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ) (۴۸)
أبراهيم) واتە: لە رۆژى قیامەتدا ئەم زەویيەى ئیستایە ئەگۆردرێ بە زەویيەكى تر،
ئاسمانەکانیش ھەروا! ئەوجا ھەموان لە گۆرەکانیان دەھێنرێنە دەرو دەبرێن بۆ
بەردەست خۆى تاك و تەنباى دەسلەتدار، لە دەشتىكى كاکی بە كاکیدا دەنوینرێن
بى ئەو ھەوێ پەردەيەك لە نێوانیاندا بىت).

بەلام عەرش ناگۆردرێت و بەھەشت و دۆزەخ ھەرگیز فەنايان بەسەردا نایەت و
ناگۆردرێت.

مه‌به‌ست له: (والكرسى).

(كورسى) له‌عرش بچووكتره و عرش له و گه‌وره‌تره، كورسى هه‌موو زه‌وى و ئاسمانه‌كان ده‌گرێته‌وه و عرش له كورسى فراوانتره.

مه‌به‌ست له: (والصور).

صور: بریتییە له‌كه‌رنا كه (ئیسرافیل) هه‌لیگرتوه، فووی پێدا ده‌كات به‌پوچه‌كان بۆیه به‌ئیزنی خوای گه‌وره پوچه‌كان ده‌چنه جه‌سته‌كانه‌وه و زیندوو ده‌بنه‌وه: (ثُمَّ يُفْخِ فِيهِ أُخْرَى فَإِذَا هُمْ قِيَامٌ يَنْظُرُونَ (٦٨) الزمر) واته: له‌پاشان بۆ جارێكى تر كه فووی پیا كرا ئه‌وجا له‌ناكاو ته‌واوى دروستكراوه‌كان له‌گۆره‌كانياندا هه‌لته‌سنه‌وه و چاوه‌پوانن چيان پى بکړی).

مه‌به‌ست له: (والقلم واللوح).

مه‌به‌ست له (اللوح): (لوح المحفوظ)، مه‌به‌ست له: (القلم) ئه‌و قه‌له‌مه‌یه خوای گه‌وره (المقادیر) پى نووسیوه.

مه‌به‌ست له: (ليس يفنى شيء من هذا أبدا).

ئه‌م شتانه خوای گه‌وره دروستی کردووه به‌مه‌به‌ستى مانه‌وه‌يان، عرش و كورسى^{١٥٦} و (اللوح) و قه‌له‌م و به‌هه‌شت و دۆزه‌خ و پوچه‌كان ئه‌گه‌ر دروستكران ئه‌وا فه‌نايان به‌سه‌ردا نایه‌ت و له‌ناو ناچن.

مه‌به‌ست له: (ثم يبعث الله الخلق على ما أماتهم عليه يوم القيامة).

واته: له‌سه‌ر ئه‌وه‌ى له‌سه‌رى مردوون، له‌سه‌ر كوفریان له‌سه‌ر ئیمان، هه‌مووان به‌پێی کارو کرده‌وه‌ى خۆی زیندوو ده‌کرێته‌وه.

باوه‌پوون به‌زیندووپونه‌وه یه‌کێکه له‌شه‌ش پایه‌کانی ئیمان، له‌زۆر ئایه‌تدا باوه‌پوون به‌پۆژی دوابی له‌گه‌ڵ باوه‌پوون به‌خوای گه‌وره‌هاتوه.

زیندووپونه‌وه (البعث) بریتییه له‌: زیندووکردنه‌وه‌ی خه‌لکی له‌پاش مردنیان، له‌جیهانیکی تردا له‌دنیادا ده‌ژین به‌مه‌به‌ستی کارکردن، پاشان ده‌مرن و له‌زه‌ویدا ده‌نێژین و له‌ویدا ده‌مێننه‌وه تاكو خوای گه‌وره‌ خۆی ویستی له‌سه‌ر بیته‌ی له‌جیگای چاوه‌پوانی که ئه‌ویش به‌رزخه‌، له‌ نێوان دنیای دوا پۆژدایه‌، ئه‌مجار له‌م گۆرانه زیندوو ده‌کێنه‌وه، هه‌لده‌ستن له‌و گۆرانه به‌زیندووپی هه‌روه‌کو چۆن بوون ئاوا، هه‌یج شتیکیان لێ بزر نابیت، ئه‌مجار پۆحه‌کانیان ده‌گه‌ڕێته‌وه بۆ جه‌سته‌کانیان ئه‌مجار به‌ره‌و مه‌حشر به‌پێ ده‌کێن بۆ ئه‌وه‌ی پاداشتی ئه‌و کارانه‌یان بدرێته‌وه له‌دنیادا ئه‌نجامیان دابوو، له‌چاکه‌و خراپه‌، (وَلَا تُحْزَنُ إِلَّا مَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ (٥٤) یس) واته‌: پاداشه‌ تۆله‌ی ئه‌وه نه‌بێ کردووتانه، پاداش نادرینه‌وه).

جا هه‌یج که‌سیک پاداشتی چاکه‌ی نادرینه‌وه به‌کرده‌وه‌ی که‌سیکی تر یان سزا بدریت به‌کرده‌وه‌ی که‌سیکی تر، (وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى) (الأنعام) واته‌: هه‌یج که‌سیک باری گوناوه‌ی هه‌یج که‌سیکی تر نه‌لناگرێ).

هه‌موو که‌سیک پاداشتی کاره‌که‌ی خۆی وه‌رده‌گریت چ چاکه‌ بیته‌ یان خراپه‌، ئه‌مه‌ش دادپه‌روه‌رییه له‌لایه‌ن خوای گه‌وره‌وه، به‌بێ پاداشت به‌جێیان ناهێلێ له‌کاتی‌که‌دا خۆیان ماندوو کردوه _ په‌نا به‌خوا _ به‌کوفرو شێرک و (فسق) و فه‌سادکردن له‌زه‌ویدا ئه‌گه‌ر له‌ بێ باوه‌پان بووبن، جێیان ناهێلێ به‌بێ سزا، ئه‌مه‌ دادپه‌روه‌ری خودایه‌، ئه‌مه‌ مانای قسه‌که‌یه‌تی لێره‌دا: — هه‌موو که‌سیک به‌پێی کرده‌وه‌ی خۆی پاداشت ده‌درێته‌وه، جا ئه‌گه‌ر وابیت ئه‌وا پێویسته له‌سه‌ر به‌نده ته‌ماشای کاره‌که‌ی بکات، تاكو له‌ژياندا ماوه‌و زیندوو، جا ئه‌وه‌ی چاکه‌یه با بیکاته توێشوی خۆی،

ئه‌وه‌ی خراپه‌یه با ته‌ویه‌ی لی بکات و بگه‌پیتته‌وه بۆلای خواو خۆی لی پزگار بکات تا کو له‌توانایدایه، خوای گه‌وره ده‌فرمویت (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ) الحشر / ۱۸) واته: ئه‌ی ئه‌وانه‌ی باوه‌پتان هیتاوه! پارێز له‌ خوا بکه‌ن به‌ جێبه‌جێکردنی فرمانه‌کانی و دوورگرتن له‌ قه‌ده‌غه‌کراوه‌کان و هر که‌س سه‌رنج بداو بزانی چ شتیکی بۆ سبه‌ینی (قیامه‌ت) پێش خستوه له‌ کرده‌وه‌ی چاک؟).

لێپرسینه‌وه‌ی خۆت بکه له‌م دونیایه پێش لێپرسینه‌وه‌ی دواپۆژ، لێپرسنه‌وه‌ی خۆت بکه له‌سه‌ر کرده‌وه‌کان و ته‌ماشایان بکه جا ئه‌وه‌ی خراپه‌ چاکی بکه‌ره‌وه، ئه‌وه‌ی چاکیه زیاتری بکه‌ له‌غه‌فلت و بێ ئاگایی به‌خه‌به‌ر بێره‌وه، ئه‌مه‌ پێویسته له‌سه‌ر که‌سی ژیر.

بۆیه پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فرمویه‌تی: (الْكَيْسُ مَنْ دَانَ نَفْسَهُ وَعَمِلَ لِمَا بَعْدَ الْمَوْتِ وَالْعَاجِزُ مَنْ أَتْبَعَ نَفْسَهُ هَوَاهَا وَغَنَى عَلَى اللَّهِ الْأَمَانِي)

(الْكَيْسُ) واته: ژیر، (من دَانَ نَفْسَهُ) واته: ئه‌و که‌سه‌یه لێپرسینه‌وه‌ی خۆی ده‌کات، (وعمل لما بعد الموت) ئه‌مه‌ که‌سی ژیره (والعاجز من أتبع نفسه هواها) له‌م دونیایه‌دا (وغنى على الله الأمانی)^{۱۵۷} به‌هه‌شتی ده‌وێ و ده‌ریازیوونی ده‌وێ هیه‌چ کاریک ناکات ئه‌مه که‌سیکی بێ ده‌سه‌لاته (عاجز) ه _ په‌نا به‌خوا _ واته بێ تواناو بێ ده‌سه‌لاته، بێ تواناو ده‌سه‌لاتیه‌کی خراپی نه‌ک ئه‌و بێ توانایه‌ی ناتوانیت کاریک بکات چونکه ئه‌وه لێی ناگیرێ: (لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا) البقرة/ ۲۸۶) واته: خوای گه‌وره به‌ده‌ر له‌توانا ته‌کلێف و ئه‌رکی ناخاته سه‌رشانی هیه‌چ که‌سیک).

به‌لام ئه‌و وێتر به‌توانایه‌و ده‌توانی به‌لام بێ ده‌سه‌لاته له‌به‌ر ته‌مبه‌لی و گوێ پێ نه‌دان، ئه‌مه‌ که‌سی بێ تواناو بێ ده‌سه‌لاته، له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا خۆزگه ده‌خوایێو

۱۵۷ / رواه أحمد والترمذي وابن ماجه والحاكم والبغوي وغيرهم وصححه الحاكم وحسنه البغوي والترمذي .

چاۋەپوانە لە دواپۆژدا بېتتە كەسىكى ئەھلى بەھەشت بەبى كاروكردهو، نابىت و ناكريت ئەمە بېتتە ئەھلى بەھەشت بەبى كاروكردهو.

مەبەست لە: (وَحَسَبَهُمْ بِمَا شَاءَ فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ).

لېپرسىنەو ەيان لەگەلدا دەكەت لەسەر كاروكردهو ەيان، (الحساب) برىتييە لە لېپرسىنەو لەسەر كردهو ەكان.

جا خەلكى چەند بەشىكن:—

* ھەندى ئەئىمانداران لېپرسىنەو ەيان لەگەلدا ناكريت و دەچنە بەھەشتەو بەبى ھىچ لېپرسىنەو ە سزايەك.

* ھەندىكىان: لېپرسىنەو ەيەكى سووكيان لەگەلدا دەكرىت ئەوئش برىتييە لە (العرض).

* ھەندىكىان لېپرسىنەو ەيان لەگەلدا دەكرىت و (من نوقش الحساب عذاب) ^{۱۵۸}—پەنا بەخوا—

* كەسى بى باوەر لېپرسىنەو ەى (موازنەى) لەگەلدا ناكريت بەلكو لېپرسىنەو ەى (تقرىبى) لەگەلدا دەكرى—واتە: دان پىدانان—بەو ەى تەماشای كردهو ەو كوفرو شىركەكەى خوى بكات و دانى پىدا بنات و ناشتوانى نكۆلى لى بكات ھەرگىز، ئەمجار بەرەو ئاگر پەوانە دەكرىت.

مەبەست لە: (فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ) ئەمە لەو ئايەتەو ە ھەرگىراو ە كە دەفەر موىت: (وَتُنْذَرُ يَوْمَ الْجُمُعِ لَا رَيْبَ فِيهِ) الشورى/۷ (فَرِيقٌ فِي الْجَنَّةِ) ئەوانىش ئىمانداران (وَفَرِيقٌ فِي السَّعِيرِ) ئەوانىش بى باوەر پەتاغوتەكانن.

مەبەست لە: (ويقول لسائر الخلق ممن لم يخلق للبقاء: كونوا تراباً).

خوای گەورە ھەموو دروستکراوەکان زیندوو دەکاتووە لە پۆزی قیامەتدا مۆفەکان و گیانلەبەرەن و بالەندەکان (وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ بِجَنَاحَيْهِ إِلَّا أُمَمٌ أَمْثَلُكُمْ مَا فَرَّطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ ثُمَّ إِلَىٰ رَبِّكُمْ يُحْشَرُونَ (۳۸) الأنعام) واتە: گشت رەوگەر و گیانلەبەرێکی ئەم زەویيە ھەموو بالەندەییەکیش کە بە دوو بالەن دەفرێ ھەموو ئەمانە چەند نۆممەتێکن وەکو ئێوە دروستکراوی خۆمان و یاسای تایبەتیمان دانائووە بۆ ژیاڤیان و موحتاجمان لە ھیچ شتێک کە مەترخەمیان نەکردوووە لە (لوح المحفوظ) دا لە پاشانیش ھەموو بۆ لای پەرورەدگاریان کۆ دەکرێنەو و تووێژینەو و یان لە گەڵ دەکرێ و پاداش و تۆلە وەرەگرنەو.

خوای گەورە دەفرەمۆیت: (وَإِذَا الْوُحُوشُ حُشِرَتْ (۵) التکویر) واتە: کاتی گیانلەبەرانی کۆی کۆکرانەو پاش ئەو کە لە ترسی یەکتەر نەیان ئەوێرا بە یەکەو بەژین).

ھەموو دروستکراوەکان حەشر دەکرێن بە مەبەستی جێ بەجێ کردنی دادپەرورەری لە نێوانیاندا، تاکو حەقی یەکتەر لە یەکتەر دەسێننەو، تەنانەت و لاخ و گیانلەبەرانی حەقی یەکتەر لە یەکتەر دەسێننەو حەقی مەپی بێ شاخ لە مەپی شاخدار دەسێنرێتەو ھەر وەکو لە فرەرموودەییکی (صحیح)^{۱۰۹} دا ھاتو، پاشان کە حەقیان لە یەکتەر سەندەو ئەو خوای گەورە پێیان دەلێت: بێنە خاک و خۆل، چونکە ئەوانە زیندوو نەکراونەتەو بۆ ئەوێ لە دوا پۆژدا بێننەو، بە لکو زیندوو کرانەو تەنھا پاداشتی خۆیان وەرگرنەو، ئەمەش لە دادپەرورەری خوای گەورە، ئا لە و کاتەدا کە سی بێباوە پ دەلێت: (يَا لَيْتَنِي كُنْتُ تُرَابًا (۴۰) النبأ). ئەگەر بە ئازەل و گیانلەبەرەن و ترا: بێنە خاک و خۆل ئەو بێ باوەریش خۆزگە بەوان دەخوازیت.

﴿۵۹﴾ نوسەر دەئىت: (والإيمان بالقصاص يوم القيامة بين الخلق كلهم بني آدم والسباع والهوام حتى للذرة من الذرة حتى يأخذ الله عز و جل لبعضهم من بعض لأهل الجنة من أهل النار ولأهل النار من أهل الجنة ولأهل الجنة بعضهم من بعض ولأهل النار بعضهم من بعض).

واتە: باوھ پېيۇن بە (القصاص) لە پۇژى قىيامە تدا لە نىۋان ھەموو دروستکراوھ کاندە، مەرفەھە کان و دېنەدە کان و جېو جانە وەرە تە نەنەت مېرولە يەك لە مېرولە يەكى تر، تاكو خەوى گەرە حەقىيان لە يەكتر وەرەدە گرىتەو، بۆ ئەھلى بە ھەشت لە ئەھلى ئاگر، بۆ ئەھلى ئاگر لە ئەھلى بە ھەشت، بۆ ئەھلى بە ھەشت لە يەكتر و بۆ ئەھلى ئاگر لە يەكتر.

پافە /

لە پېشدا باسکرا خەوى گەرە لە پۇژى قىيامە تدا دروستکراوھ کان زىندوودە کاتەو بە ھەبەستى پاداشت دانەوھەيان لە سەر چاکەو خراپەيان بە نىسبەت مەرفەھە کانەو، بۆ (القصاص) بە نىسبەت مەرفەھە کانەو و ئازە لائەو، ئازە لە کان زىندوودە گرىتەو تەنھا بە ھەبەستى (القصاص) و مەرفەھە کان زىندوودە گرىتەو بۆ پاداشت و (القصاص) لە نىۋان خەياندا.

مەبەست لە: (والإيمان بالقصاص يوم القيامة بين الخلق كلهم بني آدم والسباع والهوام).

ھەموان بە ھەبەستى (القصاص) زىندوودە گرىتەو، بە لام گىيانەوھەران ئەگەر حەقى يەكترىيان لە يەكتر سەندەوھە ئەو کارەگەيان تەواو دەبىت و دەبنە خاك و خۆل، بە لام بەنى ئادەم ئەو دوو کۆمەلن: کۆمەلە ئىکىيان لە بە ھەشتدان و کۆمەلە ئىکىيان لە ئاگردان، ھەرگىز لە پاش ئەو نامەن، بە ھەتا ھەتايى دەمىننەوھە يان لە بە ھەشتدا و يان لە ئاگردا.

مه‌به‌ست له: (حتى للذرة من الذرة).

ته‌نانه‌ت (الذرة) ش که بریتییه له‌میرووله‌یه‌کی بچوک له‌میرووله‌یه‌کی بچوک حه‌ق له‌یه‌کتر ده‌سیننه‌وه، چونکه خوای گه‌وره هه‌رگیز به‌سته‌م رازی نییه، چونکه (أحکم الحاكمین) هه‌ر ئه‌وه حه‌که‌می دادپه‌روه‌ر، بۆیه به‌سته‌م رازی نییه ته‌نانه‌ت له‌نیوان ئاژه‌لان و میرووه‌کاندا، پۆژی قیامه‌ت زیندوویان ده‌کاته‌وه ئه‌مجار حه‌قی هه‌ندیکیان له‌وانی تر ده‌کاته‌وه.

به‌لام ئیمانداران یه‌که‌م شتێک داوه‌ری له‌نیوانیاندا بکریت له‌ پۆژی قیامه‌تدا (خوینه‌کانه) له‌مافه‌کانی خه‌لکی، حه‌قی یه‌کتر له‌یه‌کتر ده‌سینرێته‌وه له‌پاش ئه‌وه‌ی له‌پردی (صراط) تێده‌په‌ڕن و پێش ئه‌وه‌ی بچنه‌ به‌هه‌شت، ده‌وه‌سینرێژن و حه‌قی یه‌کتر له‌یه‌کتر ده‌سینرێته‌وه، جا ئه‌گه‌ر پاك کرانه‌وه ئه‌وا ئیزنیان پێ ده‌دریت بچنه‌ به‌هه‌شته‌وه، چونکه هه‌یج که‌سێک ناچیت به‌هه‌شت هه‌رگیز ئه‌گه‌ر هه‌ر حه‌قیکی له‌سه‌ر بێت، چونکه به‌هه‌شت مالتی چاکه‌کارانه، هه‌رکه‌سی چاک نه‌بێت ناچیت به‌هه‌شته‌وه، ئه‌وانه‌ی هه‌یج لێپرسینه‌وه‌یه‌کیان له‌سه‌ر نه‌ماوه، هه‌یج حه‌قیکی که‌سیان له‌سه‌ر نه‌ماوه، هه‌یج تاوانێک، ته‌نانه‌ت که‌سی ئیماندارێ سهرپێچیکار له‌ئاگردا سزا ده‌دریت به‌ئنده‌ازه‌ی سهرپێچیه‌که‌ی یان خوای گه‌وره به‌ویستی خۆی لێی خۆش ده‌بێت: (إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ) النساء/ ۴۸ واته: بێگومان هه‌رگیز خوا له‌دانانی هاوبه‌ش بۆی نابووێ و له‌خوار شیرکه‌وه له‌هه‌ر گوناھێک ده‌بوورێ بۆ هه‌ر که‌سێک خۆی بیه‌وێت).

ئه‌گه‌ر ویستی له‌سه‌ر بێت ئه‌وا لێی خۆش ده‌بێت و ئه‌گه‌ر ویستی له‌سه‌ر بێت سزای ده‌دات به‌ئنده‌ازه‌ی تاوانه‌که‌ی تاکو پاکی ده‌کاته‌وه له‌تاوان ئه‌مجار ده‌یخاته‌ به‌هه‌شته‌وه، بۆیه هه‌یج که‌سێک ناچیت به‌هه‌شته‌وه ته‌نها که‌سی پاك نه‌بێت، یان به‌ (القصاص) و یان به‌سزادان پاك ده‌کریته‌وه.

مەبەست لە : (حتى يأخذ الله عز و جل لبعضهم من بعض لأهل الجنة من أهل النار ولأهل نار من أهل الجنة).

تەنانەت كەسى ئىماندارىش ئەگەر سىتەمى لە بىباوەرىك كۆرد ئەوا ھەقى بىباوەرە كە دەدرىتەو لە رۆژى قىامەتدا، بە پىچەوانەشەو، كەسى بىباوەر ئەگەر سىتەمى لە ئىماندارىك كۆردىت ئەوا لە رۆژى قىامەتدا ھەقى لى دەسىنرىتەو، بۆيە ھىچ كەسىك نامىنرىتەو ھەقى لا بىت، تەنانەت ئىماندارىش ھەقى كەسى ئىماندارى لى دەسىنرىتەو.

﴿ ٦٠ ﴾ نوسەر دەئیت: (وَإِخْلَاصَ الْعَمَلِ لِلَّهِ).

واتە: ئیخلاص و نیاز پاکی لە کردەوه کاندە تەنھا بۆ خوا بێت.

پاڤە:

ئیخلاص و نیاز پاکی لە کردەوه کاندە تەنھا بۆ خوا بریتییه لەو هی شیرکی تێدا نەبێت، چونکە خۆی گەورە هیچ کاریک وەرناگیرێت ئیلا ئەو نەبێت تەنھا لە پێناوی ئەودا بێت و شیرکی تێدا نەبێت، ئەمەش یەکیکە لە مەرجەکانی وەرگیرتنی کارو کردەوه کان.

مەرجی دووهم: شوێنکەوتن و کارکردن بە سوننەت، بەو هی کارەکە لە گەل سوننەتی پێغەمبەری خوادا (ﷺ) بگونجی و بیدە نەبێت، چونکە خۆی گەورە بیدە وەرناگیرێت بە لکو لەسەری سزا دەدات، جا ئەگەر هەر مەوقیەک خۆی ماندوو بکات بە کاریکەوه نیازی خوا نەبێت تێدا ئەوا وەک تۆزو گەردی بلۆه یان پێ دەکرێت، ئەگەر خۆی ماندوو بکات لە کاریکدا لە گەل سوننەتدا نەگونجێت ئەوا وەرناگیرێت، جا کردەوه کان وەرناگیرێن ئیلا بە بوونی ئەو دوو مەرجە نەبێت:

• نیاز پاکی بۆ خوا (الإخلاص).

• شوێنکەوتنی پێغەمبەری خوا (ﷺ) (الم تابعة).

(وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا أَوْ نَصَارَى تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ) (١١١) بَلَى مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ وَهُوَ مُحْسِنٌ فَلَهُ أَجْرُهُ عِنْدَ رَبِّهِ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (١١٢) البقرة) واتە: جوولەکە وتیان: هیچ کەسی _ بێجگە لە جوولەکە _ ناچیتە بەهەشتەوه، گاوردەکانیش هەر بەو جوورە کوتیان: نەساراو عیسایی نەبێت کەسی تر ناڕواتە بەهەشتەوه ئەم قسەو باسانە بەهەمیشە ئاوات و خەیاڵ و پلۆیانە توش پێیان بلی: دەسا ئەگەر راست بێژن لە بۆچوونە کانتاندا بەلگە کانتان بەیخن

(۱۱۱) بەئى.. پاستىيەكەى ئەمەيە: ھەركەسىك بەچاكى و بىخەوش خۆى بەدەست خواوہ دابى و پووى ھەر لەخوابى و لەفەرمانەكانى سەرپىچى نەكا و لەھەمان كاتدا چاكە خوازىش بىت ئەوہ پاداشتى خۆى لای پەرۋەردگارى خۆى وەردەگرى و مسۆگەرە و نەترس و بىمىكىيان دەبىت لەقىامەتدا نەخەم و خەفەتىش دەخۆن بۆ دۇنيا (۱۱۲).

(مَنْ أَسْلَمَ وَجْهَهُ لِلَّهِ) واتە: لە ئەنجامدانى كارەكەيدا تەنھا نىيەتى خوا بىت (وَهُوَ مُحْسِنٌ) واتە: شۆينكەوتەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بىت لە ھەموو كەسىك، لە جوولەكە لە گاور، لە ھەموو خەلكى، بەم دوو مەرجە:

نياز پاكى و شۆينكەوتن (الاخلاص والمتابعة).

﴿٦١﴾ نوسەر ده‌لێت: (والرضی بقضاء الله). واته: رازی بوون به‌فه‌زای خوای گه‌وره‌.

رافه:

مه‌به‌ست له: (الرضی بقضاء الله) ئیمان هێنان به‌فه‌زاو قه‌ده‌ر یه‌کێکه‌ له‌ شه‌ش پایه‌که‌ی ئیمان (أَنْ تَوْنِ بِاللَّهِ، وَمَلَأَتْكَه، وَكَبِه، وَرْسَلَه، وَالْيَوْمِ الْآخِر، وَتَوْنِ بِالْقَدْرِ خَيْرَه وَشَرَه) ١٦٠.

ئه‌ویش مانای ئه‌وه‌یه: باوه‌رت وا بی‌ت خوای گه‌وره‌ ته‌قدیری شته‌کانی کردوه‌و قه‌زای کردوه‌ هه‌ر له‌ ئه‌زه‌له‌وه‌و له‌ (لوح المحفوظ) دا نویسیویه‌تی و دروستی کردوه‌و هێناویه‌تییه‌ بوون به‌ ویستی خۆی، جا ئیمان به‌ قه‌زاو قه‌ده‌ر چوار پله‌ له‌ خۆی ده‌گرێت:

پله‌ی یه‌که‌م: پله‌ی زانست و زانیاری (العلم): ئه‌ویش بریتییه‌ له‌وه‌ی خوای گه‌وره‌ ده‌رباره‌ی شته‌کانی زانیوه‌ به‌ عیلمی خۆی هه‌ر له‌ ئه‌زه‌له‌وه‌ پێش ئه‌وه‌ی بێنه‌ بوون.

پله‌ی دووهم: باوه‌ر به‌وه‌ی خوای گه‌وره‌ شته‌کانی نویسیوه‌ له‌ (اللوح المحفوظ) دا له‌پێش دروست کردنیان، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمووت: (مَا أَصَابَ مِنْ مُصِيبَةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي أَنْفُسِكُمْ إِلَّا فِي كِتَابٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ نَبْرَأَهَا إِنَّ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرٌ (٢٢) الحديد) واته: هه‌یج به‌لاو نه‌هامه‌تیه‌کتان توشتان نابێت نه‌ له‌زه‌ویداو نه‌ له‌خوشتاندا مه‌گه‌ر پێش ئه‌وه‌ به‌دی بێنین له‌ (لوح المحفوظ) دا تومارکراوه‌ به‌پاستی ئه‌وه‌ش بۆ خوا شتیکی ئاسانه‌.

پله‌ی سێیه‌م: باوه‌ر به‌وه‌ی خوای گه‌وره‌ خۆی ده‌یه‌وێ و ویستی له‌سه‌ر ئه‌م رووداوانه‌ بوه: کوفرو ئیمان، گوێپایه‌لی و سه‌رپێچی، خراپه‌و چاکه‌، خه‌یره‌و شه‌پ،

ھەموو ئەوانە خىۋاي گەورە ويىستى لى بوو بەويىستو ئىرادەيەكى كەونى، جا ھىچ شىتېك ئەگەر نەيەوى لەمولك و دەسەلاتى ئەودا پوو نادات، بەلام ئەو خەيرى ويىستوو و ئىمانى ويىستوو و شەپى ويىستوو لەبەر ھىكمەتېك و لەبەر تاقىكردنەو، جا خىۋاي گەورە خەيرى ويىستوو و خۆشى دەوى و پىيى پازىيە و شەپى ويىستوو و خۆشى ناوى و پىيى پازى نىيە، بەلام ويىستويەتى لەبەر ھىكمەت و تاقىكردنەو، چونكە ئەگەر تەنھا خەير بوايە ئەوا ھىچ كەسېك تاييەتمەندى و جىاوازي نەدەبوو، تاقىكردنەو ش نەدەبوو، ھەموو خەلگىش دەبوونە چاكەكار، ئەگەر تەنھا خراپە بوايە ئەوا ھىچ كەسېك تاييەتمەندى و جىاوازي نەدەبوو بەكردنى چاكە، ئەمەش ماناي ئەو يە خىۋاي گەورە بەندەكانى خۆى تاقىدەكاتەو بۆ ئەو يە پاك و پىس دەر كەوى ئىماندارو بىباو پ دەر كەوى، ئەو ش تاقىكردنەو يەكە خىۋاي گەورە تاقىيان دەكاتەو، خىۋاي گەورە ئەوانەى بەبى ھوودە دروست نەكردو.

پەلى چوارەم: دروستكردن و ھىنانەبوون، ھەموو شىتېك پوو دەدات ئەوا خىۋاي گەورە خۆى دروستى كردو، (فعل) و كارى بەندەكان دروستكاروى خودان لە ھەمان كاتدا (فعل) و كارى بەندەكان، ئەويش دروستكاروى خودان، خىۋاي گەورە دەفەر مويت: (اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ وَكِيلٌ (۶۲) الزمر) واتە: بەراستى خوا بەدەيئەرى ھەموو شىتېكەو ئەو بەھەموو شىتېكدا پادەگا، خۆى سەرپەرشتىكارى ھەموو شىتېك دەكا چۆن ھىكمەتى بخوازي).

دەفەر مويت: (وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ (۸۱) يس) واتە: ھەرئەويشە دروستكارو زانبار).

دەفەر مويت: (وَاللَّهُ خَلَقَكُمْ وَمَا تَعْمَلُونَ (۹۶) الصافات)

جا ئەوانە دروستكاروى خودان، لەھەمان كاتدا كارو (فعل) بەندەكانو بەويىستو ھەلبىژاردەى خۆيان ئەنجامى دەدەن.

جا كەسى ئىماندار بېۋاى بەم چوار پلەيە ھەيە :

- زانست.
- نووسين.
- ويست و ئىرادە.
- دوستكردن و ھىنانە بوون.

ئەمجار كەسى ئىماندار لەكاتى بەلاۋ موصىبەتدا پازى دەبىت بەقەزاۋ قەدەر، پەست و تووپە نابىت، بەلكو خۆى لەتووپە بوون دەگرىتەۋە زەمانى خۆى دەگرىتەۋە لە شكايەت كىردن بۆ لای جگە لە خوا، دەست خۆى دەگرىتەۋە لە دادپىن و لەخۇدان، جا ئەمە پازى بوونە بەقەزاۋ قەدەر، دەزانى كە: (ان ما أصابك لم يكن ليخطئك، وما أخطأك لم يكن ليصيبك)^{۱۶۱} ھەرۋەكو پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموئەتى، ئىمانى ھىچ كەسك تەۋاۋ نابى بەبى ئەمە.

﴿٦٢﴾ نوسەر دەئىت: (والصبر على حكم الله. والإيمان بأقدار الله كلها خیرها وشرها حلوها ومرها. والإيمان بما قال الله قد علم الله ما العباد عاملون والى ما هم صائرون لا يخرجون من علم الله ولا يكون في الأرضين والسموات إلا ما علم الله تعالى).

واتە: ئارامگرتن لەسەر ھۆكمى خوا. باوەپېوون بەھەموو قەدەرەكانى خۆى گەرە خەیرەكەى و شەرەكەى، شیرینەكەى و تالەكەى. باوەپېوون بەوہى خۆى گەرە فەرموویەتى، خۆى گەرە زانیویەتى بەندەكانى چى دەكەن و بەرەو كۆى دەپۆن و لەزانینی خوا دەرناچن، لەزەوى و ئاسمانەكاندا ھیچ شتێك پوو نادات ئیلا خوا زانیویەتى).

پاڤە:

ئەمە لەپێشدا باسكرا لەباسى پلەى یەكەم لەپلەكانى باوەپ بەقەزاو قەدەر.

ئىحتیاج كردن بەقەزاو قەدەر لەو موصیبەتانەى مەزكۇرە لەبژاردنى تێدا نییە ئەوا شتێكى باشە چونكە بەلگەى پازى بوون و تەسلىم بوونە، خۆى گەرە دەفەرمویت: (وَبَشِّرِ الصَّابِرِينَ (١٥٥) الَّذِينَ إِذَا أَصَابَتْهُمُ مُصِيبَةٌ قَالُوا إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ (١٥٦) البقرة) واتە: ئەى موحەمەد (ﷺ)! بەوانە كە خۆپاگرو بە ئارامن مژدە بدە (١٥٥) ئەوانەى كە تووشى ھەر بەلاو نەھامەتى و چورتىك دەبن و خیرا دەلێن: ئێمە ھەر ھى خواىن و ئەو دروستى كردووین و دەرئەنجامیش لە قیاماتدا ھەر بۆلاى ئەو دەچینەوہ (١٥٦).

بەلام ئىحتیاج كردن بەقەزاو قەدەر لەسەر كارى خراپە كە لەبژاردن و كارى مەزكۇرەكانە، ئەوا ھیچ حوججە یەكیان نییە لەقەدەردا لەو شتەندا، بەلكو سزا دەدرێن

لەسەر ئەو كارەيان و لەسەر كەمەرخەمىيان، دەرگای تەوبەشى كراو، جە لەجىاتى ئەو دەرى كەبەرى خوا بکەیت و بلیت: بۆ بەم شىو تەقدیرت لەسەرم كرده؟ واز لەتەوبە دەهینی _ ئەمەش جۆرىكە لەجۆرەكانى بى دەسلاتى نەخوارا و _ ئەو پە لە بکە لە تەوبە كردن و داواى لیخۆشبوون و لۆمەى خۆت بکە، ئەمە داواكرا و خواراوە لەبەندەكان، تەماشای كارەكانى خۆى بكات (وَلْتَنْظُرْ نَفْسٌ مَّا قَدَّمَتْ لِغَدٍ) الحشر/ ۱۸) واتە: ھەر كەس سەرنج بدات بزانى چ شتىكى بۆ سەبەبىنى (قیامەت) پێش خستوو لە كردهوى چاك؟)

تەماشای كردهوەكانت بکە، دەتوانیت بىگۆریت و تەوبەى لى بکەیت، داواى لیخۆشبوون بکەیت، بەلام قەزا و قەدەر ئەو كارى خودایە و كارى تۆ نییە.

مەبەست لە: (لا يخرجون من علم الله).

ھەموو شتىك خۆى گەورە پێى زانایە، ئاگای لێیەتى، ئەو زانایە بەكوفرى كافران و خراپەى خراپەكاران و ستمەى ستمەكاران، ھىچ شتىكى لا شاراوە نییە، گوێپراپە لى گوێپراپە لآن دەزانى و كارى گوێپراپە لآن دەزانى، ئەمە و ئەو دەزانى، بەلام دوايان دەخات بۆ ئەو تەوبە بکەن و بگەڕێنەو، جە ئەگەر تەوبەیان كرد ئەو باشە ئەگەر نا لێپرسینەو، یان لەپێشە، خۆى گەورە ھەرگیز قەرامۆشیان ناکات.

مەبەست لە: (ولا يكون في الأرضين والسموات إلا ما علم الله).

ئەمە وەكو ئەو پێشە، ھەموو شتىك خۆى گەورە زانیویەتى، ئەو دەرى پەردوودا بوو و ئەو دەشى لەداھاتوودا دەبى، ھەموو لێى بەئاگایە و ھىچ شتىكى لى ناشاردەریتەو، زانیویەتى و تەقدیری كردهو و نوسیویەتى و ویستی لەسەر بوو و ئیرادەى بوو و دروستى كرده.

نوسەر دەئىت: (وتعلم أن ما أصابك لم يكن ليخطئك وما أخطأك لم يكن ليصيبك، ولا خالق مع الله عز وجل).

واتە/ بزانە ئەو ەى تووشى تۆ بوە نەئەبوايە لىت لايبدايە تووشت نەبوايە، ئەو ەى تووشت نەبوو نەئەبوايە تووشت بىيىت.

ھەر ەھا ھىچ دروستكارىك لەگەلّ خوادا نىيە.

پاڤە:

ئەمە دەقى فەرمودە ەكە، ھەر ەكو پىڤەمبەرى خوا (ﷺ) بە (ئىبن عەبباس)ى فەرموو: (واعلم أن ما أخطأك لم يكن ليصيبك وما أصابك لم يكن ليخطئك)^{۱۶۲}.

(ما أخطأك لم يكن ليصيبك) ئەگەر سووريش بووى لەسەرى و دەتويست بەلام تووشت نەبوو، ئەوا بزانە خواى گەرە تەقدىرى نەبوو بۆت، (وما أصابك لم يكن ليخطئك) مەلّ: ئەگەر ئەو كارەم بگردايە ئەوا تووشم نەدەبوو. مەبەست لە: (ولا خالق مع الله).

ئەمە پەيوەستە بە پلەكانى قەزاو قەدەرەو، ئەمەش پەددى ئەو كەسانە دەداتەو كە دەلّين بەندە (فعل) و كارى خۆى دروست دەكات، جا خواى گەرە خۆى تەنھا دروستكارە، ھىچ كەسنىك لەگەلّ ئەودا دروست ناكات، ھەموو شتىك تەنھا لە دروستكاروى خواى تاكو تەنھايە، بۆيە خواى گەرە دەفەرموو: (قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ أَرُونِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ أَمْ لَهُمْ شِرْكٌ فِي السَّمَاوَاتِ ائْتُونِي بِكِتَابٍ مِنْ قَبْلِ هَذَا أَوْ أَنْارَةٍ مِنْ عِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ (۴) الأحقاف) واتە: ئەى موخەمەد (ﷺ) پىيان بلى: ھەوالى ئەو پەرستراوانەم بدەنّ ئىوہ لەباتى خوا ئەيان پەرستەو ھاواريان بۆ دەبەن؟

ئەوانە لەم زەوپیەدا چىيان دروست کردووە، نیشانمى بدەن؟ یان لەدروست کردنى ئاسمانەکاندا بەشدارىکیان ھەيە؟! ئەگەر ھاوبەشیان ھەيە، دەکەواتە نامەيەکی ئاسمانم نیشان بدەن لەپیش ھاتنى ئەم قورئانەدا بۆتان ھاتبیت، یان شوینەوارىکی زانستى لەپابوردووانەو بەلگە بێت لەسەر قسەکەتان، ئادەى يەکى لەمانەم بۆ بێنن ئەگەر ئیوہ پاست ئەکەن و ئەوانە ھاوبەشى خوان).

خوای گەورە دەفەر مویت: (إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوْ اجْتَمَعُوا لَهُ) (الحج/ ۷۳) واتە: بەپاستى لەخوا بەدەر ئەوانەى ئیوہ ئەیان پەرستن و ھاواریان بۆ دەبەن ھەرگیز ناتوانن تەنھا مێشیکیش بەدى بێنن، ئەگەر چى ھەمووشیان کۆببنەو).

خوای گەورە دەفەر مویت: ((أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ (۱۶) الرعد/ ۱۶) واتە: یا ئەوانە چەند ھاوبەشیکیان بۆ خوا دانائە وەکو دروستکراوى ئەو (خوا)یە یان دروست کردبى ئەوجا ئەو دروستکردنە لەوانى شىواندبى و چەواشە بووین بلى: ئەى موحەممەد (ﷺ) تەنھا ھەر خوايە دروستکەرى ھەموو شتیک و ئەویش تاكو تەنیاى دەسەلاتدارە بەسەر ھەموو شتیکدا).

بۆیە خوای گەورە وەصفى وینەکیشان دەکات دەلالت: (فما اظلم ممن ذهب يخلق كخلقي) بەمانای ئەوہى ھەول دەدات شىوہیەك بدۆزیتەوہ وەکو ئەوہى خوای گەورە دروستى کردووە (فليخلقوا حبةً أو ليخلقوا شعيرةً) لەپىوايەتیکى تردا ھاتووە (أو ليخلقوا ذرةً)^{۱۶۳} ھىچ کەسێک ئەوہ ناتوانى، ھەرچەندە ئەگەر بتوانى و وینەيەك بکیشى و دروستى بکات ئەوا ناتوانى ژيانى بە بەردا بەیتى.

جا ژيان لە دروستکراوەکانى خوايە، هېچ کەس يک ناتوانى تەنانەت ئەگەر ويئەيەكى شىوہ وردى کيشا ئەوا ناتوانى پۆخى بە بەردا بهيئى، ژيان بە بەريدا بهيئى ئەمە دروستکراوى خودايە، بۆيە لە پۆزى قيامەتدا بە ويئە کيشان دەگوترىت: (أحيوا ما خلقتم)^{۱۶۴} وەکو شتىكى تەعجيزى و سزايەك بۆ ئەوان.

﴿٦٣﴾ نوسەر دەئیت: (والتكبير على الجنائز أربع، وهو قول مالك بن أنس، وسفيان الثوري، والحسن بن صالح، وأحمد بن حنبل، والفقهاء، وهكذا قال رسول الله ﷺ).

واتە: (تەكبیر) كردن (واتە: وتنى الله اكبر) لەسەر جەنازە چوار جارە (دانەىە)، ئەمەش لەسەر قسەو پای (مالیکى كوپى ئەنەس) و (سفيان الثوري) و (الحسن بن صالح) و (ئەحمەدى كوپى حەنبەل) و فەقیهەكان، ئابەم شىئوێە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموویەتى.

پاڤە:

ئەم مەسەلەىە مەسەلەىەكى لاوەکییە (فەرعى یە) بەلام لێرەدا باسى کردووە چونکە جیاوازیو خیلافى تێداىە، بۆ ئەوەى لەو مەسەلەىەدا سوننەت پوون بکاتەو، چونکە کیتابەکە ناوی (شرح السنه) یە، پای بلأو بەناویانگ لای ئەهلى سوننەو جەماعەو پێشەوايان ئەوێە تەکبیرکردن لەسەر جەنازە چوار تەکبیرەىە، هەرەکو لەفەرموودەىەكى (صحیح) دا هاتووە: (أن النبي صلى على النجاشي صلاة الغائب وكبر عليه أربعاً)^{١٦٥} واتە: پێغەمبەرى خوا (ﷺ) نوێژى لەسەر نەجاشى کرد بە (صلاه الغائب) چوار (الله اكبر) ی لەسەر کرد.

لەزۆرەى فەرموودەکاندا بەچوار هاتووە لەهەندێکیاندا پێنج یان زیاتر هاتووە، بەلام ئەوەى كۆپای موسلمانانى لەسەرە چوار (الله اكبر) ه، ئەوەى لەو زیاتر جیى خیلافو جیاوازییە و کەسى موسلمانیش ناڤوات بۆ لای خیلافو جیاوازیو واز لەو پایە بەئینى كۆپای لەسەرەو خەلکی شپرز ناکەن، بەتایبەتى پێشەواى مزگەوتەکان با خەلکی نەشلزێنن، چونکە خەلکی لەچوار (تەکبیرە) زیاتر پانەهاتوون، جا ئەگەر

دەتەوئى ئەنجامى بدەيت ئەوا بۇ خۆت بېكەو خەلگى مەشلزىننە، چەند قەسەيەكى نامۆو رېوايەتى جىاوازيان بۇ بەيتنى، چونكە ئەمە كارو پېشەى قوتابى زانست و زانيارى نىيە، چونكە قوتابى زانست و زانيارى دلى خەلگى يەك دەخەن و سەريان لى ناشىوئىنن، كار بەرە دەكەن ئىجماعى لەسەرە، خۆيان پەيوەست دەكەن بەرەو، ئەمە پىوېست و دلواكاريپە لەسەريان، ئەمەش مەبەستى دانەرە لىرەدا چوار تەكبىرەكەى ھىناوە چونكە ئەوەى زانايان كۆكن لەسەرى چوارە، بۆيە لەوە زىاتر ناكات و خەلگى ناشلزىنن.

مەبەست لە: (وهو قول مالك بن أنس وسفيان الثوري والحسن بن صالح وأحمد بن حنبل).

مالىكى كۆپى ئەنەس: پېشەواى شارى مەدینە و يەككە لەچوار پېشەواكە.

سفيان الثوري: سفيانى كورى سعيد الثوري يەككە لەپېشەوا بەناوبانگەكانى

فيقهى.

الحسن ي كۆپى صالح ي كۆپى حى: ئەمەش يەككە لەگەرە پېشەواكان.

ئەحمەد ي كۆپى حەنبەل: يەككە لەچوار پېشەواكە.

مەبەست لە: (والفهاء وهكذا قال رسول الله ﷺ).

واتە: ئەو قەسەى زۆرىەى فەقىھەكانە وەكو شوئىنكەوتنى سوننەتى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) بۆيە پىوېستە لەسەر قوتابيانى زانست و زانيارى خەلگى نەشلزىنن بە حوججەى ئەوەى قەسەيك يان فەرمودەيەك ھەيە ئەو زىادەى تىدايە، زانايان خۆيان خىلافى مەسەلەكانيان دەزانى، كەچى نەدەپۆيشتن شتىك بەيتن بىنە ھۆى تىكدانى خەلگى، جىاوازى بکەن لەوەى كارى لەسەر كراو.

نوسەر دەئیت: (والإيمان بأن مع كل قطرة ملك ينزل من السماء حتى يضعها حيث أمره الله عز و جل).

واتە: باوەپ بەوەى ھەموو دڤۆپەىەکی باران فریشتەىەکی لەگەڤدایە لە ئاسمانەوہ دادەبەزیت تاكو دەبخاتە ئو جیگەىەى خوای گەرە فەرمانى پى کردوہ.

پاڤە:

گومان لەوہ دا نییە خوای گەرە لە ئاسمانەوہ باران دەبارینى بەئەندازە، خوای گەرە دەفەرمویت: (وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً بِقَدَرٍ فَأَسْكَنَّاهُ فِي الْأَرْضِ) المؤمنون / ۱۸ واتە: لەو ئاسمانەوہ بەئەندازەىەکی دیاریکراو، ئاومان بۆتان باراندە خوای ئینجا لەزەویدا لەجیگایەکی تاییەتدا جیمان پێداو پامان گرت).

خوای گەرە تەقدیری ئەندازەى دابەزینی بارانی کردوہ، تەقدیری چەندو ئەندازەکەى دیاری کردوہ، ئو زەویەى لەسەرى دادەبەزى ھەر بەویستی خوای بەکارى دەھینى، پەوانەى دەکات و فەرمانى پى دەکات و باران دەبارى و فەرمانى پى دەکات و دەیگریتەوہ فریشتەیشى لەگەڤدایە، لە وەصفى میکانیلدا ھاتوہ دڤۆپەکان و پوہەکانى پى سپێردراوہ، جا فریشتەکان ئو کارانە دەکەن خوای گەرە لەئەستوى ئەوانى داناوہو لەو کارانە: دڤۆپە باران.

﴿٦٤﴾ نوسهر ده‌ئیت: (والایمان بأن رسول الله ﷺ) حین کلم اهل القلب
یوم بدر ای: المشرکین کانوا یسمعون کلامه).

واته / باوه‌پوون به‌وه‌ی کاتی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌گه‌ل نه‌هلی (القلب)دا
قسه‌ی کرد له‌ پۆزی به‌دردا _ واته: بئ باوه‌پان _ نه‌وان قسه‌ی پیغه‌مبه‌ری خودایان
(ﷺ) ده‌بیست.

پافه:

پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) خاوه‌نی چه‌ندین موعجیزه‌یه، (المعجزة): بریتییه له‌کارێکی
ناناسایی، به‌ هیچ شیوه‌یه‌ک ده‌ستی مرقفی تیدا نییه، به‌لکو ته‌نها له‌دروستکراوی
خودایه، (وَقَالُوا لَوْلَا أُنْزِلَ عَلَيْهِ آيَاتٌ مِنْ رَبِّهِ قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ وَإِنَّمَا أَنَا نَذِيرٌ مُبِينٌ (٥٠)
نعنکبوت) واته: وتیان: جا بۆ پاستی خو‌ی بۆ له‌لایه‌ن په‌روه‌ردگارییه‌وه چه‌ند
به‌لگه‌یه‌کی بۆ دانه‌به‌زینرا تۆش پتیا‌ن بلی: هه‌موو به‌لگه‌و نیشانه‌کان هه‌ر لای خوان و
به‌ده‌ستی نه‌ون و من هه‌ر بیدار که‌ره‌وه‌و ترسینه‌ریکی ناشکرام مه‌گه‌ر نه‌وانه داوای
به‌لگه‌ نه‌که‌ن، نه‌وه‌یان به‌س نییه که ئیمه قورئانمان بۆ ناریدوویت و به‌سه‌ریاندا
نه‌خوینریته‌وه؟ تا بیکه‌نه به‌لگه‌ بۆ پاستی تۆ؟ به‌پاستی له‌و قورئانه‌دا به‌زه‌یی و
نامۆزگاری هه‌یه، بۆ هه‌ر قه‌وم و هۆزی بیانه‌وی باوه‌پ بێنن).

پیشنیار ده‌که‌ن بۆ پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ئایه‌تیک به‌یئنی له‌خۆیه‌وه ببیته به‌لگه‌ی
پاستیتی په‌یامه‌که‌ی هه‌روه‌کو نه‌وان ده‌لێن، ئایه‌ته‌کانیش له‌لایه‌ن خوداوه‌یه،
پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) له‌ خۆیه‌وه ئایه‌ت نا‌هیننی ته‌نها له‌لایه‌ن خوداوه‌ نه‌بی، (قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ
عِنْدَ اللَّهِ) هه‌ر نه‌وه موعجیزه‌کان ناشکرا ده‌کات و ده‌ری ده‌خات، له‌سه‌ر ده‌ستی
پیغه‌مبه‌رانی ده‌ری ده‌خات به‌مه‌به‌ستی پشت پاستکردنه‌وه‌یان، جا له‌وانه: مردوویه‌ک
نه‌گه‌ر قسه‌ی له‌گه‌لدا بکه‌یت نه‌وا قسه‌کانت نابیسێ و نازانی تۆ چی ده‌ئیت، به‌لام

پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لەگەڵ کوژراوانى بەدر قەسەى کرد لە قورەيشىيەکان ئەوانەى ئازاريان دابوو و ئازارى مۆسلمانانيان دابوو لەمەككە، خۆيان بەزى دەزانى بەسەر ئيماندا و سەرپېچى پېغەمبەرى خويان (ﷺ) دەکردو ئەويان لەمەككە دەرکرد، هاوەلانیان دەرکرد و ئازارى ئەوانيان دا، خۆای گەرە لە پۆزى بەدردا زالى کردن بەسەرياندا و کوژدان، گەرەکانى ئەوان لە و پۆزەدا کوژدان (شەيبەى کوپى عوتبە) و (عوتبەى کوپى رەبيعه) و (ابو جەهل ی کوپى هشام) و ژمارەيەكى نۆز لە گەرەکانى قورەيش لە پۆزى بەدردا کوژدان، ئەمجار پېغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمانى کرد فرپى بدەنە (قُليب) يەكێكە لە بېرەکانى بەدر، پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لەسەر ئەوان پاوەستاو قەسەى لەگەڵ ئەواندا کرد: ئەى فلانى کوپى فلان، ئەى (ابو جەهل ی کوپى هشام)، ئەى عوتبە، ئەى شەيبە، ئەى ئومەيبە، يەك بەيەك قەسەى لەگەڵ ئەواندا کرد، ئايە ئەوێ خۆای گەرە بەلئى پى دابوون حەق و پاست دەرچوو؟ ئەوێ خۆای گەرە بەلئى پىم دابوو حەق و پاست دەرچوو، عومەر بە پېغەمبەرى خواى (ﷺ) فەرموو: — ئەى پېغەمبەرى خوا (ﷺ)، چۆن قەسەيان لەگەڵدا دەكەيت؟ لەكاتێكدا ئەوان مردوويەكى بۆگەنن و نابيستن؟ فەرموو: (ما أنتم بأسمع لما أقول منهم لكنهم لا ينطقون أو لا يتكلمون)^{۱۶۶} واتە: (هەرگيز نێو گوتيبستى نين لەوێ دەيليم لە ئەوان بەلام ئەوان قەسەناكەن).

ئەمە موعجيزەيەكە لە موعجيزەکانى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) خۆای گەرە لەسەر دەستى بەدى هينا.

﴿٦٥﴾ نوسەر دەئیت: والإيمان بأن مرض آجره الله على مرضه.

واتە: باوەرپوون بەوەى ھەر کەسێک ئەگەر نەخۆش بکەوێت ئەوا خوای گەورە پاداشتی دەداتەو لەسەر نەخۆشییەکەى.

﴿٦٦﴾ والشهيد يأجره الله على شهادته.

واتە: شەھید خوای گەورە پاداشتی دەداتەو لەسەر شەھید بوونەکەى.

پاڤە:

خوای گەورە پاداشتی ئیمانداران بێز ناگات، موصیبت دەهێنێتە سەر ئیمانداران بەمەبەستى پاککردنەو یان بەمەبەستى زیادکردنى پاداشت، پەنگە ھەندى جار دەهێنێتە سەر ئیمانداردا بەمەبەستى ھەلۆھەرین و نەهێشتنى تاوانەکانى، پاککردنەوێ لە گوناھەکانى، پەنگە تاوانى نەبێ و دەهێنێتە سەریدا بۆ ئەوێ پلەو پایەى بەرز بکاتەو، چونکە خوای گەورە پلەیکى بۆ نوسیووە لەبەھەشتدا بەکردەوێ خۆى پێى ناگات، جا خوای گەورە تووشى موصیبتى دەکات تاكو پاداشتەکانى چەند جارێ بکاتەو دەگاتە ئەو پلەو پایەى، جا ئیماندار بەردەوام لەخەیر و چاکەدایە، بۆیە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) فرمویەتى: - (عجا لأمر المؤمن! إن أمره كله له خير، إن أصابته سراء فشكر كان ذلك خيرا له، وإن أصابته ضراء وصبر كان ذلك خيرا له، وليس ذلك إلا للمؤمن)^{١٦٧} جا کەسى ئیماندار تووشى موصیبت دەبێ و لەھەمان کاتدا لە بەرزەوھەندى ئەودایە، یان خوای گەورە دەیکاتە ھۆى کەفارەتى تاوانەکانى، یان خوای گەورە دەیکاتە ھۆى بەرزبوونەوێ پلەو پایەى.

(شەھىد): ئەو كەسەيە لەجەنگداو بەرانبەر بەبى باوەپان كۆژاوەو جەنگى كردووە بۆ ئەوەى وشەى (الله) بەرز پابگرى و بەرزكاتەو، جا ئەمە خواى گەورە لەمەموو تاوانەكانى خوش دەبى تەنھا قەرز نەبى، چونكە قەرز حەق و مافى خەلكىيە، حەق و مافى خەلكى لەسەر لاناچىت ئىللا بەدانەوئەى نەبى يان بە لىخۆشبوون و گەردن ئازابى نەبى، بەلام ئەو تاوانانەى لەنىوان خۆىو خوادايە ئەوا خواى گەورە لەمەمووى خوش دەبى بەهۆى شەھىدبوونى لەپىناوى خوادا.

چەند جۆر شەھىدىك ھەيەو شەھىدى جەنگ نىن، وەكو كەسىك بەهۆى نەخۆشى (طاعون) ھوە بمرىت ئەو شەھىدە، ھەر كەسىك لەكاتى بەرەنگارى لە پىناوى سامانەكەى يان نامووس و شەرفى يان كەسو كارەكەى بكۆژى ئەو شەھىدە، ئەو كەسەى بەهۆى پووداويكى كتو پېدا وەكو سووتان يان خنكان بمرىت ئەوا شەھىدە لای خوا^{۱۶۸}، واتە پاداشتى شەھىدى ھەيەو لەھوكمەكانىدا وەكو شەھىدى جەنگ نىيە، بەلكو دەشۆردىو كفن دەكرى و نوێژى لەسەر دەكرى، بەلام شەھىدى جەنگ ئەوە ناشۆردىو بەو جلو بەرگەو كفن دەكرى پىوئەى كۆژاوەو نوێژى لەسەر ناكرىو بەخوێنەكەى خۆيەو دەنىژى.

﴿٦٧﴾ نوسەر دەئىت: (والإيمان بأن الأطفال إذا أصابهم شيء في دار الدنيا يألون وذلك أن بكر بن أخت عبد الوهاب (عبدالواحد)^{۱۹} قال: لا يألون، وكنب)

واتە: باوھەپپوون بەوھى مندالان ئەگەر تووشى ھەر شتېك بېن لەدونيادا ئەوا نازاريان پى دەگات، ئەوھتا (بكرى خوشكەزاي عبدالوهاب (عبدالواحد) دەلى: ئەوان نازاريان پى ناگات، بزانە درۆى كردوھ.

پافە:

ئەم مەسەلەيەى باسكردوھ لىرەدا بەھۆى ئەوھى كەسېك بلىت: مندالان نازاريان پى ناگات، ئەوھى لىرەدا باسكردوھ بۆ ئەوھى پەددى ئەو كابرەيە بداتەوھ، دەلىن ئەو پياوھ: كەسېكى خەوارىچ بوھ، خەوارىچەكان قسەى لەوھ ھىچ و پووجتريان ھەيە، بەھۆى نەفامى و خۆبەزانا زانينيانەوھ.

بۆيە مندالېك ئەگەر تووشى شتېك بېيىت ھاوار دەكات و دەگرىو تكا دەكات پىى بگەن، ئەمەش بەلگەيە نازارى پى دەگات، ئەمە شتېكى بېنراو ھەست پىكراوھ بەلام ئەم پياوھ خاوەنى چەند بېرۆكەيەكى نامۆيە، لەو بېرۆكانە ئەم مەسەلەيەيە.

﴿٦٨﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أنه لا يدخل أحد الجنة إلا برحمة الله، ولا يعذب الله أحدا إلا بقدر ذنوبه، ولو عذب أهل السموات والأرض برهم وفاجرهم، عذبهم غير ظالم لهم، لا يجوز أن يقال لله عز و جل: إنه ظالم، وإنما يظلم من يأخذ ما ليس له، والله له الخلق والأمر، والخلق خلقه، والدار داره، لا يسأل عما يفعل وهم يسألون، ولا يقال: لم وكيف؟ ولا يدخل أحد بين الله وبين خلقه).

واته: بزانه هیچ که سیک ناچیت به هه شتوه ئیلا به پره حمه تی خوا نه بی، خوای گه وره سزای هیچ که سیک نادات ئیلا به ئەندازه ی تاوانه که ی خۆی نه بی، ئەگەر سزای ئەهلی ئاسمانه کان و زهوی بدات، چاکه کارو خراپه کاران، سزایان دەدات به بی ئەوه ی ستمی لێیان کردبی، ناییت به خوای گه وره بگوتری: ستمکاره، چونکه ئەو که سه ستم ده کات شتیک بیات و هی خۆی نه بی، خوای گه وره هه موو دروستکردن و ته کیرو فه رمانی بو به ریوه بردنی هه موو بوونه وه، هه ر به ده ستی ئەوه، دروستکراوه کان دروستکراوی ئەوه و ئەم ماله مائی ئەوه، پرسپاری لی ناکری هه ر شتیک بکات به لکو ئەوان به پرسپاری و ناگوتریت: بو و چۆن؟ هیچ که سیک ناکه ویته نیتوان خواو دروستکراوه کانی.

پاڤه:

مه به ست له: (واعلم أنه لا يدخل أحد الجنة إلا برحمة الله).

به هه شت به رزو به نرخه، که س به کرده وه پیتی ناگات، هه رچه نده مژده کان کار بکه ن، هه رچه نده هه موو گوپراپه لیه کان ئەنجام بده ن، چونکه کاره کانی به رانه ر ئەو نیعمه تانه نییه پیتی دراوه، جا ئەگەر له سه ر نیعمه ته کانی لێ پرسینه وه ی له گه ل بکری ئەوا هیچ کاریکی نامینی، ئەمه له پوهیه که وه.

لايەنى دوۋەم: بەھەشت بەنرخە، ھېچ بەھاۋ نرخیكى ديارىكراۋ نىيە لەكردەۋە يان پارە يان جگە لەۋانە، ھېچ كەسىك گەۋرەيى و مەزنى نازانى تەنھا خوا نەبى، بەلام خۋاى گەۋرە ئيمانداران دەخاتە بەھەشتەۋە بە پەحمەتى خۋى، بەھۋى كردهۋە كانيانەۋە، جا كردهۋە كانى ھۆكارى چۈنە بەھەشتن، پىۋىستكارو موجبى چۈنە بەھەشت نىن، نرڭو بەھەشت نىن، بۆيە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموۋىتە: (لن يدخل أحد منكم الجنة بعمله) واتە: ھېچ كەسىك لە ئىۋە ناچىتە بەھەشتەۋە بەكردەۋەى خۋى) ئەمە بۆ ئەۋەيە مۇۋەككەن سەرسامى كردهۋە كانى خۇيان نەبن، نەك لە بەر ئەۋەيە ۋاز لەكردەۋە كانيان بەئىنن، ئەۋ ئايەتەى كەدەفەرمۇى: (ادخلوا الجنة بما كنتم تعملون) (۳۲) النحل) ئەۋ پىتى (بام) لەۋشەى (بما) دا (باء)ى خستەبەر (عوض) و بەھا (ثمن) نىيە، بەلكو (باء)ى ھۆكارى (سببى) يە، واتە: بەھۋى ئەۋ كارانەى ئەنجامتان دەدا، بەبەلگەى ئەۋ فەرموۋەيەى دەفەرمۇىت: (لن يدخل أحد منكم الجنة بعمله) وتيان: تۋىش ئەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)؟ فەرموۋى: (ولا أنا . لا أن يتغمديني الله برحمته)^{۱۷۰} واتە: منىش ئىللا مەگەر خۋاى گەۋرە بمخاتە بەر پەحمەتى خۋى) جا بۆيە ھەرگىز با مۇۋەككەن سەرسامى خۇيان نەبن، بەلام ناچىتە بەھەشتەۋە ئىللا بەھۋى كردهۋە كانيانەۋە نەبى، چۈنە ئەگەر كار نەكات ئەۋا ناچىتە بەھەشتەۋە، چۈنە ھۆكارەكەى نەگرتۋە بەر.

مەبەست لە: (ولا يعذب الله أحداً إلا بقدر ذنوبه).

بەھەشت لەفەزلى خوداۋ رەحمەتى ئەۋە، كردهۋە كان تەنھا ھۆكارى چۈنە بەھەشتن ئەھلى دۆزەخ سزا نادىن ئىللا بەھۋى تاۋانى خۇيانەۋە نەبى، بەھۋى

تاوانی که‌سی تره‌وه سزا نادرین، به‌بیّ نه‌نجامدانی تاوان سزا نادرین، نه‌مه‌ش دادپه‌روه‌رییه، که‌واته به‌هه‌شت له‌فه‌زلی خودایه و دۆزه‌خ له‌دادپه‌روه‌ری نه‌وه.

مه‌به‌ست له: (ولو عذب أهل السموات والأرض برهم وفاجرهم عذبهم غیر ظالم لهم).

نه‌مه‌هه‌روه‌کو نه‌وه‌ی پیشه‌وه‌یه، که‌وا مروّفه‌هه‌چه‌نده کار بکات نه‌وا کرده‌وه‌که‌ی به‌رانبه‌ر به‌هه‌ندیّ له‌نیعمه‌ته‌کانی خوا نییه به‌سه‌ریه‌وه، جا نه‌گه‌ر خوای گه‌وره سزای بدات نه‌وا له‌دادپه‌روه‌رییه، له‌به‌ر که‌مه‌ترخه‌می شوکرکردنی نیعمه‌ته‌کانی خودایه به‌سه‌رییه‌وه، نه‌م قسه‌یه‌ی باسی کرد ده‌قی فه‌رمووده‌یه‌کی پیغه‌مبه‌ری خودایه (ﷺ) که‌ده‌فه‌رموویت: (لو أن الله عذب أهل سماواته وأهل أرضه لعذبهم وهو غیر ظالم لهم ولو رحمهم كانت رحمته خیر لهم من أعمالهم)^{۱۷۱} واته: نه‌گه‌ر خوای گه‌وره سزای هه‌موو نه‌هلی ئاسمانه‌کان و نه‌هلی زه‌وی بدات نه‌وا سزایان ده‌دات و سته‌مکار نییه به‌رانبه‌ریان، نه‌گه‌ر په‌حمیان لیّ بکات نه‌وا په‌حمه‌ته‌که‌ی چاکتره بوّیان له‌کرده‌وه‌کانیان).

چونکه خراپه‌کار سزای ده‌دات به‌هۆی خراپه‌که‌یه‌وه، سزای چاکه‌کار ده‌دات چونکه کاره‌که‌ی وای لیّ نه‌کردوه بییاته به‌هه‌شته‌وه، چونکه ناگاته نیعمه‌ته‌کانی خوا به‌سه‌رییه‌وه.

مه‌به‌ست له: (لا يجوز أن يقال لله: إنه ظالم).

خوای په‌روه‌ردگار خۆی پاکراگرتوه له‌سته‌مکردن: خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: (وَمَا رُبُّكَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ (٤٦) فصلت) واته: په‌روه‌ردگار یشته هه‌رگیز غه‌درباز و سته‌مکار نییه له‌به‌نده‌کانی و بیّ که‌م و کورت پاداشتیان نه‌داته‌وه).

خوای گه‌وره ده‌فهرمویت: (لَا ظُلْمَ الْيَوْمَ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ (۱۷) غافر) واته: له‌و رۆژده‌دا هیچ جۆره سته‌م و غه‌دریک نییه بی زیادو که‌م هه‌موو که‌سیک پاداشت و تۆله نه‌دریته‌وه، به‌راستی خوا زوو و به‌په‌له‌حیساب و لی‌کۆلینه‌وه ده‌کات).

خوای گه‌وره ده‌فهرمویت: (وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا (۴۹) الکهف) واته: په‌روه‌ردگاریشت ناهه‌قی و سته‌م له‌هیچ که‌سیک ناکات).

خوای گه‌وره ده‌فهرمویت: (وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا هُمُ الظَّالِمِينَ (۷۶) الزحرف) واته: ئیمه هیچ سته‌ممان لی نه‌کردوون به‌لام نه‌وان خۆیان سته‌مکار بوون و له‌پێگه‌ی ئیمه لایان دا).

خوای گه‌وره ده‌فهرمویت: (وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَكِنْ كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ (۱۱۸) النحل) واته: ئیمه سته‌ممان لی نه‌کردن، به‌لام نه‌وان سته‌مییان له‌خۆیان کرد به‌هۆی لادان و سنوور به‌زاندنه‌وه).

خوای گه‌وره له‌فهرموده‌یه‌کی قوودسیدا ده‌فهرمویت: (یا‌عبادی إني حرمت الظلم على نفسي وجعلته بينكم محرما فلا تظالموا)^{۱۷۲} واته.. ئه‌ی به‌نده‌کانم.. من سته‌م له‌سه‌ر خۆم حه‌رام کردوه و له‌نیوان ئیوه‌شدا حه‌رام کردوه بۆیه سته‌م له‌یه‌کتر مه‌که‌ن) جا خوای گه‌وره حه‌که‌م و دادپه‌روه‌ره، سته‌م‌کردن لایه‌قی نه‌و نییه.

مه‌به‌ست له: (وَإِنَّمَا يَظْلِمُ مَنْ يَأْخُذْ مَا لَيْسَ لَهُ، وَاللَّهُ لَهُ الْخُلُقُ وَالْأَمْر).

سته‌م: بریتییه له‌بردنی حه‌ق و مافی خه‌لکی، ئایه خه‌لکی حه‌ق و مافیان به‌سه‌ر خوداوه هه‌یه؟ هیچ که‌سیک حه‌ق و مافی به‌سه‌ر خوداوه نییه، هیچ که‌سیک هیچ حه‌قیک پێویست و واجب ناکات له‌سه‌ر خوا، به‌لکو حه‌قی به‌نده‌کان به‌سه‌ر خوداوه

ئەوھىيە سىزاي ھىچ كەسىڭ نەدا ھاۋەلىيان بۆ بېرىار نەدابى، ئەم ھەقە ھەزلىڭكە لەخوداۋە.

ستەم: دانانى شتىڭكە لەجىڭكە يەك ھى خۆى نەبى، جا خۋاي گەۋرە ھىچ كەسىڭ ناكاتە نىۋ سزاۋە شايسىتەى خۆشگوزرانى بىت، ھىچ كەسىڭ ناختە خۆشگوزرانىيەۋە شايسىتەى سزا بىت، بەلگۈ ھەر كەسىڭ شايسىتە خۆشگوزرانى بىت دەيخاتە خۆشگوزرانىيەۋە ھەر كەسىڭ شايسىتە سزا بىت دەيخاتە نىۋ سزاۋە، ئەمە دادپەرۋەرىيە، بەلام پىچەۋانەى ئەمە ستەمە، ئەگەر سزاى ئىمانداران بدات و پىز لەبى باۋەپان بگىرىت ئەۋە دەبۈۋە ستەم، خۋاي گەۋرەش پاك و بىگەردە لەو ستەمە، ناكىرىت خۋاي گەۋرە سزاى ئىمانداران بدات و پىز لەبى باۋەپان بگىرىت، بى باۋەپان بخاتە بەھەشتەۋە ئىمانداران بخاتە ئاگرەۋە، ئەمە لايەقى خۋاي گەۋرە نىيە.

مەبەست لە: (والله له الخلق والأمر، والخلق خلقه، والدار داره).

خۋاي گەۋرە دەفەر مۆيت: (أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ (۵۴) الأعراف) واتە: چاكىش بزانن! دروستكردن و تەكبىر و فەرمانى بۆ بەرپەرۋەردى ھەموو بوۋنەۋەر، ھەر بە دەستى ئەۋە، زۆر بە بەرەكەت و گەۋرەيە خۋايەك كە پەرۋەرۋەردەگارى گىشت جىھانە).

(أَلَا لَهُ الْخَلْقُ) بىرىتىيە لەھىنانە بوۋنى شتەكان لەنە بوۋنەۋە، جا ھەموو دروستكراۋەكان خۋاي گەۋرە دروستى كىردۈ، ھىچ كەسىڭ لەگەل خۋادا دروست ناكات، خۋاي گەۋرە دەفەر مۆيت: (اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ) الزمر/۶۲) واتە: بەپراستى خوا بەدېھىنەرى ھەموو شتىڭكە).

خۋاي گەۋرە دەفەر مۆيت: (أَمْ جَعَلُوا لِلَّهِ شُرَكَاءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهِ فَتَشَابَهُ الْخَلْقُ عَلَيْهِمْ قُلِ اللَّهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ (۱۶) الرعد) واتە: يا ئەۋانە چەند ھاۋبەشىكىيان بۆ خوا

دانائە وەكو دروستكراوى ئەو (خو) يەيان دروست كرديى ئەوجا ئەو دروستكردەنە لەوانى شىواندىيى و چەواشە بووين بلى: ئەى موخەممەد (ﷺ) تەنھا هەر خوايە دروستكەرى هەموو شتىك و ئەويش تاك و تەنياى دەسەلاتدارە، بەسەر هەموو شتىكدا).

بەشىوئەيك ئەوئەى بەندە دروستى كردوئە هاوشىوئەى ئەوئەى خوا دروستى كردوئە، ئەمە هەرگىز نابىيت و ئەستەمە، (قُلِ اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ) (الرعد) واتە: بلى: ئەى موخەممەد (ﷺ) تەنھا هەر خوايە دروستكەرى هەموو شتىك و ئەويش تاك و تەنياى دەسەلاتدارە، بەسەر هەموو شتىكدا).

دەفەر موييت: (قُلْ أَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ أَزُورِنِي مَاذَا خَلَقُوا مِنَ الْأَرْضِ) (الأحقاف/ ۴) واتە: ئەى موخەممەد (ﷺ) پىيان بلى: هەوالى ئەو پەرستراوانەم بدەنى كە: ئىوئە لەباتى خوا ئەيان پەرستەن و هاواريان بۆ دەبەن؟ ئەوان لەم زەوييەدا چىيان دروست كردوئە، نيشانمى بدەن؟).

(والأمر) هەمووى بۆ ئەو، (الأمر) برىتييە لە: دانانى شەرع و وەحى دابەزاندن، جا دروستكار ئەو كەسەيە فەرمان دەكات يان نەهى دەكات يان شەرع دادەپريئى بۆ بەندەكانى بەرژەوئەندى ئەوانى تىدايە، نەهى لە شتىك دەكات زيانى ئەوانى تىدايە، هېچ كەس يەك بۆى نىيە فەرمان بكات يان نەهى بكات يان پەرستنىك پىويست (واجب) بكات يان نەهى لە شتىك بكات بەبى بەلگە، (أَمْ هُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللّٰهُ) (الشورى ۲۱) واتە: ئاخۆ ئەوانە پىگەى خواناسين دەگرن يا خو چەند هاويە شتىك بۆ خوا دادەنن چەند ياساو بەرنامەيەكيان بۆ داھيتابن لەئەين كە بەهېچ شىوئەيك خوا مۆلەتى نەداين).

جا هه‌موو فه‌رمانێك بۆ خودایه، فه‌رمانی كه‌ونی قه‌ده‌ری و فه‌رمانی شه‌رعی، فه‌رمان ده‌كات و نه‌هی ده‌كات، (أَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْأَمْرُ) (الأعراف/ ۵۴) خوای گه‌وره جیاوازی كردووه له‌نیوان دروستكردن و فه‌رماندا (الخلق و الامر) ئه‌مه‌ش به‌لگه‌یه كه فه‌رمان (أمر) دروستكراو نییه، ئه‌مه‌ش وه‌لام و په‌ددی جه‌ه‌مییه‌كانه كه ده‌لێن: قورئان دروستكراوه و قسه‌ی خوای گه‌وره دروستكراوه، خوای گه‌وره جیاوازی كردووه له‌ نیوان (الخلق و الامر)، جا (الامر) بریتییه له‌ قسه‌كردن و كه‌لام و ته‌شریع، خوای گه‌وره جیاوازی كردووه له‌نیوان (الخلق و الامر) ئه‌مه‌ش به‌لگه‌یه قسه‌ی خوای گه‌وره دروستكراو نییه.

مه‌به‌ست له: (والدار داره) ماله‌كان سی‌ دانه‌ن:—

- مالی دونیا.
- مالی به‌رزه‌خ.
- مالی جیگیربوون. ئه‌ویش دوا پۆژه.

هه‌مووی هی خواجه.

مه‌به‌ست له: (لا يُسأل عما يفعل وهم يُسألون).

هه‌رگیز پرسیاوی لێ ناکریت له‌وه‌ی ده‌یکات، چونکه کاره‌کانی هه‌رگیز که‌م و کووپی تێدا نییه، هیچ خه‌وشیکی تێدا نییه، جا کاره‌کانی هه‌موو مه‌حکه‌م و ته‌واون، هه‌رگیز تووشی که‌م و کووپی و خه‌وش نابێ. پرسیار کردن بۆ ئه‌و که‌سه‌یه ده‌بێ که‌م و کووپی و خه‌وش له‌کاره‌کانیدا هه‌بێ، جا خوای گه‌وره پرسیاوی لێ ناکریت هه‌رچی بکات، چونکه کرده‌وه‌کانی هه‌موو ته‌واوو بێ که‌م و کووپین، نه‌ك ته‌نها له‌به‌ر زāl بوون و په‌روه‌ردگاریتی، هه‌روه‌کو هه‌ندی که‌س ده‌لێت، ئه‌و پرسیاوی لێ ناکریت له‌به‌ر مه‌زنی و شکۆمه‌ندی، به‌لام ته‌نها ئه‌وه نییه، به‌لکو پرسیاوی لێ ناکرێ—له‌گه‌ل

ئەو شىدا - چۈنكى كارەكانى تەواون و ھەرگىز تووشى كەم و كووپى و خەوش نايەن، بەجىاواز لەگەل دروستكراواندا كەپرسىياري لى دەكرى دەريارەى كارەكانى چۈنكى ھەلە دەكات و كارەكانى كەم و كووپى تىدايە و چەند تىبىنىيەكى لەسەرە، جا ئەو پىرسىياري لى دەكرى چۈنكى لەھەموو پىويەكەو كەم و كووپى تىدايە، ئىللا كەسىك نەبى خىواى گەرە خىي كامىل كىرەبى و يارمەتى دابى و پىكاپىتى، بۆيە فەرمووى: (وھم ئىسلون) ئەمە يەككە لەجىاوازيەكانى نىوان دروستكراو دروستكار: ئەويش ئەو يە خىواى گەرە پىرسىياري لى ناكىرى و دروستكراو پىرسىياري لى دەكرى.

مەبەست لە: (ولا يقال: - لم وكيف؟ ولا يدخل أحد بين الله وبين خلقه).

نابى پىويەپىويى خوا بىيەنەو بە وتنى: بۆ خىواى گەرە ئەو شىتەى دروستكردەو؟ دروستكردنى ئەو شىتانە لەلایەن خوداوە چۆنە؟ ئەمە بەرانبەر بەخىواى گەرە ناگوتىت، بەلكو پىويستە لەسەرمان تەسلىم و ملكەچ بىن، باوەپمان بەو ھەبى كىرەو ھەكانى خوا ھەموو كامىل و تەواون و ھەرگىز تووشى كەم و كووپى و خەلەل نايەن، ھەرچەندە ھەندى خىكمەت و ھۆكار لای ئىمە شاراوە بىت ئەو پىرسىياري لى ناكەين، بەلكو تەسلىمى دەبىن، ئەگەر خىكمەت و ھۆكارەكەيمان زانى ئەو شىتىكى باشە، ئەگەر خىكمەت و ھۆكارەكەيمان نەزانى ئەو تەسلىمى دەبىن، پىويەپىويى خوا نابىنەو يان لەكارىك پاوەستىن و ئەنجامى نەدەين تاكو خىكمەت و ھۆكارەكەى نەزانىن.

﴿٦٩﴾ نوسەر دەئیت: (وَإِذَا سَمِعْتَ الرَّجُلَ يُطْعَنُ عَلَى الْآثَارِ وَلَا يَقْبَلُهَا أَوْ يَنْكُرُ شَيْئًا مِنْ أَخْبَارِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ) فاتهمه على الإسلام فإنه رجل رديء المذهب والقول ولا يطعن على رسول الله ﷺ ولا على أصحابه لأننا إنما عرفنا رسوله وعرفنا القرآن وعرفنا الخير والشر والدنيا والآخرة بالآثار.

﴿٧٠﴾ فَإِنَّ الْقُرْآنَ إِلَى السَّنَةِ أَحْوَجَ مِنَ السَّنَةِ إِلَى الْقُرْآنِ.

واته: ئەگەر بېستت کە سېک تانە لە شوپنەوار (فەرموودە) دەدات وەری ناگریت یان ئینکاری لە شتیک لەمەوالەکان و فەرموودەکانی پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەکات ئەوا تۆمەتباری بکە لەسەر ئیسلام، چونکە ئەو کابرایەکی خاوەن مەزەب و قسەبەکی خراپە، نابێت هەرگیز تانە لە پێغەمبەری خوا (ﷺ) هاوێلانێ بدریت، چونکە ئێمە پێغەمبەری خودا (ﷺ) قورئان و چاک و خراپ و دنیا و دوا پۆژمان لە پێگای شوپنەوار (فەرموودە) وە ناسیووە.

جا قورئان زیاتر پێویستی بە سوننەت هەیە لەوەی سوننەت پێویستی بە قورئان بێت.

پاڤه:

مەبەست لە: (وَإِذَا سَمِعْتَ الرَّجُلَ يُطْعَنُ عَلَى الْآثَارِ وَلَا يَقْبَلُهَا أَوْ يَنْكُرُ شَيْئًا مِنْ أَخْبَارِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ) فاتهمه على الإسلام. چونکە لەمانای شایەتیدان (محمد) (ﷺ) پێغەمبەری خودایە ئەوێ: (أشهد أن محمداً رسول الله):

١. گوێپراپەڵی کردنی لەوەی فەرمانی پێ کردووە.

٢. بەپاست زانینی لەوەی هەوایی پێ داوین.

٣. دوورکەوتنەو لەوەی نەمی لێ کردووە و زەجری کردووە.

۴. نابیىت خوا بپەرستین ئیلا بەو شتوازه نەبىی که لەشەردا بۆى دارپژاوین.

ئەمە مانای شایەتیدانە کەوا (محمد) پیغەمبەرى خوايە (ﷺ)، خواى گەورە دەفەر مویى: (وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمُ عَنْهُ فَانْتَهُوا) الحشر/۷ واتە: هەرچی پەيامبەر پێی دان وەرى بگرن، واتە: - بەچی فەرمانى پێى کردن بیکەن و جیبەجیبى بکەن. رییىشى لە هەر شتێى لێ گرتن، ئێوەش دەستى لێ هەلگرن).

خواى گەورە دەفەر مویى: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ) النساء/۵۹ واتە: ئەى ئەو کەسانەى باوەرپێتان هێناوە! گوێپایەلێ فەرمانى خواو پەيامبەر (ﷺ) بن لە هەموو کاروبارێکدا).

پێویستە لەسەر کەسى موسلمان جێ بەجێ کردنى ئەوەى لەفەرموودەکانى پیغەمبەرى خوداوە (ﷺ) هاتووە چونکە ئەو وەحى دووھە لەپاش قورئان، چونکە بنەمای بەلگەکان لەئىسلامدا کە ئىجماعى لەسەرە بریتىيە لە: -
یەكەم: قورئان.

دووھەم: سوننەتى پیغەمبەر (ﷺ).

سێیەم: (ئىجماع).

ئەمانە چەند بەلگە یەکن نابى مرؤفە بلیت: من تەنھا قورئان دەکەم بەلگە بۆ خۆم، سوننەت ناکەم بەلگە بۆ خۆم، هەر وەکو خەوارىجەکان دەلێن، ئەوانەش پێگای ئەوانیان گرتووە بەر و دەلێن: قورئان (متواتر) و پارێزراوە لەخەوش، بەلام سوننەت لەپێوايەتى (پاوى) یەکانە وەىە بۆیە تووشى خەلەل دەبى، ئەمەش تۆمەتبارکردنى ئەم ئوممەتە و زانایان و هاوێلان و شۆینەکە و تەوانە ئەوانەى سوننەتیان بۆ ئێمە گواستووەتەو، تۆمەتباریان دەکەن بەنەبوونى سىقە و نەبوونى سپاردە

پارێزى، جا پێغه مبهرى خوا (ﷺ) باسى ئەوانەى كردووه و فرمويەتى: (يوشك رجل شبعان على أريكته، يقول: بينما وبينكم كتاب الله، فما وجدنا فيه من حلال استحللناه وما وجدنا فيه من حرام حرمناه) واتە: خەرىكە وای لى دیت كە سێكى تێر لە سەر قەنەفە كەى دانیشتووه دەلێت: نیتوان ئێمە و ئێو كىتابە كەى خودایە (قورئانە) (واتە: تەنھا ئەم قورئانەمان بەسە) ئەوەى حەلال بوو تیايدا ئەوا حەلالى دەكەین و ئەوەى حەرام بوو تیايدا ئەوا حەرامى دەكەین) ئەمجار فرمويى: (ألا وإنى أوتيت القرآن ومثله معه)^{۱۷۳} واتە: خۆى گەرە قورئانى پێ بەخشیوم و هاوشێوە كەى لە گەڵدايە (واتە: سوننەت). هەرۆهە پێغه مبهرى خوا (ﷺ) دەفرمويى: (نضر الله امرأ سمع مقالتي فوعاها وبلغها كما سمعها، فرب مبلغ أوعى من سامع)^{۱۷۴}.

هەرۆهە پێغه مبهرى خوا (ﷺ) لە عەرەفەدا كاتى وتارى دەخوێندەو فرمويى: (ليبلغ الشاهد منكم الغائب)^{۱۷۵}

جا ئەوەى گوێبىستى بوە لە پێغه مبهرى خوداوه (ﷺ) ئەم دینە دەگەیهنن كە پیاوانى فرمودووه و پراوییه كان بۆى گێراوینە تەو خۆى گەرە پاداشتیان بداتەو سوننەتى پێغه مبهرى خودایان (ﷺ) بۆ پاراستوین لە هەموو درۆو دزەیه ك، بە پاکی و پوختەى گەیاندىان، هەرۆهە كۆ چۆن پێغه مبهرى خوا (ﷺ) فرمويەتى بە ئەمانە تەو، ئەمەش لە موعجیزەكانى ئەم پێغه مبهرى (ﷺ)، جا سوننەت جێگای پراوەستان و تۆمە تباركردن نییه بە لكو پێویستە باوهرى پێ بكړى، پێویستە كارى پێ بكړى، هەرۆهە كۆ چۆن كار بە قورئان دەكړى، چونكە ئەویش وەحییە لەلایەن خوداوه،

۱۷۳ / رواه أحمد والدارمي وأبو داود والترمذي وابن ماجه وابن حبان والحاكم وقال الترمذي (حسن غريب) وقال

الحاكم : (إسناده صحيح) .

۱۷۴ / صحيح : أخرجه الترمذي (۲۶۵۷) وابن ماجه (۲۳۲) وصححه الشيخ الألباني في (المشكاة) (۲۳) .

۱۷۵ / صحيح : سبق تخريجه .

خوای گه‌وره ده‌رباره‌ی پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ) ده‌فه‌رموی: (وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ (۳) إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (۴) النجم)

جا‌فه‌رمووده‌کان وه‌حیی‌ه له‌لای‌هن خوداوه، هه‌رچه‌نده وشه‌کانی له‌لای‌هن پیغه‌مبه‌ری خوداوه‌یه (ﷺ)، به‌لام قورئان وشه‌ماناکه‌ی له‌لای‌هن خوداوه‌یه، به‌لام سوننه‌ت و‌فه‌رمووده‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ماناکه‌ی له‌لای‌هن خوداوه‌یه و‌شه‌کانی هی پیغه‌مبه‌ری خودایه (ﷺ) که هه‌رگیز له‌خۆوه قسه‌ناکات، جا‌وشه‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بی‌ه‌ل‌هن و‌پاستن و‌مۆف‌تووشی هیچ گومانیک‌ناکات، جا‌هه‌ر که‌سی ئینکاری له‌سوننه‌ت بکات نه‌وه (کافره)، چونکه بنه‌مای دووه‌می له‌کارخست، قورئانی‌ش به‌بی‌سوننه‌ت ناکری چونکه پوونی ده‌کاته‌وه و‌پافه‌ی ده‌کات، (وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ) (النحل/ ۴۴) واته: وا‌بۆ‌تۆش ئه‌م قورئانه‌مان دابه‌زانه‌ده خواری بۆ‌ئه‌وه‌ی بۆ‌ئه‌و‌خه‌لکه پوون بکه‌یته‌وه ئه‌وه‌ی بۆ‌یان دابه‌زینراوه).

جا سوننه‌ت پۆشنکه‌ره‌وه ته‌فسیری قورئانه، چونکه قورئان شته‌کان به (مجمل‌ی) باس ده‌کات وه‌کو نوێژ، زه‌کات، حه‌ج، پۆژوو، سوننه‌تیش هه‌موو ئه‌وانه‌ی پوونه کردۆته‌وه و‌پۆشنی کردوه‌ته‌وه، زه‌کاتی پوونکردوه‌ته‌وه و‌ئه‌ندازه‌که‌ی دیاری کردوه، پۆژوو‌که‌ی ده‌ست پی‌ده‌کات و‌که‌ی ته‌واو ده‌بی‌ت؟ (مناسک)‌ه‌کانی حه‌ج، موس‌لمان ده‌بی‌چۆن حه‌ج بکات؟ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموویه‌تی: (لَتَأْخُذُوا عَنِّي مَنَاسِكَكُمْ)^{۱۷۶} واته: (مناسک)‌ه‌کانتان له‌منه‌وه وه‌رگرن).

پیغه‌مبه‌رمان (ﷺ) فه‌رموویه‌تی: (صَلُّوا كَمَا رَأَيْتُمُوهُنِ أَصْلَى)^{۱۷۷} واته: نوێژ بکه‌ن هه‌روه‌کو چۆن منتان ده‌بینی نوێژم ده‌کرد).

۱۷۶ / أخرجه مسلم (۱۲۹۷) .

۱۷۷ / أخرجه البخاري (۶۰۵) .

خوای گەورە دەفەر موى: (لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ) (الاحزاب: ۲۱) واتە: بە راستى پەيامبەرى خوا (ﷺ) چاكتىن نموونەى رىك و پىكى و سەرمە شقە بۆتان).

جا سوننەت قورئان پەون دەكاتەو تەفسىرى دەكات و پىنمويىمان دەكات بۆى، ئەو كەسەى دەلەيت: - من كار بە قورئان دەكەم و كار بە سوننەت ناكەم ئەوا كەسىكى درۆزە، ئەو كەسە كارى بە قورئان نەكردو چۈنكە لە قورئاندا ھاتو: (وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا الحشر ۷/).

دەفەر موى: (وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ (۳) إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (۴) النجم).

دەفەر موى: (لَتَبَيَّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ (۴۴) النحل).

جا كە وازى لە كار كردن بە سوننەت ھىنا ئەوا بە قورئانىش كارى نەكردو كە بانگەشەى ئەو دەكات گوايە كارى پى دەكات.

ھەندى خەلكى ھەن جىاوازى دەكەن لە نىوان فەرموودەكانداو دەلەين: فەرموودەى (المتواتر) ئەوا ئىفادەى (علم) دەكات و فەرموودەى (الاحاد) ئىفادەى (الظن) دەكات، ئەمەش قەسەيەكى پوچەل و ناپاستە، چۈنكە ھەر فەرموودەيەك لە پىغەمبەرى خوداو (ﷺ) سابت و جىگىر بىت ئەوا ئىفادەى (علم) دەكات، جا ئەگەر (متواتر) بىت يان (أحاد) ھىچ جىاوازى لە نىوان دەلالەتى فەرموودە (صحيح) ھەكاندا نىيە، دەبى كار بە ھەموى بكى و شوپىنكەوتەى بىين بەبى جىاوازى.

(سۆڤى) يەكانش كار بە سوننەت و بە قورئانىش ناكەن، بەلكو كار بە زەوقى خۆيان دەكەن و دەلەين: ئىمە پاستەوخو لە خوداو ھەردەگىن، لەرگاي پىغەمبەر ھە (ﷺ) ھەردەگىن چۈنكە ئىمە گەيشتوینەتە خواو پىويستمان بە پىغەمبەر (ﷺ) نىيە.

ئەو پىغەمبەر (ﷺ) بۆ خەلكى ھەوامە، ئەوانەى ھىشتا بەخوا نەگەيشتون، ئەم قەسەيەش پوچەلترىنى قەسە پوچەلەكانەو ديارترىن كوفرە _ پەنا بە خوا _.

مەبەست لە: (أو ينكر شيئاً).

ئەو كەسەى ئىنكارى لەسوننەت دەكات بەگشتى و دەلالت: ئەو كار بەسوننەت ناكات و بەلكو تەنها كار بە قورئان دەكات، يان ئىنكارى ھەندى سوننەت دەكات لەكاتىكدا ھەرموودەى (صحيح) ن و دەلالت: كارى پى ناكريت و ھەندىكىان دەلالت: كار بە ھەرموودە ناكريت ئىلا بە ھەرجىك: - ئەویش لەگەل قورئاندا بگونجى، ئەم قەسەش پوچەلە و تۆمەتباركردنى پىغەمبەرى خوايە (ﷺ) بەوھى كە ھەندى شتى ھىناوھ لەگەل قورئاندا ناكۆك و جياوازە، جا ئەم قەسەشەش دروست نىيە، پەنگە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرمانى بە ھەندى شت كردبى لە قورئاندا نىيە، وەكو: حەرام بوونى كۆكردنەوھ لەنىوان ئن و پووریدا (واتە كەسێك پوورى ژنەكەى خۆى بەئىنى لەكاتىكدا ژنەكەى خۆى زىندوھ) ئەمە لەقورئاندا نىيە، قورئان حەرام بوونى كۆكردنەوھى نىوان دوو خوشكى تىدايە، پىغەمبەرى خواش (ﷺ) دە ھەرموئى: (لا يُجمع بين المرأة وعمتها، ولا بين المرأة وخالتها)^{۱۷۸} واتە: لەنىوان ئن و پووریدا (خوشكى دايكى). بۆيە پىويستە كار بەوھ بكەين كە پىغەمبەرى خووشەويست (ﷺ) ھەرموويەتى.

مەبەست لە: (فأتهمه على الاسلام، فإنه رجل رديء المذهب والقول).

ئەو كەسەى ئەم قەسەى دەكات يان لە خەوارىجە، ياخوود كەسێكى جەھەمىيە يان موعتەزىلەيە، وەيان صوفىيە ئەوانەى دەلالت ئەوان پىويستىيان بە ھەرموودە نىيە، چونكە ئەوان گەشتوونەتە خوا، بەراستەوخۆى لەخوداوە وەردەگرى، دەلالت: ئىوھ دىنەكەتان لەمردوويەكەوھ وەردەگرن ئەویش لەمردوويەكەوھ بەلام ئىمە دىنەكەمان لەزىندوويەكەوھ وەردەگرن كە ھەرگىز نامریت.

مەبەست لە: (ولا يطعن على رسول الله ﷺ ولا على أصحابه).

تانه لە پێغه مبهرى خوا (ﷺ) نادریت، چونکه ئه (معصوم) ه له لایه ن خوداوه، جا هه رکه سیك پێغه مبهرى خوا (ﷺ) تۆمه تبار بکات یان تانه ی لى بدات یان بلیت خاوه ن ئاره زوو بووه یان ئه و سته م ده کات یان له و جوړه قسانه ئه وه کافره به خواى گه وره .

هه روه ها ئه و که سه ی تانه له هاوه لان بدات، هاوه لانی پێغه مبه ر (ﷺ)، چونکه خواى گه وره له وان پازى بووه و مه دحى کردوون، پێغه مبه رى خودا (ﷺ) له وان پازى بووه و مه دحى کردوون و ستایشی کردوون و ئه وانیش باشتري ن سه ده کانن، پێغه مبه رى خوا (ﷺ) ده فهرمویت: (خيرکم قرنى..)^{۱۷۹}، پێغه مبه رى خوا (ﷺ) فهرمویه تی: (لا تسبوا أصحابي، فوالذي نفسي بيده لو أنفق أحدكم مثل أحد ذهباً، ما بلغ مدّ أحدكم ولا نصيفه)^{۱۸۰} واته: جنێو به یارانی من مه دن، سویند به و که سه ی گیانی منى به ده سته نه گه ر یه کى له ئیوه به ئه ندازه ی کێوى ئو حود ئالتون بکات به خیر، ئه و ناگاته مشتی یه کى له وان و به نیوه ی مشتیکیش).

خواى گه وره ده فهرموى: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ) (۱۰۰) التوبة) واته: له ده سته ی یه که مى پێشه نگی کۆچکه ران و پشتیوانان و چاک په یره وانی ئه وانیش خوا پازى بوو لیان و ئه وانیش له خوا پازى بوون به ده ر له وه ش چه ندان باخ و بیستانی بۆ سازداون که: به به رده رخت و کۆشکه کانییدا رووبار گه لى ده چیت به هه تا هه تاییش تیدا ئه میننه وه هه ر ئه وه یشه ده سکه وت و سه رفرازی گه وره و به نرخ).

۱۷۹ / صحیح : سبق تخريجه .

۱۸۰ / صحیح : سبق تخريجه .

خوای گه‌وره ده‌فه‌رموی: (لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا (۱۸) الفتح) واته: بی گومان خوا پانی بوو له‌نیعمانداره‌کان کاتی له‌ژیر نه‌و دره‌خته‌دا پیی ده‌لین (شجرة الرضوان) په‌یعمانیان له‌گه‌ل ده‌به‌ستیت نه‌ی موچه‌مه‌د (ﷺ) جا خوا به‌و پاستی و وفایه‌ی له‌دلیاندا بوو بو په‌یامه‌کات ناگاداربوو نینجا له‌کاتی په‌یعمانه‌که‌دا نارامی دابه‌زاندده سه‌ریان و به‌سه‌رکه‌وتنیکی نزیک پاداشتی دانه‌وه).

له‌ژیر داره‌که داری (البیعه) له‌خوده‌یبیه (فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا (۱۸) الفتح) له‌کوتایی سوره‌ته‌که دا ده‌فه‌رموی: (مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ) واته هاوه‌لان (أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ) واته سیفه‌تی نه‌وان باسکراوه له‌ته‌وراتدا (وَمَثَلُهُمْ فِي الْإِنْجِيلِ) واته سیفه‌تی نه‌وان له‌نینجیلدا باسکراوه که دابه‌زیوه‌ته‌سه‌ر عیسا (كَزَّعَ أَخْرَجَ شَطَاةً فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَى عَلَى سُوقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لَيَظِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ) الفتح: ۲۹) نه‌مه‌ش به‌لگه‌یه نه‌و که‌سه‌ی رقی له‌هاوه‌لان بی کافره: (لَيَظِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ).

مه‌به‌ست له: (لأنا إنما عرفنا الله وعرفنا رسوله وعرفنا القرآن وعرفنا الخير والشر والدنيا والآخرة، بالآثار).

واته نه‌و فه‌رموودانه‌ی پړوايه‌تیاں کړدوه، نه‌ویش نه‌و فه‌رموودانه‌ن له‌پېغه‌مبه‌ری خوداوه (ﷺ) پړوايه‌تیاں کړدوه، جا نه‌و که‌سه‌ی تانه‌یان لی بدات، نه‌وا تانه له‌شهریعت ده‌دات، چونکه له‌پړوايه‌تی چنده‌درؤن و که‌سی بی سېقه‌وه‌یه، نه‌مه‌ش مه‌به‌ستی جوله‌که‌و ناگرپه‌رستانه (مه‌جوسه) کومه‌لیک جوین به‌هاوه‌لان ده‌ده‌ن، مه‌به‌ستیان پووجه‌ل کړدنه‌وه‌ی شهریعت‌ته، چونکه نه‌گه‌ر نه‌وان راوی فه‌رمووده‌کان و

هەلگەرنى پوۋچەل بىكەنەۋە ئەۋا تانەيان لەباشترینى ئەم ئوممەتە داۋە جا تانەدانىيان لە جگە لەۋان لەپىشتەرە .

مەبەست لە : (فإن القرآن إلى السنة أحوج من السنة إلى القرآن).

قورئان پىۋىستى بەسوننەتە ھەرۋەكو باسماں كەرد، چونكە سوننەت پوۋنكەرەۋەو تەفسىرى قورئانە، چونكە چەند شتىك ھەن لەقورئاندا (مجملة) ە وسوننەت پوۋنى كەردەتەۋە، خۋاى گەۋرە ھەرمانى بەنۆيژكەردن كەردە بەلام ژمارەى پكاتەكانى دىارى نەكەردەۋەو چۆنيەتى نۆيژى پوۋن نەكەردەتەۋە، ئەمەش پىغەمبەرى خوا (ﷺ) پوۋنى كەردەتەۋەو ھەرموۋىەتى: (صلوا كما رأيتموني أصلي)^{۱۸۱} واتە: نۆيژ بىكەن ھەرۋەكو چۆن منتان دەبىنى نۆيژم دەكەرد.

حەج لەقورئاندا بە (مجملة) ى ھاتوۋە، پوۋنكەرنەۋەى خستوۋەتە ئەستۆى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)، حەجى بەموسلمان كەردو لەحەجى مائىئاۋىيى دا ھەرموۋى: (لتأخذوا عني مناسككم)^{۱۸۲} واتە: (مناسك) ەكانتان لەمنەۋە ۋەرگەرن) واتە لەكەردەۋەو قەسەكانم فېر بېن كە (مناسك) ەكانى خۆتانى پى ئەنجام دەدەن، خۋاى گەۋرە دەھەرموۋى: (لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا) (۲۱) الاحزاب) واتە: بە راستى پەيامبەرى خوا (ﷺ) چاكترىن نمونەى رىك و پىكى و سەرەشقە بۆتان، دەسا ئىۋەش لە دىسۆزى و سىياسەتى و جىھادى و ئارامى و تەقۋاى و تەۋاۋى بۋارەكانى ژياندا چاۋى لى بىكەن و بە دوايدا بچن بە تايىبەتى بۆ ئەۋكەسە، كە بە تەماى خوا و بۆژى دوايىيە يادى خواش زۆر دەكا).

جا قورئان پىۋىستى بەسوننەتە بۆ ئەۋەى پوۋنى بىكاتەۋە، جا ئەۋكەسەى تەنھا قورئان ۋەردەگرى، ئەۋا قورئانى بچراندوۋە لەۋەى پوۋنى دەكاتەۋە، ئەمەش ئامانجى

۱۸۱ / متفق عليه .

۱۸۲ / رواه مسلم (۱۲۹۷) .

گومپاكارانە و ئەوانەى لەدلىاندا نەخۆشى و دوو دلى ھەيە، چونكە لادەران چمكىكى بەلگەكان وەردەگرن و واز لەچمكەكەى تر دەھىنن كە پوونى دەكاتەو، لایەكى بەلگە (متشابھەكان) وەردەگرن و واز لەو لایە (مُحکم) كە دەھىنن كە پوونى دەكاتەو، ئەمە پىگای لادەرانە، پىگای خۆبەزانان و نەفامەكانە، ئەوانەى بانگەشەى عىلم دەكەن و پىگا و چۆنیەتى ئىستدلال كردن و بنەماكانى ئىستدلال نازانن، بۆیە حەرام دەكەن و حەلال دەكەن بەبى چاوپوونى _ پەنا بەخوا _ چونكە ئەوان بەرنامەى زانستیان نەگرتووە بەر، بەلكو لەخۆیانەو، فێربوون یان لەكتیپەكانەو، فێربوون یان لەسەر دەستى كەسێكەو، وەكو خۆیانە لەنەفامیدا.

﴿٧١﴾ نوسەر دەئيت: (والكلام والجدال والخصومة في القدر خاصة منهي عنه عند جميع الفرق، لأن القدر سر الله، ونهى الرب جل تعالى الأنبياء عن الكلام في القدر، ونهى النبي ﷺ) عن الخصومة في القدر، وكرهه أصحاب رسول الله ﷺ) والتابعون، وكرهه العلماء وأهل الورع، ونهوا عن الجدال في القدر، فعليك بالتسليم والإقرار والإيمان، واعتقاد ما قال رسول الله ﷺ) في جملة الأشياء واسكت عما سوى ذلك).

واتە: قسە کردن و رکابەرى و مشتومر کردن بە تاييەتى لە قەدەردا نەھى لى کراوە لە لایەن ھەموو گروپ و کۆمەلەکانەو، چونکە قەدەر نەيتنى خودايە، پەرەردگار نەھى کردووە لە پيغەمبەران قسە لە قەدەردا بکەن، پيغەمبەرى خواش (ﷺ) نەھى کردووە لە مشتومر (خصومه) کردن لە قەدەردا و ھاو لەنى پيغەمبەرى خوداش (ﷺ) حەزىيان لى نەکردووە و شۆتکە و توانيش حەزىيان لى نەکردووە و زانايان و ئەھلى وەرە حەزىيان لى نەکردووە و نەھىيان کردووە لە (جيدال) کردن لە قەدەردا بۆيە ئەوھى لە سەر تەسليم بوون و دان پيەدانان و باوھ پەرە، باوھ پەرە بەوھى پيغەمبەرى خودا (ﷺ) فەرھەمويەتى لە نۆیۆ کۆمەلە شتداو بى دەنگ بە لەجگە لەوانە.

پاڤە/

لەبنەماو پایەکانى ئيمان بریتيیە لە: باوھ پەوون بە قەزاو قەدەر، قەزاو قەدەر بریتيیە لەوھى: خواى گەرە لە ئەزەلدا قەزای کردووە و تەقدیری کردووە لە پەوداوەکان کە پەو دەدەن، ھەر شتێک پەو دەدات ھەرگیز لە خۆيەو پەو نادات، یان بەبى ئەوھى خواى گەرە لە پيشدا تەقدیری بۆ کردبى، بەلکو خواى گەرە ئەوھى پەويداوە زانیویەتى و ئەوھش پەو دەدات دەزانى، ئەوھى لە پەووردوودا بوو ئەوھى لە نایندەدا دەبى ئەمجار ئەوھى لە (اللوح المحفوظ) دا نووسیو.

جا (أول ما خلق الله القلم، قال له: اكتب ما هو كائن إلى يوم القيامة، فجرى القلم بما هو كائن إلى يوم القيامة)^{۱۸۲} واتە: يەكەمجار خوائ گەورە قەلەمى دروست کرد پىتى فەرموو: بنووسە ئەوہى پوو دەدات تاكو پۆزى قىامت، بۆيە قەلەمىش ئەوہى نووسى پوو دەدەن تاكو پۆزى قىامت).

دروست کردنى (قەلەم) لەپىشدا بوو، لەپىش دروست کردنى ئاسمانەکان و زەوى بە پەنجا ھەزار سال، ئەو کاتە عەرشى خوائ گەورە لەسەر ئاوبو^{۱۸۴}، لىرەدا بوو کىشە لەنىو زاناياندا: ئايە عەرش لەپىش قەلەم دروست کراوہ يان قەلەم لەپىش عەرش دروست کراوہ؟ پاي پاست و پەسەند ئەوہى^{۱۸۵}: عەرش لەپىش قەلەم دروست کراوہ، چونکە لەکاتى دروست کردنى قەلەمدا و فەرمانى کردوہ بە نووسىن ئەو کاتە عەرشى خوا لەسەر ئاوبو، بۆيە زاناي پايەدار (ابن القيم) دەفەرمویت:

والناس مختلفون في القلم الذي	کتب القضاء به من الديان
هل كان قبل العرش أو هو بعده	قولان عند أبي العلا الهمداني
والحق أن العرش كان قبل لأنه	قبل الكتابة كان ذا أركان
وكتابة القلم الشريف تعقت	إيجاده من غير فرق زمان ^{۱۸۶}

قسەکردن دەربارەى قەدەر لەپىشدا باسکرا بەلام ئەوہى لىرەدا باسى دەکەين نەهى کردن لە چوونە ناو باسەکەوہ.

۱۸۲ / رواه أبو داود والطبراني والبيهقي وصححه الضياء في المختارة .

۱۸۴ / رواه مسلم (۲۶۵۳) .

۱۸۵ / ئەمەش قسەى جەمھورى زانايانە تەماشای (بغية المرتاد) ابن تيمية و (البداية والنهاية) ابن كثير بکە.

۱۸۶ / تەماشای شرح نونيه ابن القيم بکە لە نووسىنى ابن عيسى (۳۷۵/۱).

مەبەست لە: (والكلام والجدال والخصومة في القدر خاصة منهي عنه).

زانيمان باوە پەيتان بە قەزاو قەدەر بە ھەموو پلە کانییەو، پایە یە کە لە پایە کان باوە پەيون بە خوا، جا ھەرکە سى باوە پى بە قەزاو قەدەر نە بىت ئەوا ئيماندار نىيە، چونکە نكۆلى لە پوکنىك لە پوکەکانى ئيمان کردو.

ھەر ھە نایىت (جیدال) بکرىت لە قەزاو قەدەردا، بۆ خواى گەورە سزای ئەو ھە دەدات؟ بۆ خواى گەورە وا دەکات؟ ھەر ھە کو چۆن لە پيشدا باسماں کرد کە ناگوتريت: بۆ؟ چۆن؟ بۆیە نایى پەویە پەوی خوا بىینەو ھەر پەخە بگريں، مە پۆ ناو قەزاو قەدەر ھە بە (جیدال) کردن چونکە ناگەیتە ئە نجام، بۆیە ئەو ھى لە سەرتە تەسليم بون و باوە پەيونە، مە پۆ نىو کارىک لە کارەکانى خوداوە، چونکە ئەو ھىچ کەسێک نازانىت تەتھا خوا نە بى، ناگەیتە ئە نجام، بۆیە دەلین: (قەدەر نەيتنى خودایە) ^{۱۸۷} جا نەيتنى خوا ھەر گیز درکى پى ناکرى و نازانىت، بۆیە مە پۆ ناو ئەو باسەو بە لکو لە سەرتە باوە پەيتنى بەو ھى لە دە قەکاندا ھاتو لە قورئان و سوننەتدا، لىرەدا پەوستى، پەویکەیتە کارى چاکە و واز لە تاوان و سەرىچى بەيتنى و مەلى: — ئەگەر خوا تە قدىرى کردبى من ئە ھلى بە ھە شتم ئەوا دەبە ئە ھلى بە ھە شت ھەر چە ندە ھىچ کارىکیش نە کەم و ئەگەر خوا تە قدىرى کردبى من ئە ھلى ناگرم ئەوا دەبە ئە ھلى ناگر، ئەمە قسە یە کى پەوچە لە.

بۆیە نایىت بچیتە ناو ئەو باسانەو، چونکە ئەمە کارى بە ندە کان نىيە، ئەمە کارى خودایە، کارى تۆ کارکردنە، ئەمە پىویستە لە سەرت، بە لام چوونە نىو باسى قەزاو قەدەر ھە ئەو چوونە نىو گىچە لیکەو ھەر گیز بە ندە کان لى دەرنانچن.

مەبەست لە: (منهى عنه عند جميع الفرق، لأن القدر سر الله).

لای ھەموو ئوممەتەکان، چونکە قەدەر نەیتى خودایە و نەیتى ناکریت بزانریت و درکی پى بکریت، خۆای گەر دەدەر ھەرمویت (وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ إِلَّا بِمَا شَاءَ) البقرة/ ۲۵۵ واتە: ھىچ کەس شى نانتوانى بە پلەى زانینى خوادا بگا، مەگەر خوا خۆى بپەوى، کە لە سەر زمانى پەيامبەرەن شتیکیان بۆ روون بکاتەو و ئاگاداریان بکا).

دەدەر ھەرمویت: (يَعْلَمُ مَا بَيْنَ أَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يُحِيطُونَ بِهِ عِلْمًا) (۱۱۰) طه واتە: خوا بە ھەموو ئەو شتانە دەزانیت کە ئەوان پێشیان خستوو و کردویانە لە دویادا، ھەر ھەو بەو شتانەش چاک دەزانیت کە لە پۆڤى دوایدا چاوەڕێیانە ئەوان بە زانین و عیلم ناتوانن دەورە بدەن بە پەڕۆ ھەردن و ھیکمەتى خوا).

مەڕ ناو کارى خوداوە، بە لام لە سەر تە بپۆیتە نێو کارى خۆتەو، لە سەر تە کارى چاک بکەیت و واز لە تاوانەکان بەیتى و تەو بەى لى بکەیت، لێ پرسینەو لە گەل خۆتدا بکەیت تا کو لە ژياندا ماویت، بە خۆتەو خۆت خەرىک بکە، بە لام خۆت خەرىک بکەیت بە قەزاو قەدەر ھەو، بۆ وا پوویدا؟ بۆ ھەر دەدات؟ ئەگەر خوا تەقدیری شتەکانى کردبى ئەوا من پێویستم بە کار کردن نییە، ئەمانە ھەر ھەموو قەسەى پووچن و ھىچ بایە خێكى نییە، کاتى ھاو لەن بە پێغەمبەرى خوايان (ﷺ) ھەرمو: ئایا پەشت بەو نەبەستین بەو ھى لە کیتابە کەماندا ھەبە؟ ئەو ھى تەقدیرمان بۆ کراو، ھەرمو: (اعملوا فکل میسر خلق له) ^{۱۸۸} خۆای گەر ئەو ئەو ئایە تانەى دا بە زاندا کە دەدەر ھەرمویت: (إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّى (۴) فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى (۵) وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى (۶) فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى (۷) وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى (۸) وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى (۹) فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى (۱۰) اللَّيْلُ) ^{۱۸۹} واتە: بى گومان

۱۸۸ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۱۲۹۶) ومسلم (۲۶۴۷) .

۱۸۹ / رواه البخاري (۴۶۶۱) ومسلم (۲۶۴۷) .

كارو تىكۆشەنى ئۆەش ئەى مەروا جىاوازو جۇراو جۆرە (۴) ئىنجا ئەوەى مالو سامانى خۆى لە بەر خوا بەخشى و لە نافەرمانى خوا خۆى پاراست (۵) وە بېرواى بە پاداشتى چاكتەر كرد (۶) ئەوا ئۆمەش بى گومان بۆ بەهەشت و بۆ كارى ئاسان و چاك ئامادەو رۆنۆينى دەكەين، دەىخەينە سەر راستە رۆ (۷) وە ئەوەش چىرووكى كرد و خۆى بى ئىياز گرت (۸) بېرواشى بە پاداشى چاكتەر نەكرد لە لای خوا (۹) ئەوا ئۆمەش كار ئاسانى بۆ دەكەين بۆ دژوارترىن رۆگە (۱۰).

جا تۆ ھۆكارەكە ئەنجام دەدەيت يان بۆ پزگار كردنى خۆت و يان بۆ بەھەلاكت بردنیدا، بەو كارانەى خۆت ئەنجامى دەدەى بەھەلبژاردن و وىستى خۆت، پۆغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مۆيت: (كل الناس يغدو، فمعتق نفسه أو موبقها)^{۱۹}.

مەبەست لە: (ونهى الرب جل تعالى الأنبياء عن الكلام في القدر).

خوای گەورە نەھى کردووە لە پۆغەمبەران و جگە لەوان لە باسکردن و قسەکردن دەربارەى قەدەر، پۆغەمبەران نەھاتوووە دەربارەى يان کەوا پوویە پووی قەدەر بوویتنەووە ھەرگىز، چونکە ئەوان مەزنى خواو حىکمەتى ئەو دەزانن، بۆیە تەسلىم دەبن و بەئەدەب دەبن بەرانبەر بەخوا، پرسىار لەشتىک ناکەن بەرژەووەندى سوودى ئەوانى تیدا نەبى، جا پۆغەمبەران پرسىارىيان دەربارەى نەکردووە، ھەرۆھەا شوینکەوتەى پۆغەمبەرانىش پرسىارىيان دەربارەى نەکردووە ھەرگىز.

بەلکو پۆغەمبەران و شوینکەوتوانيان پوويان دەکردە کارکردن و بايەخيان پى دەدا، ھەرگىز پرسىارىيان دەربارەى قەزاو قەدەر نەکردووە ئىللا لەپووی باوہ پو ئيمان ھىنان پى نەبى.

باوەرپوون بەقەزاو قەدەر ئاسوودەت دەکات لەگومان و خەم و پەژارە، پێغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموویەتى: (اعلم أن ما أصابك لم يكن ليخطئك، وما أخطأك لم يكن ليصيبك)^{١٩١} واتە: بزانه ئەوەى تووشى تۆ بوە نەئەبوايه لیت لايبدايه و تووشت نەبوايه، ئەوەى تووشت نەبوو نەئەبوايه تووشت ببیت).

بۆیه مەلئى: ئەگەر من وام بکردایە ئەوا ئاوا پەروى دەدا.

بەلکو بلئى: ئەوەى خواى گەرە خۆى ویستی لەسەر بوو پەروى دا^{١٩٢}.

مەبەست لە: (ونهى النبی عن الخصومة في القدر وكرهه أصحاب رسول الله وكرهه التابعون وكرهه العلماء وأهل الورع).

كاتئى كۆمەلئى (القدرية) دەرکەوتن لەکۆتایی سەردەمى هاوێلاندا ئەوا هاوێلان ئەو پەڕى ئینکارییان لێ کردن و خەلکیان لێ ناگادار کردەو و پوونیان کردەو و کەوا پێویستە لەسەر بەندەکان باوەر بکەن بەوەى تووشیان بوو ئەوا نەئەبوو لێئى هەلەى بکردایە و ئەوەى کە تووشى نەبوو ئەوا نەدەبوو تووشى ببێ و هەرکەسێ باوەرپى بەئەمە نەبێ ئەوا خواى گەرە بەئاگر دەیسووتێت^{١٩٣}، ئا بەم شیوەیه هاوێلان پێک کەوتن کاتئى گرووپی (القدرية) لەسەردەمى ئەواندا دەرکەوت.

مەبەست لە: (فعليك بالتسليم والاقرار والایمان).

ئەمە پێویستە لەسەرت بەرانبەر بەقەزاو قەدەر: تەسلیم بوون بەقەزاو قەدەرى خوا، هەرگیز بەرەنگارى نەبیتەو، باوەرپت وابێ خواى گەرە هەرگیز هیچ شتێک ناکات بەبێ حیکمەت، سزای هیچ کەسێک نادات ئیلا بەکردەوێ خۆى نەبێ، جا

١٩١ / صحیح : سبق تخريجه .

١٩٢ / تەماشای (صحیح مسلم) بکە (٢٦٦٤) .

١٩٣ / تەماشای (مسند أحمد) (١٨٥/٥-١٨٩) و سنن ابو داود (٤٦٩٩) و سنن ابن ماجه (٧٧) بکە .

خەلەل لەخۆتە، لەجێى ئەوەى لۆمەى قەدەر بکەین ئەوا لۆمەى خۆت بکەو تەوبە بکەو
بگەرێو بۆ لای خوا هیچ کەسێک پێگرت نایە لەتەوبەکردن، خۆى گەرەش تەوبەى
ئەو کەسانە وەرەگرێ تەوبە دەکەن، ئیتر بۆ خۆت بەشتیکەو خەریک دەکەیت
بەرژەوێندى تۆى تێدا نایە؟! ۹۹!

جا تەسلىم و ملکه چ بوونت لەسەرە، نەچیتە نێو باسێکەو پەيوەندى بەتقو
نایە، لەفەرمودەکەى ئەبو هورەیرە دا هاتوو کەوا خۆشەویست (ﷺ) فەرموویەتى:
(من حسن الاسلام المرء تركه ما لا يعنيه)^{۱۹۴}.

مەبەست لە: (واعتقاد ما قال رسول الله ﷺ) في جملة الأشياء واسكت عما سوى
ذلك).

واتە باوەرپەت بەو هەبێت پێغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمویتى چونکە ئەو هەرگیز
لەخۆیەو قەسەناکات، فەرموودەکان تۆمەتبار مەکە، یان گومانى ئى دروست مەکە
لەبەر ئەوەى سابت و جێگرن لە پێغەمبەرى خوداوە (ﷺ) چونکە هیچ بواری
دەراوکێى تێدا نایە، (فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي
أَنْفُسِهِمْ حَزَاجًا مِّمَّا قُضِيَتْ وَ يُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا) (النساء) ۶۵ واتە: نەخێر سوێند بە
پەروردگار ئەو پێغەمبەر (ﷺ) نابنە باوەرپەت تا بۆ یەکلەکردنەوێ کێشەکانى
نێوانیان تۆ دەکەنە داوەر و ئەوساش بەرامبەر بەو پێیارەى تۆ داوتە، هیچ تەنگیەکیان
دەست نەکەوێ لەدەرونیاندا و بەچاکیش تەسلىم و ملکه چ بێن).

هەرەها دەفەرمویت: (وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ
الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا) (الاحزاب) واتە: بۆ هیچ
پیاو و ژنێکى بێوا دار نایە کاتى خواو پەيامبەرەکەى (ﷺ) بێپارى کارىکیان دا
سەرپشکریانیا بۆ هەبى لە کارەکاندا واتە: بۆیان نایە خۆیان بارێک هەلبژێرن،

بەلگە دەبىت بى سەرلىكردنە ۋە ھەرمانبەردار و ملکہ چ بن، ھەرکەستىك سەرپىچى بکات لە ھەرمانى خواو پەيامبەرەكەى (ﷺ) بەو شىۋەيە كە جگە لە بىرپارەكانى ئەوان كاریكى دى ھەلبىزىرى بۆ خۆى ئەو بە بى گومان گومرا بوو بە گومرا بوونىكى (ناشکرا).

چەندىن ئايەتى تر لە شىۋەى ئەوانە، جا ئەو ھى پىۋىستە لە سەرت: جى بەجى کردن و تەسلىم بوون و ملکہ چ بوونە).

مەبەست لە: (فی جملة الاشياء) واتە: ھەموو شتەكان، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەموو ئەو ھى خەلگى پىۋىستىيان پىيەتى لە کارو بارى دینەكەيان پى پراگە ياندوون، خواى گەرە دینەكەى پى كەمەل کردو، ھىچ خەيرو چاکەيەك نىيە ئىللا بە ئوممەتەكەى پراگە ياندووە ھىچ خراپە و شەپك نىيە ئىللا ئوممەتەكەى لى ئاگادار کردو تەو ھى ئوممەتەكەى لە سەر پىگایەكى سىپى و پوون بەجى ھىشتو شەو كەشى ۋەكو پۆژە ھىچ كەستىك لى لاناڤات ئىللا بە ھەلاکەتدا دەجى.

مەبەست لە: (واسكت عما سوى ذلك) ئەمە ھەر ھەكو ئەو ھى لە ھەر مودەكەدا ھاتو: (إن الله فرض فرائض فلا تضيعوها وحرم أشياء فلا تنتهكوها وسكت عن أشياء رحمة بكم غير نسيان فلا تسألوا عنها)^{۱۹۰} تۆ پرسىار مەكە تەنھا دەرىارەى شىتەك نەبى پىۋىست پى دەبى لە کاروبارى دینەكەت يان دونیاكەت، (من حسن الاسلام المرء تركه ما لا يعنيه) بەلام پرسىار كردن لە شىتەك پىۋىست پى نەبى ئەو پرسىار كردن لە بارەيە ۋە پى دەلەن: خۆتەھەلقورتاندىن (الفضول) ۋە پىغەمبەرى خوا (ﷺ): (غى عن قبل وقال وكثرة السؤال وإضاعة المال)^{۱۹۱} جا با پرسىارەكانت بە ئەندازەى پىۋىستىت بىت، پرسىار مەكە لە شىتەك پىۋىست پى نىيە.

۱۹۰ / سبق تخريجه .

۱۹۱ / رواه البخارى (۱۴۰۷) ومسلم (۵۹۳) .

﴿۷۲﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بأن رسول الله ﷺ) أسري به إلى السماء وصار إلى العرش وكلم الله تبارك وتعالى ودخل الجنة واطلع إلى النار ورأى الملائكة وسمع كلام الله عز وجل ونشرت له الأنبياء ورأى سرادقات العرش والكرسي وجميع ما في السموات وما في الأرضين في اليقظة حمله جبريل على البراق حتى أداره في السموات وفرضت عليه الصلوات الخمس في تلك الليلة ورجع إلى مكة ليلته وذلك قبل الهجرة).

واته: باوہ پېوون بەوہى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ئىسرائى پى كرا بۆ ئاسمان و رۆيشت بەرەو ئاسمان، لەگەڵ خاوى گەورەدا قسەى كرىو چوہ بە ھەشتەوہ و ئاگرى بينى و فريشتەى بينى و قسەى خاوى گەورەى بيست و پېغەمبەرانى بۆ كۆكرايەوہ، دەوربەرى عەرش و كورسى و ھەموو ئەوانەى لە ئاسمانەكان و زەوى دا ھەيە بينى بە ئاشكراو بە بە ئاگايى، جبريل لەسەر پشتى بوراقدە ھە ئىگرت و تاكو بە ئاسمانەكاندا گەپاندى و ئەو شەوہ پېنج نويژەكەى لەسەر فەرزكراو ھەر ئەو شەوہ گەپايەوہ مەككە، ئەمەش لەپېش ھىجرەت پوویدا.

پاڤە / مەبەست لە (والإيمان بأن رسول الله ﷺ أسري به إلى السماء).

ئەمە يەككە لە موعجيزەكانى پېغەمبەرى خوا (ﷺ)، جا ھەر لەباوہ پېوون بە پېغەمبەر (ﷺ)، باوہ پېوونە بە موعجيزەكانى ئەوہى كە دەلالەت دەكات بۆ پاستىتى پەيامەكەى، گەورەترين موعجيزە: قورئان و سوننەت، ئەمە گەورەترين موعجيزەى پېغەمبەرە (ﷺ)، ئەمەش موعجيزەيەكە تاكو پۆزى قىامەت دەمىنى و بەردەوامە.

ھەرودە ھە موعجيزەكانى پېغەمبەرى خوا (ﷺ)، ئىسرائى ميعراجە.

ئیسرا: بریتییە لەشەوڤەو، (میعراج)یش بریتییە لە چوونە سەرەو، جا پیغەمبەرى خوا (ﷺ) بەشەو ئیسرای پیکرا لە (المسجد الحرام)ەو لە مەككە بۆ (المسجد الاقصی) لە فەلەستین، لەیەك شەودا بە ھاوڤیتی جبریل، ئەمجار لە (بیت المقدس)ەو بەرەو ئاسمان بەرزکرایەو، چۆن بەیەك شەو لە مەككەو پۆشت بۆ (بیت المقدس)و ئەمجار بەرزکرایەو بۆ ئاسمان و ئەمجار لە ئاسمانەو دابەزى و ئەمجار گەپایەو بۆ مەككە؟؟ ئەمە ھەموو بە توانا و دەسلاتی خوا بوو كە ھیچ شتێك لە ژێر دەستی دەرناچى، ئەمە بە توانای پیغەمبەرى خوا (ﷺ) نەبوو، بەلكو بە توانای خوای تەنھایە كە ھیچ شتێك لە ژێر دەستی دەرناچى، (بوراق)یان بۆ ھێنا كە بریتییە لە ولاخێكى خێرا ھەنگاوى بەئەندازەى ھێندەى چا و بڕ دەكات ئەو نەدەیه، جا پیغەمبەرى خوا (ﷺ) سواری بوو جبریلیش ھاوڤى بوو بەرەو (بیت المقدس) ئەمە ئیسرایە.

(میعراج)یش: ئەو یە پیغەمبەرى خوا (ﷺ) لە (بیت المقدس)ەو بەرزکرایەو بۆ ئاسمان، ھەوت چینهكەى ئاسمانى تێپەڕاندو گەیشتە (سدرە المنتهى)و گویى لە قسەى خوا بوو، خوای گەورە فەرمانى ئەنجامدانى نوێژى پى کرد، لەم شەو دا بەھەشت و نۆزەخى بینى، لەم شەو دا پیغەمبەرەو نۆزەراوانى خوای لە ئاسمانەکاندا بینى، خوای گەورە ئەوانى بۆ كۆکردەو ئەویش پێش نوێژى بۆ كردن، وەك دەرخستنى فەزلى بەسەر ئەواندا، خوای گەورە پێنج نوێژەكەى لەسەر فەرز كرد كە ھیشتا ئەو لە ئاسمان بنو، ئەمجار خۆشەویست دابەزى بۆ (بیت المقدس) ئەمجار لە (بیت المقدس)ەو گەپایەو (مەككە) بەیەك شەو، ئەو شەو پیغەمبەرى خوا (ﷺ) لە مەككە پۆژى کردەو.

ئەو ئىسرائىل مىجرەجە بەجەستە و پۇچ پوويدا^{۱۹۷}، تەنھا بە پۇحى نەبوو ھەروھە کو ھەندى كەس ئىنكارى لى دەكات يان ئەوانەى ئەم شتە بەنامۇ دەزانو دەلەين: ئەو تەنھا بە پۇحى ئىسرائىل پىكرا بەبى جەستەى، ئىسرائىل خەو بىنەن نىيە، ئەو موعجىزە يەكە لە موعجىزەكانى پىغەمبەرى نازدار (ﷺ)، خوائ گەورە دەفەرموئە: (سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ) لەبەر چى شتەك (لَثَرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ (۱) الاسراء) واتە: پاكەو خاوتنە لە ھەرشىكى ناپەسەندو خراپ، ئەو خاوبەى كە شەو پەوى بەبەندەى خوى (موحەممەد) (ﷺ) كرد لەبەشەكى زۆر كەمى شەو يەكدا لەمزگەوتى (ھەرام) ھەو لەمەككەدا بۆ مزگەوتى (بيت المقدس) لەفەلەستىندا، ئەو مزگەوتەى ئىمە دەرووبەرىمان پىرۆزو پىتدار كرد تا ھەندى نىشانەكانى دەسلەت و توانايى خۆمانى پى نىشان بەدەين لەو شەو پەوييەدا ھەر ئەو زۆر بىسندەو زۆر بىناو بەناگا).

لەم شەو ھەدا چەندىن شتى سەرسوپھىنەرى بىنى، ھەروھە كو چۆن خوائ گەورە دەفەرموئە: (لَقَدْ رَأَى مِنْ آيَاتِ رَبِّهِ الْكُبْرَى (۱۸) النجم)، لە سورەتى (الاسراء) دا دەلى: (لَثَرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا) لەم گەشتە پىرۆزەدا چەندىن ئايەتى خوائ بىنى، جا پىويستە لەسەر مۇسلمان باوہ پەوانە بەيئى و بەپاستى بزائى، بچوكتىن گومان لەدلىدا دروست نەبى لەو شتەدا، ھەر كەسى ئىنكارى لى بكات ئەو كافرە، چونكە خوائ گەورە پىغەمبەرەكەى (ﷺ) بەدرو خستو ھەو، ئىجماعى مۇسلماناناش بەدرو دەخاتەو.

۱۹۷ / تەماشائى تفسىر ابن كئىر (۲/ ۲۳-۲۴) و فتح البارى (۱/ ۴۶۰) و (شرح العقيدة الطحاوية) ي ابن ابى العز

(۲۴۵-۲۴۶) بکە .

مەبەست لە: (ودخل الجنة واطلع الى النار).

چۆ ھ ناو بە ھەشتە ھە ھە موو خۆشییە کانی بە ھەشتی بینى و تەماشای ئاگرى کردو سزاو ناخۆشییە کانی بینى، چونکە خۆای گەورە دە یەوئ ئایە تە کانی خۆی نیشان بدات.

مەبەست لە: (ورأى الملائكة).

جبریلی بینى لە سەر شێو ھ فریشتە ییە کە ی خۆی کە سئ سە دو شەست بالی ھە بوو، ھەر بالیکى بەر ئاسۆی گرتو ھ، جا فریشتە دروستکراویکی مەزنە، جبریلش مەزترین فریشتە یە و گەورە ی فریشتە کانە، جا فریشتە ی بینى و پیغە مەبە رانى بینى لە کاتیکدا ئەوان مردوون، خۆای گەورە ئەوانى بۆ کۆکردو ھ، خواش توانای بە سەر ھە موو شتیکدا ھە یە.

مەبەست لە: (ورأى سرادقات العرش والكرسي).

دەوروپە رى عەر ش و کورسى بینى، ئەوانیش دوو دروستکراوى مەزنن، مەزترینى دروستکراو ھ کانون ئەوانە ی لە دەوروپە رى ئەون.

مەبەست لە: (وجميع ما في السموات في اليقظة).

ئە مە پە دو ھە لامى ئە و کە سانە یە دە لئین: بە خە و بوو ھ، جا ئە گەر خە و بوا یە ئە وای بئ باو ھ پان ئینکارییان لئ نە دە کرد، چونکە ئینکاری لە خە و ناکرئیت، ئەوان ئینکاری ئە وە یان کرد لە کاتى بە ئاگابووندا، خۆای گەورە دە فە رموئیت: (أَسْرَى بِعَبْدِهِ) و شە ی (العبد) ناوێکە بۆ پۆج و جە ستە پێکە ھە بە کار دە ھێنرئیت، چونکە پۆج بە تە نھا پئى ناگوترئ (عبد) ھە رو ھە جە ستە ش بە بئ پۆج پئى ناگوترئ (عبد)، بۆ یە ناگوترئیت (عبد) ئە گەر پۆج و جە ستە پێکە ھە نە بئ.

مەبەست لە: (حمله جبريل على البراق) بوراق: ولاخیکە.

مەبەست لە: (وفرضت عليه الصلوات الخمس تلك الليلة).

ئەمەش بەلگەىە لەسەر مەزنى ئەم پېنج نۆیژە، کەوا فەرز کرایە سەر پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لە ئاسمان لەنڤوان خۆی و خوادا بەبى ھیچ (واسطە)یەك، بەجیاواز لە گەل ئەو شەریعەتەکانى تردا، چونکە ئەوانى تر دادەبەزێنە سەر پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لەسەر زەوىو بە (واسطە)ى جبریل ئەمەش بەلگەى مەزنى ئەو پېنج نۆیژەىە لای خواى گەرە.

کاتى ڕوودانى ئیسرا لە پېش کۆچکردن بوو بۆ شارى مەدینە، پېغەمبەرى خوا (ﷺ) پېنج نۆیژەکەى لەمەککە ئەنجامدا.

مەبەست لە: (ورجع الى مكة ليلته، وذلك قبل الهجرة).

هەر ئەو شەو گەراییەو مەککە، بۆیە بى باوەرپان بەو سەرسام بوون، خۆشحال بوون بە باسکردنى ئەم ڕووداوە چونکە بەهۆیەو پەخنیان لە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) گرت، گالتهیان پیکرد، بەلام خواى گەرە فێلى ئەوانى پەد کردەووە گەراندەووە پېغەمبەرى (ﷺ) پشت راستکردەووە و لەویارەىەو قورئانى دابەزاند.

﴿۷۳﴾ نوسەر دەلّیت: (واعلم أن أرواح الشهداء في حواصل طير خضر تسرح في الجنة وتأوي إلى قناديل تحت العرش^{۱۸۸} وأرواح الفجار والكفار في بنر برهوت^{۱۸۹}، وهي في سجين)

واتە: بزانه پۆخى شەھیدەکان وان لە چیکلدانى (حواصل) ى بآئندەى سەوزدا لەبەهەشتدا دەگەپۆن، دەگەپۆنەووە بۆ چراکانى (قنادیل) ژێرعرش، پۆخى خراپەکاران و بى باوەپان لەبیری (برهوت) دان، ئەویش لە (سجین) دایە.

پاڤە /

مەبەست لە: (واعلم أن أرواح الشهداء في حواصل طير خضر تسرح في الجنة).

پۆخەکان کە مۆڤەکان بەهۆیەو دەژین و دەجولێنەووە درکى پى دەکەن، نەیتىیە کە لەنەیتىیەکانى خۆى گەورە، هێچ کەسێک دەربارەى نازانین تەنها خوا نەبى، واتە هێچ کەسێک حەقیقەتەکەى نازانى تەنها خوا نەبى، خۆى گەورە دەفەرمویت: (وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا) (۸۵) (الاسراء) واتە: لە بابەت (رۆح)ەووە لیت دەپرسن و دەلّین: باشە ئەو رۆخەى کە هۆى ژین و زیندویتی ئادەمیزادە چىبە؟ پێیان بلێ: رۆح منیش هێچى لى نازانم چونکە لە فەرمانە نەیتىیەکانى پەرورەدگارمەو ئێوە بە تايبەتى لە بابەت رۆخەووە بەشیکى کەم زانیاریتان پى دراوە).

۱۹۸ / کما فی الحدیث الذی أخرجه مسلم (۱۸۸۷) .

۱۹۹ / هێچ فەرموودەیهکى (صحیح) لەم بارەیهووە نەهاتووە .

لەسەر قسەى ئەوانەى دەلئىن: مەبەست لە (روح) لئىرەدا: برىتییە لەوہى مرقفەکان و گيانلەبەران و ھەموو خاوەن پۆحەکان پى دەژئىن و دەلئىن: مەبەست لە (روح) لئىرەدا: جۆرئىکە لە فرىشتەکان، خواى گەرە خۆى زانائەرە.

(روح) لە زمانەوانیدا: بەو شتە دەگوتىت کە خاوەن پۆحەکان بە ھۆى ئەوہو دەژئىن، چونکە ژيان دوو بەشە: -

۱ - ژيانئىکى جوولە: ئەمەش لە خاوەن پۆحەکاندا ھەيە.

۲ - ژيانئىکى گەشە و نش و نماکردن: ئەمەش لە دارو پووە کدا ھەيە^{۲۰۰}، ژيانى کۆرپە لە لە سک دايکيدا لە پيش ئەوہى پۆح بە ھريدا بکرىت لەم بەشەيە، جا کە پۆح بە ھريدا کرا ئەوا دەبىتە پۆحى جوولە بەلام لە پيش ئەوہ پۆحى گەش و نماى تىدايە.

(متکلم) ھەکان و فەيلەسوفاکان لە حەقىقەتى پۆحدا يەك دەنگ نىن و نەيانتوانى لى تى بگەن و لەو باسەدا لىيان تىك چوو و ھەلەيان زۆر کردو نەيانتوانى درکى پى بکەن.

﴿۷۴﴾ نوسهر ده‌لئیت: (والإيمان بأن الميت يقعد في قبره وترسل فيه الروح

حتى يسأله منكر ونكير عن الإيمان وشرائعه ثم تسل روحه بلا ألم).

ويعرف الميت الزائر إذا زاره^{۲۰۱} ويتنعم المؤمن في القبر ويعذب الفاجر كيف شاء الله).

واته: باوه‌پوون به‌وه‌ی مردوو له‌گۆپه‌که‌یدا داده‌نیشریّت و پۆحه‌که‌ی
بۆده‌گی‌پدریته‌وه تاكو (منكر و نكير) پرسیارى لى ده‌که‌ن ده‌ریاره‌ی ئیمان و
شهریعه‌ته‌کانى نه‌مجار پۆحه‌که‌ی لى ده‌رده‌چى به‌بى هیچ نازاریک.

مردوو ده‌زانى هه‌ر که‌سیک سه‌ردانى بکات، که‌سى ئیماندار له‌گۆپه‌که‌یدا
له‌خۆشیدایه‌ و سزای خراپه‌کار ده‌دریّت به‌و شیوه‌ی خوای گه‌وره‌ ویستی لى بى).

پافه /

مه‌به‌ست له: (والإيمان بأن الميت يقعد في قبره).

پێویسته باوه‌رمان به‌وه‌ هه‌بى مردوو له‌گۆپه‌که‌یدا داده‌نیشریّت و پۆحه‌که‌ی
ده‌گه‌رپته‌وه بۆ جه‌سته‌ی، نه‌مجار دوو فریشته دین بۆ لای، یه‌کیکیان (مونکه‌ر)ه‌و
نه‌ویتر (نه‌کیه‌ر)، جا پرسیارى لى ده‌که‌ن، نه‌مه‌ش فیتنه‌یه‌ له‌قه‌بردا، نه‌ویش
سه‌ختترین شته‌ له‌سه‌ر مردوو، نه‌گه‌ر له‌م فیتنه‌یه‌ پزگاری بوو نه‌وا له‌وانه‌ی پاش
نه‌ویش پزگاری ده‌بى، به‌لام نه‌گه‌ر له‌م فیتنه‌یه‌ پزگاری نه‌بى نه‌وا به‌هه‌لاکه‌تدا ده‌چى و
پزگار بوونی نییه‌، له‌باره‌ی سى مه‌سه‌له‌وه پرسیارى لى ده‌که‌ن:

په‌روه‌ردگارت کى یه‌؟

جا که‌سى ئیماندار ده‌لئى: په‌روه‌ردگارى من (الله)یه‌، به‌لام که‌سى دووپوو و دوو دل
ده‌لئى: ها ها نازانم.

ئەمجار پىتى دەلىت: ئەى پىغەمبەرەكەت كىيە؟

جا كەسى ئىماندار دەلى: پىغەمبەرى من (مەھمەد) ﷺ، بەلام كەسى دووپو دەلىت: ھا ھا نازانم.

كەسى ئىماندار قەبرەكەى بۆ فراوان دەبىتەو، لە بەهەشتەو بۆى فەرش دەكرىت، دەرگايەكى لە بەهەشتەو بۆ دەكرىتەو لە بۆن و بەرامى بەهەشتى بۆ دىت، لە قەبرەكەدا بەخۆشى دەمىننەتەو.

كەسى بى باوہپو دووپو: قەبرەكەى لەسەر تەنگ دەكرىتەو بەئاگرەو فەرشى بۆ دەكرىو دەرگايەكى لە ئاگرەو بۆ دەكرىتەو لە گەرمى و ناخۆشى ئاگرى بۆ دىت.

ئەمە ماناى ئەو قەسەيەيە كە دەلىت: (وترسل في الروح حتى يسأله منكر ونكير عن الإيمان وشرائعہ).

مەبەست لە: (ويعرف المیت الزائر إذا زاره).

بۆيە دروستە سەردانى گۆرستان بكرى چونكە مردو سەبوورى بۆ دىت بەسەردان كردنى، ئەمەش لەباس و كارووبارى بەرزەخە، ئىمە دەربارەى پۆزى داوى و بەرزەخ ھىچ شتىك نالین ئىلا ئەو نەبى بەبەلگەو سابت و جىگريو، چونكە ئەو لەعىلمى غەيبە كەھىچ كەسىك دەربارەى نازانى تەنھا خوا نەبى و لە ئەمەشەو ئەو ۋەرناگىرپىت كە مردو دروستە داۋاى شتى لى بكرى، دەلىت: لەبەر ئەوئەى ئەو مردو دەزانى كى سەردانى دەكەت ئىتر بۆ پىداۋىستىيەكانمانى لى داۋا نەكەين؟ دەلىت: ئەمە خۋاى گەۋرە بەشەرى دانەناۋە، مردو داۋاى ھىچ شتىكى لى ناكى، ھاۋەلان ھەرگىز داۋاى ھىچ شتىكىان لەپىغەمبەرى خوا ﷺ نەدەكر، لەگەل ئەۋەشدا ئەو زىندوۋە لە قەبرەكەيدا بە ژيانىكى بەرزەخى كە ژيانى دونياى نىيە.

مەبەست لە: (ويتنعم المؤمن في القبر ويعذب الفاجر كيف شاء الله).

لەبنەماكانى ئيمان: باوەربوونە بەسزاو خۆشى ناوگۆر، بە جىاواز لەگەڵ كۆمەلى موعتەزىلەدا كە ئەوان ئىنكارى لەو دەكەن و دەلێن: مردوو لەگۆرەكەیدا ھەر وەكو ئەو كاتەيە كە ئیژامان نەسزا دەبینى و نە خۆشى، پشت بەعەقل و چاوو بیرو بۆچوونى خۆيان دەبەستن و باوەرپیان بە غەیب نییە، دنیا لەگەڵ دوا پۆژدا ھاوتا ناكړیت و قیاس ناكړیت، یان دوا پۆژ لەگەڵ دنیادا، بۆیە پتویستە لەسەرت باوەر بەغەیب بكەیت.

سزاو خۆشى ناوگۆر سابت و جیگیرە، بەلكو (متواتر) لە ھەرموودەكاندا كەوا مردوو یان سزا دەدریت لە قەبرەكەیدا یان لەخۆشیدا دەبى، جا ھەر كەسێك ئىنكارى بكات لەسزای ناوگۆر لەكاتێكدا دەقەكان و بەلگەكان دەزانى ئەوا كافەرە، بەلام ئەگەر ئىنكارى لى بكات لەپووى تەئویلەو یان تەقلیدەو و یان نەزانینەو ئەوا حەقى بۆ پوون دەكړیتەو، جا ئەگەر سوور بوو لەسەرى لەپاش پوونكردنەو ئەوا حوكمى كوفر دەدریت بەسەریدا.

﴿٧٥﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بأن الله هو الذي كلم موسى بن عمران يوم الطور وموسى يسمع من الله الكلام بصوت وقع في مسامعه منه لا من غيره فمن قال غير هذا فقد كفر بالله العظيم).

واتە: باوەپەوون بەوەى خواى گەورە ئەو بوو لەگەڵ موسای کوپی عیمراندا قسەى کرد لە پۆژى (الطور) و موسایش گوێى لە قسەکانى خوا بوو بەدەنگەوێ گەیشته گوێى موسا، لەجگە لەخواوە نەبوو، جا هەرکەسێک جگە لەم قسەى بەکات ئەو کوفرى بەخواى مەزن کردووە.

پاڤە/

سەلاماندنى قسەکردن بۆ خواى گەورە لەبنەماکانى بیرو باوەپەى ئەهلى سوننەو جەماعەى، کەوا خواى گەورە قسە دەکات بەقسەکردنێکى حەقیقى، جەبریل لەئەوێوە بیستى، موساش لەئەوێوە بیستى کاتى پۆشت بۆ لای ناگرە کە بۆ ئەوێ لەناگرە کە بهێتێ، بێنى کەوا خواى گەورە لەدارە کەوێ قسەى لەگەڵدا دەکات، هەرێوێ کو چۆن خواى گەورە لەقورئاندا باسى ئەوێ کردووە، موسا قسەکەى خواى گەورەى بیست، خواى گەورە دەفەرموێ: (وَكَلَّمَ اللَّهُ مُوسَى تَكْلِيمًا ١٦٤) النساء واتە: خواى میهرەبان بۆ خۆى پاستەوخۆ قسەى لەگەڵ موسادا کردووە بۆیە پێى دەوترى (کلیم)).

خواى گەورە دەفەرموێ: (وَلَمَّا جَاءَ مُوسَى لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ رَبُّهُ ١٤٣) الاعراف واتە: ئەوسا کە موسا هات بۆ شوێنى موناجاتە کە لەگەڵمان و پەرێوێدگارى کەوتە قسەو گفتوگۆ لەگەڵى و گوێى لە دەنگیەوێ بوو).

ئەمە جارى دوویمە کاتى خواى گەورە کاتێکى بۆ دیارى کرد تەوراتى پێى بێهەشى، موسا پۆشت بۆ جێگای دیاریکراو و خواى گەورە قسەى لەگەڵدا کردووە بەنوسراوى تەوراتى لەچەند(لوح) پێدا، جا موسا گوێى لەقسەکانى خوا بوو.

له شه‌وی می‌عراجدا خوای گه‌وره له‌گه‌ل پیتفه‌مبه‌رمان (محمد) (ﷺ) قسه‌ی کرد و پیتنج نویژه‌که‌ی له‌سه‌ر فهرز کرد، جا خوای گه‌وره قسه ده‌کات به‌قسه‌کردنی که ده‌بیستری و به‌پیت و به‌ده‌نگ.

به‌لام جه‌ه‌می و موخته‌زله‌کان ده‌لین: خوای گه‌وره قسه ناکات چونکه نه‌گه‌ر قسه‌کردن بۆ خوا بسه‌لمینین ئه‌وا ئیمه به دروستکراوه‌کانمان شوپه‌اندوه، چونکه دروستکراوه‌کان قسه‌ده‌که‌ن، ئایه قسه‌کردنی خوا به‌قسه‌کردنی دروستکراوه‌کان قیاس ده‌کری؟ جیاوازی هه‌یه له‌نیوان قسه‌ی خواو قسه‌ی دروستکراوه‌کاندا، جا ئه‌وان جیاوازی ناکه‌ن له‌نیوان خوداو دروستکراوه‌کانیدا _ په‌نا به‌خوا _ له‌ئه‌نجامی گیلی عه‌قل و تیگه‌یشتنیان، جا خوای گه‌وره قسه‌ده‌کات به‌قسه‌کردنی بیستری، قورئانیش قسه‌ی خوای گه‌وره‌یه، خوای گه‌وره فهرموویه‌تی و قسه‌ی پی کردوه و به‌ته‌ورات و به‌ئینجیلیش قسه‌ی کردوه و ئه‌وانیش قسه‌ی ئه‌ون، هه‌رکاتی ویستی لی بی قسه ده‌کات، نه‌گه‌ر بیه‌وی، جا قسه‌کردنه‌که‌ی له‌کرداری (فعل‌ی) ئه‌وه، فعلی ئه‌ویش سه‌ره‌تاو کۆتایی نییه، قسه ده‌کات هه‌رکات بیه‌وی، نه‌گه‌ر بیه‌وی، به‌هه‌ر شتیک بیه‌وی، جا قسه‌کردن سیفه‌تیکه له‌سیفاته (فعل‌ی) بیه‌کان.

مه‌به‌ست له: (منه سبحانه لا من غیره).

واته له‌داره‌که‌وه نه‌بوو، له (اللوح المحفوظ) هه‌وه نه‌بوو، له (جبریل) هه‌وه نییه و له (محمد) یشه‌وه (ﷺ) نییه، جا ئه‌وه قسه‌یه‌کی حه‌قیقیه له‌خوداوه (جبریل و محمد) ته‌نها ئه‌وه‌یان گواستوه‌ته‌وه له‌لایه‌ن خوداوه و له‌لایه‌ن ئه‌وه‌وه گه‌یاندیان.

مه‌به‌ست له: (فمن قال غیر هذا فقد كفر بالله العظيم).

هه‌ر که‌سی بلیت: قسه‌ی خوا دروستکراوه و خوای گه‌وره قسه‌ناکات و سیفه‌تی قسه‌کردنی خوای له‌کارخست (تعطیل) کرد ئه‌وه کافره، چونکه ئه‌وه خواو پیتفه‌مبه‌رو

(ﷺ) ئىجماعى مۇسلمانانى بەدرقۇ خىستەتەتە، ئىللا مەگەر كەسنىك بىت نەفام بىت يان تەئولى كىرىپى يان چاۋلىكەر (مەقلد) بىت بۇ كەسى كە گومانى باشى پىيان ھەيە، ئەو ئەو كەسانە بۇيان پۈۈن دەكرىتەتە ئەگەر سوور بۈۈن لەسەرى ئەو ھوكمى كوفر دەدرىتە سەرياندا، چونكە خۇاى گەورە موشرىكەكانى بەو ھەيىدار كىرد كەوا ئەوان بىتىك دەپەرستىن قىسە ناكات، ئىبراھىم فەرەمۇى: (يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا (۴۲) مريم) واتە: ئەو دەمەى بە باۋكى خۇى (ئازەرى) وت: بابە! تۇ بۇچى شىتىكى وا ئەپەرستى نەئەبىسى و نە ئەبىنى؟! و نەئەشتوانى لەكاتى تەنگانە دا ھىچ زىيانىكت لىۋە دورخاۋ بى نىيازت كا).

بە بىياۋەپانى فەرەمۇ ئەوانەى بىتەرست بۈۈن: (فَأَسْأَلُكُمْ إِنْ كَانُوا يَنْطِقُونَ (۶۳) الانبياء) واتە: دەئەتەتەنى لىيان بىرسن ئەگەر قىسە ئەكەن).

خۇاى گەورە دەريارەى بەنى ئىسپرائىل دەفەرەمۇىت: (وَأَخَذَ قَوْمُ مُوسَى مِنْ بَعْدِهِ مِنْ خَلْقِهِمْ عِجْلًا جِسدًا لَهُ خُوَارٌ أَلَمْ يَرَوْا أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمُ) الاعراف/۱۴۸ واتە: پاش چۈۈنەكەى مۇسا بۇ كىۋى (تور) گەلەكەى _ لەخىشل و زىپەرەكەيان _ گۈيرەكەيەكى بە بۇرەيان بۇ خۇيان سازداۋ پەرستىيان! مەگەر نەياندى ئەو گۈيرەكەيە قىسەيان لەگەل ناكات).

ئەمە دەلالەت دەكات پەرەردىگار قىسە دەكات و ئەۋەى قىسە ناكات پەرەردىگار نىيە، چۈن فەرمان دەكات؟ چۈن نەھى دەكات؟ چۈن بەرپۈە دەبات؟ لەكاتىكدا ئەو قىسە ناكات؟ پاك و بى گەردىبى بۇ خۇاى گەورە لەو قىسانە.

لەسۇرەتى (طە) دا ھاتە: (أَفَلَا يَرْؤْنَ أَلَّا يَرْجِعَ إِلَيْهِمْ قَوْلًا وَلَا يَمْلِكُ لَهُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا (۸۹) طە) واتە: ئاخۇ ئەوانە كە ئەو گۈيلكە ئەپەرستىن نابىين كە ئەو گۈيلكەيە نەۋەلامىيان دەداتەۋە ئەگەر داۋايەكى لى بىكەن و نەدەسەلاتى زىيانىكى بۇيان ھەيە نەدەتوانى ھىچ جۈرە كەلكىكى لى ۋەرىگىرى).

(أَلَا يَرْجِعُ إِلَيْهِمْ قَوْلًا) واتە: ۋەلاميان ناداتەۋە كاتى قسەى لەگەل دەكەن.

نوسەر دەئيت: (وأعلم أن الشر والخير بقضاء الله وقدره).

واتە: بزانە چاكە و خراپە بەقەزاو قەدەرى خوا پوو دەدەن.

پاڤە /

پيويستە باۋەپ بەقەزاو قەدەر بگەين، ھەموو شتێك لەم گەردوونەدا پوو دەدات
لەخۆيەو نيبە، بەلکو ھەموو تەقدیر کراو و لە (لوح المحفوظ) دا نووسراو، خۆی
گەرە ھەموو ئەوانەى زانیو و نوسیویەتى لە (لوح المحفوظ) دا ئەمجار تەقدیری
کردو، پاشان دروستى کردو و ھینایە بوون و ویستى لى بو، ھیچ شتێك لەم
گەردوونەدا نيبە پيش قەزاو قەدەرى خوا بگەوى، ھەموو شتێك تەقدیر کراو، لەوانە:
چاکە و خراپە، ئەو چاکەيەى تووشى خەلکى دەبى بەقەزاو قەدەرى خوايە و ئەو
خراپەيەى تووشى ئەوان دەبى بەقەزاو قەدەرى خوايە، کوڤرو ئيمان و نەخۆشى و
لەشساغى، برسیتی و تیریوون، دەولەمەندى و ھەژارى، ھەموو ئەمانە بەقەزاو قەدەرى
خوا دەبى.

﴿٧٦﴾ نوسەر دەئىت: (والعقل مولود، أعطي كل انسان من العقل ما أراد الله يتفاوتون في العقول مثل الذرة في السماوات ويطلب من كل إنسان من العمل على قدر ما أعطاه من العقل، وليس العقل باكتساب، إنما هو فضل من الله).

واتە: عەقلىش دروستكراوە، خواى گەورە بەئەندازەى ئەوەى بىەوى عەقلى بەخشیوەتە مەزۇ، جیاوازان لەعەقلەکانیاندا وەکو گەردیلە لەئاسمانەکاندا، بەئەندازەى ئەوەى خواى گەورە عەقلى بەمەزۇ بەخشیوە خواى گەورە داواى کارى لى دەکات و عەقل بەهەولدان نییە بەلکو ئەوە فەزلى خودایە).

پاڤە/

عەقل: بریتیە لەو مەزەى خواى گەورە بەخشیویەتیە مەزۇ، مەزۇ بە مەزەى وە درک بەشتەکان دەکات، شتى زیان بەخش لەسووبەخش بە مەزەى وە جیا دەکەنەو، چاکە و خراپە بە مەزەى وە لەیەک جیا دەکاتەو، هیچ کەسێک چۆنیەتى عەقل نازانى، خەلکى لەم بارەى وە قەسەى زۆریان کردو بەلام نەگەیشتونەتە ئەنجام، چونکە ئەوە لەنهیینیەکانى خودایە هیچ کەسێک لى نازانىت تەنها ئەو نەبى.

عەقل: پى دەگوترىت عەقل چونکە مەزۇ لەپێگەى وە ئەو شتانەى زیانى پى دەگەى نى دەبەستىتەو هەروەکو چۆن حەبل ولأغ دەبەستىتەو لەپاکردن و دەریازبوون (بەقەلە).

پى دەگوترىت: (حجر) (هَلْ فِي ذَلِكَ قَسَمٌ لِذِي حِجْرِ (٥) الفجر) مانای (الحجر) عەقلە پى دەگوترىت (حجر) چونکە مەزۇ دەبەستىتەو لەوەى زەرەرى پى دەگەى نى (یحجره).

پىتى دەگوتىت: (النهي)، (إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّأُولِي النُّهَى (۵۴) طه) واتە: بەپاستى لەو شتانەدا باسماڭىز كىرگەن گەلى بەلگە و نىشانەى پوون ھەيە لەسەر يەكتايى خوا بۆ خاوەن ئاوەزان و فامىدەكان).

واتە: خاوەن عەقلەكان.

پىتى دەگوتىت: (اللُب)، (لِأُولِي الْأَلْبَابِ (۱۹۰) آل عمران) واتە: خاوەن عەقلەكان.

جا ئەم عەقلە يەككە لە ئايەتەكانى خواى گەرە.

مەبەست لە: (وھو مولود).

ئەوھى ئاشكرابى مەبەستى دروستكراوھو مەبەستى كۆن نىيە، يان لەگەل مەوقفا نەويش لەدايك دەبى، ئەم عەقلەش ھەرھەركو باسماڭىز كىرگەن ھىچ كەسك حەقىقەتەكەى نازانى تەنھا خواى گەرە نەبى، بۆيە زاناياڭى (الكلام) و فەيلەسووفەكان يەك دەنگ نەبوون و يەك قەسە نەين و لەباسى عەقلدا نەگەشتوونەتە نەجام، چونكە ئەمە پىسپۆرى ئەوان نىيە.

عەقلەكانىش جىياواڭى:—

ھەندى خەلكى ھەن: عەقلى ئەوان كامىل و تەواوھ و ھەركو پىغەمبەرەن.

ھەندى خەلكى ھەن: ئەصلەن عەقلى نىيە ھەركو شىتەكان و شىتۆكەكان و مندالان.

ھەندى خەلكى ھەن: لەنىوان ئەو دوو كۆمەلەدان لەنىوان عەقلىكى تەواو و بى عەقلدا.

واتە: عەقلى ھەيە بەلام (كامىل) نىيەو لە كەمبەونشدا جىياواڭى خەلكى ھەيە نوقسانى عەقلەكەيان زۆرھو ھەيە عەقلى نوقسانەو ئا بەم شىتوھە، ئەمەش بەپىتى ئەوھى خواى گەرە دايناوھ.

هه‌ندی جار به‌تیگه‌یشتنیش ده‌لین عه‌قل، ده‌لین: (عَقَلَ الْآيَاتِ الْقُرْآنِيَّةِ) واته له‌ئایه‌ته‌کانی قورئان تیگه‌یشتن، (لَا يَأْتِ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ) (۱۲) النحل) واته له‌ئایه‌ته گه‌ردوونی و ئایه‌ته قورئانییه‌کان تی ده‌گه‌ن (وَتِلْكَ الْأَمْثَالُ لِنَاسٍ لِّمَّا يَعْقِلُهَا إِلَّا الْعَالَمُونَ) (۴۳) العنکبوت) واته: ئه‌و مه‌سه‌لانه‌ش _ که‌ناو به‌ناو _ بۆ خه‌لکیان ده‌هینینه‌وه هه‌ر بۆ تی گه‌یشتنه تییان ناگه‌ن، ته‌نها زاناو وردبینه‌کان نه‌بی.

جا عه‌قل بۆ تیگه‌یشتن و درک کردن و شاره‌زابوون له‌دینی خوا ده‌گوتریت: (أَفَلَا تَعْقِلُونَ) (۶۰) القصص).

هه‌ندی که‌س هه‌یه په‌رده ده‌دریته سه‌ر عه‌قلیدا به‌هۆی کوفره‌که‌یه‌وه، به‌هۆی بی ئاگابوونییه‌وه، بۆیه جیاوازی ناکات له‌نتوان سوود به‌خش و زیان به‌خشد، ئه‌و عاقله، به‌لام سوودی له‌عه‌قله‌که‌ی خۆی نه‌بینیه‌وه، له‌عه‌قلی خۆی مه‌حروم بووه _ په‌نا به‌خوا _ به‌هۆی کوفره‌که‌یه‌وه بۆیه وای لی هاتووه تی ناگات، (أَمْ تَحْسَبُ أَنَّ أَكْثَرَهُمْ يَسْمَعُونَ أَوْ يَعْقِلُونَ إِنْ هُمْ إِلَّا كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ سَبِيلًا) (۴۴) الفرقان) واته: یا پیت وایه که‌زۆریه‌یان " وته‌کانت " به‌دل ئه‌بیسن و بیر له‌ماناو مه‌به‌سته‌که‌ی ئه‌که‌نه‌وه و تی ده‌گه‌ن؟ خۆ ئه‌وانه هه‌ر وه‌ک مالآتن خاوه‌نی بیر کردنه‌وه نین).

خوای گه‌وره له‌عه‌قلی خۆی مه‌حرومی ده‌کات وه‌کو تۆله‌یه‌ک (عقوبه‌یه‌ک) بۆ ئه‌و، چونکه له‌شتیکدا سوودی بۆی هه‌یه به‌کاری نه‌هیناوه، به‌لکو له‌شتیکدا به‌کاری هیناوه سوودی لی نابینی، یان له‌شتیکدا زیانی بۆی هه‌یه، جا عه‌قل ئایه‌تیکه له‌ئایه‌ته‌کانی خوای گه‌وره.

مه‌به‌ست له: (ويطلب من كل إنسان من العمل على قدر ما أعطاه من العقل).

ته‌کلیفه‌کان و فه‌رمانه‌کان و نه‌هییه‌کان و پاداشته‌کان و سزاکان هه‌موو به‌پیتی عه‌قل

ده‌بی.

مەبەست لە: (وليس العقل باكتساب إنما هو فضل من الله).

عەقل لەخوداوەیە خۆی دەیبەخشیتە مرۆفەکان، ئەویش لەنەینییەکانی خودایە لەنیو دروستکراوەکانیدا، مرۆفە ناتوانی عەقلی دەستکەوێت، بەئێ، مرۆفە دەتوانی عەقلی خۆی بەھێز بکات لەرێگای بیرکردنەوە لەئایەتەکانی خواو لەتێگەشتن و قورئان، بەلام ھەول بەدات بۆ پەیداکردنی عەقلێک بوونی نەبێ ئەوا نەخێر، چونکە خۆای گەرە خۆی عەقلی ھێناوەتە بوون و بەخشیویەتیە مرۆفە و ھەرگیز خۆی ناتوانی عەقل بەینیتە بوون و پەیدای بکات بەلام دەتوانی بەھێزی بکات، (أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ (٤٦) الحج) واتە: ئاخۆ ھێشتا ئەوانە بەزەویدا نەگەرەاون؟ تابینە خاوەن دلان و پاستییەکانی پێ دەرك بکەن؟ یا گوێچکە گەلێکی ژنەوا کە بانگی پاستی پێ لەپاستیدا چاو کوێر نابن بەلکو ئەو دلانە کوێر دەبن و ھێزی دەرك کردنیان نامینێ کە جێیان لەناو سینەکانە).

ئەمە بەلگەیە لەسەر ئەوەی بیرکردنەوە لەگەردوون و بیرکردنەوە لەوەی پوویداوە لە ئوممەتەکانی پێشوو لەوەی لە ناوچوون و بەھەلاکەتدا چوون بەھۆی کوفرو تاوانیانەو سوودی بۆ مرۆفە ھەیەو عەقلی بەھێز دەکات، نەک عەقلێک بۆ خۆی بەینیتە بوون خۆی بوونی نەبوو.

﴿٧٧﴾ نوسەر دەلّیت: (واعلم أن الله فضل العباد بعضهم على بعض في الدنيا والآخرة عدلا منه لا يقال: جار ولا حابى فمن قال: إن فضل الله على المؤمن والكافر سواء فهو صاحب بدعة، بل فضل الله المؤمن على الكافر والطائع على العاصي والمعصوم على المخدول عدلا منه هو فضله يعطيه من يشاء ويمنعه من يشاء).

واتە: بزانه خوای گەرە فەزلی بەندەکانى داوہ بەسەر یەکتەدا لە دونیاو دواوژدا، ئەمەش لە دادپەرورەى ئەو و ناگوتیت: ئەو سەستەمى کردووە و لایەنگیری لایەکیانی کردووە، هەرکەسێ بلیت: فەزلی خوای گەرە بەسەر ئیماندارو بێ باوەردا وەکو یەکە ئەو خاوەنى بیدەیه (بیدەچییە) بەلکو خوای گەرە فەزلی ئیماندارى داوہ بەسەر بێ باوەرپاندا، گوێرایە لآن بەسەر سەرپێچی کاردا و کەسى پارێزراو بەسەر کەسى دواکەوتو، ئەمەش دادپەرورەى ئەو، ئەو فەزلی خۆیەتى دەیبەخشیتە هەرکەسێ ویستى لەسەر بێت و لەهەرکەسێ بیەوى دەیگریتەو.

پاڤە/

مەبەست لە: (واعلم أن الله فضل العباد بعضهم على بعض في الدنيا والآخرة).

خوای گەرە فەزلی هەندى کەسى داوہ بەسەر ئەوانیتردا، فەزلی ئیماندارى داوہ بەسەر کافرە بەهوى ئەو ئیمانەى خۆى پێى بەخشیو بەهوى ئیمانەکەیهو، کافرێ بێ بەش کردو بەهوى کوفرەکەیهو. خوای گەرە فەزلی ئیماندارانى داوہ بەسەر یەکداو فەزلی هەندى لە پێغەمبەرانی داوہ بەسەر هەندیکى تردا، (تِلْكَ الرُّسُلُ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلَى بَعْضٍ) (البقرة/ ۲۵۳) واتە: ئێمە بەهەموو ئەم پەيامبەرەنە شان و شەوکتى

تايپە تېمانداۋە لەگەل ئەۋەشدا ھەندىكىيان لەھەندىكى تريان لەپلەۋ پايسى
پەيامبەرىيە تېدا بەرزتن).

ئەمە فەزلى خايسە دەيداتە ھەر كەسى خۆى ويستى لەسەر بى، ھېچ كەسىك
بەرھەلستى لەكارى خوا ناكات چونكە ئەمە مولكى خۆيەتى، دەيداتە ھەر كەسى
ويستى لى بىت.

جا مولكيش مولكى خۆيەتى دەيبەخشىتە ھەر كەسى ويستى لى بى و فەزلىش
فەزلى خۆيەتى دەيبەخشىتە ھەر كەسى ويستى لى بى، جا ھېچ بەرھەلستىك لەكارى
خوادا نيبە، موعتەزىلەكان دەلتىن: _ واجبە لەسەر خوا دادپەرۋەر بىت لەنتوان
خەلكىداۋ ۋەكەرىيەكان پى بېخشى، ئەمەش بى ئەدەبىيە لەگەل خواداۋ بەرھەلستى
كردنە لەكارەكانى، پاك و بى گەردى بۆ خوا لەۋ قسانەى دەيكەن، چونكە خواى
گەرە فەزلى ھەندى لەدروستكراۋەكانى دەدا بەسەر ھەندىكى تردا، ئەمەش مولكى
خۆيەتى و نابى بەرھەلستى لەكارى ئەۋدا بىكرىت، سزاي ھېچ كەسىك نادات بەبى تاۋانى
خۆى، چونكە ئەمە جىاۋازە لەگەل دادپەرۋەرى ئەۋداۋ خواى گەرەش ستم ناكات،
سزاي ھېچ كەسىك نادات بەبى ئەۋەى تاۋانى كرىبى، يان سزاي كەسىك بدات بە تاۋانى
كەسىكى تر: (وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ وَإِنْ تَدْعُ مُثْقَلَةٌ إِلَىٰ جِمْلِهَا لَا يَحْمِلُ مِنْهُ شَيْءٌ وَلَوْ كَانَ ذَا
رُؤْفٍ) فاطر/۱۸ واتە: لەپۆزى قىيامەتدا ھېچ كەس بارى گوناھى ھېچ كەسىكى تر
مەلناگرى خۆ ئەگەر كەسىكى گوناھكارى بارقورس _ بەتاۋان _ لەكەسىكى تر
بىپايتەۋە بۆ سوكرردنى تاۋانەكانى ھېچ شتىكى بۆ مەلناگرى ئەگەرچى خرمى
نزىكىشى بى).

خوای گەرە لە پووی سزاوێ ئێوەی دەیدات هەمووی دادپەرەییە، بەلام لە پووی بەخشینەوێ ئێمە فەزڵە لەخۆیەوێ و هیچ کەسێک بەرھەڵستی لێ ناکات.

مەبەست لە: (فمن قال: إن فضل الله على المؤمن والكافر سواء فهو صاحب بدعة).

ئێمە قسەى کۆمەڵی موعتەزەلە دەلێن: پێیوێستە لەسەر خوا هەموو خەڵکی بکاتە ئیماندارو نابێ هەندێ کەس بکاتە ئیماندارو هەندێکی تر بپیاوێ، دەبێ هەموویان دەوڵەمەند بکات و هەموویان زانا بکات، ئێمەش بەرھەڵستییە لەکاری خوا، چونکە خوای گەرە خۆی دانایە، لەحیکمەتی خوادا نییە هەموو خەڵکی وەکو یەک بکات لەعیلمدا یان لەسەر وەت و ساماندا یان لەسزاو پاداشندا.

هەر وەها لەحیکمەتی خوادا نییە هەموو خەڵکی دەوڵەمەند بکات، چونکە ئێگەر هەموو خەڵکی دەوڵەمەند بوابێن ئێوا گەردوون تێک دەچوو، چونکە هیچ کەسێ نادۆزێنەوێ کار بکات و بەرھەم دەوێستێت، بۆیە خوای گەرە فەزڵی هەندێ کەسی داوێ بەسەر ئێوانیتردا لەپزق و پۆزیدا، خوای گەرە ئێم کەسەى دەوڵەمەند کردوێ و ئێویتری هەزار کردوێ لەبەر ئاوەدانکردنەوێ گەردوون، جا ئێگەر هەموویان دەوڵەمەند بێن ئێوا هیچ بەرھەمیان نەدەبوو، ئێگەر هەموویان هەزار بوابێن ئێوا نەیان دەتوانی کار بکەن و بەرھەم بھێنن.

جا خوای گەرە جیاوازی لەئێوانیاندا کردوێ لەبەر ئاوەدانکردنەوێ گەردوون، (وَرَفَعْنَا بَعْضَهُمْ فَوْقَ بَعْضٍ دَرَجَاتٍ لِّيَتَّخِذَ بَعْضُهُمْ بَعْضًا سُخْرِيًّا) (الزحرف/ ۳۲) واتە: هەندێکیانمان بەرز کردوێتەوێ بەسەر هەندێکیاندا بەچەندین پلە لەمال و سامان و دەسەلات بۆ ئێوەی هەندێکیان هەندێکی تریان بکەنە بەرکار لەکارو باریاندا).

واتە: ھەندىكىيان دەرەخسىنى بۆ ئۇۋانى تىرىق كاركرىن بەكرى، ئا لە و كاتە دا
گەردوون گەشە دەكات و بەرژەۋەندىيەكان پوو دە دەن.

مەبەست لە: (بل فضل الله المؤمن على الكافر والطائع على العاصي والمعصوم على
المخذول).

خوای گەورە فەزلى ئىماندارى داۋە بەسەر بى باۋەپدا و گوپرايەلى داۋە بەسەر
سەرپىچىكاردا، ئەمەش دادپەرۋەرى و فەزلى ئەۋە، جا ھىچ كەسىك بەرھەلستى
لەكارى ئەۋە ناكات.

واته: حەلال نىيە نامۆزگارى لەھىچ مۇسڵماننێك بشاردریتەو، چاکەکاران و خراپەکارانیان لە ھەر کارێک لە کاروباری ئەم دینە، جا ھەر کەسێک شارددیەو ئەوا گزی لە مۇسلمانان کردوو ھەر کەسێک گزی(غەش) لە مۇسلمانان بکات ئەوا گزی(غەشی) لە دین کردوو و ھەر کەسێک گزی(غەش) لە دین بکات ئەوا خیانتی لە خواو پتغەمبەر و ئیمانداران کردوو.

رافہ /

مہ بہ ست لہ: (ولا یحل أن تکتّم النصیحة أحدا من المسلمین برہم وفاجرہم).

(النصيحة) بریتییہ لہ: رزگار یوں لہ گزی (غہش)، ہر شتیک (ناصر) بیت واتہ
شتیکی بوخت ویا لفته یہ.

جا نيماندار دهبي (ناصح) بيت واته: پالفته و پاكي له دوو پووي، پالفته و پاك بيت له غش و پالفته و پاك بيت له خه له تاندن، دهبي ناوه وهو دهره وهی وهكو به ك بيت له راستگويدا.

(النصيحة) دينه، هـروهكو پيڻغمبري خوا (ﷺ) فهموويه تي: (الدين النصيحة الدين النصيحة الدين النصيحة، قلنا: لمن يا رسول الله؟ قال: لله ولكتابه ولرسوله ولأئمة المسلمين وعامتهم) ٢٠٢.

مه‌به‌ستی لی‌ره‌دا ئه‌وه‌یه: که مرۆڤ خۆی پالڤته بکات له‌مه‌موو پره‌وشتیکی خراپ و به‌پره‌وشتی جوان خۆی پرازینیتته‌وه.

جا که‌سی ئامۆزگاریکار (ناصح) ئه‌و که‌سه‌یه هیچ غه‌شی تیدا نییه به‌رانبه‌ر هیچ که‌سیک، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌فه‌رمویت: (من غشنا فليس منا)^{۲۰۲} جا دژی (النصيحة) بریتیه له: غه‌ش.

پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ئه‌و فه‌رمووده‌ی: (الدين النصيحة) سی جار دووباره‌ی کردوه له‌به‌ر دلتیا‌بوون و بایه‌خ‌دانه‌وه و مه‌موو دینی له‌ ئامۆزگاریدا هه‌صر کردوه.

ئامۆزگاری بۆ خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ) ئه‌مه له‌عه‌قیده‌دا، هیچ که‌سیک نابیتته موسلمان ئیلا ده‌بی‌عه‌قیده‌که‌ی سه‌لامه‌ت بی‌و شیرکی تیکه‌ل نه‌بووی و کاره‌که‌ی هیچ بیدعه‌یه‌کی تیدا نه‌بی، شوینکه‌وته‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بیت ئه‌مه که‌سی ئامۆزگاری کاره (ناصح) ه‌ بۆ خوا و پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ)، ئه‌و که‌سه‌ی کاره‌که‌ی خالی بیت له‌شیرک و خالی بیت له‌بیدعه.

ئامۆزگاری کردن بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بریتیه له‌ باوه‌ربوون به‌په‌یامه‌که‌ی خوشو‌یستنی و پ‌یزگرتنی و شوینکه‌وتنی و چا‌ول‌یکردنی و پیش‌خستنی قسه‌ی ئه‌و به‌ سه‌ر قسه‌ی ه‌ر که‌سیک ت‌ردا، وازه‌ینان له‌ بیدعه‌و شتی تازه که‌پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) نیمه‌ی لی‌ ئاگادار کردوه، باوه‌ره‌ینان و به‌پاست‌خستنه‌وه‌ی ئه‌وه‌ی ه‌والی پ‌ی داوین له‌باسه‌ غه‌یبیه‌کانی پ‌ابوردو و ئاینده‌و دوورکه‌وتنه‌وه له‌وه‌ی نه‌هی لی‌ کردوه ئه‌مه ئامۆزگارییه بۆ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ).

مەبەست لە : (ولکتابە).

کیتابەکەى خوا قورئانە ئەویش بەو دەبىي کە باوەپى پىي بکەيت کەوا قسەى خواپە و دایبە زاندووە و دروستکراو نىبە و قسەى کەسى تر نىبە، ھەرۆھ کو چۆن گومراکاران دەلێن، دەبىي فيئىر بىييت و خەلکى فيئىر بکەيت و کارى پىي بکەيت و لەماناکەى تىي بکەيت و بىرى لىي بکەيتەو، ئەمە ئامۆزگارىيە بۆ کیتابەکەى خوا، فيئىربوونى و فيئىرکردنى و تىگەبىشتنى و شارەزابوون لىي و کار پىيکردنى، ھەرۆھ ئامۆزگارى کردن بۆ کیتابەکەى خوا زۆر خویندەو ھەيتى و بىي ئاگا نەبوونە لىي.

ئامۆزگارى کردنى پىيشەواى ئىمانداران کە ئەوانىش سەرکردە و دەسەلاتداران بە گوپراپەلێيان دەبىي لەشتىکدا سەرپىچى خواى تىدا نەبىي، دەستى گوپراپەلێ لىي نەبچرى و لەدزى دەرنەچى و بەدواى ھەلەو عەیبەکانياندا نەگەپىي و لەناو خەلکىدا بەلۆى بکەيتەو.

ھەر لە ئامۆزگارى کردنى ئەوان ئەو ھەيە: ئەگەر عىلم و توانات ھەبوو دوو بەدو ئامۆزگارىيان بکەيت، ئامۆزگارىيەکەى خۆتى پىي بگەيەنەو ھەلەکانيان پىي بگەيەنى و پىيان بەلێيت يان بەزىر دەستەکانى و ئەوانش بەوانى بگەيەن، لە ناو کۆپو کۆمەلدا باسيان نەکەيت، ئەمە برىتييە لە گزى (غەش)، جا ئامۆزگارى ئەو ھەيە کە ئامۆزگارى لەخۆتەو بگەيەنیت ئەوان، ئەمە ئامۆزگارى کردنى دەسەلاتدارانە.

ھەرۆھ لە ئامۆزگارى کردنى دەسەلاتدار برىتييە لە: ھەستان بەو کارەى پىيت پادەسپىريي جا چ ھەرمانبەرييەک بىيت يان سەرکردايەتييەک يان جگە لەوانە لەکاروبارى دين بىيت يان دونيا، ھەستىت بەو کارەى پىي پاسپاردووى لە نيوان خۆت و خۆيدا، خەلەلەکەى پىي بگەيەنیت بۆ ئەو ھەي چاکى بکاتەو ئەمە بەشیکە لە ئامۆزگارى.

ھەر لە ئامۇڭگارى كىردى دەسلەتداران: پارانە ۋە يە بۇيان بە چاكسازى، چونكە ئەگەر ئەوان چاك بوون ئەوا ژىر دەستەكانىش چاك دەبن، دوغايان بۇ دەكەيت، جا ئەگەر ھەر كەسىكت بىنى قوتابى زانست و زانىارى بوو دوغايان بۇ ناكات يان ئىنكارى دوغاكردن دەكات بۇيان، بزانە ئەو كەسىكى غەشاشەو ئامۇڭگارى كارى دەسلەتدار نىيە.

ئامۇڭگارى كىردن بۇ موسلمان بەو دەبى پىنمويىيان بىكەيت بۇ راستە پى، ئاگادارىيان بىكەيتەو لە ھەلەكان و فەرمان بەچاكە بىكەيت و نەھى بىكەيت لە خراپەو كەسى نەفام فىر بىكەيت و بى ئاگاكان بە ئاگابەيتىتەو ۋە ئەو ۋە بۇ خوت پىت خۆشە لەچاكە بۇ ئەوانىش پىت خۆش پىت، بەزەپىت بە ھەژاراندا پىتەو ۋە بىخەشى بە نەداران، ئەمە ئامۇڭگارىيە.

ھەر ۋەھا پراۋىژى باش بىكات بۇ ئەو كەسانەى پىرسى پى دەكەن، پارىژگارى كىردى نەپنى ئەو كەسانەى نەپنىيان لا باس كىردوون و پاراستنى ئەمانەتەكان، دەبى لە ھەموو پىوۋىكەو ۋە ئامۇڭگارى كار پىت و ئامۇڭگارى كىردن لە كىرپىن و فرۆشتىندا غەش نەكات و كەس نەخەلەتتىنى.

ئەمە باسى ئامۇڭگارى بوو بە كورتى، جا ھەر كەسىك وانەبى ئەوا غەشاشەو پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموۋىتەنى: (من غشنا فليس منا)

﴿۷۹﴾ نوسەر دەئیت: (والله سمیع بصیر علیم، یداه مبسوطتان، قد علم أن الخلق یعصونه قبل أن یخلقهم، علمه نافذ فیهم، فلم یمنعه علمه فیهم أن ھداهم للإسلام، ومن به علیهم کرما وجودا وتفضلا فله الحمد).

واتە: خوای گەرە بیسەر و بینەر زانیە، دەستەکانی والان، زانی بەندەکانی سەرپێچی دەکەن پێش ئەوەی دروستیانی کردبێ، زانیی ئەو دەربارەیان کاریگەرە، ئەو زانییەى خوای بەرانبەرەیان پێگەرەبوە بۆ ھیدایەت دانایان بۆ ئیسلام، منەتى خوای پێزانودە بەسەریاندا وەکو بەخشندەبێ و مېھرەبانى و فەزائیک بۆیە سوپاس و ستایش تەنھا بۆ ئەوە.

پاڤە /

مەبەست لە: (والله سمیع بصیر علیم).

ئەمە جۆرى سییەمە لەجۆرەکانی یەکتاپەرستی ئەویش: سەلماندنی ناو و سیفەتەکانی خۆدایە، ھەر وەکو لەقورئان و سوننەتدا ھاتووە، لە گەڵ باوەرپوون بە ماناکەى و ئەوەى دەلالەتى بۆ دەکات، بەرھەڵستى چۆنییەتیەکەى نەبینەو، چونکە چۆنیەتیەکەى ھیچ کەسێک نازانى تەنھا خوا نەبێ، بەلام ماناکەى ئەوا ئاشکراو دیارە، بۆیە پێویستە لەسەرت باوەرپێ هەبێ بیسەلمێنى بەو دەلالەتى بۆی کردووە ھەر وەکو ئیمامى مالیک فەرمووی: (الاستواء معلوم) واتە: ماناکەى دیار و ئاشکرایە (والکيف مجهول) چۆنیەتیەکەى نادیار و نەزانراوە.

مەبەست لە: (قد علم أن الخلق یعصونه قبل أن یخلقهم).

خوای گەرە بەھەموو شتێک زانیە، زانی چى پوودەدات لە ئیمان و کوفر، گوێرایەلى و سەرپێچی، ھیچ شتێکى لى ناشاردەریتەو، لەپێش ئەوەى ئاسمانەکان و زەوى دروست بکات.

مەبەست لە: (فلم يمنع علمه فيهم أن هداهم للإسلام).

لەگەڵ ئەوێ خۆی گەورە زانی چی کارێک دەکەن لەکۆفرو ئیمان کەچی خۆی گەورە ئەوانی بانگ کرد بۆ ئیسلام و بانگی کردن بۆ ئیمان، پێغەمبەرای پەوانە کردووە و کیتابی دابەزاندووە بۆ پێنموویی کردنی ئەوان، لە کاتێکدا دەزانێ ئەوان چی دەکەن، بەلام لە پەحمەتی خۆی گەورە بە وازی ئی ئەهیناون و تەوکیلی ئەوان بخاتە سەر عیلمەکی خۆی، بەلکو ئیقامە حوججەتی لەسەریان کردووە و هەلبژاردن و ویست و توانای پێ بەخشیون، جا ئەوان توانای کارکردنیان هەبە ئەگەر وازی ئی بهینن ئەوان تاوان تاوانی خۆیانە و کەمتەرخەمی کەمتەرخەمی خۆیانە، خۆی گەورە هیدایەتی هەموو خەلکی داوہ ئیمانداران و بێ باوەران، بەمانای ئەوێ پوونی کردووە تەوہ بۆیان، خۆی گەورە دەفەر مویت: (وَأَمَّا تُوذُ فَهَدَيْنَاهُمْ) هەینام: واتە پوونمان کردووە بۆیان و پێنمووییان کردن، کەچی ئەوان وەریان نەگرت و بەرھەستیان کردووە خۆیان بەزەل زانی، (فَاسْتَحَبُّوا الْعَمَى عَلَى الْهُدَى فَأَخَذَتْهُمْ صَاعِقَةُ الْعَذَابِ الْهُونِ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ (۱۷) فصلت) واتە: گەلی (سەموود) یش پێگەیی خەیر و پێگەیی شەپمان نیشان دا، راستیمان بۆ پۆشن کردنەوہ، کەچی گومراپیان بەسەر هیدایەتدا هەلبژارد! جا بە هۆی ئەو کارەیانەوہ دەیان کرد، هەورە تریشقەیی سزای سوککەر گرتنی لەناو چوون).

واتە: بەهۆی کاری خۆیانەوہ، نە ئەوێ خۆی گەورە ئەوێ زانیوہ تەقدیری بۆ کردوون، بەلکو: بەوێ خۆیان ئەنجامیان داوہ بەهەلبژاردن و ئیرادەو کردووەو خۆیان.

هیدایەت دوو هیدایەتە:—

• (هداية الإرشاد) هیدایەتی پێنموویی کردن: ئەمەش بۆ هەموو کەسێکە ئیماندارو

بیبەرە.

• (هدایە التوفیق) ئەمەش تاییبەتە بە ئیمانداران ئەوانەى هیدایەتى پێنمویى خودایان وەرگرت و خوای گەورەیش تەوفیقی ئەوانى داوه و دامەزراوى کردن.
مەبەست لە : (ومنَّ به عليهم کرما وجودا و تفضلا فله الحمد).

واتە خوای گەورە بانگی ئەوانى کردو بۆی پوونکردنەوه و ئەویش بە میهرەبانى و بەخشندهیى خۆیەتى، وهكو فەزڵك له بەر پێویستى ئەوان بەوه، بەلام خوای گەورە دەولەمەنده و پێویستى بەوان نییه، چ کوفر بکەن یان ئیمان بهێنن، گوێرايه لى بکەن یان سەرپێچى، هیچ زەرەر و قازانج بەخوا ناگەیهنن، چونکە هیچ پێویستى بەوان نییه، بەلکو ئەمە بۆخۆیان دەگەرێنەوه چ قازانجەکەى یان زەرەرەکەى. لەپەرەحمەتى خوای گەورەیه بەوان پێگەى چاک و پێگەى خراپەى بۆ پوونکردوونەتەوه، هێزى پێى بەخشیون و توانای پێداون و عەقلى پێى داون بە هۆیه وه شتە زیان بەخشەکان و سوود بەخشەکان لەیهك جیا بکەنەوه.

﴿۸۰﴾ نوسهر ده‌لئیت: (واعلم أن البشارة عند الموت ثلاث بشارات، يقال: أبشر يا حبيب الله برضى الله والجنة، ويقال: أبشر يا عبد الله بالجنة بعد الاسلام، ويقال: أبشر يا عدو الله بغضب الله والنار. هذا قول ابن عباس).

واته: بزانه موژده‌دان له‌کاتی مردندا سئ موژده‌دانه:

ده‌لئین: موژده‌ت لیبئی ئە‌ی خۆشه‌ویستی خوا به‌پازی بوونی خواو به‌هه‌شت.

ده‌لئین: موژده‌ت لیبئی ئە‌ی به‌نده‌ی خوا به‌هه‌شت له‌ پاش ئیسلام.

ده‌لئین: موژده‌ت لیبئی ئە‌ی دوژمنی خوا به‌تووپه‌ بوونی خواو ئاگر. ئە‌مه‌ قسه‌ی (ئوبین عه‌بباس)ه‌.

پافه‌/

ئە‌و که‌سه‌ی ها له‌ گیانه‌لادا ئیماندار بی‌ت یان کافر موژده‌ی پئ ده‌دری‌ت له‌کاتی مردندا، جا ئە‌گه‌ر ئیماندار بی‌ت ئە‌وا موژده‌ی په‌حه‌متی خواو به‌هه‌شتی پئ ده‌ده‌ری، ئە‌گه‌ر بی‌پاوه‌پ بوو ئە‌وا موژده‌ی توو‌په‌بوونی خوا و ئاگری پئ ده‌ده‌ری، جا نامری‌ت تا‌کو جی‌گا‌که‌ی خۆی ئە‌زانئ، چیت‌ر ناتوانئ ته‌وبه‌ بکات و لئ‌ی ده‌رباز بی‌ت، یان چیت‌ر تو‌یش‌وی کاری چاکه‌ کۆ‌بکاته‌وه‌، ئە‌مه‌ش له‌فه‌رمووده‌یه‌کدا هاتوو‌ه‌: (من أحب لقاء الله أحب لقاء الله ومن كره لقاء الله كره لقاء الله فقلت يا نبي الله أكرهية الموت فكلنا يكره الموت قال: ليس ذلك ولكن المؤمن إذا بشر برحمة الله ورضوانه وجنته أحب لقاء الله فأحب لقاءه وإن الكافر إذا بشر بعذاب الله وسخطه كره لقاء الله وكره لقاءه)^{۲۰۴} واته: هه‌رکه‌سئ هه‌ز له‌ دیده‌نی خ‌وای گه‌وره‌ بکات ئە‌وا خ‌وای گه‌وره‌ش هه‌ز به‌ دیده‌نی ئە‌و ده‌کات و هه‌رکه‌سئ هه‌ز به‌ دیده‌نی خ‌وای گه‌وره‌ی نه‌کرد ئە‌وا خ‌وای گه‌وره‌ش هه‌ز به‌ دیده‌نی

ئەو ناکات، عانیشه دە‌لێت: ئە‌ی پێغه‌مبەری خوا (ﷺ) ئایا مە‌به‌ستت رق بوونه‌ له‌ مردن، ئێمه‌ هه‌موومان رقمان له‌ مردنه‌؟ پێغه‌مبەری خوا (ﷺ) فەرمووی: مە‌به‌ستم ئە‌وه‌ نییه‌، به‌‌لکو‌ که‌سی ئیماندار ئە‌گەر موژده‌ی ره‌حمەت و ره‌زانه‌ندی و به‌هه‌شتی خوای پێدرا ئە‌وا هه‌ز به‌ دیدە‌نی خوا ده‌کات و که‌سی بێ باوه‌ر ئە‌گەر موژده‌ی سزاو توورده‌یی خوای پێدرا ئە‌وا هه‌ز به‌ دیدە‌نی خوا ناکات و خوایش هه‌زی له‌ دیدە‌نی ئە‌و نییه‌).

خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموێت: (إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ (١٣) الاحقاف) واته‌: به‌‌پاستی ئە‌و که‌سانه‌ی ده‌‌لێن: په‌روه‌ردگارمان (الله) یه‌و پاشان پابه‌ندی ئە‌و ئیمانه‌ ده‌‌بن و پێک و پێک له‌سه‌ر پێگای پاست، ده‌‌رۆشتن و هه‌رگیز به‌‌پاست و چه‌‌پدا لانا‌ده‌ن ئە‌وانه‌ هه‌یج بێم و ترسیکیان له‌سه‌ر نابێت "له‌‌پاشه‌ پۆژدا" و خه‌فه‌تبارو دل‌ زویریش نابن، بۆ دونه‌یاو بۆی په‌‌شیمان نابن.

خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموێت: (إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنتُمْ تُوعَدُونَ (٣٠) فصلت) واته‌: بێ گومان ئە‌و که‌سانه‌ش گو‌تیان: په‌روه‌ردگارمان خوايه‌ پاشان خۆیان راست کردبوویه‌وه‌، واته‌: زۆر به‌ مه‌حکه‌می له‌ سه‌ر یه‌کناسین وه‌ستان و به‌ هه‌یج لایه‌کدا لایان نه‌دا، کاتی مردن، له‌ گو‌پدا له‌ کاتی زیندوو‌بوونه‌وه‌دا فریشته‌ دانه‌به‌ز نه‌ لایان و پێیان ده‌‌لێن: له‌‌پاشه‌ روژتان مه‌‌ترسن و بۆ مال‌ و مندالیشتان - پاش خۆتان - دل‌ زویر مه‌‌بن ئێمه‌ چاو‌دی‌ریان ده‌‌بین موژده‌تان لێ‌ بێت به‌و به‌هه‌شته‌ی به‌‌لێنتان پێ‌ ده‌‌درا له‌ دونه‌یا‌دا، مزگێنی بێت ئە‌م‌پۆ ئە‌که‌ونه‌ خۆشی و شادییه‌وه‌).

خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموێت: (وَلَوْ تَرَىٰ إِذْ يَتَوَفَّى الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَأَذْبَارَهُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ (٥٠) الانفال) واته‌: ئە‌گەر له‌سه‌ره‌ مه‌‌رگدا بێ باوه‌پان ببینی که‌: چۆن فریشته‌کان گیانیان ئە‌کی‌شن ده‌‌بینی له‌‌حاله‌ته‌دا ده‌م و چاو‌و‌پشتیان ده‌‌کو‌تن و پێشیان ده‌‌لێن: ده‌‌سا سزای سووتێنه‌ری دۆزه‌خ بچێ‌ن).

﴿۸۱﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أن أول من ينظر إلى الله تعالى في الجنة
الاضراء ثم الرجال ثم النساء بأعين رؤوسهم كما قال رسول الله ﷺ):
(إنكم سترون ربكم كما ترون القمر ليلة البدر لا تضامون في رؤيته ۲۰۵)
والإيمان بهذا واجب وإنكاره كفر).

واته: بزانه يەكەم كەسێك تەماشای خوا دەكەن لە بەهەشتدا نابیناكانن ئەمجار
پیاوان ئەمجار ئافەرەتان، بەچاوی سەریان، هەروەكو پێغەمبەرى خوا (ﷺ)
فەرمووێتە (إنكم سترون ربكم كما ترون القمر ليلة البدر لا تضامون في رؤيته) باوەپ بوون
بەمە واجبەو ئینکاری كردنى كوفرە.

پاڤە/

لەپێشدا باسى سەلماندى بىنى خوامان كرد، ئەمەش دووپاتكردى ئەوەى پێش
خۆیتى، بەلام ئەم پىزىهەندىيە دانەر باسى كردووە پىويستى بەبەلگەيە.

﴿۸۲﴾ نوسهر ده‌ئیت: (واعلم أنها لم تكن زندقة ولا كفر ولا شكوك ولا بدعة ولا ضلالة ولا حيرة في الدين إلا من الكلام وأهل الكلام والجدل والمراء والخصومة. والعجب وكيف يجترئ الرجل على المراء والخصومة والجدال والله يقول: (مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا (٤) غافر) فعليك بالتسليم والرضى بالآثار والكف والسكوت)

واته: بزانه (زه‌نده‌قه) و کوفر و گومان و بیدعه و گومپایی و دۆشدامان له‌دیندا نه‌بووه ئیلا له (که‌لام) و نه‌هلی که‌لام و ململانی و ده‌مبازی (جدل) و مشت و مپ (میراء) و ناکوکی (الخصومه) وه نه‌بی.

سه‌رسامی له‌وه‌دایه چۆن که‌سێک جورته‌تی مشت و مپ و ناکوکی و جیدال (المراء والخصومه والجدال) ده‌کات له‌کاتی‌کدا خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت (مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا (٤) غافر) جا ئه‌وه‌ی له‌سه‌رت ته‌سلیم بوون و پازی بوون به‌شوینه‌واره‌کان (فه‌رموده‌کان) و وازه‌ینان و بی ده‌نگیه.

پافه/

ئه‌مه له‌پێشدا باسکراو لێی ناگادارکرانه‌وه.

مه‌به‌ست له: (فعليك بالتسليم والرضى بالآثار والكف والسكوت).

پێویسته له‌سه‌رت ته‌سلیمی قسه‌ی خواو قسه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) بیت و وازه‌ینان له‌مشت و مپ و گومانکردن، چونکه تۆ نه‌هیت لێ کراوه له‌وه، به‌لکو سه‌رسامیت زیاد ده‌کات، بۆیه قسه‌کانی خواو پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) وه‌ریگره، به‌وه پازیبه بۆ ئه‌وه‌ی هیدایه‌ت بدرییت و رزگارت ببیت له‌دوودلی و گومان و دلاودلی و له‌سه‌ر چاوپه‌وونی ببیت، چونکه خوای گه‌وره ئه‌م قورتانه‌ی دابه‌زاندوه بۆ پوونکردنه‌وه‌ی مه‌موو شتێک.

﴿۸۲﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بأن الله يعذب الخلق في النار في الأغلال والانكال والسلاسل والنار في أجوافهم وفوقهم وتحتهم وذلك أن الجهمية منهم هشام الفوطي قال: إنما يعذب الله عند النار، ردا على الله ورسوله).

واتە: باوەپ بەوہى خوای گەورە خەلکى سزا دەدات لە ئاگردا، لە کۆت و زنجیرو ئاگر لە ناخیاندا یەو لە سەرەو لە خوارەو یانەو چونکە جەمەییەکان لەوانە (هشام الفوطی) دەئیت: خوای گەورە خەلکى سزا دەدات لە تەنیششت ئاگر، ئەمەش پەدى قەسەى خواو پێغەمبەرە کە یەتەى (ﷺ).

رافە /

مەبەست لە: (والإيمان بأن الله يعذب الخلق في النار في الأغلال والانكال والسلاسل، ونار في أجوافهم وفوقهم وتحتهم).

خوای گەورە ئاگر گپ دەدات بە جەستەى بى باوەپان و جەستەى ئەوان سوتە مەنى نۆزەخە، (وَأُولَئِكَ هُمْ وَقُودُ النَّارِ (۱۰) آل عمران) ئەوان ئەسوتیت و جەستەیان دەسوتیت _ پەنا بە خوا _ (فَالَّذِينَ كَفَرُوا قُطِعَتْ لَهُمْ ثِيَابٌ مِنْ نَارٍ يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُءُوسِهِمْ حَمِيمٌ (۱۹) يُصْهَرُ بِهِ مَا فِي بُطُونِهِمْ وَالْجُلُودُ (۲۰) وَلَهُمْ مَقَامِعٌ مِنْ حَدِيدٍ (۲۱) الحج) واتە: جا ئەوانەى کافرو بى بپوابوون، جلو بەرگو پۆشاکی ئاگریان بۆ بپاوه، بە ئەندازەى قەو بالاى خۆیان ئاوى بە کولیشیان لە سەرەو بە سەرا دەکری (۱۹) هەر بەو ئاوه ناوسکیان و پێستییان ئەتوینریتەو دەبیتە ئاوو دیتە خوارەو، پێستە کەشیان هەموو لە تاو گەرمای ئەو ئاوه دا دەبلۆخى (۲۰) بەر گوردی ئاسنیش دەدرین (۲۱)).

خوای گەورە باسى کردووە کەوا سزا کە تووشى جەستەى بى باوەپان دەبى و ئاگر دەیانسوتیت و گریان تى بەردەبیت، (يُصَبُّ مِنْ فَوْقِ رُءُوسِهِمُ الْحَمِيمُ) هەندى لە کۆمەلى موعتەزىلە هەن دەئین: ئەوان سزا نادرین و بە ئاگر جەستەیان ناسوتیت، بە لکو تەنها

له‌ته‌نیشتی ئاگر سزا ده‌درین و جه‌سته‌یان ناسوتیت، خوای گه‌وره له‌قورئانه‌که‌یدا ده‌فه‌رمویت: ئه‌وان سووته‌مه‌نی ئاگرن و پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌فه‌رمویت: (أول من تسعر بهم النار يوم القيامة: العالم الذي لا يعمل بعلمه، والمتصدق الذي يرأى في صدقته، والجاهد الذي يرأى بجهاده)^{۲۰۶} واته: یه‌که‌م که‌سیک له‌ روژی قیامه‌تدا ئاگریان پی‌ داده‌گیرسیئریت، ئه‌و زانایه‌ی کار به‌ زانست و زانیارییه‌که‌ی خو‌ی ناکات و ئه‌و خیرومه‌نده‌ی (به‌خشنده‌یه‌)ی به‌ به‌خشینه‌که‌ی ریا ده‌کات و ئه‌و مواجهیده‌ی به‌ جیهاده‌که‌ی ریا ده‌کات).

(الأغلال) ماناکه‌ی ئه‌وه‌یه ئه‌وان ده‌ستیان تاکو گه‌ردنیان به‌کۆت و زنجیر ده‌به‌ستریته‌وه _ په‌نا به‌خوا _

(الأنکال) ئامیره‌کانی سزادانه، (إِنَّا أَعْتَدْنَا لِلْكَافِرِينَ سَلَاسِلَ وَأَغْلَالًا وَسَعِيرًا) (۴) الانسان) واته: به‌پاستی ئیمه‌ کۆت و زنجیر _ که‌هه‌ردوو قاچ و پی‌ پی‌ ئه‌به‌ستریته‌وه و هه‌ردوو ده‌ستی به‌گه‌ردنییه‌وه پی‌ جه‌ز ده‌ده‌ری _ له‌گه‌ل ئاگریکی سوتینه‌رو هه‌لگیرساودا ئاماده‌مان کردوو به‌ بی‌ باوه‌ره‌کان).

(إِنَّ لَدَيْنَا أَنْكَالًا وَجَحِيمًا) (۱۲) المزل) واته: به‌پاستی ئیمه‌ سزای دونیاییمان هه‌یه و له‌پاشه‌پوژیشدا کۆت و زنجیری سه‌نگین و ئاگری هه‌لگیرساوی دۆزه‌خمان هه‌یه).

(الأنکال) ئامیره‌کانی سزادانه - په‌نا به‌خوا - زنجیرو کۆت و ئاگره.

مه‌به‌ست له: (والنار في أجوافهم وفوقهم وتحتهم) خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (هَلُمُّ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقِهِمْ غَوَاشٍ وَكَذَلِكَ نَجْزِي الظَّالِمِينَ) (۴۱) الاعراف) واته: پایه‌خیان ئاگره له‌دۆزه‌خدا و لیفه‌ی سه‌ریشیان هه‌لوی ئاگره دیاره گشت سته‌مکاران ئا به‌و شیوه سه‌خته‌یه تۆله ئه‌ده‌ین).

﴿۸۴﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أن صلاة الفريضة خمس صلوات، لا يزداد فيهن ولا ينقص في مواقيتها، وفي السفر ركعتان، إلا المغرب، فمن قال: أكثر من خمس، فقد ابتدع، ومن قال: أقل من خمس، فقد ابتدع، لا يقبل الله شيئاً منها إلا لوقتها إلا أن يكون نسياناً فإنه معذور، يأتي بها إذا ذكرها، أو يكون مسافراً فيجمع بين الصلاتين إن شاء).

واتە: بزانه نويزه فەرزەكان پينج نويزن، لەوانە زياد ناکریت و کەم ناکریتەوہ لەکاتەکانیاندا، لەسەفەردا دوو پکاتە، تەنھا مەغریب نەبێ، جا ھەرکەسیک بلّیت: نويزه کان لەپینج فەرز زیاترە ئەوا بیدەعی کردوہ^{۲۰۷} و ھەرکەسیک بلّیت: نويزه کان لەپینج فەرز کەمترە، ئەوا بیدەعی کردوہ، خۆی گەورە وەری ناکریت ئیلا لە کاتی خۆیدا نەبێ، ئیلا مەگەر کەسیک لەبیری چووبیت ئەوا عوزی ھەیە، کاتی بیری ھاتوہ ئەوا ئەنجامی دەدات، یان موسافیر بیت ئەوہ لە نێوان دوو نويزدا کۆدەکاتەوہ ئەگەر بیهوی).

پافە/

باس و مەسەلەى پینج نويزه کە باسیکی مەزنە، ئەویش دووہم پایەى لەپایەکانى ئیسلام لەپاش شایەتمان، ھەرکەسیک وازی لى بهینى و باوہپی بە واجب بوونی نەبێ ئەوہ کافرە بە یەکدەنگی و ئیجماعی موسلمانان، بەلام ھەرکەسیک وازی لى هینا لەبەر تەمبەلى لەگەل ئەوہى دان بە (واجب)بوونیدا دەنا ئەویش لەسەر پای راست کافرە، زانایان دوو قسەیان لەو بارەوہ ھەیە، بەلگەش لەسەر ئەوہ فەرموودەى پتغەمبەرى خوايە (ﷺ) کە دەفەرمویت: (بين العبد وبين الكفر ترك الصلاة)^{۲۰۸} واتە: نێوان

۲۰۷ / قال الشيخ ربيع : بل كفر وتزندق (عون الباري ببيان ما تضمنه شرح السنة للامام البربهاري : ۲ / ۵۲۷) .

۲۰۸ / أخرجه مسلم (۸۲) .

بەندەكان و كوفر وازەيتانە لە نوێژ هەروەها ئەو فەرموودەيەى: (العهد الذي بيننا وبينهم الصلاة فمن تركها فقد كفر)^{٢٠٩} واتە: ئەو پەيمانەى لە نێوان ئێمە و ئەواندايە نوێژە جا هەركەسى وازى لێهێنا ئەو لەوانە).

ئەمەش پوون و ئاشكرايە، نەيفەرموو: هەركەسى وازى لى بهێنى و باوەپى بەواجب بونى نەبى، بەلكو بەگشتى باسى كردووە و لەچەندى بەلگەدا كە ئێرە شوێنى باس كردنى نيبە.

نوێژەكان لەسەر پێنج نوێژ جێگير بوو لەشەوو پۆژێكدە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) كاتى (معاذى) بۆ يەمەن پەوانە كرد پێى فەرموو: (فَلْيَكُنْ أَوَّلَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ شَهَادَةُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَإِنْ أَجَابُوكَ لَذَلِكَ فَأَعْلَمِهِمْ أَنَّ اللَّهَ افْتَرَضَ عَلَيْهِمْ خَمْسَ صَلَوَاتٍ...) واتە: با يەكەم شتێك بانگى ئەوانى بۆ دەكەيت شایەتیدان بێت بەوێى كە هیچ خودایەك نيبە شایستەى پەرستەن بێت تەنها الله نەبێت، جا ئەگەر وەلامى تۆيان دایەو لەوێدا ئەوا ئاگاداریان بكەرەو كە خواى گەرە پێنج نوێژ لەسەر فەرز كردوون).

ئەم نوێژە لەسەر پێغەمبەر (ﷺ) ئومەتەكەى فەرزكرا لەشەوى ميعراجدا لەسەر ووى ئاسمانەكانەو، ئەمەش بەلگەى لەسەر گرنگى.

یەكەمجار نوێژەكان فەرزكران پەنجا نوێژ بوو لەشەوو پۆژێكدە، ئەمجار پێغەمبەرى خوا (ﷺ) گەراییەو بۆ لای پەروەردگارەكەى داواى سووكکردنى لێكرد تاكو خواى گەرە نوێژەكانى كردە پێنج نوێژ بەكردار و پەنجا نوێژە لەسەر تەرازوو، چونكە چاكە دە بەئەندازەى خۆى زیاد دەكرێت تەنها يەك نوێژ خەبرى دە نوێژى هەيە، ئەویش دەكاتە پەنجا نوێژ بەلام بەكردەو تەنها پێنج نوێژە لەشەوو پۆژێكدە.

٢٠٩ / صحيح : أخرجه الترمذي (٢٦٢١) والنسائي (٤٦٣) وابن ماجه (١٠٧٩) وأحمد (٣٤٦/٥) وصححه الشيخ

الألباني في (صحيح الجامع) (٤١٤٣) .

٢١٠ / متفق عليه : أخرجه البخاري (١٣٣١) ومسلم (١٩) .

ھەركەسى بلىت: نويزە ھەرزەكان لەپىنچ جار زياترە ئەوا (مبتدع) ھە چونكە شتىكى
لەدیندا زیادکردووە لەدیندا نىيەو ئەو كەسەشى بلىت: لەپىنچ نويزە كەمترە، ھەروەكو
چۆن كۆمەللىكى (مبتدع) و گومراكار دەلین سى جارە.

نويزەكان بەپى قورئان و سوننەت و ئىجماعى موسلمانان پىنچ نويزە، خواى
گەرە دەفەرمویت: (أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ
كَانَ مَشْهُودًا (۷۸) الاسراء) واتە: نويزە ھەرزەكان ئەو كاتەى خۆر كەلا دەبى و
لەناوەرەستى ئاسمان لادەدا نويزەكەى (نیوەرۆ و عەسرت) بکە، كاتىكىش تارىكى شەو
داھات، نويزەكەى (شتوان و خەوتنان) ت ئەنجام بدەو نويزەكەى بەیانىشت بەچاكى
ئەنجام بدەو قورئانى زۆرىشى تیدا بخوینە چونكە قورئان خویندنى نويزى سپیدەى
بەیانیان فریشتەكانى شەوو پۆزى تیدا جەم دەبیت).

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بەقسەو كەردارى خۆى پوونى كەردەو، ھەموو نويزەكان
كاتى خۆى ھەيە خواى گەرە دەفەرمویت: (إِنَّ الصَّلَاةَ كَانَتْ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ كِتَابًا مَوْقُوتًا
(۱۰۳) الاسراء) واتە: ھەرزكراو لەسەرتان لەكاتى ديارىكراودا، پىغەمبەرى خوا (ﷺ)
بەكەردارو قسە پوونى كەردەو بۆيە نابى لەكاتى خۆى دەرى بکەن ئىللا لەكاتىكدا
عوزى ھەبى وەكو ئەوەى دەخەوى يان لەبىرى دەچى تاكو لەكاتى خۆى دەردەچى،
جا ئەگەر ھاتەوە يادى يان لەخەو ھەستا ئەوا (واجب) ھە لەسەرى ئەنجامى بدات لەھەر
كاتىكدا بىت، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرمویت: (من نسي صلاة أو نام عنها فليصلها
إذا ذكرها، لا كفارة لها إلا ذلك)^{۳۱۱} واتە: ھەركەسىك نويزىكى لەبىر چوو يان خەوتبوو
ئەوا بە ئەنجامى بدات ئەگەر ھاتەوە يادى، ھىچ كەفارەتىكى نىيە ئىللا ئەوە نەبیت).

بەلام ھەر كەسى بەقەسدى نوپۇزەكانى لەكاتى خۆى نەكات، ئەوا نوپۇزەكەى دروست نىيە ھەرچەندە بىكاتهو، چونكە ئەو نوپۇزەى نەكردوۋە خواى گەرە فەرمانى پى كىردو، بەلكو نوپۇزىكى كىردو بەپى ئارەزوۋى خۆى، جا ئەگەر بەقەسدى نوپۇزەكەى لەكاتى خۆى دەر كىردو نەيكىرد ئەوا نوپۇزەكەى لى وەرناگىرى ھەرچەندە بىكات، بۇيە پىويستە لەسەرى تەوبە بكات و بگەرپتەو بۇلاى خوا پارىزگارى لەنوپۇزەكانى بكات.

ژمارەى پكاتەكان پىغەمبەرى خوا (ﷺ) پوونى كىردوۋنەتەو، نوپۇزى بەيانى دوو پكاتەو مەغرىب سى پكاتە، چونكە وىترى پۇزە و نىوہ پۇ چوار ركاتەو عەسر چوار ركاتەو عىشا چوار ركاتە.

لەسەفەردا نوپۇزە چوار پكاتىيەكان دەبنە دوو پكات، نىوہ پۇو عەسر و عىشا ھەرۋەكو لەسوننەتى سابت و جىگىرى پىغەمبەرى خوادا (ﷺ) ھاتوہو لەقورئانىشدا ھاتوہ: (وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ) النساء/۱۰۱ واتە: كاتى بەسەفەر چوون بەولاتدا ئەوہ لەحالى وادا ھىچ گوناھىكتان لەسەر نابى كەنوپۇزە چوار پكاتىيەكان كورت بكنەوہ).

بەلام نوپۇزى بەيانى ھەرۋەكو خۆى لەسەر دوو پكاتەكە دەمىنپتەو، بەلام مەغرىب كورت ناكىتەو چونكە وىترى پۇزە، ئەگەر كورت بكىتەو دەبىتە (شفع)، ئا بەم شىۋەيە فەرمودەكان دەر بارەى ئەم نوپۇزە ھاتوون، بۇيە دروست نىيە ھىچ كەسك بە وىستى خۆى زىادو كەمى بكات، يان لەكاتەكەى خۆى دەرى بكات.

﴿۸۵﴾ نوسەر دەئیت: (والزكاة من الذهب والفضة والتمر والحبوب والدواب على ما قال رسول الله ﷺ) فَإِنْ قَسَمَهَا فَجَائِزٌ وَإِنْ دَفَعَهَا إِلَى الْإِمَامِ فَجَائِزٌ،
والله أعلم).

واتە: زەكاتدان لە ئالتون و زیو و خورماو دانەوێڵەو و لاخدا ھەروەکو پێغەمبەرى خوا
(ﷺ) ھەرمویەتى، جا ئەگەر خۆى دابەشى بکات ئەوا دروستەو ئەگەر بیداتە
پێشەوای ئیمانداران ئەوا دروستە، خۆى گەورە زاناترو شارەزاترە.
پاڤە:

پایەى سى یەم لە پایەکانى ئىسلام بریتىيە لە: زەكات، ئەویش ھاوپی نوێژە
لە نۆزبەى ئایەتەکانى قورئاندا.

زەكات ھەقیكى ئاشکراو دیارە لە سامانى دەوڵە مەندەکانەو ھە بۆ ھەژاران.

ئەو سەرھوت و سامانەى زەكاتى تیدا واجبە چوار جۆرە:—

جۆرى یەكەم: دوو نەقەدەكەى، ئالتون و زیو و ئەو ھى جیگەى ئەوان دەگریتەو
و ھەكو پارە.

جۆرى دووھەم: وەلاخ، ئەویش وشترو مانگاو مەپە.

جۆرى سى یەم: ئەو ھى لە زەوپیەو ھەردەچى لە دانەوێڵەو بەروبووم.

جۆرى چوارەم: کالای بازەگانی، ئەویش بریتىيە لەو کالاکە لوپەلانەى
دەفروشریت و دەکپریت.

ئەمە سەرۆت و سامانى زەكاته پێویسته زەكاتی ئی دەرکری، بەلام لەجگە لەم چوار جۆره سامانه ئەوا ئەگەر مەژۆ بیهوی و ویستی ئی بیئت صەدەقەى ئی بدات و لیتی بیهخشی ئەوا دەگەریتەوه بۆ خۆی، دەرگای صەدەقەو بەخشین فراوانە.

مەبەست لە: (فإن قسمها فحائز وإن دفعها إلى الإمام فحائز).

واجبە لەسەری زەكات دەرکات، بەبەلگەى ئەو ئایەتە: (وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ البقرة / ۴۳) آتوا: واتە: بپێدەن، بۆیە واجبە لەسەر خاوەن سامان ئەو زەكاته بدات، ئەویش بەر پرسیارە لیتی، بەلام ئەگەر پێشەواى مۆسڵمانان داواى ئی کرد بۆ ئەوێ بیخاتە ئەستۆى خۆى ئەوا واجبە لەسەری بەوی بدات، چونکە گوێپایەلێ کردنى واجبە، لە ئەستۆى خاوەن سامان نامینى، چونکە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) (جایی) باج سینهکانى دەنارد بۆ وەرگرتنى زەكات لەخاوەنەکانیان و دابەشى دەکرد بەو کەسانەى شایستەى زەكاتن، دەسەڵتدارەکان لەپاش پێغەمبەرى خوا (ﷺ) بەکارهەکەى ئەو هەڵدەستن بەلام ئەگەر داواى نەكات ئەوا بەرپرسیارى سامانە کە خاوەنەکەیتى.

﴿٨٦﴾ نوسهر ده‌لیت: (واعلم أن أول الإسلام شهادة أن لا اله الا الله وأن محمدا عبده ورسوله).

واته: بزانه یه‌که‌م پایه‌ی ئەم ئیسلامه شایه‌تی دانه که هیچ خوایه‌ک نییه شایسته‌ی په‌رستن بی‌ت ته‌ن‌ها (الله) نه‌بی، (محمد) یش (ﷺ) به‌نده‌و نێردراوی ئەوه.

پاڤه/

بزانه ئە‌ی برای موسلمان، ئە‌ی قوتابی زانست و زانیاری واته: بزانه‌و پوون بی‌ته‌وه لیت که‌وا یه‌که‌م پایه‌ی ئەم ئیسلامه بریتییه له‌شایه‌تی دان به‌وه‌ی هیچ خوایه‌ک نییه شایسته‌ی په‌رستن بی‌ت ته‌ن‌ها (الله) نه‌بی و (محمد) یش (ﷺ) پی‌غه‌مبه‌ری ئە‌وه، ئە‌م دوو شایه‌تییه یه‌که‌م پایه‌یه له‌پایه‌کانی ئیسلام، هه‌روه‌کو له‌فه‌رمووده‌که‌ی (جبریل) دا هاتوه کاتی‌ پرسیاری کرد له‌پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمووی: (الإسلام أن تشهد أن لا إله إلا الله وأن محمدا رسول الله، وتقيم الصلاة، وتؤتي الزكاة، وتصوم رمضان، وتحج البيت إن استطعت إليه سبيلاً)^{٢١٢} واته: ئیسلام ئە‌وه‌یه شایه‌تی بده‌یت که‌وا جگه‌ له (الله) هیچ خوایه‌کی تر نییه شایه‌نی په‌رستن بی‌ت و (محمد) یش (ﷺ) نێردراوی خوایه‌و نوێژه‌کانت به‌ رێ‌ک و پێ‌کی ئە‌نجام بده‌یت و زه‌کاتی ماله‌که‌ت بده‌یت و رۆژووی مانگی رهمه‌زان بگری‌ت و حه‌جی مالی خوا بکه‌یت ئە‌گه‌ر توانات هه‌بوو.

جا هه‌ردوو شایه‌تی دانه‌که یه‌که‌م شته بانگه‌وازی خه‌لکی بۆ ده‌کری، پی‌غه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمووی: (أُمِرْتُ أَنْ أَقَاتِلَ النَّاسَ حَتَّى يَقُولُوا: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ فَإِذَا قَالُوا عَصَمُوا مِنِّي دِمَاءَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ إِلَّا بِحَقِّ الْإِسْلَامِ وَحَسَابُهُمْ عَلَى اللَّهِ)^{٢١٣} واته: فه‌رمانم پێ‌کراوه کوشتار له‌ گه‌ل خه‌لکیدا بکه‌م تا‌کو شایه‌تی ده‌ده‌ن هیچ خوایه‌ک نییه شایسته‌ی په‌رستن بی‌ت

٢١٢ / صحیح : سبق تخريجه .

٢١٣ / رواه البخاری (٢٥) ومسلم (٢٢) .

تەنھا (اللہ) نہ بیت، جا ئەگەر ئەو ھەيان گوت ئەوا چیتەر خوین و سەر ھەت و سامانیان پارێزراو دەبیت ئیلا بە ھەقی ئیسلام نہ بیت و ھیسابیان لەسەر خودایە).

کاتى (معاذى) پەوانەى یەمەن کرد پىی فەرموو: (إِنَّكَ تَأْتِي قَوْمًا مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ فَلْيَكُنْ أَوَّلَ مَا تَدْعُوهُمْ إِلَيْهِ: شَهَادَةٌ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ)^{۲۱۴} جا ئەمە یەكەم شتە خەلكى بۆ بانگ دەكریت، چونكە ئەو دەركای چوونە ژوورە ھەى دینی ئیسلامە.

بەلام ھەركەسى بایەخى بە یەكتاپەرستى نەدا - ھەروەكو خاوەن بانگەوازو بەرنامە بانگەوازییەكانى ئەم سەردەمە كە بایەخى پێندانەن - ئەمە جیاوازە لەگەڵ ئەم بنەما مەزنەدا، مەبەست لە دوو شایەتى دانەكە تەنھا و تەنى بەزار نییە، بەلام مەبەست لە وتنیتى لەگەڵ زانینى ماناكەى و كار كردن بە ناوھەركەكەى، بەلام ھەركەسى شایەتى دا كە (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ) ئەوا لى وەر دەگیرى، جا ئەگەر بەردەوام بوو لەسەرى ئەوا موسلمانە، ئەگەر شتێكى لى دەركەوت ببیتە مایەى ھەلۆھەشاندنە ھەى ئەوا كەسێكى ھەلگەراو ھەى (مۆرد)ە.

مانای شایەتى (لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ): باوەرپت بى بە دڵت و بە زمانت بیلێتى و دانى پێدا بنییت كەوا ھىچ كەسێك شایستەى پەرستەن نییە تەنھا (اللہ) نہ بى، ھەر پەرستراویك جگە لە ئەو پووجەلە (باطل) ھەو پەرستنیشى پووجەلە (باطل)ە، خواى گەر ھە دەفەر مویت: (ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْحَقُّ وَأَنَّ مَا يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ هُوَ الْبَاطِلُ وَأَنَّ اللَّهَ هُوَ الْعَلِيُّ الْكَبِيرُ) (الحج ۶۲) واتە: لەبەر ئەو ھەى چونكە تەنھا ھەر خۆى راست و ھەقە، ھەر ئاین و پەرستنى ئەو ھەقە ھەر شتێ بى پڕوایان لە باتى ئەو ھاواری بۆ ئەبەن و ئەى پەرستەن، بتەكان و ھەر شتێكى تر ئەو باتلە پووجەلەو لەناھەق بەدەر نییە ھەر ئەو خواى ھە بەلادەستى گەرە، نە لەو بلندتر ھەى و نە لەویش گەرەتر.

مانای شایه‌تی دانی (محمد رسول الله): دان به‌وه‌دا بنییت به‌ناشکراو نه‌ینی که‌وا (محمد) (ﷺ) نیردرای خودایه، به‌لام نه‌گر که‌سیک به‌زاری گووتی و له‌ناخیدا باوه‌پی به‌په‌یامه‌که‌ی نییه‌ ئه‌وه‌ دوپوه‌وه (منافق)ه، خوای که‌روه ده‌فه‌رمویت: (إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ كَاذِبُونَ) (۱) المنافقون) واته: کاتی دوپوه‌وه‌کان هاتن بۆ لات ئه‌ی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) ئه‌لین: شایه‌تی ئه‌ده‌ین که‌ به‌ راستی تو په‌یامبه‌ری خوایت، له‌ حالیکدا خوا خوی ئه‌زانی که‌ تو په‌یامبه‌ری ئه‌ویت و خوا که‌واهی ئه‌دات که‌ ئه‌و دوپوه‌وانه‌ درۆ ده‌که‌ن که‌ ئه‌لین تو په‌یامبه‌ری خوایت).

ده‌فه‌رمویت: (يَقُولُونَ بِأَفْوَهِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ) (۱۶۷) آل عمران) واته: ئه‌وه‌ی به‌زار ده‌یلین غه‌یری ئه‌وه‌یه‌ له‌ دلایندایه‌).

جا پوخته‌ی مانای شایه‌تی دان به‌وه‌ی که‌ (محمد رسول الله)یه‌ بریتییه‌ له‌:

۱. (طاعته فيما أمر): گوێپایه‌لی کردنی له‌وه‌ی فه‌رمانی پێ کردوه‌وه‌.
 ۲. (وتصديقه فيما أخرج): باوه‌ر هینان و به‌راست زانینی ئه‌و هه‌والانه‌ی گووتویه‌تی.
 ۳. (واجتناب ما نهی عنه وزجر): دوورکه‌وتنه‌وه‌ له‌وه‌ی نه‌هی لی کردوه‌وه‌ زه‌جری کردوه‌وه‌.
 ۴. (وأن لا يُعبد إلا بما شرع): هه‌رگیز خوای که‌وره‌ نه‌په‌رسترت ئیلا به‌و شیوه‌ نه‌بی له‌ (شه‌رع)دا دایناوه‌.
- طاعته فيما أمر:

جا نه‌گر پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمانی کرد به‌فه‌رمانیک ئه‌وا جی به‌جی ده‌که‌یت: (وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ

وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا (۳۶) الاحزاب) واتە: بۆ ھىچ پیاوۇژنىكى
 بېروادار نىيە كاتى خواو پەيامبەرەكەى بېرىارى كارىكىاندا سەرپشكرانىان بۆ ھەبى لە
 كارەكەياندا ھەركەسىك سەرپىچى بكات لە فەرمانى خواو پەيامبەرەكەى بەو شىۋەيە
 كە جگە لە بېرىارەكانى ئەوان كارىكى دى ھەلبىزىرى بۆ خۆى ئەو ھەبى گومان گومرا
 بوو ھەبى گومرا بوونىكى ئاشكرا).

تصديقه فيما أخبر:

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) باسى چەند شتىكى كردوو ھەبى كاروبارى غەبىيى ئايندەو
 رابوردوو، جا دەبى باو ھەبى قسانەى بىكرىت كەگوتويەتى و ئەویش ھەبى خۆيەو
 قسە ناكات: (إِنَّ هُوَ إِلَّا وَحْيِي يُوحَى) (۴) النجم).

جا ھەوالەكانى راست و دروست و دلىيان، ھىچ گومانىكى تىكەل نابى ئەگەر
 فەرمودەكە (صحيح) بىت لە ئەو ھەبى.

واجتناب ما نهي عنه وزجر:

دووركەوتنەو ھەبى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) نەھى لى كردوو ھەبى بەبەلگەى
 ئەو ئايەتەى دەفەرمويت: (وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ
 اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ) (۷) الحشر) واتە: ھەرچى پەيامبەر پى دى دان وەرى بگرن، واتە:—
 بەچى فەرمانى پى كردن بىكەن چ لەم دەستكەوتەدا و چ لە ھەر شتىكى تردا
 جىبەجى بگەن. رىيشى لە ھەر شتى لى گرتن، ئىو ھەبى دەستى لى ھەلگرن و خوتان
 لە خەشم و غەزەبى خوا بپارىزن بە جىبەجىكردنى فەرمانەكانى وازەينان لە
 قەدەغەكراو ھەبى بە راستى خوا سەخت تۆلەيە قىن و پقى لە ھەركەسىك گرت
 رزگارى نابى).

وَأَنْ لَا يُعْبَدَ اللَّهُ إِلَّا بِمَا شَرَعَ:

ئەو شەرعى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دایناوہ ئەویش لەخوداوہ گەیانددوویەتى
ئەمیش نەفى بیدعە و شتە تازە و خورافاتەکان دەکات کە پېغەمبەرى خوا (ﷺ)
فەرمانى پى ئەکردووە، پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرمویت: (من عمل عملا ليس علي
أمرنا فهو رد). ھەرودھا دەفەرمویت: (من أحدث في أمرنا هذا ما ليس منه فهو رد). لە
جیگایەکی تردا دەفەرمویت: (وإياكم ومحدثات الأمور). دەفەرمویت: (عليكم بسنتي وسنة
الخلفاء الراشدين المهديين من بعدي تمسكوا بها وعضوا عليها بالنواجذ وإياكم ومحدثات الأمور،
فإن كل محدثة بدعة وكل بدعة ضلالة)^{۲۱۵}.

جا ھەر پەرستنیك پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لەشەرعدا داینەنابى ئەوا پەرستنیكى
(باطل)ە، ھیچ پاداشتیکى تیدا نییە بەلکو تاوانى تیدایە، چونکە بیدعەى و بیدعەیش
خاوەنەکەى لەخوا دوور دەکاتەوہ و لەخوا نزیکى ناکاتەوہ.

مەبەست لە: (واعلم أن أول الإسلام شهادة أن لا إله إلا الله وأن محمدا عبده ورسوله)
ئەمە پوکنى یەکەمە، ئەویش دەرگای چوونە ژوورەوہیە، ئەمجار لەپاش ئەوہ نوێژ
دیت، ئەمجار لەپاش ئەو زەکات دیت و ئەمجار پۆژووی مانگی پەمەزان و ئەمجار حەج
کردنى مالى خوا، ئەمجار ئەودوای شەریعەتەکانى تری ئەم دینە، ھەموو ئەوانە
شوێنکەوتە و تابەى ھەردوو شایەتى دانەکەن: (شهادة ان لا اله الا الله وأن محمد رسول
الله).

﴿۸۷﴾ نوسەر دەئیت: (وَأَنْ مَا قَالَ اللَّهُ كَمَا قَالَ وَلَا خَلْفَ لِمَا قَالَ وَهُوَ عِنْدَ مَا قَالَ).

ئەوھى خوا فەرموویەتى ھەر ئەوھى كە ئەو فەرموویەتى و ھەر بەئینىكى دابیت جى بەجى دەكات و دەبیاتە سەر).

پاڤە:

مەبەست لە: (وَأَنْ مَا قَالَ اللَّهُ كَمَا قَالَ وَلَا خَلْفَ لِمَا قَالَ وَهُوَ عِنْدَ مَا قَالَ).

خوای گەر ھەر قسەى كى فەرموو ئەو ھەر قسەى كى ئەو ھىچ گومانىكى تىكەل نابیت خوای گەر دەفەرمویت: (وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ حَدِيثًا) (۸۷) النساء) واتە: جاكى لە خوا قسە و گوشتارى راسترە؟!).

دەفەرمویت: (وَمَنْ أَصْدَقُ مِنَ اللَّهِ قِيلًا) (۱۲۲) النساء) واتە: ھىچ كەسىك لە خوا راستگوتر نىيە و ئەگەر خوای گەر بەئینىك بدات ئەو لى پەشیمان نابیتەو).

دەفەرمویت: (وَعَدَ اللَّهُ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ) الروم / ۶) واتە: بەئینى خواى ھەرگىزىش خوا پىچەوانەى بەئینى خۆى ناكە).

جا ئەگەر بەئینى دا ئەو لە بەئینەى پەشیمان نابیتەو ئەگەر ھەرپەشەى دا ئەو پەنگە لى خوش نەبى جا جىاوازی ھەى لە نىوان بەئین و ھەرپەشەدا، بەئین: ھەرگىز لى پەشیمان نابیتەو. بەلام ھەرپەشە: ئەو خوای گەر ھەرپەنگە بىورى و ببەخشى و پەنگە ھەرپەشەى جى بەجى نەكات ئەویش لە پەحمەت و بەزەى و فەزلى خۆیەتى.

﴿۸۸﴾ نوسەر ده‌لئیت: (والإيمان بالشرائع كلها) واته: باوهرپوون به‌هه‌موو
شهریعه‌ته‌کان.

رافه:

پتویسته باوه‌پ به‌هه‌موو شهریعه‌ته‌کان بکریت که خوای گه‌وره دایبه‌زاندووه‌ته
سه‌ر هه‌موو پیغه‌مبه‌رانی، به‌ شیوه‌یه‌کی کورتی له‌ کورته‌و خولاسه‌دا، به‌ دریزی له
کاتی دریزی باسه‌که‌دا.

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (قُولُوا آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ إِلَىٰ إِبْرَاهِيمَ وَإِسْمَاعِيلَ
وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَمَا أُوتِيَ النَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ
أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ) (البقرة) ۱۳۶ واته: ئە‌ی بپواداران بڵێن: ئێمه‌ باوه‌پ‌مان
به‌خواو به‌و (قورئانه‌) ی بۆمان دابه‌زیوه‌ هه‌یه‌و به‌و به‌رنامه‌یه‌ که‌ بۆ (ئێبراهیم و
ئیسماعیل و ئیسحاق و یه‌عقوب و نه‌وه‌کانیان) نێردراوه‌و به‌و کتێبه‌ش که‌ به‌ موسا و
عیسا دراوه‌و به‌و په‌یامه‌ش به‌هه‌موو په‌یامبه‌رانی تر دراوه‌ له‌لایه‌ن په‌روه‌ردگاریانه‌وه
هیچ‌فه‌رق و جیاوازییه‌کی‌ش ناخه‌ینه‌ نێوان هیچ‌ کامێکیانه‌وه، به‌ته‌نیایش ملکه‌چی
فه‌رمانه‌کانی ئه‌وین).

هه‌روه‌ها خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (قُلْ آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنْزِلَ عَلَيْنَا وَمَا أُنْزِلَ عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ
وَإِسْمَاعِيلَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ وَالْأَسْبَاطِ وَمَا أُوتِيَ مُوسَىٰ وَعِيسَىٰ وَالنَّبِيُّونَ مِنْ رَبِّهِمْ لَا نُفَرِّقُ بَيْنَ
أَحَدٍ مِنْهُمْ وَنَحْنُ لَهُ مُسْلِمُونَ) (آل عمران) ۸۴ واته: بڵێ: خو‌م و گه‌له‌که‌م باوه‌پ‌مان
هه‌یناوه‌ به‌و قورئانه‌ به‌و په‌رانه‌ش که‌ بۆ ئێبراهیم و ئیسماعیل و ئیسحاق و یه‌عقوب و
نه‌وه‌کانی ئه‌و هاتبوو باوه‌پ‌شمان به‌و ته‌ورات و ئینجیله‌ که‌ بۆ موسا و عیسا هاتووه‌و
به‌گشت په‌یامبه‌رانی تر هه‌یه‌ له‌ به‌ارمبه‌ر هیچ‌ که‌ سی‌کی‌شیاندا جیاوازییمان نییه‌و

بېرومان بە ھەمويان ھەيە تەنھاو تەنھا ملکەچ و گوڤراپەلى ئەوين و سەرپىچى لە ھىچ
بېيارىكى ناکەين).

جا ئىمە باوھ پ بە ھەموو شەرىعە تەکانى خواى گەورە دەکەين، باوھ پ دەکەين
بەوھى خواى گەورە بۆ ھەموو کاتىك شەرىك دادەنا ئەمجار بە شەرىعە تىكى تر
نەسخى دەکاتەو بەگونجى لە گەل ئەوانەى پاش ئەوان دىن، کاتى (محمد) (ﷺ)
پەوانە کرا شەرىعە تىكى چەسپىو و دامەزراوى ھىنا تاكو پۆزى قىامەت و نەسخ
نابىتەو ھەرگىز ناگۆرپىت و دەگونجى بۆ ھەموو کات و شوئىنىك.

﴿۸۹﴾ نوسهر ده‌لیت: (واعلم أن الشراء والبيع حلال إذا بيع في أسواق المسلمين على حكم الكتاب والسنة من غير أن يدخله تغریر أو ظلم أو غدر أو خلاف للقرآن أو خلاف للعلم).

واته: بزانه کپین و فروشتن حه‌لاله نه‌گه‌ر له‌بازاپی موسلماناندا فروشرا له‌سه‌ر حوکمی قورئان و سوننه‌ت، به‌بیّ خه‌له‌تاندن و سته‌م و غه‌دری تیکه‌ل بیّت یان جیاواز بیّت له‌گه‌ل قورئاندا یان جیاواز بیّت له‌گه‌ل عیلما.

پافه /

باوه‌پمان وایه کپین و فروشتن حه‌لاله، (وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا) البقرة (۲۷۵) واته: خوی گه‌وره کپین و فروشتنی ری‌داوه و سوود خوریشی حه‌رام و یاسا‌گه‌ردوه.

خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ وَلَا تَقْتُلُوا أَنْفُسَكُمْ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا) (۲۹) النساء واته: نه‌ی نه‌وانه‌ی باوه‌پتان هی‌ناوه! مال و سامانی یه‌کتری له‌خوت و خوپایی مه‌خون مه‌گه‌ر له‌پیگه‌ی سه‌داو بازرگانی و په‌زامه‌ندی نیو خوتانه‌وه بی‌ت و خوتان مه‌کوئن چونکه به‌پاستی خوا ده‌رباره‌ی هه‌مووتان دلوفان و میهره‌بانه).

هه‌روه‌ها خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نُودِيَ لِلصَّلَاةِ مِنْ يَوْمِ الْجُمُعَةِ فَاسْعَوْا إِلَىٰ ذِكْرِ اللَّهِ وَذَرُوا الْبَيْعَ ذَلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ) (۹) فَإِذَا قُضِيَتِ الصَّلَاةُ فَانْتَشِرُوا فِي الْأَرْضِ وَابْتَغُوا مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَاذْكُرُوا اللَّهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (۱۰) الجمعة واته: نه‌ی نه‌وانه‌ی باوه‌پتان هی‌ناوه! کاتی روژی هه‌ینی بانگه‌را بو نویت جا نیوه به‌په‌له‌ بچن به‌ده‌م زیکی خواوه‌و واز له‌هه‌موو کپین و فروشتنیک بی‌تن نه‌و خو ناماده‌ کردنه‌ بو‌ی چاکتره‌ بوتان واته: نه‌بیته‌ هو‌ی ره‌زامه‌ندی خوا له‌دونیوا قیامه‌ت

نه‌گه‌ر بزائن و ده‌رکی راستی بکه‌ن (۹) جا که نویژه که ته‌واو بوو، بلاو بینه‌وه به‌پوی زه‌ویدا و داوای پزق و پوزی و به‌هره‌ی خوا بکه‌ن و هه‌ولی پوزی بده‌ن و یادی خوا زور بکه‌ن به‌و نومیده به‌ختیارو سه‌رفراز بن (۱۰).

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (يُسَبِّحُ لَهُ فِيهَا بِالْغُدُوِّ وَالْآصَالِ (۳۶) رِجَالٌ لَا تُلْهِيهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ) النور/ (۳۷) واته: نویژو ستایش و ته‌سبیحاتی پاکی نه‌و ده‌که‌ن (۳۶) پی‌اوانیک بازرگانی و کرپین و فروش له‌یادی خواو له‌به‌ریاکردنی نویژو به‌خشینی زه‌کات غافلپان ناکا (۳۷).

(لا تلهيهم):

نه‌یفه‌رموو نافروشن و بازرگانی ناکه‌ن به‌لکو فه‌رموی: بازرگانیه‌کانیان له‌زیکری خوای گه‌وره غافلپان ناکات، به‌لکو ئاماده‌ی مزگه‌وته‌کان ده‌بن و نویژ له‌گه‌ل جه‌ماعه‌تا ده‌که‌ن و نه‌مجار ده‌پون بۆلای کرپین و فروشتنه‌که‌یان، کرپین و فروشتن یه‌کیکه له‌پاکترین که‌سابه‌ته‌کان نه‌گه‌ر دور بوو له‌ساخته و خه‌له‌تاندن و فروشتنی شتی حه‌رام و مامه‌له‌کردن به‌حهرام و پرییا، جا نه‌گه‌ر کرپین و فروشتن دور بوو له‌خرابه‌کان نه‌وا له‌پاکترین که‌سابه‌ته.

مه‌به‌ست له: (إذا بيع في أسواق المسلمين).

نه‌وه‌ی ده‌هینریتته بازاری موسلمانان نه‌وا پرسپار له‌باره‌یه‌وه مه‌که، چونکه نه‌صل نه‌وه‌یه حه‌لاله ئیلا مه‌گه‌ر به‌دنیاییه‌وه بزانی حه‌رامه.

مه‌به‌ست له: (على حكم الكتاب والسنة).

به‌وه‌ی مه‌رجه ئاشکراکانی فروشتنی تیدا بیت، جا نه‌گه‌ر حه‌وت مه‌رجه زانراوه‌کی تیدا بوو نه‌وا فروشتنیکی دروسته، نه‌وه‌ی نه‌فروشری حه‌لاله، نه‌صلی بازاری موسلمانان له‌سه‌ر نه‌وه به‌نده.

مه‌به‌ست له: (من غیر أن یدخله تغیرر أو ظلم أو غدر).

به‌لام نه‌گەر فروشتنه‌که خه‌له‌تاندن و نه‌زانین و نادیارو سه‌ره‌رویی تیکه‌ل بوو نه‌وا نه‌و کاته ده‌بیته حه‌رام چونکه نه‌و کاته ده‌بیته قومار، یان ده‌بیته خه‌له‌تاندن، به‌وه‌ی شتیک ئاشکرا بکات وه‌کو حه‌قیقه‌ته‌که‌ی نه‌بی، وه‌کو نه‌وه‌ی که‌ره‌سته‌که به‌شیوه‌یه‌ک ده‌ریخات له‌سه‌ر حه‌قیقه‌ته‌که‌ی خوی نه‌بی نه‌مه‌ش پئی ده‌لین (تدلیس) نه‌ویش بریتییه له: ده‌رخستنی کالایه‌ک به‌شیوه‌یه‌ک نه‌و که‌سه‌ی ده‌بینی سه‌رسام ده‌بی و له‌ناخیشدا جیاوازی نه‌وه‌یه.

مه‌به‌ست له: (أو ظلم).

به‌وه‌ی به‌زۆر له‌خواوه‌نه‌که‌ی بیکری، به‌لکو فروشتن ده‌بی به‌په‌زامه‌ندی بیته، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌فه‌رمویت: (إنما البيع عن تراض)^{۲۱۶} خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُم بَيْنَكُم بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ) (۲۹ النساء) واته: نه‌ی نه‌وانه‌ی باوه‌پتان هیناوه! مال و سامانی یه‌کتری له‌خوت و خۆپایی مه‌خۆن مه‌گەر له‌پینگه‌ی سه‌داو بازرگانی و په‌زامه‌ندی نیتو خۆتانه‌وه بیته).

جا یه‌کی له‌مه‌رجه‌کانی فروشتن بریتییه له‌پازی بوونی فروشیار، ده‌بی له‌پاش ویست و هه‌لبێژاردنی خوی بیته و به‌زۆر نه‌بی، چونکه ناچار کردنی سته‌مه، ئیلا مه‌گەر ناچار کردنه‌که‌ی له‌سه‌ر حه‌ق بیته وه‌کو نه‌وه‌ی قه‌رزنی له‌سه‌ر بیته و پازی نییه به‌دانه‌وه‌ی قه‌رزکه له‌م کاته‌دا دادوهر به‌شداری ده‌کات و مال‌ه‌که‌ی ده‌فروشیته و قه‌رزه‌کانی پی ده‌داته‌وه هه‌رچه‌نده پازیش نه‌بی به‌وه، چونکه نه‌م زۆر لی کردنه حه‌قه، بۆیه ده‌لین: (لا یصح یبع المکره إلا بالحق) واته: فروشتنی زۆر لیکراو دروست نییه ئیلا مه‌گەر به‌حقه نه‌بیته.

۲۱۶ / صحیح: أخرجه ابن ماجه (۲۱۸۵) وصححه الشيخ الألباني في (مصحح الجامع) (۲۲۲۳).

﴿٩٠﴾ نوسەر دەئىت: (واعلم - رحمك الله - أنه ينبغي للعبد أن تصحبه الشفقة أبدا ما صحب الدنيا لأنه لا يدري على ما يموت وبما يختم له وعلام يلقى الله عز و جل وإن عمل كل عمل من الخير).

واتە: بزانه_پەحمەتى خوات لى بى_كەوا پىۋىستە ھەردەم بەزەيى و دلنەرمى ھاورپى بەندە بىت تاكو لەدونيادايە، چونكە نازانىت لەسەر چى دەمرىت، بەچى كۆتايى بەژيانى دىت، لەسەر چى شتىك دەگاتە خواكەى خۆى، ھەرچەندە ھەموو كاريكى باش ئەنجام بدات.

﴿۹۱﴾ نوسەر دەئیت: (وينبغي للرجل السرف على نفسه ألا يقطع رجاءه من الله تعالى عند الموت ويحسن ظنه بالله ويخاف ذنوبه فإن رحمه الله فبفضل وإن عذبه فبذنب).

واتە: پێویستە لەسەر کەسی زیادەپەرە و رجاو تکا لەخواکەى خۆى نەبڕیت لەکاتى مردندا، گومانى باش بەخواکەى ببات، ترسى ئاکامى تاوانەکەى هەبى، جا ئەگەر خوای گەورە پەحمى پى کرد ئەو بەفەزلى خواپەو ئەگەر سزای بدات ئەو لەسەر تاوانەکانى خۆیتى.

پاڤە/

ئەم مەسەلەى مەسەلەى مەزنە ئەویش: ئیماندار دەبى لەنیوان ترس و تکادا کۆ بکاتەو لەکارەکانیدا لە نیوان ترسو پچادا پى دەکات، نابیت تەنها بترسیت و بى ئومید بیت لەپەحمەتى خوا، خوای گەورە دەفەرمویت: (إِنَّهُ لَا يَيْئَسُ مِنْ رَوْحِ اللَّهِ إِلَّا نَفْسُ الْكَافِرُونَ (۸۷) يوسف) واتە: چونکە مەگەر هەر خوانەناس و بى باوەپان لەپەحم و میهرەبانى خوا بى هیواو نا ئومید بن.

خوای گەورە دەفەرمویت: (قَالَ وَمَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهِ إِلَّا الضَّالُّونَ (۵۶) الحجر) واتە: ئیبراهیم وتى: دەبى کى لە میهرەبانى پەرورەدگارى خۆى نا ئومید بى، بەدەر لەرى لادەرەکان؟.

خوای گەورە دەفەرمویت: (قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنْفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ (۵۳) الزمر) واتە: ئەى موحەممەد (ﷺ) لە منەو بلى: ئەى بەندەکانى من! ئەى ئەوانەى ستم و زیادە رویتان لە خۆتان کردووە! ئێو لە رەحمەت و میهرەبانى خوا بى ئومید مەبن.

نابیت ترسیکی زیاد له‌هه‌د له‌دلیدا ببیئت، ببیته هوی ئه‌وه‌ی بی ئومیدی بکات له‌په‌حه‌متی خوا، ئه‌و ترسه ترسیکی خراپه‌و نه‌ویستراوه، هه‌روه‌ها ده‌بی پچای خوای هه‌بی، به‌لام په‌جاکه‌ی وای لی نه‌کات ته‌ئیمینی بکات له‌مه‌کری خوا، به‌لکو ده‌بی بترسی له‌مه‌کری خوا، مه‌کری خوا مه‌کریکه‌ لایه‌قی که‌مالی خۆیه‌تی، وه‌کو مه‌کری دروستکراوه‌کانی نییه، چونکه مه‌کر له‌زماندا بریتییه له‌گه‌یاندنی ئازار بۆ که‌سیکی تر به‌ نه‌ئینی، به‌شیوه‌یه‌ک هه‌ستی پی ناکات جا نه‌گه‌ر ئه‌مه به‌حق بیئت ئه‌وا دادپه‌روه‌رییه ئه‌مه‌ش مه‌کری خودایه، چونکه مه‌کر به‌سته‌مکاران و فاسقه‌کان ده‌کات، جا سزاکه‌یانی پی ده‌گه‌یه‌نی به‌شیوه‌یه‌ک هه‌ستی پی نه‌که‌ن، ئه‌مه‌ش دادپه‌روه‌ری خودایه ده‌بی سوپاس و ستایشی بکه‌ین له‌سه‌ری.

به‌لام ئه‌گه‌ر هاتوو گه‌یاندنی ئازاره‌که بۆ که‌سانی تر به‌ناحه‌ق بوو ئه‌وه سته‌مه‌و دروست نییه ئه‌مه‌ش مه‌کری خه‌لکی یه (دروستکراوه‌کانه) به‌لام مه‌کری دروستکار چاکه‌و ویستراوه، چونکه دادپه‌روه‌رییه له‌ئه‌وه‌وه، ئه‌مه جیاوازییه له‌نتوان هه‌ردوو لادا، له‌نتوان مه‌کری خوداو مه‌کری دروستکراوه‌کاندا، (وَمَكْرُوا وَمَكَرَ اللَّهُ وَاللَّهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ) (۵۴) آل عمران) واته: دوزمنانی خوا فیلان کرد به‌لام خوا فیه‌له‌که‌یانی پووچه‌ل کرده‌وه بی گومان بن خوا باشتر چاره‌که‌ره بۆ هه‌لوه‌شاندنه‌وه‌ی فیل و پیلانه‌کانیان.

ئه‌مه له‌باسی سزای ئه‌واندا، جا ئه‌وه سته‌م نییه له‌خوداوه، به‌لکو ئه‌وه ئه‌نجامی مه‌که‌ره‌که‌ی ئه‌وانه، ئه‌وان مه‌کریان کردو خوای گه‌وره‌یش مه‌کری کرد به‌سه‌ریاندا وه‌کو سزایه‌ک بۆیان، ئه‌مه‌ش دادپه‌روه‌رییه له‌خوداوه، له‌فه‌رمووده‌دا هاتوو: (إِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلٍ أَهْلِ الْجَنَّةِ حَتَّىٰ مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا ذِرَاعٌ فَيَسْقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ فَيَدْخُلُهَا)^{۲۱۷} واته: (که‌سی وا هه‌یه کرده‌وه‌ی ئه‌هلی به‌هه‌شت ئه‌نجام ده‌دات تا‌کو

نیوان ئه‌وو به‌هه‌شت ته‌نها یه‌ك بالّ ده‌می‌نی كه‌چی كیتابه‌كه‌ی پیشی ده‌كه‌وئیت و به‌ کرداری ئه‌هلی ئاگر کرده‌وه ده‌کات و ده‌چیته ئاگره‌وه).

ده‌چیته ناو ئاگره‌وه به‌هۆی ئه‌وه‌ی کرده‌وه‌ی ئه‌هلی ئاگری ئه‌نجام داوه، سزاكه‌ی به‌ پیتی کرده‌وه‌كه‌ی خۆیه‌تی، جا له‌به‌ر ئه‌وه‌ی كۆتاییه‌كه‌ی به‌ کرده‌وه‌ی ئه‌هلی ئاگر کرداری كرد بۆیه ده‌چیته ئاگره‌وه، به‌پێچه‌وانه‌وه، (إِنَّ أَحَدَكُمْ لَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ النَّارِ حَتَّىٰ مَا يَكُونُ بَيْنَهُ وَبَيْنَهَا ذِرَاعٌ فَيَسْبِقُ عَلَيْهِ الْكِتَابُ فَيَعْمَلُ بِعَمَلِ أَهْلِ الْجَنَّةِ فَيُدْخِلُهَا)^{۲۱۸} واته: كه‌سی وا هه‌یه کرده‌وه‌ی ئه‌هلی ئاگر ئه‌نجام ده‌دات تاكو نیوان ئه‌وو ئاگر ته‌نها یه‌ك بالّ ده‌می‌نی كه‌چی كیتابه‌كه‌ی پیشی ده‌كه‌وئیت و به‌ کرداری ئه‌هلی به‌هه‌شت کرده‌وه ده‌کات و ده‌چیته به‌هه‌شته‌وه).

ده‌چیته ناو به‌هه‌شته‌وه چونكه به‌کرده‌وه‌ی ئه‌هلی به‌هه‌شت کاری کرد، له‌سه‌ری مردوه، جا كه‌س ناچیته ئاگره‌وه به‌بی کرده‌وه و كه‌س ناچیته به‌هه‌شته‌وه به‌بی کرده‌وه، کرده‌وه‌كانیش به‌پیتی كۆتاییه‌كه‌یه‌تی، بۆیه نابیت مرۆف له‌خۆبایی ببیت به‌کرده‌وه چاكه‌کانی و به‌رده‌وامبوونی و له‌لادان ته‌ئمین بیت، چهند كه‌س له‌ئیمانداران و موسلمانان و زانایان له‌راسته‌پێ لایاندا؟ خوای گه‌وره له‌پێگه‌ی راست لایانی دا به‌هۆی سه‌رپێچی کردنی خۆیانه‌وه، نابیت مرۆف ته‌ئمین بیت له‌خۆی و ته‌زکییه‌ی خۆی بکات، نابیت ته‌ئمین بیت له‌لادان و تیکه‌ل به‌خرابه‌کاران ببیت وگوێیان لی نه‌گرێ و ته‌ماشای فیتنه نه‌کات، ته‌ئمین نه‌بی له‌خۆی.

پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌فه‌رموئیت: (قلوب العباد بين إصبعين من أصابع الرحمن)^{۲۱۹} واته: دلّی به‌نده‌كان له‌ نیوان دوو په‌نجه‌یه له‌ په‌نجه‌کانی خوای میهره‌باندایه) ته‌ئمین

۲۱۸ / صحیح : سبق تخريجہ .

۲۱۹ / صحیح : سبق تخريجہ .

نه‌بیّ له‌خۆی له‌کاتی‌کدا (ابراهیم الخلیل) ده‌فه‌رمویت: (وَاجْتَنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ) (۳۵)
 رَبِّ إِنَّهُمْ أَضَلُّنَّ كَثِيرًا مِّنَ النَّاسِ (۳۶) ابراهیم) واته: خوايه! خۆم و کۆره‌کانم له
 بته‌رستی وه‌دوو‌رخه (۳۵) ئه‌ی په‌روه‌ردگارم! به‌ راستی نه‌و بتانه‌ خه‌لکیکی نۆریان
 سه‌رلێشی‌واو و گومرا کردووه (۳۶).

جا مرقف ته‌ئمین نه‌بیّ له‌خۆی له‌فیقنه‌و له‌ ئاخ‌ر شه‌ری هه‌رچه‌نده‌ باشترین که‌س
 بیّت، هه‌رگیز له‌په‌حمه‌تی خوا بیّ ئومێد نه‌بیّ هه‌رچه‌ند بیّ باوه‌پترین که‌س بیّت،
 په‌نگه‌ خوای گه‌وره‌ ته‌وه‌بی به‌قسمه‌ت بکات و له‌سه‌ر ئیسلام به‌مریت و به‌چێته
 به‌هه‌شته‌وه‌ چونکه‌ له‌ژیاندا‌یه‌ نه‌وا ئه‌وه‌ ریی تی ده‌چیت تووشی ئه‌م بیّت یان تووشی
 نه‌و بیّت، جا کرده‌وه‌کان به‌پیتی کۆتاییه‌کانه‌.

مه‌به‌ست له‌: (وَيَحْسَنُ ظَنَّهُ بِاللَّهِ، وَيَخَافُ ذُنُوبَهُ).

گومانی باش به‌خواکه‌ی بیات و له‌په‌حمه‌تی خوا بیّ ئومێد نه‌بیّ.

مه‌به‌ست له‌: (وَيَخَافُ ذُنُوبَهُ).

واته‌ هیچ په‌جایه‌ک ناکات به‌بیّ ئه‌وه‌ی ترسی له‌گه‌لدا نه‌بیّ، به‌لکو له‌نیوان ترس و
 په‌جادا کۆبکاته‌وه‌ (إِنَّهُمْ كَانُوا يُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَيَدْعُونَنَا رَغَبًا وَرَهَبًا) (الانبیاء)
 واته‌: چونکه‌ نه‌وان هه‌موویان له‌کاری خێرو چاکه‌دا به‌رده‌وام په‌له‌و تالوکه‌یان ده‌کرد
 هه‌میشه‌ له‌به‌ر هیوای میهره‌بانی و په‌حمه‌تی ئێمه‌دا نزیان ده‌کرد و له‌ترسی دۆزه‌خ
 هاواریان ده‌کرد.

ئه‌وانه‌ پیغه‌مبه‌رانن و خێرا ده‌که‌ن و په‌له‌ ده‌که‌ن له‌ئه‌نجامدانی چاکه‌کاریدا و داوا
 له‌خواده‌که‌ن و (رغباً) واته‌ به‌ته‌ماحی پاداشتی و (ره‌با) واته‌: له‌ترسی سزاکه‌یدا، جا
 پیغه‌مبه‌ران له‌نیوان ترس و په‌جادا کۆده‌که‌نه‌وه‌، ته‌نها لایه‌ک وه‌رناگرن و واز له‌و

لايهكەى تر بهيئن، تەنھا لايەنى ترس وەرناگرن و واز لە لايەنى پەجا بهيئن، يان لايەنى
رەجا وەرناگرن و واز لە ترس بهيئن.

دەبى بەندە گومانى باش بە خواكەى بيات بە تاييەتى لەكاتى مردندا، زانايان
دەلێن: لەكاتى تەندروستدا لايەنى ترس زال بيبت بەسەريدا باشترە و لەكاتى مردندا
لايەنى رجا زال بيبت بەسەريدا باشترە، چونكە لەكاتى ژياندا دەتوانى كار بكات و
تەوبە بكات و داواى لى خوشبوون بكات، بەلام لەكاتى مردندا ناتوانى هيج شتێك بكات
بۆيە لايەنى پەجا زال بيبت بەسەريدا باشترە، بۆيە لەفەرموودەيەكدا هاتو، (لا يموت
أحدكم إلا وهو يحسن الظن بالله)^{۲۲۰}.

مەبەست لە: (فإن رحمة الله ففضل، وإن عذبه فيذنب).

ئەمەش هەر وەكو ئەوەى لەپيشدا باسكرا كەوا خواى گەورە سزاو خوشى ناداتە
بەندەكانى ئيلا بەكردهوەى خويان نەبى (وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا) (الكهف) واتە:
پەروەردگار پشت ناهەقى و ستم لە هيج كەسێك ناكات).

﴿٩٢﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بأن الله تعالى اطلع نبيه ﷺ) على ما يكون في أمته إلى يوم القيامة).

واتە: باوەرپوون بەوہى خواى گەورە ھەموو ئوہى دیت بەسەر ئوممەتى پێغەمبەرەکیدە تاكو پۆزى قیامت پیشان پێغەمبەرەكەى (ﷺ) داوہ.

پاڤە/

پێغەمبەرى خوا (ﷺ) غەیب نازانى، ھىچ يەكێك لەدروستكراوہكانى خوا غەیب نازانن، (قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللَّهُ (٦٥) النمل) واتە: ئوہى موخەممەد (ﷺ) پێيان بلى: ھىچ كەسێك لەوانەى كە لەئاسمانەكان و زەویدان _بێجگە لەخوا_ ئاگایان لەغەیب نىيە).

غەیب: ئو شتەيە لە ئىمە بزرەو ئامادە نىيە، لەئایندەو لەپاوردودا، ئىمە ئو شتانە نازانن، بەلام پێغەمبەران ئو خواى گەورە شتيان پیشان دەدا لەغەیبدا لەبەر بەرزەوہندى بانگەواز بۆ لای خوا، لەوانە: پێغەمبەرمان (محمد) (ﷺ) خواى گەورە چەندین شتى پشاندا لەغەیبەكان و بە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەوالى داوہ لەبەر بەرزەوہندى ئو ئوممەتە، خواى گەورە دەفەرمویت: (عَالَمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهَرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا (٢٦) إِلَّا مَنْ ارْتَضَى مِنْ رَسُولٍ) الجن واتە: ئو زاتە زانای ناديار و غەیبە، غەیبى خۆى بۆ ھىچ كەسێك دەرناخا و ئاشكرا ناکا (٢٦) مەگەر بۆ پەيامبەرێك كە خۆى لى رازى بىت).

(الا من ارتضى من رسول):

واتە: خواى گەورە ئوہى ويستى لەسەر بىت ئاگادارى پێغەمبەرەكەى (ﷺ) كردووەتوہ.

بۆ نمونە: پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لە گەل ھاوہ لە کانیدا پى دە کرد، بە تە نىشت دوو گۆردا تىپە پىن، ھەرمووى: (إِنَّمَا لِيُعَذِّبَانَ)^{۲۲۱} ھاوہ لَان ھەستىان بەوہ نە کرد خاوەنى ئەو دوو گۆرە سزا دە دەرىن بە لام خاوى گەورە پېغەمبەرە کەى (ﷺ) ئاگادار کردەوہ بە سزادانى ئەو دوو مردووەو ھەرمووى: (إِنَّمَا لِيُعَذِّبَانَ) ئەمە لەو شتانەى خاوى گەورە پېغەمبەرە کەى (ﷺ) ئاگادار کردەوہ، ئەمەش لە تايبە تەندىبە کانى پېغەمبەرەنە.

ئاگادارى کردەوہ لەوہى لە ئايندەدا پوودەدات، مەرجە کانى قىامەتى پى راگە ياندووين، دەربارەى فیتنە کان ھەوالى پى داوين، بۆ ئەوہى ئاگادارىبين و لەوہ بترسىن تووشى ئەو کىشانە بىبن و بەرانبەريان چاوپوون بىن، ھەوالى پىداين لەبەر بەرژەوہندى خۆمان لە روى ئاگادار کردنەوہمان و لە پىناوى ئەوہى ئاگادارى خۆمان بىن، پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرمووى تى: (وَسَتَفْرَقُ هَذِهِ الْأُمَّةُ عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، كُلُّهَا فِي النَّارِ إِلَّا وَاحِدَةً)^{۲۲۲} واتە: ئوممە تە کەم دە بىتە ھەفتا و سى تاقم و فیرقەوہ، ھەمووى لە ئاگردايە تەنھا يە کىکیان نە بىت.

ئەمە ھەوالىکە لە ئەوہوہ کەوا جىاوازی و پارچە پارچە بوون لە ئوممە تە کەیدا پوودەدات و ھەروەکو ئەوہى ئەو ھەوالى پى داوين پووى دا، بۆ ئەوہى دامەزراو بىن لە سەر ھەق و لە گەل ياخى بووہ کاندانە پۆين.

۲۲۱ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۲۱۳) ومسلم (۲۹۲) .

۲۲۲ / حسن : سبق تخريجه .

﴿۹۳﴾ نوسەر دەئىت: (واعلم أن رسول الله ﷺ) قال: (ستفترق أمتي على ثلاث وسبعين فرقة كلها في النار إلا واحدة وهي الجماعة) قيل: من هم يا رسول الله؟ قال: ما أنا عليه اليوم وأصحابي).

واتە: بزانه پىتەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموویتى: (ئومەتەكەم دەبىتە ھەفتا و سەئ تاخم و فیرقەو، ھەمووی لە ئاگردایە تەنھا یەكیكان نەبىت ئەویش جەماعەتە، فەرموویان: ئەى پىتەمبەرى خوا (ﷺ) كىن ئەو كۆمەلە رزگار بوو؟ فەرمووی: ئەو رىگایەى ئەمڕۆ من و ھاوەلانی لە سەرىن).

مەبەست لە: (واعلم أن رسول الله ﷺ) قال: (ستفترق أمتي على ثلاث وسبعين فرقة كلها في النار إلا واحدة وهي الجماعة).

خوای گەورە فەرمانى پى کردوین لە سەر ھەق کۆببینەو (وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا) (ال عمران ۱۰۳) واتە: بەتیکرا گشتتان دەست بەپشتەى نایینی خواو قورئانەکە یەو بەگرن و ھەت لى تەرازین).

خوای گەورە دەفەرمویت: (إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَكَانُوا شِيعًا لَسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ إِنَّمَا أَمْرُهُمْ إِلَى اللَّهِ ثُمَّ يُنَبِّئُهُمْ بِمَا كَانُوا يَفْعَلُونَ) (الانعام ۱۵۹) واتە: بێگومان ئەو کەسانەى دینی خۆیانیان پەرت و بلاکردو بوونە چەند دەستەو بەستە یەکی جیاوازو لیکتازاو تو کاریکت بەوان نییە، بەپاستى برپاری چارەنوسیان ھەر لای خوا بە پاشانیش بە ھەر کارى کردوویانە ئاگاداریان دەکات).

ھەورەھا خوای گەورە دەفەرمویت: (وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا وَاخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ وَأُولَئِكَ لَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ) (آل عمران ۱۰۵) واتە: ئیو ھەکوئەو جوولەکەو گاوردانە مەبن، کەدوای چەندین بەلگەو نیشانەى پوون بۆیان ھات، پەرت

بوون و دوو به‌ره‌کییان تی کهوت دژی یه‌کدی وه‌ستان نه‌وانه سزایه‌کی گه‌وره و گرانیان بۆ هه‌یه).

جا نه‌هی لی‌کردوین له‌دوو به‌ره‌کی و فه‌رمانی پی‌کردوین به‌کۆبوونه‌وه و ده‌ستگرتن به‌کیتابه‌کی خوداو سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ره‌کی (ﷺ)، فه‌رموویه‌تی: (وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ (١٥٣) الانعام) واته: نه‌م هیله‌شاسته‌یه به‌رنامه و پێبازه‌کی منه، ده‌سا ئیوه‌یش نه‌ی ئیعمانداران! هه‌میشه شوینی بکه‌ون و هه‌ر به‌ودا بچن مه‌که‌ونه شوینی پێچکه‌کانی تر، نه‌وسا له‌شارپێکه‌کی خوا بترازین و په‌راگه‌نده‌ بین).

بۆیه دروست نییه دوو به‌ره‌کی و جیاوازی بکه‌ین له‌به‌ر شوینکه‌وتنی ئاره‌زووه‌کان، یان له‌به‌ر چاولیکردنی باوو باپیران یان چاولیکردنی جووله‌که و گاره‌کان، چونکه جیاوازی دوو به‌ره‌کی له‌کاروباری عه‌قیده و بنه‌ماکانی دیندا دروست نییه، به‌لکو ده‌بی‌ی به‌کده‌نگ بین و له‌سه‌ری کۆ بیینه‌وه.

جیاوازی له‌مه‌سه‌له فیه‌یه‌کاندا پوو ده‌ده‌ن به‌لام ده‌بی‌ی بکه‌پێنه‌وه بۆ نه‌و پایه‌ی له‌سه‌ر به‌لگه‌ پاره‌ستاره، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا (٥٩) النساء) واته: نه‌گه‌ر له‌شتیکدا کێشه و نا‌کۆکیان بوو جا بی‌گه‌رنه‌وه بۆ لای خوا و په‌یامبه‌ر واته: با ته‌نها قورئان و سوننه‌ت داوه‌ر و هه‌که‌متان بن، نه‌گه‌ر باوه‌رتان به‌خوا و به‌رۆژی دوایی هه‌یه ده‌بی‌ی ئاوابیت، نه‌و گه‌رنه‌وه‌ی کێشه و هه‌رایه بۆ لای قورئان و سوننه‌ت جوانتر و چاکتره بۆتان چاکترین ره‌فتاریشه بۆ داها‌تووتان).

که‌واته جیاوازی له‌عه‌قیده‌دا دروست نییه، چونکه عه‌قیده شتیکی (ته‌وقیفی)یه و جیگه‌ی ئیجتیهاد نییه.

بەلام لە مەسەلە فېقھىيەكان ئەوا: ھەمووان لە ئەھلى عېلم - ئەوانەى گەشتوونەتە پەلەى ئىجتىھاد - ئىجتىھاد دەكەن، رەنگە لە بۆچوونياندا جىاوازىن بەلام لە سەر ئەو جىاوازیيە نامىنن بەلگە دەگەرپنەو ھە بۆ كىتابەكەى خوا و سوننەتى پىغەمبەرەكەى (ﷺ)، جا ھەر كەسەى بەلگەى پى بوو ئەوا شوپىنى دەكەون و قسەكەى وەردەگرن و واز لە بۆچوونى خۆيان دەھىنن، ئەمە مەزھەبى ئەھلى سوننە و جەماعەى، ھەر ئەمەشە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) پىنموىى بۆ كردووين، بەلام بلىين: - واز لە خەلكى بەینن ھەرىكە و شوپىنى بۆچوونەكەى خۆى بكەوئ و جىاوازی ئەم ئوممەتە پەحمەتە ھەروەكو دەلین، ئەوا دەلین: ئەمە قسەىەكى پوچەلە (باطل)ە، خواى گەورە دەفەرموئ: (وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ (۱۱۸) إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ (۱۱۹) ھود) جا ئايەتى (إِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ) بەلگەىە لەسەر ئەوەى ئەوانەى خواى گەورە پەحمى لى كردوون جىاوازی و دووبەرىكەيان نەكردو، بەلگەشە لەسەر ئەوەى جىاوازی عەزابە و پەحمەت نىيە، پەحمەت بۆ ئەو كەسانەى جىاواز نەبوونە، ئەگەر جىاوازی دووبەرىكەى يان تووش بوو ئەوا دەگەرپنەو ھە بۆ قورئان و سوننەت و ئەوەى پاستە وەرى دەگرن و ئەوەى ھەلە بوو وازى لى دەھىنن، ئەمە پىگەى ئەھلى سوننە و جەماعەى، بەلام ھەر كەسە و لەسەر پراو بۆچوونى خۆى بمىنى و قسەى فلان و فلان وەرگرئ، ئەمە پىگەى موسلمانان نىيە، ئەمە پىگەى ئەھلى ئارەزوو و شەھواتە بەدواى ئەو قسانەدا دەگەرپن لەگەل ئارەزووياندا بگونجئ و يان لەگەل حەزەكانياندا بگونجئ، ئەوەى لەگەل حەزەكانياندا نەگونجئ ئەوا وازى لى دەھىنن ھەرچەندە ئەو زانايەش بىلئ كە قسەكانى وەردەگرن، واتە ئەوان قسەى پىشەوايان و زانايان وەرناگرن ئىللا ئەو نەبئ لەگەل حەزەكانياندا دەگونجئ بەلام ئەوەى لەگەل حەزەكانياندا جىاوازە ئەوا رەدى دەكەنەو، ئەمەش بەلگەىە كەوا ئەوان شوپىنى ئارەزوو كەوتوون، جا ئەوەى لەگەل ئارەزووكانياندا گونجا وەرى دەگرن و ئەوەى جىاواز بوو لەگەل ئارەزووكانياندا وازى لى دەھىنن، ولا حول ولا قوة الا بالله.

ئەمەش ئەو ەيە ئىستا لەگۇقارو پۇرنامە و كۆپو كۆنگرەكاندا بانگەشەى بۆ دەكەن بە زۆرى، لە كەئالە ئاسمانىيەكاندا پەواج بە و جىاوازىيانە دەدەن و دەلّين: بۆ خەلكى فراوانى دەكەينەو! بە چى شتّك بۆ خەلكى فراوانى بكەينەو؟ بە وازەيتان لە قورئان و سوننەت و پۇيشتن بۆلاى ئەو قسانەى خاوەنەكانيان (معصوم) نين، كە ەلە دەكەن و دەپپىكّن؟؟ ەەر ئەوانن ئەمى دەكەن لەو ەى قسەكانيان وەرگرين ئىللا ئەو قسانە نەبىّ لەگەلّ بەلگەكاندا دەگونجى، ئەوان نەهيمان لى دەكەن قسەكانيان وەرگرين ئەگەر لەگەلّ بەلگەكاندا جىاواز بوو، ئەمە بابەتّىكە و پىويستە بىزانين چونكە ئەمپۇ خەلكى ئىبتلا بوونە بە و كەسانەى لە خەلكى تىك دەدەن و شتەكان دەشارنەو.

جا ئەو قسەىەى: (واعلم أن رسول الله ﷺ) قال: (ستفترق أمتي على ثلاث وسبعين فرقة كلها في النار إلا واحدة) ئەمە فەرمودەىەكى (صحيح) ە بەكۆى پىگا و پىوايەتە زۆرەكانى، پىشەوايان تەخرىجيان كردو و ستايشيان كردو، ئەو ەى لەبەر چاومانە پشت راستى دەكاتەو كەوا پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ەوالى پىداوين كەوا ئوممەتى (محمد) (ﷺ) دەبىتە حەفتا و سى كۆمەلەو، ئەمەش بنەماى (اصول) ى كۆمەلەكانن، چونكە لەو كۆمەلە زۆرتر ەن، بەلام ئەمە بنەماكانيان ەموويان لەئاگردان، واتە حەفتا و دوو كۆمەلّ دەچنە ئاگرەو، تەنھا يەكّك نەبىّ، ئەو یش حەفتا و سىيەمين كۆمەلە، ئەوانىش ئەو كۆمەلەن لەسەر ئەو بەرنامەىەن پىغەمبەرو (ﷺ) ەاوەلان لەسەرى بوون، ئەم كۆمەلەىە لەئاگر پزگاريان دەبىّ، بۆيە پىيان دەلّين: (الفرقة الناجية) ەروەها پىيان دەلّين: ئەملى سوننە و جەماعە، جگە لەوان ئەوا بەرەلستكارن و ەپەشەى ئاگريان لى دراو، ەيانە دەچنە ئاگرەو لەبەر كوفرەكەى و ەيانە دەچنە ئاگرەو لەبەر (فسق)ەكەى و ەيانە دەچنە ئاگرەو لەبەر سەرپىچى يەكەى

ھەموويان ۋەك يەك نين لە چوونە ناو ئاگرەۋە، لەم ھەرموودەيە ئەۋە ۋەرنەگىرى كەۋا ئەم كۆمەلە ھەموو كافىرن.

مەبەست لە: (وهي الجماعة).

جەماعە: ئەو كەسانەن لە سەر ھەقن ھەرچەندە تەنھا يەك كەسىش بىت ئەمە جەماعەيە، بەلام زۆرى كۆمەلە كە بەلگەى ئەۋە نىيە لەسەر ھەقن، خىۋاى گەۋرە دەفەرموئە: (وَإِنْ تُطِغْ أَكْثَرُ مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ) الانعام/ ۱۱۶ واتە: ئەگەر لە زۆرىيە خەلكانى ئەم سەر زەۋىيە، كە بى باۋەپن پەپرەۋى بىكەيت لە رىگەى خىۋا لات ئەدەن ۋ چەۋاشە ۋ سەر لىشىۋاوت ئەكەن).

خىۋاى گەۋرە دەفەرموئە: (وَمَا أَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ) (يوسف) ۱۰۳ واتە: زۆرىيە ئەمەردەمە، ھەرچەندە تۆ زۆرىش سوۋرىي ۋ تىكۆشى بۆ باۋەپ ھىنانىيان، ئەوان باۋەپ ناھىنن).

خىۋاى گەۋرە دەفەرموئە: (وَمَا وَجَدْنَا لِأَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ وَإِنْ وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ) (الاعراف) ۱۰۲ واتە: خۆ زۆرىي ئەۋانە شىمان بەۋەفادارو بەئەمەك نەدى بى گومان زۆرىيە شىانمان بەفاسق ۋ سنور بەزىن دىت).

جا عىبەرەت بە زۆرى نىيە، عىبەرەت بەۋەيە كەلەسەر ھەقن ھەرچەندە كەمىش بن، ئەگەر تەنھا يەك كەسىش بىت ئەۋا جەماعەيە.

مەبەست لە: (قيل: من هم يا رسول الله؟ قال: ما أنا عليه اليوم وأصحابي).

ئەمە رىگا پاستەكەيە، ئەو كەسەى لەسەر ئەۋ رىگايە بىت پىغەمبەر ۋ ھاۋەلانى لەسەر بوون، ھەر ئەۋەش جەماعەيە.

﴿۹۴﴾ نوسەر دەئیت: (هكذا كان الدين إلى خلافة عمر بن الخطاب الجماعة كلها وهكذا في زمن عثمان فلما قتل عثمان رضي الله عنه جاء الاختلاف والبدع وصار الناس أحزابا وصاروا فرقا فمن الناس من ثبت على الحق عند أول التغيير وقال به وعمل به ودعا الناس إليه).

واتە: ئا دىنەكە بەم شىۋەيە بوو، تاكو خىلافەتى عومەرى كورى خەتتاب ھەمووى جەمەعەيە ھەر بەم شىۋەيە بوو لە سەردەمى عوسماندا، كاتى عوسمان كوژرا چىتر جىياوازى و بىدعە ھاتە كايەو ھە و خەلكى بوونە چەند حىزب و گروپپىكەو، جا لەخەلكىدا ھەبوون دامەزراو بوو لەسەر ھەق ھەر لە يەكەم گۆرپانكارىيەو، بەو قەسەو قەسەى دەكردو كارى پى دەكرد و خەلكى بۆ بانگ دەكرد.

پافە/

مەبەست لە: (هكذا كان الدين إلى خلافة عمر بن الخطاب الجماعة كلها وهكذا في زمن عثمان).

لەسەردەمى ھاوولان و شوپىنكەوتواندا بەرھەستكاران خۆيان شاردبوو ھەتتا خەلكى بوون ھەكو قەدەر يىكان و جگە لەوان لەبەر ھىزو دەسەلاتى ئىسلام و موسلمانان، تاكو ئەو كاتەى جولەكە كەابرايەكى جولەكەيان لەيەمەنەو تىكەل بەموسلمانان كرد پىيان دەگوت: (ابن السوداء عبدالله بن سبأ اليهودى) ئەويش ھات بۆ مەدینەو ئىسلام بوونى خۆى پراگەياندا لەسەردەمى خىلافەتى عوسماندا، دەستى كرد بەجویندان بە عوسمان لەمەجلىسەكاندا، چونكە ئەو لەبەر ھەلخەلەتاندنى خەلكى بانگەشەى ئىسلامى دەكرد، ئەمجار ژەھرەكەى خۆى پژاندە نىو خەلكى لەمەجلىسەكاندا و خەلكى نەفام ئامادەى دەبوون و خەلكى خراپو نەفام ئامادەى دەبوون، ھەندى لەخەلكى يان ژۆرىك لەخەلكى ھەز لە جویندانو وتى وتى دەكەن،

بۆيە لاي ئەو كۆبۈنە، كاتى لىي بەئاگا ھاتن لەمەدېنە دەرکرا ئەويش پۆيشت بۆ
ميسر، لە ميسر گوندىكى دۆزىيەو بە دووبەرەكى ناوبانگى دەرکردىو ئەويش لەوي
نوقم بوو، لەوي ژەرەكەى خۆى بلاو كردهو جوينى بەعوسمان دەدا، ئەمجار
لەكۆتاييدا لەوان گروپكى چەتەى لى دروست كرىون پىرچەك و ھىزدار بوون، ھاتن بۆ
لاى عوسمان و بەرھەستيان لى دەكردو ھەلەيان لى دەرگرت، جا عوسمان وەلامى
ئەوانى دەدايەو ھەگومانەكانيانى لەناو برد، ئەمجار گەرپانەو، ئەمجار لەپىگا لۆمەى
يەكتريان دەكردو گوتيان: ئىمە ھىچ شتىكمان نەكرد، ئەمجار گەرپانەو بۆلاى
عوسمان و مالەكەيان ئابلوقەدا، ھاوھالان ويستان بەرگى لەخەلىفە بكن بەلام
عوسمان نەھى لى كردن لەترسى فېتنە و لەترسى خوينىشتن، نەھى لى كردن بەھىوای
ئەوھى مەسەلەكە ھىشتا گىتوگۆ گەرپانەوھى تىدايە، ويستى قەناعەت بەوان بكات
بەلام ئەوان كاتى بينيان ھىچ شتىكان لەپىگەى بەلگەو دەست نەكەوت ئەوا بەشەو
ھەليان كوتايە سەر كوشتيان لەكاتىكدا خەلكى خەوتو، كاتى بينيان بەلگەكانيان
پوچەو وەرئەگىراو، سووديان لە ئەو ھەلە وەرگرت، لەكاتىكدا زۆرىەى خەلكى
لەحەج بوون و خەلكى لە مەدېنەدا خەوتوون و ئارامن، چونكە باوھريان وابو
مەسەلەكە ھىشتا گىتوگۆ گەرپانەوھى تىدايە، بەشەو ھەليان كوتايە سەرى _خوای
گەرە روويان ناشرين كات _ لەمالەكەى خۆيدا و شەھيديان كرد، لەكاتىكدا ئەو
قورئانى دەخويندو (مصحف)ى پى بوو تاكو خوينەكە پزايە سەر (مصحف)ەكە، چىتر
ئەو كاتە فېتنە پوويدا، ئەو كابرا چەپەلەى دەيگوت خىلافەت ھى (عەلى)يە و بۆ
ئەبوبىكرو عومەر و عوسمان نىيە، بەلكو تەنھا ھى (عەلى)يە، چونكە (عەلى) تەنھا وەصى
پىغەمبەرى خوايەو (ﷺ) ئەوانە ستەميان لە خىلافەت كرىو ھەو بەزۆر لە (عەلى)يان
زەوت كرىو لەو سەر سورھىتەرتر ئەوھى عەلى خۆى بانگەشەى ئەوھى نەكردو ھەو
واى نەگوتو ھەو داواى خىلافەتیشى نەكردو ھەو نەيفەرموو من لەوان شايستە ترم، بەلكو
ئەو بەيەھى بە ھەرسى برا خەلىفەكەى داو گۆپرايەل و گۆيىستى ئەوان بوو، بەھوى

[illegible]

ئەمە پوختەى كېشەى فېتنەى كوشتىنى عوسمانە، ئەمەش بەلگەىە كەوا دروست نىيە دەرچىت لەدژى كار بەدەستان، دەرچوون لەدژى دەبېتە ھۆى خراپە لەناو ئەم ئوممەتەداو دەبېتە ھۆى خوڤن پشتن، خەلگى لەو كاتەو بەردەوام لەفېتنەدان، ئىوھىش باش ئەوانە دەناسن كەوا بانگەشەى فېتنە دەكەن، ئەوانەى بانگەواز بۆ فېتنەو دەرچوون لەسەر كار بەدەستان دەكەن بە بىيانووى ئىنكاركردن لە (منكر)، بۆيە گرووپى (المعتزله)و (الخوارج) دەرچوون، ھەموويان لەو مەسەلەىەدا بەردەوامن تاكو ئىستا ھەن.

مه به ست له: (فلما قتل عثمان جاء الاختلاف والبدع).

دەبىي ئاڭادارى ئەو كەسانە بىن بانگەواز بۇ گومپايى دەكەن و نەرم و نىان نە بىن
لەگە ئياندا، دروست نىيە قسە بە كار بە دەستان بكرىت، بۆيە پىغەمبەرى خوا (ﷺ)
نامۆزگارى كردىن بە گوڭبىيىستى و گوڭپايەلى و دەرەنە چوون لە سەر كار بە دەستان
هەرچە نەدە سەتەمىش بكن و (فسق) بكن بە مەرجى نە گاتە ئەوەى كوفرى ئاشكرا
بكن، ئا بەم شىئو بە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) نامۆزگارى كردوون.

مەبەست لہ: (وصار الناس فرقاً فمن الناس من ثبت على الحق عند أول التغير وقال به وعمل به ودعا الناس إليه).

کاتى کۆمەلەکان و دووبەرەکی پەيدا بوون خوائ گەرە ئەھلى حق و سوننەى دامەزراو کرد، لہ سەر بەرنامەکەى پىغەمبەر (ﷺ) ھاوہلان پۆيشتن، بەلام گروپەکانى تر جياوازبوون و لەسەر ئەو بەرنامەى لایاندا پىغەمبەر ھاوہلان لەسەرى بوون، بۆيە شايەنى ھەرپەشەکردن بوون بە ئاگر، بە ھۆى ئەو کارانەى لەوانەوہ ئەنجام درا.

نوسەر دەلالت: (فكان الأمر مستقيماً حتى كانت الطبقة الرابعة في خلافة بني فلان انقلب الزمان وتغير الناس جدا وفشت البدع وكثر الدعاة إلى غير سبيل الحق والجماعة ووقعت المحنة في كل شيء لم يتكلم به رسول الله ﷺ ولا أحد من الصحابة).

واتە: کارەکە بە پاستى و پێک و پێکى دەپۆيشت تاكو چىنى چوارەم پەيدا بوو لەخىلافەتى بەنى فلان و زەمانە ھەلگەرايەوہ و خەلكى زۆر گۆران، بىدەى بلاويەوہ، بانگەوازکاران بو پێگەى جگە لەحق و جەماعە زۆر بوون، لەھەموو شتىکدا تاقىکردنەوہ پەويدا کە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) قسەى تىدا نەکردبوو ھەرەھا يەکى لەھاوہلان قسەيان تىدا نەکردبوو.

پاڤە:

مەبەست لہ: (فكان الأمر مستقيماً حتى كانت الطبقة الرابعة في خلافة بني فلان انقلب الزمان وتغير الناس جدا وفشت البدع).

دووبەرەکی و جياوازی زۆرتريو لەگەلیدا فیتنە زۆرتريو لەپاش تىپەريوونى سى سەدە چاکەکە تاكو سەرەدەمى عەبباسىيەکان ھات و مەئمونى عەبباسى تىدا ھەلگەوتوو لەپاش ئەو (معتصم) و (واثق) ھات و شوینى قسەى (الجهمية) کەوتن،

ويستيان ئەھلى سوننە ناچار بىكەن لەسەرى ئەويش بە وتنى (دروستکردنى قورئان) ھەندى لە پيشەوايانان كوشت و نازارى ھەندىكى ترياندا، بەلام حەق سابت و جىگىرە و سوپاس بۆ خوا.

مەبەست لە: (وكثر الدعاة إلى غير سبيل الحق والجماعة).

نۆرىك ھەن ئىستا دەلئىن: ئەوان بانگەوازكارن، كۆمەل و گروپ پىك دەھىنن لە ژىر ئەو پەردەيەدا، لەكاتىكدا ئەوان دەيانەوى خەلكى بانگ بىكەن بۆ گومپايى ئىيلا ئەوانە نەبى خوا پەھمى پى كردوون و دامەزراو بوون لەسەر بانگەوازکردن لەسەر قورئان و سوننەت و بەرنامەكەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لە بانگەوازەكەيدا كە ھەر ئەو ھەش حەقە، ھەر ئەو ھەش بانگەوازی حەقە، ھەر شتىك پىيى بلئىن بانگەواز مەرج نىيە راست بىت تاكو تەماشای بەرنامەكەى نەكرىت لە سەرى دەپوات، جا ئەگەر ھاتو لەسەر ئەو بەرنامەيە پۆيشت پىغەمبەر ھاو ئەلانى لەسەر بوون ئەوا ئەو بانگەوازكارە بۆ حەق، بەلام ئەگەر ھاتو جياواز بوو لەو ھەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لەسەرى بوو لە بەرنامەى كارکردن و بانگەوازیدا ئەو لەسەر (باطل) ە و كەس پىيى ھەلنەخەلەتى بەو ھەى دەلئىت: ئەو لە بانگەوازكارانە، چونكە ئاشكرايە بانگەوازكارانى وا ھەن لەسەر دەرگای جەھەننەمن ھەر كەسى گۆپرايەلئىيان بىكات ئەو ھەى فرىي دەدەنە ئاگرەكەو ھەروەكو پىغەمبەرى خوا (ﷺ) باسى كردو ۲۲۳، بۆيە دانەر دەلئىت: (وكثر الدعاة إلى غير سبيل حق والجماعة) ھەروەكو ئىستا پوويداو ھەيە، نۆرىن ئەوانەى بانگەشەى ئەو دەكەن بانگەواز بۆ ئىسلام دەكەن لە ژىر ئەم پەردەيەدا، ئەگەر تەماشای بەرنامەو ھەلسوكەوتيان بىكرىت دەبىنرئىت بەتەواوى لەگەل ئىسلامدا جياوازه.

مەبەست لہ: (ووقعت المحنة في كل شيء لم يتكلم به رسول الله ﷺ) ولا أحد من الصحابة).

قەسە کردن و جیاوازی و وتی و بانگەشەى عیلم زۆر بوون بەلام هەموو ئەوانە نامێنن و لەناو دەچن تەنھا ئەو دەمی نێتەو کە قورئان و سوننەت دەلالەتى بۆ کردووە هەر ئەو شە بەرنامەى تەواو پێگای پاستە، بەلام ئەمە پێویستی بە دوو کارە: _

یەكەم: زانستێكى سوودبەخش:

لە پێگایەو ئەو بەرنامەى دەزانی کە پێغەمبەر و هاوێلان و شوێنکەوتوانی لەسەر بوون.

دووەم: ئارامگرتن و دامەزراوى:

لە گەل فیتنەکاندا لاندەدات یان لە گەل بانگەوازکارانی گومراپیدا، بە لکو دەبێت دامەزراو بیت، ئارام بگریت لەسەر ئەو شە تووشت دەبێت لە لۆمە کردن و گەیی و هەپەشە چونکە تۆ لەسەر حەقى بۆیە دەبێت ئارام بگرى، (وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ (۱۷) لقمان) واتە: لەسەر هەر ئەو بەلاو نەهامەتییەى تووشت دەبێت خۆپاگرێە بێ گومان ئەو کارانە لەو کارە پەسەندو گرنگانەى خوا دەیهوین).

نوسەر دەئێت: (ودعوا إلى الفرقة وقد نهي الله عز وجل عن الفرقة وكفر بعضهم بعضا وكل دعا إلى رأيه وإلى تكفير من خالفه فضل الجهال والرعاع ومن لا علم له وأطمعوا الناس في شيء من أمر الدنيا وخوفوهم عقاب الدنيا فاتبعهم الخلق على خوف في دينهم ورغبة في دنياهم).

واتە:

بانگەوازیان کرد بۆ جیاوازی و دووبەرەکی لە کاتێکدا خۆی گەرە نەهێ دەووبەرەکی کردووە، هەندێکیان ئەوانیتری کافر کرد و هەریەکەو بانگەشەى بۆ بۆچوونی خۆی دەکات و بۆ بە کافر زانینى ئەوانەى ناکۆکن لە گەل یاندا، بۆیە نەفامان و

خەلكى عەوامو ئەوانەى عىلمىيان نىيە گومرا بوون، تەماحيان دا بەخەلكى بە شتى
دونييا، بەسزاي دونيا ئەوانيان ترساند، بۆيە خەلكى شوئىنى ئەوان كەوتن لەترسى
بىنەكەيان و بەتەماحى ئەوەى لەدونياكەياندا ھەيە).

پاڤە/

مەبەست لە: (ودعوا إلى الفرقة وقد نهي الله عز وجل عن الفرقة).

خوای گەورە نەھى کردوھ لە دووبەرەكى و فەرموویەتى: (وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ تَفَرَّقُوا
وَإِخْتَلَفُوا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْبَيِّنَاتُ (۱۰۵) آل عمران) واتە: ئیوھ وەكو ئەو جوولەكەو
گاوارانە مەبن، كە دواى چەندىن بەلگەو نیشانەى پوون بۆيان ھات، پەرت بوون و دوو
بەرەكییان تى كەوت دژى یەكدی وەستان).

ھەرۆھە دەفەرمویت: (وَمَا تَفَرَّقَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَةُ (۴)
نېنە) واتە: خاوەن نامەكان لەپێغەمبەریتى (موحەممەد) (ﷺ) جیاوازیان تى
نەكەوت و دەستە دەستە نەبوون، دواى ئەو نەبى كە بەلگەى پوونيان بۆ ھات
دەربارەى پێغەمبەر (ﷺ)).

ئەوان جیاوازی و ناكۆك بوون نەك لەسەر نەفامى و جەھل بەلكو لە عىلمەوھ.

مەبەست لە: (وكفر بعضهم بعضا).

گرووپەكان وایان لى ھات ھەندىكیان ئەوانى تر بەكافر بزانن، ئەمە ئاكارىكى
ناشكرای ئەوانە، ئەمەش بەلگەى ھەر ھەموویان لەسەر (باطل)ن، بەلام ئەھلى حەق و
ئەھلى سوننە ھەندىكیان ئەوانىتر بەكافر نازانن، بەلكو ھەندىكیان پشتیوانى ئەوانىتر
دەكەن، ھەندىكیان ئەوانىتریان خۆشدەوىو ئامۆژگارى یەكتر دەكەن، ھەرۆھە
گرووپ و كۆمەلەكانى تر بەكافر نازانن ئیلا ئەوانە نەبى بەلگە ھەيە لە قورئان و

سوننەتدا بۆ كافر كىردى ئىوان، ئەگەر نا ئىوان ناۋەندىن لەمەسە لەى بە كافر داناندا،
ھىچ كەسك بە كافر نازانن ئىللا ئىوانە نەبى بەلگە ھەيە لەسەر كافر بوونى، لەم
مەسەلە يەدا پەلە ناكەن.

مەبەست لە: (وكل دعا إلى رأيه وإلى تكفير من خالفه).

ئەمە سىفەت و ئاكارى ئەھلى گومرايىيە، خىۋى گەۋرە دەفەر مەيىت: (فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ
بَيْنَهُمْ زُبُرًا كُلُّ حِزْبٍ بِمَا لَدَيْهِمْ فَرِحُونَ) (۵۳) المؤمنون) واتە: لەناو خۇياندا كارو فەرمانى
ئايىنە كەيان پىچر كىردو بوونە چەند گروپ و دەستە يەكەۋە، ھەر گروپەش پىگاو
پىيازىكى بۆخۇى ھەل بۆرد! ھەموو دەستە و گروپىك بەو بەرنامە يەى لايانە خۇشحال و
دلخۇش).

(زُبُرًا) واتە: (كُتُبًا) كىتەب دادەنن و دەينوسن ئەمەشە واقىيە، چەندىن كىتەب
دەنوسن و دادەنەن لە پىناۋى سەرخستنى مەزھەب و حىزبە كەيان، خۇشحال دەبن
بەۋەى لەسەرىن، ئىوان ئەگەر لەسەر نەفامى بن ئەۋا تەك دەكرى بەگە پىنەۋە بەلام
خۇشحالن بەۋەى كە لەسەرىن لە (باطل) و وايدەزانن و باۋەريان وايە ھەقە، ئەمەش
سزاي خۋايە لەسەريان.

مەبەست لە: (فضل الجهال والرعاع ومن لا علم له).

نەفامان و خەلكى عەۋام و ئەۋانەى عىلميان نىيە گومرا بوون، بەلام ئەھلى ھەق و
ئەھلى عىلم ئەۋا ھىچ كارىگەر نابن بەو كۆمەلەنە و ئەۋ گومرايانە، چۈنكە دەزانن ئەۋانە
(باطل) ە.

مەبەست لە: (وأطمعوا الناس في شيء من أمر الدنيا وخوفوهم عقاب الدنيا).

ھەروەھا لەھۆكارەكانى فەيتنە كەيان ئەۋەيە ئىۋان بەشۋىنكە و تەۋانىان شىك
لەتەماح دەبەخشن.

مەبەست لە: (فاتبعهم الخلق على خوف في دينهم ورغبة في دنياهم).

نۆرىك لەخەلكى دونىايان خۆش دەوى بۆيە شوینی ئەوانە دەكەون شتیكى
لەسامانیان پى بدات ھەرچەندە لەسەر (باطل) بن بەتەماحى سەرودەت و سامانەوہ.

نوسەر دەلیت: (فصارت السنة وأهل السنة مكتومين وظهرت البدعة وفشت وكفروا من
حيث لا يعلمون من وجوه شتى ووضعوا القياس وحملوا قدرة الرب وآياته وأحكامه وأمره ونهيه
على عقولهم وآرائهم فما وافق عقولهم قبلوه وما خالف عقولهم ردوه فصار الإسلام غريبا والسنة
غريبة وأهل السنة غرباء في جوف ديارهم).

واتە: جا سوننەت و ئەھلى سوننە شاراوہ بوون و بیدعە دەرکەوت و بلاو بووہوہ،
بەشیوہیەك نازانن لەچەند پوویەكەوہ کوفریان کردو قیاسیان داننا، توانای
پەرورەدگارو ئایەتەکانی و ئەحکامەکانی و فەرمانەکانی و نەھییەکانی بەپیتی عەقل و
بۆچوونی خۆیان لەیەك دەدايەوہ، جا ئەوہی لەگەڵ عەقلی ئەواندا دەگونجا ئەوا
وہریان دەگرتو ئەوہی لەگەڵ عەقلیان نەدەگونجا پەردیان دەکردەوہ بۆیە ئیسلام
نامۆ بوو، سوونەتیش نامۆ بوو، ئەھلى سوننە لەمالی خۆیاندا نامۆ بوون.

پاڤە/

مەبەست لە: (فصارت السنة وأهل السنة مكتومين وظهرت البدعة وفشت).

لەپاش ئەوہی ئەھلى سوننە ئاشکراو دیاربوون لەسێ سەدە چاکەکەدا و ئەھلى
خرابە کپکراو و بێدەنگکراو بوون بەلام کارەكە ھەلگەپایەوہ، ئەھلى سوننە کپکراو و
بێدەنگکران و ئەھلى (باطل) دەرکەوتن، بەلام ئەمەش بەردەوام نابێ، ئەگەر ئەھلى
(باطل) لەماوہیەکدا دەرکەوتن ئەوا لەئایندەدا دەشکێن و نامێنن، ھەردەم و ھەرگیز
دوا پۆزیش بۆ لەخواترسانە.

پيشهوا (ابن القيم) دەفەر موى:

والحق منصور وممتحن فلا تعجب فهذي سنة الرحمن ^{۲۲۴}

مەبەست لە: (ووضعوا القياس).

(قياس) واتە لە عەقیدەدا، چونکە عەقیدە قیاسى تیدا نییە، چونکە عەقیدە (تەوفىقى) یە کار ناکریت ئیلا بەو نەبى بەلگەى لەسەر هەبى، لەبەر و باوەرەکاندا قیاس نییە بەلکو (قياس) لەبوارى فیهیدا هەبە.

مەبەست لە: (وحملا قدرة الرب وآياته وأحكامه وأمره ونهيه على عقولهم وآرائهم).

ئەمە (قياس) یكى (باطل) ە، (قياس) لەحەقى خواى گەرەدا، ئەوەى بەعەقل و بۆچوونى خۆیان ناگونجى ئەوا بەقیاسى عەقلی خۆیان قەسەى خواو پیغەمبەرەكەى (ﷺ) رەد دەكەنەو.

مەبەست لە: (فما وافق عقولهم قبله وما خالف عقولهم ردوه).

ئەوان عەقل و بۆچوونى خۆیان دەكەن بە داوەر و حاكم، ئەوەى لەگەڵیدا نەگونجى رەددى دەكەنەو یان بەتەئویل یان بە رازینەبوون و وەرەنگرتن.

مەبەست لە: (فصار الإسلام غريبا والسنة غريبة وأهل السنة غرباء في جوف ديارهم).

هەر وەكو پیغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموویەتى: (بدأ الإسلام غريبا وسيعود غريبا كما بدأ فطوبى للغرباء) ^{۲۲۵} قالوا: من الغرباء يا رسول الله؟ قال: (الذين يصلحون إذا فسد الناس) ^{۲۲۶} وفي رواية: (يصلحون ما أفسد الناس) ^{۲۲۷} واتە: ئیسلام بە نامۆی دەستى

۲۲۴ / الكافية الشافية (۱/ ۱۲۴) - مع شرح ابن عيسى .

۲۲۵ / رواه مسلم (۱۴۵، ۱۴۶) .

۲۲۶ / رواه الطبراني .

۲۲۷ / رواه الترمذي والطبراني .

پىكىردو جارىكى تر بە نامۆى دەگەرپتەو ھەرۈەكۆ چۆن دەستى پىكىرد، بۆيە موژدە
بۆ نامۆكان، وتیان: ئايە نامۆكان كۆن ئەى پېغەمبەرى خوا (ﷺ)؟ فەرمووى: ئەوانەى
چاكسازى دەكەن ئەگەر خەلكى خراپ بوون) ۋە لە رىۋايەتتىكى تردا ھاتو: چاكسازى
دەكەن ئەو ھى خەلكى خراپى كىردو.

خۆيان چاكسازى دەكەنەو ۋە ئەو ھى خەلكى خراپى كىردو چاكى دەكەنەو،
ئەوانە نامۆن.

بۆ پىيان دەگوتى: (نامۆكان)؟

چونكە ئەوانەى ناكۆكن لەگەلئاندا زۆن، ئەوانەى ئىنكارىيان لى دەكەن زۆن، جا
ئەوان نامۆن لە نىۋ ھاۋەلآن ۋ ھاۋسەردەمى خۆياندا.

﴿۹۵﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أن المتعة - متعة النساء - والاستحلال حرام إلى يوم القيامة).

واتە: بزانه سیخو ھەلەلکردنی دامینەکان ھەرامن تاكو پۆزى قیامەت.

پاڤە:

ئەمە مەسەلەىكى فىقھىيە بەلام لیڤرەدا ھینای، چونکە پەیوەندى بەعەقیدەو ھەيە، لەبەر ئەو ھى سیخە (متعة) ھەلەلکردنی شتىکە خواى گەرە ھەرامى کردو ھە.

سیخە (متعة): مانای ئەو ھەيە کە سىک ئافرەتیک مارە بکات بۆ ماو ھەيەكى دیارى کراو چ کورت بێت ماو ھەيە کە یان درێژ، لەپاش ئەو ئەو ھاوسەرگىرییە تەواو دەبێ لەخۆو و پێویستى بەتەلاق نییە.

لەسەرەتای ئیسلامدا سیخە (متعة) دروست بوو، ئەمجار پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لەغەزای خەیبەردا ھەرامى کرد ^{۲۲۸}، ئەمجار لەپۆزى پزگارکردنى مەککە ھەلەل کرد، ئەمجار بۆ تاهەتایى ھەرامى کرد ^{۲۲۹}، جا ئەو لەسەرەتادا ھەلەل بوو ئەمجار ھەرام کرا ئەمجار ھەلەل کرا ئەمجار بۆ ھەتاهەتایى ھەرام کراو موسلمانان ئیجماعیان لەسەر ئەو ھەيە ھەرامە و ھاوسەرگىرییەكى (باطل)ە، ئیجماعى ئەم ئوممەتە لەسەر ھەرامبوونى، ھىچ کەسێک لەگەڵیاندا ناکۆک نییە تەنھا شیعەى جەعفەرى (رافضى) نەبێ، ئەوان لەو ھەدا ناکۆکن، ناکۆكى ئەوان ھىچ عیبرەتێكى تێدا نییە و ھىچ بەھایەكى نییە جا ئیجماع و دەق لەسەر ھەرامبوونى (متعة)یە و ھاوسەرگىرییەكى (باطل)ەو ھۆكمى زینای ھەيە.

مەبەست لە: (المتعة - متعة النساء -).

۲۲۸ / رواه البخارى (۴۸۲۵) ومسلم (۱۴۰۷) .

۲۲۹ / رواه مسلم (۱۴۰۶) .

مەبەست ئەو دەيە (متعه) ى حەج ناگىرئەوۋە كەوا كەسىك (تمتع) بىكات بە (عومرە) بۆ
(حەج) ئەمە مەبەستى نىيە، چۈنكە ئەو (تمتع) ە راي جەمھورى زانا يانى لەسەرە، ھىچ
كەسىك ناكۆك نىيە لەگەلئاندا ئىللا ژمارەيەكى كەم نەبى، بەلام (متعة النساء) ئەوا
حەرامە بە ئىجماع و ھىچ كەسىك ناكۆك نىيە بايەخ بە ناكۆكىيەكەى بدرى، (متعه)
لەحەجدا مەسەلەيەكى فېقھىيە، بەلام (متعه) لەھاسەرگىرىدا مەسەلەيەكە پەيۋەندى
بە عەقىدەوۋە ھەيە چۈنكە حەلال كىردى شىكە خوا حەرامى كىردى.

﴿٩٦﴾ نوسەر دەئیت: (واعرف لبني هاشم فضلهم لقرابتهم من رسول الله ﷺ) واعرف فضل قريش والعرب وجميع الأفخاذ فاعرف قدرهم وحقوقهم في الإسلام ومولى القوم منهم، وتعرف لسائر الناس حقهم في الاسلام).

واته: فهزلى (بهنى هاشم) بزانه، له بهر نزيكيان له پيغه مبهري خوداوه (ﷺ) و فهزلى قوپدهيش و عه رب و هه موو تيره كان بزانه، جا قه درو مافيان بزانه له ئيسلامدا و مه ولاى هه رقه وميک هه ر له خويانه و حه قى هه موو خه لکى بزانه له ئيسلامدا.

رافه /

(بهنى هاشم) نه وهى (هاشمى كوپى عبد مناف)ن، چونكه (عبد مناف) چه ند كوپيكي هه بووه نه وانيش:—

(هاشم) باپىرى پيغه مبهره (ﷺ).

(عبد شمس) باپىرى عوسمانى كوپى عه ففانه.

(نوفل بن عبد مناف) باپىرى (حكيم كوپى حزام).

(المطلب بن عبد مناف) باپىرى (بنى المطلب) نه وانه كوپى (عبد مناف)ن. پيغه مبهري خوا (ﷺ) له نه وهى (هاشم بن عبد مناف) په وانه كرا، كه واته نه و (هاشمى قريشى)يه و فه رموويه تى: (إن الله اصطفى كنانة من ولد إسماعيل، واصطفى من كنانة قريشاً واصطفى من قريش بني هاشم، واصطفاني من بني هاشم)^{۲۳۰}.

جا نه وانه نزيكه كانى پيغه مبهري خوان (ﷺ) له ئيمانداران له نه وهى هاشم، نه وانه نزيكه كانن كه حه قيان له سه ر موسلمانان هه يه، (صدقه)يان بۆ حه رامه و دياربييان بۆ

حه‌لّاله، به‌لام جگه له‌ئیمانداران هیچ به‌هایه‌کیان نییه هه‌رچه‌نده له (به‌نی هاشم) بن، به‌لام نه‌گه‌ر نزیکه له پیغه‌مبه‌ره‌وهو (ﷺ) ئیمان کۆبووه‌وه ئه‌وا گومانی تیدا نییه له‌خه‌لکی تر جیاوازن، حه‌قی پێزو حورمه‌ت و پێش خستنیان هه‌یه، چونکه ئه‌مه به‌شیکه له‌پێزگرتن له پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)، به‌لام نه‌گه‌ر ئیماندار نه‌بوون ئه‌وا نه‌وپه‌رکه‌ی ئه‌وه‌یه له به‌نی (هاشم) ن و ئه‌وان کافرن، بۆیه هیچ پێزیان نییه، هه‌روه‌ها هه‌ر که‌سی له نه‌وه‌ی هاشم بی‌ت به‌لام له‌سه‌ر مه‌زه‌به‌ی ئه‌هلی سوننه‌و جه‌ماعه‌و سه‌قامگیر نه‌بی ئه‌وا بایه‌خی نییه، جا ته‌نها نزیکه له پیغه‌مبه‌ری خوداوه (ﷺ) به‌لگه‌ی ئه‌وه نییه له سه‌ر حه‌قن، به‌لکو نزیکه له‌گه‌ل ئیماندايه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (قُلْ لَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ أَجْرًا إِلَّا الْمَوَدَّةَ فِي الْقُرْبَى) (الشوری/۲۳) واته: به‌وانه بلی: _ که وه‌لامت ناده‌نه‌وه _ من له‌سه‌ر گه‌یاندنی په‌یامه‌که‌ی خوا، هیچ کرێ و مه‌زه‌یه‌کم له‌ئیه‌و ناویت، ئه‌وه نه‌بی‌ت که ئیه‌و له‌به‌رخوا مافی خزمایه‌تی بپاریزن و وازم لی بێنن با په‌یامه‌که‌م بگه‌یه‌نم).

واته: نزیکه‌کانی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) _ له‌سه‌ر یه‌کێ له پاکان_خوای گه‌وره به‌شی ئه‌وانی داناوه له (خُمس)دا، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَإِنَّ نِصَّهٔ خُمُسَهُ لِلرَّسُولِ وَلِلَّذِي الْقُرْبَى) (الانفال/۴۱) واته: ده‌بی بزائن ئه‌ی بپرواداران! که‌هه‌ر جو‌ره ده‌سته‌که‌وت و غه‌نیمه‌تی‌کتان ده‌سه‌که‌وت ده‌بی یه‌ک له‌سه‌ر پێنجی بۆخواو بۆ په‌یامبه‌رو خزمانی..... بی‌ت) نزیکه‌کانی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ).

مه‌به‌ست له: (وأعرف فضل قریش والعرب).

ئه‌مجار له‌پاش به‌نی هاشم، فه‌زلی موسلمانانی قو‌په‌یش، چونکه قو‌په‌یش فه‌زلیان هه‌یه به‌سه‌ر ئه‌ودوای عه‌ره‌بدا، ئه‌مجار عه‌ره‌ب فه‌زلیان هه‌یه به‌سه‌ر عه‌جه‌مدا، بۆ؟ چونکه خوای گه‌وره قورئانی به‌زمانی ئه‌وان دابه‌زاندوه‌و پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له

ئىو ئەواندا رەوانە کردو ئەوانى ھەلبژارد بۆ گەياندننى پەيامەكەى بۆيە خواى گەورە لە قورئاندا دەفەرەموى: (فَاسْتَمْسِكْ بِالَّذِي أُوحِيَ إِلَيْكَ إِنَّكَ عَلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ (٤٣) وَإِنَّهُ لَذِكْرٌ لَّكَ وَلِقَوْمِكَ وَسَوْفَ تُسْأَلُونَ (٤٤) الزخرف) واتە: كەوابوو دەست بگرە بە قورئانەى وەحى كراوە بۆت ئەى مەحەممەد چونكە تۆ لەسەر پێگە و پێيازىكى پاستى (٤٣) بى گومان ئەم قورئانە شەرەفو ناوو شۆرەتێكى گەورەىە بۆ خۆت و ھۆزەكەت و لەئایندەشدا پرسیارتان دەربارەى قورئان لى ئەكرى (٤٤).

واتە: ئەم قەرتانە شەرەفێكە بۆ تۆ، ﴿وَلِقَوْمِكَ﴾ واتە: عەرەب، ﴿وَسَوْفَ تُسْأَلُونَ﴾ چونكە پرسیارتان لى دەكرى دەربارەى ھەستان بەم قورئانە و بانگەوازکردن بۆى گەياندننى چونكە خواى گەورە كرەوىەتییە ئەستۆى ئىو بە بۆ ئەوێ بىگەيەننە ئەو دواى جیھان ئەمە ھوى فەزلى عەرەبە، ئەوان فەزلىان نەدراوە بەسەر خەلكیدا چونكە تەنھا عەرەبن، بەلكو فەزلىان دراوە بەوێ كە خواى گەورە تايیەتیانى كرەووە بە قورئان و سوننەت و پەوانەکردنى پێغەمبەر ئەوان ھەلدەستن بەگەياندننى ئەم دینە، خواى گەورە دەفەرەموىت: (كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ (١١٠) آل عمران) واتە: ئىو چاكترین ئوممەت و كۆمەلە، ھینراونەتە ئەم سەر زەوىیە بۆ كەلك گەياندن بە مەردم و رێنمایى كرەونیان، بۆیە فەرمان بە چاكە دەدەن و رى لە كارى خراپە و شیرك دەگرن و باوەرىشتان بە خوا ھەيە).

ھەرودەما خواى گەورە دەفەرەموىت: (وَلَتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (١٠٤) آل عمران) واتە: پتویستە ھەمیشە كۆمەلە دەستەيەك لە ئىو بپیت ئەى موسلمانان! مەردم بۆ پتەى خێرو چاكە بانگ بکەن و فەرمان بە چاكە بدەن و پتەى لە خراپە بگرن دیارە ئەوانەن سەرفرازو بەختیار).

ئەمە ھۆى تايىبە تەندى عەرەبە، بەمەرجى ئەگەر دەست بەم دىنەو بەگرن و بىگەيەنن ئەوا فەزلىان دەبوو بەسەر جگە لەخۆيان بەلام ئەگەر كەسەك دەست بەم دىنەو بەگرن ئەوا فەزلى نىيە چونكە خەوى گەرە دەفەرموى: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّا خَلَقْنَاكُمْ مِنْ ذَكَرٍ وَأُنْثَىٰ وَجَعَلْنَاكُمْ شُعُوبًا وَقَبَائِلَ لِتَعَارَفُوا إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ أَتْقَاكُمْ) (الحجرات) واتە: ئەى خەلىكە! بى گومان ئىوهمان لە پياوو ژنىك دروست كەردووە - واتە: ئادەم و حەوا - كەردوومانن بە چەند گەلو تىرەيەك تا يەكتىر بناسن، نەك بۆ گالە كەردن و تانە و تەشەرەدان لە يەكترو ستم لە يەكتەر كەردن، بى گومان بەرپزىرتىشتان لای خوا، ئەو تانە كە بە تەقواتر و خۆ پارىزتر بىت و لە سنوورەكانى خوا نەترازىت).

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرموى: (أَفْضَلُ لِعَرَبِيٍّ عَلَى عَجَمِيٍّ وَلَا لِأَبْيَضٍ عَلَى أَسْوَدٍ إِلَّا بِالتَّقْوَىٰ، كُلُّكُمْ لَأَدَمٍ وَأَدَمٌ مِنْ تَرَابٍ).

ئەمە ھۆى فەزلى عەرەبە ئەگەر ھەستان بەوھى خەوى گەرە خستىو تىبە ئەستۆيان لە بلاو كەردنەوھى ئەم دىنەو بانگەواز كەردن بۆىو پوون كەردنەوھى بۆ خەلىكى، جا ئەوان باشتەن لە جگە لەوان.

مەبەست لە: (وجميع الافخاذ).

(فخذ) تىرەيەكە لە ھۆزىك، سەرەتا ھۆز دىت ئەمجار تىرە (افخاذ) جا ئەو تىرەيەكە لە ھۆزىك.

مەبەست لە: (فاعرف قدرهم وحقوقهم في الاسلام).

ھەريەكەو بەپىي فەزلى و حەقى خۆى.

مەبەست لە: (ومولى القوم منهم).

ئەمە فەرموودەىەكە لە پێغەمبەرى خوداوە (ﷺ) ٢٣١، واتە: كۆیلەىەكى ئازادكراو - العتيق - ئەگەر ئازادكراوەكە ھى بەنى ھاشم بوو ئەوا ھوكمى ھاشمىيەكانى ھەبە و ئەگەر ھى جگە لەوان بوو ئەوا ھوكمى ھوكمى ئەوانى ھەبە.

نوسەر دەئێت: (واعرف فضل الأنصار ووصية رسول الله (ﷺ) فيهم وآل الرسول فلا تسبهم، واعرف فضلهم وكراماتهم وجيرانه من أهل المدينة فاعرف فضلهم).

واتە: فەزلى ئەنساپ بزانە و ئامۆزگارىيەكەى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لەواندا بزانە و فەزلى ئالى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) بزانە، بۆيە ھەرگیز جوینیان پى مەدە و فەزلى كەراماتیان بزانە و دراوسێكانى لە ئەھلى مەدینەش ئەوا ئەوانش فەزلیان بزانە.

پاشە/

مەبەست لە: (واعرف فضل الأنصار).

لەئەوس و خەزەج، ھاوەلانى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لەباشترین سەدەكانن لەبەر ئەو فەرموودەىە دەفەرمویت: (خيركم قرنى) ٢٣٢ واتە: باشترینى ئێوھ ئەم سەدەىەى (منه) لەبەر ئەوھى خۆى گەورە ئەوانى ھەلبژارد بۆ ھاوڕێتى پێغەمبەرەكەى (محمد) (ﷺ) و لەبەر ئەوھى بەیعیان بەپێغەمبەرى خوا (ﷺ) داوھ و جیھادیان لەگەڵدا كردوھ و لەئەوھ ئەم عیلمەیان ھەلگرتوھ بەخەلكیان گەياندا، جا ھاوھلان باشترینى سەدەكانن، ھىچ كەسێك ناگاتە فەزلى ئەوان، پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرمویت: (لا تسبوا أصحابي، فوالذي نفسي بيده لو أنفق أحدكم مثل أحد ذهباً، ما بلغ مدّ أحدهم ولا

٢٣١ / رواه البخارى (٦٣٨٠).

٢٣٢ / صحيح : سبق تخريجه .

نصفه) ^{٢٣٣} واته: جنیو به یارانی من مه‌دهن، سویند بیت به و که‌سه‌ی گیانی منی به ده‌سته نه‌گه‌ریه‌کی له ئیوه به نه‌ندازه‌ی کتوی ئوحد ئالتون بکات به خیر، نه‌وا ناگاته مشتی به‌کی له‌وان و به نیوه‌ی مشتیکیش) واته: نه‌گه‌ریه‌کیک به‌نه‌ندازه‌ی کتوی ئوحد ئالتون ببه‌خشی نه‌وا ناگاته مشتیکی جو‌هاوه‌لیک به‌خشیویه‌تی، نه‌مه‌ش به‌لگه‌ی فه‌زلی هاوه‌لانه.

جا نه‌مه فه‌زلیکی مه‌زنه نه‌بی بزانیته، خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَوَرَّضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ (١٠٠) التوبة) واته: له‌ده‌سته‌ی به‌که‌می پیشه‌نگی کۆچکه‌ران و پشتیوانان و چاک په‌یره‌وانی نه‌وانیش خوا پازنی بوو لییان و نه‌وانیش له‌خوا پازنی بوون به‌ده‌ر له‌وه‌ش چه‌ندان باخ و بیستانی بو سازداون که: به به‌رده‌خت و کۆشکه‌کانییدا پووبار که‌لی ده‌چیت به‌مه‌تا مه‌تاییش تیدا نه‌میننه‌وه هه‌ر نه‌وه‌یشه ده‌سکه‌وت و سه‌رفرازی گه‌وره و به‌نرخ).

خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا (١٨) الفتح) واته: - بی گومان خوا پازنی بوو له‌نیمانداره‌کان کاتی _ له‌ژیر نه‌و دره‌خته‌دا پیی ده‌لین (شجرة الرضوان) په‌یمانیان له‌که‌ل ده‌به‌ستیت نه‌ی موحه‌مه‌د (ﷺ) جا خوا به‌و پاستی و وفایه‌ی له‌دلیاندا بوو بو په‌یامه‌که‌ت ناگاداربوو ئینجا له‌کاتی په‌یمانه‌که‌دا ئارامی دابه‌زانده سه‌ریان و به‌سه‌رکه‌وتنیکی نزیک پاداشتی دانه‌وه).

خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا سِيمَاهُمْ فِي وُجُوهِهِمْ مِنْ أَثَرِ السُّجُودِ ذَلِكَ

مَثَلُهُمْ فِي التَّوْرَةِ) واته: سیفه‌تیان له ته‌وراتدا (وَمَثَلُهُمْ) واته: سیفه‌تی ئه‌وان (فِي الْإِنْجِيلِ كَزَرْعٍ أَخْرَجَ شَطْأَهُ فَآزَرَهُ فَاسْتَغْلَظَ فَاسْتَوَىٰ عَلَىٰ سُوْقِهِ يُعْجِبُ الزُّرَّاعَ لِيَغِيظَ بِهِمُ الْكُفَّارَ وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ مِنْهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا (٢٩) الفتح) واته: موچه‌مه‌د ره‌وانه‌کراوو په‌یامبه‌ری خوایه ئه‌و که‌سانه‌ش له‌گه‌ل ئه‌ون و شوینی ئه‌و که‌وتوون له‌به‌رامبه‌ر بئ‌ بپواکانه‌ نازاو به‌هین، له‌ناو خو‌شیاندا میهره‌بان و به‌سوژ و دل نه‌رم‌ن ده‌یان بین‌ی هه‌رده‌م خه‌ریکی پ‌کوع و سوژده‌ن هه‌موو کات ئاواتیان به‌ده‌ست هینانی فه‌زل و میهره‌بانی و خو‌شنوودی خوایه‌و مه‌به‌ستیان ئه‌وه‌یه خوا لی‌یان پ‌ازی بی‌ت نیشانه‌یان له‌شوینه‌واری سو‌جده‌ بردنه‌کانیانه‌وه بۆ خوا له‌پوخساریاندا دیاره‌ ئه‌وه وه‌سفیان له‌ته‌ورات مه‌سه‌ل و وه‌سفیان له‌ (ئینجیل) یشدا وه‌ک کشتی‌ وایه‌ که له‌سه‌ره‌تاوه وه‌چی ده‌رکردبئ‌ ئینجا وه‌چه‌که به‌هیزی کردبئ‌ و ئینجا ئه‌ستوریش بووبئ‌ ئه‌وسا له‌سه‌ر بنجه‌کانیشی وه‌ستابئ‌ ئه‌وه‌نده زوو هه‌ل بداو گه‌شه‌ بکات، وه‌رزێرو کشته‌وانه‌کان سه‌رسام بکات بۆ ئه‌وه‌ی پ‌کی کافره‌کانیان پئ‌ هه‌لسینی خوا به‌لینی به‌و که‌سانه‌ داوه که‌بپوایان هیناوه‌و کاره‌ چاکه‌کانیان ئه‌نجام داوه به‌لی‌بوورنی ته‌واو و پاداشتیکی گه‌وره‌).

ئهم ئایه‌تانه‌ له‌باره‌ی هاوه‌لانه‌وه‌ هاتوه‌، به‌لگه‌یه‌ له‌سه‌ر فه‌زل و پله‌و پایه‌یان له‌لای خ‌وای گه‌وره‌و لای پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)، ئه‌وانیش له‌ نێو خ‌وایاندا جیا‌وازییان هه‌یه‌ له‌فه‌زلدا، جا چوار خه‌لیفه‌که‌ باشترینی هاوه‌لانه‌، ئه‌مجار ئه‌ودوای ده‌ که‌سه‌که‌ دین موژده‌ی به‌هه‌شتیان پئ‌ دراوه‌ (العشرة المبشرة) ئه‌مجار کۆچه‌ران، چونکه‌ خ‌وای گه‌وره‌ له‌پیش ئه‌نصاره‌وه‌ باسی ئه‌وانی کردوه‌، چونکه‌ وازیان له‌ ولات و مال و سه‌روه‌ت و سامانی خ‌ویان هینا له‌ پیناوی خ‌وادا، له‌پیناوی خ‌وادا کۆچیان کرد، جا ئه‌وان له‌ ئه‌نصار چاکترن، ئه‌مجار ئه‌نصار دیت چونکه‌ هه‌ستان به‌دالده‌دانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) دالده‌دانی موسلمانان و سه‌رخه‌ستیان و یارمه‌تی ئه‌وانیان دا به‌سه‌روه‌ت و سامانه‌کانیان و له‌گه‌لیاندا تیکه‌ل بوون ئه‌وانیان خو‌شویست و ئه‌وانه‌ی

بەشدارى بەدرىان كىردوۋە ئەوانىش فەزىلەت تايىبە تەندىيان ھەيە، و ئەوانەى بەشدارى بەيەى (الرضوان) يان كىردوۋە، خۇاى گەورە دەفەرەمۇيت: (لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ الْفَتْحِ/ ۱۸) ئەمجار ئەوانەى مۇسلىمان بوون لەپىش پىزگار كىردنى مەككە چاكتىن لەوانەى لە پاش رىزگار كىردنى مەككە مۇسلىمان بوون، جا ئەوانىش ۋەك يەك نىن لە چاكتىدا، بەلام ئەوان بەگشتى چاكتىن لە ھەموو ئەوانە لە پاش ئەوانن تاكو قىيامەت ھەستى، ھىچ كەسنىك ھاوتايان نىيە.

مەبەست لە: (ووصية رسول الله ﷺ فيهم).

ۋاتە: ۋەسىتى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەرىارەى ئەنصار، خۇشەويست (ﷺ) دەفەرەمۇيت: (لا يحب الأنصار إلا مؤمن، ولا يبغضهم إلا منافق)^{۲۳۴} ۋاتە: ھىچ كەسنىك ئەنصارى خۇش ناۋى تەنھا ئيماندار نەبىت و ھىچ كەسنىك رقى لەوان نىيە تەنھا دوۋىو نەبىت).

مەبەست لە: (وجيرانه من أهل المدينة فاعرف فضلهم).

ۋاتە ئەۋەى نىشتەجىتى مەدىنەيە ۋە ئارام دەگرىت لەسەرى بەئومىدى پاداشت و ئارام دەگرىت بە شوئىنەكە بە ئومىدى ئەۋەى پاداشتى دەستكەۋىت، بەردەوام دەبىت لە سەردانى مزگەۋتى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەۋە پاداشتى دەست دەكەۋىت لەۋەدا بەبى گومان، بەلام ئەۋەى نىشتەجىتى دەبى ۋەسادى تىدا بلاۋ دەكاتەۋە ۋە شەرىك بۇ خوا بىر يار دەدات و بىدە بلاۋ دەكاتەۋە ئەۋە سزاكەى توندترە، سزاكەى چەند جار زىاترە، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرەمۇيت: (من أحدث فيها حدثاً أو آوى محدثاً فعليه لعنة الله والملائكة والناس أجمعين)^{۲۳۵}.

۲۳۴ / رواه البخارى (۳۵۷۲) ومسلم (۷۵) .

۲۳۵ / متفق عليه : أخرجه البخاري (۱۷۷۱) ومسلم (۱۳۷۰) .

﴿٩٧﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أن أهل العلم لم يزالوا يردون قول الجهمية، حتى كان في خلافة بني العباس تكلمت الروبضة في أمر العامة، وطعنوا على آثار رسول الله ﷺ) وأخذوا بالقياس والرأي وكفروا من خالفهم).

واتە: بزانه ئەهلى عىلم بەردەوام پەددى قسەى جەهەمىيەكانيان دەدايەو، تاكو سەردەمى خىلافەتى بەنى عەبباسى هات و (روبضة) هاتە زمان لەكاروبارى گشتى دا، تانەيان دا لە فەرموودەكانى پێغەمبەرى خوا و (ﷺ) (قياس) و بۆچوونيان وەرگرت و ئەوانەى جياوازيان بوو لە گەڵاندا بە كافريان دەزانى.

پاڤه /

مەبەست لە: (واعلم أن أهل العلم لم يزالوا يردون قول الجهمية).

جەهەمىيەكان لەپێشدا پێناسەى کرا: ئەوانىش شوێنکەوتەى (جەهەم)ى کوپى (صفوان)ن ئەو کەسەى ئەو قسە چەپەلەى بلۆ کردەو کەوا قورئان دروستکراو، بە ئاشکرا نەفى ناو و سىفاتەكانى خواى دەکرد و مەزەبى ئىرجانى بلۆ کردەو و خواوەنى مەزەبى پيس بوو، جا شوێنکەوتەكانى پێيان دەئێن: (جەهەم)ى (يە لەبەر (جەم) و لە خراپترين قسەكانيان ئەو يە دەئێن قورئان دروستکراو و نەفى ناو و سىفەتەكانى خواى گەورەيان دەکرد و تەحريفى قسەى خواى گەورە و قسەى پێغەمبەرى خويان (ﷺ) دەکرد بە (باطل)، جا ئەوان پيسترين کۆمەلن و خراپترينيان، بۆيە ئەهلى سوننە و ئەهلى عىلم وازيان لێيان نەهێنا، بەلکو پەددى گومانەكانيان دايەو و قسەكانيان پوچەل کردەو، ئەمەش لە کتیبەكانى ئەهلى عىلمدا هەيە، لەوانە: پەددى ئەحمەدى کوپى حەنبەل لەسەر (جەهەم)ى يەو ئەو کتیبەش لەبەر دەستدايە و چاپکراو، لەوانە پەددى عوسمانى کوپى سەعيد الدارمى لەسەر (بشر المريسى) کەلەرەق، ئەويش چاپکراو.

لەوانە (بيان تلبيس الجهمية) لەدانانى (شيخ الاسلام ابن تيمية)، لەوانە (اجتماع الجيوش الاسلامية على غزو المعطلة والجهمية) لەدانانى (ابن القيم).

مەبەست لە: (حتى كان في خلافة بني العباس).

لە خىلافەتى (مەئمون) دا لە بەنى عەبباس خراپە پرویدا، کەسانىک ئەهلى ئەو نەبوون قسە بکەن لە عىلم و بنەماکاندا ھاتنە قسە، جا ئەگەر ھەر کەسىک لە بواریکدا قسەى کرد پىسپۆرى خۆى نەبى ئەوا کارە کە خراپ دەکات، بۆیە نابى هیچ کەسىک لە کاروبارى دین و عىلمدا قسە بکات ئیلا ئەهلى پىسپۆر ئەهلى عىلم نەبى، نابیت کارە کە بىیتە پاشاگەردەنى، ھەمووان قسە دەکەن و بانگەشەى عىلم دەکات، ھەر وەکو ئیستا ھەبە لەوانە خۆیان بەزانا دەزانن، ئەوانەى قسە لە مەسەلەى عەقیدەدا دەکەن و دەچنە ناو ئەو باسەو، جا قسە دەربارەى ئیمان و حەقیقەتى ئیمان دەکەن و لە شتانی کدا قسەیان کرد هیچ پەيوەندى بە ئەوانەو نەبى، لەسەر دەستى زانایان فێر نەبوون بە لگو لە خۆیانەو فێربوون و پشتیان بە تیگە یشتنى خۆیان بەست، ئەمجار وایان لێھات چەند یاسا و پێسا یەکیان دانا لە خۆیانەو بە تیگە یشتنى خۆیان، جا کارە کە زۆر ترسناکە.

مەبەست لە: (تکلمت الرویضة في أمر العامة).

ئەمە لە فەرموودەدا ھاتووە، (إذا تکلمت الرویضة) واتە لە نیشانەکانى قیامەت ئەو یە کەسىک قسە بکات لە کاروبارى گشتیدا شارەزای عىلم نەبى^{٢٣٦}، ئەمە (رویضة) یە و قسە کردنیان لە نیشانەکانى قیامەتە، بۆیە دروست نییە و نابیت لە کاروبارى گشتیدا و لە مەسەلە گشتییەکاندا قسە بکات ئیلا ئەهلى عىلم و زانایان نەبى، ھەموو کەسىک ناچیتە ناو باسى عىلمەو، ھەر وەکو خۆای گەرە دەفەر مویت: (وَإِذَا

جَاءَهُمْ أَمْرٌ مِنَ الْأَمْنِ أَوْ الْخَوْفِ أَدَّاعُوا بِهِ وَلَوْ رَدُّوهُ إِلَى الرَّسُولِ وَإِلَى أُولِي الْأَمْرِ مِنْهُمْ لَعَلِمَهُ الَّذِينَ يَسْتَنْبِطُونَهُ مِنْهُمْ (٨٣) النساء) واتە: ھەرکە ھەوالێکی خۆش وەك بە دەستھێنانی ئەمن و ئاسایش و سەرکەوتن، یان ھەوالێکی ناخۆش و ترسناکیان پێ بگا سەرەخۆ بلایان دەکردە و ھەموو کەس دەیانکردە ھەرا خۆ ئەگەر بیانبردا یەتە وە بۆلای پەيامبەر و فرماندەکانیان ئەوا خاوەن سەلیقەکانیان دەیانزانن ھەوالە راستەکەى لى دەریستن).

جا کاروبارە گشتییەکانى ئوممەت ھىچ كەسێك نابێ قسەى تێدا بكات ئیلا پەسپۆر نەبێ.

مەبەست لە: (وطعنوا على آثار رسول الله ﷺ).

قسەیان لەبارەى ھەرموودەکانە و ھەردوو لەکەداریان کردو چەندین کتیبیان نووسی دەستیان کرد بە (صحیح) کردن و (ضعیف) کردنى ھەرموودەکان لەکاتیگدا ئەوان بەعیلمە وە ناسراو نەبوون و فێرنەبوونە و لە (پراوی) ھەرموودە نین و لەپێشە وایانى ھەرموودە نین، جا ئەوانە (روبیضة) ن ھەستان دەستیان کرد بە قسەکردن لە ترسناکترین شتدا کە ئەویش زانستى ھەرموودە یە و زانستى پراویەتە.

مەبەست لە: (وأخذوا بالقياس والرأي وكفروا من خالفهم).

مەبەست لە (قياس) لێرەدا: قیاسى پوچەلە (باطل)ە، بەلام (قیاسى دروست) ئەو ھەیکە لەبنەماکانى بەلگەکان لای زانایان، بەلام (قياس الباطل) وەكو قیاسى خواى گەرە بە دروستکراوەکانى یان قیاسى مەسەلەکە لەگەڵ ئەو قیاسى لەگەڵدا کراوە یەك ناگرنەو ھە عیللەدا، چونکە قیاس بریتییه لە: گەیاندى لقیك (فەرعیك) بە بنچینیكە وە (ئەصلە وە) لە ھۆکەدا لەبەر عیللەتیک لە ھەردووکیاندا ھەبێ، جا ئەگەر عیللەتەکە لە ھەردووکیاندا نەبوو ئەو قیاسیكى (باطل)ە.

نوسەر دەئىت: (فدخل في قولهم الجاهل والمغفل والذي لا علم له حتى كفروا من حيث لا يعلمون، فهلكت الأمة من وجوه، وكفرت من وجوه، وتزندق من وجوه، وضلت من وجوه، وتفرقت وابتدعت من وجوه، إلا من ثبت على قول رسول الله ﷺ) وأمره وأمر أصحابه، ولم يتخط أحدا منهم، ولم يجاوز أمرهم، ووسعه ما وسعهم، ولم يرغب عن طريقتهم ومذهبهم، وعلم أنهم كانوا على الإسلام الصحيح، والإيمان الصحيح فقلدهم دينه واستراح، وعلم أن الدين إنما هو بالتقليد، والتقليد لأصحاب محمد ﷺ).

واته: بۆيە خەلگى نە قام و بى ئاگا ئەوانەى زانىاريان نىيە چوونە سەر پاي ئەوان، تاكو توشى كوفر بوون بە شيۆەيەك ئاگايان لەخۆيان نەبوو، بۆيە ئەم ئومەتە بەهەلاکەتدا چوون لەچەند پوويەکەووە کوفريان کرد لەچەند پوويەکەووە زەندىق بوون لەچەند پوويەکەووە گومرا بوون لەچەند پوويەکەووە، جياواز بوون و بیدعەيان کرد لەچەند پوويەکەووە، ئیلا ئەوانە نەبى دامەزراو بوون لەسەر قسەى پيغەمبەرى خودا و ﷺ) فەرمانى ئەو فەرمانى ھاو ئەلانى، قسەيان پيش هيج يەكێك لەوان نەکردو لە کارى ئەوان تینەپەپى و ئەو ئەوان وتیان ھەر ئەو بەسە، پقى لەپيگا و مەزھەبى ئەوان نەبوو و زانى کەوا ئەوان لەسەر ئيمان و ئىسلامى پاست و تەواو بوون، بۆيە لەدینەکەیدا چاوى لەوان کردو بى خەم بوو، زانى کەوا دین بریتیيە لەچاویلکردن، چاویلکردنى ھاو ئەلانى محمد ﷺ).

رافە/

مەبەست لە: (فدخل في قولهم الجاهل والمغفل والذي لا علم له).

دەرگا کرایەوہ بۆ ئەوانەى ھاتن و چوون، بۆيە لەمەسەلە عیلمیيەکاندا قسەيان کرد، ئیستا _ ھەر وہ کو دەزانن _ بەھۆى ئەم کەنالە ئاسمانیانەوہ، لەبەر ئەم قسەو پاشاگەردەنییە زانستیيە وای لیھاتووہ تەنانت خەلگى عوام قسە لەمەسەلە

عەلىمىيەكان دەكەن و گومانى تەدا دروست دەكەن، گومان لەھوكمە شەرعىيەكاندا دروست دەكەن، گومان لەفەتواى پەيشەواكان دروست دەكەن، ھەرھەركە لەپەيشدا باسما ن كەرد ئەوانەى جىاوازيان بن ئەوا بەكافريان دەزانن، تەنانەت پەيشەوا پەيشووەكانيان بەكافر زانى و بەنەفاميان زانى، تاكو گەيشتە ئەوھى ھەندىكيان دەلەين: (من مرفوم و ئەحمەدى كورپى حەنبەلش مرفوقە، ئەيمە پياوين و ئەوانيش پياون، و مالك پياوھ و منيش پياوم) گەيشتە ئەو پادەيە و قسەى پەيشەواكان ھىچ تايبەتەندىيەكى نەيە.

مەبەست لە: (حتى كفروا من حيث لا يعلمون).

تووشى كوفرييون و كوفريان كەرد بەشەيەك ئاگايان لەخۆيان نەبوو، چونكە مرفوقە پەنگە قسەيەكى كوفر بكات و نەزانى ئەو كوفرە بەھۆى نەفامىيەو، جا كوفر دەلەيت و پەواجى پى دەداو كەچى نازانى ئەو كوفرە، بەھۆى ئەوھى چوھ ناوباسىكەو بەباشى لى نازانى، جا ترسناكيەكە زۆر مەزنە لەسەر خۆى و لەسەر ئەم ئوممەتە، جا ئەگەر ترسەكە تەنھا لەسەر خۆى بوايە ئەوا سوكتەر بوو، بەلام كەيشەكە لەوھدايە ئەمە لەناو ئەم ئوممەتەدا بلاق دەبەيتەو.

مەبەست لە: (فهلكت الأمة من وجوه وكفرت من وجوه).

واتە: لەسەر ئەم ئوممەتە تەكەليان كەرد، چەندىن خەلەليان ھاويشتە ناو ئوممەتەكەو تەنانەت ھەندىكيان قسەى كوفر وەردەگرن و دەلەين: ئەمە قسەى زانايانە، ھەرھەركە قسەى جەھەمىيەكان و موعتەزىلەكان دەلەينەو دەلەين ئەمە قسەى زانايانە، تەنانەت ھەندىكيان لەپۆزنامەكاندا نوسىويانەو بە زانايان دەلەين: ئىوھ تەنھا خۆتان بەھەق دەزانن و قسەى پەيشەوايان وەرنەگرن وەكو: (ابن سينا) و (ابن عربى) و (الجهم بن صفوان) و ئەو زانايانە نەرخ و بەھای خۆيان ھەيە.

مەبەست لە : (وتزندق من وجوه وضلت من وجوه وتفرقت وابتدعت من وجوه).

هەموو ئەو نەهامەتییانە بەهۆی ئەو دەوایە نەفامەکان دەچنە نێو مەسەلە عیلمییەکانەو و ترسی خوا کە مە لەدەڵەکانیاندا، کاتى ترسی خوا لە دلیاندا کەم بوو دە چوونە نێو ئەم بابەتانەو، بۆیە هەندى لەسەلەف دەلێن: (قَلَّ وَرَعُهُمْ فَتَكَلَّمُوا) واتە: ترس و ورەعیان کەم بوویەو قسەیان کرد). بەلام ئەو کەسەى لە خوا دەترسى ئەوا ناچیتە ناو باسیکەو بە جوانى لێى نەزانى، ناچیتە ناو باسیکەو بە جوانى لێى نەزانى و ئەهلى ئەو باسە نەبى، بەتایبەتى لە کاروبارى دیندا.

مەبەست لە : (إلا من ثبت على قول رسول الله ﷺ) وأمره وأمر أصحابه ولم يتخط أحدا منهم).

هیچ کەسێک لەم بەلاو نەهامەتییه پرزگاری نەبوو: لە نەهامەتى کوفرو لادان و گوماربوون و ویلَبوون و دژایەتى و بچراندن ئیلا ئەوانە نەبى دەستیان گرتوو بەوێ پێغەمبەرى خوا (ﷺ) هاوێلانی لە سەر بوون، هەروەکو پێغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموویەتى: (وستفترق أمتي على ثلاث وسبعين فرقة كلها في النار إلا واحدة، قالوا: من هي يا رسول الله؟ قال: من كان على ما أنا عليه وأصحابي)^{٢٢٧} واتە: ئوممەتە کەم دەبێتە حەفتا و سێ تاقم و فیرقەو، هەمووی لە ئاگر دایە تەنھا یەکیکیان نەبیت، فەرموویان: ئەى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) کێن ئەو کۆمەلە زگاری بوو؟ فەرمووی: ئەو کەسەى لە سەر ئەو رێگایە یە مەو هاوێلانی لە سەرىن).

مەبەست لە : (ووسع ما وسعهم).

ئەویش قورئان و سوننەتەو ئەوێ پێشینە چاکەکان لە هاوێلانی شوێنکەوتوان و سێ سەدە چاکە و پێشەوایان لە سەرى بوون، بەلام کێشەکە لەو دایە کە دەلێت:

(ئەوان پیاو بوون و ئیتمەش پیاوین و قسەکانى ئەوان هیچ تاییبە تەندیبەکی نییە بەسەر قسەکانى ئیتمەدا).

مەبەست لە: (وَعَلِمَ أَنَّهُمْ كَانُوا عَلَى الْإِسْلَامِ الصَّحِيحَ وَالْإِيمَانِ الصَّحِيحَ).

هەروەکو خوای گەرە دەفەر مویت: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ (١٠٠) التَّوْبَةِ) پیغەمبەرى خوێشە ویست (ﷺ) دەفەر مویت: (علیکم بسنتی وسنة الخلفاء الراشدين المهديين من بعدي) ئەو کەسەى پزگاری دەوێت ئەوا ئەمە پێگاکە یەتێ، ئەوەى پزگاری ناوێت ئەوا خوێ هەلیبژاردووە وەى خوێەتێ، هیچ کەسێ زەرەر ناکات تەنھا خوێ نەبێ، بەلکو ئەو تاوانی خەلکی هەلدەگرێ لەگەڵ تاوانەکەى خویدا، خوای گەرە دەفەر مویت: (لِيَحْمِلُوا أَوْزَارَهُمْ كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَمِنْ أَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ أَلَا سَاءَ مَا يَزِرُونَ (٢٥) النحل) واتە: هەتا پۆژی قیامەت بارى گوناھەکانى خوێان بەتەواوێ هەلدەگرن، وەلە گوناھى ئەو کەسانەش هەلگرن کە بەنەزانی و گێلانەو بێ بەلگە ئەوان گومرايان دەکەن هۆشیار بن چ بپاریتکی نالەبارو خراپ هەلئەگرن؟).

گومان لەوەدا نییە هاوێلان و سێ سەدە چاکەکە ئەوان لەسەر ئیسلام و دینە راست و دروستەکە بوون، جا ئیتر چۆن بەجێ دەهێلێ و وازی لێ دەهێنێ و دەپۆی بۆ لای کەسێک هیچ دلتیا نیت لەسەر دینە راست و دروستەکە یە یان لەسەر حەقە.

مەبەست لە: (فَقُلْهُمْ دِيْنَهُ وَاسْتَزَحِ).

(قُلْهُمْ): واتە: شوێنیان دەکەون، (وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ) تەقلید لێرەدا مانای شوێنکەوتنە.

مەبەست لە: (وَعَلِمَ أَنَّ الدِّينَ إِنَّمَا هُوَ بِالتَّقْلِيدِ وَالتَّقْلِيدِ لِأَصْحَابِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ).

هەرۆه کو باسماڻ کرد مەبەست لە تەقلید: تەقلیدی تەواوە ئەویش شوینکەوتنە،
 هەرۆه کو یوسف فرموی: (إِنِّي تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَهُمْ بِالْآخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ
 (٣٧) وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ (٣٨) يوسف) واتە: چاک بزانن کە من
 ئایینی ئەو کەسانەم واز لێ هیناوە کە نە بروایان بەخوا هەبەو، نەبەرۆژی دواى (٣٧)
 بۆ خۆم کەوتومەتە شوینی ئایینی باوو باپیرانم: ئیبراھیم و ئیسحاق و یەعقوب (٣٨).

جا شوینکەوتنی پیشینە چاکەکان ئەوە حەقە، هیچ لۆمە یەکی تێدا نییە ئەگەر
 شوینی ئەوان کەوتیت، بەلکو لۆمە لەوەدا یە ئەگەر شوین کەسێک بکەویت شایەنی
 شوینکەوتن نەبێ، چاوە لەیەکیک بکەیت بەکەلکی پیشەنگی نەیت.

﴿٩٨﴾ ومن قال: لفظي بالقرآن مخلوق فهو جهمي، ومن سكت فلم يقل: مخلوق أو غير مخلوق فهو جهمي، وهكذا قال أحمد بن حنبل، وقال رسول الله (ﷺ): إنه من يعش منكم بعدي فسيرى اختلافاً كبيراً، فأياكم ومحدثات الأمور، فإنها ضلالة، وعليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين المهديين، وعضوا عليها بالنواجذ^{٢٣٨}.

واتە: ھەركەسى بۆلۆت: گەتم (لفظى) بە قورئان دروستكراوه ئەو ھەمىيە، ھەركەسى بۆ دەنگ بوو و نە يگوت: دروستكراوه يان دروستكراو نىيە ئەو ھەمىيە، ئا بەم شىۋە ھەمىيە ئەمەدى كۆپى ھەنبەل ھەرموويەتى، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرموى: (ئەمەن يەش منكم بعدي فسيرى اختلافاً كبيراً، فإياكم ومحدثات الأمور فإنها ضلالة وعليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين المهديين وعضوا عليها بالنواجذ) واتە: ھەركەس لەئىو ھەپاش من بۆلۆت ئەو جىياوازى و دووبەركى زۆر دەبىنى، جا ئامۆزگارىتان دەكەم دەست بە سوننەت و رىكاكەى مەو بەگرن و دەست بە سوننەت و پىكاى جىنشىنە رىنموى كراوكانەو بەگرن، توند دەستى پىو بەگرن، بە ددانەكانتان توند بىگرن).

پاڤە /

خوای گەورە لەچەندىن ئایەتدا سىفەتى كەلامى بۆ خۆى سەلماندو، (قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدادًا لَكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفَذَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَذَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِ مَدَدِ الْكُفِّ) واتە: پىيان بۆ: ئەگەر بۆ نوسىنى وشەكانى پەروەردگارم دەريا گشت مەركەب بۆ پىش لەكۆتايى ھىنانى وتەو بپيارەكانى پەروەردگارم دەريا ھەمو ھەلەچۆپى ئەگەرچى ئەوئەندەى ترىشيان فرياخەين بۆ كۆمەكيان).

(کلمات الله) واتە: کە فەرمانى پى دەکات و نەهى پى دەکات و گەردوونى پى دەباتە پىوھ کى دەتوانى (کلمات الله) بژمىرى لەکاتىکدا دەریاکان بەشى ناکەن، پىنووسەکان هەموو ناتوانن پىنووسن.

قسەى خۆى گەورە _ هەرودەکو ئەهلى سوننە و جەماعە دەلێن _ جۆرەکەى کۆنە و تاکەکانى تازەى، جا قورئان یەکیکە لە تاکەکانى قسەى خۆى گەورە، یەکیکە لە قسەکانى خوا، جا قسەى خوا سابیتە و جیگیرە بە پى قورئان و سوننەتى پىغەمبەرەکەى (ﷺ)، گومان لەودا نییە عەقلە ساغ و سەلامەتەکان قسە بۆ خوا دەسەلمێنن، چونکە ئەو سىفەتى کە ماله و نەبوونى سىفەتى کەم و کورپى، بەلام جەهەمىیەکان کە ئەوانیش شوێنکەوتەى (جەهەم) کورپى (صفوان)ن، کە ئەویش کابرایەکی پىسو و چەپەل بوو لەناو خەلکیدا دەرکەوت گومانى بۆ خەلکى لەدینەکەیاندا دروست دەکرد، فەرمانى پى دەکردن بەکوفرو ئیلاحاد، لەوانە گومانى بۆ خەلکى دروست کرد خۆى گەورە قسە دەکات، وتى: قسەکانى خوا هەیه و بوونى هەیه ئەوا دروستکراوە، خۆى گەورە لە (لوح)دا دروستى کردووە یان لە (جبریل)دا دروستى کردووە، یان لە (محمد)دا (ﷺ) دروستى کردووە، ئەویش لەجۆرى دانە پالى دروستکراو بۆ دروستکارەکەى وەکو: بیت الله، ناقة الله، ئا بەم شىوہى گوت، خۆى گەورە ریسواى بکات، دەلێت: خۆى گەورە قسە ناکات و قسەکردن دانە پال خۆى گەورە لەجۆرى دانە پالى دروستکراوە بۆ دروستکارەکە، ئەمە لە مەزەبەکەیتى، هەرودەها لەقەدەردا مەزەبى (جەبر) هەیه، واتە: ناچارى، هەرودەها مەزەبىکى هەیه لەنەفى ناو سىفەتەکانى خوا، هەرودەها مەزەبىکى هەیه لە بەدرۆخستەوہى سوننەتەکەى پىغەمبەرى خواو (ﷺ) بەدرۆخستەوہى قورئان، جا ئەو کە سىکى بى باوەرى چەپەلە هەستا بە وتنى ئەم درۆیە، ئەم مەزەبەش لەجۆرەکەوہ هاتو، هەرودەکو (شیخ الاسلام) باسى کردووە لەپیشەکى (الحمویە)، (جەهەم) یەکەم کەس نەبوو ئەم

مەزەبە ی دەست پێکرد، بە لکو پیش ئەو (الجعد) ی کوپی (درهم) ئەم بوو ئەم قسە خراپە ی دەست پێ کرد و ئەویش لە (طالوت) ی جوله کەووە وەر یگرت، (طالوت) ش لە (لبید بن الاعصم الیهودی) یەو وەری گرت، ئەو کەسە ی کە سێجری لە پێغەمبەری خوا (ﷺ) کرد، جا ئەم قسە یە لە جوله کەووە دزە ی کردووە و هاتووە، ئەوانە ی قسە ی خوای گەورە لە جیگە و مانای خۆی لادە دەن، بۆیە هیچ سەرسام مەبە بەم مەزەبە چە پەلە، ئەگەر زانرا سەرچاوە کە ی لە جوله کەووە یە، ئەم مەزەبە یان تێکەل بە موسلمانان کرد بە هۆی ئەو کابرا پیسەووە (الجعد بن درهم) کە (خالد القسری) کوشتی لە پوژی جەژنی قوریاندا، هەروەکو (ابن القيم) باسی کردووە و دەفەر مۆیت:

ولاجل ذا ضحی یبعد خالد	القسري يوم ذبائح القربان
إذ قال ابراهيم ليس خلیله	كلا ولا موسى الکلیم الدان
شکر الضحیة کل صاحب سنة	لله درك من أخی قربان

ئەم قسە یە (جهم) ی کوپی (صفوان) لە ئەو وەو وەر یگرت، بۆیە دەدرێتە پال ئەو، چونکە ئەو بوو بلأوی کردووە نە ئەو یە کەم کەس بوو دەستی پێکرد.

ئە هلی سوننە ئینکارییان لێکرد ئینکارییەکی توندو قسە ی توندیان لەو باسە دا کردووە، ئەو وەش دیت _ ان شاء الله _ لەو دەستە واژە یە ی پاش ئەمە دیت، بە لام لێرە دا لە باسی بە شیکی ئەم مەزەبە چە پەلە داین، ئەویش نە فیکردنی قسە کردنە بۆ خوای گەورە، بە لام لای ئە هلی سوننە کێشە یە ک دروست بوو ئەویش ئەو یە کە: ئایە دەگوتریت: (گفتم بە قورئان دروستکراوە یان دروستکراو نییە)؟ ئەمە شیان تێکەل بە موسلمانان کرد، ئایە دەلێیت: گفتم بە قورئان دروستکراوە یان دەلێیت: گفتم بە قورئان دروستکراو نییە؟ جا ئەگەر بیانەوێ گوتن بە قورئان بێت ئەوا (گوتنە کە) گفتم کە دروستکراوە و دەنگە کەشی دروستکراوە، بۆیە پێویستی بە روونکردنەو یە، ئەمەش

ئەو روونکردنەوہیە کە ئیمامى ئەحمەدو بوخارى و کۆمەلەك لە لیکۆلەرەوان
فەرموویانە، بۆیە مەلئى: گفتم بەقورئان دروستکراوہ بەپرهایی و مەلئى: گفتم بەقورئان
دروستکراو نییە بەپرهایی، بەلکو لەمەدا روونکردنەوہ بدە.

بەو ھە نەبى بەلگەى لەسەر ھاتبى لەقورئان و سوننە و ئەو ھى ھىچى لەسەر نەھاتو ھ
ئىمەش قسە ناکەين، جەھەمىيەکان ئىنکاریيان لەقورئان و سوننەت کردو بەعەقلى
خۆيان چوونە ناو باسى زاتى خوداو ھو تاكو گوتيان: ئەو خوايە لەناو جىھاندا نىيە و
لەدەرەو ھەش نىيە و لەسەرەو ھە نىيە و لەخوارەو ھەش نىيە و لەپاستەو ھە نىيە و
لەچەپەو ھەش نىيە.

کەواتە خوا نىيە، پاکی و بى گەردى بۆ خوا لەو قسانەى دەيکەن، گوتيان: خواى
گەرە بىستەو بىنين و عىلم و ويستى نىيە، جا کەواتە ئەو خوايە (جماد) ھ، چونکە
(جماد) بەو شىو ھە وەصف دەکړي وەکو بتي لى دى پاکی و بى گەردى بۆ خواى
گەرە لەو ھى دەيلتن.

مەبەست لە: (وقاسوا الدين على رأيهم).

شويىنى قىياسى (باطل) کەوتەن، قىياسى خواى گەرەيان بەدروستکراو ھەکانى کرد
بۆيە نەفى ناو و سىفاتەکانيان کرد، چونکە لای ئەوان مانای شوپھاندنى ھەيە، نەيانزانى
ناو و سىفەتەکانى خوا تايبەتن بەخۆيەو ھ، ناو و سىفەتەکانى دروستکراو ھەکان تايبەتن
بەخۆيانەو ھە ھىچ لىکچوونىک نىيە لەنێوان ئەم و ئەودا، ھەرەو ھەو چۆن خواى گەرە
زاتىکى ھەيە لەزاتەکانىتر ناچيەت، ئاواش ناو و سىفاتى ھەيە لە ناو و سىفەتەکانى
دروستکراو ھەکان ناچيەت، ھەرکەس يک بەم شىو ھە وەريگري ئەوا ئاسوودە دەبى و
لەسەر پىگا پاستەکەيە.

مەبەست لە: (فجاءوا بالكفر عيانا لا يخفى).

کوفريان بەخوا کرد بەھۆى ئەو قسە چەپەلانەو ھە کە لە زاتى خوادا کرديان.

مەبەست لە: (فكفروا وكفروا الخلق).

ئەوانەى وەسفى خۆى گەورە دەكەن بەناو و سیفاتەكانى ئەوا لەلایەن ئەوانەو
كافر کران، چونکە دەلێن: ئەمانە شوپهاندن و شوپهاندن کوفرە، ئێمەش دەلێن:
نەخێر ئەمە شوپهاندن نییە، خۆى گەورە دەفەر مۆیت: (لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ وَهُوَ السَّمِيعُ
الْبَصِيرُ (١١) الشورى) نەفى شوپهاندنى لە خۆى کرد، بەلام بیستن و بینین بۆ خۆى
سەلماند، لەگەڵ ئەوەشدا بیستن و بینین لەدروستکارەکاندا بوونیان هەیە، ئەوەش
بەلگەیه کە ئەو لەگەڵ ئەوێتردا ناشوبهێنرێت و لەیهک ناچن.

مەبەست لە: (واضطرمهم الأمر إلى أن قالوا بالتعطيل).

التعطيل: بریتییە لە نكۆلى کردن لە دروستکار، چونکە ئەمە بەرەو (تعطيل) دەبات،
چونکە ئەو کەسەى نابیسى و نابینى و قسەناکات و ئیرادەو ویستی نییە و هەرەها
لەناو جیهاندا نییە و لەدەرەوێ جیهان نییە و لەسەرەو نییە و لەخوارەو نییە،
کەواتە ئەوە خواپەك نییە تاكو بپەرستى، بۆیه کارەكە بەرەو لەکارخستن (تعطيل) و
بى باوەپى (إلحاد) بردنى.

﴿١٠٠﴾ نوسەر دەئیت: (وقال بعض العلماء - منهم الإمام أحمد بن حنبل-: الجهمي كافر ليس من أهل القبلة، حلال الدم، لا يرث ولا يورث لأنه قال: لا جمعة ولا جماعة ولا عيدين ولا صدقة، وقالوا: من لم يقل: القرآن مخلوق فهو كافر).

واتە: ھەندى لە زانایان ھەرموویانە - لەوانە ئەحمەدى کوپى حەنبەل-: - جەھەمى کافرەو ئەھلى قىبىلە نىيە، خوینى حەلەلەو لەمىرات ھىچ وەرناگرئى و مالاھەى نابیتە مىراتى چونکە ئەو دەئیت: - نە جومعه و نە جماعت و نە دوو جەژن و نە صەدەقە ھەبە، ھەروەھا دەئین: - ھەر کەسئى نەئیت: قورئان دروستکراوە ئەوا کافرە.

پاڤە:

قسەى زانایان: (الجهمي كافر ليس من أهل القبلة).

واتە: کافرە بەکۆى قسەکانى، چونکە ئەو سىفاتەکانى خۆى گەرەى لە کارخست (تعطيلي) کرد، گومان لەوەدا نىيە ئەمە توندترین کوفرە.

قسەکانیان کوفرن بەرەو (تعطيل) دەیانبات، ھەروەکو شەيخ ھەرمووى: ئەویش ئىنکارکردنى بوونى خۆدایە، ئىمامى ئەحمەد وەلامى ئەوانى دایەو لە کتیبەکەیدا (الرد على الجهمية) کە کىتابىکى چاپکراوەو تەحقیق کراوە سوپاس بۆ خوا، جگە لەیەکئى وەلامى ئەوانى دایەو، (شیخ الاسلام) لە کتیبىکى گەرەدا پرەددى ئەوانى دایەو بەناوى (بيان تلبیس الجهمية).

مەبەست لە: (حلال الدم، لا يرث ولا يورث).

چونکە ئەو لەدینەکەى ھەلگەرپاوەتەو (مرتدە)، بۆیە خوینى حەلەلە، چونکە ئەوێ خوینى پارێزراو دەکات ئىسلامە، کەسێ کافر خوینەکەى حەلەلە.

مەبەست لە: (لأنه قال: لا جمعة ولا جماعة).

واتە: چونکە (جەھەم) ئینکاری لەنویژی جومعه کرد، ئینکاری لەنویژی جەماعەت کردووە، بەلکو لای ئەو تەنھا ناسینی خوا بەسە، جا ئیمان لای ئەو تەنھا ناسینە، ئەگەر مەزھەبێکی ڕوودارێکەى خۆى بەدل ناسى ئەوا دەبێتە کەسێکی ئیماندار خواوەن ئیمانێکی تەواو، هەرچەندە نوێژیش نەکات و پۆژوو نەگرێت و هیچ پەرستێک ئەنجام نەدا.

مەبەست لە: (ولا عیدین ولا صدقة).

چونکە وای دەبینی کەوا کردووەکان لەئیمان نین، گوتن بەزمانیش لەئیمان نییە و هەروەها باوەڕ بوونیش، چونکە ئیمان لای ئەو تەنھا ناسینە.

مەبەست لە: (وقالوا: من لم يقل: القرآن مخلوق فهو كافر).

جەھەمیەکان دەڵێن: — هەر کەسێ ئەڵێ: قورئان دروستکراوە و تى قورئان کەلامى خوايە ئەوا کافەرە، چونکە ئەو خواکەى بە دروستکراوەکانى شوبهاندوووە و شوبهاندنیش کوفەرە.

نوسەر دەڵێت: (واستحلوا السيف على أمة محمد ﷺ) وخالفوا من كان قبلهم وامتنحوا الناس بشيء لم يتكلم فيه رسول الله ﷺ ولا أحد من أصحابه وأرادوا تعطيل المساجد والجوامع).

واتە: کۆشتاری ئوممەتى (محمد) یان (ﷺ) خەڵال کرد، لەگەڵ ئەوانەى پێش خۆیاندا جیاوازییون، خەڵکیان تاقى دەکردووە لەشتێکدا پێغه مەبرى خواو (ﷺ) هاوێلانی قسەیان تیا دا نەکردووە، وێستیان مەزگەوتەکان لە کاربەخەن.

پاڤە:

مەبەست لە: (واستحلوا السیف علی أمة محمد ﷺ).

کۆشتنی موسڵمانانیان ھەڵاڵ کرد، ئەوانەى لە ھەقیدەدا لەگەڵیاندا جیاوازن، بۆیە کاتى لەسەردەمى (مەئەمون) دا دەسەلاتیان گرتە دەست ئەوێ کۆشتیان لەزانایان کۆشتیان و ئەوێ سزایاندا ئەوا سزایاندا، بۆ ئەوێ ناچاریان بکەن لەسەر وێنى مەزھەبى جەھەمی.

مەبەست لە: (وخالقوا من کان قبلهم).

لەموسڵمانان، چونکە ئەم قەسە تەنھا لەواندا دەرکەوت لە کەسێ پێش خۆیان نەبۆ.

مەبەست لە: (وامتحنوا الناس بشيء لم يتكلم فيه رسول الله ﷺ).

وێستیان خەڵکی ناچار بکەن بۆ وێنى قەسەى خۆیان، ھەرکە لەسەردەمى مەئەمون و ئەوانەى پاش ئەوان ھاتن پوویدا کاتى خەڵکی ناچار کرد بە وێنى ئەوێ قورئان دروستکراو.

مەبەست لە: (وأرادوا تعطيل المساجد والجوامع).

چونکە مەزھەبى ئەوان لەئیماندا تەنھا ناسینە ھەرچەندە ھیچ کارێک نەکات و ھەرچەند بەزمانش نەیلێ ھەرچەندە بەدلى باوەرى نەبێ کەواتە ھیچ پێویست بەمژگەوت ناکات چونکە لای ئەوان نوێژەکان واجب نییە.

﴿١٠١﴾ نوسەر دەئیت: (وأوهنوا الإسلام وعطلوا الجهاد وعملوا في الفرقة وخالفوا الآثار وتكلموا بالمنسوخ واحتجوا بالمتشابه فشككوا الناس في أديانهم واختصموا في ربهم وقالوا: ليس هناك عذاب قبر ولا حوضا ولا شفاعة والجنة والنار لم يخلقوا وأنكروا كثيرا مما قال رسول الله ﷺ) فاستحل من استحل تكفيرهم ودمائهم من هذا الوجه لأنه من رد آية من كتاب الله فقد رد الكتاب كله ومن رد حديثا عن رسول الله ﷺ فقد رد الأثر كله وهو كافر بالله العظيم).

واتە: بوونە ھۆى لاوازبوونى ئىسلام و جیھادیان لە کارخست (تەعطیل) کرد و کاریان بۆ پارچە پارچە کردنى موسلمان کرد، لە گەڵ بەلگەو سوننەتەکاندا جیاوازیبون، بەلگە (منسوخ) ھەکانیان ھەرگرت و بەلگە (متشابهەکان) یان کردە حوججە، بۆیە گومانیان خستە ناو دلى خەلکییەو ھە دینەکەیاندا و دەمبازیان (مخاصمە) یان لەزاتى پەرۋەردگاردا کرد ووتیان: سزای ناوگۆڕ بوونى نییە، (حوض) و شەفاعەت نییە، بە ھەشت و دۆزەخ دروست نەکران، زۆریەى ئەوانەى پیغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرموویەتى ئینکاریان لى کرد، بۆیە ئەوانەى بە کافر یان دەزانن خۆینی ئەوانیان ھەلāl کرد لەم پەروووە ھەرکەسى یەك نایەت لە قورئان پەد بکاتەو ئەو ھەموو قورئانى پەد کردووەتەو ھەرکەسى یەك ھەرموودە پەد بکاتەو ئەو ھەموو ھەرموودەکانى پەد کردووەتەو، ئەویش کافەر بە خۆای گەورە.

پاڤە:

مەبەست لە: (وأوهنوا الإسلام).

واتە: جەھەمیەکان، ئیسلامیان لاواز کرد.

مه‌به‌ست له : (وعطلوا الجهاد).

جیه‌ادکردنیان له‌پیتناوی خوادا له‌کار خست، چونکه کافره‌کان به‌کافر نازانن، چونکه ئەو کافرانە خوا دەناسن، مانای ئەوەیە فیرعه‌ون موسلمانە، چونکه خوای گه‌وره‌ی به‌دلّ دەناسی، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویتی: (قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَا أَنْزَلَ هَؤُلَاءِ إِلَّا رَبُّ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ (١٠٢) الاسراء) واته: موسا وتی: ئەو فیرعه‌ون! به‌راستی تو چاک ده‌زانی که ئەو (٩) نۆ به‌لگه‌و ئایه‌تانه له‌خۆیان‌وه نه‌هاتون به‌لکو هه‌ر په‌روه‌ردگاری ئاسمانه‌کان و زه‌وی ناردوونی).

جا ئەو خوا به‌دلّ دەناسی، موشریکه‌کان له‌سه‌رده‌می پیتغه‌مبه‌ری خوادا (ﷺ) به‌دلّ خوایان دەناسی به‌لکو به‌هه‌موو شیوه‌یه‌ک عیباده‌تیان ده‌کرد جا ئەوان باوه‌ریان وابوو خوای گه‌وره‌ په‌روه‌ردگاره‌و شایسته‌ی په‌رستنه‌، به‌لام هاوه‌لیان بۆ بریارده‌دا باوه‌ریان وابوو ئەو هاوه‌ل بریارده‌نه له‌خوا نزیکیان ده‌کاته‌وه.

مه‌به‌ست له : (وخالقوا الآثار).

واته: له‌گه‌ل به‌لگه‌ و سوننه‌تدا جیاواز بوون.

مه‌به‌ست له : (وتكلموا بالنسوخ).

به‌لگه‌ مه‌نسوخه‌کان وه‌رده‌گرن و کار به‌ (ناسخ)ه‌کان ناکه‌ن له‌به‌ر گومرا کردن، هه‌روه‌کو خوای گه‌وره‌ فه‌رموویه‌تی: (فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ) آل عمران/٧) واته: ئینجا ئەوانه‌ی له‌دل‌یاندا لادان و چه‌وتی هه‌یه هه‌ر له‌موته‌شاییه‌کان ده‌گه‌پژن و هه‌ر له‌وان په‌په‌ره‌وی ده‌که‌ن).

مه‌نسوخ یه‌کیکه‌ له‌ (متشابهه)کان، چونکه ده‌بی موسلمانان (ناسخ و مه‌نسوخ) و (مطلق و مقید) و (خاص و عام) بزائن و زانسته‌کانی (استدلال) بزائن، بۆیه نابێ هیچ

دەقیك بکریته بەلگە بەبى ئەوەى بزانی (منسوخ)ە یان (مخصص)ە یان (مقید)ە، جا ئەوانە تەماشای ئەمە ناکەن، لەبەر لادان، لەبەر گومراکردنى خەلکی و دەلێن: - ئێمە قورئان دەکەینە بەلگە، لە کاتیکیدا ئەوان قورئانیان نەکردووە تە بەلگە، قورئان ئەو کەسە دەیکاتە بەلگە هەمووی پیکەووە وەرگرێ، بەلام کەسێک هەندیکى وەرگرێ و واز لە هەندیکێتر بەینى ئەوا پى کافرە، خۆی گەرە فەرموویەتى: (أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ الْبَقَرَةِ/٨٥) جا ئەو کەسەى لەنێوان (محکم) و (متشابیه)دا کۆنەکاتەووە ئەوا هەندى لەقورئانى وەرگرتووە و وازی لەو هیندەکەى هیناو، بۆیە خۆی گەرە دەفەرمویت: (وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ وَتِيَان: (كُلٌّ) واتە: (محکم) و (متشابیه) (كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا) آل عمران/٧) ئەوان (متشابیهکان) بۆ (محکم)ەکان دەگێرنەو، جا پوونی دەکاتەووە تەفسیری دەکات، بەلام ئەمە پێویستی بە زانیە، نابى خۆبە زانازان بچیتە ناو ئەو باسەو، یان لادەریک گومراکردنى دەوێ، جا هیچ کەسێک (متشابیهکان) وەرناگرێ ئیلا دوو کەس نەبى: -

• یان لادەریک گومراکردنى دەوێ، وەکو جەهەمیەکان، بۆیە ئیمامى ئەحمەد دەربارەیان فەرمووی: بەلگە متشابیهکانى قورئان دەکەنە بەلگە^{٢٣٩}.

• یان خۆ بە زانازانیك کە نازانى، بە ناو دینی خواو قسە دەکات بەبى عیلم.

مەبەست لە: (واحتجوا بالمتشابیه).

بۆیە ئیمامى ئەحمەد لە کتیبى (الرد على الجهمية) پەردى ئەوانى دایەو، لەکتیبەکەدا ئەو دەقەى ئەوان کردوویانە تە بەلگە هیناویەتیەووە و هەموو بۆچوونەکیانى پوچەل کردووە، پراستەکەى تیا دا دیارى کرد، جەمعى لەنێوان نایەت و فەرموودەکاندا کردووە.

مەبەست لە : (فشككوا الناس في أديانهم).

گومانی تبادا نىيە ئەمە تىڭدانی بىرو ھزە کانه، بۆيە دروست نىيە ھىچ كەسى
لەمەسە لە عىلمىيە کاندە قسە بکات بە تاييەتى لە عەقیدەدا ئىیلا کەسانىڭ نەبى زانان،
دروست نىيە نىوہ زاناکان يان خۆبە زانازانەکان قسەى تىدا بکەن، ھەرودھا لادەران و
گومراکان لە پىشتەن بەوہى قسەى تىدا نەکەن.

مەبەست لە : (واختصموا في ربحم).

(جیدال) يان داميتنا، خواى گەورە دەفەر مويىت : (مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا
فَلَا يَغْرُزُكَ تَقَلُّبُهُمْ فِي الْبِلَادِ (۴) غافر) واتە : ھەر ئەوانە لە بارەى ئايەتەکانى خواوہ
مەملەتەى و دەمبازى ئەکەن _ لە پەروى عینادەوہ _ کافرو بى باوہ پەن جا با ھەلسۆرانیان
لە شاراندە تو فریو نەدا).

کەسى ئیماندار لە ئايەتەکانى خوادا جیدال ناکات، بە لکو وەرى دەگریت و باوہ پەرى
وايە ئەوہ قسەى خوايە، ھەر ئەویش خەيرو ھیدايەتە، بە لام ئەوانەى لە سەرى
پادەوہ ستەن و گومانیان لى ھەيە ئەمە کە سىڭى دەمبازە (مجادل) ە لە ئايەتەکانى
خوادا.

مەبەست لە : (وقالوا: ليس هناك عذاب قبر).

ئەمە قسەيە يە کدەنگەن لە سەرى لە مەزھەبە کە ياندە چونکە لای ئەوان ھەر کەسى
خوای ناسى ئەوہ ئیماندارە و پىويست ناکات نوێژ بکات و پۆژوو بگریت و حەج و
عەرە بکات و کارەکانى تر ئەنجام بدات، بە پىئى ئەم قسانە سزای ناو گۆر بوونى نىيە
چونکە ھەموو خەلکى خوا دەناسن، ھىچ گۆرپايەلى و سەرپىچى نىيە، ئەوانەى وا لە
گۆرپدان ھەمويان خوا دەناسن، کە واتە سزا نادرین.

مەبەست لە : (ولا حوضا ولا شفاعة).

ئىنكارىيان لە ھەموو بابەتە غەيبىيەکان کرد، چونکە ئەوان تەنھا پشت بە عەقلى خۆيان دەبەستن.

مەبەست لە: (والجنة والنار لم يخلقا).

واتە: جەھەمىيەکان دەلێن: بە ھەشت و دۆزەخ ئیستا دروست نەکران، ھەرچەندە خواى گەورە ھەوالى پى داوین کەوا دروستکران ئیستا، خواى گەورە دەربارەى بە ھەشت دەفرمویت: (أَعِدْتُ لِلْمُتَّقِينَ (١٣٣) آل عمران) وشەى: (أَعِدْتُ) بە لگەى بە ھەشت ئیستا ئامادەى بوونى ھەى، دەربارەى ئاگر فرمویەتى: (أَعِدْتُ لِلْكَافِرِينَ (١٣١) آل عمران) ھەروەھا پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەوالى پى داوین سەختى گەرمایى لە گرو تىنى دۆزەخە، ئەو ھەش بە لگەى ئیستا بوونى ھەى، ھەروەھا ئاگر دوو ھەناسەى ھەى، ھەناسەى ە لە زستانداو ئەویش لە سەختترین ساردیدا دەیبینن و ھەناسەى ە لە ھاویندا ئەویش لە سەختترین گەرمیدا دەیبینن، فرمویەتى: (ان شدة الحر من فيح جهنم)^{٢٤٠}.

مەبەست لە: (وأنكروا كثيرا مما قال رسول الله ﷺ).

لە زۆرىك لە وانەى لە قورئان و سوننەتدا ھاتوو ئىنكارىيان لى کرد، چونکە لە گەل بۆچوون و باوە پى ئەواندا جیاوازە و ناگونجى.

مەبەست لە: (فاستحل من استحل تكفیرهم ودمائهم من هذا الوجه).

ھەرکەسى لە ئەھلى سوننە و جەماعە ئەوانى بە کافر زانیو ئەوا لە بەر کۆى ئەو قسە چەپە لانیان ئەوانى بە کافر زانیو، چونکە قسەکانیان بەو کۆتای دیت کەوا دین بوونى نییە.

مەبەست لە: (لأنه من رد آية من كتاب الله فقد رد الكتاب كله).

ھەر ھەركو لە پێشدا باسماں كرد ھەر كەسى ھەندى لە قورئانە كە بە بەلگە وەر بگىرى و
واز لە ھەندەكەى تر بھێنى كە پەيوەندى پێوەیە، ئەوا یەكێكە لەوانەى باوەرى
بە ھەندى لە قورئانە كە ھێناوە و وازى لە ھەندەكەى تر ھێناوە، جا ئەو كەسەى
(متشابھەكان) بكاتە بەلگە و واز لە (محكمەكان) بھێنى ئەوا لەو كەسانەى باوەرى بە
ھەندى كى كىتاب كردووە و كوفرى بەو ھەندەكەى تر كردووە.

مەبەست لە: (ومن رد حديثا عن رسول الله ﷺ) فقد رد الأثر كله).

ھەر ھەھا لە سوننە تدا (محكم) و (متشابھە) ھەيە، جا ھەر كەسى لە سوننە تدا (متشابھە)
وەر بگىرى و واز لە (محكم) بھێنى ئەوا پەردەى ھەموو سوننەى كردووە تەوہ.
مەبەست لە: (وهو كافر بالله العظيم).

ئەمە ئەنجامەكەى پەنا بە خوا، چونكە ئەو كەسەى باوەرى بە خوا ھەيە دەلێت:
(أَمَّا بِكُلِّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا) آل عمران/٧ بەلام ئەو ھى لە دلێدا لادان ھەيە ئەوا (متشابھە)
وەر دەگىرى، چونكە بۆ ئەو دەگونجى، بەلام (محكم) ەكان ئەوا بەكەلگى ئەو نایەت
بۆیە وازى لى دەھێنى، ئەمە پێگای ئەھلى ئارەزوو ھەردەم و تايبەت نىيە
بە جەھەمىيەكان بەلام سەرچاوەكەى جەھەمىيەكانە، چونكە ئارەزوو پەرستان
ھەموویان لە ھەر كاتێكدا بن ئەمە رێگایانە، ئەو بەلگانە وەر دەگرن لە گەل
ئارەزوویاندا بگونجى و واز لەو پرایە دەھێنن لە گەل ھەزو ئارەزوویاندا نەگونجى.

نوسەر دەلێت: (فدامت لهم المدة، ووجدوا من السلطان معونة على ذلك، ووضعوا السيف
والسوط على من دون ذلك فدرس علم السنة والجماعة وأوهنوها، وصارتا مكتومتين لإظهار
البدع والكلام فيها ولكثرهم واتخذوا المجالس وأظهروا رأيهم ووضعوا فيها الكتب وأطعموا الناس
وطلبوا لهم الرئاسة فكانت فتنة عظيمة لم ينج منها إلا من عصم الله فأدنى ما كان يصيب
الرجل من مجالستهم أن يشك في دينه أو يتابعهم أو يرى رأيهم على الحق ولا يدري أنه على

حق أو على باطل فصار شاكا فهلك الخلق حتى كانت أيام جعفر الذي يقال له المتوكل فأطفأ الله به البدع وأظهر به الحق وأظهر به أهل السنة وطالت ألسنتهم مع قلتهم وكثرة أهل البدع إلى يومنا هذا).

واته: ماوهيهك پۆڭگار بۆ ئەوان بوو، له لايەن دەسەڵاتەوه يارمەتى دەريان ھەبوو بۆ بلۆكردنەوھى پاكيان، بەشمشێرو قامچى دەجوولانەوھە لەگەڵ ئەو كەسانەى لە گەڵ پاو بۆچوونى ئەواندا نەبوون، بۆيە عىلمى سوننەو جەماعە پەرتو بلۆ بوەوھو لاوازيان كرد، ئەھلى سوننەو جەماعە شاراوھو ناديار بوون لەبەر دەرکەوتنى بیدعەو كەلام لە مەسەلەكاندا، لە بەر ژمارە زۆرييان و چەندان مەجليسان داناو بۆچوونى خۆيان دەرخست و چەندین كتيبيان لەو بابەتەدا نووسى، تەماحيان خستە بەر خەلكى و سەرۆكايەتى و دەسەڵاتيان بۆ ئەوان دەويست، بۆيە فيتنەيەكى مەزن بەرپا بوو، ھيچ كەسێك لێى دەرياز نەبوو ئیلا ئەوانە نەبێ خۆى گەرە پاراستنى، كەمترین شت تووشى كەسێك دەبوو لە مەجليسەكانى ئەواندا ئەوھ بوو گومانى لەدينەكەيدا بۆ دروست دەبوو، يان شوێنى ئەوان دەرکەوت يان وايدەزانى پاو بۆچوونى ئەوان لەسەر حەقە، نەيدەزانى خۆى لەسەر حەقە يان لەسەر (باطل) ھە بۆيە گومانى بۆ پەيدا بوو، خەلكى بەھەلاکەتدا چوون تاكو سەردەمى (جەعفەر) كە پتيان دەگووت: (المتوكل) خۆى گەرە بە ھۆى ئەوھوھ ئاگرى بیدعەى كوژاندەوھو حەقى دەرخست و ئەھلى سوننە بەھۆيەوھ دەرکەوتن و زمانيان دريژ بوو ھەرچەندە خۆيان كەم بوون و ئەھلى بیدعە زۆربوون تاكو ئەمڕۆ.

پاڤە/

مەبەست لە: (فدامت لهم المدة ووجدوا من السلطان معونة على ذلك).

ئاماژە بە سەردەمى (مەئمون) و نەوھەكەى دەكات خۆى گەرە لەئیمەو ئەویش خۆشبەیت كە پتي مەغرور بوون و پتي ھەل خەلەتان.

مەبەست لە: (ووضعوا السيف والسوط على من دون ذلك).

واتە لەسەر دەمی مەئموندا زال بوون بەسەر ئەھلى سوننە و جەماعەدا، ئەمەش ئەنجامى دانانى ھاوپازى پىس و چەپەلە، جا پێویستە لەسەر كەسى موسلمان چ دەسەلاتدار بێت يان دەسەلاتدار نەبێ هەردەم كەسى چاك بكاتە ھاوپازى خۆى، خۆى گەرە دەفەرمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا بَطَانَةً مِنْ دُونِكُمْ لَا يَأْلُونَكُمْ خَبَالًا) آل عمران (۱۱۸) واتە: ئەى ئەوانەى باوەپتان هێناو! بەدەر لە خۆتان كەسێك مەگرە دۆست و مەيكەنە جێى راز و نیازى خۆتان و نەپێیەكانى خۆتان يان لا بدرکێتن، لە كار تێكدان و زیان پێگەياندنەتان درێغ ناکەن و كۆل نادەن).

جا كەسى موسلمان ھاوپازى چاكي هەيە و ئاگادارو وریایە لە ھاوپازى خراب، بەتایبەتى كاربەدەستان، تەماشاكە ھاوپازى خراب چى بە (مەئمون) كرد، لەگەڵ ئەو هەموو زیرەكى و خانەدانەى، ئەو لە نەوەى (هاشم)ە، لەگەڵ ئەمەشدا مەغرور بوو پێیان، تەماشاكە ھاوپازى خراب چى بەدواين خەلیفەى بەنى عەبباس كرد: ابن العلقمى و الطوسى، چىيان بەخەلیفەى عەبباسى كرد؟ لە پۆژەلاتەو تەتاریان هێنايە سەرى و ئەوانیان هێناو پێگایان بۆ كردنەو و پێگایان بۆ سووك و ئاسان كرد تا دەستیان بەسەر بەغدا و ولاتانى موسلماناندا گرت، كوشتاریكى گەرە و مەزنیان بەرپاكرد، هەموو كىتابەكانیان سوتاندو خستیانه پووبارى دیجلە و فوراتەو تەكو پەنگى ئاوەكە گۆرا، وایان دەزانى ئەوان ئىسلامیان نەهێشت بەلام ئىسلام لە لایەن خوداوە پشتیوانى لى دەكرێ هەرگیز لەناو ناچێت.

مەبەست لە: (فَدَرَسَ علم السنة والجماعة).

دَرس: واتە بلأوبوویەو چونكە (الدروس) بریتییه لەپەرت و بلأوبوونەو.

مەبەست لە: (وأوهنوهما).

واتە: عیلمی کیتاب و سوننەیان لاواز کردو عیلم لای ئەوان بوووە عیلمی (جدل) و عیلمی کەلام و عیلمی مەنتیق.

مەبەست لە: (وصارتا مکتومتین لإظهار البدع والکلام فیها).

وازیان لە سوننەت هێناو خۆیان بە دەرخستنی بیدعە و بانگەواز کردن بۆی خەریک کرد، بۆیە ئە هلی سوننە کپ و بێدەنگ کران.

مەبەست لە: (ولکثرتم واتخذوا المجالس وأظهروا رأيهم).

مەجلیس و قوتابخانە و کۆپو کۆبوونە وەکانیان ئیستغلال کردو سوودیان لى بینی بۆیە لەو جیگایانەدا راویۆچوونی خۆیان دەرخست و بلایان کردەو، ئە هلی خراپە کاری بەو شیوەیەن ئە گەر دەسەلاتیان هەبى ئەوا هیچ چاوە پوان نابن لە هەولدان بۆ نەهێشتنی ئیسلام.

مەبەست لە: (ووضعوا فیها الکتاب).

واتە: کتیبیان نووسییه وە، کتیبی جە هەمی و موعتەزێلە.

مەبەست لە: (وأطمعوا الناس وطلبوا لهم الرئاسة).

زۆرێک لە وانهی کە نەگەیشتبوونە عیلم توانیان قەناعەت بە بۆچوونەکانیان بکەن و شوێنیان کەوتن، چونکە فیتنە ئە گەر هات ئەوا کەمێک لە خەلکی پزگاریان دەبى، بەلام هەندى لە خەلکی هەن زۆر پێی کاریگەر دەبن، هەیانە کە مەتر کاریگەر دەبن پێی و هەیانە سەلامەت دەبن، بەلام لە پاش تاقیکردنەو، قەناعەتیان کرد بە خەلکی بە مەزەبە کەى خۆیان بە پاره مەغروریان کردن، ئەوان جاری وابوو بە هەرهەشە و کوشتن و لێدان و بەندکردن مامەلەیان دەکرد و جاری وابوو بە لێنیان پێ دەدان بە پاره و پلە و پایە و ئابندەى گەش، جا کەسى نەفام و خاوەن تەماح دینە کەى بە دونیا کەى دەفرۆشیت _ پەنا بە خوا _.

مەبەست لە: (فكانت فتنة عظيمة لم ينج منها إلا من عصم الله).

ھىچ كەس ئىك لىي دەربازى نەبوو ئىللا مەگەر كەس ئىك دەستى گرتىي بەقورئان و سوونەتەو و ئارامى گرتوو و لەسەرى وەك ئىمامى ئەحمەدو تىا ياندا ھەبوو كوژرا لەكاتى كەدا دەستى گرتبوو بەقورئان و سوننەتەو، بەلام ئەوانەى لەگەل ئەواندا بۆيشتن ئەوا لەگەل ئەواندا بەھەلا كەتدا چوون.

مەبەست لە: (فأدنى ما كان يصيب الرجل من محالستهم أن يشك في دينه).

واتە: ھەندى لەخەلكى ھەبوو لە دىنەكەيان لایانداو ھەندىكى تر لەدىنەكەى لای نەدا، بەلام چەند گومانىكى بۆ دروست بوو لە ھەندى مەسەلەدا چونكە دانىشتن لەگەل ئەوانەدا ھەرگىز خەيرو چاكە لەگەل خۆيدا ناھىتى.

مەبەست لە: (أو يتابعهم).

ھەركەسى لەگەل ئاندا دانىشىي يان تووشى گومانى زۆر دەبىي و لەپىي لادەدا، يان كەمىك تووشى لادان دەبىي يان بەلای كەمەو تووشى جۆرىك لەجۆرەكانى گومان دەبىي لەھەندى لە بابەتەكاندا.

مەبەست لە: (يتابعهم أو يرى رأيهم على الحق ولا يدري أنه على حق أو على باطل فصار شاكاً).

بەتايىبەتى كۆمەل ئىك حوججەى ساختەو كۆمەل ئىك پەوانبىزى و زمان پاراوى و زمان لووسيان پىيە، جا ئەوانە پىويستىيان بەزانايەكى دامەزراو بەرگرى بكات و وەلاميان بداتەو، وەكو ئىمامى ئەحمەدو شىخ الاسلام (ابن تيمية) وەكو ئەو پىشەوايانە كە بەرانبەريان پاوەستان و شكەندنيان.

مەبەست لە: (فهلك الخلق حتى كانت أيام جعفر الذي يقال له المتوكل).

واته: ئەم تاقیکردنەوه بەرده‌وام بوو لەسەر دەمی مەئمونداو سەردەمی (معتصم)ی
 برای و سەردەمی (واثق)ی کۆپی (المعتصم) کاتی (واثق) بەهەلاکەتدا چوو بەیعه درایه
 (متوکل)ی برای، جا ئەو سوننه‌ی سەرخست و تاقیکردنەوه‌ی لەسەر زانایان نەه‌یشت،
 دەرگای پەحمەت لەلایەن خوداوه کرایه‌وه، جا خوای گەوره پاداشتی خەیری بداتەوه،
 نۆز پێزی لەئێمامی ئەحمەد دەرگرت و سەربه‌ریزی کرد.

مەبەست له: (یقال له المتوکل).

واته: (المتوکل علی الله) ئەمە نازناوه‌که‌یه‌تی، بەلام ناوه‌که‌ی (جعفر)ی کۆپی
 (الواثق) بوو.

مەبەست له: (وطالت السنتهم).

واته: ئەه‌لی سوننه، واته: بەه‌یزییون لەقسەکردندا، توند بوون لەقسەکردندا بەسەر
 ئەه‌لی بیدعەدا، جا کاره‌که‌ پێچه‌وانه‌وه‌ بوو.

مەبەست له: (مع قتلهم وکثرة أهل البدع إلى یومنا هذا).

بەلام (باطل) هەرگیز بەرگه‌ی حەق ناگریت، هەرچە‌نده‌ ئەوانه‌ی لەسەر (باطل)ن
 نۆزین، جا ئەوانه‌ بەرگه‌ی حەق و حەق ویستان ناگرن، هەرچە‌نده‌ ئەوانه‌ی لەسەر حەق
 بن که‌م بن، خوای گەوره‌ دەرمانی: (کَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ
 (٢٤٩) البقرة) واته: گە‌لی جار بە‌فرمانی خوا کۆمه‌لێکی که‌م بەسەر کۆمه‌لێکی نۆزدا
 سەرکه‌وتوون).

ئێمامی ئەحمەد تەنها یەک کەس بوو تەماشای بکە چی کرد بە‌رانبەر ئەو لێشاوه
 بێباوه‌پێیه، خۆی بە تەنها دامە‌زراو بوو تا‌کو خوای گەوره‌ لە سەردەستی ئەو سوننه‌ی
 سەربه‌رز کرد، بۆیه‌ پێی دەرگوتی: (پێشه‌وای ئەه‌لی سوننه).

نوسەر دەلئيت: (والرسم وأعلام الضلالة قد بقي منهم قوم يعملون بها، ويدعون إليها، لا مانع يمنعهم ولا أحد يحجزهم عما يقولون ويعملون).

واتە: مېراتىگران و ناودارانى گومپايى مايەوہ کۆمەلئک لەوان مايەوہ کاریان پى دەکرد، بانگەوازى بۆ دەکن، هېچ پيگريهك پيگايان لى ناگریت، هېچ كەسێك پيگرييان نيبە لەوہى دەيلئین و دەيکەن.

پافە:

مەبەست لە: (والرسم وأعلام الضلالة قد بقي منهم قوم يعملون).

خراپە کۆتايى نايەت، بەلکو چاکە و خراپە دەمئيتتەوہ بۆ تاقىکردنەوہ و ئيبتلا، بەلام هەندى جار حەق سەردەکەوئ و دەردەکەوئ و هەندى جار (باطل) دەردەکەوئ، بەلام دەرکەوتنى (باطل) بەردەوام نابى، بەلام حەق هەرچى بەسەردا بئیت ئەوا بەئيزنى خواى گەورە دەگەپتتەوہ، خواى گەورە دەفەرمويت:

(وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ (۸۳) القصص) واتە: پاشەپۆژى چاکيش هەر بۆ پاريزگارانه).

(وَالْعَاقِبَةُ لِلتَّقَوَى (۱۳۲) طه) واتە: پاشەپۆژى چاک و پيروزيش تەنها بۆ خەلکانى پاريزکارو بەتەقوايه).

پيشەوا (ابن القيم) دەلئيت:

والحق منصور وممتحن فلا تعجب فهذه سنة الرحمن ^{۲۴۱}

﴿١٠٢﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أنه لم تجزِ زندقة قط إلا من الهمج الرعاع اتباع كل ناعق يميلون مع كل ربح فمن كان هكذا فلا دين له قال الله عز و جل: (فما اختلفوا إلا من بعد ما جاءهم العلم بغيا بينهم) وهم علماء السوء أصحاب الطمع والبدع).

واتە: بزانه هەرگیز (زەندەقە) پەیدا نەبوو ئیلا لە ناکەسانەوه نەبی شۆینکەوتوانی هەموو بانگیکن لەگەڵ هەموو بایەکدا لاردەبنەوه، جا هەر کەسی وابوو ئەوا دینی نییه، خوای گەورە دەئیت: (قال الله عز و جل: فما اختلفوا إلا من بعد ما جاءهم العلم بغيا بينهم) ئەوانیش زانای خراپ و خاوەنی بیدعە و تەماحن.

پاڤە:

مەبەست لە: (واعلم أنه لم تجزِ زندقة قط).

زەندەقە: نیفاقە، دووڕووییە، ئەویش بریتییه لە دەرخیستنی ئیمان و شاردنەوهی کوفر، جا زەندیقەکان: ئەوانەن لە سەرەتای ئیسلامدا پێیان دەگوترا: (منافقین) دووڕووەکان، لە نێو خەڵکیدا دەژین، ئەگەر هەلیان بۆ پرەخسی ئەوا خراپەى خۆیان دەر دەخەن و دانیان جێر دەکەنەوه بەرانبەر بەحق و ئەهلی حق، هەروەکو ئیستا لەسەر دەمی خۆماندا هەیە.

مەبەست لە: (إلا من الهمج الرعاع اتباع كل ناعق يميلون مع كل ربح).

واتە: خەڵکی عەوام شۆینی هەموو بانگیك دەکەون نازانن بەرهو کوێ دەپۆن، بەلام زانایانی (ئەهلی عیلم) ئەوانەن دامەزراون ئەوا شۆینی حەق دەکەون، بۆیە بە زۆری ئەوان مەغرور مەبە، زۆری خراپەکاران، خوای گەورە دەفەر مویت: (وَإِنْ تُطِغْ أَكْثَرُ مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ) الانعام/ ١١٦ واتە: ئەگەر لە زۆریەى خەڵکانى ئەم سەر

زه‌وییه که بئی باوه‌پن په‌په‌وه‌ی بکه‌یت له ریگه‌ی خوا لات نه‌دهن و چه‌واشه‌و سه‌ر لیشی‌واوت نه‌که‌ن).

عیره‌ت به له‌سه‌ر حه‌ق بوون ده‌بئی هه‌رچه‌نده که‌میش بن.

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (كَمْ مِنْ فِئَةٍ قَلِيلَةٍ غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً بِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ مَعَ الصَّابِرِينَ (٢٤٩) البقرة).

مه‌به‌ست له: (فمن كان هكذا فلا دين له).

ئه‌و که‌سه‌ی دوو دل و دل‌ه‌پاوکئی ده‌کات ئه‌وا دینی نییه، ئه‌وه که‌سیکی دوو‌په‌وه خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (مُذَبِّذِينَ بَيْنَ ذَلِكَ لَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَلَا إِلَى هَؤُلَاءِ وَمَنْ يُضْلِلِ اللَّهُ فَلَنْ يَجِدَ لَهُ سَبِيلًا (١٤٣) النساء) واته: له‌نیوان ئیمان وکوفردا دوو دلن نه‌ئه‌وه‌یه بچه لای ئه‌مان و موسلمان بن، نه‌ئه‌وه‌یشه به‌یه‌کجاری خۆ بده‌نه لای ئه‌وان و کافر بن، هه‌ر که‌سیکیش خوا گومرای بکات به‌هۆی لاساری ئه‌و که‌سه خۆیه‌وه قه‌ت تۆ ناتوانی هه‌ج ریگه‌یه‌کی خیری نیشان بده‌یت).

جا که‌سی دوو‌دل دینی نییه.

مه‌به‌ست له: (قال الله عز وجل: فما اختلفوا إلا من بعد ما جاءهم العلم بغيا بينهم).

ئه‌وان ئه‌گه‌ر له‌نه‌زانینه‌وه توشی دوو‌به‌ره‌کی بوايه‌ن ئه‌وا موصیبه‌ته‌که ئاسان و سووک ده‌بوو، به‌لام ئه‌وان جیاواز بوون له‌کاتی‌کدا ده‌زانن، چونکه ئه‌وان شوینی ئاره‌زووی خۆیان که‌وتن بۆیه جیاوازو دوو‌به‌ره‌کی که‌وته نێوانیان، جا ئه‌گه‌ر شوینی حه‌ق بکه‌وتایه‌ن ئه‌وا په‌کده‌نگ ده‌بوون و کۆده‌بوونه‌وه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا) آل عمران/١٠٣ واته: به‌تیکرا گشتتان ده‌ست به‌پشته‌ی ئایینی خوا و قورئانه‌که‌یه‌وه بگرن و قه‌ت لێ نه‌ترازین).

ئەگەر جیاوازی لەگەڵ حەقددا لەنەزانینەوه بوو ئەوا تەکا دەکریت نەمیتى، بەلام ئەگەر لە زانینەوه بێت ئەوا نەهیشتن و نەمانى گرانە، چونکە خۆى گەورە دەفەرمویت: (وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ (٥٠) القصص) واتە: چ کەسى گومپاترە لەو کەسەى پەیرەوى هەواو ئارەزووى خۆى کردووە، بى ئەوەى هیچ پێنویستىكى لەخواوە هەبى...؟).

هیچ کەسێک لەو گومپاتر نییە، (فَمَا اخْتَلَفُوا إِلَّا مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَهُمُ الْعِلْمُ بَعِيَا بَيْنَهُمْ) (الجاثية / ١٧) واتە: نەوهى ئیسپرائیل لەنەزانینەوه جیاوازی نەبوون بەلکو بەهۆى ئارەزووە جیاوازی بوون، هەروەها ئەوانەى لەوان دەچن لەم ئوممەتە.

﴿١٠٣﴾ نوسەر دەلّیت: (واعلم أنه لا يزال الناس في عصابة من أهل الحق والسنة يهديهم الله ويهدي بهم غيرهم ويحيي بهم السنن فهم الذين وصفهم الله تعالى مع قلتهم عند الاختلاف فقال: (وما اختلف فيه إلا الذين أوتوه من بعد ما جاءتهم البينات بغيا بينهم) فاستثناهم فقال: (فهدى الله الذين ءامنوا لما اختلفوا فيه من الحق بإذنه والله يهدي من يشاء إلى صراط مستقيم) وقال رسول الله (ﷺ): (لا تزال عصابة من أمتي ظاهرين على الحق لا يضرهم من خذلهم حتى يأتي أمر الله وهم ظاهرون) ٢٤٢.

واتە: بزانه کۆمەلئى خەلکى بەردەوام لەسەر ئەهلى حەق و سوننەتن، خواى گەورە پێنمويان دەکات و ھىدايەتى جگە لەخۆيانیش دەدەن، سوننەتەکان زیندوو دەکەنەو، ئەوانن خواى گەورە وەصفى ئەوانى کردوو لەکاتى جياوازیدا ھەرچەندە کەمن، دەفەرمویت: (وما اختلف فيه إلا الذين أوتوه من بعد ما جاءتهم البينات بغيا بينهم) خواى گەورە ئەوانى جياکردەو و فەرمووى: (فهدى الله الذين ءامنوا لما اختلفوا فيه من الحق بإذنه والله يهدي من يشاء إلى صراط مستقيم) ھەرودە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموئەتى: (لا تزال عصابة من أمتي ظاهرين على الحق لا يضرهم من خذلهم حتى يأتي أمر الله وهم ظاهرون).

پاڤە/

مەبەست لە: (واعلم).

واتە: بزانه و فێربە.. ئەى مۆسڵمان.. ئەى قوتابى زانست و زانبارى کەوا حەق دەمێنى، کۆمەلئى خواى گەورە تەوفىقى داوێ لەسەر پێگا بمێنەو ھەرچەندە

فیتنەکان نۆز بن، هەرچەندە دوژمنانی هەول بەدن بۆ نەهێشتنی حەق و ئەهلى حەق ئەوا ناتوانن ئەو بەکن، چونکە خۆای گەورە خۆی دەپاریزی، هەر وەکو خۆای گەورە دەفەر مویت: (إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ) (٩) الحجر) واتە: بەپاستى ئیمە خۆمان ئەم قورئانەمان ناردۆتە خوارى و هەر خۆیشمان ئاگادارو پارێزەرى ئەکەین).

هەر وەها دەفەر مویت: (إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ) (٥١) غافر) واتە: بێ گومان ئیمە یارمەتى پەيامبەرانیان و ئەوانەش بپوایان هێناو ئەدەین، لەژیانی دنیادا بەسەر دوژمنانیاندا سەریان ئەخەین، وە لەو پۆژەیشدا کە شایە ددان _ لەپێغەمبەران و فریشتەو.... _ هەلئەسن و پاست دەبنەو).

پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مویت: (لاتزال طائفة من امتي على الحق ظاهرين لا يضرهم من خالفهم ولا من خذلهم حتى يأتي أمر الله تبارك وتعالى)^{٢٤٢} جا حەق ماوە و ئەهلى حەق ماون هەر چەندە چەند سالانێک یان چەند کاتیێک کەم ببنەو، خۆای گەورە هەرگیز ئەم حەقە بزرناکات، بەلام پێویستە لەسەر ئەو کەسانەى دەست بەم حەقەو دەگرن ئارام بگرن لەسەرى، ئارام بگرن لەسەر ئەوەى تووشیان دەبێ، ئەگەر نا ئەوا هەرگیز خۆای گەورە ئەم حەقە بزرناکات، بەلکو چەند پشتیوان و شوینکە و توانیکی بۆ دەپەخسینی، پەنگە لەجیگایە کەو بەگوازێتەو بۆجیگایە کى تر جا ئەگەر لە جیگایە کدا وازى لى هێنرا ئەوا خەلکى تری بۆ دەپەخسینی، هەر وەکو خۆای گەورە دەفەر مویت: (وَإِنْ تَوَلَّوْا يَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ثُمَّ لَا يَكُونُوا أَمْثَالَكُم) (٣٨) محمد) واتە: ئەگەر لەم دینە پشت هەلکەن خۆای گەورە ئیوە دەگۆڕێ بەقەوم و گەلێکى تر ئەوسا ئەوانیش وەك ئیوە نابن).

هەر وەها خۆای گەورە دەفەر مویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَنْ يَرْتَدَّ مِنْكُمْ عَنْ دِينِهِ فَسَوْفَ يَأْتِي اللَّهَ بِقَوْمٍ يُحِبُّهُمْ وَيُحِبُّونَهُ أَذِلَّةٍ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ أَعِزَّةٍ عَلَى الْكَافِرِينَ يُجَاهِدُونَ فِي سَبِيلِ

اللَّهُ وَلَا يَخَافُونَ لَوْمَةً لَّائِمٍ ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ وَاسِعٌ عَلِيمٌ (۵۴) المائدة) واتە: ئەى ئەو كەسانەى باۋەپتان ھىناۋە ھەركەسىكتان لە ئاينى خۆى (ئىسلام) پاشگەز بىتەۋە و ھەركەپى جا خوا لە مەۋلا كەسانىك دىننىت خۆشى دەۋىن و ئەوانىش ئەويان خۆش دەۋى و لە ئاست خاۋەن باۋەپاندا خۆ بە كەمزان و بە سۆزىن و بە رامبەر بە كافرو بى باۋەپان خۆ بە كەمەزان و سەرىلندو دەپۆن بەرزن بۆ پەزامەندى خوا تى دەكۆشن و جەنگ دەكەن و لە تەشەرو لۆمەى لۆمە كارانىش ناترسن و باكيان نادا ئەو خۆشەويستى و تىكۆشانە، فەزلى و بەخششى خوايە بە ھەركەسىك خۆى بىەۋى دەيدا خواش فەزلى و مېھرەبانى فراوانە).

ئەمە دلتىايىيە لە لاين خوداۋە بۆ مانەۋەى ئەم حەقە، چەندىن كەسى بۆ دەپەخسىنى پىي ھەستن و بىپارىزن، جا ترسەكە لە سەر لە ناوچوونى دىنەكە نىيە، بەلام ترسەكە لە سەر ئىمەيە ئەگەر دەست بەم دىنەۋە نەگرىن و ئارامى لە سەر نەگرىن، چونكە لە ئىمە دەسىنرىتەۋە دەدرىتە كەسانى تر، بۆيە پىويستە لەخۆمان بترسىن بۆ ئەۋەى ئەم دىنەمان لى نەسىنرىتەۋە و بدرىتە جگە لەخۆمان و ئىمەش بە ھەلا كەتدا بچىن.

مەبەست لە: (أنه لا يزال الناس في عصابة من أهل الحق والسنة).

عصابة: واتە كۆمەلىك (جەماعەتىك) ھەروەكو پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمويەتى: (لا تزال طائفة) پىي دەگوتىت: طائفة، جماعة، عصابة.

مەبەست لە: (يهدىهم الله). بۆ دەستگرتن بەم حەقەۋە.

مەبەست لە: (ويهدي بهم غيرهم).

ئەوان خۆيان ھىدايەت دراۋن جگە لە خۆيانش ھىدايەت دەدەن، ئەمە صىفەتى زانا لە خوا ترسەكانە، ئەوان تەنھا خەرىكى خۆيان نابن، بەلكو بانگەوازى جگە لەخۆيان

دەكەن بۆ حەقو چاوپوونيان دەكەن و ھىدايەتيان دەدەن، بە مانای ئەوھى ئەوان
پێنمويان دەكەن و بۆيان پوون دەكەنەو.

مەبەست لە: (ويحيي بهم السنن).

واتە: سوننەتەكانى پێغەمبەر (ﷺ)، لەپاش ئەوھى پەرتو بڵاوبونەو و نێژدان
ئەوان زیندوى دەكەنەو، ئەمە پێگای ئەوانە، ئەوان سوننەتەكان زیندو دەكەنەو و
بیدەكان دەمرێن و ئەم دینە تازە دەكەنەو تاوھكو وەكو ئەو كاتەى لى دیتەو
دابەزیوھتە سەر (محمد) (ﷺ) لەھەر ماوھى كدا خۆى گەرە كەسێك دەنێرى بۆ ئەم
ئوممەتە دینەكە تازە بكاتەو، گۆرپانى زیادەرەوان و خۆگۆرپى ناراستان و تەئویلى
نەقامانى لى دوور دەخەنەو، ئەمە فەزلىكە لە خوداوە، چەندەھا جار ئەم دینە توش
بوە كەچى بەردەوام سەریەرزە وەكو ئەو كاتەى دابەزیوھتە سەر (محمد) (ﷺ)
بەقورئان و سوننەتەكەىو، ھىچ كەسێك دەستى پى نەگەشتوو بۆ ئەوھى بىگۆرپى،
ھەرەكو خۆى گەرە فەرموویەتى: (إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ) (٩) (الحجر).

ئەوھتا قورئانەكە ھەرەكو ئەو كاتەى دابەزیوھتە سەر (محمد) (ﷺ) تەنھا يەك
پیتى لى نەگۆراو، ئەمەش پاراستنى خۆى گەرە بۆ قورئانەكە، چونكە كتیبەكانى
پیشوو قەشە و پاهیبەكان داویان لى كرابوو بە پاراستنى ئەوانیش كىتابەكەیان بزر
كرد، گۆرپانكارى و تەحریفى بەسەردا ھات، ھەرەكو ئەوھى بەسەر تەورات و ئىنجىلدا
ھات، بەلام خۆى گەرە خۆى كەفالتى پاراستنى ئەم قورئانەى گرتە ئەستۆى خۆى،
بۆیە ھىچ كەسێك جورئەتى ئەو ناكات تەنھا يەك پیتىك بگۆرپى ئەمەش لەنیعمەتى
خوايە بەسەر ئەم ئوممەتەو.

مەبەست لە: (فهم الذين وصفهم الله تعالى مع قلتهم عند الاختلاف فقال: (وما يختلف

فيه إلا الذين أوتوه من بعد ما جاءتهم البينات بغيا بينهم) (البقرة ٢١٣).

(وما اختلف فيه) واته: له‌م دینه‌دا یان له‌م کتیه‌دا (إلا الذين أوتوه من بعد ما جاءهم
البینات بغیا بینهم) نه‌وان جیاواز نه‌بوون چونکه حق شاراهو بوو لی‌یان و نادیار بوو و
که‌پان به‌دوای حه‌ق‌دا، به‌لام جیاوازی‌بوون به‌هوی جه‌وروسته‌می هه‌ندیکیان به‌سه‌ر
نه‌وانیتردا، به‌هوی ئاره‌زووه‌کانه‌وه، نه‌مه هوی جیاوازی‌و دوویه‌ره‌کییان بوو:
ئاره‌زووه‌کان، حه‌زکردن له‌خو ده‌رخستن، جا نه‌وان ناکوک نه‌بوون له‌به‌ر نه‌زانیان یان
نادیاری و شاراهویی حه‌ق، نه‌مه خوی له‌خویدا ئیقامه‌ی حوججه‌ی تیدایه به
سه‌ریانه‌وه، له‌وه‌ی حه‌قیان بۆ هات و ئاوریان لی نه‌دایه‌وه، به‌لکو شوینی ئاره‌زوو و
مه‌به‌ست و ته‌ماحی خویان که‌وتن له‌م ژبان‌دا، جا نه‌م ئایه‌ته زه‌می دوویه‌ره‌کی
تیدایه و پتویسته له‌سه‌رمان له‌سه‌ر قورئان کۆبینه‌وه، هه‌روه‌ها زه‌می ئاره‌زوو حه‌زی
نه‌فسه‌کانی تیدایه و پتویسته له‌سه‌ر موسلمان شوینکه‌وته‌ی حه‌ق بی‌ت، هه‌رچه‌نده
حه‌قه‌که جیاواز بی‌ت له‌گه‌ل ئاره‌زووه‌که‌یدا چونکه ئوممه‌ته‌کانی پێشوو: (كُلَّمَا جَاءَهُمْ
رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ) (المائدة) واته: که‌چی هه‌ر جاره‌ی
یه‌کی له‌و په‌یامبه‌رانه، به‌پێچه‌وانه‌ی ئاره‌زووی نه‌وان شتیکی بۆ هینابان ده‌سته‌یه‌ک له
په‌یامبه‌ره‌کانیان به‌درۆزن داده‌ناو ده‌سته‌یه‌کیشیان هه‌ر به‌کوشتن شه‌هیدیان
ده‌کردن).

جا نه‌وان شوینی پێغه‌مبه‌ران ده‌که‌ون له‌وه‌ی له‌گه‌ل ئاره‌زووه‌کاندا ده‌گونجی، به‌لام
نه‌وه‌ی له‌گه‌ل ئاره‌زووه‌کانیاندا نه‌گونجی نه‌وان یان پێغه‌مبه‌ره‌که‌یان ده‌کوژن و یان
به‌درۆیان ده‌خه‌نه‌وه، نه‌مه پێگا و په‌هوشتی ئوممه‌ته به‌هه‌لاکه‌تچه‌ پێشوه‌کانه، جا
پتویسته له‌سه‌رمان له‌سه‌ر کیتابه‌که‌ی خواو سوننه‌تی پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ) کو
بینه‌وه و نه‌وه‌ی پێشین له‌سه‌ری بوون له‌هاوه‌لان و شوینکه‌وتوان هه‌رچه‌نده له‌گه‌ل
ئاره‌زووه‌کانماندا نه‌گونجی، نه‌مه له‌به‌رژه‌وه‌ندی ئیمه‌دایه، شوینکه‌وتنی
ئاره‌زووه‌کانمان زیانی ئیمه‌ی تیدایه، خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویتی: (وَلَوْ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ

لَقَسَدَتِ السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ (المؤمنون/٧١) واتە: ئەگەر حەق و پاستی دواى ئارەزووى ئەوان کەوتبا بى گومان ئیستا سیستەمى ئاسمانەکان و زەوى و هەر دروستکراویکی تریش تیاپاندایە دەشیواو تیک دەچوو.

مەبەست لە: (فاستناهم فقال: فهدى الله الذين ءامنوا لما اختلفوا فيه من الحق بإذنه والله يهدي من يشاء إلى صراط مستقيم).

خوای گەورە دەفەر مویت: (كَانَ النَّاسُ أُمَّةً وَاحِدَةً فَبَعَثَ اللَّهُ النَّبِيِّينَ مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ وَأَنْزَلَ مَعَهُمُ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِيَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ فِي مَا اخْتَلَفُوا فِيهِ وَمَا اخْتَلَفَ فِيهِ إِلَّا الَّذِينَ أُوتُوهُ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَتْهُمْ الْبَيِّنَاتُ بَغْيًا بَيْنَهُمْ (٢١٣) البقرة) واتە: لەسەرەتاوە هەموو خەلك یەك دەستەو یەك بەرە بوون ئینجا خوا پیغەمبەرانی نارد موزدەدەربین و ترسینەریش بن و کتیب و نامەى حەق و پاستیشى لەگەڵ ناردن تائەو هەى بوویە کیشەى نێوانیان و ناکۆکى و دووبەرەکیان تێیدا هەبوو شى بکاتەو خۆ هەر ئەوانەیان لەو بەرنامەو کتیبەدا ناکۆک بوون، کە لەپێشدا کتیبیان پێ درابوو ئەویش پاش ئەو هەموو بەلگەو نیشانە پوونانە بۆیان هاتن جیاوازی و دژایەتی بەکەشیان هەر لەبەر ئێرەیی و حەسادەتى ناوخۆیان بوو).

روونی کردەو هە جیاوازی و دووبەرەکیان بەهۆى جەورەستەم و تەعەدا کردنى هەندیکیان بەسەر ئەوانیترداو شوینکەوتنى ئارەزوەکانیان، ئەک لەبەر نادیارى و ناپوونى حەق، بەلام ئەوان حەقیان ناوی، ئەمجار کۆمەلێکی لى دەرھێناو فەرەموى: (فَهَدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا) ئەوان شوینکەوتوانى پیغەمبەرەکان و ئەهلى سوننەو جەماعەن لەم ئومەتەدا، ئەوانیش ئەهلى حەقن، ئەمەش بەلگەى ئەو یە کەوا پێویستى بە ئیمانە، بەلام هیدایەتەکەى لەو جیگایە دايدەنا کە شایستەن ئەوانیش ئەهلى ئیمانن، خۆشویستوانى حەقن، جا خوای گەورە هیدایەتیان دەدا بەهۆى ئیمان و

خۆشه‌ویستیان بۆ حق، ئەمەش بەلگەیە هیدایەت ھۆکاری خۆی ھەبە ئەویش بریتییه
لە ئیمان و خۆشویستنی حق و گەران بەدویدا.

مەبەست لە وەرموودەییەکی دەفەر مۆیت: (لا تزال عصابة من أمي ظاهرين على
الحق لا يضرهم من خذلهم حتى يأتي أمر الله وهم ظاهرون)^{٢٤٤}.

ئەم وەرموودەییە بە چەند ڕیوایەتیکەوه مەشهور بوو، لە ڕیوایەتیکدا ھاتووە:
(لا تزال عصابة)^{٢٤٥} کە ئەویش جەماعەییە، لە ڕیوایەتیکدا ھاتووە: (طائفة)، (على الحق
ظاهرين) واتە: سەرکەوتوون بەسەر جگە لەخۆیاندا، (لا يضرهم من خذلهم حتى يأتي أمر
الله تبارك وتعالى) لەکۆتایی زەماندا، واتە لەنزیکی ھەستانی قیامەت کاتی خۆی گەر
گیانی ئیمانداران دەکێشی و ھیچ ئیماندارێک لەسەر زەویدا نامی، ھیچ کەسێک نامی
تەنھا کافران و موشریکان نەبی، ئەمجار قیامەت بەسەر ئەواندا ھەڵدەستی، جا
قیامەت بەسەر ئیمانداراندا ھەڵناسیت بەلکو بەسەر کافراندا ھەڵدەستی، پێغەمبەری
خوا (ﷺ) دەفەر مۆیت: (إن من شرار الناس من تدركهم الساعة وهم أحياء، والذين بينون
المساجد على القبور)^{٢٤٦} واتە: لە خراپترین خەلکی ئەوانەن کە قیامەت ھەڵدەستی و
ھێشتا ئەوان زیندوون و ئەوانەیی لەسەر گۆرەکان مزگەوت دروست دەکەن) ئەوانە
خراپترینی خەلکەن _ پەنا بەخوا _ جا قیامەت بەسەر ئیمانداراندا ھەڵناسیت بەلکو
بەسەر کافرو موشریکاندا ھەڵدەستی.

٢٤٤ / سبق تخريجه .

٢٤٥ / رواه مسلم (١٩٢٤) .

٢٤٦ / رواه البخاري معلقا ووصله معمر واحمد وابن ابي شيبة والبخاري وابن خزيمة وابن حبان .

﴿١٠٤﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم - رحمك الله - أن العلم ليس بكثرة الرواية والكتب وإنما العالم من اتبع العلم والسنن وإن كان قليل العلم والكتب ومن خالف الكتاب والسنة فهو صاحب بدعة وإن كان كثير العلم والكتب).

واتە: بزانه __ پەحمەتى خوات لى بىت __ كەوا عىلم بە زۆرى كىتب و پىوايەت نىيە، بەلكو زانا ئەو كەسەيە شوينى عىلم و سوننەتەكان دەكەوئەت، هەرچەندە عىلم و كىتبى كەم بىت، هەركەسێك لەگەڵ كىتاب و سوننەدا ناكۆك بوو ئەوا خاوەنى بىدعەيە هەرچەندە كىتب و عىلمى زۆر بى.

پاڤە:

مەبەست لە: (واعلم - رحمك الله - أن العلم ليس بكثرة الرواية والكتب).

عىلم بە زۆرى زانىارى و كىتب و كىتب خويندەنەوه نىيە، بەلكو عىلم بە تىگەيشتن و شوينكەوتن و كار كردنە هەرچەندە عىلمەكەى كەم بىت، جا كەمى عىلم و لەگەڵ كارى چاكە و تىگەيشتن لە دىنى خوادا زۆرە، عىلمى زۆر بى كردهووە بى شوينكەوتن هىچ سوودى نىيە، جوله كە زانا يان تىدايە (ئەحبار) يان تىدا بوە لەگەڵ ئەو شىدا هىچ سووديان لە عىلمەكەيان نەبينى و بوونە ئەوانەى خواى گەورە غەزەبى لى گرتوون، چونكە سەرپىچى خوايان كرد بە چاوپوونى، جا مەبەستەكە زۆرى عىلم نىيە، زۆرى كىتب خويندەنەوه نىيە بەلكو مەبەست كارو كردهووە، ئەمە مەبەستى عىلمە، ئەمەش پىگای ئەوانەيە نىعمەتيان بە سەردا پىژاوە، هەروەكو خواى گەورە دەفەرموئەت: (اهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ (٦) صِرَاطَ الَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ) ئەوانيش: ئەهلى عىلم و كردهووەن (غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ) ئەوانيش: ئەهلى عىلمن بە بى كردهووە (وَلَا الضَّالِّينَ (٧) الفاتحة) ئەوانەش ئەهلى كردهووەن بە بى عىلم، جا عىلم هىچ سوودى نىيە بە بى كردهووە

كرده وهش سوودى نىيە بەبى عيلم، بۆيە دەبى ھەردوو پىكەو ە بن، عيلم و كرده وه،
ھەر ئەمەش پىگای ئەوانە يە نىعمە تيان بەسەردا پزاوہ .

مەبەست لە : (وإنما العالم من اتبع العلم والسنن وإن كان قليل العلم والكتب).

زانا ئەو كەسە يە شوپىنى قورئان و سوننە كەوتىبى ھەر چەندە خاوەنى عىلمىكى كەم
بىت، بە جىاواز لەگەڵ ئەو ەى خاوەنى عىلمى زۆرە يان خاوەنى كتیبى زۆر
جۆربە جۆر بى بەلام كرده و ەى نەبى ئەوا ئەم كەسە ھىچ سوودى تىادا نىيە .

عيلم ئەو ە يە زۆر دەبى و پاك دەبىتە و ە گەشە دەكات و كرده و ەى چاكەى لە گەلدا
بىت، بەلام عىلمىك كرده و ەى لە گەلدا نەبىت ئەوا ھىچ بەرەكەتى تىدا نىيە و سەقامگىر
نابى، زاناكان دوو بەشن: _

يەكەم: زانايان تەنھا بەزمان زانان.

دوو ەم: زانايان بەزمان و بەدل زانان، ئەوانىش ئەوانەن لەخوا دەترسن، (إِنَّمَا يَخْشَى
اللَّهُ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ) فاطر/ ۲۸ واتە: بە پاستى لە بەندەكانى خوادا ھەر زاناكانن لە
خوا ئەترسن و سەرى نەوازشى بۆ دائەنوینن چونكە ھەر ئەوان دەزانن ئەو زاتە يە چ
خاوەن دەسەلاتىكە).

جا (عيلم و ترس) ئەو دووانە عىلمى تەوانن، بەلام عىلمى زمان بەبى ترس ئەو ە
عىلمى دوو پوو ەكانە، داوا لەخوا دەكەين بمانپارێزى.

مەبەست لە : (ومن خالف الكتاب والسنة فهو صاحب بدعة).

چونكە بىدعە: ئەو ە يە بەندە يەك لەخوا خۆى نزيك بكاتە و ە بە شتىك بەبى ھىچ
بەلگە يەك لە كىتاب و سوننە تدا، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مویت: (من أحدث في أمرنا
هذا ما ليس منه فهو رد) واتە كارەكەى بۆى دەگەردىتە و ە، لە پىوايە تىكى تردا ھاتو ە:

(من عمل عملاً ليس عليه أمرنا فهو رد)^{٢٤٧} جا ئەو كەسەى بىدعەيەك دادەھيئى و ئەو كەسەى كارى پى دەكات ئەو كارەكەى بۆخۆى دەگەردىتەو چونكە ئەو كارىك دەكات كە خۆاى گەورەو پىغەمبەرەكەى لەشەردا دايان نەريژاوە، جا ئەو كارە خۆاى گەورە وەرى ناگرى، بۆيە زانايان دەربارەى كردەووە فەرمويانە: كردەووەكان وەرنەگيرىن ئەگەر دوو مەرجى تىدا نەبىت: -

مەرجى يەكەم: نياز پاكى بۆ خوا دوور كەوتنەو لە شىرك (الاخلاص).

مەرجى دووهم: شوئىنكەوتنى پىغەمبەر (ﷺ) ئەويش بەوازيەنان لەبىدعەو داھيئەراوەكان دەبى (المتابعة).

جا ھەر كردەووەيەك شىركى تىدا بىت پوچەلە (باطل) و ھەر كارىك لەسەر بىدعە بنيات نرابى ئەويش (باطل) و، كارو كردەكان دروست و تەواو نين ئىيلا دەبى: تەنھا لەبەر خۆاى گەورەبى و لەسەر سوننەتى پىغەمبەرى خوا بى (ﷺ). مەبەست لە: (وإن كان كثير العلم والكتب).

چونكە ئەو كەسىكى بىدعەچىيە ئەو سود لەعيلمەكەى نابىنى، ھەرچەندە كەسىكى خاوەن عىلمى زۆرى ئەگەر ھاتوو شوئىنكەوتەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) نەبى بەلكو بە قسەى فلان و فلان كار بكات، ئەو عيلمەكەى ھىچ سودىكى نىيە و سود لەكتىبەكانىشى نابىنى، خۆاى گەورە دەربارەى جولەكە دەفەرمويت: (مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْحِمَارِ يَحْمِلُ أَثْقَارًا) الجمعة/ه).

ئەو كەسەى كتيبخانەيەكى زەبەلاحى ھەيەو لەكاتىكدا وازى لەكردەووە ھيئاوە يان بىدعەچىيە، ئەو وەكو گویدريژىكە، ھەستاو بەھەلگرتنى كتيب بەلام سودى لى نابىنى.

﴿۱۰۵﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم -رحمك الله- أن من قال في دين الله برأيه وقياسه وتأويله من غير حجة من السنة والجماعة فقد قال على الله ما لا يعلم ومن قال على الله ما لا يعلم فهو من المتكلفين)

واتە: بزانه _ پەحمەتى خوات لى بى _ ھەر كەسى لە دىنى خوادا بە بۆچوون و قىياس و تەئوىلى خۆى قەسى كەرد بە بى حوججە لە سوننە و جەماعەدا، ئەوا بە ناوى خواوھ قەسى كەردووە بە بى عىلم و ھەر كەسى بە ناوى خواوھ قەسە بكات بە بى عىلم ئەوھ يەككە لە زۆر لە خۆ كەردووەكان.

پاڤە:

مەبەست لە: (واعلم -رحمك الله-).

ھەر پستەيەك بە (اعلم) دەست پى بكات ئەوھ لەبەر و رىا كەردنەوھ يە چونكە گەرنكە.

مەبەست لە: (واعلم -رحمك الله- أن من قال في دين الله برأيه وقياسه وتأويله من غير حجة من السنة والجماعة فقد قال على الله ما لا يعلم).

جا دىن بە راو بۆچوون نىيە، بەلكو بە شوپىنكەوتنە، دىن بە بۆچوون و قىياس نىيە، مەبەست لە قىياس: قىياسى پووجەلە نەك قىياسى پاست و دروست، دىن بە بۆچوونەكان و قىياسەكان و بىرۆكەكان نىيە، بەلكو بە ئەو (وھى) يەيە دابەزىوھ تە سەر پىڤەمبەرى نىردراو (ﷺ)، بە راستى ئەوھ دىنە.

مەبەست لە: (وقياسه).

مەبەستى قىياسىكى پووجەلە بەلام قىياسى پاست و دروست كە لە سەر عىللە بنىات نراوھ، ئەوھ يەككە لە بنەماكانى بەلگەكان (اصول الادلة)، چونكە بەلگەكان برىتتىن لە

کیتاب و سوننە و ئیجماع و قیاسی راست و دروستی بنیات نراو لەسەر عیللە یەکی تەواو دەقی لەسەر هاتووە یان (المستنبطة)، چونکە عیللە دوو جۆرە:

یەكەم/ عیللە یەکی (منصوص) (دەقیکی شەری لەسەر هاتووە).

دووهم/ عیللە یەکی (مستنبطة) (لە دەقیکی شەری دەرهێنراوە)

مەبەست لە: (وتأویله).

مەبەست لە تەئویل: بریتییه لە لادانی مانای (لفظ) يَك لە پۆلە تەکەى خۆی بەبێ

بەلگە، ئەمە تەئویلیکی نەویستراوە.

مەبەست لە: (ومن قال على الله مالا يعلم فهو من المتكلفين).

(التكلف) بریتییه لە قسەکردن لە دیندا بەبێ بەلگە.

﴿١٠٦﴾ نوسهر ده‌لئیت: (والحق ما جاء من عند الله عز و جل والسنة: سنة رسول الله ﷺ) والجماعة ما اجتمع عليه أصحاب رسول الله ﷺ في خلافة أبي بكر وعمر وعثمان).

واته: حه‌قیش ئه‌وه‌یه له‌لایه‌ن خوداوه هاتبئ، سوننه‌تیش: سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ، جه‌ماعه: ئه‌وه‌یه هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ له‌سه‌ری کۆبوونه‌وه له‌خیلافه‌تی ئه‌بو به‌کرو عومه‌رو عوسماندا.

پافه /

مه‌به‌ست له: (والحق ما جاء من عند الله عز و جل والسنة: سنة رسول الله ﷺ).

ئه‌وه‌ی له‌لایه‌ن خوداوه هاتوو له‌قورئاندا، ئه‌وه‌ی له‌پیغه‌مبه‌ره‌وه ﷺ هاتوو له‌سوننه‌تدا، هه‌ردوو وه‌حینه‌ن له‌لایه‌ن خوداوه، قورئان وه‌حیه‌یه له‌لایه‌ن خوداوه، سوننه‌تیش وه‌حیه‌یه له‌لایه‌ن خوداوه، هه‌روه‌کو پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ فه‌رموویه‌تی: (وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ (٣) إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (٤) النجم) قورئان پێی ده‌گوترئ وه‌حی یه‌که‌م، سوننه‌ت وه‌حی دووه‌م له‌پاش قورئان، هه‌ر ئه‌ویش ته‌فسیری قورئان ده‌کات و پووئی ده‌کاته‌وه، چونکه‌ خوا‌ی گه‌وره فه‌رموویه‌تی: (وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ (٤٤) النحل) واته: وا بۆ تۆش ئه‌م قورئانه‌مان دابه‌زاند هه‌ر ئه‌وه‌ی بۆ ئه‌وه‌ی بۆ ئه‌و خه‌لکه‌ پوون بکه‌یته‌وه ئه‌وه‌ی بۆیان دابه‌زێنراوه).

پیغه‌مبه‌ری خوا ﷺ قورئان پوون ده‌کاته‌وه به‌سوننه‌ت و کرده‌وه و قسه‌کانی.

سوننه‌ت له‌زمانه‌وانیدا: واته: پێگا، مه‌به‌ست لی‌ره‌دا ئه‌وه‌ی له‌ پیغه‌مبه‌ری خوداوه ﷺ هاتوو له‌قسه‌ یان کرده‌وه یان ته‌قیر، ئه‌مه‌ مانای سوننه‌ته‌ لای فه‌رمووده‌ناسان.

بەلای فەقیهەکانەو، سوننەت: ئەو کارە (مستحب) ەیه کە ئەو کەسەى ئەنجامى دەدات پاداشت دەدریتهو ئەو ەى وازى لى بهیئى سزا نادریت.

مەبەست لە: (والجماعة ما اجتمع علیه أصحاب رسول الله ﷺ) فی خلافة أبی بکر وعمر وعثمان).

جەماعە لەدیندا: ئەو ەیه ئەهلى حق لەسەرى کۆبوونەتەو.

یەکەمین جەماعەو پیشینی جەماعە: هاو ەلانی پیغەمبەرى خودایە (ﷺ)، ئەوانیش باشتەین سەدە بوون، ئەو ەى هاو ەلانی پیغەمبەرى خوا (ﷺ) لەسەرى کۆبوونەو ئەو جەماعەیه، لە پاش ئەوان ئەو ەى لەسەر حق بیئت ئەو جەماعەیه، جا ئەو کەسەى لەسەر حق بیئت پیی دەگوتریت: جەماعە ەەرچەندە تەنها یەک کەسیش بیئت، ەەرچەندە ەموو خەلکی لەگەل ئەودا جیاوازو ناکۆک بن، چونکە مەبەست لە جەماعە زۆرى ژمارە نییە، بەلکە مەبەست لە جەماعە ئەوانەن لەسەر حق، ەەرچەندە کۆمەلێکی کەم بن.

﴿١٠٧﴾ نوسەر دەلئیت: (ومن اقتصر على سنة رسول الله ﷺ) وما كان عليه أصحابه والجماعة فلج على أهل البدعة كلها واستراح بدنه وسلم له دينه إن شاء الله لأن رسول الله ﷺ قال: (ستفترق أمتي)^{٢٤٨} وبين لنا رسول الله ﷺ الناجي منها فقال: (ما كنت أنا عليه اليوم وأصحابي) ٢٤٩ فهذا هو الشفاء والبيان والأمر الواضح والنار المستنير وقال رسول الله ﷺ: (إياكم والتعمق وإياكم والتنطع وعليكم بدينكم العتيق).

واته: ھەر کەسئ دەستی گرت بە سوننەتە کەى پئغەمبەرى خوداوە (ﷺ) ئەو ھى ھاو ھەلەن و ھەمە ھەلە سەرى بوون ئەو زال دەبێتە سەر ھەموو ئەھلى بیدعەدا، ھەستەى ئاسوودە دەبێ و دینە کەى سەلامەت دەبێ _ إن شاء الله _ چونکە پئغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرموویەتى: (ستفترق أمتي) واتە: ئوممەتە کەم جیاوازو ناکۆک دەبن) پئغەمبەرى خوا (ﷺ) کۆمەلە پزگاربوو ھە کەى بۆ بوون کردووینە تەو ھەرمووی: (ئەو ھى ئەمڕۆ من و ھاو ھەلەن لە سەرە) جا ئەمە چارە سەر و پوونکردنە ھى کارە پۆشنە کە و مەنارە پونا کە ھە، پئغەمبەرى خوا (ﷺ) دە ھەرمووی: (إياكم والتعمق وإياكم والتنطع وعليكم بدينكم العتيق).

پاڤە /

مەبەست لە: (ومن اقتصر على سنة رسول الله ﷺ) وما كان عليه أصحابه والجماعة فلج على أهل البدعة كلها).

ھەر کەسئ دامەزراو بوو لە سەر ئەم بنەما مەزنانە: لە سەر قورئان و لە سەر سوننەت و لە سەر ئەو ھى کۆمەلەى موسلمانان لە سەر بوون ئەویش ئیجماعە لە سەر

٢٤٨ / سبق تخريجه .

٢٤٩ / سبق تخريجه .

حەق، ئەوا زال دەبىي بەسەر ئەھلى (باطل)دا، واتە: سەر دە کە ویت بەسەر یاندا و حەق لای ئەم دەبىي لای ئەوان نابىي هەر چەندە ژمارەیان نۆد بىي.

مەبەست لە: (واستراح بدنه وسلم له دينه إن شاء الله).

هەر کەس ي لەسەر کىتاب و سوننە و جەماعەتى مۇسڵمانان بىت، دىن و جەستەشى پارىزراو دەبىي هەر چەندە تەنھا يەك کەس شىش بىت، هەر وەها سەر دە کە وىي بەسەر ئەھلى (باطل)دا بەھوى بەلگە و حوججە کانىيە وە، چونکە ئەوان هېچ شتىکیان نىيە تەنھا گومان و ساختە نەبىي.

مەبەست لە: (لأن رسول الله ﷺ) قال: (ستفترق أمتي).

پىغەمبەرى خوا (ﷺ) هەوالىكى داوە کە مانای ئاگادار کردنە وەيە، هەوال دەربارەى ئایندە دەدات و ئەوێ پوو دەدا لە پىتتاوى بەرژە وەندى مۇسڵمانان و لەبەر ئەوێ لەسەر چارپوونى بن، هەوالى داوە جیاوازی و دووبەرەکی پوو دەدات، تاكو ئەگەر ئەو پوویدا لىي چارپوون بن و ئاگادارى خویان بن و هەلنەخەلەتین بە زۆرى ئەوانەى جیاواز و ناکۆکن، زاھید نەبن بەرانبەر بە حەق، ئەمەش لە ئامۆزگارى پىغەمبەرى خوايە (ﷺ) بۆ ئوممەتە کەى، لە فەرموودەى (العرياض)ى كوپى (سارىە) فەرمووى: (صلى بنا رسول الله ﷺ) صلاة الصبح، فوعظنا موعظة بليغة ذرفت منها العيون، ووجلت منها القلوب، فقلنا: يا رسول الله ﷺ) كأنها موعظة مودع فأوصنا؟ قال: أوصيكم بتقوى الله و السمع و الطاعة، و إن تأمر عليكم عبدٌ، فإنه من يعش منكم فسرى اختلافاً كثيراً، فعليكم بسنتي و سنة الخلفاء الراشدين من بعدى، فتمسكوا بها، و عضوا عليها بالنواجذ، و إياكم و محدثات الأمور، فإن كل محدثة بدعة، و كل بدعة ضلالة) ٢٥٠ واتە: پىغەمبەرى خوا (ﷺ) نوێزى بەیان بۆ کردین ئەمجار ئامۆزگارىيەكى کردین چاوەکانى

پى فرمىسكاوى بوون و دلەكانى پى راجلەكىن، وتمان: ئەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەلتى ئەمە دوا ئامۇزگارپىيە بۆيە ئامۇزگاريمان بكة. ئەوئش فەرمووى: ئامۇزگاريتان دەكەم بەوئى لە خوا بترسن و تەقواى خواتان بىت و گوئىيست و گوئپرايەل بن، ھەرچەندە ئەگەر بەندەيەك بوو بە ئەمىرتان، چونكە ھەركەس لەئىوھ _ لەپاش من _ بژىت ئەوا جىاوازى و دووبەرەكى زۆر دەبىنى، جا ئامۇزگاريتان دەكەم دەست بەسوننەت رىكاكەى منەوھ بگرن و دەست بە سوننەت و رىكاى جىنشىنە رىنموىى كراوھكانەوھ بگرن، توند دەستى پىوھ بگرن، بە ددانەكانتاتان توند بىگرن، ئاگادارى كارە نوئىيەكان بن، چونكە ھەموو دامترواىك بىدعەيە و ھەموو بىدعەيەك گومراپىيەك).

جا ھەوالى پىدان كە جىاوازىيەكى زۆر پوودەدات لەپاش خۆى، ئەمجار ئامۇزگارى كردن لەكاتى پوودانى دووبەرەكىدا دەست بەسوننەتى پىغەمبەرەوھ (ﷺ) بگرن، ھەر ئەوھ خاوەنەكەى دەرباز دەكات لە فىتنەكان، پارىزەرە لەجىاوازى و گومراپوون، ھەرەھا لەفەرموودەيەكى تردا ھەوالى پىداوين كەوا ئەم ئوممەتە دەبىتە ھەفتاوسى كۆمەلەوھ و ھەمووى لەئاگردايە تەنھا يەكىك نەبى فەرموويان: ئەو كۆمەلە پزگاربوھ كى يە ئەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)؟ فەرمووى: (ما كان على مثل ما أنا عليه وأصحابي)^{۲۵۱} ئەمەيە ھۆكارى دەربازبوون لە گومراپوون لەكاتى جىاوازىدا، لە پۆزى قىامەتېشدا لە لەئاگر دەربازى دەبى، ئەوئش ئەوانەن كە لەسەر ئەو پىكاىەن كە پىغەمبەرى خواو (ﷺ) ھاوئە بەرپزەكانى لەسەرە، ئەمە پزگاربوونە لەفىتنەكان و جىاوازىيەكان، جا ھەفتا و دوو كۆمەلەكە ھەموويان لەئاگردان ئىللا ئەو كەسە نەبى دەستى گرتوھ بەوئى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لەسەرى بووھ، لە چوونە ناو ئاگرەوھ ئەوان جىاوازن، ھەيانە كوفر دەكات لەگەل كافراندا دەچىتە ئاگرەوھ بەھەتا ھەتايى دەمىنئىتەوھ،

هەيانە (فسق) دەکات و لەگەڵ سەرپێچى کاراندا دەچێتە ئاگرەو تێیدا سزا دەدرى و ئەمجار دەچێتە بەهەشتەو لەپاش ئەو، بوونى هەر هەموویان لە ئاگردا بەلگەى ئەو نىيە هەموویان کافرن بەلکو بەلگەى هەپەشەى تونده لە جیابوونەو لە سوننەتى پێغمبەرى خوا (ﷺ)، هەيانە کوفرە، هەيانە گومرايى و تیاياندا هەيە سەرپێچىيە، هەرکەسەو بەپێى خۆى.

مەبەست لە: (فهذا هو الشفاء والبيان والأمر الواضح).

پێغمبەرى ئازىز (ﷺ) وازى لى نەهێناوین بەبى ئەوێ ئاینده مان بۆ پوون بکاتەو، بەلام پێغمبەرى خوا (ﷺ) ئایندهى بۆ پوون کردینەو کەخوای گەورە بۆى ئاشکرا کردبوو، بۆ ئەوێ لەسەر چاوپوونى بىن، ئەمەش لە ئامۆژگارى و بەزەبى ئەو، لەوێ ئێمە لەکاتى پوودانى ئارەزوو و دووبەرەکیدا دەست بەحەقەو بەگرین و ئارامى لەسەر بەگرین و لەسەرى دامەزراو بىبىن، هەرگیز دەربازبوون نىيە ئیلا بەو نەبى.

مەبەست لە: (والمناز المستنير).

لەعادهتى ئەواندا شەتەکیان لەسەر جێگایەکی بەرز دادەناو ئاگریان لەسەرى دەکردەو بۆ ئەوێ موسافیرەکان پێنمویى بکات، ئەمەش لە دەریاکاندا دادەنرا بۆ ئەوێ کە شەتییەکان پێنمویى بکات، مەنارەى ئەم ئیسلامە کىتاب و سوننەیه.

جا هەرکەسێ لەسەر ئەم مەنارە بپوات ئەوا پزگارى دەبى و هەرکەسێ وازى لەم مەنارەیه هێنا ئەوا بەهەلاکەتدا دەچێت جا یان لە وشکانیدا یان لە دەریادا بێت چونکە لە رێگا ئالۆزو پێچاوپێچەکاندا، ئەمەش نمونەیهکی پوونە بۆ دەستگرتن بەحەقەو.

مەبەست لە: (وقال رسول الله ﷺ): (إياكم والتعمق وإياكم والتنطع).

(التعمق والتنطع) بریتییه لە: زیادەپەرەوی کردن و توندپەرەوی کردن لەدیندا، وەکو ئەو کەسەى دەلێت: من هەردەم بەپۆژوو دەبم و نایشکێنم، ئەو کەسەى دەلێت: - من هەموو شەوئ شەو نوێژ دەکەم و ناخەم، ئەو کەسەى دەلێت: من هەرگیز ئن ناھێنم بەگەنجیتی دەمێنمەو، ئەمە توندپەرەوی وچوونە قولاییە، پیغەمبەرى خوا (ﷺ) پەدەى کردەو و تورپەبوو لەسەر ئەوەى ووتیان، پوونی کردەو و ئەو بە ناوەندى بوون هاتوو، نوێژ دەکات و دەخەوئ، پۆژوو دەگریت و دەیشکێنئ و ژنیش دەهێنئ، جا هەرکەسئ حەز لەم سوننەتە ئەکات ئەوا پیغەمبەرى خوا (ﷺ) لێى بەرییە^{٢٥٢}، چونکە پیغەمبەرى خوا (ﷺ) بەرائەتى خۆى لە (المتنطعين) و زیادپەرەوان لەپەرستن و توندپەرەواندا دەریپى و فەرمانى بەناوەندى بوون کردوو، نمونەى هێنایەو بەسوننەتەکەى بەوەى کە لەسەریەتى.

مەبەست لە: (وعليکم بدینکم العتیق).

العتیق: واتە کۆن (دێرین) واتە ئەو دینەى پیغەمبەرى خوا (ﷺ) لەسەرى بوو، بەو واز لەداهینراوەکان بهێنن، ئەو پێگایە بگرنە بەر پیغەمبەرى خوا (ﷺ) ئێمەى لەسەر جئ هێشتوو، ئەویش دینە کۆنەکەى کە پیغەمبەرى خوا (ﷺ) هیناویەتى، واز لەداهینراوەکان و ئیجتیهاده هەلەکان بهێنن کە خەلکى دايدەهینن هەرچەندە وادەزانن زیادەیه لەچاکەدا، ئەو کارێکى زیاترەو ئەو... ئەو...، جا لەبەر ئەوەى جیاوازه لەگەل سوننەتەکەى پیغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەوا هەرگیز هیچ خەیریکی تیدا نییە، ئەمە مانای (العتیق)ە، واتە ئەوەى پیغەمبەر (ﷺ) هاوێلانئ لەسەر بوو و ئەوەى کۆنەکان لەسەرى بوون لە هاوێلان و شوێنکەوتوان و شوێنکەوتەى شوێنکەوتوان و

سى سەدە چاکەکە واز بەيئەن لە دامپئەراوەکان و شتە نوێیەکان کە خاوەنى وانیشانى دەدات چاکەى، لە کاتێکدا چاکە و خەیر نییە، پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مۆیت:—
 (إني تارك فيكم ما إن تمسكتم به لن تضلوا بعدي: كتاب الله وسنتي)^{۲۵۲} واتە: (من لە ناوتاندا بە جێم هێشتووە ئەگەر دەستى پێوە بگرن ئەوا هەرگیز گومرا نابن لە پاش من:—
 کىتابەکەى خوا و سوننەتەکەى من).

جا هیچ کردەوێهەك يان قسەيهەك وەر مەگرە تاكو بەراوردی دەکەیت لەگەڵ کىتاب و سوننەتدا جا ئەگەر لەگەڵ کىتاب و سوننەتدا گونجا ئەوا وەرى بگرە و ئەگەر نەگونجا لەگەڵ کىتاب و سوننەتدا ئەوا وازى لێ بەيئە.

﴿١٠٨﴾ نوسەر دەلّیت: (واعلم أن الدين العتيق: ما كان من وفاة رسول الله ﷺ) إلى قتل عثمان بن عفان رضي الله عنه وكان قتله أول الفرقة وأول الاختلاف فتحاربت الأمة وتفرقت واتبعت الطمع والأهواء والميل إلى الدنيا فليس لأحد رخصة في شيء أحدثه مما لم يكن عليه أصحاب رسول الله ﷺ) أو يكون يدعو إلى شيء أحدثه من قبله من أهل البدع فهو كمن أحدثه فمن زعم ذلك أو قال به فقد رد السنة وخالف الحق والجماعة وأباح البدع وهو أضر على هذه الأمة من إبليس).

واته: بزانه دينه دیرینه که: ئەو دینە پێغەمبەری خوا (ﷺ) لەسەری وەفاتى کردو تاكو كوشتنى (عوسمانى كوپى عەففان) و كوشتنى ئەو یەكەم دووبەرەكى و یەكەم جیاوازی بوو، جا ئەم ئوممەتە جەنگیان بەرپا کرد لەگەڵ یەكتردا، جیاوازیبون و شوینی تەماح و ئارەزوو كەوتن و لادان بەرەو لای دنیا، جا هیچ كەسێك ئیزنى پێ نەدراوه لە ھەرشتيكدا داھێنابى لەو ھى ھاوھەڵان لەسەری نەبوون، یان بانگەواز بو داهینراویك دەكات لەپیش خۆی دایانھێنابى لە بیدعەكاران، ئەو ھەكو ئەو كەسە یە خۆی داھێنابى، جا ھەركەسى باوھپی وابى یان ئەو ھەكو بلیت ئەو سوننەتى پەدكردوھتەو، لەگەڵ ھەق و جەماعەدا ناكۆك بوو ھەو بیدعەى ھەڵ کردوھ جا ئەو كەسە زیانبەخش ترە لەسەر ئەم ئوممەتە لە ئیبلیس)

پاڤە /

مەبەست لە: (واعلم أن الدين العتيق: ما كان من وفاة رسول الله ﷺ) إلى قتل عثمان بن عفان رضي الله عنه).

واته: لەو جەماعەتە پوخت و پاكە جیاوازی و دووبەرەكى تیدا پەیدا نەبوو ئەو جەماعەتە یە لەسەر دەمی سێ خەلیفە کەدا بوو: ئەبوبەکر و عومەر و عوسمان، چونکە

لەسەر دەمى ئەو سى خەلىفەدا جىاوازی و دووبەرەكى نەبوو، كۆمەلى مۇسلمانان يەك جەماعەت بوون و لەسەر حەق كۆك بوون، كاتى عوسمان كۆژا چىتر - بەكوشتنى ئەو - دەرگای دووبەرەكى و خراپەكارى و فیتنە كراپەو.

مەبەست لە: (وكان قتله أول الفرقة).

يەكەم دووبەرەكى بەھۆى كوشتنى عوسمانەو پوویدا، كاتى ئەو كۆژا ئەوا ئەمن و ئاسایش تىكچوو، جەماعە پەرت بوون، چەندىن كۆمەلى گومرا پەيدا بوون و ئەوھى پوویدا پوویدا، ئەوھى لە مێژوودا نوسراو، بەلام لەگەڵ ھەر ھەموو ئەمانەشدا - سوپاس بۆ خوا - دین پارێزراو، ھەركەسى حەقى بویت و خەبرى بویت ئەوا تەنھا لەسەرى تەبى بگەرێتەو بۆ كىتاب و سوننەو ئەوھى جەماعەى مۇسلمانانى لەسەر ئەوا - لەویدا - حەق بەپوونى دەدۆزێتەو، ھەرچەندە خراپەكارى و جىاوازی و فیتنەو دووبەرەكى نۆز بێت، ھۆى كوشتنى عوسمان - خەلىفەى راشدى دادپەرور - ذوالنورین: كەابراپەكى جولەكە لەجولەكەكانى يەمەن پێيان دەگووت: (عبدالله كۆرى سبأ) نازناوى (ابن السواد) بوو، چونكە داىكى حەبەشىيە، لەبەر خەلەتاندن ئىسلام بوونى خۆى دەرخت، ئەمجار ھات بۆ مەدینە، پاشان لەناو خەلكیدا جۆندان بە عوسمان و كەمكردنەوھى عوسمانى بلۆ دەكردەو، بەو كارەى ھەلۆەشاندنەوھى پەيمانى مۇسلمانانى دەويست و پەرتبوونى مۇسلمانانى دەويست، ئاشكراشە بانگەوازكارانى گومراپى خەلكانىك دەدۆزنەو شوینى ئەوان بکەون و بپۆن بۆ لایان و گوپیان لى بگرن، ئەمەش لەھەموو كات و ساتىكدا ھەيە، بانگەوازكارانى گومراپى نۆز دەبينن نەفامان گوپیان بۆ شل دەكەن و شوینى ھەوالەكانى ئەوان دەكەون ھەروەكو خواى گەورە فەرموویەتى: (وَلْتَصْغَى إِلَيْهِ أَفْئِدَةُ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْآخِرَةِ وَلِيَرَضُواهُ وَلِيَقْتَرِفُوا مَا هُمْ مُقْتَرِفُونَ) (الانعام) ۱۱۳ واتە: دەبا ئىتر ئەوانەى وا بپوايان بە رۆژى دواىى نىيە ھەردلى بدەنى و گوپى بۆ راگرن و قسەكەيان پەسەند بکەن و پێى رازى بن و ھەر

تاوانىكىش ئەكەن با بىكەن چۈنكە تەنھا ئەو كەودەنەنە دوپان دەكەون و پاشە رۇزىشيان ھەر لاي خۇمانە).

ئەو نەفامانەى لە دەورى (ابن سبأ) كۆبۈنەو وە واپان لى ھات جۆننپان بە عوسمان دەدا، ئەمجار لىتى ئاگادار بوونەو وە بۆيە ئەویش لەمەدینەو وە ھەلات بۆ مىسر، لەوئى كۆمەللىكى دۆزىيەو وە، ئەمجار پۇيشت بۆ جگە لەمىسر و لەوئىدا كۆمەللىكى تىرى دۆزىيەو وە، كۆمەللىكى خراپەكار لە دەورى كۆبۈنەو وە، ئەمجار ھاتن و ئابلوقەى مالى عوسمانياندا، بە بيانوى ئەوەى ئەوان دەيانەوئى لەگەل عوسماندا گەت وگۇو تىپوانىن بىكەن، بگەپنەو وە بۆ لاي عوسمان لەچەند كاروبارىكدا، ئەمە ئەو وە بوو كە دەرياندەخست، ئەوان دەيانەوئىت لە يەكتر تىپكەن، جا ھاو لەن شەپيان لەگەل نەكرد، چۈنكە ئەوانە دەيانەوئى تەنھا بگەپنەو وە بۆ لاي عوسمان، كاتى شەو بەسەردا ھات _ پەنا بەخوا _ ھىرشپان كرده سەر عوسمان لەمالەكەيدا و لەكۆتايى شەودا كوشتيان، لەكاتىكدا خەلكى خەوتوون و لە ھەجدا بوون و نۆربەى ھاو لەن لەمەككە بوون، ئەمە بوو پلانپان بۆ دانابو، بۆيە ئەوپان كوشت و ستمەيان لىكرد، لەو كاتەو وە فیتنەو دووبەرەكى و جياوازى و كوشتار لەنيوان موسلماناندا پوويدا و تاكو ئىستا موسلمانان بەھۆى ئەو وە دەنالپن.

مەبەست لە: (فليس لأحد رخصة في شيء أحدثه مما لم يكن عليه أصحاب رسول الله ﷺ).

ئەمە بنەمايە (پىسايە): ئىمە لەكاتى دووبەرەكيدا دەگەپنەو وە بۆ سەر ئەو وە پىغەمبەر (ﷺ) ھاو لەنى لەسەر بوون، ھەرەكو پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووى كاتى پرسپارى لى كرا: كۆمەللى پزگابو كىن؟ فەرمووى (من كان على ما أنا عليه اليوم وأصحابي) دەگەپنەو وە بۆ ئەم بنەمايە.

مەبەست لە: (أَوْ يَكُونُ يَدْعُو إِلَى شَيْءٍ أَحَدُهُ مِنْ قَبْلِهِ مِنْ أَهْلِ الْبِدْعِ فَهُوَ كَمَنْ أَحْدَثَهُ).

هەر کەسێ کار بە بیدعە بکات وەکو ئەو کەسە یە بیدعە کە ی داھێناوە، هەروەکو فەرموودە کە ی پێغەمبەری خوا (ﷺ) دەلالەتێ بۆ دەکات: (مَنْ أَحْدَثَ فِي أَمْرِنَا هَذَا مَا لَيْسَ مِنْهُ فَهُوَ رَدٌّ) لە رێوایەتێکی تردا هاتووە: (مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ) جا هەر کەسێ کار بە بیدعە بکات ئەو (مبتدع)ە، هەرچەندە ئەو کەسە ی داھێناوە کە سێکی تریبێت.

مەبەست لە: (فَمَنْ زَعَمَ ذَلِكَ أَوْ قَالَ بِهِ فَقَدْ رَدَّ السَّنَةَ وَخَالَفَ الْحَقَّ وَالْجَمَاعَةَ وَأَبَاحَ الْبِدْعَ وَهُوَ أَضَرُّ عَلَى هَذِهِ الْأُمَّةِ مِنْ إِبْلِيسَ).

ئەو کەسە ی پەواج بە بیدعە دەدات و دوور دەکەوێتەو لە سوننەتەکان ئەو زەرەری زۆرتەرە لە سەر ئەم ئوممەتە لە ئیبلیس، چونکە خەڵکی دەزانن ئیبلیس دوژمنە، خوای گەورە ئیمە ی لێ ئاگادار کردووەتەو، بەلام ئەمە زۆریە ی خەڵکی نازانن دوژمنە، چونکە خۆی بە ئیسلام و عیلمەو پەردەپۆش کردووە، خۆی بە خەیر و چاکە دەردەخات، جا ئەو زیان بە خستەرە لە ئیبلیس کە دوژمنێکی ئاشکرایە، بۆیە دوو پووێکان ترسناکترین لە سەر موسڵمانان لە کافران، چونکە کافر دەزانن ئەو کافرە بەلام ئەوانە خۆیان بە ئیسلام دەردەخەن و بەنهیینی پلان بۆ موسڵمانان دادەنێن، لە ناو جەماعەتێ موسڵماناندا، جا ئەوان ترسناکترین، بۆیە خوای گەورە دەربارە یان دەفەرموێ: (هُمُ الْعَدُوُّ فَاخْذَرْهُمْ قَاتِلْهُمْ اللَّهُ أَلَّا يُؤْفَكُونَ) (٤) المنافقون واتە: هەر ئەوانن دوژمن، دەسا ئێوەش هۆشیاری ئاگاداریان بن و خۆتان بپاریزن لێیان، خوا بیانکوژی، لە ناویان بەریت، چۆن لە پێی هەق لائەدرین؟!).

﴿١٠٩﴾ نوسەر دەلّیت: (ومن عرف ما ترك أهل البدع من السنة وما فارقوا منها فتمسك به فهو صاحب سنة وصاحب جماعة وحقيق أن يتبع وأن يعاون وأن يحفظ وهو ممن أوصى به رسول الله ﷺ).

واتە: ھەركەسى بزانى كە بیدعەكاران وازیان لە چى سوننەتێك ھێناوھە و ئەوھى لى جیابوونەتەوھ، ئەو دەستى پێوھ بگى ئەوھ (صاحب السنه)یەو (صاحب الجماعة)یە حەقى خۆیەتى شوینی بکەون و یارمەتى بدريت و بپاریزی و ئەویش ھەر ئەوھى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) وەصیتی بۆ کردوین.

پاڤە:

مەبەست لە: (ومن عرف ما ترك أهل البدع من السنة وما فارقوا منها فتمسك به فهو صاحب سنة وصاحب جماعة وحقيق أن يتبع وأن يعاون وأن يحفظ وهو ممن أوصى به رسول الله ﷺ).

واتە: لەو ھەرموودەھى دەفەرمویت: (هم من كانوا على ما أنا عليه اليوم وأصحابي) وەصیتی پى کردوین لەگەڵ ئەواندا بین، لەگەڵ ئەم جەماعەتەدا، لەگەڵ ئەم کۆمەڵەدا، لەگەڵ ئەم گروپەدا كە لەسەر ئەو پێگایە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ھاوێلانى لەسەرى بوون، بەلام ئەمە پێویستى بە دوو کار ھەیه:

یەكەم: عیلم: بەوھى فێرى ئەو رێگایە ببین پێغەمبەر (ﷺ) ھاوێلانى لەسەر بوون، بەلام كەسى نەفام ئەمە نازانى، ئەو وادەزانى ئەوھى بەرھەستكار (مخالف) لەسەریەتى ئەوھ ئەو پێگایە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لەسەر بووھ لەكاتێكدا واش نییە.

ئەوئتر: ئارامگرتن لەسەر دامەزراووبوون لەسەر ئەوێ پێغەمبەر (ﷺ) ھاوێلانی
 لەسەر بوون، چونکە ئەو کەسێ دەست بە سوننەتەو بەگرتیت ئەو تووشی
 ماندووبوون و ھەر شەو بە سووک سەیرکردن و نارهەتیی دەبێ لەلایەن خەلکییەو،
 بەلام پێویستە لەسەری ئارام بگرتو لەسەر حەق لاندات، چەن و چوونی لەسەر
 نەکات، دەست لە ھیچ شتێکی ھەلنەگرتی، بۆیە لە ھەرموودەدا ھاوێ ئەو کەسێ
 دینەکەى دەگرتی لەکۆتا زەماندا، وەکو ئەو کەسە وایە سکتی بە دەست گرتبێ یان
 وەکو پێکدادان و راوێشانندی دێکە، لەبەر ئەو نارهەتییەى لەلایەن خەلکییەو
 تووشی دەبێ، تووشی ماندووبوون دەبێت، جا پێویستی بە ئارامگرتنە.

﴿١١٠﴾ نوسهر ده‌ئیت: (واعلم أن أصول البدع أربعة أبواب يتشعب من هذه الأربعة اثنان وسبعون هوى ثم يصير كل واحد من البدع يتشعب حتى تصير كلها إلى ألفين وثمان مائة كلها ضلالة وكلها في النار إلا واحدة وهو من آمن بما في هذا الكتاب واعتقده من غير ريبة في قلبه ولا شكوك فهو صاحب سنة وهو الناجي إن شاء الله).

واته: بزانه بناغه‌ی بیدعه‌کان چوار ده‌رگایه (چوار بنه‌مایه): له‌م چواره‌وه‌هه‌فتاوه‌ دوو‌ئاره‌زووی‌ لّی ده‌بیته‌وه‌، نه‌مجار‌ه‌ه‌ریه‌کیک‌ له‌وانه‌ ده‌بیته‌ چهند‌ لقیکه‌وه‌ تاکو‌ه‌ه‌ر‌ه‌ه‌مووی‌ ده‌گاته‌ دوو‌ه‌زارو‌ه‌ه‌شت‌ سه‌ده‌ه‌ه‌مووی‌ گومپایی‌یه‌وه‌ه‌ر‌ه‌ه‌مووی‌ له‌ئاگردان‌ته‌نها‌یه‌کیکیان‌نه‌بی! نه‌ویش‌ نه‌و‌کۆمه‌ل‌ن‌باوه‌پیان‌ه‌یه‌به‌وه‌ی‌له‌م‌کتیبه‌دا‌ه‌یه‌، باوه‌پی‌پیتی‌ه‌بی‌به‌بی‌هیچ‌گومانیک‌له‌دلیدا، جا‌نه‌وه‌که‌سیکی‌سوننیه‌، ه‌ه‌ر‌نه‌ویش‌ده‌ریازی‌ده‌بی‌-‌إن شاء الله-.

پاڤه/

مه‌به‌ست‌له‌: (واعلم أن أصول البدع أربعة أبواب يتشعب من هذه الأربعة اثنان وسبعون هوى ثم يصير كل واحد من البدع يتشعب حتى تصير كلها إلى ألفين وثمان مائة كلها ضلالة وكلها في النار إلا واحدة وهو من آمن بما في هذا الكتاب واعتقده من غير ريبة في قلبه ولا شكوك فهو صاحب سنة وهو الناجي إن شاء الله).

(البدع): کۆی بیدعه‌یه‌، مه‌به‌ستیش‌له‌ بیدعه‌ بریتییه‌ له‌وه‌ی‌که‌ له‌ دیندا‌داهینراوه‌ به‌بی‌به‌لگه‌ له‌ کیتاب‌و‌سوننه‌، نه‌ویش‌له‌به‌ر‌نه‌وه‌رمووده‌یه‌ی‌که‌ ده‌فه‌رموویت: (من أحدث في أمرنا هذا ما ليس منه فهو رد) له‌ ریوایه‌تیکی‌تردا‌هاتوه‌: (من عمل عملا ليس عليه أمرنا فهو رد) وه‌ له‌ فه‌رمووده‌یه‌کی‌تردا‌هاتوه‌: (عليكم بسنتي و سنة الخلفاء الراشدين

المهدين من بعدي، تمسكوا بها، و عضوا عليها بالنواجذ، و إياكم و محدثات الأمور، فإن كل محدثة بدعة وكل بدعة ضلالة) وه له ريوایه تیکدا هاتووه: (وکل ضلالة في النار)^{٢٥٤}.

جا بیدعه: ئه‌وه‌یه که هیچ به‌لگه‌یه‌کی نییه له‌قورئان و سوننه‌تدا که خاوه‌نه‌کانیان بانگه‌شی ئه‌وه ده‌که‌ن له‌خوا نزیکیان ده‌کاته‌وه له‌په‌رسته‌ن‌کان و قسه‌کان و کرده‌وه‌کان، بیدعه‌که په‌نگه:

(أصلی) بیّت: به‌وه‌ی هه‌ر له‌بناغه‌وه تازه بیّت و هیچ بناغه‌یه‌کی له‌دیندا نه‌بی.

په‌نگه (إضافی) بیّت، ئه‌ویش به‌وه ده‌بی بنه‌مایه‌کی دروستی له‌شهرعدا هه‌بی به‌لام شتی نادروستی ده‌خه‌نه‌سه‌ر، وه‌کو ئه‌وه‌ی کاتیکی تاییه‌ت بکات بۆ زیکرکردن به‌بی ئه‌وه‌ی به‌لگه‌ی هه‌بی بۆ تاییه‌ت کردنی، یان جوړیک له‌زیکر که به‌لگه‌ی له‌سه‌ر نه‌بی، یان ژماره‌یه‌ک له‌زیکرکردندا به‌لگه‌ی له‌سه‌ر نه‌بی، یان پۆژوویه‌ک به‌لگه‌ی له‌سه‌ر نه‌بی.

بیدعه‌کان به‌هه‌موو جوړه‌کانیه‌وه: (إضافی) یان (أصلی) هیچ خه‌یریان تیدا نییه، هه‌مووی خاوه‌نه‌که‌ی له‌خوا دوور ده‌کاته‌وه و خاوه‌نه‌که‌ی له‌گه‌ل گاوره‌کاندا لیکچوونیکیان هه‌یه ئه‌وانه‌ی که (په‌هه‌بانیه‌ت) یان داهینا، (وَرَهْبَانِيَّةٌ ابْتَدَعُوهَا مَا كَتَبْنَاَهَا عَلَيْهِمْ) ره‌بانیه: بیدعه‌یه‌و خوای گه‌وره له‌شهرعه‌که‌یاندای بۆی دانه‌ناون، به‌لام ئه‌وان ئه‌نجامیان دا له‌به‌ر ئه‌وه‌ی له‌خوا نزیکیان بکاته‌وه (إِلَّا ابْتِغَاءَ رِضْوَانِ اللَّهِ) (الحدید/٢٧) ئه‌وان مه‌به‌ستیان ئه‌وه بوو خوای گه‌وره لێیان پازی بیّت، به‌لام ئه‌گه‌ر له‌شهرعی خوادا نه‌بوو ئه‌وا وه‌رناگیرئ، بۆیه پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمووی: (من أحدث في أمرنا هذا ما ليس منه فهو رد) واته: بۆ خو‌ی ده‌گه‌رێته‌وه‌و وه‌رناگیرئ، خاوه‌نه‌که‌ی ته‌نها ماندوو‌بوون و گومرایی ده‌ست ده‌که‌وێت و پاداشتی بۆ نانوسرئ، داوا له‌خوا ده‌که‌ین به‌مانپاریزئ.

مەبەستى نوسەر لىزەدا كە دەلىت: (أن أصول البدع أربعة أبواب) _والله اعلم_ بناغە و بنەماى ئەو كۆمەل و گروپانەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەوالى پىداوين پەيدا دەبن، لەو ھەرموودەدا كە دەفەر مویت: (ستفترق هذه الأمة على ثلاث وسبعين فرقة كلها في النار إلا واحدة) قالوا: من هي يا رسول الله؟ قال: من كان على ما أنا عليه اليوم وأصحابي).

ئەمە كۆمەلى پزگارىبوو كە يە لەسەر سوننەت ماىەو، ھەروەكو پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرموویەتى: (من يعيش منكم فسرى اختلافا كثيرا فعليكم بسنتي وسنة الخلفاء) ھەوالى پىداين ئەم ئوممەتە دەبیتە چەند گروپ و كۆمەلىكەو ھەروەكو چۆن ئوممەتەكانى جولەكە و گاور لەپیش ئەوان بوونە چەند كۆمەلىكەو، ئەم ھەوالدانە لەپووى ئاگادار كەردنەو ھەو ھاندانە بۆ دەستگرتن بە سوننەتەو لەكاتى پوودانىدا، ھەرگیز دەربازبوون نىيە بەبى سوننەت، ھەركەسى واز لە سوننەت بەیتى و لەگەل ئەو كۆمەلانەدا بوو ئەو دەچیتە ئاگرەو، جا ئەو كۆمەلانەى پەيدا بوون نۆن، بەلام بناغە و بنەماكەيان چوارن:

كۆمەلەى يەكەم: كۆمەل و گروپى (شيعە):

يەكەم شت پوويدا لەپاش كوشتنى عوسمان كاتى (عبدالله بن سبأ)ى جولەكە چەندىن فیتنەى ناىەو، لەناو موسلمانانداو بانگى خەلكى كرد بۆ شيعەگەریتى بۆ (عەلى كۆپى ئەبو تالیب) و ئەو (وہ صی) يە لەپاش پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھاوہ لان ستمیان لى كردووە و خىلافەتیان لى سەندووە، لەو كاتەو شيعەگەریتى دەستى پى كرد، زانايان باسیان كردووە كەوا شيعە چەند گروپ و تاقمىكى نۆن:—

يەكەم گروپىكى شيعە: (المفضلة):

ئەوانەن ھەزلى عەلى دەدەن بەسەر ھاوہ لانى تردا تەنانەت بەسەر ئەبو بەكر و عومەر و عوسمانیشدا، ئەوانە پىيان دەگوترى (المفضلة) بەلام تانە لەخىلافەتى

ئەبوبەكرى عومەر و عوسمان نادەن، بەلكو دەلەین: - عەلى چاكتەرە، ئەمەش ھەلەپە چونكە عەلى چوارەم خەلیفەى راشدى یەو لە ئەبوبەكر و عومەر چاكتەر نییە تەننەت خۆیشى ئىنكارى لەوە كردووہ كه كەسك فەزلى بدات بەسەر ئەبوبەكر و عومەردا و ھەرەشەى كردووہ لەو كەسەى وا بلیت بەسزایەكى توند.

گروپی دووہم:

ئەوانەى كە دەلەین: عەلى وەصى پێغەمبەرى خوايە (ﷺ) و ئەو شایستەترە بەخیلافەت، خیلافەتى ئەبو بەكر و عومەر و عوسمان ستم و داگیرکردن بوو، دەلەین: - خیلافەت ھى (عەلى) یەو ھەر ئەویش (وەصى) یە لەپاش پێغەمبەرى خودا (ﷺ) و ھاوہلان ستمیان لى كردوو و خیلافەتیان لى زەوت كردو چەندین گومراپی تر.

گروپی سى یەم: شیعە زیدەپرەھەكان.

ئەوانەى دەلەین: پێغەمبەرایەتى ھى عەلى بووہ بەلام جەبریل خیانەتى لى كردووہ بە (محمەد) داوہ ئەگەر نا پێغەمبەرایەتیەكە لەئەسلدا بۆ عەلى بووہ، دەلەین: (خان الأمین وصدھا عن حیدرە) مەبەست لە (الامین) جەبریلە و (فصد الرسالة عن حیدرە) مەبەستى عەلییەو داى بە (محمەد) (ﷺ).

گروپی چوارەم: لەوان توندترین: دەلەین عەلى خودایە.

ئەوانەن عەلى كۆپى ئەبو تالیب سوتاندنى بە ئاگر، چەند چالێكى بۆکردن و ئاگرى تیادا كەردەوہ و بەزىندویى ئەوانى فەرى داىە ناو ئاگرەكەوہ، لەعەلى یەوہ رىوایەت كراوہ كەوا فەرموویەتى:

لما رأيت الأمر أمراً منكراً أجمعت ناري ودعوت قنبراً^{٢٥٥}

(قنبر) خزمە تکارە کە یەتی، جا بە ئاگر ئەوانی سوتاند کاتی گوتیان: (تو خودای تو خودای) ئیبن عەباس وای دەبینی کەوا پێویستە بە شمشیر بکوژێن بە ئاگر نەسوتێنێن، چونکە پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی: (لا یعذب بالنار إلا رب النار)^{٢٥٦} جا ئەو پرێگر نەبوو لە کوشتنیان بە لام دەیفەرموو: (أرى أن يُقتلوا بالسيف بدل النار)^{٢٥٧} واتە: وادەبینم بە شمشیر بکوژێن باشتەر لەوەی بە ئاگر بسوتێنێن.

کۆمەڵی دووهم: کۆمەڵی قەدەرییە:

ئەوانەى ئینکاری لە قەدەر دەکەن، ئەوانەش لە کۆتایی سەر دەمی هاوێلاندا دەرکەوتن، ئەوانیش دوو بەشن:

یەکەم: قدریە جبریە: زیادە پرەوه کان لە ئیسیات کردنی قەدەردا.

دووهم: قدریە نفاة: ئەوانە نەفی قەدەر دەکەن، ئەوانەش موعتەزیلەن و ئەوانەى پێچکەى ئەوانیان گرتووه، ئەوانەى دەلێن: بە نەدەکان خۆیان فعلی خۆیان دروست دەکەن، خۆی گەرە فعلی بە نەدەکانی دروست نەکردووه، بە لکو خۆیان دروستیان کردووه، لە کاتی کدا نە یارەکانیان (جەبری) یەن دەلێن: فعلی بە نەدەکان فعلی خودایە، بە نەدەکان ناچارن لەوەى دەلێن و لەوەى دەیکەن ئەو هەلبژاردنی خۆیان نییە، موعتەزیلەکان دەلێن: هەلبژاردنیکی سەر بە خۆیان هەیه بۆیه ئەگەر بە پرەهایى و ترا (القدریە) ئەو موعتەزیلە و ئەوانەى نەفی قەدەر دەکەن دەگریتهوه، جا ئەوان نەفی قەدەر دەکەن و جەبرییه کان ئیسیاتی قەدەر دەکەن و زیادە پرەوی تیادا دەکەن، تا کو بلێن: _ بە نەدەکان ناچارن، جا ئەوانە نەفی قەدەر دەکەن و ئەوانیتر زیادە پرەوی لە ئیسیات کردنیدا دەکەن، بە هەموویان دەلێن قەدەرییە، بوونە چەندین لق و پارچەوه.

٢٥٦ / صحیح : أخرجه أبو داود (٣٦٧٣) وأحمد (٤٩٤/٣) وصححه الشيخ الألباني في (صحيح الجامع) (١٤١٣) .

٢٥٧ / تەماشای البخاری بکە (٢٨٥٤، ٦٥٢٤) .

کۆمەڵی سى یەم: کۆمەڵی خەوارىج:

ئەوانەى دژى کار بە دەستانى مۇسڵمان دەردەچن و دەستى گۆپراپەلى دادەمالت، خەلکى بە ھۆى تاوانە گەرەکانەو کافر دەکەن کە لە شىركيش بچوکتەر، خوینى مۇسڵمانان ھەلەل دەکەن، ئەوانەش زیادەپەرەوان و توندپەرەوانن لە دیندا، ئەوان دین و پەرستەن و ترسیان لە خوا ھەبە، پۆڤو دەگرن و شەونویژ دەکەن و قورئان دەخویننەو بە لام بەبى تىگەشتن و بەبى چارپوونى، بۆیە گومراپوون پەنا بە خوا دەستى گۆپراپەلىيان دامالى و لە دژى ئەمىرى ئىمانداران (عەلى كوپى ئەبو تالىب) دەرچوون، چەندین جەنگیان لە گەلىاندا بەرپاکرد، خۆى گەرە سەرى خست بە سەریاندا، ئەوان بەردەوام لە دژى کاریە دەستان دەردەچن و خوینى مۇسڵمانان ھەلەل دەکەن، خەلکى بە ھۆى تاوانى گەرەو کافر دەکەن کە لە شىرك کەمترە، پىيان دەگوترى (الوعیدىه) چونکە کار بە ئەو ئایەتە دەکەن ھەرەشەى تىدایە بەبى ئەو ھى جىاوانى بکەن لە نىوان تاوانى گەرەو شىرك و کوفرو تاوانى گەرەو سەرىچىبەکان، ھەموو لای ئەوان بە کافر دادەنرئ و بەو ھەش پاناوەستن کە بە کافریان دەزانن بە لکو خوینى ئەوان ھەلەل دەکەن و کۆشتار لە گەل مۇسڵماناندا دەکەن و لە گەل کافراندا ناچەنگن، بۆیە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لە صیغەتى ئەواندا ھەرموویەتى: (يقتلون أهل الاسلام ويدعون أهل الأوثان)^{٢٥٨} ھەرگیز باس نەکراوە کەوا خەوارىج لە گەل کافراندا جەنگابن بە لکو لە گەل مۇسڵماناندا دەجەنگن، ئەوانیش چەند گروپ و تاقمىکن کە ھەندىکیان لە وانى تر توندترن.

کۆمەڵەى چوارەم: بەرانبەر کۆمەڵى خەوارىج دەبیتەو ئەوانیش (المرجئة)ن:

ئەوانەى نەفى ئەو دەکەن کردەو ھەکان لە ئىمان بىت، دەلئین: کردەو ھەکان ناچیتە ناو ئىمانەو (بەشیک لە ئىمان نىیە) مەوۆ ئىماندارە با کردەو ھەشى نەبى، تەنانەت ئەگەر

توندترینیان (الجهمية)ن:

كۆمهلى دووهم له (المرجئة): (الاشاعرة)ن:

كۆمەلەي سىيەم: (الكرامية):

کۆمهلهی جوارهه: (مرجئة الفقهاء):

جا خه واريج: زیاده پره وییان کرد له وهی کرده وه کان بخه نه ناو حه قیقه تی ئیمان وه و وتیان: هه رکه سی واز له کرده وه بهیئی ئه و به پره های کافر ده بیئت وه (المرجئه) به پیچه وانه ی ئه وان وه زیاده پره وییان کرد له نه فی کرده وه کان له حه قیقه تی ئیمان و وتیان هه رکه سی به ره های وازی له کرده وه کان هینا ئه و کافر نابی.

بەلام ئەهلى سوننەو جەماعە: سوپاس بۆخوا _خوای گەورە پێنمویی کردن بۆ
 حەق ھەروەکو خوای گەورە دەفەر مۆیت: (فَهْدَى اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا لِمَا اخْتَلَفُوا فِيهِ مِنَ الْحَقِّ
 بِإِذْنِهِ وَاللَّهُ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ إِلَى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ (٢١٣) البقرة)

ئەهلى سوننە دەلێن: ئیمان بریتییه لەوتن بەزمان و باوەر بەدل و کردەو بە
 جەوارێج، بەگوێراپەلێ زیاد دەکات و بەسەرپێچی کەم دەکات، بەلام لەناو ناچیت
 بەنەمانی کردەوێکان بەرەهایی، ھەروەکو خەوارێجەکان دەلێن ھەروەھا نامیتێ
 بەنەمانی کردەوێکان ھەمووی ھەروەکو (المرجئە) ھەکان دەلێن، بەلکو ھەندێ
 لەکردەوێکان ھەن واز لێھێنانی کوفرە، وەکو وازھێنان لە نوێژ، ھەندێ لەکردەوێکان
 ھەن واز لێھێنانی تاوانە گەورەکانە کە ناگاتە پلەى کوفر، جا ئەمە پوونکردنەوێ
 ئەهلى سوننەو جەماعە لەسەری دەپۆن سوپاس بۆ خوا، ئەویش کۆکردنەوێ لەنیوان
 ئەو ئایەتانەى بەلێنى تێداپە کە (مرجئە) دەستی پێوەگرتوووە ئایەتە ھەرپەشەکان
 کەخەوارێجەکان دەستیان پێوە گرتوو، جا ئەهلى سوننەو جەماعە لەنیوان ئایەتە
 بەلێنەکان و ئایەتە ھەرپەشەکانیان کۆکردوووە، ھەندیکیان بەوانیتر تەفسیر
 دەکەن و ھەندیکیان بەوانیتر (تقیید) دەکەن جا (متشابھە) کان دەگێرنەو بە
 (محکم) ھەکان و کار بەھەمووی دەکەن و دەلێن: (أَمَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا) آل
 عمران/٧).

ئەمە ئەو کۆمەلانەن کە چەندین کۆمەلێ تری لێ بوووەتەو، ھەرکەسێ دەپەوی
 دەریارەى ئەو زیاتر بزانی ئەوا با ئەو کیتابانە بخوینیتەو بەس لە گروپ و تاقم و
 کۆمەلەکان دەکەن وەکو: (الملل والنحل) ی شەھرستانی و (الفرق بین الفرق) ی
 بەغدادی و (مقالات الاسلامیین واختلاف المصلین) ی ابی الحسن الاشعری و (الفصل فی
 الملل و الاهواء والنحل) ی ئیبن حەزم، جا ئەوان ھەموو ئەو کۆمەلانەو لێ و پارچەکانیان

باس کردووه، پىم خۆش نىيە قوتابى زانستى سەرەتايى بچىتە ناو ئەو جياوازييانەو
بۆ ئەو ەى بىرى تەشۋىش نەبى، بەلام كەسى زانا ئەو ئاسايىيە بىخوئىنئەو.

مەبەست لە: (وكلها في النار إلا واحدة).

ھەموويان بە ھەموو لقەكانىيەو لە ئاگردان، چونكە شوئىنى ئارەزوو كەوتن، وازيان
ھىنا لەو ەى پىغەمبەر (ﷺ) ھاوئلانى لە سەر بوون كە ھەر ئەو ەى دەربازبوونە،
بەلام ھەموويان لە ئاگردان ئەو ناگەيەنى ھەموويان كافرن، چونكە ئاگر پەنگە
سەرپىچى كار بچىتە ناوييەو ھەرچەندە كافرىش نەبى، چوونە ژوورەو ەى كاتىيە
پاشان لە ئاگر دەردەچى، بەلام ئەو كەسى جيابوونەو كەى بە ھۆى شتىكى
(مكفر) ەو بىت ئەوا بە ھەتا ھەتايى لە ئاگر دەمىنئەو.

مەبەست لە: (وهو من آمن بما في هذا الكتاب واعتقد من غير رية في قلبه ولا شكوك).

ئەم كىتەى بەردەستمان ئەو ەى (شرح السنة) بەربە ھارييە، پوونكردەو ەى
ئەو ەى لە كىتاب و سوننەدا ھەيە، باسى بنەماكانى ئەھلى سوننەو جەماعەيە، ئەم
كىتەى ھەروەكو ناوى لى ناوە: (شرح اصول اهل السنة والجماعة) لە كىتاب و سوننەو
ئەو ەى پىشىنى ئەم ئوممەتە لە سەرى بوو ەو ەرگىراو.

مەبەست لە: (من غير في قلبه).

بەلام ئەو كەسى ئەو دەردەخات كەوا ئىمانى بەبنەماكان ھەيە بەلام گومان و
دوودلى لە دلىدايە، ئەمە نابىتە كەسىكى ئىماندار، بەلكو دەبىتە كەسىكى _دوودل_
پەنا بە خوا، دەبىتە ئەھلى نىفاق، دەبى ئەو ەى بەزمانى دەبىت بەدلى باو ەرى پى
ھەبى، جا ئەو _ئىمامى بەربە ھارى_ پەحمەتى خواى لى بىت مەبەستى تەزكىە كردنى
كىتابە كەى خۆى نىيە، ەو كەو ەندى كەس واگومان دەبا، بەلكو مەبەستى
تەزكىە كردنى ئەو بنەمايانەى تىدايە كە لەبنەماكانى ئەھلى سوننەو جەماعەيە.

مەبەست لە: (فهو صاحب سنة وهو الناجي إن شاء الله).

هەركەسێ شویینی کیتاب و سوننە کەوت بەیەقین و ئیمانەو ئەو لە کۆمەڵی دەریازبوو، چونکە فەرموودەکەی پێغەمبەری خوای (ﷺ) بەسەردا جێ بەجێ دەبێ کاتی پرسیاری ئی کرا دەریارە ی کۆمەڵی دەریازبوو (پزگاربوو) فەرمووی: (من كان على ما أنا عليه وأصحابي) لە رێواپەتیکی تردا هاتوو: (من كان على مثل ما أنا عليه اليوم وأصحابي).

﴿١١١﴾ نوسەر دەئيت: (واعلم أن الناس لو وقفوا عند محدثات الأمور ولم يتجاوزوها بشيء ولم يولدوا كلاماً مما لم يجيء فيه أثر عن رسول الله ﷺ) ولا عن أصحابه لم تكن بدعة).

واتە: بزانه ئەگەر خەلکى لە سەر شتە داھینراوەکان پاوەستان و بەسەریدا تێنەپەپین و ھیچ قەسە بەکیان دروست نەکرد بەو ھى ھیچ ئەسەرىک لە پێغەمبەرى خوداوە (ﷺ) نەھاتبیت یان لەھاوہ لائەوہ ئەوا بیدعە دروست نەدەبوو).
رافە:

مەبەست لە: (واعلم أن الناس لو وقفوا عند محدثات الأمور ولم يتجاوزوها بشيء ولم يولدوا كلاماً مما لم يجيء فيه أثر عن رسول الله ﷺ) ولا عن أصحابه لم تكن بدعة).
ئەگەر خەلکى لى پاوەستان و نەچوونە ناو ئەو باسانەوہ و تەنھا خەرىکى سوننەبوون، لى دەرنەچوون بەرەو بیدعە ئەوا دەرباز دەبوون، بەلام ھەركەسى لەسوننە تێپەپى و چەند قەسەو باسێک داھینى بەلگەى نەبى لەکتابەکەى خوا سوننەتەکەى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەو لەگەڵ (مبتدع) ھکاندا دەبى، لەگەڵ کۆمەلە گومراکاندا دەبى، جا ھەركیز دەربازبوون نى ئیلا بە ئەم سوننەتە نەبى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ئىمەى لەسەر جێھێشتووە، پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفرموى: (إن تارك فيكم ما إن تمسكتم به لن تضلوا بعدي: كتاب الله وسنتي)^{٢٥٩} لە فرمودەى ھەكى تردا ھاتوہ: (تركتكم على البيضاء ليلها كنهارها لا يزيغ عنها إلا هالك)^{٢٦٠} ئەمە پێگای دەربازبوونە، سوننەتەکەى پێغەمبەرى خودا (ﷺ) ئەو ھى خۆى و ھاوہ لائى لەسەر بوون، ئەویش ناوہ پۆکى ئەم کتیبەى کە دەخوینیتەوہ، ئەویش پافەى ئەو باسەى.

٢٥٩ / سبق تخريجه .

٢٦٠ / صحيح : أخرجه ابن ماجه (٤٢) وأحمد (١٢٦/٤) والحاكم في (مستدرکه) (٣٢١) وصححه الشيخ الألباني في

(صحيح الجامع) (٤٣٦٩) .

﴿١١٢﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم أنه ليس بين العبد وبين أن يكون مؤمناً حتى يصير كافراً إلا أن يجحد شيئاً مما أنزله الله أو يزيد في كلام الله أو ينقص أو ينكر شيئاً مما قال الله عز و جل أو شيئاً مما تكلم به رسول الله ﷺ) فاتق الله وانظر لنفسك وإياك والغلو في الدين فإنه ليس من طريق الحق في شيء).

واته: بزانه هیچ شتیک لەنیوان بەندەو ئەوەی ببیتە ئیماندار تاكو دەبیتە کافر ئیلا نكۆلی لە شتیک بکات خوای گەورە دایبەزاندبێ یان قسەکانی خوای گەورە زیادبکات، یان کەمی بکاتەو، یان ئینکاری لەشتیک بکات خوا وتبیتى، یان پێغەمبەرى خوا ﷺ وتبیتى، جا لە خوا بترسە_پەحمەتى خوات لى بیت_ تەماشای خۆت بکەو ئاگادارى زیادەپەوى بە لە دیندا چونکە ئەو بە هیچ شتووەیهک پێگای حەق نییه.

پاڤه /

مەبەست له: (واعلم أنه ليس بين العبد وبين أن يكون مؤمناً حتى يصير كافراً إلا أن يجحد شيئاً مما أنزله الله).

واته: ئەوانەى ئىسلام پووچەل دەکەنەو زۆن، پەنگە کەسێک ببیتە موسڵمانىكى ئىسلام دروست و خاوەن ئيمانىكى پاست، بەلام _پەنا بەخوا_ پەنگە لەدینەکەى خۆى هەلگەپیتەو بەئەجامدانى یەکیک لە هەلۆهشتینەرەوکانى ئىسلام، ئەوانەش زۆن، کە چوار جۆر کۆیان دەکاتەو: وتن (قسەکردن)، کردەو، باوەپ، گومان.

یەکەم / وتن (قسەکردن):

وتنى وشەیهكى كوفر، ئەگەر وشەیهكى كوفرى گوت و ناچار نەبوو، ئەو كوفرى کردو، خوای گەورە دەفەرمویت: (وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ إِسْلَامِهِمْ) التوبة/٧٤

واتە: خۆ لە واقعیشدا قەسەى كوفرو خوا نە ناسیدا گوتیبوو و دواى راگە ياندنى ئىسلامبونىشيان، ديسان گەرابوونەو سەر كوفر).

و ەكو ئەو ەى داوا لە جگە لە خوا بکات، ھاوار دەکاتە جگە لە خوا لە شتیکدا هیچ کەسێک توانای لە سەر نییە لە مردووەکان و جگە لەوان تەنھا خوا نەبێ، بۆیە بەو کافر دەبێ، چونکە داواى لە جگە لە خواى کردو، یان قەسەى ک دەکات کە گالته کردن بە دینی تێدايە، یان بە قورئان یان بە سوننەت، خواى گەورە دەفەر مۆیت: (وَلَكِنْ سَأَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ إِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ قُلْ أَبِاللَّهِ وَآيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِئُونَ) (٦٥) التوبة) واتە: ئەگەر لێیان پرسیت ئەلێن: بە راستمان نەبوو و بە لكو تەنھا گالته و گەپمان دەکرد، پێیان بێ: ئایا گالته تان بە خواو ئایە تەکانى و پێغەمبەرەكەى کردبوو؟.

جا ئەو کەسەى گالته بە سوننەت دەکات یان بە قورئان ئەو کافر دەبێت ھەرچەند بە گالته شەو ە بێت بە مەرجى ناچار نەبووبێ، خواى گەورە دەفەر مۆیت: (مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ) (النحل/ ١٠٦) واتە: ھەرکە سێک پاش بپروا ھێنانى بە خوا، کافرو بێ باو ەپ بێتەو ە مەگەر کە سێک زۆرى لێکرا بێ و لە وکاتە یشتا دلتیابی بە ئیمان).

بەلام ئەگەر کە سێک ئەو ەى گوت بە ویست و ھەلێژاردەى خۆى ئەو کافر دەبێت.

دوو ەم / کردو ە:

و ەكو ئەو ەى بۆ جگە لە خوا سەر بپری، یان بۆ جگە لە خوا نزر بکات، یان بۆ جگە لە خوا سوژدە ببات، بۆ گۆرێک سوژدە ببات.

سى ى ەم / یان باو ەپ بە دل:

و ەكو ئەو ەى باو ەپى وابێت بە راست و دروستى كوفرو راست و دروستى ئەو ەى کافران لە سەرین، و ەكو ئەو ەى باو ەپى بە راست و دروستى ئەو ەى جولەكە و گاوردەکان لە سەرین لە پاش پەوانە کردنى (محمد) ﷺ).

چارەم/یان: گومان:

وہ کو ئەوہی گومان بکات لە قورئان ئایە راست و دروستە یان راست و دروست نییە؟ ئایە ئەم ئایەتە راستە یان راست نییە؟ ئەمە کافر دەبێت _پەنا بە خوا_ یان گومانی بوو لەوہی لە پیغەمبەری خواوہ (ﷺ) ھاتووہ لە فەرموودە راست و دروستەکان.

ئەمانە بنەماکانی ھەلگەپانەوہن لە دین: وتن یان کردوہ یان باوہ پ یان گومان، ئەمجار لەم چارەوہ جۆرەکانی تری ھەلۆەشینەرەوہکانی ئیسلام دروست دەبێت کە زۆن و زانایان باسیان کردوہ، (شیخ الاسلام محمد عبدالوھاب) ئەوانەى کورت کردوہ تەوہ لە نامە یە کدا کە (دە) دانەى لەو ھەلۆەشینەرەوانەى باس کردوہ، لە ھەموویان گرنگتر و ترسناک ترن، ئەگەر نا ھەلۆەشینەرەوہکان زۆن لە (باب حکم المرئد) لە کتیبە فیقھییەکاندا باس کراوہ.

مەبەست لە: (أو يزيد في كلام الله أو ينقص).

یەك ئایەت یان یەك پیتێك لە قورئان زیاد بکات یان یەك ئایەت یان پیتێك لە قورئان کەم بکات، ئەمە کافر دەبێت _پەنا بە خوا_ چونکە ئەوہ قسەکانی خواى تەحریف کردوہ، قسەکانی خواى گۆپیوہ، جا قورئان ھەمووی حەقە، ھەموو ھەروہ کو چۆن دابەزیوہ تە سەر (محمد) (ﷺ) ھەروہ کو خۆیەتى، ھیچ نەگۆپاوە، ئەویش بە پاراستنى خوا پارێزراوہ، ھیچ کەسێک ناتوانی بیگۆپی، بەلام ھەرکەسێ ھەولێ دا ئەوا کافر دەبێت و لە ئیسلام دەر دەچێ و ھەرگیز قورئان ناگۆپدری، چونکە بە پاراستنى خوا پارێزراوہ.

مەبەست لە: (أو ينكر شيئاً ما قال الله عز و جل أو شيئاً مما تكلم به رسول الله (ﷺ)).

یان ئینکاری شتێک بکات لە قورئاندا ھاتبێت، بلیت: ئەمە بە کەلکی ئەم سەردەمە نایەت، یان بە فەرموودەى پیغەمبەرى خوا (ﷺ) بلیت: ئەمە بە کەلکی سەردەمێک دیت پابوردووەو بە کەلکی شارستانییەتى ئەمڕۆ نایەت، واتە قورئان و سوننەت، بەلکو

ئەمە هی سەردەمی رابوردوووە سەردەمانێک پۆیشتوو، ئەمڕۆ بەکەلکمان نایەت، ئەمە کافر دەبێت_ پەنا بەخوا_ نۆن ئەوانە‌ی دەلێن: حوکمەکانی شەریعەت بۆ ئەم سەردەمە بەکەلک نایەت و ناگونجی، ئەمەش کوفریکی ئاشکرایە، ئەگەر فەرموودەیه‌کی (صحیح) لە پیڤەمبەرەو (ﷺ) هات ئەوا دروست نییە ئینکاری لێ بکری‌ت یان بگوتی: ئەمە بەکەلکی ئەم سەردەمە نایەت.

مەبەست لە: (فاتق الله).

لەخوا بترسە شتێک لەم کارانە بێت بەدڵتداو ببێتە هۆی ئەو‌ه‌ی لەدینەکەت دەرچیت، لەخوا بترسە لەخۆتدا و تەزکییە‌ی خۆت مەکە و تەئمین مەبە لە سەر دینەکەت.

مەبەست لە: (وانظر لنفسك).

تەماشای خۆت بکە و تەماشای خەلکی مەکە و ئەو‌ه‌ی خەلکی لەسەرە، تەماشای خۆت بکە، خوای گەرە دەفەرمویت: (يا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ) المائدة/١٠٥) واتە: ئە‌ی گە‌لی خاوەن باوەر! خەریکی پاکسازی دەروونی خۆتان بن ئەوسا کە بپرواتان هێناو پێتان دۆزییەو و ئامۆزگاری خەلکیشتان کرد، ئیتر خەلکانی گومرا بوو ناتوانن زیانتان پێ بگە‌یە‌نن هەرچەندە پیلان بگێنن).

مە‌ئ‌ی: ئەمە نۆریە‌ی خەلکی لەسەرە، بە‌ل‌کو تەماشای خۆت بکە و خۆت دەر‌باز بکە، بە‌لام خەلکی وازیان لێ بهێنە ئەگەر حەقیان نه‌ویست و تۆ دامە‌زراو بە لەسەری و بە‌وه مە‌غرور مە‌بە کە خەلکی لەسەرن.

مەبەست لە: (وإياك والغلو في الدين فإنه ليس من طريق الحق في شيء).

ئەمە لایەنێکی ترە، چونکە دین بە‌یه‌کی لەم دووکارە مە‌رۆ‌فی لێی دەر‌دە‌چی: -

- یان بەوازیئەن لای، یان بەوازیئەن لەشتیکى و نەیه ویت.

- یان بەزیا دەپەوی و توندپەوی.

جا دەرچوون لەدین پوودەدات: یان بە نەرم و نیانی وەیان بەتوندپەوی، کەواتە ناوەندبوونت لەسەرە لەنیوان شل پەوی و توندپەوی، ئەمەش ئەوەیە پێغەمبەر و هاوەلانی لەسەر بوون، زیادەپەوی لەدین خواوەنەکی لەدین دەردەکات، هەرەکو خەوارىجى دەرکرد، پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دەربارەیان دەفرمویت: (يَمْرُقُونَ مِنَ الدِّينِ، كَمَا يَمْرُقُ السَّهْمُ مِنَ الرَّمِيَةِ)^{٢٦١} جا زیادەپەوی مرقۆ لەدین دەردەکات: -

- یان دەرکردنیکى کامل بەرە و کوفر.

- یان دەرکردنیکى جوزئى بەپێى ئەوەى لای دەوەشیتەو.

پەنگە زیادەپەوییەکە لەدیندا لەپەرستندا بێت، وەکو زیادەپەوی گاوردەکان لە (رەبانیە) تدا، یان وەکو ئەوانەى هاتن بۆ لای پێغەمبەرى خوا (ﷺ) پرسىاری کارەکەیان دەکرد، کاتى هەوالیان پێدرا، وەکو ئەوەى کردەوێکەى پێغەمبەر (ﷺ) بەکەم بزەنن بەلام وتیان: پێغەمبەرى خوا (ﷺ) خۆى گەورە لەتاوانەکانى پابوردوى داهاتوى خۆش بوو) واتە: ئەو پێویستى بە کردەوێکەى زۆر نییە، کاتى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) بەوەى زانی بەتوندی لەوان تووڕە بوو، وتارى داو فرموى: - (أما والله إني لأخشاكم لله، وأتقاكم لله وإني أصلي وأنام) چونکە بەکۆلى لەوان وتى: من نوێژ دەکەم هەرگیز ناخەوم، دوەمیان وتى: من هەردەم بە رۆژوو دەبم، هەموو ئەمەنى بە رۆژوو دەبیت، سێیەم وتى: من ئێن ناھێنم، بە گەنجى دەمێنیتەو و خۆى بەکلا دەکاتەو بۆ خوا پەرستى، پێغەمبەرى خوا (ﷺ) فرموى: (أما والله إني لأخشاكم لله، وأتقاكم لله

وَإِنِّي أَصْلِي وَأَنَامُ، وَأَصُومُ وَأُفْطِرُ، وَاتَزُوجُ النِّسَاءَ، فَمَنْ رَغِبَ عَنِ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي^{٢٦٢} لَه
 رِيوَايَه تِيكدا هاتووه يه كِيكِيان وتى: مَنْ كُوشِت نَاخُوم، پِيغَه مَبَه رِي خَوَا (ﷺ)
 فَهَرَمُووِي: (وَأَنَا أَكُلُ اللَّحْمِ، وَمَنْ رَغِبَ عَنِ سُنَّتِي فَلَيْسَ مِنِّي)^{٢٦٣} مَه بَه سَتِيان خَه يَر
 بُوو، بَه لَام تَه نَهَا نِيَه ت بَه س نِيَه بَه لَكُو دَه بِي شُوِيْنكَه وَتَن لَه كَه لَ مَه بَه سَتَا بِيِيَت،
 شُوِيْنكَه وَتَن سَوْنَنَه ت لَه كَه لَ مَه بَه سَت وَ نِيَه تِي پَاكدا پِيُوِيَسْتَه هَه بِي، بَه لَام نِيَه تِي
 پَاك بَه بِي شُوِيْنكَه وَتَن تَه وَه هِيچ سَوُوَد بَه خَاوَه نَه كَه ي نَاكَه يَه نِي.

٢٦٢ / متفق عليه : أخرجه البخاري (٤٧٧٦) ومسلم (١٤٠١) .

٢٦٣ / رواه مسلم (١٤٠١) .

﴿۱۱۳﴾ نوسەر ده‌ئیت: (وَجَمِيعَ مَا وَصَفْتَ لَكَ فِي هَذَا الْكِتَابِ فَهُوَ عَنِ اللَّهِ تَعَالَى وَعَنِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ) وَعَنِ أَصْحَابِهِ وَعَنِ التَّابِعِينَ وَعَنِ الْقُرْنِ الثَّالِثِ إِلَى الْقُرْنِ الرَّابِعِ).

واته: هه‌موو ئه‌وه‌ی له‌م کتێبه‌دا وه‌صفم بۆت کردووه هه‌موو ئه‌وانه له‌خوداو پێغه‌مبه‌ری خوداو (ﷺ) هاوه‌لان و شوێنکه‌وتوان و له‌سه‌ده‌ی سییه‌م تا سه‌ده‌ی چواره‌م هاتووه.

پاڤه/

مه‌به‌ست له: (وَجَمِيعَ مَا وَصَفْتَ لَكَ فِي هَذَا الْكِتَابِ فَهُوَ عَنِ اللَّهِ تَعَالَى).

هه‌موو ئه‌وه‌ی له‌م کتێبه‌دا باس کراوه له‌ بنه‌ماکانی بیروباوه‌ڕ ئه‌وا له‌قورئان و سوننه‌ته‌وه وه‌رگیراوه، دانهر هه‌چ شتیکی له‌خۆیه‌وه نه‌هه‌تێناوه، به‌لکو ئه‌وه‌ی پێشینی ئه‌م ئوممه‌ته‌ی له‌سه‌ر بووه، هه‌چ قسه‌یه‌کی له‌خۆیه‌وه دانه‌هه‌تێناوه، به‌لکو گێڕانه‌وه‌ی ئه‌وه‌ی له‌قورئان و سوننه‌ت و پێشینی ئه‌م ئوممه‌ته‌ی له‌سه‌ر بووه، جا ئه‌و پێگا سه‌لامه‌ته‌که وه‌صف ده‌کات، ئه‌و پێگایه‌ی هه‌ر که‌سی بێگرتیه‌ به‌ر ئه‌وا ده‌ربازی ده‌بێت به‌ئیزنی خوای گه‌وره.

مه‌به‌ست له: (وَعَنِ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ).

چونکه ئه‌و پشسته‌ستراوه یان به‌ قورئانی پێرۆزه‌وه یان به‌ سوننه‌تی پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ)، که‌واته ئه‌وه له‌خوا و له‌پێغه‌مبه‌ری خوداوه‌یه (ﷺ).

مه‌به‌ست له: (وَعَنِ أَصْحَابِهِ وَعَنِ التَّابِعِينَ).

هه‌روه‌ها ئه‌وه‌ی له‌م کتێبه‌دا باسکراوه له‌ سی‌ سه‌ده‌ چاکه‌که‌یه که‌ پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ستایشی کردوون، فه‌رمووێه‌تی: (خَيْرُكُمْ قُرْنِي، ثُمَّ الَّذِينَ يَلَوْهُمْ، ثُمَّ الَّذِينَ يَلَوْهُمْ)

واته: باشت‌رینی ئیوه ئه‌م سه‌ده‌یه‌ی منه، ئه‌مجار ئه‌وانه‌ی له پاش ئه‌وان دین، ئه‌مجار ئه‌وانه‌ی له پاش ئه‌وان دین) راوی فه‌رموده‌که که (عمران)ی کوری (حصین) ده‌لیت: نازانم له پاش سه‌ده‌که‌ی خۆی دوو سه‌ده‌ی باسکرد یان سێ سه‌ده‌ی پێی ده‌گوتری سێ سه‌ده‌ چاکه‌که، ئه‌ویش سێ سه‌ده‌یه‌ی یان چوار سه‌ده‌یه‌، پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمانی پێک‌ردوین چاویان لێ بکه‌ین، خۆی گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویت: (وَالسَّابِقُونَ الْأُولُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ) (التوبه/ ١٠٠) سه‌ده‌ چاکه‌کان بریتیه‌ له شوینکه‌وتوان و شوینکه‌وته‌ی شوینکه‌وتوان، ئه‌وان شوینی پێشیننه‌یه‌که‌مه‌کان ده‌که‌وتن له‌گۆچه‌ران و پشتیوانان به‌ چاکه‌، واته: به‌جوانی، مه‌به‌ست له: (الاحسان) ئیتقان، واته‌ پێک‌وپێکی که‌ زیاده‌ره‌وی و کورت‌ره‌وی تێدا نییه‌، ده‌بێ به‌ عیلمه‌وه‌ بیت به‌وه‌ی له‌ سه‌ری بوون، ئه‌مه‌ (احسان) ه‌ چه‌ندین که‌س بانگه‌شه‌ی ئه‌وه‌ ده‌که‌ن ئه‌وان له‌ سه‌ر مه‌نه‌جی پێشینن به‌لام به‌ (احسان) ه‌وه‌ شوینی ئه‌وان ناکه‌وی، چونکه‌ ئه‌و مه‌نه‌جی سه‌له‌ف نازانی، وا ده‌زانی ئه‌م قسه‌یه‌ یان ئه‌م کرده‌وه‌یه‌ هی سه‌له‌فه‌ یان قسه‌ی سه‌له‌فه‌، که‌چی نابێته‌ (احسان)، جا ئه‌گه‌ر ده‌ته‌وی له‌ سه‌ر مه‌نه‌جی سه‌له‌ف بیت ئه‌وا ده‌بێ فێری پێگا‌که‌یان بیت، ئه‌م کتێبه‌ش یه‌کێکه‌ له‌ و کتیبانه‌ی پێگای سه‌له‌فت بۆ وه‌صف ده‌کات و پوونی ده‌کاته‌وه‌.

مه‌به‌ست له: (وعن القرن الثالث إلى القرن الرابع).

ئه‌و سه‌دانه‌ی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ستایشی کردوون ئه‌ویش سێ سه‌ده‌یه‌! هاوه‌لان، شوینکه‌وتوان، شوینکه‌وته‌ی شوینکه‌وتوان، چواره‌م له‌ پاش شوینکه‌وته‌ی شوینکه‌وتوان، ئه‌گه‌ر بپروانیه‌ بوونی پێشه‌وايان و بوونی (الحفاظ) ئه‌وا ده‌یانبینی له‌م سه‌ده‌یانه‌دان: چوار پێشه‌واکه‌ی تێدايه‌، پێشه‌وا گه‌وره‌کانی تێدايه‌، ئه‌ستیره‌ گه‌شاهه‌کان، هه‌موویان له‌و چاخانه‌دان، ئه‌مه‌ش پشت‌راست‌کردنه‌وه‌ی ئه‌و هه‌واله‌یه‌ که‌ پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموویه‌تی: (خيرکم قرني، ثم الذين يلونهم، ثم الذين يلونهم).

نوسەر دەلیت: (فاتق الله يا عبد الله، وعليك بالتصديق والتسليم والتفويض والرضى لما في هذا الكتاب، ولا تكتم هذا الكتاب احدا من أهل القبلة فعسى يرد الله به حيرانا عن حيرته، أو صاحب بدعة عن بدعته، أو ضالا عن ضلالتة فينجو به، فاتق الله، وعليك بالأمر الأول العتيق، وهو ما وصفت لك في هذا الكتاب، فرحم الله عبدا ورحم والديه قرأ هذا الكتاب وبشہ وعمل به ودعا إليه واحتج به فإنه دين الله ودين رسول الله).

واته: لەخوا بترسە ئەى بەندەى خوا، بەراست زانین و تەسلىم بوون و پى سپاردن و پازى بوون لەسەر ئەوەى لەم پەرتووکەدا هەيه، ئەم کتێبە لە هەچ کەسێکى ئەهلى قىبلەى مەشارەو، بەلکو سەرسامێک لەسەر سامىيە کەى بگىرێتەو، یان خاوەن بىدەيه کە لەبىدەه کەى، یان گومرايه کە لەگومرايه کەى و پى دەريازبىت، لەخوا بترسە و پىويستە لە سەرت دەست بە کارە يە کە مە دىرینه کەو، بگىرت، ئەویش ئەوەيه لەم کتێبەدا وەصفم بۆت کردووه، پەحمەتى خوا لەبەندەيه کە و پەحمەتى خوا لە دايک و باوکى ئەو کەسەى ئەم کتێبە دەخوینێتەو وە بڵاوى دەکاتەو و کارى پى دەکات و بانگەوازى بۆ دەکات و بىکاتە بەلگەى خۆى چونکە ئەو دىنى خواو دىنى پىغەمبەرى خودايە (ﷺ).

پاڤه:

مەبەست لە: (فاتق الله يا عبد الله وعليك بالتصديق والتسليم).

لەسەر تە بەراستى بزانی و هەر شتێک لەم کتێبەدا هاتوو بەدرۆى نەزانی، چونکە لەقورئان و سوننەتەو وەرگىراوه، ئەوەى لەسەر تە تەسلىمى بىیت و دوودل نەبى لەوەرگرتنىداو شوپى بکەوى تەمبەلى نەکەى.

مەبەست لە: (والتفويض).

واتە: ھىچ شىئىك لەخۆتەوہ دانەھىنى، ئەم (التفويض) ە ئەوہ نىيە كۆمەلى (المفوضه) ى لەسەرە لە صىفاتدا.

مەبەست لە: (والرضى لما في هذا الكتاب).

چونكە لەبنەماو بناغەكانى ئەھلى سوننەو جەماعەيە، ئەمەش مەدحو تەزكىيەى كىتابەكەى نىيە ھەروەكو ھەندى لەوانەى پافەيان كردووە وادەزانن، بەلكو ھاندانە بۆ وەرگرتنى ئەوہى تىيدايە لەبنەما پاستەكان لەقورئان و سوننەوہ، چونكە ھىچ شىئىكى لەخۆيەوہ نەھىناوہ يان شىئىكى لەخۆيەوہ داھىئابى ھەرگىز.

مەبەست لە: (ولا تكتم هذا الكتاب احداً من أهل القبلة).

واتە: ئەم كىتابە بۆلۆكەرەوہو دابەشى بكە بەسەر (ئەھلى قبيلە) دا واتە موسلمانان بۆ ئەوہى سوودى لى ببينن، چونكە ئەمە بەشىكە لە بۆلۆكردنەوہى زانستى سوود بەخش، لە ئامۆژگارى كردنى يەكتەرە لەسەر حەق، ھەروەھا بەم شىئوہى پىويستە كىتیبە سوود بەخشەكان بۆلۆبكردنەوہ، بەتايبەتى كىتیبە رەسەنەكان، ھەرچەندە كىتابەكە كۆنتر بىت ئەوہ لە حەق نزيكتەرە، چونكە لەسى چاخە چاكەكەوہ نزيكە.

مەبەست لە: (فعسى يرد الله به حيرانا عن حيرته).

ئەمە سوودى بۆلۆكردنەوہى كىتیبە سوود بەخشەكانە، پەنگە سەرسامىك لەسەرسام بوونەكەى خۆى بگىرپتەوہ يان گومرايەك لەگومرايىيەكەى، چونكە ھەندى كەس نەزانن، ئەگەر حەقەكەى بۆ پوون بىيتەوہ ئەوا شويىنى دەكەوى ئەمە ئەو كەسەى سوود لەبۆلۆكردنەوہى كىتیب دەبينى، بەلام كەسى لادەر ئەو كەسەى شويىنى ئارەزووہكەى كەوتووہ ئەو ھەرگىز سوود لەكىتیب نابىنى، بەلكو پەنگە زياتر تووشى فيتنەى بكات.

مه‌به‌ست له: (أو صاحب بدعة عن بدعته، أو ضالا عن ضلالته فينجو به).

جا پاداشتت ده‌ست ده‌که‌وی له بلۆکردنه‌وه‌ی ئەم کتێبه‌و نمونه‌ی ئەمه، ئەمه تایبەت نییه به‌م کتێبه‌وه، جا هه‌موو کتێبیکی سوود به‌خش و کتێبی عه‌قیده به‌تایبه‌تی، پێویسته بلۆبکێته‌وه‌و دابه‌ش بکێته‌ سه‌ر خه‌لکیدا له‌جێی ئەوه‌ی کتێبی گومپایی کتێبی بانگه‌واز بۆ گومپایی به‌سه‌ریاندا دابه‌ش بکێته‌، ئەم کیتابه‌ به‌سه‌ریاندا دابه‌ش بکێته‌ چونکه‌ زۆریه‌ی خه‌لکی له‌سه‌ر نه‌فامین ئەگه‌ر حه‌قیان بۆ پوون بکێته‌وه‌ ئەوا وه‌ری ده‌گرن و سوودی ئی ده‌بینن.

مه‌به‌ست له: (فاتق الله وعليك بالأمر الأول العتيق).

واته: ده‌ست به‌کاره‌ به‌که‌مه‌که‌وه‌ بگه‌ر، ئەویش ئەوه‌یه‌ پێغه‌مبه‌رو (ﷺ) هاوه‌لانی و سێ چاخه‌ چاکه‌که‌ له‌سه‌ری بوون، (العتیق) واته: کۆن (دێرین) ئەمه‌ش ئاگادار کردنه‌وه‌یه‌کی تێدایه‌ له‌وه‌ی تازه‌ پووده‌دات له‌خرابه‌کاری و فیتنه‌، جا هه‌ر کاتی جیاوازی و دووبه‌ره‌کیت بینی و قسه‌ی زۆرت بیست، ئەوا له‌سه‌رته‌ ته‌ماشای بکه‌ی ئەوه‌ی پێشیننه‌ چاکه‌کان له‌سه‌ری بوون و ده‌ستی پێوه‌ بگه‌ر، چونکه‌ ئەوه‌ حه‌قه‌.

مه‌به‌ست له: (وهو ما وصفْتُ لك في هذا الكتاب).

واته: ئەوه‌ی باسی کردووه‌ له‌ بنه‌ماکانی بیروباوه‌ری ئەه‌لی سوننه‌و جه‌ماعه‌و ئاسانی کردووه‌و به‌فراوانی قسه‌ی تێدا کرد.

مه‌به‌ست له: (فرحم الله عبدا ورحم والديه قرأ هذا الكتاب وبثُّه وعمل به ودعا إليه).

واته: له‌ نمونه‌ی ئەمه‌ له‌ کتێبه‌ سوود به‌خشه‌کان، جا کتێبه‌ سوودبه‌خشه‌کان پێویسته بلۆبکێته‌وه‌ دابه‌ش بکێته‌، ئەو که‌سه‌ی دابه‌شی ده‌کات و بلۆی ده‌کاته‌وه‌ پاداشتی بلۆکردنه‌وه‌ی عیلمی ده‌ست ده‌که‌وی، پاداشتی ده‌رکردنی خه‌لکی له‌تاریکییه‌وه‌ بۆ پووناکی، زۆریه‌ی خه‌لکی که‌وتونه‌ته‌ نێو گومپاییه‌وه‌، چونکه‌ ئەم

کتیبه ره سه نانه یان پی نه گە یشتوو، بە لکو کتیبی گومراکاران و کۆمه له گومراکانیان پی گە یشتوو، واده زانن نه وه حەقه، جا نه گەر نه م کتیبه ره سه نانه بایه خی پی بدریت و به سه ر خه لکیدا دابه ش بکریت نه وا خوای گه وره به هۆیه وه هیدایه تی نه و که سانه ده دات خۆی بیه وی.

هه ندی له وانه ی پاشه ی کتیبه که یان کردوو پەرخه له نو سه ر ده گرن و ده لێن: نه مه ته زکیه کردنی کتیبه که ی خۆیه تی، ئیمه ش ده لێن: - نه خێر نه مه ته زکیه ی کتیبه که ی نییه، به لکو نه وه هاندانه بۆ ده سترتن به مه نه جی سه له فه وه که له م کتیبه و کتیبه کانی تر دا باس کراوه.

نوسه ر ده لێت: (فانه من استحل شیئا خلاف ما فی هذا الكتاب فإنه ليس یدین بدین، وقد رده کله کما لو أن عبدا آمن بجميع ما قال الله عز وجل إلا أنه شك في حرف فقد ردّ جميع ما قال الله تعالى وهو كافر، كما أن شهادة أن لا إله إلا الله، لا تقبل من صاحبها إلا بصدق النية وخالص اليقين، كذلك لا يقبل الله شیئا من السنة في ترك بعض، ومن ترك من السنة شیئا فقد ترك السنة كلها فعليك بالقبول، ودع عنك الماحلة واللّجاجة فإنه ليس من دین الله في شيء، وزمانك خاصة زمان سوء فائق الله).

واته: هه رکه سی شتی که لال بکات جیاواز بیت له وه ی له م کتیبه دا هیه، نه وا به هیچ دینێ که دینداری نه کردوه وه مووی په د کردوه ته وه، هه روه کو نه وه ی که سێ که باوه پی به هه موو نه وه ی خوای گه وره فه رموویه تی هیه به لام ته نها له یه ک پیتدا گومانی هیه نه وا هه موو نه وه ی خوای گه وره فه رموویه تی په دی کردوه ته وه، نه ویش کافره، هه روه کو شایه تیدانی: (لا اله الا الله) له خاوه نه که ی وه رناگری به بی پاستگویی نیه ت و یه قینیکی دلسۆز، هه روه ها خوای گه وره له سوننه ته وه هیچ وه رناگری به وازهێنان له هه ندیکی، هه رکه سی وازی له به شیکی سوننه هینا نه وا وازی له هه موو

سوننە هیناوه جا وه رگرتنت له سه ره، واز له قاله قال و یاخیببون بهینه، چونکه ئه وه به هیچ شیوه یه ک له دینی خوادا نییه، به تایبه تی سه رده مه که ی تو، سه رده میکی خراپه، بۆیه له خوا بترسه).

پاڤه /

مه به ست له: (فإنه من استحل شيئا خلافاً ما في هذا الكتاب فإنه ليس يدين الله بدين).

واته: هه ر که سی له مه نه جی ئه هلی سوننه و جه ماعه ده رچیت که له م کتیبه دا پوون کرایه وه و له جگه له م کیتابه له بیروباوه پی ته واو، ئه وا له گه ل گومراکان و بیدعه کاراندا ده بی، له گه ل موخته زیله کاندا، له گه ل جه هه مییه کاندا، له گه ل کۆمه له گومراکاندا ده بی، خوای گه وره ده فره مویت: (فَمَادَا بَعْدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ فَأَنَّى تُصْرَفُونَ) (٣٢) یونس واته: جا ئیتر به ده ر له گومرایی _ پاش هه ق و پاستی، که هه ر له په رستنی خوادایه _ چی تر هه یه ؟).

جا بۆیه ده بی مروؤ له پێشدا حق بناسی و ئه وه ی سه له فی ئه م ئوممه ته ی له سه ر بووه، ته ماشای زۆری مه زه به کان نه کات، زۆری قسه کان نه کات، به لکو ته ماشای یه ک شت بکات ئه ویش ئه وه یه سه له فی ئه م ئوممه ته ی له سه ر بووه، هه روه کو ئیمامی مالیک فره موویه تی: (إنه لا يصلح آخر هذه الأمة إلا ما أصلح أولها)^{٢٦٤} واته: کۆتای ئه م ئوممه ته چاک نابیت ئیلا به وه نه بی که سه ره تاکه ی چاک کرد، خوای گه وره ده فره مویت: (وَالسَّابِقُونَ السَّابِقُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ) التوبة / ١٠٠).

پێغه مبه ری خوا (ﷺ) فره موویه تی: (فإنه من يعيش منكم فسيرى اختلافا كثيرا، فعليكم بسنتي و سنة الخلفاء الراشدين المهديين، تمسكوا بها و عضوا عليها بالنواجذ و إياكم و محدثات

الأمر، فإن كل بدعة ضلالة وكل ضلالة في النار)^{۲۶۵} واتە: ھەركەس لە ئىوھ _ لە پاش من _ بژئیت ئەوا جىاوازی و دووبەرەكى زۆر دەبینى، جا ئامۆزگاريتان دەكەم دەست بە سوننەت رىگاگەى منەو بەگرن و دەست بە سوننەت و رىگای جىنشینه رىنموىى كراوەكانەو بەگرن، توند دەستى پىو بەگرن، بە ددانەكانتان توند بىگرن، ئاگادارى كارە نوپىەكان (داهىنراوەكان) بن، چونكە ھەموو داهىنراوىك گومراپىيە و ھەموو گومراپىيەك لە ئاگردايە).

جا ئەگەر كارەكانمان لى تىكەل بوو، بانگەشەكان زۆر بوون ئەوا سوپاس بۆ خوا، رىگا چارە ھەيە، ئەويش شوپىكەوتنى كىتاب و سوننە و ئەوھى پىشینی ئەم ئوممەتەى لەسەر بوو، ھەموان بانگەشەى ئەو دەكەن لەسەر كىتاب و سوننەن، چى شتىك ئىمە لەوان جىا دەكاتەو؟ ئەوھى ئىمە لەوان جىا دەكاتەو مەنەجى سەلەفە، چونكە سەلەف ئەوان بوون بە جوانى تىگەيشتن لە كىتاب و سوننە و لەسەرى پۆيشتن، جا ئىمە شوپىنى سەلەفى صالح دەكەوين، ئەمە ئەو جىاوازیيە لەنىوان ئىمە و گومراكان و كۆمەلە لەپى لادەرەكاندايە، بەكار كردن بەو فەرموودەيەى كە دەفەر مویت: (و ستفرق هذه الأمة على ثلاث وسبعين فرقة كلها في النار إلا واحدة) قالوا: ومن هي يا رسول الله (ﷺ)؟ قال: من كان على مثل ما أنا عليه اليوم وأصحابي)^{۲۶۶} واتە: ئوممەتەكەم دەبىتە حەفتا و سى تاقم و فیرقەو، ھەمووى لە ئاگردايە تەنھا يەككىيان نەبىت، فەرمويان: ئەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) كىن ئەو كۆمەلە رزگار بوو؟ فەرمووى: ئەو رىگايەى ئەمرو من و ھاوھالانىمى لە سەرىن).

۲۶۵ / سبق تخريجه .

۲۶۶ / سبق تخريجه .

حه‌ق پوون و دیارو ئاشکرایه، پښگا‌ک‌ه‌ش پوون و دیاره بۆ ه‌رکه‌سی پزگارپوونی بویت، خ‌وای گ‌ه‌وره ده‌فه‌رمویت: (فَإِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ مِنِّي هُدًى فَمَنِ اتَّبَعَ هُدَايَ فَلَا يَضِلُّ وَلَا يَشْقَى) (١٢٣) وَمَنْ أَعْرَضَ عَن ذِكْرِي فَإِنَّ لَهُ مَعِيشَةً ضَنْكًا وَنَحْشُرُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَعْمَى (١٢٤) طه) واته: جا نه‌گ‌ر له‌منه‌وه پښنماییه‌کتان بۆ هات نه‌وسا نه‌وه‌ی په‌یره‌وی له‌پښنمایه‌ منی کرد ئیتر نه‌ له‌ دونیادا گومرا نه‌بی و نه‌ له‌ قیامه‌تیشدا به‌دبخت نه‌بی به‌سزا (١٢٣) وه‌ ه‌رکه‌سی‌ک‌یش له‌ و‌قورئانه‌یه‌م روو وه‌رگ‌پښ نه‌وه بی گومان ژیانیکی سه‌ختی ده‌بی، ه‌رچه‌نده‌ خ‌اوه‌نی دونیایش بی به‌لای مرو‌ف ه‌رکه‌ په‌یوه‌ندی له‌ خوا بچرا دلای ته‌نگه‌، بچوکه‌، بی ئارامه‌، ه‌رگ‌یز تیرنابی، وه‌ له‌ روژی قیامه‌تیشدا به‌ کویری حه‌شرو دادگایی نه‌که‌ین (١٢٤).

مه‌به‌ست له‌: (خ‌لافا لما فی هذا الکتاب).

واته: جیاواز بی‌ت له‌گ‌ه‌ل نه‌وه‌ی له‌م کیتابه‌دا ه‌یه له‌بنه‌ماکانی عه‌قیده که له‌ قسه‌ی نوسه‌ر نییه‌، به‌لکو نه‌وه‌ی له‌م کتیه‌دا ه‌یه بریتییه له‌قسه‌ی خ‌واو قسه‌ی پیغه‌مبه‌رکه‌ی (ﷺ) و قسه‌ی سه‌له‌فی صالح، نه‌مه نه‌وه‌یه له‌م کتیه‌دا ه‌یه.

مه‌به‌ست له‌: (لیس یدین الله یدین).

چونکه نه‌وه له‌سه‌ر مه‌نه‌جی گومراییه‌، ه‌ر که‌سی له‌کیتاب و سوننه‌و مه‌نه‌جی سه‌له‌ف جیاواز بوو نه‌وه له‌سه‌ر مه‌نه‌جی گومراییه‌.

مه‌به‌ست له‌: (کما لو أن عبداً آمن بجميع ما قال الله عز وجل إلا أنه شك في حرف).

ده‌بی باوه‌رمان ه‌ه‌بی‌ت به‌ ه‌ه‌موو قورئان، به‌و سوننه‌ته‌ی پیغه‌مبه‌ری خ‌واو (ﷺ) هاوه‌لانی له‌سه‌ر بووه ه‌ر ه‌ه‌مووی، به‌لام که‌سیک باوه‌ر به‌به‌شیکی بکات و باوه‌ر به‌ به‌شه‌که‌ی تری نه‌کات نه‌وه کافره به‌ه‌ه‌مووی، ه‌ه‌روه‌کو خ‌وای گ‌ه‌وره ده‌فه‌رمویت: (أَفَتُؤْمِنُونَ بِبَعْضِ الْكِتَابِ وَتَكْفُرُونَ بِبَعْضٍ فَمَا جَزَاءُ مَنْ يَفْعَلُ ذَلِكَ مِنْكُمْ إِلَّا خِزْيٌ فِي الْحَيَاةِ

الدُّنْيَا وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يُرَدُّونَ إِلَى أَشَدِّ الْعَذَابِ وَمَا اللَّهُ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ (٨٥) البقرة) واته: باشه! چۆن په‌وای هه‌قه باوه‌رتان به‌به‌شیکێ به‌رنامه‌که‌ی ته‌ورات هه‌بی و به‌به‌شیکێ تری کافرین و حاشای لێکه‌ن، دیاره هه‌رکه‌سیکتان کارو په‌فتاری ئاوا بکاو، په‌یمانی خۆی هه‌لوه‌شینیته‌وه، هه‌ر له‌م ژبانی دونیا‌یه‌دا پرسی‌او په‌زیل ده‌بی و له‌پوژی قیامه‌تیشدا به‌توندی جه‌ززه‌به‌و سزا ده‌درین هه‌رگیز خواش له‌هیچ کارو کرده‌وه‌یه‌کی ئیوه‌ بی ئا‌گاو غافل نییه‌).

جا ئه‌و که‌سه‌ی کیتاب و سوننه وه‌رناگریت ته‌نها ئه‌وه نه‌بی له‌ گه‌ل ئاره‌زوویدا ده‌گونجی و واز له‌وه ده‌هینی له‌گه‌ل ئاره‌زووه‌که‌یدا ناگونجیت ئه‌مه وه‌کو ئه‌هلی کیتابه، خ‌وای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (أَفَكُلَّمَا جَاءَكُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُكُمْ اسْتَكْبَرْتُمْ فَفَرِيقًا كَذَّبْتُمْ وَفَرِيقًا تَقْتُلُونَ (٨٧) البقرة) واته: که‌ی ئه‌مه راست و ره‌وایه که هه‌تا ئیستاش هه‌ر کات په‌یامبه‌ریکتان بو هاتیـ که په‌یامه‌که‌ی له‌گه‌ل هه‌واو ئاره‌زووی ئیوه‌دا نه‌گونجاییـ ئاره‌زاییتان ده‌ربیره‌وه ده‌عیه و ته‌که‌ببورتان به‌سه‌ریاندا کردووه و باوه‌رتان نه‌هیناوه؟! ئه‌وساش بوونه‌ته دوو ده‌سته‌وه: ده‌سته‌یه‌کتان باوه‌رتان پی نه‌کردن و به‌ درۆتان خسته‌وه‌وه ده‌سته‌یه‌کی تریشیانتان کوشتن).

ئه‌مه باسی کافره‌کانی ئه‌هلی کیتابه ئه‌وان ئه‌وه‌یان له‌ پیغه‌مبه‌رانیان وه‌رده‌گرت له‌ گه‌ل ئاره‌زه‌کانیاندا بگونجایه، ئه‌وه‌ی له‌گه‌ل ئاره‌زووه‌کانیاندا ناکۆک بێت و پیغه‌مبه‌رانیان هینابی‌تی، ئه‌وا یان به‌درۆی ده‌خه‌نه‌وه‌یان ئه‌و پیغه‌مبه‌ره‌یان ده‌کوشت که هیناویه‌تی، چه‌ندین پیغه‌مبه‌ریان کوشت چونکه له‌گه‌ل ئاره‌زووه‌کانیاندا نه‌ده‌گونجا، خ‌وای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (كُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ (٧٠) المائدة) واته: که‌چی هه‌ر جاره‌ی یه‌کی له‌و په‌یامبه‌رانه، به‌پیچه‌وانه‌ی ئاره‌زووی ئه‌وان شتیکی بو هینابان ده‌سته‌یه‌ک له‌ په‌یامبه‌ره‌کانیان به‌درۆزن داده‌ناو ده‌سته‌یه‌کیشیان هه‌ر به‌ کوشتن شه‌هیدیان ده‌کردن).

ئەمە پێگای ئەوانە، جا هەرکەسێ ئەو لە قورئان و سوننەت وەرگرێ کە لە گەڵ ئارەزووە کەیدا دەگونجێ و پشتگیری مەنەج و پێگاکی دەکات و ئەوێ لە گەڵ ئارەزوو و مەنەجە کەیدا نەگونجێ ئەوا پەردی دەکاتەو، ئەو وەکو ئەوانە، ئیمانی بە هەندێ لە کیتابەکی هیناوە و کوفری بە هەندەکی تر کردووە و سوود نابینی لەوێ کاری بە هەندێ لە کیتابە کە کردووە، چونکە ئەو بە هەمووی کافرە.

مەبەست لە: (فقد ردّ جميع ما قال الله تعالى وهو كافر).

هەرکەسێ پیتیک لە قورئان رەد بکاتەو ئەو کافرە، بۆ نمونە لە ئایەتی: (ق) وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ (١) ق) بَلَّيْتُ: (ق) ئەمە لە قورئان نێیە (وَالْقُرْآنِ الْمَجِيدِ) بەسە، وەکو ئەو کەسێ دەلێت: (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) (١) الاخلاص) دەلێن: (قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ) ئەو گوتی (قُلْ) ئەمە لە قورئان نێیە، ئەمە کافرە پەنا بە خوا چونکە وشە یەکی لە قسەکانی خوا پەرد کردووەتەو یان تەنها پیتیکی پەرد کردووەتەو.

مەبەست لە: (كما أن شهادة: أن لا إله إلا الله، لا تقبل من صاحبها إلا بصدق النية وخالص اليقين).

(لا إله إلا الله) بریتییە لە وشەى (الاخلاص) وشەى تەقواو هۆکاری بێهۆ قایمە و کلیلی بەهەشتە، بەلام سوود بە خواوەنەکی ناگەیهنێ ئیلا بەبوونی حەوت مەرج یان هەشت مەرج، زانیان لەم دوو دێرە شیعەرەدا فرموویانە:

علمٌ يقينٌ وإخلاصٌ وصدقك
مع محبةٍ وانقيادٍ والقبول لها
ئەمە حەوت مەرجە.

وزيد ثامنها الكفران منك بما
سوى الإله من الأشياء قد ألهها

هەرکەسێ لە یەکی لە مەرجەکانیدا کەموکووری و ناتەواوی هەبێت ئەوا سوود لە (لا إله إلا الله) وەرناگرێ:—

مەرجی یەکەم: عیلم بە ماناکەى و دژەکی نەزانینە بە ماناکەى.

مەرجی دووەم: یەقین بەوێ دەلالەتى بۆ دەکات و دژەکی گومانە.

مەرجى سى يەم: ئىخلاص (نيازپاكى) و دژەكەى ھاوەل بېياردانە بۆ خوا.

مەرجى چوارەم: بەپاستزانىن و دژەكەى درۆكردنە و بەدرۆخستنەوہى ئەوہى دەلالەتى بۆ دەكات.

مەرجى پىنجەم: خۆشەويستى ئەوہى يەكتاپەرستى دەلالەتى بۆ دەكات و دژەكەشى پى ليىوونى ئەوہى دەلالەتى بۆ دەكات.

مەرجى شەشەم: ملکہ چ بوون بەوہى دەلالەتى بۆ دەكات و دژەكەشى پشت لى کردنى ئەوہى دەلالەتى بۆ دەكات.

مەرجى ھەوتەم: پازى بوون و ۋەرگرتنى ئەوہى دەلالەتى بۆ دەكات و دژەكەشى پازى نەبوونى ئەوہى دەلالەتى بۆ دەكات.

مەرجى ھەشتەم: كوفر بەوہى جگە لەخوا دەپەرستى دژەكەى كوفر نەكردنە پىيى.

ئەمە ھەشت مەرجە پىويستە جى بەجى بىيىت لەو كەسەى دەليىت: (لا اله الا الله) چونكە تەنھا وشەيەك نىيە و بەزمان بگوترى، (لا اله الا الله) چەند پاىەيەكى ھەيە و چەند مەرجىكى ھەيە، پاىەكانى دوو دانەن: —

يەككىيان: نەفييە.

ئەويتر: ئيسپاتە (سەلماندنە).

جا تەنھا نەفى بەبى ئيسپات (سەلماندن) سوودى نىيە و تەنھا ئيسپات (سەلماندن) بەبى نەفى سوودى نىيە و ئەگەر وتت: (الله اله) ئەوا ئەمە بەس نىيە، ئەگەر وتت: (لا اله) ئەمەش تەنھا نەفييە چونكە بەيەكجارى نكوليت لەخوا كرد، ئەوا دەبيتە يەككە

لەوانەى نكۆلى لەبوونى خوا دەكەن بەیەكجاری و ماناكەى: لەگەردووندا هیچ خواپەك بوونى نییە.

بەلام صوفییەكان ئەوانەى دەلێن: (اللّٰهُ اللّٰهُ) یان (هو هو) ئەمە قسەیهكى پووجەل و وپێنە كردنە و هیچ سوودی نییە، بۆیە دەبێ بلیت: (لا اله الا الله) بەنەفى و ئیسپاتەوه، ئەویش مانای ئەو ئایەتەیه دەفەرمویت: (فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ وَيُؤْمِنْ بِاللّٰهِ الْبَقَرَة/٢٥٦)، جا (فَمَنْ يَكْفُرْ بِالطَّاغُوتِ) ئەمە نەفییه (وَيُؤْمِنْ بِاللّٰهِ) ئەمە ئیسپاتە (سەلماندنە).

مەبەست لە: (وكذلك لا يقبل الله شيئا من السنة في ترك بعض).

هەروەكو چۆن ئیمان تەواو نابێ بەهەندى لەقورئان و وازهێنان لەهەندىكى تر ئەگەر تەنها یەك ئایەتیش ببێت یان تەنها یەك پیت، هەروەها سوننەتیش ئیمان هێنان پێى تەواو نابێ ئیلا ئەگەر ئیمان بەهەمووی بهێنى، نابێ نكۆلى لەهیچ شتێك بكات لەوه كە بە (صحیح)ى لەپێغه مەبەرى خوداوه (ﷺ) پیاویەت كراوه، چونكە ئەمە ماناو ناوه پۆكى شایەتى دانى (محمد رسول الله) یە ئەویش كار بەسوننەتەكەى بكەیت و گوێپاى لى بێت و واز لەوه بهێنى نەهێلى كردووه، ئەمە ناوه پۆكى مانای شایەتیدانى (أن محمدا رسول الله) یە بەلام ئەگەر شایەتى دا كە (محمد رسول الله) یە بەلام باوه پ نەكات بەوهى هێناویەتى و بەوهى لەفەرموودهكاندا وتویەتى، یان پەدى هەندىك لەفەرموودهكانى كرد كە (صحیح)ن چونكە لەگەل ئارەزووهكەیدا ناگونجى، یان لەگەل مەنەجەكەیدا ناگونجى، ئەمە كافەر بەپێغه مەبەرى خواو (ﷺ) لەوكەسانەیه خوای گەوره دەربارەیان دەفەرمویت: (كُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ) (٧٠) المائدة بۆیە پێویستە باوه پ بەهەموو سوننەت بكەیت، ئەوهى لەگەل ئارەزووهكانتدا دەگونجى و ئەوهى لەگەل ئارەزووهكانتدا ناگونجى ئەوهى لەگەل مەنەجەكەتدا دەگونجى و ئەوهى لەگەل مەنەجەكەتدا ناگونجى، دەبێ

مه‌نه‌جه‌که‌ی خۆت له‌سه‌ر کیتاب و سوننه بنیات بنییت، له‌سه‌ر ئاره‌زوو بنیاتی مه‌نی،
یان له‌سه‌ر قسه‌ی فلان، یان له‌سه‌ر به‌رنامه‌ی حزب و یان کۆمه‌له‌ی فلانی، له‌سه‌ر
ئه‌وانه بنیاتی مه‌نی، به‌لکو له‌سه‌ر کیتاب و سوننه و مه‌نه‌جی پیشینه چاکه‌کان بنیاتی
بنی.

مه‌به‌ست له: (ومن ردّ من السنة شیئاً).

بۆ نموونه: موخته‌زێله‌کان و زانایانی ئه‌هلی که‌لام ئه‌وانه‌ی باوه‌ریان به‌فه‌رمووده‌ی
(ئاحاد) نییه ده‌لێن: چونکه ئیفاذه‌ی عیلم ناکات بۆیه له‌بیرو باوه‌ردا وه‌ری ناگرن،
چه‌ند یاسایه‌کی مه‌نتیق و عیلمی که‌لام ده‌هێنن و ده‌لێن: _

چونکه مه‌نتیق و عیلمی که‌لام دانیایی (یه‌قین) ده‌به‌خشیت، چونکه چه‌ند
به‌لگه‌یه‌کی عه‌قلین، به‌لام قسه‌کانی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ئه‌گه‌ر هاتوو هه‌واله‌که
(ئاحاد) بوو ئه‌وا سوودی دانیایی ناگه‌یه‌نی، فه‌رمووده‌یش سوودی یه‌قین ناگه‌یه‌نی لای
ئه‌وان هه‌رچه‌نده له‌هه‌ردوو کتیی (صحیح) دا هه‌بی، ئه‌مه گومراییه په‌نا به‌خوا،
چونکه ئه‌وه‌ی به (صحیح) له‌پێغه‌مبه‌ری خوداوه (ﷺ) پڕوایه‌ت کرابی ئه‌وا ئیفاذه‌ی
عیلم ده‌کات و ئیفاذه‌ی یه‌قینیش ده‌کات چونکه قسه‌ی ئه‌و که‌سه‌یه ده‌رباره‌ی وتراوه:
(وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ (٣) إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (٤) النجم) جا ئه‌وانه هه‌ندیکی وه‌حییان
به‌درۆخته‌وه چونکه په‌دی فه‌رمووده ئاحاده‌کان ده‌که‌ن له‌بیرو باوه‌ردا وه‌ری
ناگرن، په‌دی هه‌ندیکی وه‌حییان کرد که خوای گه‌وره داییه‌زاندووه ئه‌مه پێگایه‌کی
گومراییه _ په‌نا به‌خوا _.

مه‌به‌ست له: (فقد ردّ السنة کلها).

سوود له‌وه نابینی وه‌ری گرتووه، تاکو هه‌مووی وه‌رنه‌گری.

مەبەست لە: (فعليك بالقبول، ودع عنك الماحلة واللحاجة).

(الماحلة) واتە موجدە لە، و(اللحاجة) جیدال کردنە کە هیچ سوودیکی لى نابینی و دەنگ بەرزکردنەوێه لە پێتێنایى ئەوێ سەرکەوتنە سەر نەیارە کە تدا ئەمە هیچ سودت پى ناگەیه نى.

مەبەست لە: (فإنه ليس من دين الله في شيء).

جیدال کردن بە (باطل) لە دینی خوادا نییە، خۆی گەورە دەفەر مۆیت: (مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا) غافر/٤ واتە: هەر ئەوانە لەبارەى ئایەتەکانى خواوە ململانى و دەمبازى ئەکەن _ لە پووی عینادەو _ کافرو بى باوە پەن) جیدالی تیدا دەکەن ئایە لەلایەن خوداوە هاتوو؟ یان لەلایەن خوداوە نییە؟ ئایە قورئان کەلامى خودایە یان نا؟ ئایە ئەو دابەزیو یان دروستکراوە؟ ئەمە هەمووی لەجیدال کردنە لە کیتابە کەى خوادا و دەمەقالەى بەتالە.

مەبەست لە: (وزمانك خاصة زمان سوء فاتق الله).

ئەمە لەکات و سەردەمى نوسەردا، ئایە لەسەردەمەکانى پاش ئەودا چۆنە؟ لەکاتێکدا فیتنە کە توندترە و سەردەمە کەى ئەو -لەگەڵ ئەو هەموو فیتنەى- زانایانى لى بوو، بەلام هەر کاتى سەردەم درەنگتر بێت ئەوا زانایان کەم دەبنەو و خراپە زۆر دەبى جا ترسناکییە کە توندترە لەکۆتا سەردەمدا.

﴿١١٤﴾ نوسەر دەئىت: (واذا وقعت الفتنة فالزم جوف بيتك وفر من جوار الفتنة وإياك والعصبية وكل ما كان من قتال بين المسلمين على الدنيا فهو فتنة، فاتق الله وحده لا شريك له، ولا تخرج فيها ولا تقاتل فيها ولا تهو ولا تشايع ولا تمايل، ولا تحب شيئاً من أمورهم، فإنه يقال: من أحب فعال قوم - خيراً كان أو شراً - كان كمن عمله، وفقنا الله وإياكم لمرضاته وجنبنا وإياكم معاصيه)

واتە: ئەگەر فیتنە پوویدا ئەوا دەست بە بنى مالهەكى خۆتەوه بگرە، لە ھاوسىتى فیتنە دوور بکەو، ئاگادارو وریای دەمارگیرى بەو ھەر کوشتارىک لە نیوان موسلماناندا لەسەر دنیا پوویداو ئەوا فیتنەى، بۆیە لەو خواىە بترسە کە تاك و تەنھایەو ھاوھەلى نییە، تىیدا دەرمەچۆ، کوشتارىش مەکەو ئارەزووت بۆ لای کەس نەپوات و لەگەڵ ھیچ پارچەىە کدا مەبەو لامەدە، ھیچ شتێک لە کاروبارى ئەوانت لا خۆشەویست نەبێ، چونکە گوتراو: ھەرکەسى کردەوھى کۆمەلێكى خۆش بویت _ جا ئەگەر چاک بوو یان خراپ _ ئەوا وەکو ئەو کەسەىە کارى پى کردبیت، خواى گەورە ئیئەو ئیئەو تەوفىق بدات بۆ پەزنامەندى خۆى و دوورمان بکاتەو لەسەرپىچى کردنى.

رافە /

مەبەست لە: (واذا وقعت الفتنة فالزم جوف بيتك).

ئەگەر فیتنە پوویدا ئەویش کوشتارە لە نیوان موسلماناندا، ئەوا دەست بە مالهەكى خۆتەوه بگرە، دەست و زمانت بگرە بۆ ئەوھى سەلامەت بن، ئەمە ئەگەر لە دەرچوونت لە مالهەکەت ھیچ سوودێكى نەبوو و کەس لىت وەرناگرێ ئەوا دەست بە مالهەكى خۆتەوه بگرە، بەلام ئەگەر ھاتوو بەدەرچوونت بۆ ناو خەلکى و تیکەلى

کردنیان و بانگ کردنیان بۆ لای خواو پوون کردنەوہى حەق سوودی ھەبوو ئەوا دەرچۆ، ئەمەش پێى دەگوترى: (الاختلاط والعزلة) واتە: تێکەڵ بوون و گۆشەگیری ئایە کامیان باشترە؟ دەلێین: - ئەمە دەگۆریت، ئەگەر ھاتوو لە تێکەڵ بوونەکەت سوودێک ھەبوو و بانگ کردنى خەلکى بۆ لای خواو پوون کردنەوہى حەق ئەوا تێکەڵ بوونەکە چاکترە، ئەگەر ھاتوو لە تێکەڵ بوونى خەلک و بانگەواز کردنیان بى سوود بوو ئەوا گۆشەگیرىیەکە چاکترە، ئەمەش بۆ ئەو کەسە یە (عیلم) ى ھەبى، بەلام ئەو کەسە ی (عیلم) ى نییە ئەوا گۆشەگیرىیەکە ی چاکترە لە ھەموو حالەتێکدا، بۆ ئەوہى تووشى فیتنە نەبێت لە کاتێکدا ئاگای لەخۆى نەبى و نازانیت، جا کەسى بى عیلم دەست بەمالەکەى خۆیەوہ دەگریت، بەلام کەسى زانا ھەر وہ کو باسماں کرد ئەوا باسەکە روونکردنەوہى تێدا یە.

مەبەست لە: (وإياك والعصبية).

واتە: دەمارگیرىیەکى ناپرەواو سەرخستنى پاو بۆچوونى خۆت، یان کۆمەلەکەت کە سەر بە ئەوى، حەق بکە مەبەست و ئامانجى خۆت، جا ئەگەر ھاتوو لای خۆت بوو یان لای جگە لەخۆت بوو، یان جەماعەتەکەى خۆت و یان لە جەماعەتەکەى تەربوو، حەق بکە ئامانجى خۆت، حەقیشتە بزرەکەى ئیماندارە لە ھەر کوێیەک دۆزییەوہ ئەوا وەرى دەگرى، بەلام ئەو کەسە ی دەمارگیرى بۆ پراکەى خۆى بێت و حەق وەرنەگرى، ئەمە بەشیکە لە دینی نەفامى، لە دەمارگیرى نەفامی، لە ئیسلام نییە، جا کەسى موسلمان بەدواى حەقدا دەگەرێ و شوینی حەق دەکەوێ لەگەڵ ھەر کەسێکدا بێت ئەمە موسلمانى تەواو، ئارەزووہکەى دەکاتە شوینکەوتەى ئەوہى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ھیناویەتى ھەر وەکو لە و فەرموودە یەدا ھاتووہ کە لە (الاربعمین) دا ھە یەو ئیمامى النووى بە (صحیح) ى دەزانى دەفەر مویت: (لایؤمن أحدکم حتى یکون ھوہ تبعاً لما

جئت به) ^{٢٦٧} ته‌میش له لایهن ئه‌و ئایه‌ته‌وه پشت‌راست ده‌کریته‌وه که ده‌فه‌رمویت: (کُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ (٧٠) المائدة) واته: که‌چی هه‌ر جاره‌ی یه‌کێ له‌و په‌یامبه‌رانه، به‌پێچه‌وانه‌ی ئاره‌زووی ئه‌وان شتیکی بو هینابان ده‌سته‌یه‌ک له‌ په‌یامبه‌ره‌کانیان به‌درۆن داده‌ناو ده‌سته‌یه‌کیشیان هه‌ر به‌ کوشتن شه‌هیدیان ده‌کردن).

مه‌به‌ست له: (وکل ما کان من قتال بین المسلمین علی الدنیا فهو فتنه).

کوشتار له‌نیوان موسڵماناندا دروست نییه، چونکه خوینی موسڵمان هه‌رامه، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌فه‌رمویت: (لا یحل دم امرئ مسلم إلا بإحدى الثلاث: النفس بالنفس، والشیب الزانی، والتارك لدينه المفارق للجماعة) ^{٢٦٨} واته: خوینی هیچ موسڵمانێک هه‌لال نییه ته‌نها به‌ یه‌کێ له‌م سێ شته‌ نه‌بیّت: نه‌فس به‌رانبه‌ر به‌ نه‌فس و ئه‌و پیاوه‌ی (یان ئه‌و ژنه‌ی) هاوسه‌رگیری کردوه و زینا ده‌کات و ئه‌و که‌سه‌ی واز له‌ دینه‌که‌ی خۆی ده‌هینیت و له‌ کۆمه‌لی موسڵمانان جیا ده‌بیته‌وه).

جا خوینی موسڵمان پارێزراوه هه‌روه‌ها خوینی (المعاهد) ئه‌و که‌سه‌یه له‌ نیوان ئه‌و و ده‌سه‌لاتداری موسڵماناندا په‌یمان و ئه‌مان هه‌یه، یان له‌ نیوان ئه‌و و یه‌کێ له‌ موسڵماناندا ئه‌مان هه‌یه، جا ئه‌وه خوینه‌که‌ی هه‌رام ده‌بیّت (کوشتنی هه‌رامه) له‌ به‌ر ئه‌و په‌یمان و ئه‌مانه‌ی پێی دراوه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِي حَرَّمَ اللَّهُ إِلَّا بِالْحَقِّ) الاسراء (٣٣) واته: ئه‌و که‌سه خوا خوینی یاساغ کردوه، به‌هه‌ق نه‌بی ئیوه مه‌یکوژن).

٢٦٧ / ضعیف : سبق تخريجه .

٢٦٨ / رواه البخاری (٦٤٨٤) ومسلم (١٦٧٦) .

ئەو نەفسەى خۇاى گەورە ھەرامى كىردۈۋە، نەفسى ئىماندارە يان نەفسى پەيمان پىدراۋە (مەھەد) ە يا تەئىن كراۋ (مستأمن) ە، ئەمە ئەو نەفسەى خۇاى گەورە ھەرامى كىردۈۋە، بۆيە نابى بكوژىن ئىللا بەھەق نەبىت، ھەقىش ئەۋەيە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بۆى پوون كىردۈينە تەۋە بەيەكى لەم سى حالەتە:

• يان (قصاص) نەفسىك بەرانبەر نەفسىك.

• يان كەسى زىناى كىردى و (محسن) بىت (ۋاتە شوۋى كىردى يان ژنى ھىنابى) ئەۋا تاكو مردن بەرد باران دەكىت.

• يان ھەلگەپراۋە لەدىنەكەى دەكوژىت لەبەر ھەلگەپرانەۋەكەى.

ئەمانە خۇىنى مۇسلمان ھەلال دەكات، جگە لەۋانە ئەۋا خۇىنى مۇسلمان ھەرامە، ئەگەر ھاتوۋ زۆردار ھەبوۋ يان خەۋارىج دەرچوون لەدژى مۇسلمانان يان ستەميان كىرد لە مۇسلمانان، جا ئەۋانە دەكوژىن لەبەر نەھىشتى خراپە يان نەك لەبەر كوفريان، بۆيە خەۋارىج دەكوژىن زۆردارو ستەمكاران دەكوژىن ئەۋانەى ھەلدەكوتنە سەر مۇسلمانان و ھەرامكراۋەكان ھەلال دەكەن ئەۋا دەكوژىن لەبەر نەھىشتى خراپە يان، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمانى بەكۈشتىيان كىردۈۋە و خۇاى گەورە فەرمانى بەكۈشتى ئەۋانەى دەستىرىژى دەكەن، خۇاى گەورە دەفەر مۆيت: (وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا فَأَصْلَحُوا بَيْنَهُمَا فَإِنْ بَغَتْ إِحْدَاهُمَا عَلَى الْأُخْرَىٰ فَقَاتِلُوا الَّتِي تَبْغِي حَتَّىٰ تَفِيءَ إِلَىٰ أَمْرِ اللَّهِ) (الحجرات/۹) ۋاتە: ئەگەر دوو دەستە لە باۋەرداران پىكەۋە بەجەنگ ھاتن جا بەھەرچى تواناتان ھەيە ئاشتىيان بكنەۋە جا ئەگەر دەستەيەكيان دەست درىژى كىردە سەر دەستەكەى تر ئەۋا ئىۋەيش لەگەل ئەۋا كۆمەلە ياندا بجەنگىن دەستىرىژى دەكات تا ناچار ئەبى و ئەگەپىتەۋە بۆ بپيارو ھوكمى خوا).

خوای گه‌وره فه‌رمانی کوشتنی ده‌ستدریژکارانی داوه، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمانی به‌کوشتنی خه‌واریج داوه، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمویه‌تی: (فأینما لقیموهم فاقتلوهم)^{۲۶۹} واته: له‌هر کوی پیاپان گه‌یشتن ئه‌وا بیانکوژن) له‌به‌ر نه‌هیشتنی خراپه‌یان له‌سه‌ر موسلمانان، ئه‌مه‌به‌وردی باسی کوشتنی موسلمانان، ئه‌صل وایه نه‌کوژین ئیلا له‌کاتی ده‌ستدریژیدا نه‌بی، یان له‌حاله‌تی ده‌رچوون له‌دژی موسلمانان نه‌بی، هه‌روه‌ها ئه‌گه‌ر موسلمانیک هه‌لیکوتایه‌سه‌رت ده‌یه‌ویت ماله‌که‌ت بیات یان ده‌یه‌وی بتکوژیت، یان ده‌یه‌وی خراپه‌له‌گه‌ل کەس و کارتدا بکات ئه‌وا تق‌به‌سووکترین و ئاسانترین شیوه‌له‌خۆت دووری ده‌که‌یت‌وه‌جا ئه‌گه‌ر لیت دوور نه‌که‌وت‌وه‌ئیلا به‌کوشتن نه‌بی ئه‌وا ده‌یکوژیت، خوینشی به‌فیرو ده‌چیت، جا خوینی موسلمان به‌هه‌لکوتانه‌سه‌رو زۆرداری و ده‌رچوون و پێگری حه‌لال ده‌بی، ئه‌مه‌یه‌خوینی موسلمان حه‌لال ده‌کات، ئه‌ویش له‌به‌ر کوفره‌که‌ی نییه، به‌لکو له‌به‌ر نه‌هیشتنی خراپه‌یه‌تی له‌سه‌ر نه‌فس و حورمه‌ت یان له‌سه‌ر مال، ته‌نانه‌ت مالیش.. لیتی مه‌گه‌رئ ماله‌که‌ت بیات، به‌رگری لی بکه‌ن ئه‌گه‌ر به‌کوشتنیش بووه، هه‌روه‌ها ته‌عه‌دا کردنی گشتی له‌موسلمان یان له‌سه‌ر ئاسایشیان به‌پێگری کردن یان زۆرداری یان ده‌رچوون له‌دژی موسلمانان.

مه‌به‌ست له: (على الدنيا فهو فتنه).

واته: ئه‌گه‌ر هاتوو کوشتاره‌که‌له‌نیوان موسلماناندا له‌پیناوی دنیا‌دا بوو، له‌پیناوی ئاسایشدا نه‌بوو، یان له‌پیناوی به‌رگری کردن له‌حورمه‌تی موسلمانان یان له‌سه‌روه‌ت و سامانی موسلمان، به‌لکو له‌پیناوی ده‌ست‌گرتن به‌سه‌ر سامان و بردنی ساماندا بوو، ئه‌گه‌ر دوو موسلمان له‌سه‌ر پاره‌بوو به‌شه‌پیان، ئه‌وا بکوژو کوژاو له‌

ئاگردان، پىغەمبەرى خوا(ﷺ) ھەرموويەتى: (إِذَا اتَّقَى الْمُسْلِمَانِ بِسَيْفَيْهِمَا قَالَتَا لِقَاتِلُ وَالْمَقْتُولُ فِي النَّارِ) قالوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ هَذَا شَأْنُ الْقَاتِلِ فَمَا بَالُ الْمَقْتُولِ؟ - واتە بۆ كۆژاۋەكە لە ئاگردايە - قال: (إِنَّهُ كَانَ حَرِيصًا عَلَى قَتْلِ صَاحِبِهِ)^{۲۷۰} واتە: نىەتى ئەو بۆ ھاۋپىكەى بكوژى ئەگەر توانىبايە، جا بوو يەككى لە ئەھلى ئاگر _ پەنا بە خوا _ لەسەر نىەتى خۆى و ھەللاڤ كۆردنى خويى براكەى بوو بۆيە چوۋە ئاگرەو.

مەبەست لە: (ولا تخرج فيها ولا تقاتل فيها) واتە: لەفیتنەدا.

مەبەست لە: (ولا تھو ولا تشايع ولا تمايل).

لايەنگىرى ئەھلى فیتنە مەكە، يان پشتگىرييان بکەيت يان سەريان بخەيت و بەرگرييان لى بکەيت، چونکە تۆيش ھاۋبەش دەبیت ئەگەر بەرگريت لەوان كۆردو ڤاو بۆچوونى ئەوانت بە ڤاست زانى، ھەرچەندە لەگەل ئەوانيشدا دەرئەچوويت، ئەوا تۆيش بەشدار دەبیت لەتاوان و خراپە و دۆژمنكاريدا، ئىستەخەلکانىك ھەن پشتگىرى ئەوانە دەكەن تەقىنەو و وێرانكارى دەكەن و ناوى لى دەننن: (الجهاد فى سبيل الله) موسلمانان و پەيمان پىدراۋەكان (معاهد) ھەكان دەكوژن، وێران دەكەن و موسلمانان دەترسینن و دەلێن -يان ئەو كەسەى پشتگىريان دەكات-: ئەمە جىھادە لەپێناو خوادا، بەرگرييان لى دەكەن، جا ئەوانە ھوكميان ھەك ئەوانە _ پەنا بە خوا _ چونكە پشتگىريان دەكەن و ڤاكەيان بە ڤاست دەزانن، جا مەسەلەكە ترسێكى گەورەى تىدایە، جا تۆ ھاۋبەشى لەگەل ئەواندا ھەرچەندە لەگەل ئەواندا چەكت ھەلئەگرتبى، بەھۆى پشتگىرى و بە ڤاست زانىنى ڤاكەيان، بەلكو لەو توندتر ئەو ھەكارەكەيان بە (الجهاد فى سبيل الله) وەصف دەكات.

مەبەست لە: (فإنه يقال: من أحب فعال قوم - خيراً كان أو شراً - كان كمن عمله).

ھەر کەسێک کردەوێ کۆمەڵێکی پێی خۆش بێت ئەو وەکو ئەوێ کە کارەکی کردبێ، جا ئەگەر خەیر و چاکە بوو ئەو وەکو پاداشتی ئەوانی دەست دەکەوێت و ئەگەر کارەکی خراپ بوو ئەو وەکو تاوان و گوناھێ ئەوانی دەست دەکەوێت _پەنا بەخوا_ بۆیە ھاتوووە دەربارەی ئەو کەسەى خۆزگە دەخوازێت وەکو ئەو زانایەى ئی بێت خەڵکی فێری خەیر دەکات ئەو وەکو پاداشتی ئەوێ ھەیە، ئەو کەسەى خۆزگە دەخوازێت وەکو ئەو دەوڵەتمەندەى ئی بێت مالاھەکی لە پیناوی خوادا دەبەخشێ ئەو پاداشتی وەکو ئەو، بەپێی نییەتی، ھەر وەھا بە پێچەوانەو ئەو کەسەى خۆزگە بە تاوانبار (مجرم) و سەرپێچیکاران دەخوازێت ئەو ھاوبەشی ئەوان دەبێ لە تاواندا یان پشتگیری پاكەیان دەکات و بەراستی دەزانێ ئەو وەکو ئەوانە، ھەرچەندە کردەوێ وەکو کردەوێ ئەوان نەبێ، ئەمە تەنھا لەبەر ئەوێ پاكەیانى بەراستزانی و لایەنگیری ئەوانی کرد.

بۆیە با مەزھۇن ئاگاداری خۆی بێ، بە ھەلاکەتدا بچێ لە کاتی کدا ئاگای لە خۆی نییە لەم فیتنەو لەم خراپە کارییەداو ھیچ قسە مەکە تەنھا خەیر نەبێ ئەگەر نا بێ دەنگ بە.

﴿۱۱۵﴾ نوسەر دەئیت: (وَأَقِلَّ مِنَ النَّظَرِ فِي النُّجُومِ إِلَّا بِمَا تَسْتَعِينُ بِهِ عَلَى مَوَاقِيتِ الصَّلَاةِ وَالْهَ عَمَّا سِوَى ذَلِكَ فَإِنَّهُ يَدْعُو إِلَى الزُّنْدَقَةِ).

واتە: بەکەمى تەماشای ئەستێرەکان بکە (ئەستێرەناسى)، ئیلا ئەوە نەبى پىشتى پى بېستى بۆ زانینی نوێژەکان، جگە لەوە وازی لى بھێنە چونکە ئەوە بەرەو زەندىقى دەتبات.

پاڤه/

تەماشاکردنى ئەستێرەکان دوو بەشە: -

بەشى یەكەم: ئیستدلال كردن پى لەسەر پووداوە زەمینەکان ئەویش پى دەگوێرێ (علم التأثير) وەكو هەلکردنى با و باران بارین و پوودانى نەخۆشیەکان و مردنى فلان یان ژيانى فلان ئەمەش (تنجیم) هەو حەرامە، ئەمەش وەكو كرده وەكەى قەومى (نمرود) هە كە بتیان دەپەرست لەسەر شیوەى ئەستێرەکان كیشابویان و دەیانپەرست، چونکە باوەریان وابوو ئەستێرەکان کاریگەریان لەسەر پووداوەکان هەیه، ئەمەیان نەداوە پال خوا، بۆیە بتیان دروست دەکرد لەسەر شیوەى ئەوان و دەیانپەرست جگە لە خوا، خوائ گەرە خۆشەویستەكەى خۆى بۆ پەوانەکردن و ئینکاری لى كردن و بانگی ئەوانى كرد بۆ یەكتاپەرستى خوا و بەوانى گوت: (مَا هَذِهِ التَّمَاثِيلُ الَّتِي أَنْتُمْ لَهَا عَاكِفُونَ (۵۲) الانبياء) واتە: ئەم بت و پەیکەرە بى گيانانە چىن ئیوە هەردەم لەبەریان كەوتوون؟.

ئەم جۆرە (تنجیم) هە حەرامە و كوفرە و شیركە، جا (التنجيم): هەروەكو (شیخ الاسلام ابن تیمیە) دەفەرمویت: (بريتييه له ئیستدلال كردن بەحالتە فەلەكییەکان لەسەر پووداوە زەمینەکان)^{۲۷۱} ئەم (تنجیم) هە حەرامە، هەروەكو ئیستا لە هەندى

گۆڭرە كاندا بللۇدە كرىتە ۋە ۋە ھەندى ۋە ۋە پۇژنامە كاندا ئىلتىزامىيان نىيە، لە لاپەرەى تەنجىم ۋە بەختە كان (بورجە كان)، خويندە ۋە ۋە ناودەست ۋە فنجان ۋە لەشپوۋەى ئەوانە، ھەموو ئەوانە لەكاروبارى شەيتانە كانە ۋە جادوو بازىيە، ئەمەش كوفرە بەخوا، داۋا لەخوا دەكەين بىمانپارىزى.

بەشى دووھم: ئەۋىش پىي دەللىن: (علم التسيير)، بەۋەى جىگەى مانگ بزانى ۋە پىرەۋى خۆر بزانى لەسالەكەدا، بەمەبەستى زانىنى كاتە كان، كاتە كانى كشتوكالى ۋە كاتە كانى نوپۇر كاتى نىۋە پۇ ئەۋ كاتە يە، كاتى عەسر ئەۋ كاتە يە، ئەمەش ئاساييە، خۋاى گەۋرە دەفەرموئىت: (وَقَدْ رُءُ مَنَازِلِ) واتە: مانگ (مەيىف) (لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السَّيِّئِ وَالْحِسَابِ) يونس/۵ واتە: چەند جى ۋە مەنزىگە يەكىشى بۇ دىارى كىردوۋە ھەتا ئىۋە ژمارەى سالە كان ۋە حسابى مانگ ۋە پۇژە كان بزائن).

خۋاى گەۋرە دەفەرموئىت: (وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ آيَتَيْنِ فَمَحَوْنَا آيَةَ اللَّيْلِ وَجَعَلْنَا آيَةَ النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِّتَبْتَغُوا فَضْلًا مِّن رَّبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السَّيِّئِ وَالْحِسَابِ وَكُلَّ شَيْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلًا) (۱۲) (الإسراء) واتە: ئىمە دىار دەى شەۋو پۇژمان بەدوۋ بەلگە ۋە نىشانە لەسەرتاك ۋە تەنبايى ۋە دەسەلاتى خۇمان نىشاندان ئىنجا دىار دەى تارىكىمان بەسەر دىار دەى شەۋدا ھىنا ۋە دىار دەۋ نىشانەى پۇژىشمان (خۆر) بەئاشكراۋ بىنراۋ سازاند بۇ ئەۋە ئىۋە بگەپىن بەدۋاى ئەۋ پىزق ۋە پۇژىيەدا پەرۋەردگارتان بەھرەۋەرتان دەكاۋ دەيدا پىتان ۋە تابشتوانن بەئاسانى ژمارەى سالە كان ۋە حىسابى شەۋو پۇژ چاك بزائن ۋە بەراستى ھەشتىك كە ئىۋە نيازتان پىي ھەبى لەدونىاۋ لەقىامەتدا ئىمە بەۋردى شىمان كىردۋتە ۋە بۇتان).

خۋاى گەۋرە دەفەرموئىت: (يَسْأَلُونَكَ عَنِ الْأَهْلِ قُلْ هِيَ مَوَاقِيتُ لِلنَّاسِ وَالْحَجِّ)

(البقرة/۱۸۹)

جا (عيلم التيسير) ئاسايىيە، چونكە چەند سوودىكى تىدايە و بىروباوھى خراپى تىدا نىيە، بەلام (علم التأثير) ئەوئىش ئىستىدلال كوردنە بەئەستىرەكان بۆ جگە لەوانە ئەوھەرامە و شىركە، ئىستىدلال كوردن بەبەختەكان و خەيرو چاكە و خراپە ئەمە شىركە بە خوا، بۆيە (قەتادە) دەفەرەمۆيت: (خوای گەورە ئەستىرەكانى بۆ سى مەبەست دروست كوردوھ: بۆ پازاندەوھى ئاسمان و پەجم كوردنى شەيتانەكان و نىشانەكان بە ھۆيە و پىنمويى پى دەكرىت، ھەركەسى بۆ جگە لەو سى مەبەستە بەكارى بەيئى ئەوا گومپايى يەو بەشەكەى خۆى بىزكوردوھ، تەكلىفى لەخۆى كوردە لەشتىكدا عىلمى پىي نىيە) ^{۲۷۲}.

جا خوای گەورە ئەستىرەكانى بۆ سى سوود دروست كوردوھ: _

سوودى يەكەم: پازاندەوھى ئاسمانەكان، خوای گەورە دەفەرەمۆيت: (وَزَيَّنَّا السَّمَاءَ الدُّنْيَا بِمَصَابِيحَ) فصلت / (۱۲) واتە: نزيكترين ئاسمانىشمان بەچەندىن چرا (ئەستىرە) پازاندەوھ بۆتان).

سوودى دووھەم: پەجمكوردنى شەيتانەكان، خوای گەورە دەفەرەمۆيت: (إِلَّا مَنْ اشْتَرَقَ السَّمْعَ فَأَتْبَعَهُ شِهَابٌ مُبِينٌ) (۱۸) الحجر واتە: بەلام ئەوھيان بىھوئى گوى بگري و شتىك لەھەوالى ئاسمان بدزى بۆ سەرگەردان كوردنى خەلكى شۆلە ئاگرىكى پووناك دواى ئەكەوئى، ئەگەر بەرى بکەوئى دەيسووتىنى).

سوودى سى يەم: نىشانەن لەكاتى سەفەر كوردن پىنمويى پى دەكرىت، خوای گەورە دەفەرەمۆيت: (وَهُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ النَّجْمَ لِتَهْتَدُوا بِهَا فِي ظُلُمَاتِ الْبَرِّ وَالْبَحْرِ) الانعام / (۹۷).

ئەمە سوودى ئەستىرەكانە، بەلام ئەو كەسەى وادەزانى و باوەرى وایە كاریگەرى
 ھەبە لە پووداوەكان، دەرکەوتنى فلان ئەستىرە ئەو کاتى بەختە وەرپىیە، دەرکەوتنى
 دووم کاتى بەدبەختىیە، ئەمەش كوفرە بەخوای گەرە، خوای گەرە دەفەر مویت:
 (فَلَا أَقْسِمُ بِمَوَاقِعِ النُّجُومِ (۷۵) وَإِنَّهُ لَقَسَمٌ لَوْ تَغْلَمُونَ عَظِيمٌ (۷۶) إِنَّهُ لَقُرْآنٌ كَرِيمٌ (۷۷) فِي
 كِتَابٍ مَكْنُونٍ (۷۸) لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ (۷۹) تَنْزِيلٌ مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ (۸۰) أَفَبِهَذَا الْحَدِيثِ
 أَنْتُمْ مُذْهَبُونَ (۸۱) وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ أَنَّكُمْ تُكَذِّبُونَ (۸۲) الواقعة) واتە: سویند بە جى و
 شوینى ئەستىرەكان (۷۵) وە ئەوەش ئەگەر بزائن سویندیکى گەرەبە، چونکە
 دەلالەتى تىدايە لەسەر قودرەتى خوا (۷۶) بەراستى ئەوەى وەحیت بۆ كراوە
 قورئانىكى بەفەرە (۷۷) لە نامەيەكى پارێزراودايە، واتە: (اللوحي المحفوظ) (۷۸) كەس
 دەستى لى نادات، فریشتەكان نەبیت (۷۹) لە لایەن پەرورەدگارى جیھانەكانەو
 دابەزینراوەتە خوارەو (۸۰) ئایا ئیو ھەر بەم قورئانە باوەر ناکەن؟؟ (۸۱) ئیو
 شوكرانەى پۆزیەكەتان دەگێپن بەكوفرانى نىعمەت و ئەلین بەھوى فلانە ئەستىرەو
 باران دەبارى! (۸۲).

واتە: پىق و پۆزى دەدەنە پال ئەستىرەكان و کاتى ھەلاتن و ئاوابوونیان،
 پیغەمبەرى خوا (ﷺ) نوێزى بەھاو لەانى كرد نوێزى بەیانى لە (حەبیبیە) نزیك
 مەككە، نوێزى بەیانى بۆ كردن لە (حەبیبیە) لە پاش بارانىك شەو بارىبوو ئەمجار
 لە نوێژەكەى بوو وەو فەرمووی: ھەر وەكو لەفەر موودەيەكى قودسیدا ھاتو: خوای
 گەرە فەر مووی: (أَصْبَحَ مِنْ عِبَادِي مُؤْمِنٌ وَكَافِرٌ، فَأَمَّا مَنْ قَالَ: مُطِرْنَا بِفَضْلِ اللَّهِ وَرَحْمَتِهِ
 فَذَلِكَ مُؤْمِنٌ بِي وَكَافِرٌ بِالْكَوْكَبِ، وَأَمَّا مَنْ قَالَ: بَنُو كَذَا وَكَذَا فَذَلِكَ كَافِرٌ بِي وَمُؤْمِنٌ
 بِالْكَوْكَبِ) ٢٧٣ جا باران لە كاریگەرى ئەستىرەكانەو نىبە، ھەلاتن و ئاوابوونى، بەلكو

باران بارىن لە خواوەيه، ھەر ئەو دەبيارىنى و ئەندازەى ديارى دەكات و پەوانەى دەكات و دەيگريتهو ئەگەر ويستى لى بىت، خواى گەورە دەفەرمويت: (وَمَوَّ الَّذِي يُنَزِّلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا وَيَنْشُرُ رَحْمَتَهُ) الشورى/۲۸).

خواى گەورە دەفەرمويت: (إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ وَيُنَزِّلُ الْغَيْثَ وَيَعْلَمُ مَا فِي الْأَرْحَامِ وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ مَآذَا تَكْسِبُ غَدًا وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ خَبِيرٌ) (۳۴) لقمان واته: بە راستى زانبارى ھاتنى روژى قيامەت ھەر لای خوايە، جگە لەو کەسيكى تر نازانى قيامەت كەى ديت و تەنھا ئەويش باران ئەباريني لە كاتى ديارىكراوى خويدا، كەسيكى تر ناتواني باران بياريني و ئەويش ئەزانى چى لە منداڵدانه كاندايه، واته: ھەر لەو كاتەو كە ھيشتا ئاو، خوا خوى دەزانى چييه: كورە يان كچ، بەختيار و سەرفرازە، يان لاسار و بەدبەختە، بەژن و بالاي كورته، يا.. ھتد و ھيچ كەسيك - نە چاكەكار و نە خراپەكار - سەد لە سەد نازانيت سبەيني چى دەكا لە چاك و لە خراپ و ھيچ كەسيش نازانى لە سەركام زەوى ئەمرى).

پينچ كار ھەيە ھيچ كەسيك نازانى تەنھا خوا نەبى، لەوانە باران بارينه ھيچ كەسى لى نازانى تەنھا خوا نەبى، جا ھەر كەسى بيداته پال جگە لەخوا ئەو موشريكە.

﴿۱۱۶﴾ نوسهر ده‌لئیت: (وایاک والنظر فی الکلام والجلوس إلى أصحاب الکلام).

واته: وریابه‌و دور بکوه له‌ته‌ماشاکردن له‌عیلمی که‌لام و دانیشتن لای (أصحاب الکلام).

رافه:

مه‌به‌ست له: (وایاک والنظر فی الکلام).

پئویسته کار به‌کیتاب و سوننه بکریت و ئه‌وه‌ی پیشینه چاکه‌کانی له‌سه‌ربوون له‌بیروباوه‌پو کارکردن و په‌وشتدا، ئه‌مه مه‌نه‌جه سه‌لامه‌ته‌که‌یه، هه‌رکه‌سی وازی له مه‌نه‌جی پیشینه چاکه‌کان هیتا له‌بیرو باوه‌پو جگه له‌وه، پویششت بۆ لای زانا‌یانی که‌لام ئه‌وانه‌ی بیروباوه‌پ به‌یاساو پئسا‌کانی مه‌نتیق و عیلمی که‌لام و جه‌ده‌لو پیشه‌کیه‌کان و ئه‌نجامه‌کان ده‌سه‌لمیئن که پئی ده‌لئین: (براهین عقلیه) ئه‌وا ئه‌مه گومراییه له بیروباوه‌پدا، گومراییه له ئیستدلال کردندا، خوای گه‌وره ده‌وله‌مندی کردین به‌وه‌ی پئویستمان به‌عیلمی که‌لام و جگه له‌و نه‌بی به‌وه‌ی دایبه‌زاندووه‌ته‌سه‌ر پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ) له کیتاب و سوننه، جا هیچ خه‌یرو چاکه‌یه‌ک نییه ئیللا له کیتاب و سوننه‌دا هه‌یه، چ جا له‌بابه‌ته‌کانی بیروباوه‌پدا هه‌ر ئه‌وه بنه‌ماو بناغه‌یه، جا ئیمه بیروباوه‌پی خۆمان بنیات نانئین ته‌نها له‌سه‌ر به‌لگه‌کانی قورئان و سوننه‌ت نه‌بی، بنیاتی نانئین له‌سه‌ر مه‌نتیق و عیلمی که‌لام، خۆ قسه‌ی زانا‌یان ده‌رباره‌ی عیلمی که‌لام ئاشکرایه، ئیمامی شافعی ده‌فه‌رمویت: (حکمی فی أهل الکلام أن یضربوا بالجرید والنعال، وأن یطاف بهم فی القبائل، وأن یقال: هذا جزء من أعرض عن الکتاب والسنة وذهب إلى علم

الكلام^{۲۷۴}) واتە: حوكمى من لەسەر ئەھلى كەلام ئەوھىيە كە لىيان بدرىت بە سەئافى دارەخورما و نەعل و بە نىو خىل و ھۆزەكاندا بسۆرىندىرئەوھ و بگوتىت: ئەمە پاداشتى ئەو كەسەيە پىشتى لە كىتاب و سوننە كىردوھ و رووى كىردوھ تە عىلمى كەلام).

جا عىلمى كەلام نەوېستراوھ، سەلەف بەوپەرى ئاگادار كىردنەوھ خەلكان لى ئاگادار دەكرىدوھ، ھەرگىز ئاكرىتە مەنھەجك لە بىروباوھ پىداو خەلكى لەسەر بىروا و واز لەكىتاب و سوننە بەئىنرئى وەكو ئەوانەى دەلئىن: - جەستە و جەوھەر.... ھتە، دەلئىن: سەلماندنى صىفات ماناى بوونى جەستە دەگەيەنئى، جەستەكانىش لەيەك دەچن، بۆيە لەترسى (تجسىم) دا ئەوان نەفى ناو و سىفەتەكانى خوا دەكەن، جەستە بىرىتييە لەجەوھەرى تاكەكان و جەوھەرى تاكىش بەخودى خۆى، بۆيە بىروباوھى خۆيان لەسەر جەستە و پىشكەن بنىات ناوھ، جگە لەوانە لە خەيالائى پووجەل، وازيان لەكىتاب و سوننە ھىئاوھ، ئەمەش بەراستى گومرايىيەكى ئاشكرايە _ پەنا بەخوا _ ھىچ موسلمانئىك خۆى خەرىك ناكات بەعىلمى جەدەلەوھ و واز لە خۆخەرىك كىردن بەعىلمى كىتاب و سوننە بەئىنئى ئىلا ئەو كەسەى خۆى گەورە گومرايى كىردوھ، سەلەفى ئەم ئوممەتە لەسەر كىتاب و سوننە دەپۆيشتن تاكو ئەو كاتەى كىتابە پۆمىيەكان وەرگىزىدرا نە سەر زمانى عەرەبى لەسەردەمى (مەئمون) داو عىلمى مەنتىق و عىلمى جەدەل پەيدا بوو، جا لەو كاتەوھ لەناو ئوممەت خراپەكارى پەيدا بوو و نۆرىك لە خەلكى بىروباوھى خۆيان لەسەر عىلمى مەنتىق و جەدەل بنىات نا.

مەبەست لە: (والجلوس إلى أصحاب الكلام).

ورىا بە لە فىربوونى عىلمى كەلام و تەماشاكردن تىيدا، بۆ ئەوھى بە ھۆيەوھ تووشى فىتنە نەبئ و پىئى سەرسام نەبئ و ورياي دانىشتن بە لەگەل زانايانى عىلمى

كەلامدا، لە گەل ئەھلى فەرمودەو ئەھلى عىلمدا دانىشەو لە گەل زانايانى كەلامدا دامەنیشە بۆ ئەوھى كاريگەریت لى ئەكەن و دوورت نەخەنەوھ لە عىلمى كىتاب و سوننە چونكە دانىشتن لە گەل خراپەكاراندا كاريگەرى دەبى لە سەر ئەو كەسەى دادەنیشى لە گەلئاندا، بۆيە پيغەمبەرى خوا (ﷺ) دانىشتن لە گەل چاكاندا شوپھاندوويەتى بە ميسك فروش و دەفەر مویت: (فحامل المسك إما أن يحذيك) واتە: واتە: لە ميسكە كەى خۆيت دەداتى. (واما أن تبتاع منه وإما أن تجد منه ريحاً طيبة) واتە: ماوھى دانىشتن لای ئەو، دانىشتن لە گەل خراپەكاراندا شوپھاندوويەتى بە كوورە چى: (اما يحرق ثيابك واما تجد منه ريحاً خبيثة)^{۲۷۵} ئەمە نموونەى دانىشتنە لە گەل چاكان و خراپەكاراندا، زانايانى كەلام (علماء الكلام) لە مەجلىسە خراپەكانە بۆيە لە گەلئاندا دامەنیشە چونكە ئەوانە بیروباوهرت تىك دەدەن و دوورت دەكەنەوھ لە كىتابە كەى خوداو سوننەتى پيغەمبەرە كەى (ﷺ).

﴿۱۱۷﴾ نوسهر ده‌ئیت: (وعلیک بالآثار وأهل الآثار وإیاهم فاسأل ومعهم فاجلس ومنهم فاقتبس).

واته: ده‌ست بگره به فهرموده و نه‌لی فهرموده و پرسیار له‌وان بکه و له‌که له‌واندا دانیسه و له‌وانه و ده‌رگره.

پاڤه/

مه‌به‌ست له: (وعلیک بالآثار) واته: فهرموده‌کان.

(وأهل الآثار) واته: فهرموده‌ناسان.

(علیک) واته ده‌ستی پیوه‌بگره، هه‌روه‌کو خوی گه‌وره ده‌فهرمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسَكُمْ) المائدة/ (۱۰۵) واته: نه‌ی گه‌لی خاوه‌ن باوه‌پ! خه‌ریکی پاکسانی ده‌روونی خوتان بن) واته: ده‌ستی پیوه‌بگرن.

مه‌به‌ست له: (وإیاهم فاسأل).

خوی گه‌وره ده‌فهرمویت: (فَاسْأَلُوا أَهْلَ الذِّكْرِ إِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ) (النحل) واته: له‌نه‌لی عیلم، نه‌لی قورئان نه‌وانه‌ی پاسته‌پییان گرتووه‌ته به‌ر، نه‌لی عیلم له‌م ئوممه‌ته، نه‌وه نه‌وانه‌ن پرسیاریان لی ده‌کریت.

مه‌به‌ست له: (ومعهم فاجلس ومنهم فاقتبس).

خوی گه‌وره ده‌فهرمویت: (وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرِى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ) (الانعام) واته: هه‌رکه نه‌و موشریکانه‌ت دیت خه‌ریکن له‌ باره‌ی ئایه‌ت و نیشانه‌کانی ئیمه‌وه خراپ ده‌دوین و گالته نه‌که‌ن، روویان لی وه‌رچه‌رخینه‌و خیرا هه‌سته‌وجییان به‌ئله‌ تا قسه‌که‌یان نه‌گوین و واز له‌و گالته‌و مه‌سخره‌ دینن نه‌که‌ر

شەيتان ئەم ئامۇزگار يەشى لە بىر بىردىتە ۋە ھەل گەلئان دانىشتىت جا دواى ئەۋە ھەر
كە بە بىرت ھاتە ۋە ئىتر دواى ئەۋە نابى لە گەل ئەۋە خەلگە ستەمكارە دانىشى بەلگە
دەبى نوو جىيان بەئىلى).

خوای گەۋرە دەفەر مۆيت: (وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا
وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذَا مِثْلُهُمْ) النساء/ (۱۴۰)
ۋاتە: خۇ بە پاستى خوای گەۋرە لەم قورئانەدا بەئىۋەى پراگە ياندوۋە كە ھەر كات
زانىتان و بىستان ئايەتە كانى خوا كە سانىك باۋە پىيان پى ناكەن و گالئە يان پى دەكەن
ھەتا ئەۋە باسە ئەگۈپن و دەچنە سەر قەسە يەكى تر و ۋاز لە ۋە كارە يان دىنن ئىۋە
لە گەلئان دامە نىشن ئەگىنا ئىۋە یش لە گوناھ و تاوان ۋەك ئەۋان دەبن).

ئەگەر لە گەل ئەۋاندا دانىشن ئەۋە ئىۋەش ۋەكو ئەۋانن، جا با مەۋە ئاگادارى
دانىشتن بىت لە گەل خراپە كاران و زانايانى گومرايى، با دەست بگىرى بە مەجلىسى
ئەھلى عىلمە ۋە، ئەھلى بىرۋاۋە پى تەۋاۋ، ئەھلى مەنھە جىكى سەلامەت، با لە گەل
ئەۋاندا دانىشتىت و سوود لەۋانە ۋە ۋەرگىرى.

﴿۱۱۸﴾ نوسەر ده‌ئیت: (واعلم أنه ما عبد الله بشئ مثل الخوف من الله سبحانه وطريق الخوف والحزن والشفقات والحياء من الله تبارك وتعالى).

واته: بزانه خوای گه‌وره نه‌په‌رستراوه به‌شتیک وه‌کو ترس له خوای گه‌وره ریگای ترس و خه‌م و به‌زه‌یی و حه‌یا له‌خوای گه‌وره‌وه‌یه.

پاڤه/

مه‌به‌ست له: (واعلم أنه ما عبد الله بشئ مثل الخوف من الله سبحانه).

په‌رستن له‌سه‌ر سئ شت به‌نده: ترس و تکا (په‌جا) و خۆشه‌ویستی (المحبه)، جا په‌رستنی خوای گه‌وره نابیتته په‌رستن ئیلا ده‌بی ئه‌م سئ شته‌ی تیدا بی: - ترس له‌خوای گه‌وره، تکارکردنی په‌حمه‌تی خوا، نابیت ته‌نهما ترسه‌که بیته تا‌کو بیته‌ه‌وی بی ئومیدی له‌په‌حمه‌تی خوای گه‌وره، نابیت ته‌نهما په‌جا که بیته تا‌کو بیته‌ه‌وی ته‌ئمین بوون له‌مه‌کری خوای گه‌وره، نابیت ته‌نهما خۆشه‌ویستی بیته به‌بی ترس و په‌جا، به‌لکو ده‌بی هه‌رسیکه‌ی بیته: - ترس و په‌جا و خۆشه‌ویستی خوای گه‌وره، بۆیه و توویانه: (هه‌رکه‌سئ خوای گه‌وره‌ی په‌رست ته‌نهما به‌ترسه‌وه ئه‌وه (خارجی) له‌چونکه ئه‌مه‌ ریگای خه‌وارچه، چونکه ئه‌وانه (أصحاب الوعد) و هه‌رکه‌سئ خودای گه‌وره‌ی په‌رست ته‌نهما به‌په‌جا ئه‌وه (مورجیته‌یه) چونکه ئه‌مه‌ ریگای مورجیته‌یه که له‌خوای گه‌وره ناترسن، به‌لکو ته‌نهما پشت به‌په‌جا ده‌به‌ستن، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (أَفَأَمِنُوا مَكْرَ اللَّهِ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللَّهِ إِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ (۹۹) الاعراف) واته: بلیت له‌مه‌کرو هی‌زو ده‌سه‌لات و سزای خوا د‌ل‌نیابن؟ خۆ مه‌گه‌ر گه‌ل و ه‌و‌زی زیانمه‌ندان له‌مه‌کرو تۆله‌ی خوا د‌ل‌نیابن).

(هەرکەسى خۆای گەورەى پەرسەت تەنھا بە خۆشەویستی ئەو (صوفییه))^{۲۷۶} چونکە صوفییهکان دەلێن: (ئێمە خۆای گەورە ناپەرستین بەتەماحی بەهەشتەکەى و ناپەرستین لەترسى ئاگرەکەى، بەلکو تەنھا لەبەر خۆشەویستی دەپەرستین)^{۲۷۷} ئەمەش گومراییه، چونکە دەبێ خۆای گەورە بپەرستى بەترس و رەجاو خۆشەویستییهو.

مەبەست له: (وطريق الخوف والحزن والشفقات والحياء من الله تبارك وتعالى).

واتە: پێویستە لەسەرت شەرم لەخۆای گەورە بکەیت، حەیاکردنیش واتە لەسەرپێچیدا نەتبینی، تۆ شەرم دەکەیت لەدروستکراوەکان لەشتیکدا بتبینن لایەق نەبێت، ئەى ئیتر چۆن لەخوا شەرم ناکەیت لەسەرپێچیدا بتبینى، ئەمە شتیکی سەرسۆرپهینهره لەمۆفەو، هەرۆهکو خۆای گەورە دەفەرمویت: (يَسْتَخْفُونَ مِنَ النَّاسِ وَلَا يَسْتَخْفُونَ مِنَ اللَّهِ وَهُمْ مَعَهُمْ إِذْ يُبَيِّتُونَ مَا لَا يَرْضَى مِنَ الْقَوْلِ) النساء/ ۱۰۸ واتە: ئەو دوورپووانە تاوان لەمەردم ئەشارنەو و شەرم دەکەن لێیان کەچی لەو خوا گەورەیه شەرم ناکەن بەمەرجی هەموو وەختی خوا لەگەڵیانە و ئاگاداریانە، بەتایبەتى ئەو دەمەى ئەوان بەشەودا قسانیکیان دەکرد کە هەرگیز (خوا) پێى پازى نییه).

بۆیه پێویستە لەسەرت سەرەتا لەخوا شەرم بکەیت و دوور بکەویتەو لەسەرپێچی کردنى چونکە دەتبینی.

۲۷۶ / تەماشای : مجموع الفتاوى (۲۱/۱۵) وشرح العقيدة الطحاوية لابن أبي العز (ص/۳۷۲) بکە .

۲۷۷ / تەماشای مدارج السالكين بکە : (۷۶/۲) .

﴿۱۱۹﴾ نوسەر دەئىت: (واحذر أن تجلس مع من يدعو إلى الشوق والمحبة

ومن يخلو مع النساء وطريق المذهب فإن هؤلاء كلهم على الضلالة).

واتە: ئاگادار بە لەو ەى دابنىشى لەگەل ئەوانەى بانگەواز بۆ تامەزىۋىي و خۆشەيىستى دەكەن و لەگەل ئەوانە لەگەل ئافرەتاندا دوو بەدوو دەبنەو ە پرىگای ئەو مەزھەبە، چونكە ھەموو ئەوانە لەسەر گومرايىن.

پافە/

مەبەست لە: (واحذر أن تجلس مع من يدعو إلى الشوق والمحبة).

ئەوانەش صۆفییەكانن، كاتى ئاگادارى كردىنەو ە لەدانىشتن لەگەل زاناىانى كەلامدا، ئاگادارى كردىنەو ە لەدانىشتن لەگەل كۆمەلىكى گومراى تردا ئەوانىش صۆفییەكانن، ئەوانەى خوای گەورە دەپەرستن بەبيدەو داهىتزاو ەكان كە لەلایەن خوداوە ھىچ بەلگەيەكيان نىيە، واز لەسوننەت دەھىتن، بەلكو بايەخ بەفەرموودە نادەن، بايەخ بە داواكردنى عىلم نادەن، ئاگادارى خەلكى دەكەنەو ە لە وەرگرتنى عىلم، دەئىن:-- (وەرگرتنى عىلم لە زىكرەكانت دەكات و لەپەرستنت دەكات) ئەمەش گومرايىيە، چونكە ھىچ پەرستنىك چاك نابى، ھىچ زىكرىك چاك نابى ئىللا بەو شىۋەيە نەبى لەگەل كىتاب و سوننەدا بگونجى، ئەو ەش نابى ئىللا بە داواكردنى عىلم نەبى، بۆيە ئەوان گومرايوون _پەنا بەخوا_ خۆيان دوور كەردەو ە لەعىلم و فېربوون، بەخەلكيان گوت: (خۆتان بە زىكرى خوداوە خەريك بكەن، بەپەرستنەو ە خۆتان خەريك بكەن) ئەمەش خوودو ناو ەپۆكى گومرايىيە، چونكە پەرستن و زىكر پاست و دروست نابن ئىللا دەبى لەسەر عىلمىكى پاست و دروست بى و شوئىنكەوتنى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بى، بەلام ئەگەر ھاتو لەسەر عىلم و شوئىنكەوتن نەبوو ئەوا دەبىتە گومرايى، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموويەتى: (من عمل عملاً ليس عليه أمرنا فهو رد) چۆن دەزانن ئەو ەى پىغەمبەرى خوای (ﷺ) لەسەر بوو ە بى فېربوون؟ دەفەرمويت: (من أحدث في أمرنا

هذا ما ليس منه فهو رد) چۆن دەزانى ئەو داهىنراو ئىلا ئەگەر لە گەل سوننەتى پىغەمبەرى خوادا (ﷺ) بەرانبەرى نەكەيتەو؟ بۆيە لەپىش ھەمويانەو دەبى فېر بى، دوور مەكەو لە عىلم و فېرىوونى عىلم، جا داواکردنى عىلم چاكتەرە لەپەرستە سوننەتەكان (نوافل)ەكان، جا ئەو كەسەى دادەنیشيت بۆ ئەوەى مەسەلەيەكى عىلمى باس بكاو گەفت و گۆى بكات ئەوا ئەو كەسە چاكتەرە لەو كەسەى ھەموو شەو كە ھەلدەستى شەونوئىز دەكات، بۆ؟

چونكە خواى گەرە لەسەر زانست و چاوپوونى دەپەرستى و لەبەر ئەوەى كەسى زانا سوودى بۆ خۆى و جگە لەخۆى ھەيە، بەلام كەسى عابىد ھەموو شەو كە شەونوئىز دەكات و پۆژەكە بەپۆژوو دەبى ئەوا تەنھا سوودى بۆ خۆى ھەيە، سوودى بۆ خەلكى نىيە، كەواتە سوودەكەى تەنھا بۆ خۆيەتى، جا ئەگەر تۆ فېر بوويت ئەوا سوودت بۆ خۆت و خەلكىش ھەيە، بۆيە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مويت: (فضل العالم على العابد، كفضل القمر على سائر الكواكب)^{۲۷۸} واتە: فەزلى زانا بەسەر عابىدەو ھەكو فەزلى (مانگ) بەسەر ھەموو ئەستىرەكانەو) چونكە مانگ ھەموو گەردوون پووناك دەكاتەو ھەكاروانەكان بەھۆيەو پى دەكەن و دەپۆن، بەھۆيەو خواى گەرە بەروبوومەكان چاك دەكاتەو ھەچەندىن سوودى مەزنى ترى ھەيە، بەلام ئەستىرەكان تەنھا خۆى پووناك دەكاتەو، پووناكىيەكەى تەنھا بۆ خۆيەتى، ئەمە ئەو عابىدەيە لەسەر ھەق و شىۋازى پاست خواى گەرە دەپەرستىت، ئەى ئەو عابىدە چۆنە خواى گەرە دەپەرستى لەسەر نەفامى؟ ئەمە پەنگە پەرستەكەى گومرايى بىت بگىردىتەو بۆ خۆى، كەواتە عىلم و فېرىوونى عىلم پىويستە، بەو كەسانە مەغرور مەبە ھانى خەلكى دەدەن لەسەر زىكرو دەرچوون و شەونوئىزى و پۆژوو دوور

۲۷۸ / صحيح : أخرجه أبو داود (۳۶۴۱) والترمذي (۲۶۸۲) وابن ماجه (۲۲۲) وصححه الشيخ الألباني في

(صحيح الجامع) (۶۲۹۷) .

دەكەونەوہ لە عىلم و دانىشتن لە مەزگوتەكاندا بە مەبەستى فەتوىونى عىلم لە سەر دەستى زانايان.

مەبەست لە: (ومن يخلو مع النساء).

چونكە ھەندى لە صوفىيەكان خۆيان لە حەرام ناپارێزن، دەلێن: (ئێمە تاوانمان لە سەر نىيە، ئێمە لەو كەسانەى خوا دەناسين) سەرپێچىيەكان حەلال دەكەن و دەلێن: (ئێمە حەرامبوونمان لە سەر نىيە و (واجبات)مان لە سەر نىيە، چونكە ئێمە گەشتوینەتە خواو پێويستیمان بە پەرستەن نىيە) بۆيە نەريازى دەكەن و زینا دەكەن و تێپروانىنى حەرام دەكەن و دەلێن: - (لەمەدا تاوانبار نابین، چونكە ئێمە تەماشای ئایەتەكانى خوا دەكەین) دەلێن: (ئەمە بە شىكە لە تەماشاكردنى ئایەتەكانى خوا) شەیتان ئەو شەیتان بۆ دەپارێتێتەو، لە گەڵ لووسكەدا (مردان)دا دوو بە دوو دەبنەو و خراپەيان لى دەو و شەیتەو و وادەزانن ئەوان لە خۆشەويستانى خوان، ھىچ حەرەجێك نىيە ئەگەر ئەوان ئەو بەكەن، تەماشاكە بەندە چۆن دەگاتە ئەو سنوورە - پەنا بە خوا - بۆيە لە گەڵ ئەواندا دامەنیشە.

مەبەست لە: (وطريق المذهب).

واتە پێگای مەزھەبى صوفىيەكان، ئەوان دەلێن: (شەيخێك بۆ خۆت دیارى بكە) واتە شەيخى تەرىقەتێ لە سەر دەستى بڕۆیت، (ئەو كەسەى شەيخى نىيە شەيخەكەى شەیتانە) بۆيە پێويستە شوێنكەوتەى شەيخێك بى و بەيەى پى بەدەيت لە سەر تەرىقەتەكەى لى دەرنەچى و چەندین زاراوەى پىسيان ھەيە، بۆيە دەبى خۆتى لى بپارێزى و ئاگادارى بى، چونكە ئەوانە بانگى خەلكى دەكەن بۆ دەرچوون لە دىنى خوداوە بۆ دىنى شەیتان _ پەنا بە خوا _.

مەبەست لە: (فإن هؤلاء كلهم على الضلالة).

ئەو صوفىيانە بە ھەموويانەو و زاناكانیان و مۆرىدەكانیان و شەيخەكانیان ھەموويان لە سەر گومرايىن، ئەو كەسانە نەبى بە سوننەت كار دەكەن، جا ئەمە حەقەكەيە.

﴿۱۲۰﴾ نوسەر ده‌لێت: (واعلم أن الله -تعالی- دعا الخلق کلهم إلى عبادته ومن من بعد ذلك علی من یشاء بالإسلام تفضلاً منه).

واته: بزانه خوای په‌روه‌ردگار بانگی هه‌موو خه‌لکی کردووه بۆ په‌رستنی خۆی و له‌پاش ئه‌وه منه‌تی خۆی پێزانوووه به‌سه‌ر ئه‌وه‌ی ویستی لێ بێ به‌ ئیسلام به‌ فه‌زل و منه‌تی خۆی.

پاڤه/

دانه‌ر ده‌لێت: (واعلم).

ئهی برای موسلمان _ ئهی قوتابی زانست و زانیاری _ ئاگاداری ئه‌م کاره به، ئه‌ویش ئه‌وه‌یه خوای گه‌وره هه‌موو خه‌لکی بۆ په‌رستنی خۆی دروست کردووه: (وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ (۵۶) الذاریات/۵۶) واته: من هه‌ر بۆیه جنۆکه و ئاده‌میم دروست کردووه بپه‌رستن و بمانسن).

ئهمه له‌په‌روی هه‌وال دانه‌وه‌و له‌په‌روی فه‌رمانیشه‌وه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموێت: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ اعْبُدُوا رَبَّكُمُ الَّذِي خَلَقَكُمْ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ (۲۱) الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا وَالسَّمَاءَ بِنَاءً وَأَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَأَخْرَجَ بِهِ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ فَلَا تَجْعَلُوا لِلَّهِ أَنْدَادًا وَأَنْتُمْ تَعْلَمُونَ (۲۲) البقرة) واته: ئهی خه‌لکینه! ته‌نها په‌روه‌ردگاری خۆتان بپه‌رستن ئێوه‌و پێشووه‌کانی ئێوه‌ی له‌ نه‌بوون دروستکردووه چونکه ئاوا په‌رستنی‌ک هێزی پارێزگاری دروست ده‌کاو به‌لکو ئێوه‌ش خۆ بپاریزن (۲۱) خواجه‌کی وایه زه‌وی بۆ ئاماده‌کردوون و کردوویه‌تی به‌پایه‌خ تا به‌ئاسانی له‌سه‌ری بژین و به‌لای سه‌رووشتانه‌وه _ وه‌ک گومه‌زه‌یی و کۆشک _ ئاسمانی راگرتووه له‌و حه‌وایشه‌وه ئاوێکی بۆ باراندن ئینجا به‌و بارانه جووره‌ها میوه‌و پۆزی بۆ فه‌راهم هێنان و شینی کرد جا که‌وابوو

ئێوه‌ش بپه‌رستن و هه‌یج جو‌ره‌ هاو‌به‌شیکی بۆ دامه‌نێن ده‌خۆ خۆ‌یشتان چاك ده‌زانن كه ئه‌و جو‌ره‌ بتانه هه‌یچیان به‌ده‌ست نیه‌).

خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمو‌یت: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ إِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَيْءٌ عَظِيمٌ (۱) الحج) واته‌: ئه‌ی خه‌لكینه! به‌رده‌وام له‌ په‌روه‌ردگارتان بترسن و خۆ بپارێزن له‌ خه‌شم و رکی ئه‌و فه‌رمانه‌کانی به‌ چاکی جێبه‌جێ بکه‌ن، چونکه‌ به‌ راستی بوومه‌له‌رزه‌و شوکه‌ی هاتنی رۆژی قیامه‌ت و کاو‌لبوونی دنیا کاریکی زۆر سامناک و گه‌وره‌یه‌).

خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمو‌یت: (يَا أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ وَعْدَ اللَّهِ حَقٌّ فَلَا تَغُرَّنَّكُمُ الْحَيَاةُ الدُّنْيَا وَلَا يَغُرَّنَّكُمُ بِاللَّهِ الْغَرُورُ (۵) فاطر).

ئهم دوانده‌ بۆ هه‌موو خه‌لكیه‌ باوه‌رداران و بێ باوه‌پان، جنۆكه‌و م‌رو‌فه‌كان، خوای گه‌وره‌ به‌ تاك دابنێن له‌ په‌رستندا، له‌ گه‌ڵ ئه‌و‌دا هه‌یج كه‌سیك نه‌ په‌رستن جگه‌ له‌ خۆی نه‌بێ، چونکه‌ ئه‌وان هه‌یج په‌روه‌ردگاریکیان نییه‌ ته‌نها (الله) نه‌بێ، زۆربه‌ی بانگه‌كان له‌ سو‌ره‌ته‌ مه‌کیه‌كاندا (يَا أَيُّهَا النَّاسُ) و زۆربه‌ی سو‌ره‌ته‌ مه‌ده‌نییه‌كان (يا أيها الذين امنوا) هه‌رچه‌نده‌ په‌نگه‌ كه‌مێك له‌ سو‌ره‌ته‌ مه‌کیه‌كان یان سو‌ره‌ته‌ مه‌ده‌نییه‌كان به‌و شیوه‌یه‌ نییه‌ به‌ لām عیبه‌ت به‌ زۆرییه‌، ئهم بانگانه‌ش ده‌لاله‌تیکی پوون ده‌کات له‌ سه‌ر ئه‌وه‌ی عیباده‌ت ته‌نها ده‌بێ بۆ خوا بێت، خوای گه‌وره‌ش فه‌رمانی به‌ هه‌موو خه‌لكی کردووه‌، له‌ پێناو ئه‌وه‌دا دروستی کردوون، بۆیه‌ له‌ وه‌دا هه‌یج كه‌سیکی تر حه‌قی ئه‌وه‌ی نییه‌ نه‌فریسته‌كان و نه‌ پیغه‌مبه‌ران و نه‌ پیاو‌چاكان و نه‌ ولایاكان و نه‌ جنۆكه‌و نه‌ م‌رو‌فه‌ و نه‌ هه‌ر دروستکراویکی تر، عیباده‌ت حه‌قی خوایه‌ له‌ سه‌ر هه‌موو دروستکراوه‌كان.

جا بانگه‌وازکردن بۆ په‌رستنی خوا گشتییه‌ به‌ لām ئه‌وانه‌ی هه‌ستاون به‌م بانگه‌وازه‌ ئه‌وانه‌ به‌نده‌ تایبه‌ته‌کان، زۆرێك له‌ خه‌لكی پ‌شتیان له‌ په‌رستنی خوا کردووه‌، خه‌لكی که‌من ئه‌وانه‌ گو‌ییان بۆ ئهم بانگه‌وازه‌ فه‌رمانه‌ گرتووه‌، فه‌رمانی خ‌وایان جێ به‌جێ کردووه‌، بۆیه‌ خوای گه‌وره‌ ئه‌وانی هه‌دايه‌ت داوه‌ بۆ ئه‌وه‌و ته‌وفیقی داوه‌،

بەھۇى گوى گرتن و پووكردنە بانگەوازەكەى خوا، جا ھۆكارەكەى لەلايەن بەندەكەوہى و تەوفىق لەلايەن خوداودە، جا تەوفىقى خوا بنيات نراوہ لەسەر ھۆكارەكان لەلايەن بەندەكەوہ، جا ئەگەر بەندەكە ھۆكارەكەى ئەنجامدا ئەوا خواى گەرە تەوفىقى دەدات و بۆى ئاسان دەكات، ھەرودەكو خواى گەرە دەفەر مويىت: (إِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتَّى (۴) فَأَمَّا مَنْ أَعْطَى وَاتَّقَى (۵) وَصَدَّقَ بِالْحُسْنَى (۶) فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرَى (۷) وَأَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنَى (۸) وَكَذَّبَ بِالْحُسْنَى (۹) فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرَى (۱۰) اللیل) واتە: بى گومان كارو تىكۆشانى ئىوہش ئەى مەروا جىاوازو جۆراو جۆرە (۴) ئىنجا ئەوہى مال و سامانى خۆى لە بەر خوا بەخشى و لە نافەرمانى خوا خۆى پاراست (۵) وە بپرواى بە پاداشتى چاكتەر كرد (۶) ئەوا ئىمەش بى گومان بۆ بەھەشت و بۆ كارى ئاسان و چاك نامادە و رىئويى دەكەين، دەىخەينە سەر راستە رى (۷) وە ئەوہش چىرووكى كرد و خۆى بى نیاز گرت (۸) و بپرواشى بە پاداشى چاكتەر نەكرد لە لاى خوا (۹) ئەوا ئىمەش كار ئاسانى بۆ دەكەين بۆ دژوارترىن رىگە (۱۰).

جا ھىدايەت ھۆكارى ھەيە و گومپاى ھۆكارى خۆى ھەيە لەلايەن بەندەوہ، بۆيە ئەمە دەبى لى ئاگادارىين، چونكە كەسانىك ھەن دەلەين: ئەگەر خواى گەرە ھىدايەتى بۆ نوسىيىتم ئەوا ھىدايەت وەردەگرم، ئەگەر تەقدىرى گومپاى بۆم كەردى ئەوا گومپا دەبم، ئەمەش قەسەكى پوچەلە، ئىحتىياج كەردنە بەقەدەرەوہ، ئەوہى لەبىرچووە ئەنجامدانى ھۆكارەكان لەلايەن خودى خۆيەوہى، ھەرگىز ھىدايەتى دەست ناكەوى بەبى دەستگرتن بەھۆكارەكانەوہ، چونكە تۆ ئەگەر مندالت دەوى ئەوا دەبى ژن بەيىنى، ھۆكارەكە ئەنجام دەدەيت ئەويش ھاوسەرگىرييە.

بەلام ئەگەر بەگەنجى بىيىتەوہ و ژن نەھيىنى ئەوا ھەرگىز مندالت نابى، ھەرودەھا پزقىش جا ئەگەر دابنىشى و كار نەكەيت و پشت بەقەدەر بىستى ئەوا ھىچت بۆ نايەت، بەلام ئەگەر ھەستاي و كارت كردو ھۆكارەكانت گرتە بەرو بەدواى پزقدا

گەپايت ئەوا خىواي گەورە بۆت ئاسان دەكات، گيانلەبەران و بالتندەكان لە ھىلانە و مالىەكانيان نامىنن، بەلكو بەيانيان بەسكى برسى دەردەچن و ئىواران بەتيرى دەگەپىننەو^{۲۷۹}، دەردەچى بۆ گەپان بەدواي پزق و پۆزىدا بۆيە دەبى ھۆكارەكان بگريته بەر، ھەروەھا ھىدايەتەش واىە بەبى ھۆكار دەستت ناكەوى، گومپايش پوونادات بەبى ھۆكار لەلايەن بەندەكەو، چونكە خىواي گەورە سىتەم لەكەس ناكات، جا ئەو كەسەى خەيرى دەوى ئەوا خىواي گەورە چاكەى بۆ ئاسان دەكات و سىنگى فراوان دەكاتەو، ئەو كەسەش خراپەى دەوى ئەوا خىواي گەورە خراپەى بۆ ئاسان دەكات و بۆى ئامادەى دەكات لە پاداشتى ھەزو ويستى خۆى، كەواتە با بەندەكان بەجوانى لەم بابەتە تىبگەن چونكە بابەتەى زۆر وردە، بۆيە دەبى ھۆكارەكان ئەنجام بەدەن بۆ ھەموو كارىك، لەوانە ئيمان و ھىدايەت وچوونە بەھەشت و دۆزەخەو.

مەبەست لە: (وَمَنْ مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ عَلَىٰ مِنْ يَشَاءُ بِالْإِسْلَامِ تَفَضُّلاً مِنْهُ).

واتە: خىواي گەورە مەنتى كردووەتە سەر ئەوانەى ويستى لى بىت بەئىسلام بەفەزلى خۆى، بەلام دەستكەوتنى فەزلى لەلايەن خوداوە ھۆكارى ھەيە، دەست نەكەوتنى ئەو فەزلى ھۆكارى ھەيە لەلايەن بەندەو، بۆيە دەبى تىبىنى ئەو بەكرى و موفەكان ئىحتىجاج بەقەدەرەو نەكەن وەكو ئەوانەى وتیان: (سَيَقُولُ الَّذِينَ أَشْرَكُوا لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا أَشْرَكْنَا وَلَا آبَاؤُنَا وَلَا حَرَمْنَا) (الانعام/۱۴۸) ئەمەش ئىحتىجاج كردنە بەقەدەر ھەروەكو ئىبليس ئىحتىجاج پى كرد، گوتى: (فَبِمَا أَغْوَيْنِي) (الاعراف/۱۶) ئىحتىجاجى بەقەدەر كردو ئەو ھى لەبىرچوو كەخۆى بەزلى زانى لەفەرمانى خوا، خىواي گەورە وىلى كرد چونكە خۆى بەزلى زانى و پارى نەبوو بۆيە بوو يەكى لەبىباوەپان، پارى نەبوو سوزدە ببات، ھەروەكو خىواي گەورە فەرمانى پىكرد، جا ھىچ حوججەيەكى نىيە لەو ھەدا، بەلكو حوججەكە لەسەر خۆيەتى، چونكە ئەو بەدبەختىيەى بەسەرىدا ھات بەھوى سەرپىچىيەكەى خۆيەو بوو.

﴿۱۲۱﴾ نوسەر دەئیت: (والکف عن حرب علي ومعاوية وعائشة وطلحة والزبير - رحمهم الله أجمعين- ومن كان معهم لا تخاصم فيهم، وكل أمرهم إلى الله تعالى، فإن رسول الله ﷺ) قال: (إياكم وذكر أصحابي وأصهارى وأختاني) وقال: (إن الله تبارك وتعالى نظر إلى أهل بدر فقال: اعملوا ما شئتم فأني قد غفرت لكم).

واتە: وازەیتان لەباس کردنى جەنگى نىوان عەلى و مەعاویە و عائیشە و تەلحە و زوبیر - پەحمەتى خوا لە مەموویان بێت - مەموو ئەوانەى لەگەڵیاندا بوو و مشت و مەر مەكە لەواندا، کارو باسەكەیان بگێرەووە بۆلاى خواى گەورە، پێغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموویەتى: (إياكم وذكر أصحابي وأصهارى وأختاني) مەروەها دەفەرمویت: (إن الله تبارك وتعالى نظر إلى أهل بدر فقال: اعملوا ما شئتم فأني قد غفرت لكم) ۲۸۰.

پاڤە /

مەبەست لە: (والکف عن حرب علي ومعاوية وعائشة وطلحة والزبير - رحمهم الله أجمعين).

ئەمە بنەمایەكى مەزنە، ئەویش ئەوێهە كەوا پێویستە لەسەر موسلمان لەهەقى هاوێلانێ پێغەمبەرى خوا (ﷺ) لە كۆچەران و پشتیوانان ئەوانەى پشتگیری پێغەمبەرى خودایان (ﷺ) کردو ئەویان پاراستو لەگەڵ ئەودا جیهادیان کردو سەروەت و سامانی خۆیان لەپێناوی ئەودا خەرج کردو گیانی خۆیان بۆ فیدا کرد، مال و ولاتی خۆیان بەجێ هێشت و شویینی پێغەمبەرى خوا (ﷺ) كەوتن، پێویستە فەزلى ئەوان بزانرێ جگە لەوان ئەو فەزلى نییە، جا ئەوانە باشتەرى سەدەكانن، مەروەكو پێغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمووی: (خيرکم قرني، ثم الذين يلونهم ثم الذي يلونهم)

جا باشت‌یرینی چاخه‌کان هاوه‌لانه، نه‌وانه‌ی هاو‌پیتی پیغه‌مبه‌ری خویان (ﷺ) کردو
 هه‌ستان به‌سه‌رخستنی و بلاو‌کردنه‌وه‌ی دینه‌که‌ی و گه‌یاندنی به‌وانه‌ی پاش خویان
 هاتن له‌م ئوممه‌ته، بۆیه نه‌و فه‌زله‌یان ده‌ستکه‌وت که هیچ که‌سیک له‌جگه له‌وان
 هاوتایان نابن بۆیه خوی گه‌وره ستایشی نه‌وانی کردو له‌وان پازی بوو هه‌روه‌کو له‌زۆر
 ئایه‌تی قورئانی پیرۆزدا هاتووه: - خوی گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ
 وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبُ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ
 تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (١١٧) وَعَلَى الثَّلَاثَةِ الَّذِينَ خُلِّفُوا حَتَّى إِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ
 الْأَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ أَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوا أَنْ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللَّهِ إِلَّا إِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ
 لِيَتُوبُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ (١١٨) التوبة) نه‌مجار فه‌رمووی: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا
 اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ (١١٩) التوبة) واته: خوا له‌و کاره‌ی په‌یامبه‌ریش خو‌ش بوو وه
 له‌کوچکه‌ران و پشتیوانانیش نه‌وانه‌یان که له‌جه‌نگه سه‌خته‌که‌ی (ته‌بووک) دا دوی
 پیغه‌مبه‌ر که‌وتن و په‌یره‌وییان لی کرد پاش نه‌وه خه‌ریک بوو هیندیکیان دلایان لاری
 بیت و نه‌چنه جیهاده‌که‌وه پاشان دووباره خوا ته‌ویه‌ی لی وه‌رگرتن چونکه به‌راستی
 خوا به‌رامبه‌ر به‌وانه زۆر به‌لوتفه، زۆریش له‌گه‌لیان به‌میهره (١١٧) خوا ته‌ویه‌ی له‌و
 سی که‌سه‌ش وه‌رگرت که خویان له‌غه‌زاکه‌گرتنه دواوه، واته: له‌مه‌دینه مانه‌وه‌و
 نه‌چوونه جه‌نگی ته‌بووک تا له‌خه‌فه‌تدا وای لی‌هات نه‌م زه‌ویه فراوانه‌یان لا ته‌نگ بوو،
 وه له‌خه‌م و خه‌فه‌تدا له‌گیانی خویان بیزار بوون، چونکه په‌یامبه‌ر بریاری دابوو نابی
 هیچ که‌سیک ته‌نانه‌تی سلویشیان لی بکات، هه‌تا فه‌رمانی خوا دیت!! نیت زانیان که
 هیچ په‌نایه‌کیان نه‌ماوه، مه‌گه‌ر هه‌ر په‌نا به‌خوا به‌رن، له‌پاشان خوا ریتنمای ته‌ویه‌ی
 کردن، بۆ نه‌وه ته‌ویه بکه‌ن، نیت نه‌وانیش ته‌ویه‌یان کردو خوا به‌خشینی به‌راستی
 ته‌نها نه‌و خوایه قه‌بوولکاری ته‌ویه‌و لی‌بوورده‌و زۆریش دلۆقان و میهره‌بانه (١١٨) نه‌ی
 نه‌وانه‌ی باوه‌پتان هیتاوه! له‌نافه‌رمانی خوا پارێز بکه‌ن و هه‌میشه له‌گه‌ل ده‌سته‌ی

راستان بن نه وانه که له گه ل پټغه مبهردا چوونه غهزا و بو ری خوا به مال و به گیان تیکشان (۱۱۹).

له گه ل راستگیاندا بن، له گه ل نه واندا، هاوه لانی پټغه مبهری خوا (ﷺ)، خوی گه وړه ده فهرمویت: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ) (۱۰۰) التوبة) واته: له ده سته ی به که می پټشه نگي کچه ران و پشتیوانان و چاک په پره وانی نه وانیس خوا پازی بوو لیان و نه وانیس له خوا پازی بوون به در له وهش چندان باخ و بیستانی بو سازداون که: به به در درخت و کوشکه کانییدا پووبار گه ل ده چټ به هه تا هه تاییش تییدا نه میننه وه هر نه وهیشه ده سکه وت و سهرفرانی گه وړه و به نرخ).

خوی گه وړه ده فهرمویت: (لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ فَعَلِمَ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَنْزَلَ السَّكِينَةَ عَلَيْهِمْ وَأَثَابَهُمْ فَتْحًا قَرِيبًا) (۱۸) الفتح) واته: بی گومان خوا پازی بوو له ټیمانداره کان کاتی _ له ژیر نه و دره خته دا پی ده لټن (شجرة الرضوان) په یمانیان له گه ل ده به ستیت نه ی موحه ممد جا خوا به و پاستی و وفایه ی له دلیاندا بوو بو په یامه که ت ناگاداریبو ئینجا له کاتی په یمانه که دا نارامی دابه زانده سهریان و به سهرکه وتنیکی نزیک پاداشتی دانه وه).

خوی گه وړه ده فهرمویت: (مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ تَرَاهُمْ رُكَّعًا سُجَّدًا) الفتح (۲۹) واته: موحه ممد (ﷺ) په وانه کراوو په یامبهری خوی نه و که سانهش له گه ل نه وون و شوینی نه و که وتوون له به رامبهری بی پرواکانه نازاو به هیزن، له ناو خوشیاندا میهره بان و به سوز و دل نه رمن ده یان بینی هه رده م خه ریکی پکوع و سوزدهن).

تاكو كۆتايى سورەتى (الفتح)، ئەمە دەربارەى ھاۋەلان، خۋاى گەۋرە كاتى باسى
 (الفىئى) كىردۈە لە سورەتى (الحشر) فەرمۇيەتى: (وَمَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْهُمْ فَمَا
 أَوْحَفْتُمْ عَلَيْهِ مِنْ خَيْلٍ وَلَا رِكَابٍ وَلَكِنَّ اللَّهَ يُسَلِّطُ رُسُلَهُ عَلَى مَنْ يَشَاءُ وَاللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ
 (۶) مَا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَى رَسُولِهِ مِنْ أَهْلِ الْقُرَى فَلِلَّهِ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ
 السَّبِيلِ كُنِيَ لَا يَكُونُ دُولَةً بَيْنَ الْأَغْنِيَاءِ مِنْكُمْ وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا
 وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ (۷) لِلْفُقَرَاءِ الْمُهَاجِرِينَ الَّذِينَ أُخْرِجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ وَأَمْوَالِهِمْ
 يَبْتَغُونَ فَضْلًا مِنَ اللَّهِ وَرِضْوَانًا وَيَنْصَرُّونَ لِلَّهِ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ هُمُ الصَّادِقُونَ (۸) الحشر) واتە:
 ئەۋەى خوا گىپرايەۋە بۆ پىغەمبەرەكەى لە دارايى جولەكەكانى (بەنى نەزىر) ئىۋە ھىچ
 ئەسپ و شىرىكتان بۇتاۋ نە دابو، واتە: ھىچ زەحمەت يىكتان نە كىشاپو، بەلام خوا
 پىغەمبەرانى خۇى بەسەر ھەر كەسىكىدا حەز بكا زال ئەكات بە بى جەنگ و خواش
 دەسەلاتى بەسەر ھەموو شىكىدا ھەيە و ويستى لە ھەرشى بىت ئەيكات (۶) ئەۋەى
 خوا گىپرايەۋە بۆ پىغەمبەرەكەى لە (فەيئى) شارەكان بە بى كوشتار ئەۋە بۆ خۋايە و
 بۆ پەيامبەرەكەى و بۆ خەزمانى نەزىكى و بۆ مندالى بى باوك و بۆ داماو و بى نەوايان و
 رىيواران، بىرپارە بەو شىۋەيە دابەش بىكى نەك بىيە سەرمایەى دەستە و دەستكردن
 لە ناو دەۋلە مەندەكانتاندەۋ ھەزارەكان لى بى بەش بىن، ۋە ھەرچى پەيامبەر پى دان
 ۋەرى بگرن، واتە: - بەچى فەرمانى پى كردن بىكەن چ لەم دەستكەۋتەدا و چ لە ھەر
 شىكى تردا جىبەجى بىكەن ۋە رىيشى لە ھەرشى لى گرتن ئىۋەش دەستى لى
 ھەلگرن، و خۇتان لە خەشم و غەزەبى خوا بپارىزن بە جىبەجىكردنى فەرمانەكانى و
 ۋازەيتان لە قەدەغەكراۋەكانى بە راستى خوا سەخت تۆلەيە قارى لە ھەر كەسىك گرت
 رىزگارى نابى (۷) ئەۋەيئو دەستكەۋتەيە بۆ ئەۋ ھەزارە دوۋرە ۋلات و
 كۆچكردۋانەيە لە خانوو سامانى خۇيان دەركران داۋاى چاكە و پەزەمەندى لە خوا
 دەكەن و يارمەتى خواۋ پەيامبەرەكەى دەدەن ئا ئەۋانەن پاستگۇكان لە باۋەپو
 جىھاد ياندان (۸).

ئەمبار باسى كۆچەران دەكاتو دەفەر مويت: (وَالَّذِينَ تَبَوَّءُوا الدَّارَ وَالْإِيمَانَ مِنْ قَبْلِهِمْ يُجْزَوْنَ مَنْ هَاجَرَ إِلَيْهِمْ وَلَا يَجِدُونَ فِي صُدُورِهِمْ حَاجَةً مِمَّا أُوتُوا وَيُؤْثِرُونَ عَلَىٰ أَنْفُسِهِمْ وَلَوْ كَانَ بِهِمْ خَصَاصَةٌ وَمَنْ يُوقِ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ) (۹) وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ (۱۰) (الحشر) واتە: ئەو كەسانەى نىشتە جىي (دار الهجرة) و (دار الايمان) بوون، واتە: پشتيوانان لە پيش كۆچى كۆچەريەكان، كۆچەريەكانيان خوش دەوين و بەشيك لە دارايى خويانيان ئەدەنى و دلخوشيان دەكەن، هېچ شتيكيان لە دلدا نيبە سەبارەت بەوەى بە كۆچەريەكان درا لە فەيئى بەنى نەزير، چونكە پەيامبەرى خوا لەو هەموو دەستكەوتە تەنھا بەشى سى كەسيانيدا، لە گەل ئەوەيشدا كەسيك نەبوو پيى ناخوش بيت و نيسارى كۆچەريەكان دەكەن بە سەر خوياندا لە سەر وەت و ساماندا، ئەگەر چى خويشيان نيازبان پيى هەبى و هەزار بن، هەر كەسى لە سيفەتى رزى دەروونى بپاريئى، واتە: هەر كەسى خوا بپاريئى لە چرووكى دەروونى جا ئەوانەن برەوەكان (۹) ئەوانەش لەدواى ئەوانەو هاتوون دەلئين: ئەى پەرەردگارە كەمان ! لەئيمەو لەو برايانەمان پيش ئيمە باوەريان هيناوە خوش ببەو هېچ بوغزو قينيك مەخە دلمانەو بەرامبەر بەو كەسانەى باوەريان هيناوە ئەى پەرەردگارى ئيمە ! بەراستى تەنھا ئەتوى بەسۆزى مېهرەبان (۱۰).

ئەمە هەلويستى موسلمانانە دەربارەى هاوەلانى پيغەمبەرى خوا (ﷺ) ئەوان دەلئين: (رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا) وه (الغل) بريتييه لە رقو كينه، (رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ).

لەسوننەتدا چەندىن فەرموودە هەيە لەوانە ئەو فەرموودەيە كە پيغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مويت: (لا تسبوا أصحابي فالذي نفسي بيده لو أن أحدكم أنفق مثل أحد ذهباً

ما بلغ مُدَّ أَحَدِهِمْ وَلَا نَصِيفَهُ^{٢٨١} واتە: جنىو بە يارانى من مە دەن، سویند بە و کە سەى گيانى منى بە دەستە ئەگەر یەكی لە ئیو بە ئەندازەى كیوى ئوحد ئالتون بکات بە خیر، ئەوا ناگاتە مشى یەكی لەوان و بە نیوہى مشىكیش).

ئەگەر یەكی لە پاشینەکان جگە لە ھاوہ لانی ھەرچەندە لە شوینکە و تەوان بێت (التابعین) بە ئەندازەى كیوى ئوحد لە ئالتونی پوخت و ساغ لە صەدەقە بدات لە پیناوی خوادا ئەوا لە پاداشدا بە ئەندازەى صەدەقەى مشى یەكی لە ھاوہ لانی نابى لە جۆیان لە خورما یان نیوہ مشىكیش، كیوىكى ئالتون لە جگە لە ھاوہ لانی بە ئەندازەى مشىكى ئەوان نابى، بۆ؟ لە بەر فەزلى ئەوانە.

جا ھەلۆیستی موسلمان دەربارەى ھاوہ لانی پیغەمبەرى خوا (ﷺ) پێزى گرتیانە و داواى پازى بوون لە خواى گەرە بۆیان و چاویلکەردنیان و شوینکە و تەنیان و بەرگری کردن لە شەرەف و ناموسی ئەوان، ئەمە ھەلۆیستی موسلمانە لە بەرانبەر ھاوہ لانی پیغەمبەرى خوا (ﷺ)، خوشەویستی ئەوان بە شیکە لە خوشەویستی پیغەمبەرى خوا (ﷺ)، جا ھەرکەسى پیغەمبەرى خواى (ﷺ) خوشدەوى ئەوا بە ھاوہ لانی پیغەمبەرى خواى خوشبویت، ھەرکەسى رقی لە ھاوہ لانی بیت ئەو رقی لە پیغەمبەرى خوادایە (ﷺ) پیغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفرمویت: (من أحبهم فبحي أحبهم)^{٢٨٢} واتە: ھەرکەسى ئەوانى خوشبویت ئەوا بە خوشویستنى خۆم ئەوم خوشدەویت).

ئەو مەسەلەى شەيخ ئامازەى پى کرد کەوا نەچینە ناو باسى ئەوہى لە نێوان ھاوہ لاندە پوویدا، جا تاکەکانى ھاوہ لانی ئەوانیش وەکو مرقەکانى تر ھەلە دەکەن، بەلام نیتى ئەوان پاك بوو و مەبەستیان چاک بوو، ئامانجیان باش بوو ھیچ کەسێک

٢٨١ / صحيح : سبق تخريجه .

٢٨٢ / ضعيف: أخرجه الترمذي (٣٨٦٢) وأحمد (٨٧/٤) وضعفه الشيخ الألباني في (ضعيف الجامع) (١١٦٠) .

گومانى لەو ھەدا نىيە ئەو ھى تەنھا گەردىلە يەك ئيمان لەدلىدا بىت، ھىچ كەسك لەوان تۆمەتبار ناكىت، بەلام كاتى فیتنەكە پوویدا _ فیتنەش ھىچ كەسى دەسەلاتى تىدا نىيە داوا لەخوا دەكەين بمانپارىزى _ فیتنەكە لەسەردەمى ئەواندا پوویدا بەھوى ئەو كابرا چەپەلەو (عبداللەى كوپى (سبأ) ئەو ھى لەپوالەتدا موسولمانبوونى خوى دەرخت، ئەمجار ھاتو دەستى كرد بەتانەدان لە خەلىفەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) عوسمان، تانەى لى دەدا، قالەقالى دەكردو خەلكى لەسەر كۆدەكردەو ئەوانەى خراپەيان لاخۆشە، پاشاگەردەنيان پى خۆشە، ھەموو سەردەمىك لەو جۆرەى تىدايە، جا خەلكى ئەگەر كەسك بدۆزنەو بەرەو خراپە سەركردايەتيان بكات ئەوا لەدەورى كۆدەبنەو ئەيلا مەگەر كەسك خواى گەرە پەحمى پى كرىت، چونكە ئەوان قالەقال و تىكدان و تەشويشيان پى خۆشە، ھەز دەكەن قسە بەدەسەلاتداران بكىت، پىيان خۆشە كارەكان خراپ بكن و يەكرىزى تىكدەن، لەم جۆرە لەناو خەلكىدا ھەيە، جا ئەگەر يەككىيان دۆزىيەو بانگى خەلكى بۆ ئەو بكات ئەوا لەدەورى كۆدەبنەو، جا ئەو ھى لەدەورى ئەم كابراى چەپەلە كۆبوو ھە ئەوا كۆبوو ھە، موسولمان يەك ئوممەت بوون و لەژىر فەرمانى يەك خەلىفەدا بوون ئەويش عوسمان بوو، سى يەم خەلىفەى راشدى ئەم كابرا چەپەلە كارى لىكردن و لەكۆتايىدا كارەكە بەكوشتنى عوسمان كۆتايى پىھات، خەلىفەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) و ئەمىرى ئيمانداران و سى يەم خەلىفەى راشدى، جا كاتى عوسمانيان كوشت، فیتنە لەنىوان موسلماناندا ھەلگىرسا، موسولمانان لەكوشتنى عوسمان لەنىوانيان خۆياندا غىرەتيان جۆشى سەندو ويستيان تۆلەى بسىننەو لە بكورانى، بەھوى ئەو ھە جەنگى (الجمل) پوویدا لەنىوان ھاو ھالاندا، ئەوانەى (قصاص)يان دەويست لە بكورانى عوسمان لەشارى مەدىنە دەرچوون، لەو كاتەدا بەيە درابوو ئەمىرى ئيمانداران ەلى كوپى ئەبو تالىب لەپاش عوسمان، بەيە درا بە ەلى ئەويش چوارەم خەلىفەى راشدى بوو داويان لە

عەلى كەرد تۆلەى عوسمان لەوانە بىسنىتەو، ئەو ھاوولانەى لە مەدینە دەرچووبوون و دايكى ئيماندارانيان لەگەلدا بوو پىككەوتن لەگەل عەلیدا ئەو بكوژانە تەسلىم بكات، بەلام عەلى نەيتوانى ئەوان تەسلىم بكات، چونكە پۆچووبوونە ناو لەشكرەكەىو فیتنەيان دەگىپرا، عەلى لەگەل براكانياندا تەلحەو زوبىرو عائىشەو ئەوانەى ھاتبوون بۆ مەدینە بەمەبەستى صولح كەردن، جا كاتى بكوژەكان ھەستيان بە صولح كەردنە كەرد لەنێوان ھاوولانەى پىغەمبەرى خواداو (ﷺ) وازمێنان لە جەنگ، فیتنەيان ھەلگىرساندو وایان دەرخت جەنگ ھەلگىرسا دەستيان بەتیر باران كەردو ھاواريان كەرد لەنێو لەشكرەكەو، جا ھاوولان وایان زانى جەنگ ھەلگىرسا، بۆیە جەنگ بەرپابوو لەجەنگى (الجمل) بەبى مەبەستى ھاوولان، بەلكو ئەوانە ھەلئان گىرساند ھەر ئەوانە بوون، ئەوانەى عوسمانيان كوشت، ئەوھى لە ھاوولان كوژرا لەم فیتنەدا ئەوا كوژراو لەم جەنگەداو كۆتايى پى ھات ئەمجار معاویەى كوپى ئەبو سوفیان ھەستا لەشام و خەلكى (شام)ى لەگەلدا بوو داواى بكوژانى عوسمانيان دەكەرد بۆ ئەوھى تۆلەى بىسنىن، بەلام ئەو كۆمەلە گومراپە ديسان دەستيان كەرد بە قىل و ھەلخەلەتاندن و ھەلگىرسانى فیتنە بۆیە جەنگى (صفین) بەرپا بوو لەنێوان عەلى و معاویەدا، ھۆكارەكەشى ئەو گومراكەرانە بوون كە فیتنەيان ھەلدەگىرساند لەنێوان مۇسلماناندا.

كارەكە بە كوشتنى عەلى كۆتايى پى ھات، خەوارىج كوشتيان ئەوانەى لەدژى عوسمان دەرچوون، (عەلى)يان گەياندە عوسمان و كوشتيان، مەبەستى ئەوان دادپەرەرىو (ئىنصاف) نەبوو بەلكو مەبەستيان رقو تۆلە سەندنەو بوو، وىستيان معاویەو عەمرى كوپى العاصو عەلى كوپى ئەبو تالىب بكوژن بەلام خوائ گەورە (معاویە)و (عەمرى كوپى العاص)ى دەرباز كەردو قەدەرى خوا وابوو عەلى بكوژى بۆیە شەھید بوو.

جا پىۋىستە لەسەر موسولمان واز لەو باسانە بەيئى و نەچىتە ناو ئەو باسانەو،
باسى نەكات ئىللا لەپووى ئىعتزارو داواى لى خۆش بوون بۆ ھاوہ لانى پىغەمبەرى خوا
(ﷺ)، بزانى ئەوان (مجتەد) بوون ئەوانەى حەقيان پىكاوہ ئەوا دوو پاداشتى ھەيە و
ئەوہى نەپىپىكاوہ ئەوا يەك پاداشتى ھەيە، ھىندە چاكە و فەزلى مەزنيان ھەيە ئەو
ھەلانەى لە ھەندىكىانەو پوويداوہ دايدەپۆشى، چونكە ئەوانە ھاوہ لانى پىغەمبەرى
خوان (ﷺ) ھەروەكو لە فەرموودەيەكدا ھاتووە: (ان الله أطلع على أهل بدر، فقال:
اعملوا ما شئتم فقد غفرت لكم) واتە: خواى گەورە تەماشاي ئەھلى بەدرى كردو
فەرمووى: ھەرچى دەتانەوى بىكەن ئەوا بىكەن من لىتان خۆشبووہ).

ئەوان لە ھەموو حالەتىكدا خواى گەورە لىيان خۆشبووہ، لىخۆشبوون بەشى ئەوانە،
چ ئەوانەى پىكاويانەو ئەوانەى نەيانپىكاوہ، چونكە ئەوہى ھەلەى كردوہ
بەمەبەستەو ھەلەى نەكردوہ بەلكو لە ئىجتىھادەوہ بووہ، بۆيە پىۋىستە ھەرگىز
موسولمان نەچىتە ناو ئەو باسەوہ، كەسيان بە ھەلە نەژمىرى لە ھاوہ لانى پىغەمبەرى
خوا (ﷺ) بەلكو ئىعتزاريان بۆ بەيئىتەوہ داواى لىخۆشبوونيان بۆ بكات و
پەحمەتيان بۆ بنىرە، ئەوا دەبيتە يەككە لەوانەى خواى گەورە دەريارەيان
دەفەرمووت: (وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ
وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَؤُوفٌ رَحِيمٌ) (۱۰) (الحشر).

چەند كاسىتتىك لە ھەندى لەنەفامانەوہ دەرکەوتووە ئەم باسانەى تىدا تۆمار
كردوہ، ئەوہى لەنىوان ھاوہ لاندە پوويداوہ، بەچەند كاسىتتىك دەرکەوتووە و ئىستا
لەبەردەستى خەلكىدايە، جا ئەم كەسە:

- ياخود نەفامەو عەقىدەى نەخویندوہ.

- يان مەبەستىكى ھەيە دەيەوى پق و كىنە بلاو بىكاتەو بەرانبەر ھاوۋەلانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ).

جا با موسلمانان ئاگادارى ئەو كاسىتتەنەو ھاوشىۋەكانيان بن، با ئاگادارو ورياي فرۇفلى شىعە بن، جويندان بەھاوۋەلانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بەدۋاي عەيبەكانياندا دەگەرپن، جا با موسلمان ئاگادارى ئەو ھەيەت، بۆ ئەو ھەيەتتە يەكلى لەوانەى بەھەلاكتەدا چوون _ پەنا بەخوا _.

﴿۱۲۲﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم -رحمك الله- أنه لا يحل مال امرئ مسلم إلا بطيبة من نفسه، وإن كان مع رجل مال حرام فقد ضمنه، لا يحل لأحد أن يأخذ منه شيئاً إلا بإذنه، فإنه عسى أن يتوب هذا فيريد أن يردّه على أربابه فأخذت حراماً).

واته: بزانه -پەحمەتى خوات لى بى- مالى ھىچ مۇسلماننىڭ ھەلال نىيە ئىللا بەويست و پارىبوونى خۆى نەبى، ئەگەر پارەيەكى ھەرام لای كەسىڭ بوو ئەوا زەمانەتى كىردو، بۇ ھىچ كەسىڭ ھەلال نىيە ھىچ شتىكى لى ببات ئىللا بە ئىزنى ئەو نەبى، چونكە پەنگە ئەو كابرەيە تەويە بىكات و بىەوى مالاكە بۇ خاوەنەكەى بگىرپتەو ئەو ئەو كاتە تۆ ھەرامىكت بردو.

پافە /

مەبەست له: (واعلم -رحمك الله- أنه لا يحل مال امرئ مسلم إلا بطيبة من نفسه).

لەپىزگرتنى مۇسلمانان پىزگرتنە لە خوین و مالاكەيان و پىزگرتنە لەشەرەفو ناموسيان، چونكە ھەركەسى بوو مۇسلمان ئەوا بەو مۇسلمان بوونە خوین و مالو سامانى پارىزاو دەبى، بۆيە دروست نىيە تەعدا لە مۇسلمان بىكرىت، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرموويەتى: (كل المسلم على المسلم حرام: دمه وماله وعرضه)^{۲۸۲} لە وتارى ھەجى مائتاوييدا فەرمووى: (إن دماءكم وأموالكم وأعراضكم حرام عليكم كحرمة يومكم هذا - واته: رۆژى قورىانى - في شهركم هذا - واته: مانگى ذى الحجة - في بلدكم هذا)^{۲۸۴} ئەويش مەككەى پىرۆزە، جا خوین و مال و شەرەفى مۇسلمان ھەرامە، بۆيە نابىو

۲۸۲ / رواه مسلم (۲۵۶۴).

۲۸۴ / صحيح: سبق تخريجه .

دروست نىيە تەعدا لەمالى موسلمان بىرئىت يان بىرئىت ئىبلا بە ويست و خواىشتى خۆى نەبى، ئەگەر ھەر مالئىكى بەخشى ئەو ھەلە بەلام ئەو ھە زۆر لىى دەبىت يان بە خواىشتى خۆى نىيە يا دەيدىزى يان خىانەتى لى دەكرى ئەو ھەرامە ھەكو ھەرامبوونى خۆىن و ھەرفى، ئەمەش ھەر ھەكو ئەو ھە خۆى گەرە دەفەرموئى: (وَلَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ) البقرة/۱۸۸.

خۆى گەرە دەفەرموئى: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَأْكُلُوا أَمْوَالَكُمْ بَيْنَكُمْ بِالْبَاطِلِ إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً عَنْ تَرَاضٍ مِنْكُمْ) النساء/۲۹ واتە: ئەى ئەوانەى باوەرپتان ھىناو! مال و سامانى يەكترى لەخوت و خۆپاى مەخۆن مەگەر لەپىگەى سەداو بازەرگانى و پەزامەندى نىو خۆتانەو ھەبىت و خۆتان مەكوژن چونكە بەراستى خوا دەريارەى ھەمووتان دلوفان و مېھرەبانە).

زۆرىك لەخەلكى گوى بەمە نادەن يان برا موسلمانەكەى دەكوژى بۆ ئەو ھە مالەكەى ببات و يان مالەكەى دەدزى و يان پىگەى لى دەگرى و يان بەخىانەت و يان بەساخەکردن لەكرپىن و فروشتەدا، گوى بەو نادات جا مالەكەى دەبات بەناحق و بەبى خواىشتى خۆى، ئەمەش ھەمووى ھەرامەو يەكئىكە لەتاوانە گەرەكان.

مەبەست لە: (وَإِنْ كَانَ مَعَ رَجُلٍ مَالٌ حَرَامٌ فَقَدْ ضَمِنَهُ).

ئەگەر مالى براىەكى خۆى برد بە ناحقى بەھەر جۆرىك بىت لەجۆرەكانى بردن ئەوا لەسەر ئەو پاراستنى تاكو دەگىرئىتەو بۆ خواوئەكەى، چونكە دەبى زەوتكراوكان (ئەو ھەبەستەم بردراو) بگىردىنەو بۆ خواوئەكانيان لەپىش مردن، ئەگەر نا خواوئەكەى لەپۆزى قىامەت تۆلە لەستەمكارەكە دەكاتەو، لەھەسەناتەكانى ئەو دەبەن، تاكو پەنگە تەنھا يەك چاكەى نەمىنى، ئەمجار لەتاوانەكانى ستەملىكراوكان دەدرئىتە ستەمكارەكە و فرى دەدرئىتە ئاگرەو پەنا بەخوا جا مالى موسلمان ئەگەر بەزۆر بردووتە يان بەمامەلەيەكى ھەرام يان بەدزى ئەوا لەسەر

تۆيە و دەبى بىگىرپتە وە يان لە دۇنيا ياخود لە قىيامەت، جا ئاگادارى ئەو بە، چونكە ئەو لە ئەستۆى تۆيە و دەبى بىدەيتە وە يان لە دۇنيا و ياخود لە قىيامەت، گەرانە وەى لە دۇنيادا سووك و ئاسانترە لە گەرانە وەى پۆزى قىيامەت.

مەبەست لە: (لا يَحِلُّ لِأَحَدٍ أَنْ يَأْخُذَ مِنْهُ شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِهِ، فَإِنَّهُ عَسَى أَنْ يَتُوبَ هَذَا فَيُرِيدَ أَنْ يَرُدَّ عَلَى أَرْبَابِهِ فَأَخَذَتْ حَرَامًا).

دروست نىيە هېچ شتەك بىەى دەزانى ئەو حەرامە يان لە كەسابەتى حەرامە وەىيە لە بەر چەند ھۆيەك:

يەكەم: تۆ دەزانى ئەو حەرامە ئىتر چۆن حەللى دەكەيت؟ لە كاتىكدا دەزانى ئەو حەرامە، مولكى ئەو كابرەيە نىيە.

دووەم: ئەگەر ئەم ستمكارە تەويەى كردو ويستى مالەكە بگىرپتە وەو لە كاتىكدا تۆ لە ئەوت بردووە ئەو ئەو كاتە ناتوانى بىگىرپتە وە.

سى يەم: تۆ دەبىتە شەريك و ھاويەشى ئەو لە تاوان و ستمەكەدا.

﴿۱۲۳﴾ نوسهر ده‌لئیت: (والمکاسب ما بان لك صحته فهو مطلق إلا ما ظهر فساد، وإن كان فاسدا يأخذ من الفساد ممسكة نفسه ولا تقول: اترك المكاسب وأخذ ما أعطوني لم يفعل هذا الصحابة ولا العلماء إلى زماننا هذا قال عمر بن الخطاب رضي الله عنه: (كسب فيه بعض الدنيا خير من الحاجة إلى الناس)^{۲۸۵}).

واته: که‌سابه‌ته‌کان ئه‌وه‌ی بۆت پوون بووه‌ته‌وه له‌دروستیتێ ئه‌وه په‌هایه، ئیلا ئه‌وه نه‌بیّ فه‌ساده‌که‌ی ده‌رکه‌وتوو، ئه‌گه‌ر خراپ بوو ئه‌وه‌نده له‌خراپه‌که ده‌بات ته‌نها بۆ مانه‌وه‌ی خوێ، مه‌لّی: واز له‌که‌سابه‌ت ده‌هینم و ئه‌وه ده‌به‌م پیم ده‌به‌خشن، ئه‌مه هاوه‌لان نه‌یانکردوو، هه‌روه‌ها زانا‌یان تا‌کو ئه‌م سه‌رده‌مه نه‌یانکردوو، عومه‌ری کو‌پی خه‌ت‌تاب فه‌رموویه‌تی: که‌سابه‌تیک که‌میک ده‌نائه‌تی (سووک‌ی و نزم‌ی) تیدا بیت چاک‌تره له‌پێ‌یو‌ستی ده‌ستی خه‌لکی).

پافه / مه‌به‌ست له: (والمکاسب ما بان لك صحته فهو مطلق).

پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموویه‌تی: (ان الحلال بین وإن الحرام بین وبينهما أمور مشتهيات لا يعلمهن كثير من الناس فمن أتقى الشبهات فقد استبرأ لدينه وعرضه)^{۲۸۶} جا هه‌لّال پوون و دیا‌ره وه‌رده‌گیریت، چونکه ئه‌صل له‌مامه‌له‌دا هه‌لّال پوونه ئیلا ئه‌وه نه‌بیّ هه‌رامبوونه‌که‌ی دیا‌ره، هه‌روه‌ها هه‌رامیش ئاشکرایه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رموویت: (حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ وَالدَّمُ وَلَحْمُ الْخِنْزِيرِ وَمَا أَهْلَ لَغَيْرِ اللَّهِ بِهِ) المائدة/۳ هه‌روه‌ها قوما‌رو مه‌ی، ئه‌مه هه‌رامه به‌ده‌قی قورئان، هه‌روه‌ها دزی و خواردنی مائی خه‌لکی به‌ناحه‌قی ئه‌مه هه‌رامیک‌ی ئاشکراو پوونه.

۲۸۵ / رواه ابن ابی الدنيا في اصلاح المال (۳۲۱) .

۲۸۶ / صحيح : سبق تخريجه .

ئه وهی (مشتبه) نازانریت تابه ئه وه حه لاله یان حه رامه له بهر بوونی به لگه کانی له دژی یه ک، ئه مه لئی پاده وهستی تا کو پوون ده بیته وه، ئه مه ئه و یاساو پێسایه یه پێغه مبه ری خوا (ﷺ) داینا وه ئه ویش یاسایه کی پوون و ناشکرایه، ئه مه ش مانای قسه ی دانه ره که ده لیت: (إلا ما ظهر فساد).

مه به ست له: (وان كان فاسدا يأخذ من الفساد ممسكة نفسه).

ئه مه مه سه له ی زه روره ته، ئه گه ر مرقف ترسا له خۆی که به هه لاکه تدا ده چێ ئه گه ر نه خوات، ئه و ده ستی ده که وێ ئه وه نده ی ژبانی بمینێ ده یخوات هه رچه نده ئه گه ر له مائی که سیکی تر بیت، هه رچه نده ئه و ماله حه رام بیت، ئه گه ر مرداره وه ش بوو یان جگه له وانه، ده خوات لئی له بهر زه روره ت، بۆ ئه وه ی نه مرێ، خوای گه وره ده فه رمویت: (إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَا أُهِلَّ بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ (۱۷۳) البقرة) واته: خوای گه وره ته نها هه ر ئه مانه ی لی یاساغ کردوون: لاکی مرداره وه بوو، خوینی پژاوو په وان، گوشتی به رازیش و هه ر ئاژه لیکیش _ که بۆ سه ربهرین _ ناوی غه یری خوای لی هینرابی به لام هه رکه سی له بهر ناچاری و بی ئاره زوو، هه ر به ئه ندازه ی پتوویست بخوات و زیاده خوری نه کات هیچ تاوان و گونا میکی ناگات، به راستی خوا زۆر گونا چپۆش و دلۆقان و میهره بانه.

ئه وه نده له حه رام ده به یت ژبانته بمینێ، ئه مجار له وه ی ماوه پاده وه ستی، خوای گه وره ده فه رمویت: (وَقَدْ فَصَّلَ لَكُمْ مَا حَرَّمَ عَلَيْكُمْ إِلَّا مَا اضْطُرُّمُ إِلَيْهِ) الانعام/ ۱۱۹) جا له کاتی زه روره تدا حه رام نییه.

مه به ست له: (ولا تقول: اترك المكاسب وأخذ ما أعطوني).

هه ندی له خه لکی ده لێن: - من پشتم به خوا به ستووه، من داده نیشم به مه به ستی په رستن و وه رگرتنی زانست و زانیاری خه لکی پێم ده به خشن، ئه مه دروست نییه،

بەلکە دەبى بەدوای پىزق و پۆزىدا بگەپىت ئەوئەندەى بەشى خۆت و خىزان و مندالەكانتو ئەوانەى لەمالەكەتدان بىكات، ئەمەش بەشىكە لەعبىادەت، دامەنىشەو چاوەپىي خىرو سەدەقەى خەلکى بگەيت، بەلکە پىيويستە لەسەرت بەدوای پىزق و پۆزىدا بگەپىت، خۆى گەورە دەفەرموئە: (وَتَزَوَّدُوا فَإِنَّ خَيْرَ الزَّادِ التَّقْوَى) (البقرة/۱۹۷).

مەبەست لە: (لم يفعل هذا الصحابة ولا العلماء إلى زماننا).

ئەم کارەيان نەکردوو، ئەویش دانىشەن لە گەپان بەدوای پىزقادو تەماشای دەستى خەلکى بگەن تەنها يەك هاوئەلىش لەهاوئەلانى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)، لەكاتىكدا ئەوان لەهەموو كەس زياتر لەخواترسترو عابدىتر بوون بۆ خۆى گەورە، بەلکە خاوەن كاربوون تىياندا هەبوو بەكشتوكالەوه خەرىك بوو، تىياندا هەبوو بازىگان بوو بەكپىن و فرۆشتەوه خەرىك بوو، لەوانە (ئەبو بەكر) و (زوبەرى كۆپى عەوام) و (عبدالرحمنى كۆپى عوف) و (عوسمانى كۆپى عەففان) خاوەنى پارە بوون دەيانكۆپى دەيانفرۆشت، لەكاتىكدا باشترین هاوئەلان بوون، لەهەمان كاتدا لەپىناوى خوادا دەيانبەخشى و بەسامانى خۆيان لەشكرىان ئامادە دەکردو وازيان لەگەپان بەدوای پۆزىدا نەهێنا، ئەبو بەكر دەيكۆپى دەيفرۆشتو يارمەتى پىغەمبەرى خواى (ﷺ) دەدا هەر لەو كاتەوه خۆى گەورە پەوانەى كرد لە مەككە، ئەو بەسامانەكەى يارمەتى ئەوى دەدا لەچەندىن هەلۆيستى بەناوبانگدا، نانى هەژارنى دەداو ئەو كۆيلانەى ئازار دەدران ئەوانى دەكۆپى ئازادى دەكردن وەكو بىلال و جگە لەو، كەچى وازى لەكەسابەت نەهێنا بلىت: من دادەنىشم و خوا پەرسى دەكەم و من لەهاوئەلانى پىغەمبەرى خودام (ﷺ).

مەبەست لە: (قال عمر بن الخطاب رضي الله عنه: كسب فيه بعض الدنيا خير من الحاجة

إلى الناس).

خاوەنى پىشەيەك بىت دەنائهتى تىدا بىت (سووكى و نزمى تىدا بىت) وەكو حىجامە (كەلەشاخ گرتن) لەبەرانبەر ئەنجام دانىدا پارەيەك وەرگرى و بۆ خۆت خەرجى بگەيت، ئەو زۆر باشترە لەوئەلى داوا لەخەلکى بگەيت و زەلىل بىت بەرانبەريان.

﴿۱۲۴﴾ نوسەر دەئیت: (والصلوات الخمس جائزة خلف من صليت خلفه إلا أن يكون جهميا فإنه معطل وإن صليت خلفه فأعد صلاتك وإن كان إمامك يوم الجمعة جهميا وهو سلطان فصل خلفه وأعد صلاتك وإن كان إمامك من السلطان وغيره صاحب سنة فصل خلفه ولا تعد صلاتك).

واتە: پېنج نويژه كە دروستە لە پىشتى ھەركە سێكەوہ بىكەيت ئىللا مەگەر جەھەمى بىت چونكە ئەو (معتل)ە، جا ئەگەر نويژت كرد لە پىشتىيەوہ ئەوہ نويژه كەت دووبارە بكەرەوہ، ئەگەر پيشنويزە كەت جەھەمى بوو لەكاتىكدا ئەو دەسەلاتدار بوو ئەوہ نويژ لە پىشتىيەوہ بكەو نويژه كەت دووبارە بكەرەوہ، ئەگەر پيشنويزە كەت دەسەلاتداربوو يان جگە لەو خاوەنى سوننە بوو ئەوا نويژ لە پىشتىيەوہ بكەو نويژه كەت دووبارە مەكەرەوہ.

رافە/

مەبەست لە: (والصلوات الخمس جائزة خلف من صليت خلفه).

ئەمە مەسەلەى پيشنويزىيە لەنويژدا، كى دروستە بكريتە پيشنويز؟ كى پيشنويزىيەكەى دروست نىيە؟

يەكەم: ئەگەر ھاتوو پيشنويزەكە سولتان بوو ئەوہ لە پىشتىيەوہ نويژ دەكرى، ھەرەكو دىت بەبى ئەوہى تەماشائى ھەندى لەمومارەسەكانى بكريت، كە سەرپيچى تىدايە يان موخالەفەيەك لەدين دەرى ناكات، چونكە پيغەمبەرى خوا (ﷺ) فەرمانى كردوہ نويژ لەپىشتيانەوہ بكريت، لەبەر يەكخستنى ريزى موسلمانان نەھيشتنى دووبەرەكى، جا ھەرچەندە تاوان و سەرپيچى ھەبوو بەمەرجى نەگاتە ھەدى كوفر ئەوا نويژ لە پىشتىيەوہ دەكرى، لەپىناو يەكخستنى ريزەكان بەتايبەتى لەپۆژانى ھەينى و

جەژنەکاندا ھەروەھا لەفەرزەکانشدا، ئەگەر ھاتوو دەسەلاتدارەکە جەھەمی بوو ئەوا نوێژ لەپشتییەو دەکەین و بەلام نوێژەکەت دووبارە دەکەیتەو.

دووھەم: ئەگەر ھاتوو پیشنوێژەکە (فاسق) بوو دەسەلاتدار نەبوو، ئەمە جیى جیاوازی زانایانە لەسەر دوو پلە:—

پلە یەکەم: ھەندى لەزانایان مەرجى (عدالە)ى تیدا داناو، بۆیە دروست نییە لەپشت فاسقیکەو نوێژ بکەیت تاوانیک لە تاوانە گەورەکان ئەنجام دەدا جگە لەشیرک دەلێن:— نوێژ لەپشتیەو ناکرێت، چونکە ئەو (عدل) نییە، بە پیشنوێژش دانانرێ.

پلە دووھەم: لەبەر ئەوەى ئەو موسلمانەو نوێژەکەى خۆى بۆخۆى تەواو، ئەوا نوێژکردنیش لەپشتییەو دروستە، بۆیە لەپشت ھەموو موسلمانیکەو نوێژ دەکری، ھەرچەندە ھەندى لەسەرپێچییەکانى ھەبى جگە لە شیرک و جگە لە کوفر، جا ئەو نوێژ لە پشتییەو دەکریت، ئەمەش لەپلەى قسەکەى نوسەردا دەردەکەوێت.

﴿۱۲۵﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بأن أبا بكر وعمر -رحمة الله عليهما- في حجرة عائشة مع رسول الله ﷺ) قد دفنا هنالك معه فإذا أتيت القبر فالتسليم عليهما بعد رسول الله (صلى الله عليه و سلم) واجب).

واتە: باوەپېوون بەوہى ئەبوبەكر و عمر _پەحمەتى خوايان لى بى_ لەژوورەكەى عائىشەدان لەگەل پىڤەمبەرى خوادا (ﷺ) لەوى نىژدان، جا ئەگەر چوويت بۆ لای قەبرەكە ئەو سەلام كردن لە ھەردووکیان لەپاش پىڤەمبەرى خوا (ﷺ) واجبە.

پافە/

مەبەست لە: (والإيمان بأن أبا بكر وعمر -رحمة الله عليهما- في حجرة عائشة مع رسول الله ﷺ).

كاتى پىڤەمبەرى خوا (ﷺ) كۆچى دواىى كرد خەلكى جياواز بوون ئايە لەكویدا بينیژن؟ ئايە لەگەل ھاوھلانییدا بینيژن لەبەقیع؟ یان چ بکەن؟ بۆیە باسى ڤەرموودەیهکیان کرد که ڤەرموویەتى: (أن النبي يُدفن حيث يموت)^{۲۸۷} واتە: پىڤەمبەر لەو جیگەیه دەنىژيژيٲ که وەفات دەکات) لەو کاتەدا کيشەکە چارەسەر بوو، بۆیە لەو جیگەیهى وەفاتى کرد ھەر لەویدا نىژرا، لە ژوورەكەى دایكى ئيمانداران عائىشە، چونکە لەکاتى نەخۆشیدا لەمالى عائىشە بوو.

لەلایەكى ترەو ئەگەر قەبرەكەى بەرز بکرایەتەووە لەبەقیع بنیژرایە ئەوا زیادەپەوى پوویدەدا خەلكى لەسەر گۆرپەكەى كۆدەبوونەو، جا لەبەر پاراستنى لەمالەكەى خۆیدا نىژرا، بۆیە کاتى عائىشە باسى نەمى كردن لەزیادەپەوى قەبردا

کردو جوله که و گاوردەکان زیادەپەوییان کرد لە گۆپى پىڤەمبەرانىاندان کردویانەتە (اوتان) فەرمووی:

(لولا ذلك لأبرز قبره ولكن خشي أن يتخذ مسجداً)^{٢٨٨} واتە: ئەگەر ئەو نەبوايە ئەوا گۆپەکەى بەرز دەکرایەو بەلام ترس لەو هەیه بکریتە (نوێژگە) مزگەوت).

جا حیکمەتى ناشتنى لەمالەکهیدا پوون کردەو، ئەو کاتە مالەکهى لەدەرەوہى مزگەوتەکە بوو، چونکە ژوورەکانى پىڤەمبەر (ﷺ) لەتەنىشت مزگەوتەکەو لەپووی پۆژەلات و باشوورەو بوو، جا لەمالەکهى خۆیدا نىژا لەدەرەوہى مزگەوتەکە تاکو (وہلیدی کورى عبدالملك) ویستی مزگەوتەکە فراوان بکاتەو، بۆیە ژوورەکەى کردە بەشیک لە مزگەوتەکە، هیچ شتیکی ئى نەگۆرا، بەلکو ئەو ژوورە کرایە ناو مزگەوتەکەى پىڤەمبەرى خوداو (ﷺ) بە بیانووی فراوان کردنى مزگەوتەکە، ئەگەر نا ئەو هەر لەژوورەکەى خۆیداىو لەمزگەوتەکەدا نییە، ئەمجار کاتى ئەبو بکر کۆچى دواى کرد ئەویش لەگەڵ پىڤەمبەرى خودا (ﷺ) لەژوورەکەداو لەپشتییهو نىژا، وەکو پىزىک بۆ ئەو تاییەتمەندییەکی تاییەت، چونکە لەژيانیدا بەردەوام لەگەڵ پىڤەمبەرى خودا (ﷺ) بوو هەر بۆیەش لەگەڵیدا نىژاوه، ئەمجار کاتى عومەر کۆچى دواى کرد، ئەو کات عائیشە دەویست خۆى لەگەڵ مێردەکهیدا پىڤەمبەرى خواو (ﷺ) باوکیدا بنیژى، بەلام عومەر مۆلتى لە عائیشە وەرگرت بۆ ئەوہى لەگەڵ ئەواندا بنیژى لەبەر خۆشەویستى پىڤەمبەرى خواو (ﷺ) خۆشەویستى بۆ ئەبو بەکر، ئەویش مۆلتى پىداو و پىش خۆى خست، بۆیە لەپشتى ئەبو بەکرەو نىژا، جا ئەمە سى قەبرەکەى: قەبرى پىڤەمبەرى خودا (ﷺ) لەپووی قیبلەوہیە، ئەمجار قەبرى ئەبو بەکر، ئەمجار قەبرى عومەر لە ژوورەکەى عائیشەدا، عائیشە کاتى کۆچى دواى کرد ئەوا لەبەقیع و لەگەڵ هاوہلاندا نىژا.

مہ بہ ست لہ: (فإذا أتيت القبر فالتسليم عليهما بعد رسول الله ﷺ واجب).

٢٨٩ / صحيح : أخرجه أبو داود (٢٠٤٢) وصححه الشيخ الألباني في (مصحح الجامع) (٧٢٢٦) .

خوداو (ﷺ) دوو هاوړیکه‌ی، نه‌مه بیدعه‌یه، نه‌مه ش وه‌سیله‌یه که خاوه‌نه‌که‌ی به‌رهو شېرك ده‌بات، قه‌بره‌که‌ی بکړیته (عید) ټک، به‌لکو نه‌مه بڼو که‌سه‌یه له‌سه‌فه‌ر ده‌گه‌ړیته‌وه، نه‌گه‌ر (نېښن عومه‌ر) له‌سه‌فه‌ر ټک بگه‌پایه‌ته‌وه نه‌وا ده‌هاتو پړووی ده‌کرد له‌ پیغه‌مبه‌ری خوداو (ﷺ) ده‌یفه‌رموو: (السلام عليك يا رسول الله ورحمة الله وبركاته) نه‌مجار که‌میک به‌رهو پوژمه‌لات ده‌پواتو به‌رهو لای پاستی و ده‌یگوت: (السلام عليك يا أبا بكر الصديق ورحمة الله وبركاته) نه‌مجار که‌میک دوا ده‌که‌ویت به‌رهو لای پاست و ده‌یگوت: (السلام عليك يا عمر بن الخطاب ورحمة الله وبركاته) نه‌مجار ده‌پویش٢٩٠، نه‌گه‌ر بیویستایه‌ دوعای بکردایه‌ نه‌وا پړووی له‌ قبیله‌ ده‌کردو دوعای ده‌کرد، پړووی له‌قه‌بره‌که‌ نه‌ده‌کرد، به‌لکو پړووی له‌قبیله‌ ده‌کرد.

﴿۱۲۶﴾ نوسەر دەلێت: (والأمر بالمعروف والنهي عن المنكر واجب إلا من خفت سيفه وعصاه).

واتە: فەرمان کردن بە چاکە و نەهێ کردن لە خراپە و اجیبە ئیلا بەرانبەر ئەو کەسەى لە شمشێرە کەى یان لە عەساکەى بترسیت).

پاڤه /

پێغه مبه‌رى خوا (ﷺ) دەفەر مویت: (من رأى منكم منكراً فليغيره بيده، فإن لم يستطع فليسله فإن لم يستطع فليقلبه)^{٢٩١}، ئەمەش هەروەکو ئەو یە لە قورئاندا هاتووە، خوای گەورە دەفەر مویت: (كُنْتُمْ خَيْرَ أُمَّةٍ أُخْرِجَتْ لِلنَّاسِ تَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَتُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ (۱۱۰) ال عمران).

هەروەها خوای گەورە دەفەر مویت: (وَلْتَكُنْ مِنْكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأُولَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (۱۰۴) ال عمران) واتە: پێویستە هەمیشە کۆمەڵ و دەستە یەک لە ئێوە ببێت ئەى موسلمانان! مەردم بۆ پێى خێر و چاکە بانگ بکەن و فەرمان بە چاکە بدەن و پێى لە خراپە بگرن دیارە ئەوانەن سەرفرازو بەختیار).

هەروەها خوای گەورە دەفەر مویت: (وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ أُولَئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ (۷۱) التوبة) واتە: پیاوان و ژنانى باوەردار هەموو دوست و خوشەویست و یارمەتیدەرى یەکن هەردەم فەرمان بە چاکە ئەدەن و لە خراپە پێگى ئەکەن و هەلەسن بە نوێژو و زەکات ئەدەن و ئیتاعە و ملکەچن بۆ فەرمانەکانى

خواو پەيامبەرەكەى ئەو، بى گومان خوا ئەوانە ھەر دەخاتە بەر مېھرەبانى و بەزەبى خۆى چونكە بى گومان خوا زۆر دەسەلاتدارە، كارزان و كار بەجىيە).

بە جىياواز لەگەل دوو پووەكاندا ئەوان بە پىچەوانەو ھەرمان دەكەن بە خراپەو نەھى دەكەن لە چاكە داوا لە خوا دەكەن بمانپارىزى، خواى گەرە دە ھەر مويى: (الْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ) (التوبة) واتە: پياوو ژنى دوو پوو ھەموو ھەكو يەكن ھەرمان بە خراپە دەدەن و پى بە چاكە دەگرن و دەست لە مال بە خەتەردن بۆ پى خوا دە قوچىنن).

(وَيَقْبِضُونَ أَيْدِيَهُمْ) واتە: لە ھەدەقەو بە خەشىن لە پىتاوى خوادا، ئەوان دەست بلوو ناكەن ھەو لە بە خەشىن و چاكە دا، چونكە ئەوان باو ھەريان بە خوا نىيە، چونكە ھەر ھەو سامان لای ئەوان لە ھەموو شەك خۆشەو ىستەرە، بە جىياواز لەگەل ئيمانداراندا ئەوان نوێزەكانيان دەكەن و زەكاتى سامانەكەيان دەردەكەن، گوێراپەللى خواو پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەكەن و ھەرمان دەكەن بە چاكەو نەھى دەكەن لە خراپە، ئەمىش لە پىتاوى دامەزاندنى دىن و پاكەردنەو ھى كۆمەلگە لە خراپە كارى.

بەس نىيە بۆ مەوۇ بلت: مەن تەنھا خۆم لە ھەرە، تەنھا خۆى چاكەسازى دەكات و واز لە خەلكى تە دەھىنى، بەلكو پىو ىستە لە ھەرى خەلكى تەرىش چاكە بكاتەو تە لە توانا پدايە، چونكە ئەمە لە ئاموزگارىيەو لە وىستى چاكە بە بۆ خەلكى، جا ئەو ھى ھەرمان بە براكەى دەكات بە چاكەو نەھى دەكات لە خراپە، ئەمە كارىكى واجبە لە ھەرت، يەكى لە ھەقەكانى ئەو لە ھەرت ئەو ھى ھەرمانى پى بکەيت بە چاكەو ئەگەر كەم تەرخەمىيەكت لى بىنى لە گوێراپەلدا و نەھى لى دەكەيت لە خراپە ئەگەر ھەلە يەكت لى بىنى، مەھىلە بە ھەلا كەتدا بچىت لە كاتىكدا دەتوانى ئاگادارى بکەيتەو، نەك وەكو ئەھلى نىفاق و خراپە كارى دەلتن: ھەرمان كردن بە چاكەو نەھى كردن لە خراپە ئەوا چوونە ناو كاروبارى خەلكىيەيان وىصايەتە بە ھەرى خەلكىيەو، ھەر ھەكو ئىستە

لەپۆژنامەكان و جگە لە پۆژنامەكان دەلێن، ئەمە قسەى ئەھلى نىفاق و ئەھلى (باطل)ە، بەلام ئەھلى ئيمان وادەبينن ئەمە بەشىكە لە ئامۆزگارى بۆ براكانيان و لە دەرکردنيان لە زيانەوه بۆ قازانج، لە تاريكيبەوه بۆ پووناكى، خواى گەورە دەفەرمویت: (وَتَوَاصُوا بِالْحَقِّ وَتَوَاصُوا بِالصَّبْرِ (۳) العصر).

ھەروەھا لوقمان دەلێت: (يَا بُنَيَّ أَقِمِ الصَّلَاةَ وَأْمُرْ بِالْمَعْرُوفِ وَانْهَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَأَصْبِرْ عَلَىٰ مَا أَصَابَكَ إِنَّ ذَٰلِكَ مِنْ عَزْمِ الْأُمُورِ (۱۷) لقمان) واتە: ئەى كۆرە بچکۆلەو شیرینەكەم! ھەمیشە نوێژەكانت بەتەواوى و بەچاكى بەجى بهێنە فەرمان بەچاكە بدەو پى لە گوناھ و خراپە بگرە لەسەر ھەر ئەو بەلاو نەھامەتیبەى تووشت دەبى خۆراگرە بى گومان ئەو كارانە لەو كارە پەسەندو گرنگانەى خە دەبەیت).

ئەم ئایەتە ھەروەكو سورەتى (العصر)ە، كە مەزھۇف فەرمان بەچاكە بكات و نەھى لەخراپە بكات و ئارام بگریت لە لەسەر ئەوھى تووشى دەبى لەو پێناوەدا، چونكە ئەوھ لەپێناوى خوادايە، ئەوھش تووشى دەبى لەلایەن خوداوە پاداشتى دەدریتەوھ.

ئاشكراشە زۆریەى خەلكى ئەو كەسانەى فەرمان دەكەن بەچاكە و نەھى دەكەن لەخراپە گران لەسەریان و قسەیان پى دەكەن غەیبەت و نەمىمە و جوینیان پى دەدەن، بەلام ئارام دەگرن لەسەر ئەوھ، چونكە ئەوان لەپێناوى خوادان، لە گوێراپەلى خوادان، لە پێناوى پزگارکردنى براكانیان، ئەوھ ئامۆزگارى نىبە واز لەبراكەت بهێنى لەسەر كەمەرخەمى لەعیبادەتداو چوونە ناو خراپەوھ، لەكاتىكدا تۆ دەتوانى ئامۆزگارییان بكەیت و وریایان بكەیتەوھ و پێنموویان بكەیت، ئەمە كەمەرخەمىبە بەرانبەر بەوان، لەكاتىكدا تۆ چاكەت بۆ ئەوان دەوى و پزگاربونت بۆ ئەوان دەوى، پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرمویت: (لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ يُحِبَّ لِأَخِيهِ مَا يُحِبُّ لِنَفْسِهِ) ^{۲۹۲}

جا ئەگەر تۆ خەيرو پزگارىبونت بۆ خۆت پى خۆشە، با لەم شتەدا براكەشت وەكو خۆت بىت، تۆ فەرمانى پى دەكەيت و ئامۆزگارى دەكەيت بەلام بەو پىگايەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) پىنموى كردوويت لەم فەرمودەيەدا: (من رأى منكم منكراً فليغيره بيده)^{۲۹۲} ئەگەر دەتوانى بەدەستى بىگۆرپىت وەكو دەسەلاتدار يان ئەو كەسەى دەسەلاتدار دەسەلاتى پىداوہ بۆ ئىنكارى كردن بەدەست وەكو پىاوانى (الحسبہ)، ئەوا بەدەستى دەيگۆرپى و بەدەستى خراپەكە ناھىلى، ھەروەھا خاوەن مال دەسەلاتى لەمالەكەى خۆيدا ھەيە، بەدەستى خۆى خراپە لەمالەكەى خۆيدا دەگۆرپى، چونكە ئەو شوانى مالەكەى خۆيەتى و بەرپرسىارە لەژێردەستەكەى، خواى گەورە دەفەرموويت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ (٦) التحريم) واتە: ئەى ئەوانەى باوەرپتان ھىناوہ! خۆتان و ژن و مال و كەس و كارەكەتان پيارىزن لە ئاگرىك سووتەمەنيەكەى جەستە و لاشەى مرۆى كافر و بەردى گۆگردە، يان ئەو بەردانەن خەلكى دەپپەرستەن، مەبەست ئەوہيە كە زۆر بلىسەدار و بە گر و گەرمە)

جا ئەھلى مالەكەت لەئەستۆى تۆدايە.

بەلام ئەگەر دەستت نەبوو دەسەلاتت نەبوو، نە دەسەلاتى گشتى و نەتاييەتى ئەوا تۆ بەزمان ئىنكارى لى دەكەيت، پوونى دەكەيتەوہ ئەوہ حەرامە و ئەوہ سەرپىچىيە، يان ئەو كارە دروست نييە، پوونى دەكەيتەوہ بە ئامۆزگارى بە وتارو بە دەرس وتەوہ و بە ئامۆزگارى نەينى لەنيوان خۆت و براكەتدا، بۆى پوون دەكەيتەوہ، لىى ئاگادار دەكەيتەوہ چونكە ئەگەر ئامۆزگارى سوودى نەبوو، قسەكردن سوودى نەبوو لەگەلدا ئەوا ئەو كەسە ئاگادار دەكەيتەوہ كە بتوانى ئەو خراپەيە بەدەستى نەھىلى، پىاوانى (الحسبہ) لى ئاگادار دەكەيتەوہ، ھەيئەكان ئاگادار دەكەيتەوہ، كار بەدەستان ئاگادار دەكەيتەوہ، ئەمە بەشيكە لەئىنكارى كردن بە زمان.

به‌لام نه‌گه‌ر نه‌تتوانی به‌زمان ئینکاری بکه‌یت وه‌کو نه‌وه‌ی پښگریت لی بکړیت، نه‌وا تو به‌دلته ئینکاری لی ده‌که‌یت، له‌هیچ حاله‌تیکدا دان به‌خرابه‌دا نانیت، به‌دلته ئینکاری لی ده‌که‌یت، وه‌کو نه‌وه‌ی له‌کۆپی خرابه‌کاریدا دوور ده‌که‌ویت‌وه و له‌خرابه‌کاران دوور ده‌که‌ویت‌وه و له‌گه‌ل نه‌واندا دامه‌نیشه بو نه‌وه‌ی سه‌لامه‌ت بیت.

نه‌مه پله‌کانی فه‌رمان کردن به‌چاکه‌و نه‌می کردن له‌خرابه‌یه نه‌مه‌ش هه‌روه‌کو نه‌وه‌ی له‌و نایه‌ته‌دایه که ده‌فه‌رمویت: (فَاتَّقُوا اللَّهَ مَا اسْتَطَعْتُمْ) التغابن/۱۶، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا) البقرة/۲۸۶ نه‌گه‌ر به‌م هه‌نگاوانه‌دا پویشتی نه‌وا ئینکاریت له (منکر) کردووه و سه‌لامه‌ت بووی.

به‌لام نه‌گه‌ر ئینکاری له‌خرابه نه‌که‌یت نه‌به‌ده‌ست و نه‌به‌زمان و نه‌به‌دل نه‌مه به‌لگه‌ی نه‌بوونی ئیمان هه‌روه‌کو پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ده‌فه‌رمویت: (ولیس وراء ذلك من الإيمان حبة خردل)^{۲۹۴}.

نه‌و که‌سه‌ی به‌دل ئینکاری له (منکر) ناکات نه‌و نه‌صله‌ن ئیمانی نییه، بۆیه پتوسته ئینکاری له (منکر) بکړیت، به‌لام به‌و سیسته‌مه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) پښمووی کردوین، هیچ که‌سێک نه‌و نایه‌ته نه‌کاته بیانوو که ده‌فه‌رمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَيْكُمْ أَنْفُسُكُمْ لَا يَضُرُّكُمْ مَنْ ضَلَّ إِذَا اهْتَدَيْتُمْ) المائدة/۱۰۵ واته: نه‌ی که‌لی خاوه‌ن باوه‌ر! خه‌ریکی پاکسازی ده‌روونی خۆتان بن نه‌وساکه بپواتان هیتا و پیتان دوزییه‌وه و نامۆزگاری خه‌لک‌یشان کرد، ئیتر خه‌لکانی گومرا بوو ناتوانن زیانتان پی بکه‌یه‌ن هه‌رچه‌نده پیلان بگپن).

هه‌ندی له‌خه‌لکی واده‌زانن نه‌م نایه‌ته ده‌لاله‌ت ده‌کات له‌سه‌ر نه‌وه‌ی ئینکاری کردنی (منکر) پتوسته نییه، نه‌گه‌ر مڕۆڤ خۆی چاکساز کرد نه‌وه خه‌لکی تری له‌سه‌ر

نییه، بۆیه ئینکاری کردن له (منکر)ناکات، فەرمان بەچاکە ناکات، ئەمەش لەگەڵ کیتاب و سوننەدا جیاوازه، ئەو ئایەتە پیرۆزە مانای ئەو ناکەیهنئى هەروەکو (ئەبو بەکر الصدیق) پوونی کردووەتەو کاتئى پرسىاری لى کرا لەبارەیهو فەرمووی: پرسىارم لە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) کرد فەرمووی: (كَلَّا وَاللَّهِ لَتَأْمُرَنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَلَتَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَلَتَأْخُذَنَّ عَلَى يَدَيِ الظَّالِمِ وَلَتَأْطُرُنَّهُ عَلَى الْحَقِّ أَطْرًا وَلَتَقْصُرُنَّهُ عَلَى الْحَقِّ قَصْرًا)^{۲۹۰} جا مانای ئایەتەکە ئەوێه ئەگەر تۆ فەرمانت بەچاکە کردو نەهیت لەخراپە کرد و بەقسەى تۆى نەکرد ئەوا پێویستە دەست بەخۆتەو بگرى، نەلێى: منیش وەکو خەلکى یان ئەمە شتیکەو خەلکى لەسەریەتى، بەلکو فەرمان بەچاکە دەکەیت و نەهى لەخراپە دەکەیت جا ئەگەر لێت وەرنگرێ ئەوا لە هیچ شتیکى دینەکەت واز مەهێنە (تنازل)مەکەو زمان شیرینی لەگەڵیاندا مەکەو لەگەڵ ئەواندا بپۆیت.

مەبەست لە: (إِلَّا مِنْ خَفَتْ سَيْفَهُ وَعَصَاهُ).

ئەگەر لەو ترسای کاتئى ئینکاری لە(منکر) دەکەیت دەکوژیتى، یان لى دەدریتى ئەوا تۆ بۆ پلەى دووهم دەپۆیت ئەویش پوونکردنەوێه بەزمان، جا ئەگەر ترسای لەپوونکردنەو بە زمان، ئەوا بۆ پلەى سێ یەم دەپۆیت، ئەمەش هیچ کەسێک پێگرت لى ناکات، هیچ کەسێک پێگرت نییه بەدل ئینکاری لە(منکر) بکەیت، چونکە هیچ کەسێک نازانئى چى لەدەڵەکاندا هەیه تەنها خوا نەبێ.

﴿۱۲۷﴾ نوسەر دەلئیت: (والتسليم على عباد الله أجمعين) واتە: سەلام
کردن لە ھەموو بەندەکانى خوا.

رافە /

حەقى موسلمانان لەسەر یەکتەر بلاوکردنەوہى سەلامە لەنتوان یەکتەردا، خواى
گەورە دەفەرمویت: (وَإِذَا حُيِّتُمْ بِتَحِيَّةٍ فَحَيُّوا بِأَحْسَنَ مِنْهَا أَوْ رُدُّوهَا إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَى كُلِّ
شَيْءٍ حَسِيبًا (۸۶) النساء) واتە: کاتى بە ھەر جوړىك چاک و چۆنى و سالوتان لى بکړئ
لەلایەن موسلمانانەوہ جا ئیوہ بەجوانتر لەو چاک و چۆنى لەباوہرداران بکەن، یان ھەر
ھیچ نەبیئت وەکو خۆى وەلام بدەنەوہ بەپاستى خوا بەحسابى ھەموو شتىك دەگاو
لەگشت کەسىك دەپرسیتەوہو پاداشتى ھەموو کارىکیش ئەداتەوہ).

خواى گەورە دەفەرمویت: (فَإِذَا دَخَلْتُمْ بُيُوتًا فَسَلِّمُوا عَلَى أَنْفُسِكُمْ (۶۱) النور) واتە:
ھەرکاتیش چوونە مالائىکەوہ سالو لە خۆتان و یەکتەرى بکەن).

واتە ھەندىکیان سالو لەوانیتر بکەن، چونکە ئیمانداران وەکو یەك نەفسن ھەروہا
وەکو یەك جەستەن، سالوکردن تەحیەى ئیماندارانە کاتى بەخواى گەورە دەگەن،
خواى گەورە دەفەرمویت: (يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا (۴۴) الاحزاب)
واتە: ئەو رۆژەش کە بە دیدارى ئەو دەگەن ریز و تەحیەیان سەلامە بە سالوکردن لە
لایەن خواى میھرەبانەوہ پیشوازییان لى دەکریت و پاداشىكى زۆر چاکیشى بۆ ئامادە
کردوون).

خواى گەورە سەلامیان لى دەکات و ئەوانیش سەلام و کەلامى خوا دەبیسن و
وہلامى دەدەنەوہ و دەلئین: (اللهم أنت السلام ومنك السلام) ھەروہا ئەھلى بەھەشت
تەحیەکەیان سەلامى تىدایە لە نىو یەکتەردا، جا ھەندىکیان بەسەلام کردن تەحیەى

ئەوانى تر دەكەن لە بەهەشتدا، ھەروەھا لە دۇنيادا بەسەلام كردن تەحييە بۆ يەكتر دەكەن.

بلاو كردنەوھى سەلام يەكئىكە لەھۆكارەكانى چوونە بەھەشت بەئاسوودەيى، ھەروەكو لەفەرموودەيەكدا ھاتووە: (أَنْ مَنْ أَطْعَمَ الطَّعَامَ وَأَفْشَى السَّلَامَ وَصَلَى بِاللَّيْلِ وَالنَّاسَ نِيَامًا، دَخَلَ الْجَنَّةَ بِسَلَامٍ)^{۲۹۶} جا بلاو كردنەوھى سەلام داواكراوھ لەنيوان موسلماناندا، ماناكەي: پارانەوھى بە سەلامەتى بۆ موسلمانان، دەلێن ماناكەي: ناوى خوا لەسەرتان، چونكە يەكئى لەناوھەكانى خوا (السەلام)ە، جا ئەگەر وت: (السەلام عليكم) واتە: ناوى خوا لەسەرتان، ئەويش (السەلام)ە، جا ئەم وشەيە مەزنە بلاو ببێتەوھ لەنيوان موسلماناندا، پيغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرمويت: (لَا تَدْخُلُوا الْجَنَّةَ حَتَّى تَوْمِنُوا، وَلَا تَوْمِنُوا حَتَّى تَحَابُوا، أَفَلَا أَدْلُكُمْ عَلَى أَمْرٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابْتُمْ؟ أَفْشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ)^{۲۹۷} واتە: ھەرگىز ناچنە بەھەشتەوھ تاوھكو باوھر نەھيئن، وھ باوھر ناھيئن تاوھكو يەكترتان خۆش نەويت، ئايا رێگايەكتان پي بليئم ئەگەر جي بە جي بكن ئەوا يەكترتان خۆش بويت؟ سەلام كردن لە نيوانتاندا بلاو بكنەوھ).

جا بلاو كردنەوھى سەلام خۆشەويستى لەدەلكاندا دەپويئى، ئەگەر تۆ موسلمانێك پيئ گەشت و سەلامى لى نەكردى، ئەوا لەناخى خۆتدا بەرانبەر بەو شتيك دروست دەبى و دەلێي: ئايە بۆ سەلامى لى نەكردم؟ بەلام ئەگەر سەلامى لى كردى ئەوا ئەو شتە لەدەلكاندا ناميئى، پيى دل ئارام دەبيت و خۆشت دەوي، ئەمەش پيشت راستكەرەوھى فەرموودەكەي پيغەمبەرى خودايە (ﷺ) كە دەفەرمويت: (أَفَلَا أَدْلُكُمْ عَلَى أَمْرٍ إِذَا فَعَلْتُمُوهُ تَحَابْتُمْ؟ أَفْشُوا السَّلَامَ بَيْنَكُمْ) جا بلاو كردنەوھى سەلام كارىگەرييەكى مەزنى لەدەروونى موسلماناندا ھەيە، تەنھا ئەوھ بەس نيبە بلييت: -حياك الله، بەيانى

۲۹۶ / رواه أحمد والترمذي والدارمي وابن ماجه والحاكم والضياء المقدسي وغيرهم .

۲۹۷ / أخرجه مسلم (۵۴) .

باش، ئۆتۈرە باش؟ ئەم وشانە پاشكۆى سەلامن، ئەگەر وتت: السلام عليكم ئەوا پاشان دەلئيت: چۆنى؟ بەيانيت باش، ئا لەوشىوانە، ھەروەھا تەنھا ئاماژەكردن بەدەست بەس نىيە چونكە ئەمە تەحييەى جولەكەيە^{۲۹۸}، بەلكو ئاماژەكردنەكە بەدەست ئەگەر ھاتوو موسلمانەكە لىت دوور بوو، ئەوا ئەو كاتە سەلامى لى دەكەيت بە وشەو بەدەستت ئاماژەى بۆ دەكەى بۆ ئەوەى بزانى تۆ سەلامى لى دەكەيت بۆ ئەوەى وەلامى سەلامەكەت بداتەو.

﴿١٢٨﴾ نوسەر دەلئیت: (ومن ترك صلاة الجمعة والجماعة في المسجد من غير عذر فهو مبتدع، والعذر: كمرض لا طاقة له بالخروج إلى المسجد، أو خوف من سلطان ظالم وما سوى ذلك فلا عذر لك).

واتە: ھەرکەسێک واز لە نوێژی جومعه و جەماعەت بھێنێ لە مزگەوت بەبێ ھیچ بیانوویەك ئەو (مبتدع)ە، پاساو و کانیش بریتین لە نەخۆشی کە نەتوانی دەرچیت بۆ مزگەوت یان ترسان لە دەسەلاتدارێکی ستمکار، جگە لەوانە ئەو ھیچ پاساوێکی نییە.

پاڤە /

مەبەست لە: (ومن ترك صلاة الجمعة والجماعة في المسجد من غير عذر فهو مبتدع).

چونکە ئەو دابراوێ لە جەماعەتی مۆسڵمانان، دابراوێ لە جەماعەتی مۆسڵمانان و (شدوذ) بیدعە، نوێژی جەماعەت واجب و فەرزی لە سەر مۆسڵمان، لە مەش دلتیاتر نوێژی جومعه، بۆیە پێویستە لە سەر مۆسڵمان کەوا ئامادەى جومعه و جەماعەت بێت لە گەڵ مۆسڵماناندا، نابێت لە جەماعەتی مۆسڵمانان لە نوێژدا دابریت لە جومعه و جەماعەت، چونکە نوێژکردن بە جەماعەت دەبێ بکریت، نوێژی جەماعەت واجب و فەرزی لە سەر ھەموو مۆسڵمانێک و ئەو کەسەش وازی لێ بھێنێ ئەو تاوانبار دەبێ، بەلکو تەمبیش دەکری، چونکە پێغەمبەری خوا (ﷺ) فەرموویەتی: (من سمع النداء فلم يجب فلا صلاة له إلا من عذر) قیل: وما العذر؟ قال: خوف أو مرض^{٢٩٩}.

کاتی کابرای نابینا ھات بۆلای پێغەمبەری خوا (ﷺ) و بۆی باس کرد لە نێوان ئەو و مزگەوتە کە دا ناپەرھەتییەك ھەبە کەسێ نییە دەستی بگریو بھێنێ و داوای لە پێغەمبەری خوا (ﷺ) کرد مۆلەتی پێ بدات لە مالە کەى خۆیدا نوێژ بکات پێغەمبەری

خوّا (ﷺ) پیّی فه‌رموو: (هل تسمع النداء؟ قال: نعم. قال: فأجب) ^{۳۰۰} جا ئه‌و که سه‌ی بانگ ده‌بیسی بۆی نییه به‌جی بمیّنی و نه‌یه‌ت: بۆیه فه‌رموو: (من سمع النداء فلم يجب فلا صلاة له إلا من عذر) نوّیژه‌که‌ی ته‌واو نییه، جا ئه‌و نه‌فیه ده‌لّین: نه‌فی صیحه‌ته و ده‌لّین: (لا صلاة له) واته: نوّیژه‌که‌ی به‌کاملی بۆ نانو‌سری، که‌واته نه‌فی که‌ماله، پو‌اله‌تی فه‌رموو ده‌که ئه‌وه ده‌گه‌یه‌نی نوّیژه‌که‌ی ته‌واو نییه ئیلا مه‌گه‌ر پاساو یکی هه‌بی ئه‌مه‌ش به‌لگه‌یه له‌سه‌ر (واجب) بوونی نوّیژی جه‌ماعه‌ت له‌مزگه‌وتدا کاتی بانگی بۆ ده‌کری، بۆیه (عبدالله بن مسعود) ده‌فه‌رمویت: (من سرّه أَنْ يَلْقَى اللَّهَ عَدَا مُسْلِمًا فَلْيُحَافِظْ عَلَى هَؤُلَاءِ الصَّلَوَاتِ حَيْثُ يُنَادَى بِهِنَّ فَإِنَّ اللَّهَ شَرَعَ لِنَبِيِّكُمْ (ﷺ) سُنَنَ الْهُدَى وَإِنَّهُنَّ مِنْ سُنَنِ الْهُدَى وَلَوْ أَنَّكُمْ صَلَّيْتُمْ فِي بُيُوتِكُمْ كَمَا يُصَلِّي هَذَا الْمُتَخَلِّفُ فِي بَيْتِهِ لَتَرَكْتُمْ سُنَّةَ نَبِيِّكُمْ وَلَوْ تَرَكْتُمْ سُنَّةَ نَبِيِّكُمْ لَضَلَلْتُمْ وما من رجلٍ يَطْهَرُ فَيُحْسِنُ الطُّهُورَ ثُمَّ يَعْمِدُ إِلَى مَسْجِدٍ مِنْ هَذِهِ الْمَسَاجِدِ إِلَّا كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ خَطْوَةٍ يَخْطُوهَا حَسَنَةً وَيَرْفَعُهُ بِهَا دَرَجَةً وَيُحِطُّ عَنْهُ بِهَا سَيِّئَةٌ وَلَقَدْ رَأَيْنَا مَا يَتَخَلَّفُ عَنْهَا إِلَّا مُنَافِقٌ مَعْلُومُ النَّفَاقِ وَلَقَدْ كَانَ الرَّجُلُ يُؤْتِي بِهِ يُهَادِي بَيْنَ الرَّجُلَيْنِ حَتَّى يُقَامَ فِي الصَّفِّ) ^{۳۰۱}.

هاوه‌لانی پیّغه‌مبه‌ری خوّا (ﷺ) ئاوابوون له‌گه‌ل نوّیژی جه‌ماعه‌تدا، ته‌نانه‌ت نه‌خۆشیش که ناتوانی پێ بکات له‌نیوان دوو پیاو‌دا ده‌یان‌هێنا تا‌کو له‌نیو پرێزه‌که‌دا راده‌وه‌ستا چونکه ده‌یان‌زانی نوّیژ جه‌ماعه‌ت واجیبه‌.

پیّغه‌مبه‌ری خوّا (ﷺ) وه‌صفی ئه‌وانه‌ی کرد له‌ نوّیژی جه‌ماعه‌ت دوا ده‌که‌ون به‌ نیفاق، پیّغه‌مبه‌ری خوّا (ﷺ) ده‌فه‌رمویت: (اثقل الصلوات على المنافقين: صلاة العشاء و صلاة الفجر) ^{۳۰۲} خ‌وای گه‌وره‌ شایه‌تی ئیعمانی داوه بۆ ئه‌و که‌سانه‌ی مزگه‌وته‌کان

۳۰۰ / أخرجه مسلم (۶۵۳) .

۳۰۱ / أخرجه مسلم (۵۱۴) .

۳۰۲ / رواه البخاری (۶۲۶) ومسلم (۶۵۱) .

به‌نویژکردن ئاوه‌دان ده‌که‌نه‌وه، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویتی: (إِنَّمَا يَغْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ وَلَمْ يَحْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُتَّقِينَ) (۱۸) التوبة) واته: به‌پاستی هه‌ر به‌و که‌سه ده‌که‌وێ مزگه‌وته‌کانی خوا ئاوه‌دان بکاته‌وه که به‌وای به‌خواو به‌پۆژی دوابی هه‌یه‌و به‌جوانی و دروست هه‌لده‌سی به‌ئه‌نجام دانی نوێژو زه‌کات ده‌دات و له‌خواش نه‌بی‌ت له‌هیچ که‌سی ترسی نییه‌ بی‌ گومان بن ئه‌وانه‌_ ئه‌و کرده‌وه چا‌کانه ده‌که‌ن_ له‌پیزی شاره‌زا کراوان دان).

جا نوێژی جه‌ماعه‌ت کارێکی زۆر مه‌زنه‌و که‌مه‌ترخه‌می تیا‌دا نا‌کری، یان ئاوێ له‌ که‌سانه‌ بدریته‌وه ته‌مه‌لی لی ده‌کات، ئه‌گه‌ر نا ئیتر بۆ مزگه‌وته‌کان دروست کراون؟ ئه‌گه‌ر نوێژی جه‌ماعه‌ت واجیب نییه‌ بۆ مزگه‌وته‌کان دروست ده‌کرین و ئه‌و هه‌موو پارهی بۆ خه‌رج ده‌کریت و به‌هه‌شتین بنیات ده‌نری و پێشه‌واو بانگده‌ری بۆ دابین ده‌کری؟ ئایه‌ له‌به‌ر ئه‌وه‌ی سوننه‌ته‌ نه‌خیر، ئه‌مه‌ به‌لگه‌یه‌ نوێژی جه‌ماعه‌ت واجیبه‌، مزگه‌وته‌کان ته‌نها بۆ سوننه‌تیک دروست نه‌کراون، به‌لکو له‌به‌ر واجییک دروست کراوه‌، بۆیه‌ ده‌بی ئاگاداری ئه‌وه‌ بین، پوو وهرنه‌گێڕین له‌ قسه‌ی زیاده‌ی ئه‌و که‌سانه‌ی ئه‌و قسه‌و رایانه‌ وهرده‌گرن له‌گه‌ڵ به‌لگه‌دا جیاوازه‌، کۆی ده‌که‌نه‌وه‌و ده‌لێن: ئه‌مه‌ قسه‌ی زانایانه‌، ده‌لێن: قسه‌ی زانایان ده‌پێکی و هه‌له‌ ده‌که‌ن، جا پتویسته‌ شوینی به‌لگه‌ بکه‌وین، نه‌که‌ شوینکه‌وتنی قسه‌ی خه‌لکی.

مه‌به‌ست له‌: (ومن ترك صلاة الجمعة).

پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رمویه‌تی: (من ترك ثلاث جمع تهاؤنا بها طبع الله على قلبه) (۳۰۲).

ھەروھە دەفەر مویت: (لَيَسْتَهَيِّنَ أَقْوَامٌ عَنْ وَدْعِهِمُ الْجُمُعَاتِ أَوْ لَيَخْتِمَنَّ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ ثُمَّ لَيَكُونُنَّ مِنَ الْغَافِلِينَ) ۳۰۴.

مەبەست لە: (والعذر: كمرض).

ھەروھەكو لەكۆتایی فەرموودەكەدا ھاتوو، دەفەر مویت: (خوفٌ أو مرض) ئەو نەخۆشییەى مەوۆ پەك دەخات لەرۆیشتن بۆ مزگەوت یان دەترسێ نەخۆشییەكەى زیاد بکات لەسەرى، یان شتێك بەرى بکەوێ کارىگەرى لەسەر زیادبوونی نەخۆشییەكە ھەبێ، یان ترس لە دوژمن، یان ترسان لەدەردەبەك، ترسێكى دۇنیایى نەك ترسنۆكى، بەلكو ئەو ترسێكى دۇنیایى بێت، لەرێگادا دوژمنێك رێى لى بگرێ یان دەردەبەك ئازارى پێى بگەيەنێ، ئەوا ئەم كەسە پاساوى ھەيە لەمالەكەى خۆیدا نوێژ بکات، بەلام ئەوھى لەئاسایشیداو پارێزراو ئەوا ھېچ بیانوویەكى نییە.

﴿۱۲۹﴾ نوسەر دەلێت: (ومن صلى خلف إمام فلم يقتد به فلا صلاة له).

واتە: ھەركەسى لەپشت پێشئوێژێكەو نوێژى كردو ئیقتداى پێو نەكرد ئەوا نوێژەكەى دروست نییە.

﴿۱۳۰﴾: (والأمر بالمعروف والنهي عن المنكر باليد واللسان والقلب بلا سيف).

واتە: فەرمان كۆردن بەچاكە و نەهى كۆردن لەخراپە بەدەست و زمان و دل نەك بە شىر(شمشیر).

رأفە/

مەبەست لە: (ومن صلى خلف إمام فلم يقتد به فلا صلاة له).

چونكە ئەمە جیاوازه لەگەڵ ئەو فەرمودەى دەلیت: (إِنَّمَا جُعِلَ الْإِمَامُ لِيُؤْتَمَ بِهِ) ۲۰ بەلام ئیستا گومراكان و تەكفیرییهكان لەگەڵ موسلماناندا نوێژناكەن، ئەگەر نوێژیش بكەن ئەو نەیتى نوێژكۆردن بەتەنها دەهێنن، ئەمەش بیدەیهكى داھێنراوه، جا تۆ لە گەڵ موسلماناندا نوێژ دەكەیت و گومانی باش بە موسلمانان دەبەى، بۆیه گومانی خراپ بە پێشنوێژی مزگەوتەكان مەبە.

مەبەست لە: (والأمر بالمعروف والنهي عن المنكر باليد واللسان والقلب بلا سيف).

لە پێشدا ئەو پوون كراپەو كە فەرمان كۆردن بەچاكە و نەهى كۆردن لەخراپەو ئەویش بەپێى توانایە، بەلام ئەو قسەى (بلا سيف) واتە: دروست نییه چەك بەرانبەر بە سولتان هەلگریو بلیت: ئەمە بەشیکە لە فەرمان كۆردن بەچاكە و نەهى كۆردن لەخراپە! ئەمە مەزەبى خەوارى و موعتەزىلەى كە دژى سولتان دەردەچن و دەلێن:— ئەم سولتانە فاسقە، ئەمەش لەئینكارى كۆردن (منكر)ە! بەلام ئەمە خودى خۆى (منكر)ە، چونكە دەرچوون لەدژى كارى دەستان خۆى لەخۆیدا (منكر)ە، چونكە ئەو سەرپێچى پێغەمبەرى خودایە (ﷺ)، هەروەها چەندین زەرەرو زیانى مەزن لەگەڵ خۆیدا دەهێنێ لەخوێن پرشتن و تێكدانى ئەمن و ئاسایش و تێكدانى یەك پیزى و چەند

مەفسەدەى گەرەتر، كە لە ئارامگرتن لەسەر سەرپىچىيەكەى و جىاوازييەكەى گەرەترە، چونكە سەرپىچىيەكەى و جىاوازييەكەى تەنھا زىانى بۆ خۆى ھەيە بەلام دەرچوون لەدژى بەشمشێر ئەمە زىانەكەى بۆ موسلمانانە، ئەمەش مەزھەبى موعتەزىلە و خەوارىجە.

جا بنەماكانى موعتەزىلە بریتىن لە:-

يەكەم: فەرمان كردن بەچاكە و نەھى كردن لەخرابە، بەمەش دەيانەوئى لەدژى دەسەلاتدار دەرچن و دەلێن:- ئەمە بەشێكە لەفەرمان كردن بەچاكە و نەھى كردن لەخرابە.

دووەم: يەكتاپەرستى، ماناكەى: نەھى ناوو سىفەتەكان، چونكە سەلماندنى ناوو سىفەتەكان لای ئەوان شىركە.

سێيەم: دادپەروەرى، ماناكەى: نەھى قەدەرە، دەلێن: ئەگەر خواى گەرە سزايان بدات و خواى گەرە تەقدىرى لەسەريان كەردبى ئەو سەمە لێيان دەكات.

چوارەم: منزلة بين المنزلتين، ئەويش ئەوھى كەوا ئەو كەسەى تاوانى گەرە ئەنجام دەدات پێى ناگوتى: كافر و پێى ناگوتى: موسلمان، بەلكو ئەو لە (منزلة بين المنزلتين) دايە (واتە: نە كافرە و نە موسلمانە).

پنجەم: جى بەجى كردن و تەنفىزى ھەرەشە، ئەويش بەكافر زانىنى ئەو كەسەى تاوانى گەرە ئەنجام دەدات كە لەخوار شىركەوھىە.

﴿۱۳۱﴾ نوسهر ده لیت: (والمستور من المسلمين من لا يظهر منه ريبة).

واته: که سی نابرودار (عیب داپوشراو) له موسلمانان نه و که سه یه که هیچ گومانی (تاوانی ناشکرای) لی دهر نه که وتوه.

نه صل له موسلماندا (عه داله ته) و گومانی خراب به برای موسلمانان خوتدا مه به،
خوای که ورده ده فهرمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا أَجِبْتُ أَخَذُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمٌ أَحِبِّهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ (۱۲) الحجرات) واته: نهی نه و که سانه ی پرواتان هیتاوه! خوتان
له زقریک له گومان بردن به یه کتر دووربگرن چونکه هندی له و گومانانه مایه ی گونا و
دوچار بونتانه لای خوا و به دوا ی عیب و عاری یه کتر مه که ون و سیخوپی مه که ن و
له پاشمله ناوی یه کتر به خراپه مه به ن نایا که سستان پیی خوشه گزشتی برای خو ی
به مردووی بخوات؟! ناشکرایه که نه وه تان زقر پی ناخوشه وه له خوا بترسن بی گومان
خوا زقر لیبوردیه بۆ هر که سیک په شیمان بیته وه زقریش میهره بانه له که ل
به نده کانی خویدا).

پیغه مبه ری خوا (ﷺ) ده فهرمویت: (ایاکم والظن فإن الظن أكذب الحديث)^{۳۰۶} واته:
قسه کردنی نه فس، په نا به خوا بگره و گومانی باش به برایانی موسلمانان خوت ببه،
نه که ر دلنیا بویت نه م برایه ت تبیینی له سه ره نه و تو به نه پنی ناموزگاری ده که یت و
هه له که ی بشاره وه، پیغه مبه ری خوا (ﷺ) ده فهرمویت: (ومن ستر مسلما ستره الله في الدنيا والآخرة)^{۳۰۷} خه جاله تی مه که و له ناو کوپو مه جلیسدا ناوبانگی بزپینی و باسی
بکه یت، به لکو نه وه ی له سه رته ناموزگاری بکه یت به نه پنی له که ل ستر کردنی.

۳۰۶ / متفق علیه : أخرجه البخاري (۴۸۴۹) ومسلم (۲۵۶۲) .

۳۰۷ / متفق علیه : أخرجه البخاري (۲۳۱۰) ومسلم (۲۵۸۰) .

﴿۱۳۲﴾ نوسەر دەلّیت: (وکل علم إدعاه العباد من علم الباطن لم يوجد في الكتاب و السنة فهو بدعة وضلالة ولا ينبغي لأحد أن يعمل به ولا يدعو إليه).

واتە: ھەر علمىك بەندەكان بانگەشەى بۆ دەكەن لە عىلمى (باطن) لە كىتاب و سوننەدا نەبى ئەو بەبىدعە و گومرايىيە و بۆ ھىچ كەسك نەبى كارى پى بكات و بانگەوازى بۆ بكات.

پاڤە /

عىلمى (باطن) لای گرووى (الباطنية) لە كۆمەلى (الاسماعيلية) و جگە لەوان ئەوانەى دەلّين: دەقەكان (ظاهر) و (باطن) ى ھەيە، جا (باطن) لەكەى ھىچ كەسك نازانى تەنھا كەسە تايبە تەكان نەبىت و (ظاهر) لەكە ئەو بەخەلكى عەوامە.

دەلّين: - مەبەست لە نوێژ پارانەو ھەيە، جا ھەر كەسى پاراپەو ئەو نوێژى كردووە، مەبەست پى پىنج نوێژەكە و نوێژە سوننە تەكان نىيە.

دەلّين: مەبەست لە زەكات پاك كەردنەو ھاوین كەردنەو ى نەفسە و مەبەستى زەكاتى سەر وەت و سامان نىيە.

دەلّين: مەبەست لە پۆژوو شارەندەو ى نەيتى و شارەندەو ى مەزھەبەكەيانە، بۆيە پىيان دەگوتى: (پىكخراو نەيتىيەكان).

دەلّين: مەبەست لە ھەج پۆيشتنە بۆ لای شىخەكانيان و مەبەست پۆيشتن نىيە بۆ كەبەى پىرۆز بۆ ھەج و عومرە.

مەبەست لە: (و هو بدعة وضلالة).

واتە: وتن بە عىلمى (الباطن) لە دىندا بىدعەيە، گومراپوونە لە حەق، عىلمىش پەيدا نابى ئىيللا بە فېرېوون لە سەر دەستى زانا خواناسەكان نەبى، بۆيە (إبن القيم) دەفەر مۆيت: _

والجهل داء قاتل وشفاءه أمران في التركيب متفقان
نص من القرآن أو من سنة وطبيب ذاك العالم الرباني^{٣٠٨}

ئەمە عىلمە، عىلم بە زەوق و ئىلھام نىيە و عىلمى (باطن) نىيە ھەرودە کو لاى (الباطنية) ھەيە، بە لکو عىلم ئەو ھەيە لە لاىەن خوا و پېغەمبەرە کەيەو ھە (ﷺ) ھاتوو ھە ئەو ھەيە ھاو ھە لانی پېغەمبەر ھەيە خوا (ﷺ) و توو ھەيە، ئەمە عىلمە، بە دەر لە مانە ئەو ھە فامى و گومراپىيە و نە عىلمە و نە ھەيدايە تە.

مەبەست لە: (ولا يتبغى لأحد أن يعمل به ولا يدعو إليه).

بە لکو پېو ھەستە و رىاي ئەمە بىيەن، چونکە ئەو ھە لى صۆفییە کەنە، ئەوانەى وا دە بىيەن عىلم لە کىتاب و سوننە دا نىيە، بە لکو ئەمە بۆ عەوامى خەلکىيە و بۆ ئەوانەيە کە نازانن، بە ئەم عىلمە دە لێن (شەرىعە) بە لام ئەوانەى خوا دە ناسن ئەو ئە ھەلى عىلمى (حەقىقە) تەن.

﴿۱۳۳﴾ نوسەر دەلّیت: (وَأَيُّمَا امْرَأَةٍ وَهَبْتَ نَفْسَهَا لِرَجُلٍ فَإِنَّهَا لَا تَحِلُّ لَهُ، يَعْقِبَانِ إِنْ نَالَ مِنْهَا شَيْئًا إِلَّا بُولِي وَشَاهِدِي عَدْلَ وَصَدَاقَ).

واتە: ھەركاتى ئافرەتلىك خۆى پىشكەش بەپياوڭ كرد ئۇوا بۆى ھەلال نىيە، ھەردووكيان سزا دەدرىن ئەگەر ھەركارىك بكەن، ئىللا بەبوونى خواھەنەكەى و دوو شايتەى عەدل و مارەبى نەبى.

پاڤە /

ھاوسەرگىرى دروست نىيە ئىللا بەچەند مەرجىك نەبى:—

لەوانە: (الولى): ئەوھى عەقدەكەى بۆ دەكات، ئەویش كەسىكى نىكە لە (عصبى) ئافرەتەكە، پىڤەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرموئىت: (لا نكاح إلا بولي وشاهدي عدل)^{۳۰۹} جا دروست نىيە خۆى عەقد بۆ خۆى بكات، بەلكو دەبى خواھەنەكەى عەقدەكەى بۆ بكات، ئەگەر خۆى بۆ خۆى عەقدەكەى كرد ئۇوا ئەو عەقدە فاسدە، ئەمەش پاى جەمھورى زانايانە، بەلام لاى ھەنەفىيەكان دروستە ئافرەت بۆ خۆى عەقد بكات و مەرجى (الولى) دانانەن بەلام ئەم مەزھەبە جىاوازە لەگەل بەلگەداو لەگەل ئەوھى زۆربەى زانايانى لەسەرە، چونكە ئافرەت (قاصرە) يە پەنگە پەيوەست بىت بەكەسىكەو كەچى بۆى شىاو نەبى و شىاوى خىزانەكەى نەبى، چونكە ئەو خاوەن سۆزىك و تىپوانىيىكى بەپەلەيە، بۆيە كارەكە بۆ خواھەنەكەى دەگىرپىتەو، خاى گەورە لە گەل پىاواندا دواو و فەرموئەتى: (وَأَنْكِحُوا الْأَيَامَى مِنْكُمْ) (النور/۳۲) ئەمە لە گەل پىاواندايە، جا فەرمىانى بەپىاوان كىردو ئەو كچانەى مېردىيان نىيە بە شوويان بدەن، لە فەرموودەكەشدا ھاتو: (لا نكاح إلا بولي وشاهدي عدل)^{۳۱۰} لە فەرموودەيەكى تردا

۳۰۹ / سبق تخريجه .

۳۱۰ / رواه أحمد وأبو داود والترمذي والدارمي والطحاوي .

ھاتوھ: (أَيُّ امْرَأَةٍ نَكَحْتَ بِغَيْرِ إِذْنٍ وَلِيَّهَا فَنَكَاحَهَا بَاطِلٌ بَاطِلٌ بَاطِلٌ) ^{۳۱۱} سى جارى، جا خاوەن بۆى دەبىتە بەرگريپەك دەپپارىزى لەيارى پىكردن، پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مویت: (إِذَا أَتَاكُمْ) لە گەل خاوەنەكاندا دەدوێ دەلێت: (مَنْ تَرْضَوْنَ دِينَهُ وَأَمَانَتَهُ فَرُوجُهُ) ^{۳۱۲} خاوى گەورە نەھى كردووه لە (العضل): - ئەویش بریتىيە لەوھى كەوا خاوەنێك پىگريپت لەو كچەى (ئەم خاوەنەى تى) لەكەسىكى ھاوكوفى خۆى و خۆى پى پازىيە، تەنھا پازى بوون بەس نىيە، بەلكو دەبىت لەھەمان كاتدا (ھاوكوف) ش بىت، دەبى ئەو دووکارە ھەبى: - دەبى ھاوكوف بىت و دەبىت پى پازى بىت، ئەو ھاوكوف بوونە تەنھا پىاوان دەزانن، خاوەن عەقلەكان، ئافەرەتەكان لى نازانن، ئەوانەى خاوەن سۆزو نەفسى لاوازن.

مەبەست لە: (وَأَيُّ امْرَأَةٍ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِرَجُلٍ).

ئافەرەتێك خۆى بەپىاویك بىەخشى ئەمە تايبەتە بەپىغەمبەرى خوداوە (ﷺ)، خاوى گەور دەفەر مویت: (وَأَمْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لِّكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ) (الاحزاب/ ۵۰) چونكە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) خاوەنى ئەم ئوممەتە تەيە.

مەبەست لە: (يَعَاقِبَانِ إِنْ نَالَ مِنْهَا شَيْئًا).

جا ئەگەر بەبى ئىزنى خاوەنەكى شووى پىكرد ئەو لەيەك جيا دەكرێنەووە لەسەر ئەو سزا دەدرێن، چونكە ئەم عەقدە پوچەلە.

۳۱۱ / سبق تخريجه .

۳۱۲ / حسن : أخرجه الترمذي (۱۰۸۴) وحسنه الشيخ الألباني في (المشكاة) (۳۰۹۰) .

﴿۱۳۴﴾ نوسەر دەئیت: (واذا رأيت الرجل يطعن على أحد من أصحاب رسول الله ﷺ) فاعلم أنه صاحب هوى وصاحب قول سوء لقول رسول الله ﷺ: (إذا ذكر أصحابي فأمسكوا)^{۲۱۳} فقد علم النبي ﷺ ما يكون منهم من الزل بعد موته، فلم يقل فيهم إلا خيرا وقوله: (ذروا أصحابي لا تقولوا فيهم إلا خيرا) ولا تحدث بشيء من زللهم ولا حربهم ولا ما غاب عنك علمه ولا تسمعه من أحد يحدث به فإنه لا يسلم لك قلبك إن سمعت).

واته: ئەگەر كەس ئىك ت بىنى تانەى لە يەك ك ئەواو ئەنى پىغەمبەرى خوا ﷺ دەدا ئەوا بزانە ئەو شۆي نكەوتەى ئارەزوو و خاوەنى قسە يەكى خراپە، لە بەر فەرموودە كەى پىغەمبەرى خوا ﷺ كە دە فەرموئیت: (إذا ذكر أصحابي فأمسكوا) چونكە پىغەمبەرى خوا ﷺ دەيزانى لە پاش مردنى ئەو تووشى هەلە دەبن، بۆيە لە چاكە زياتر دەريارەيان هيجى نەگوتو، ئەو فەرموودە يەى دەئیت: (ذروا أصحابي لا تقولوا فيهم إلا خيرا) دەريارەى هەلە كانيان هيج مەگێرەو هەروەها دەريارەى جەنگە كانيان و ئەوەى كە زانينى لە تۆو ناديارە، گوئى لە هيج كەس ئىك مەگرە باسى دەكات، چونكە دلت هەركيز سەلامەت نابى ئەگەر تۆ ئەو ت بىست.

پاڤە /

لە نيشانە كانى گومراكاران و دوو پووە كان ئەو يە تانە لەواو ئەنى پىغەمبەرى خوا ﷺ دەدەن چونكە ئەوان پقيان لىيانە، هەركەسى پقى لەوان بىت ئەوا دوو پوو و ئيمان دەردەخات و كوفرى شارووەتو، چونكە (خۆشويستنى ئەوان ئيمانە و پق

لەيۋونيان دوۋرۋويىيە^{۳۱۴} ھەرۋەكۈ لەفەرمودەكە دا ھاتوۋە، چۈنكە ئەوان ھاۋەلى پىغەمبەرى خوان (ﷺ) و ئامۇژگارى كىردىن چاك بىن لەگەلىاندا ونەھى كىردوۋە لەجۈيئەدان پىيان، چۈنكە ئەوانە بوون پىشتىگىريان كىرد لەپىغەمبەرى خواۋ (ﷺ) لەگەل ئەۋدا كۆچيان كىرد، پىشتىۋانى بوون و دالە ياندا، ئەوانەى كۆچيان كىرد ئەوان (المهاجرين) ن، ئەوانەى دالە ياندا و پىشتىۋانى بوون ئەوانە (الانصار) ن، خۇشويستنى ھەمويان پىۋىستە و ستايشكىردن و چاولىكىردن، جا ھەر كەسى تانەيان لى بدات و بەكەمىان بزانى ئەۋە بەلگەيە پىغەمبەرى خواى (ﷺ) خۇش ناۋى، چۈنكە ئەگەر پىغەمبەرى خواى (ﷺ) خۇش بوىستايە ئەۋا ھاۋەلانىشى خۇش دەۋىست، بۇيە ھىچ كەسى رقى لەۋان نىيە ئىللا كەسىك نەبى رقى لە پىغەمبەرى خوايە (ﷺ)، ھەر كەسى رقى لە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بىت ئەۋە (كافەرە).

مەبەست لە: (فاعلم أنه صاحب هوى وصاحب قول سوء).

ۋاتە: ھەر كەسى جۈيئە بە ھاۋەلەن بدات ئەۋا خواۋەنى ئارەزۋە و شوئىنكە ۋتەى ئارەزۋە كەيەتى، خواى گەۋرە دەفەر مويت: (وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بِغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ) القصص/۵) خواۋەنى بىدەيە، خواۋەنى دوۋرۋويىيە، ھەموو خراپەيەكى تىدا كۆبوۋەتەۋە.

ئەۋفەرمودەيەى كە دەفەر مويت: (إذا ذكر أصحابي فأمسكوا) پىۋىستە بىدەنگ بىين لەئاستى ھاۋەلانى پىغەمبەرى خواۋ (ﷺ) قىسەيان دەربارە نەكەين ئىللا بەچاكە نەبى و ستايشيان بگەين و نەچىنە نىۋ باسى كاروبارى ئەۋانەۋە.

مه‌به‌ست له: (فقد علم النبي ﷺ) ما يكون منهم من الزلزل بعد موته، فلم يقل فيهم إلا خيرا).

پارێزراوی له هه‌له (العصمه) به‌نیسبه‌ت ئیجماعی هاوه‌لانه‌وه‌یه، جا نه‌گه‌ر ئیجماعیان له‌سه‌ر شتی بوو نه‌وا ئیجماعه‌که‌یان (معصوم) ه‌و ئیجماعه‌که‌یان به‌لگه‌یه، به‌لام نه‌گه‌ر جیاوازی‌بوون نه‌وا ته‌ماشای نه‌وه‌یان ده‌کریت به‌لگه‌ی پێیه‌ وه‌کو زانایانی تر، به‌لام وه‌کو تاک نه‌وه (معصوم) نین له‌هه‌له، په‌نگه‌ هه‌ندی جار هه‌له‌ بکه‌ن، به‌لام خوای گه‌وره له‌وان خۆش بووه، تایبه‌تمه‌ندی کردوون به‌ هاوه‌لبوون، جا هێنده فه‌زلیان هه‌یه ده‌بیته هۆی داپۆشینی نه‌وه‌لانه‌ی ده‌یکه‌ن له‌به‌رچه‌ند هۆیه‌ک:

یه‌که‌م: چونکه نه‌وان (مجتهد)بوونه‌و مه‌به‌ستیان هه‌له نه‌بوه، به‌لکو ئیجتیهادی کردوه‌و حه‌قی نه‌پێکاوه، جا نه‌و پاداشت ده‌ده‌ریته‌وه‌و خوای گه‌وره له‌هه‌له‌که‌ی خۆش ده‌بیته.

دووه‌م: هێنده فه‌زلیان هه‌یه ده‌بیته هۆی داپۆشینی نه‌وه‌لانه‌ی له‌وان ده‌وه‌شێته‌وه، چونکه خوای گه‌وره له‌وان پازی بووه‌و ته‌ماشای نه‌هلی به‌دری کردووه‌و فه‌رموویه‌تی: (اعملوا ما شئتم فقد غفرْتُ لکم)^{۳۱۰}، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ الْفَتْحِ/ ۱۸) هه‌روه‌ها ده‌فه‌رمویت: (لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ التَّوْبَةِ/ ۱۱۷) نه‌مه‌ گشتی یه، خوای گه‌وره ته‌وبه‌ی لی وه‌رگرتوون، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (إِنَّ الَّذِينَ تَوَلَّوْا مِنْكُمْ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ إِنَّمَا اسْتَزَلَّهُمُ الشَّيْطَانُ بِبَعْضِ مَا كَسَبُوا وَلَقَدْ عَفَا اللَّهُ عَنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ حَلِيمٌ (۱۵۵) ال عمران) نه‌وان خوای گه‌وره لیان خۆش بووه، نه‌وان هه‌رگیز تانه‌یان لی نادریت.

مەبەست لە: (فقد علم النبي ﷺ) ما يَكُونُ مِنْهُمْ مَنْ الزَّلْزَلِ بَعْدَ مَوْتِهِ) پېغەمبەرى خوا (ﷺ) غەيب نازانى ئىللا ئەو نەبى خاى گەورە ئاگادارى كىدووتەو، جا نوسەر دەلئىت: (قد علم) واتە ئەوئەى خاى گەورە فېرى كىدووتەو ئاگادارى كىدووتەو، بۆيە پېغەمبەرى خوا (ﷺ) دەلئىت: (فانه من يعيش منكم فسيري اختلافاً كثيراً، فعليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين المهديين من بعدي)^{۳۱۶} واتە: ھەركەس لەئىوھ _ لەپاش مَن _ بژئىت ئەو جىاوازى و دووبەرەكى زۆر دەبينى، جا ئامۆزگاريتان دەكەم دەست بەسوننەت و رىگاگەى مەوھ بگرن و دەست بە سوننەت و رىگای جىنشىنە رىنموى كراوگانى پاش مَن بگرن).

خاى گەورە ئاگادارى كىدووتەو جىاوازى و دووبەرەكى پوودەدات، جا پىنموى و ئامۆزگارى كىدوون لەكاتى جىاوازىدا چى بگەن، ئەوانىش ئاوا بوون، ھاوھ لَان ئەگەر لەشتىكدا جىاوازىيان ھەبوايە ئەو دەگەرپانەوھ بۆ قورئان و سوننەت و جىاوازىيەكەيان كۆتايى پى دەھات و دەگەرپانەوھ بۆ حق (فلم يقل فيهم إلا خيراً) پېغەمبەرى خوا (ﷺ) ستايشى ئەوانى كىدووتەو لەگەل ئەوئەى زانىيوھتى لەپاش خۆى پوودەدات و چى دەكەن.

مەبەست لە: (ذروا أصحابي، لا تقولوا فيهم خيراً).

ذروا: واتە: واز لە ھاوھ لَانم بىنن لەقسەكردن پىيان و لەچاكە و خەير نەبى ھىچى تر مەلئىن، لەوھ (صحيح) تر فەرموودەى: (لا تسبوا أصحابي فوالذي نفسي بيده لو أنفق أحدكم مثل أحد ذهباً ما بلغ مدّ أحدكم ولا نصيفه)^{۳۱۷} جا كىدووتەوھىكى كەم لە تاكەگانى ئەوانەوھ چاكتر و باشترە لەكىدووتەوھىكى مەزن و گەورە لەوانەى پاش خۆيان دىن، لەبەر ئەوئەى لەپىش ھەموو كەس موسلمان بوون.

۳۱۶ / سبق تخريجه .

۳۱۷ / رواه البخارى (۲۴۷۰) ومسلم (۲۵۴۱) .

مەبەست لە: (ولا تحدث بشيء من زللهم ولا حرهم).

ئەوھى لەوانەوھ پوویداوھ مەيگێرەوھ ئیلا لەپووی بیانوو ھینانەوھ نەبى بۆیان.

مەبەست لە: (ولا تسمعه من أحد يحدث به فإنه لا يسلم لك قلبك إن سمعت).

گوئى لەو کەسانە مەگرە قسە بەھاوھلان دەکەن لەمەجلیسەکانیاندا، یان لەوانەکانیاندا، یان لە ھەر بوارێکدا، ئامادەى ئەو مەجلیسانە مەبە، بەردەوام مەبە لە گوێگرتن لییان، بەلکو وازی لى بھینەو لى دوور بکەو، بۆ ئەوھى شتىك نەچیتە دلتەوھو ببیتە ھۆى ئەوھى ڤقت لەھاوھلانى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) بێت و بەھەلاکەتدا بچیت.

﴿۱۳۵﴾ (وَإِذَا سَمِعْتَ الرَّجُلَ يُطْعَنُ عَلَى الْآثَارِ أَوْ يَرُدُّ الْآثَارَ أَوْ يَرِيدُ غَيْرَ الْآثَارِ فَاتَّهَمَهُ عَلَى الْإِسْلَامِ وَلَا تَشْكُ أَنَّهُ صَاحِبُ هَوَى مُبْتَدِعٍ).

واتە: ئەگەر كەس ئىكەت بېنى تانە لەئەسەر (فەرموودە) دەدات يان ئەسەر (فەرموودە) پەد دەكاتەوہ يان جگە لەئەسەرى دەوئەت ئەوا تۆمە تبارى بگە لەسەر ئىسلام، گومانەت نەبى ئەوہ خاوەنى ئارەزووہ (مبتدع)ە.

﴿۱۳۶﴾ (وَاعْلَمْ أَنَّ جَوْرَ السُّلْطَانِ لَا يَنْقُصُ فَرِيضَةَ مَنْ فَرَأَضَ اللَّهَ الَّتِي افْتَرَضَهَا عَلَى لِسَانِ نَبِيِّهِ ﷺ) جَوْرُهُ عَلَى نَفْسِهِ وَتَطَوُّعُكَ وَبِرْكَ مَعَهُ تَامٌ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى يَعْنِي الْجَمَاعَةُ وَالْجَمْعَةُ وَالْجِهَادُ مَعَهُمْ وَكُلُّ شَيْءٍ مِنَ الطَّاعَاتِ فَشَارِكُهُمْ فِيهِ فَلَا نِيَّتَكَ).

واتە: بزانه ستمى سولتان هەرگیز فەرزىك لە فەرزەكانى خوا كەم ناكاتەوہ كە لە سەر زارى پێغەمبەرەكەى ﷺ فەرزى كردووە، ستم كردن لەنەفسى خۆيەتى و چاكەى تۆ لەگەڵ ئەوا تەواوہ (إن شاء الله) واتە جومعه و جماعت و جيهاد كردن لەگەڵ ئەودا، هەموو شتێك لەگوێرايە ئىيەكان بەشداریيان لەگەڵدا بگەو ئەوا بەپێى نىيەتەكەت بۆت دەنوسرێت.

پاڤە/

لەپێشدا باسى ئەمە كرا چیتەر پێويستى بەدووبارە كردنەوہ نىيە.

﴿۱۳۷﴾ نوسهر ده‌لئیت: (واذا رأیت الرجل یدعو علی السلطان فاعلم أنه صاحب هوی وإذا رأیت الرجل یدعو للسلطان بالصلاح فاعلم أنه صاحب سنة إن شاء الله، یقول فضیل بن عیاض: (لو کان لی دعوة مستجابة ما جعلتها الا فی السلطان).

قیل له: (یا أبا علی، فسر لنا هذا) قال: (إذا جعلتها فی نفسی لم تعدنی، وإذا جعلتها فی السلطان صلح، فصلح بصلاحه العباد والبلاد)

فأمرنا أن ندعو لهم بالصلاح، ولم نؤمر أن ندعو علیهم وإن جاروا وظلموا لأن ظلمهم وجورهم علی أنفسهم، وصلاحتهم لأنفسهم وللمسلمین)

واته: ئەگەر کابرایه‌کت بینی دوعای له‌سولتآن ده‌کرد بزانه ئەوه خاوه‌ن ئاره‌زووه، به‌لام ئەگەر که‌سیکت بینی دوعا بۆ سولتآن ده‌کات به‌چاکسازی ئەوا بزانه خاوه‌نی سوننه‌ته (ان شاء الله)، (فضیل ی کوری عیاض) وتویه‌تی: (ئەگەر ته‌نها یه‌ک دوعای وه‌رگیراوم بوایه ئەوه بۆ هیچ که‌سیک نه‌مده‌کرد ته‌نها بۆ سولتآن نه‌بی) پێیان فهرموو: ئەی باوکی عه‌لی ئەمه پوون بکه‌ره‌وه، فهرمووی: (ئەگەر دوعاکه‌م بۆ خۆم کرد ئەوه له‌خۆم تێناپه‌ی، به‌لام ئەگەر بۆ سولتآنم کرد ئەوا ئەو چاک ده‌بی، به‌چاک بوونی ئەو به‌نده‌کان و ولات چاک ده‌بی).

جا فهرمانمان پێکراوه دوعای چاکسازیان بۆ بکه‌ین، فهرمانمان پێ نه‌کراوه دوعایان لی بکه‌ین ئەگەر سته‌میان کرد، چونکه سته‌میان له‌سه‌ر خۆیان، چاک بوونیان بۆ خۆیان و موسلمانانه.

رافه‌/

ئهم ده‌سته‌واژه‌یه له‌سه‌له‌فه‌وه هاتووه: (واذا رأیت الرجل یدعو علی السلطان فاعلم أنه صاحب هوی) ئەمه په‌وشتی خه‌واریجه‌و په‌وشتی (معتزله‌)یه، چونکه خه‌واریج و موعتزه‌زیله ئەوانه‌ن دوعا له‌ده‌سه‌لاتدارانی موسلمانان ده‌که‌ن، پێویست

پېچەوانەكەيەتى بەوہى دوعاى چاكسازى و تەوفىقيان بۆ بكات، چونكە چاكسازى ئەوان چاكى ئىسلام و مۇسلمانانى تېدايە، جا ئەگەر دوعات بۆ ئەوان كەتتە دوعات بۆ مۇسلمانان كەتتە، چونكە چاكبۇنى دەسەلاتدار چاكىيە بۆ ژىر دەستەكەى، ئەمە مەنەجى سەلەفە، ئەويش دوعا كەتتە بۆ دەسەلاتداران بە چاكسازى.

مەبەستە: (وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يَدْعُو لِلسُّلْطَانِ بِالصَّلَاحِ فَاعْلَمْ أَنَّهُ صَاحِبُ سُنَّةٍ إِنْ شَاءَ اللَّهُ).

ئەگەر بىنەت دوعايان بۆ دەكەت بۆ چاكسازى ئەو بەزانە خاوەنى سوننەتە، چونكە ئەمە پىگەى سەلەفە لەگەل دەسەلاتداراندا.

مەبەستە: (يقول فضيل بن عياض).

(الفضيل ي كورى عياض) يەكەكە لەگەورە زانايان و يەكەكە لەخوا پەرسەت و زامىدەكان، ئەم دەستەواژەيە دەلەيت: (لو كان لي دعوة مستجابة ما جعلتها الا في السلطان).

ئەمە بەشەيكە لەئامۆژگارى، وەكو كار كەتتە بەو فەرموودەيەى كە دەفەرمووت: (الدين النصيحة) قلنا: لمن يا رسول الله؟ قال: (لله ولكتابه ولرسوله ولأئمة المسلمين وعامتهم)^{۳۱۸} لە بەشەيكە لە ئامۆژگارى كەتتە بۆ پېشەوايانى مۇسلمانان دوعا كەتتە بۆيان بە چاكسازى، مەروەها لە ساختە و غەشكەتتە لەوان دوعا كەتتە لىيان.

مەبەستە: (فأمرنا أن ندعو لهم بالصلاح، ولم نؤمر أن ندعو عليهم وإن جاروا وظلموا).

چونكە دوعا كەتتە لەوان دوعا كەتتە لە مۇسلمانان، چونكە ئەگەر كارەكە تەكچو و سولتان پووخا ئەوا خويى دەپىژىت و ئەمە ئاسايش نامىنى و خراپەكارى بلا و دەپىتە وەو سەورەكان لەكار دەكەوتتە، جا لەپووخانى ئەودا چەندىن خراپەكارى تە

ھەيە، بەلام لەم سەردەمەدا ھەركەسىّ دوعا بۆ سولتان بىكات ئەو تۆمەتبار دەكرىت
لە لايەن خاوەن ئارەزووكانەو بە (مداھنە) لە لايەن حزيەكان و شوينكەوتەكانى
خەوارىجەو، جا ئەو قسەيەى نوسەر لە سەريان جىّ بەجىّ دەبىّ كەوا ئەوان لەگەلّ
سوننەتدا ناكۆكن و خاوەنى ئارەزوون بۆيە پيويستە ئاگادارى ئەوە بيبين.

﴿۱۳۸﴾ نوسەر دەلئیت: (ولا تذكر أحدا من أمهات المؤمنين رضي الله عنهن- إلا بخير).

واتە: باسى ھېچ يەكك لہ دایکانى ئیمانداران مەكە ئیلا بەخەيرو چاكە نەبى.

رافە/

مەبەست لہ: (ولا تذكر أحدا من أمهات المؤمنين إلا بخير).

دایکانى ئیمانداران: بریتین لہ خیزانەکانى پیغەمبەر (ﷺ)، خوای گەورە ناوی لى ناون دایکانى ئیمانداران لہ وئایەتەى كە دەفەر مویت: (النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ) (احزاب/۶) مەبەستى ئەوان دایكى ئیمانداران لہ پىزو حورمەتدا، حەرام بوونى خوازىنيان لہ پاش مردنى پیغەمبەرى خوا (ﷺ)، دایكى ئەوان نین لہ نەسەدا، بەلكو لہ پىزو حورمەتدا، حەقى دایكىتيان ھەيە لەسەر ئیمانداران چونكە ئەوانە خیزانى پیغەمبەرى خوان (ﷺ)، بۆيە خوشويستن و پىز لى گرتنيان پىويستەو بەكەم نەزانينى يەكى لہوانە، چونكە بەكەم زانينيان مەزھەبى (رافضە)كانە كە ھەندى لہ خیزانەکانى پیغەمبەر (ﷺ) بەكەم دەزانن، ئەمەش تۆمەتبار کردنى خوای گەورەيە كەوا ئەو بۆ پیغەمبەرەكەى (ﷺ) كەسانىكى ھەلبىزاردووە بۆ ئەو ناگونجین، تۆمەتبار کردنى پیغەمبەرى خوايە (ﷺ) كەوا ئەو دایكانىكى ھەلبىزاردووە بۆ ئیمانداران شایستەى ئەو نین، ئەمەش كوفرە بەخوای گەورە.

﴿۱۳۹﴾ نوسەر دەئیت: (وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يَتَعَاهَدُ الْفُرَائِضَ فِي جَمَاعَةٍ مَعَ السُّلْطَانِ وَغَيْرِهِ فَاعْلَمْ أَنَّهُ صَاحِبُ سَنَةٍ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يَتَهَاوَنُ بِالْفُرَائِضِ فِي جَمَاعَةٍ وَإِنْ كَانَ مَعَ السُّلْطَانِ فَاعْلَمْ أَنَّهُ صَاحِبُ هَوَى).

واتە: ئەگەر كەس ئىكەت بىنى بەردەوامە لەسەر فەرزەكان بەجەماعت لەگەڵ سولتان و جگە لەو، بزانە ئەو خاوەنى سوننەتە (ان شاء الله تعالى)، ئەگەر كەس ئىكەت بىنى كەم تەرخەمە لەجى بەجى كردنى فەرزەكان بەجەماعت ھەرچەندە لەگەڵ سولتانىش بىت بزانە ئەو خاوەنى ئارەزوو.

پاڤە:

مەبەست لە: (وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يَتَعَاهَدُ الْفُرَائِضَ فِي جَمَاعَةٍ مَعَ السُّلْطَانِ وَغَيْرِهِ فَاعْلَمْ أَنَّهُ صَاحِبُ سَنَةٍ إِنْ شَاءَ اللَّهُ تَعَالَى).

واتە ئەگەر كەس ئىكەت بىنى پارىزگارى لە نوێژى جەماعت دەكات لەگەڵ سولتان و لەگەڵ جگە لەودا، ئەمە بەلگەى ئەو كەس ئىكى ئەھلى سوننەتە و ئەھلى ئيمانە، خواى گەورە دەفەرموێت: (إِنَّمَا يَغْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى الزَّكَاةَ) (۱۸) (التوبة/ ۱۸) پێغەمبەرى خوا (ﷺ) باسى ئەو كەسەى كردوو دلى پەيوەستە بە مزگەوتەكانەو كەوا يەكێكە لەو حەوت كەسەى خواى گەورە دەيانخاتە ژىر سىبەرى عەرشى خۆيەو، دەفەرموێت: (وَرَجُلٌ قَلْبُهُ مُعَلَّقٌ بِالْمَسَاجِدِ) ^{۳۱۹} جا ھاتوچۆكردنى مزگەوتەكان بەمەبەستى جى بەجى كردنى نوێژى جەماعت نیشانەى ئيمانە و نیشانەى ئەھلى سوننەتە، ئەو كەسەى واز لە نوێژكردن دەھێنى لەگەڵ موسلماناندا وادەزانى موسلمانان لەسەر حەق نين و دروست نى نوێژيان لەگەڵدا

بكریت بى گومان ئەم كەسە لە كۆمەلى مۇسلمانان جىابووەتەو دژايەتى خواو پىغەمبەرەكەى (ﷺ) مۇسلمانان دەكات، بۆيە دەبينى ئەوانەى خواوەنى بىرۆكەى لارن نزيكى مزگەوتەكان ناكەونەو لەگەل مۇسلماناندا نوێژ ناكەن، بەلكو هەندىكيان حوكم بە پوچەلكردنەو نوێژى مۇسلمانان دەدەن، ئەمەش نيشانەى خراپەكارى و نيشانەى لادان و خراپى عەقيدە و دژايەتییەتى، خواى گەورە دەفەرمویت: (وَمَنْ يُشَاقِقِ الرَّسُولَ مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُ الْهُدَى وَيَتَّبِعْ غَيْرَ سَبِيلِ الْمُؤْمِنِينَ نُوَلِّهِ مَا تَوَلَّى وَنُصْلِهِ جَهَنَّمَ وَسَاءَتْ مَصِيرًا) (النساء) (۱۱۵) جا پىويستە لەسەر مۇسلمان لەگەل مۇسلماناندا بىت، خواى گەورە دەفەرمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَكُونُوا مَعَ الصَّادِقِينَ) (التوبة) (۱۱۹) مۇسلمانان لەگەل مۇسلماناندا دەبى، خۆى جيا ناكاتەو خۆى تاك ناكاتەو، لەگەل جەماعەتدا دەبى، لادان و لە مۇسلمانان خۆدوورە پەريز گرتن، ئەمەش نيشانەى خراپە و ئارەزو و خراپى بىرۆكە و لادانە.

مەبەست لە: (وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يَتَهَاوَنَ بِالْفَرَائِضِ فِي جَمَاعَةٍ وَإِنْ كَانَ مَعَ السُّلْطَانِ فَاعْلَمْ أَنَّهُ صَاحِبُ هَوًى).

ئەگەر كابراییەكت بينى وازى لە نوێژى جەماعەت هێنا: -

ئەگەر لەگەل سولتاندا وازى لە نوێژ هێنا ئەوە خواوەن ئارەزو و ئەویش يەكێكە لە موعتەزىلە يان لە خەواریج كە دەسەلاتدارانى مۇسلمانان بە كافر دەزانن بەسەرپىچى.

ئەگەر وازى لە جەماعەت هێنا لەگەل جگە لە سولتان ئەوە دووپووە، چونكە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفەرمویت: (أثقل الصلوات على المنافقين: صلاة العشاء وصلاة الفجر)^{۳۲۰} جا پىغەمبەرى خوا (ﷺ) دواكەوتن لە نوێژى جەماعەت بە دووپووى ژماردووە، تەنانەت (عبداللهى كورپى مسعود) دەلى: (ولقد رأيتنا وما يتخلف عنها إلا

منافق معلوم النفاق) جا ئەو كەسەى لە نوڧىزى جەماعەت دوا دەكەوى بەبى ھىچ بىانويىەك، ئەو بەلگەيە لەسەر دوپپووى، چونكە دوپپووەكان لە نوڧىزەكان دوا دەكەون بەتايبەتى لەشەواندا، چونكە شەوان ھىچ كەسك ئەوان نابىنى، بەلام بە پوڭ ئەوا ئامادە دەبن چونكە خەلكى دەيانبىنى، ئەوانىش پىايى دەكەن بەكردەوہكانيان و دوپپووى دەكەن.

﴿١٤٠﴾ نوسەر دەئیت: (والحلال ما شهدت عليه وحلفت عليه أنه حلال وكذلك الحرام ما حاك في صدرك فهو شبهة).

واتە: ھەلەل ئەو ھەيە شایەتى لەسەر بدەیت و سویندى لەسەر بخۆى ھەلەل، ھەروەھا ھەرامیش، بەلام ئەو ھەي گومانە لەسەرى ھەبیت ئەو (شوبە) ھە. / پافە

مەبەست لە: (والحلال ما شهدت عليه وحلفت عليه أنه حلال).

پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرمو ھەتى: (إن الحلال بين وإن الحرام بين، وبين ذلك أمور مشبهات)^{٣٢١} لێرەدا ھەلەل ھەيە و گومانى تیدا نىيە و ھەرام ھەيە و گومانى تیدا نىيە، بەشى سى ھەمیش ھەيە گومانە، نازانرى ئایا ئەو ھەلەل یان ھەرامە؟ ئەمەش كەس نایانست تەنھا زاناکان نەبى، تۆرى ھەلەل نازانى، ئەمەش ھەقى خۆ ھەتى لى بکۆلێتەو تاكو بزانى لەكام بەشە ئەو، ئەگەر ھەلەل بوو ئەو دەبەیت و ئەگەر ھەرام بوو ئەو لى دوور دەکەوێتەو، پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرمو ھەتى: (الإثم ما حاك في القلب وكرهت أن يطلع عليه الناس)^{٣٢٢} ھەست دەكەیت دلت لەسەرى ئارام نىيە، نەبوونى دلتیایى لەناختدا بەلگە ھە ئەو گومانى تیدا، بۆ ھە پێویستە لەسەرت وازى لى بھێنى، (والحلال ما شهدت عليه وحلفت عليه أنه حلال) واتە: لى دلتیا بیت، ھىچ گومانە لى نەبى، تەنانت بگاتە ئەو پادە ھەي ئامادەى سویندى لەسەر بخۆى ھەلەل، چونكە ئەو پوونە، ھەروەكو پێغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرمو ھەتى: (الحلال بين).

مەبەست لە: (وكذلك الحرام).

ھەروەھا ھەرامیش دیار و ئاشكرایە دەقیك ھەيە بۆ ھەرام بوونى وەكو مردارىو ھەو ھەي و گوشتى بەراز، ئەمە ھەرامە و دیارە، چونكە خوائ گەرە ھەرامى كەدو ھە.

٣٢١ / سبق تخريجه .

٣٢٢ / حسن : أخرجه أحمد (٢٢٨/٤) وحسنه الشيخ الألباني في (مصحح الترغيب والترهيب) (١٧٣٤) .

﴿۱۴۱﴾ نوسهر ده‌لئیت: (والمستور من بان ستره والمهتوك من بان هتکه)

واته: که‌سی ئابرودار (عهیب داپۆشراوه) ئه‌و که‌سه‌یه که داپۆشینه‌که‌ی ئاشکرایه (هه‌له‌کانی داپۆشراوه)، وه که‌سی بی ئابروو ئه‌و که‌سه‌یه که ریسوایه‌که‌ی ئاشکرایه .

ئه‌صل له‌موسلماندا عه‌داله‌ت و خه‌یرو چاکه‌یه بۆیه گومانی خراپی پی مه‌به، بۆیه خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ) الحجرات/ (۱۲) پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموو‌یه‌تی: (إياكم والظن فإن الظن أكذب الحديث)^{۳۲۳} بۆیه هه‌چ گومانی به‌موسلمان مه‌به ته‌نها خه‌یر نه‌بی ئه‌گه‌ر خه‌یلافی ئه‌وه‌ی لی ده‌رنه‌که‌وت، جا ئه‌گه‌ر هه‌له‌یه‌کت لی بیهی ئه‌وه له‌سه‌رت به‌شاره‌یه‌وه (من ستر مسلماً ستره الله في الدنيا والآخرة)^{۳۲۴} به‌لام له‌که‌ل ئامۆژگاریدا، هه‌له‌کانی به‌شاره‌وه‌و ئابرووی مه‌به، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (إِنَّ الَّذِينَ يُحِبُّونَ أَنْ تَشِيعَ الْفَاحِشَةُ فِي الَّذِينَ آمَنُوا لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ وَأَنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ (۱۹) النور).

۳۲۳ / سبق تخريجه .

۳۲۴ / صحيح : سبق تخريجه .

﴿١٤٢﴾ نوسەر دەئیت: (واذا سمعت الرجل يقول: فلان ناصبي، فاعلم أنه رافضي وإذا سمعت الرجل يقول: فلان مشبه أو فلان يتكلم بالتشبيه، فاعلم أنه جهمي، وإذا سمعت الرجل يقول: تكلم بالتوحيد وشرح لي التوحيد فاعلم أنه خارجي معتزلي، أو يقول فلان مجبر أو يتكلم بالإجبار أو تكلم بالعدل فاعلم أنه قدری، لأن هذه الأسماء محدثة أحدثها أهل البدع).

واتە: ئەگەر گویت لە کابرایەك بوو وتی: فلان كەس (ناصبی)یە، بزانه ئەو كەسیكى (رافضی)یە، ئەگەر گویت لى بوو كەسىك وتی: فلان كەس (مشبەه)یە یان فلان كەس قسە دەریارەى (تەشبیە) دەكات بزانه ئەو جەهەمى یە، ئەگەر گویت لى بوو كەسىك وتی: دەریارەى یە كتاپە رستى قسە بكەو یە كتاپە رستیم بۆ پافە بكە بزانه ئەو كەسیكى (خارجى معتزلى)یە یان وتی: فلان كەس (مجبەر)ە یان قسە دەریارەى (الاجبار) دەكات یان قسە دەریارەى (العدل) دەكات بزانه ئەو كەسیكى قە دەریبە چونكە ئەم ناوانە داھێنراون ئەھلى بیدعە دایانھێناوہ.

پافە/

مەبەست لە: (واذا سمعت الرجل يقول: فلان ناصبي).

(نواصب) ئەو كەسانەن پقیان لە ئەھلى بەیتە، (روافض)یش ئەھلى سوننە تۆمەتبار دەكەن بەوہى پقیان لە ئەھلى بەیتە، ھەر كەسى پقى لە ئەھلى بەیت بیت ئەو (ناصبی)یە.

مەبەست لە: (فاعلم أنه رافضي).

چونكە ئەمە مەزھەبى (روافض)ە تەنانەت ھاوہ لانیشیان بە (نواصب) ژماردووە چونكە ھاوہ لانی بە ھاوہ پى ئەوان پقیان لە ئەھلى بەیتە و خیلافەتیان لى زەوت کردوون، ئابەو شیوہیە دەئین، جا ئەو كەسى دەئیت: ھاوہ لانی (نواصب)ن یان

ئەھلى سوننە (نواصب) ن ئەمە بەلگەيە ئەو كەسە (رافىي) يە، ئەھلى سوننە پىيان ئەھلى بەيت نىيە، بەلكو ئەوانيان خۇش دەۋىت و پىزىيان لى دەگىرن و ئامۇزگار يىيە كەي پىغەمبەر (ﷺ) لەواندا دەپارىنن، بەلام زىادەپەوييان تىدا ناكەن وەكو زىادەپەوى (روافى) و نايانكەنە پەرەردگار لەجگە لەخوا، يان باوەپىيان وابى ئەوان (معصوم) ن، ھەرەكو شىعەكان باوەپىيان وايە پىشەواكانيان (معصوم) ن و پىيان دەلئىن: (الائمة المعصومين) ئەھلى سوننە باوەپىيان بە (معصومىيەتى) ئەوان نىيە و زىادەپەوييان تىدا ناكەن، بەلكو لەپلە و پاىيەى خۇياندا دايان دەنئىن، ئەوانيان خۇش دەۋىت لەبەر نىكيان لەپىغەمبەرى خوداوە (ﷺ) ئەوانيان خۇش دەۋىت لەبەر ئىمانەكەيان، جا ئەھلى سوننە ئەوانيان خۇش دەۋىت لەبەر دوو مەبەست: ئىمان و نىكيان لە پىغەمبەرەو (ﷺ)، بەلام ئەگەر نىكيان ھەبوو بەلام ئىمانيان نەبوو ئەوا ھىچ خۇشەيستىيەكيان نىيە، (ابو لەب) مامى پىغەمبەرى خوايەو (ﷺ) لەئاگردايە، چونكە تەنھا نىكى لەپىغەمبەرى خوداوە (ﷺ) بەس نىيە ئىللا دەبى ئىمانى لەگەلدا بىت.

مەبەست لە: (واذا سمعت الرجل يقول: فلان مشبه أو فلان يتكلم بالتشبيه، فاعلم أنه جهمي).

چونكە (جەھەمىيەكان) و (موعتەزىلەكان) و (ئەشعەرىيەكان) و (ماترىدىيەكان) باوەپىيان وايە سەلماندنى سىفەتەكان (تەشبىھە)، بۆيە ئەوان ئەھلى سوننە - كە ناو سىفەتەكانى خوا دەسەلمىنن - ناويان لى دەنئىن بە (المشبهه) چونكە سىفەتەكان دەسەلمىنن، يان ناويان لى دەنئىن بە (المجسمة) چونكە سەلماندنى سىفەتەكان لاي ئەوان ماناي سەلماندنى جەستەيە بۇ خوا، جەستەكانىش لەيەك دەچن، ئەمە قسەى ئەوانە، ئەگەر ھەر كەسىكت بىنى دەلئىت: _ فلان كەس (مشبهه) يە، فلان كەس (مجسمة) يە، بزانە ئەو (جەھەمىيە) يان (موعتەزىلەيە) يان قوتابى ژىر دەستى ئەوانە

لە گروپپەكانى تر، چونكە باۋەربان وايە سەلماندنى سيفتەكان بۆ خوا تەشبيھە و تەجسېمە.

مەبەست لە: (وَإِذَا سَمِعْتَ الرَّجُلَ يَقُولَ: تَكْلَمُ بِالتَّوْحِيدِ وَاشْرَحْ لِي التَّوْحِيدَ فَاعْلَمْ أَنَّهُ خَارِجِي مُعْتَزِلِي).

چونكە (تەوھىد) بەكۆكە لەبنەماكانى (موعتەزىلە) تەوھىدیش لای ئەوان بریتى بە لەنەفى كردنى سيفتەتەكان، لای ئەوان سەلماندنى سيفتەتەكان شىركە، نەفى كردنى سيفتەتەكان تەوھىدە، گومانى ئەو مەبەستى لە (تەوھىد) ئەو یەكە بە تاكدانانى خودايە لەپەرستندا، بەلكو مەبەست لای ئەوان نەفى سيفتە، چونكە سەلماندن لای ئەوان مانای شىرك دەگەيەن، بۆيە دەلێن: - قورئان شىركى لەگەڵ خۆیدا ھېناو، چونكە قورئان ناو سيفتەتەكان دەسەلمێن، ئەمە مەبەستى شەيخە، مەبەستى ئەو تەوھىدە لەسەر مەزھەبى موعتەزىلە، بەلام ئەو تەوھىدە لەسەر مەزھەبى ئەھلى سوننە و جەماعە يەكە ئەویش بە تاكدانانى خوايە لەپەرستندا، ئەگەر داواى پوونکردنەوێ ئەوێ كرد كە ئەویش بە تاكدانانى خوايە لەپەرستندا و نەفى كردنى شىركە - ئەمە ئاساييە، بەلكو ئەو داوايەكى چاك و پڕخەيرە.

مەبەست لە: (أَوْ يَقُولُ: فَلَانٌ مُّجْبِرٌ أَوْ يَتَكَلَّمُ بِالْإِجْبَارِ أَوْ يَتَكَلَّمُ بِالْعَدْلِ فَاعْلَمْ أَنَّهُ قَدْرِي).

ھەر ھەمە لەبنەماكانى موعتەزىلە بریتىيە لە (العدل) ئەویش نەفى (قەدەرە) چونكە ئەوان دەلێن: ئەگەر قەدەرمان سەلماند ئەوە خواى گەرەمان بەستەمكار وەصف کردووە، چونكە خواى گەرە سزايان دەدات لەسەر شتىك خۆى تەقدیری کردووە لەسەريان، ئیتمەش بەوان دەلێن: - خواى گەرە سزايان نادات بەقەدەر بەلكو سزايان دەدات لەسەر كارى خۆيان، لەسەر كوفرو شىركى خۆيان، سزايان نادات لەبەر ئەوێ تەقدیری کردووە، بەلكو سزايان دەدات لەبەر کردەو و شىرك و سەرپىچى ئەوان، جا سزا لەسەر کردەو ھەكە ئەو لەسەر قەدەر، جا خواى گەرە پاداشتى ھېچ كەستىك

ناداتەو لەسەر ئەوئەى تەقدىرى کردوو بېتە ئىماندار، تاكو بە فعلى ئيمان نەھىنى و کار بە ئىمانەكەى نەكات، سزای هیچ كەسىك نادات تەنھا لەبەر ئەوئەى تەقدىرى کردوو سەرپىچى ئەنجام بدات تاكو سەرپىچى ئەنجام نەدات و ھۆكارى سزاكە ئەنجام نەدات، جا پاداشت و سزا پەيوەستن بە کردەوئەى بەندەكانەو و ھەرگىز پەيوەست نین بەقەدەرەو، جا ئەگەر كەسىكت بينى دەلئت: - فلان كەس جەبرىيە، بزانه ئەو كەسە موعتەزىلە، چونكە موعتەزىلەكان دەلئت: - مروقۇ ئازادە خۆى فعلى خۆى دروست دەكات، هیچ شتىك تەقدىرى بۆ نەكراو، دەلئت: ئەو كەسەى خۆى كارەكەى ئەنجام داو بەبى ئەوئەى خوای گەورە تەقدىرى لەسەر كەردبى و وەصفى ئەو كەسانە دەكەن كە دەلئت: فعلى بەندەكان بە تەقدىرى خواپە _ وەصفیان دەكەن بە (جەبرى).

مەبەست لە: (لأن هذه الأسماء محدثة أحدثها أهل البدع).

ئەھلى بىدعە دايانھێناو لە شیعە و موعتەزىلە و جەھەمىيەكان، بەلام ئەھلى سوننە نەچوونە تەناو ئەم باسانەو ئىللا بە پىى قورئان و سوننە نەبى، بۆیە ناو و سىفاتەكانى خوايان سەلماندوو، قەدەريان سەلماندوو و باوہريان پىى ھیناوە، نەيانگوتوو: (اجبار) پىويست دەكات لەسەرى، يان ستم پىويست دەكات لەسەرى، ھەرەھا نەيان گوتو: _ سەلماندن سىفەتەكان شىرك و لەيەكچواندنە، هیچ كەسىك ئەمەى نەگوتوو تەنھا ئەھلى بىدعە نەبى.

﴿١٤٣﴾ نوسەر دەئىت: (قال عبد الله بن المبارك: لا تأخذوا عن أهل الكوفة في الرفض شيئاً، ولا عن أهل الشام في السيف شيئاً، ولا عن أهل البصرة في القدر شيئاً، ولا عن أهل خراسان في الإرجاء شيئاً، ولا عن أهل مكة في الصرف شيئاً، ولا عن أهل المدينة في الغناء، ولا تأخذوا عنهم في هذه الأشياء شيئاً).

واتە: (عبدالله ى كوپى المبارك) ھەرموویەتى: لە ئەھلى كوفەو ھەربارەى (الرفض) ھىچ شىئەك و ھەرمەگرن و لە ئەھلى شامەو ھەربارەى شمشىر (السيف) ھىچ شىئەك و ھەرمەگرن، لە ئەھلى بەسەرەو ھەربارەى قەدەر ھىچ شىئەك و ھەرمەگرن و لە ئەھلى خوراسانەو ھىچ شىئەك ھەربارەى (ئىرجاء) و ھەرمەگرن، لە ئەھلى مەككەو ھەربارەى (الصرف) ھىچ شىئەك و ھەرمەگرن، لە ئەھلى مەدینەو ھەربارەى (الغناء) ھىچ شىئەك و ھەرمەگرن، لەوانەو ھەربارەى ئەو شتانە ھىچ و ھەرمەگرن.

پاڤە /

ئەو قسەىەى (عبدالله ى كوپى المبارك) دەئىت: (لا تأخذوا عن أهل الكوفة في الرفض شيئاً).

چونكە زۆربەى شىعە لە كوفە پەرەردە بوون، بۆیە لە ئەوانەو مەزھەبەكەیان و ھەرمەگرن، لەتەنەدانى ھاوێلان و زیادەپەرەییان لە ئەھلى بەیتدا.

ئەمجار ھەرمووی: (ولا عن أهل الشام في السيف شيئاً).

پۆلەتە قسەكەى نوسەر و ھەردەخات زۆربەى خەوارىچ ئەھلى شام، جا ئەو قسەىەى: (في السيف) واتە: ھەرچوون لەدژى كار بەدەستان و كوشتنى مۆسلمانان،

به‌لام ئه‌م قسه‌یه تیڤامانیکی تیدایه، چونکه خه‌واریج له‌عیراق بوون و له‌شام نه‌بوون،
یان مه‌به‌ستی جه‌نگه‌که‌یان له‌گه‌لّ عه‌لیدا بوو.

ئه‌مجار فه‌رمووی: (ولا عن أهل البصرة في القدر شيئا).

چونکه (ئیعنزال) له‌ به‌صره‌وه په‌یدا بوو، هه‌روه‌ها (ته‌صه‌وف)ش له‌ئه‌هلی
به‌صره‌وه په‌یدا بوو.

ئه‌مجار فه‌رمووی: (ولا عن أهل خراسان في الإرجاء شيئا).

چونکه ئیرجاء له‌ ناوچه‌ی خوراسانه‌وه په‌یدا بوو که ئه‌ویش به‌کێکه له‌ناوچه‌کانی
ولاتی فارس، ئه‌ویش ولاتیکی فراوان بوو، ولاتیك بوو چه‌ندین زانای تیدا بوو، ولاتیك
بوو خه‌یرو به‌ره‌که‌تی زۆری تیدا بوو، چه‌ند په‌ه‌شت و ئاکاری جوانی تیدا بوو، به‌لام
مه‌زه‌بی ئیرجائی تیدا پووا، ئیرجائیش بریتیه له‌: ده‌رکردنی عه‌مه‌ل له‌ حه‌قیقه‌تی
ئیمان، ده‌لێن: ئیمان عه‌مه‌لی تیدا نییه، مرۆڤ ئیمانداره هه‌رچه‌نده هه‌چ کارێک نه‌کات
چونکه ئه‌و به‌دلی باوه‌ری هه‌یه، هه‌ندیکیان ده‌لێن: به‌دل باوه‌ری پێی هه‌یه و به‌ زمانی
ده‌یڵی، هه‌ندیکیان ده‌لێن: ته‌نانه‌ت با به‌دل باوه‌ری پێی نه‌بی له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ئه‌و
ده‌زانێ ته‌نها زانین ده‌یکاته که‌سیکی ئیماندار، جا (عه‌مه‌ل) به‌شێک نییه له‌ ئیمان لای
هه‌موو گرووپه‌کانی مورجیه، مرۆڤ ئیمانداره لای ئه‌وان هه‌رچه‌نده هه‌چ عه‌مه‌لیکی
نه‌بی، ئه‌مه مه‌زه‌بی مورجیه، ئه‌مه‌ش مه‌زه‌بیکی پووجه‌له، چونکه ئیمان بریتیه
له: و تن به‌ زمان و باوه‌ر به‌ دل و کارکردن به‌جه‌واریج، ئیمان دروست نابێ ئیلا به‌و سێ
شته نه‌بی، چونکه هه‌رکه‌سێ به‌دل باوه‌ری بوو به‌زمانی نه‌یگوت ئه‌وه کاری کافرا نه‌،
چونکه پاستی پیغه‌مبه‌ریان ده‌زانسی، جوله‌که‌و گاوده‌کان پاستیتی پیغه‌مبه‌ریان
ده‌زانسی، ته‌نها به‌زانینیان یان به‌ باوه‌ری دلایان به‌بی ئه‌وه‌ی به‌زمانیان بیلێن نه‌بوونه
ئیماندار، هه‌ندیکیان ده‌لێن: و تن به‌ زمان به‌سه هه‌رچه‌نده باوه‌ری نه‌بی، به‌م قسه‌ش

واپتويست دەكات دووپووه كان ئيماندار بن، خواى گەورە نەفى ئيمانى لەوان كرددووه،
خواى گەورە دەفەرموئەت: (يَقُولُونَ بِآلْسِنَتِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ) الفتح/ ۱۱).

مەبەست لە: (ولا عن أهل مكة في الصرف شيئاً).

الصرف: بریتىه لەفروشتنى نەقد بە نەقد، چونکە ئەوان لەوهدا نەرم و نیاان.

مەبەست لە: (ولا عن أهل المدينة في الغناء).

چونکە ھەندىک لەوان گۆرانى بەحەلال دەزانن، ھیچ تاوانىکی لەگۆرانیدا نابینن،
بۆیە لەوهدا شتیان لى وەرناگیرى.

﴿۱۴۴﴾ نوسەر دەئىت: (واذا رأيت الرجل يحب أبا هريرة وأنس ابن مالك وأسيد بن الحضير فاعلم أنه صاحب سنة إن شاء الله وإذا رأيت الرجل يحب أيوب وابن عون ويونس بن عبيد وعبد الله بن ادريس الأودي والشعبي ومالك بن مغول ويزيد بن زريع ومعاذ بن معاذ ووهب بن جرير وحماد بن زيد وحماد بن سلمة ومالك بن أنس والأوزاعي وزائدة بن قدامة فاعلم أنه صاحب سنة وإذا رأيت الرجل يحب أحمد بن حنبل والحجاج بن المنهال وأحمد بن نصر وذكرهم بخير وقال بقولهم فاعلم أنه صاحب سنة).

واتە: ئەگەر كەس ئىككى بىنى (ابو هريره) و(أنس ابن مالك) و(أسيد بن الحضير)ى خۆش دەۋى بزانە ئەو لەسەر سوننەتە ان شاء الله، ئەگەر كەس ئىككى بىنى (ايوب) و(ابن عون) و(يونس بن عبيد) و(عبد الله بن ادريس الأودي) و(الشعبي) و(مالك بن مغول) و(يزيد بن زريع) و(معاذ بن معاذ) و(وهب بن جرير) و(حماد بن زيد) و(حماد بن سلمه) و(مالك بن أنس) و(الأوزاعي) و(زائدة بن قدامة)ى خۆش دەۋىت بزانە ئەو لەسەر سوننەتە، ئەگەر كەس ئىككى بىنى (احمد بن حنبل) و(الحجاج بن المنهال) و(أحمد بن نصر)ى خۆش دەۋىت باسيان دەكات بەچاكە و قسەكانى ئەوانى دەگوت بزانە ئەو لەسەر سوننەتە.

پاڤە /

مەبەست لە: (واذا رأيت الرجل يحب أبا هريرة...)

خۆشويستنى ھاوەلانى پېغەمبەرى خوا (ﷺ) بەگشتى (واجب)ە، ھەر ھەركو لەپېشدا باسكرا، ئەۋىش بەشىكە لە ئيمان، بەلام ھەندى لە ھاوەلان ھەن ئارەزوو پەرستان تانەيان لى داۋن ھەكو: —ئەبو ھورەيرە كە پراۋى فەرمودەكانە، چەندىن

فەرمودەى پىۋايەت كىردۈۈ لى پىغەمبەرى خۇداۋە (ﷺ) ئەۋانېش پاراستىنى سوننەتتەن پى ناخۇشە بۆيە رەقىيان لى (ئەبۇ ھۈرەيرە) يە لى بەر بايە خدانى بە پىۋايەت كىردىنى فەرمودە، بۇ ئەم ئوممەتە زۆررىك لى فەرمودە كانى پىغەمبەرى (ﷺ) پاراستۇۋە، لى بەر ئەۋ ھۆيە رەقىيان لى دەپىتەۋە.

(ئەنەس ى كۆرى مالىك) خىزمەتكارى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)، (اسىدى كۆرى الحىزىر) الانصارى، جا ئەۋان رەقىيان لىۋانە، چۈنكى پىيان ناخۇشە ئەۋانە ھەندى شىت لىۋانەى تايىبە تەندىبۇن بەچەند فەزلىك ھاۋەلانى تىر ئەۋ فەزلىيان نىيە.

مەبەست لى: (وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَيُّوبَ وَابْنَ عَوْنٍ وَيُونُسَ بْنَ عَبِيدٍ وَعَبْدَ اللَّهِ بْنَ أَدْرِيسَ الْأَوْدِيَّ وَالشَّعْبِيَّ وَمَالِكَ بْنَ مَغُولٍ وَيَزِيدَ بْنَ زُرَيْعٍ وَمَعَاذَ بْنَ مَعَاذٍ وَوَهْبَ بْنَ جَرِيرٍ وَحَمَادَ بْنَ زَيْدٍ وَحَمَادَ بْنَ سَلَمَةَ وَمَالِكَ بْنَ أَنَسٍ وَالْأَوْزَاعِيَّ وَزَائِدَةَ بْنَ قَدَامَةَ فَاعْلَمْ أَنَّهُ صَاحِبُ سَنَةٍ).

چۈنكى ئەۋانە سوننەتتەن پىۋايەت كىردۈۈ لى (حُفَاز) ى فەرمودەن و زانايانى (الجرىح والتعديل) ن جا ئەۋ كەسەى رەقى لىۋان بىت ئەۋا رەقى لى كەركە چاكە كانىانە، ئەۋىش پاراستىن و بايە خدانە بە سوننەت، بە سەنەدە كان و پىۋايەت كىردىن و پەد كىردىنەۋەى فەرمودە ھەلبەستراۋە كان، جا ئەۋان رەقىيان لىيان نىيە تەنھا لى بەر ئەۋەى ئەۋ كەركە پىرۆزە دەكەن، ئەۋ كەركەى كە بە ھۆيەۋە خۋاى گەۋرە سوننەتەكەى پىغەمبەرى (ﷺ) پاراست.

مەبەست لى: (وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يُحِبُّ أَحْمَدَ بْنَ حَنْبَلٍ وَالْحِجَّاجَ بْنَ الْمُنْهَالِ وَأَحْمَدَ بْنَ نَصْرِ وَذَكَرَهُمْ بِخَيْرٍ وَقَالَ بِقَوْلِهِمْ فَاعْلَمْ أَنَّهُ صَاحِبُ سَنَةٍ).

ئەۋانە ئەۋ پىشەۋايانەن تاقىكرانەۋە لى سەرتەنى ئەۋەى بلىن: (قورئان مەخلۇقە) ئەۋانېش پازى نەبۇن ئەۋ قەسەيە بلىن لى سەردەمى (المأمون والمعتصم والواثق) دا تاقىكرانەۋە بە ھۆى موعتەزىلەۋە، چۈنكى موعتەزىلە كان لى دەۋرى خەلىفە كان

كۆپۈنە ۋە بۈيۈنە دارو دەستەى ئەوان، بۈيۈنە پاۋىژكارى ئەوان و كارىگەرىيان
لەسەريان ھەبۈ مەزھەبى ئىعتزالىيان ھاۋىشتە نىۋىيانە ۋە ۋەتەيان بۆ دان بۆ ئەۋەى
زۆر لەخەلگى بىكەن بەۋتنى ئەۋ قەسەى ئەۋىش (قورئان مەخلۇقە) بۆيە بەھۋى ئەۋ
كىشەى ۋە فەتتەى ھەى گەۋرە بەرپا بۈ.

بەرامبەر ئەۋ كىشەى ئىمامى ئەھمەد پاۋەستا، پاۋەستانىكى پىاۋانە ۋەكو
چىايەكى سەركەش، نەيانتۋانى ھىچ كارى لى بىكەن، بەلكو بەرگەى گرت و پاۋەستا
ئارامى گرت لەسەر ئازارو ئىھانە ۋە نەدىخانە، تاكو خۋاى گەۋرە لەسەر دەستى ئەۋ ئەم
دەنەى سەرخست ۋە بەھۋى ئەۋ ۋە ئەۋ زەندىقانى لى ئەۋ بىر، ھەندى لەزانايان كوژدان
ۋەكو (احمد بن نصر) و (ابن نوح) و جگە لەۋان، چەندىن كەس كوژدان پازى نەبۈن
بلىن قورئان مەخلۇقە بۆيە كوژدان، ئىمامى ئەھمەد سزادراۋ موعتەزىلە داۋاى كوشتنى
ئەۋيان كىر، بەلام خۋاى گەۋرە لەكوشتن پىزگارى كىر، دەستى خەلىفەى پاراست
لەكوشتنى ئەۋدا، بەلام ئازارو سزاياندا ئەۋىش ئارامى گرت تاكو خۋاى گەۋرە سەرى
خست بە (المتوكلى كورى المعتصم) جا خۋاى گەۋرە بەھۋى ۋە مىجەنەتى لەسەر
ئىمامى ئەھمەد ھەلگرت و پىزى لى گرت و سەرىزى كىردو سوننەتى دەرخست و
ئاشكرا كىر.

ئەمەش سوننەتى خۋاى لە پاش تەنگانە خۋشى دىت: (فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا (۵) إِنَّ
مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا (۶) الشرح).

﴿۱۴۵﴾ نوسەر دەئیت: (وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يَجْلِسُ مَعَ أَهْلِ الْأَهْوَاءِ فَاحْذَرِهِ وَعَرَفْهُ فَإِنْ جَلَسَ مَعَهُ بَعْدَمَا عَلِمَ فَاتَّقَهُ فَإِنَّهُ صَاحِبُ هَوَى).

واتە: ئەگەر كەس يكت بينى لەگەل ئارەزوو پەرستاندا دادەنیشى ئەو ئاگادارى بکەرەو و پى بناسىنە، جا ئەگەر لەگەلیدا دانىشت لەپاش ئەو ەى زانى ئەوا خوتى لى بپاریزە، چونکە ئەو خاوەنى ئارەزوو.

پاڤە /

مەبەست لە: (اهل الاهواء).

ئەو كەسانەن شوپىنى حەزو ئارەزووكانيان دەكەون و شوپىنى قورئان و سوننەت ناكەون، بەلكو شوپىنى ئەو دەكەون كە نەفسەكەيان حەزى لىيەتى، جا ئەگەر قورئان و سوننەت جىاواز بوو لەگەل ئارەزووكانياندا ئەوا واز لەقورئان و سوننەت دەهینن، ئەو ەى لەگەل ئارەزووكانياندا دەگونجا ئەوا وەرى دەگرن نەك لەبەر ئەو ەى باوەرپيان پى مەیه، بەلكو لەبەر ئەو ەى لەگەل ئارەزووكانياندا دەگونجى و ئەمەش رىگای جولەكەیه، چونكە جولەكە گویپایەلى پىغەمبەران دەبوون لەو ەى لەگەل ئارەزووياندا بگونجى و ئەو ەى لەگەل ئارەزووكانياندا نەگونجى ئەوا لەگەل پىغەمبەراندا جىاواز دەبن، يان دەيانكوئن، يان بەدرويان دەخەنەو ەروەكو خواى گەورە دەفەرمویت: (كُلَّمَا جَاءَهُمْ رَسُولٌ بِمَا لَا تَهْوَى أَنْفُسُهُمْ فَرِيقًا كَذَّبُوا وَفَرِيقًا يَقْتُلُونَ المائدة) (۷۰).

دەربارەى دووپووكانى ئەم ئوممەتە فەرموویەتى: (وَإِذَا دُعُوا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ لِيَحْكُمَ بَيْنَهُمْ إِذَا فَرِيقٌ مِنْهُمْ مُعْرِضُونَ (۴۸) وَإِنْ يَكُنْ لَهُمُ الْحَقُّ يَأْتُوا إِلَيْهِ مُذْعِنِينَ (۴۹) النور) واتە: كاتىكىش بانگ بكرین بۆ لای بپیارەكانى خواو پەيامبەرەكەى، تا لەنێوانیاندا داو ەرى بکەن كە چى دەستەيەكيان كت و پپ پوو وەر ئەگێنن و ئامادە نابن (۴۸) ئەگەر سوور

بزانن، ئەو سوود و قازانچە بۇ ئەوان دەبىي و بەوان دەدرى بەپەلە دىنە لاي و ملکہ چى ئەبن و رازى دەبن بەبپىارى پەيامبەر).

ئەمە پىگای ئارەزوو پەرستانە لەکۆن و تازەدا جا پتوەر بۇ حەق لاي ئەوان ئەوہیە لە گەل ئارەزوویاندا بگونجی، ئەوہی لە گەل ئارەزوویاندا نەگونجی ئەوا پووجەلە، ئەمە پىگای ئەوانە، ئەم پىگایە ھەر ئەو پىگایە پەرگرووپە گومراکانى ئەم ئوممەتەى لەسەرە، چونکە ئەوان ئەوہی لە پىغەمبەرەوہ (ﷺ) ھاتووە وەرى ناگرن، بەلکو ئەوہی لەقورئاندا ھەپە وەرى ناگرن، ئەوہی لەسوننەتدا ھاتووە وەرى ناگرن ئەگەر لەگەل گرووپ و ئارەزوویاندا ناکۆک بىت، جا یاخود تەئویلى دەکەن، یان تەحریفى دەکەن، یان بەدرۆی دەخەنەوہ، ئەمە پىگای ئەوانە، نوسەر دەلئیت: ئاگادارى ئەوانە بە لەگەلئاندا دامەنیشە، چونکە کاریگەرییان لەسەرت دەبى، پەنگە قەناعات بەقسەى ئەوان بکەیت و بچیتە سەر قسەى ئەوان، بۆیە دوور بکەوہرەوہ لەوان و لەگەل بیدعەکاراندا دامەنیشە، جا ھەرچەندە بیدعەکە لە بیروباوەردا بىت وەکو جەھەمى و موعتەزىلەکان و ئەوانیتەر لەبیدعەکاران، یان بیدعەکە لەپەرستندا بىت، وەکو ئەوانەى خوای گەورە دەپەرستن بەنەقامى و گومراپى، خوا پەرستى دەکەن و زوھد دەکەن، بەلام بەبى ھیچ بەلگەیک و بەبى ھیچ ھىدايەتیک، ئەمەش بەسەر صوفیەکاندا جى بەجى دەبىت و ئەوانەى وەکو ئەوانن، ئەوانەى (مبتدعە)ن لەپەرستندا، یان بیدعەکەیان لەوہ کەمترە، بیدعەکانیش جیاوازن، ھەر ھەمووی شەپو خراپن ھەرگیز نابىت نەرم و نیاں بىن بەرانبەریان، ناگوترىت: - ئەم بیدعەپە سووکە، چونکە ھەرەوہکو بلىسەى ئاگر وایە، ئەگەر وازى لى بەئىترىت دەورو بەرى خوۋى دەسوتىنى، ئەگەر پەلەى لى بکرىت و بکوزىتەوہ ئەوا خەلکى لەخراپەى پارىزراو دەبى، بیدعە بەم شىوہیە، بۆیە پتویستە لەسەر موسلمانان ئاگادارى (مبتدعە) بن و ھەرگیز گومانى باشیان پى نەبن، یان مەغرور بن لەوہى لە پوالتیان دەردەکەوئ، دەلئین ئەوانە خوا

به‌رستن، نه‌وانه ته‌وبه‌کارن، نه‌وانه دلی خه‌لکی نه‌رم ده‌که‌ن، نه‌وانه که‌سانیکن خه‌ریکی زیکن، نه‌وان سه‌رپیچیکارن ته‌وبه‌ده‌دن، هه‌روه‌کو ده‌ریاره‌ی جه‌ماعه‌تی (ته‌بلیغ) ده‌گوتری، له‌به‌ر نه‌وه‌ی نه‌وانه (مبتدع) و صوفین هه‌رگیز پییان هه‌ل مه‌خه‌له‌تی.

مه‌به‌ست له: (وَإِذَا رَأَيْتَ الرَّجُلَ يَجْلِسُ مَعَ أَهْلِ الْأَهْوَاءِ فَاحْذَرِهِ).

ئه‌گه‌ر کابرایه‌کت بینی له‌گه‌ل (مبتدعه) دا داده‌نیشی نه‌وا ناگاداری بکه‌ره‌وه، چونکه دانیشتن له‌گه‌ل نه‌وانه‌دا به‌لگه‌یه له‌سه‌ر خوشویستنی نه‌وان و دلنه‌وایی کردنیان و په‌نگه پییان کاریگه‌ر بی‌ت، جا هه‌موو که‌سیکیش له‌گه‌ل هه‌ورپکه‌یدایه، هه‌رکه‌سی له‌گه‌ل چاکه‌کاراندا دانیشته‌وه به‌لگه‌ی نه‌وه‌یه چاکه‌و چاکه‌کارانی خوش ده‌وی، هه‌رکه‌سی له‌گه‌ل خراپه‌کاراندا دانیشی نه‌وا به‌لگه‌یه خراپه‌و خراپه‌کارانی خوش ده‌وی، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَإِمَّا يُنسِيَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرِى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ (٦٨) الانعام) واته: هه‌ر که نه‌و موشریکانه‌ت دیت خه‌ریکن له‌باره‌ی ئایه‌ت و نیشانه‌کانی ئیمه‌وه خراپ ده‌دوین و گالته‌ئه‌که‌ن، روویان لی وه‌رچه‌رخینه‌و خیرا هه‌سته‌و جییان به‌یله‌ تا قسه‌که‌یان نه‌گوین و واز له‌و گالته‌و مه‌سخه‌ره‌ دینن ئه‌گه‌ر شه‌یتان نه‌م ناموزگاریه‌شی له‌بیر بردیته‌وه له‌گه‌لیان دانیشیت جا دوا‌ی نه‌وه هه‌ر که به‌بیرت هاته‌وه ئیتر دوا‌ی نه‌وه ناب‌ی له‌گه‌ل نه‌و خه‌لکه‌سته‌مکاره‌ دانیشی به‌لکو ده‌بی زوو جییان به‌یلى).

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذَا مِثْلُهُمْ إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا (١٤٠) النساء) واته: خو به‌راستی خوای گه‌وره له‌م قورئانه‌دا به‌ئیه‌ی راگه‌یاندوه که‌هه‌رکات زانیان و بیستان ئایه‌ته‌کانی خوا که‌سانیک

باوه‌پریان پیّ ناکهن و گالته‌یان پیّ ده‌که‌ن هه‌تا ئه‌و باسه ئه‌گۆپن و ده‌چنه سه‌ر قسه‌یه‌کی تر و واز له‌و کاره‌یان دینن ئیوه له‌گه‌لیان دامه‌نیشن ئه‌گینا ئیوه‌یش له‌گونا‌ه وتاوان وه‌ک ئه‌وان ده‌بن، دیاره‌ خوای گه‌وره‌ش له‌پۆژی قیامه‌تدا گشت دووپوو بیّ باوه‌په‌کان له‌دۆزه‌خ کۆ ده‌کاته‌وه).

فه‌رمانی به‌ پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ) کردووه له‌ گه‌ل چاکه‌کاراندا دانیشی، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَاصِرٌ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا (۲۸) الکهف) واته: دان به‌ خۆت بگه‌ره له‌ گه‌ل ئه‌وانه‌ی که به‌یانیان و ئیواران له‌ په‌روه‌ردگاریان ده‌پارینه‌وه و ده‌په‌رستن و ته‌نیا ره‌زامه‌ندی ئه‌ویشیان ده‌وی ئیتر داران یان نه‌دار به‌هین یان بیّ هین، هه‌رگیز چاوپشت لییان کل نه‌که‌یت و پشتگوێیان نه‌خه‌یت، به‌ مه‌به‌ستی ئه‌وه روو له‌ جوانی و زه‌رقو به‌رقی ئه‌م دونیایه بکه‌یت).

خوای گه‌وره فه‌رمانی کرد به‌ پیغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ) له‌گه‌ل بیلال و عه‌ممار و سه‌لماندا دانیشی که له‌ هاوه‌له‌ هه‌زاره‌کان بوون و دانه‌نیشی له‌گه‌ل گه‌وره‌ پیاوانی قوره‌یش و ئه‌وانیتردا، چونکه پیغه‌مبه‌ری خودا (ﷺ) له‌ گه‌ل ئه‌واندا داده‌نیشته به‌ ته‌ماحی ئه‌وه‌ی ئیمان به‌هین دلته‌وایی ده‌کردن به‌لام خوای گه‌وره نه‌هی لی کرد له‌و کاره‌ی چونکه ئه‌وان وتیان: ئه‌وانه له‌خۆت دوور بکه‌ره‌وه تاکو ئیمه له‌گه‌ل تۆدا دانیشین و گویت لی بگرین، پیغه‌مبه‌ری خواش (ﷺ) له‌به‌ر ئه‌وه‌ی سوور بوو له‌سه‌ر خه‌یرو چاکه‌ ویستی بۆ ئه‌و هه‌زارانه مه‌جلیسی تر دابنی، وه‌کو وه‌لامدانه‌وه‌یه‌کی پیاو ماقولانی قوره‌یش به‌ته‌ماحی ئیسلام بوونیان، جا خوای گه‌وره نه‌هی لی کرد ئه‌و کاره بکات له‌ پیش ئه‌وه‌ی بیکات، فه‌رمووی: (وَلَا تُطِغْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبُهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرْطًا) الکهف / ۲۸ واته: به‌ گوئی ئه‌وه مه‌که —که له‌ به‌ر لاساری خۆی— دلّمان بیّ ناگا کرد له‌ یادی خۆمان بۆیه هه‌میشه سه‌ری کردۆته دنیاو شوینی هه‌واو

ئارەزووى خۆى كەوتتوۋە وازى لە ھەرمانى خۋاى گەورە ھىناۋە ھەموو كارو
 ھەرمانىكى لەرادە ۋە لە سنوور دەرچوۋە).

چونكە خۋاى گەورە زانى ئەوانە ئەم دىنە ۋەرنەگىن و ئيمان ناھىتىن بۆيە پىتى
 ھەرمو: (وَلَا تَطْرُدِ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ مَا عَلَيْكَ مِنْ حِسَابِهِمْ مِنْ
 شَيْءٍ وَمَا مِنْ حِسَابِكَ عَلَيْهِمْ مِنْ شَيْءٍ فَتَطْرُدَهُمْ فَتَكُونَ مِنَ الظَّالِمِينَ (۵۲) الانعام)
 مەبەست لە: (وعرفه فإن جلس معه بعدما علم فاتقه فإنه صاحب هوى).

ۋاتە تۆ ئامۆزگارى دەكەيت دورر بکەۋىتەۋە لەتیکەل بسوون و دانىشتنى
 خراپەکاران، جا ئەگەر ئامۆزگارىيەكەى تۆى ۋەرنەگرت ئەۋا لىتى بە دوررە، چونكە
 ئەۋ لەگەل بىدعەکاراندا دانىشتوۋە لەكاتیکدا عىلمى ھەبوۋە نەك دانىشتوۋە
 نەيزانىبى.

﴿۱۴۶﴾ نوسهر ده‌لئیت: (واذا سمعت الرجل تأتيه بالأثر فلا يريده ويريد القرآن فلا تشك أنه رجل قد احتوى على الزندقة فقم من عنده ودعه).

واته: ئەگەر بیستت کابرایه‌ک فەرمووده‌ی بۆ ده‌هینیت‌وه که‌چی نایه‌وئ و ته‌ن‌ها قورئانی ده‌وئ ئە‌وا هیچ گومان‌ت نه‌بی ئە‌و که‌سه زهنده‌قه‌ی تیدا‌یه، بۆ‌یه لای ئە‌و هه‌سته‌و وازی لی به‌ینه‌.

پاڤه /

کۆمه‌لێک خه‌لکی هه‌ن پێیان ده‌گوت‌رئیت: (قورئانییه‌کان) به‌باوه‌ری خۆیان ته‌ن‌ها قورئان ده‌که‌نه به‌لگه‌و سوننه‌ت په‌د ده‌که‌نه‌وه، بزانه ئە‌وانه زهن‌دیقن، چونکه کارکردن به‌سوننه‌ت کارکردنه به‌قورئان، خ‌وای گه‌وره ده‌فه‌رموئیت: (وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُم عَنْهُ فَانْتَهُوا) (الحشر/۷)

له به‌ر ئە‌وه سوننه‌ت ته‌فسیری قورئان ده‌کات و پ‌وونی ده‌کاته‌وه، خ‌وای گه‌وره ده‌فه‌رموئیت: (وَأَنزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ) (النحل/۴۴) واته: وا بۆ تۆش ئە‌م قورئانه‌مان دابه‌زنده‌ خ‌وارئ بۆ ئە‌وه‌ی بۆ ئە‌و خه‌لکه پ‌وون بکه‌یت‌وه ئە‌وه‌ی بۆیان دابه‌زێن‌راوه و به‌شکو بیر بکه‌نه‌وه و پ‌ینما ب‌بن).

ئە‌و (قورئانییان‌ه) پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هه‌والی ده‌ریاره‌ی ئە‌وان داوه‌و فەر‌موویه‌تی: (رب رجل شعبان على أريكته، يقول: بيننا وبينكم كتاب الله، فما كان فيه من حلال احللناه وما كان فيه من حرام حرمناه) واته: خه‌ریکه‌ وای لی دئیت که‌سیکی تیر له‌سه‌ر قه‌نه‌فه‌که‌ی دانیش‌ت‌وه ده‌لئیت: نێوان ئێمه‌و ئێ‌وه کیتابه‌که‌ی خ‌ودایه (قورئانه) (واته: ته‌ن‌ها ئە‌م قورئانه‌مان به‌سه) ئە‌وه‌ی حه‌لال بوو تیا‌یدا ئە‌وا حه‌لالی ده‌که‌ین و ئە‌وه‌ی حه‌رام بوو تیا‌یدا ئە‌وا حه‌رامی ده‌که‌ین) ئە‌مجار پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)

فەرەموى: (أَلَا وَإِنِّي أُوتِيتُ الْقُرْآنَ وَمِثْلَهُ مَعَهُ) ^{۳۲۰} واتە: خوای گەرە قورئانی پى بەخشىوم و ھاوشىوھە کەى لە گەلدايە (واتە: سوننەت).

خوای گەرە دە فەرەموىت: (وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ (۳)) واتە: پىغەمبەرى خوا (ﷺ) (إِنَّ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (۴) النجم) جا فەرەمۆدەکان وەحىن لە خوداوە، ھەرچەندە وشەکانى لە پىغەمبەرەوھە (ﷺ) بەلام ماناکەى لە خوداوەیە.

جا ئەو کەسەى تەنھا قورئان دەکاتە بەلگە بەبانگەشەى خۆى سوننەت ناکاتە بەلگە، ئەو کەسێکى زەندىقە واتە: موناڤقە، مەبەست لە زەندىق دووڤووە، ئەمە مانای ئەو دەستەواژەى: (قد احتوى على الزندقة).

مەبەست لە: (فقم من عنده ودعه).

لەگەلیدا دامەنیشە، چونکە ھەندى کەس دەلێن: ئەمە قورئان دەکا بە بەلگە، بۆیە پى مەغرور دەبن، لە کاتی کدا ئەو کارى بە قورئان نەکردووە، چونکە قورئان فەرمانى کردووە بە وەرگرتنى سوننەت، کەواتە ئەم کەسە قورئانى نەکردووە تە بەلگە، بەلکو دەیهوى خۆى داپۆشى و خەلکى ھەل خەلەتێنى.

﴿١٤٧﴾ نوسەر ده‌لێت: (واعلم أن الأهواء كلها ردية تدعو كلها إلى السيف، وأردؤها وأكفرها الرافضة والمعتزلة والجهمية فإنهم يردون الناس على التعطيل والزندقة).

واته: بزانه ئاره‌زووه‌كان هه‌مووی خراپن هه‌مووی بانگه‌شه‌ ده‌که‌ن بۆ شمشیر، له‌ هه‌موویان خراپتر وکوفرت‌تر (روافض) و (المعتزله) و (الجهمية) ن جا ئه‌وانه‌ خه‌لکی ده‌گێڕنه‌وه‌ بۆ له‌کارخستن (تعطيل) و (زنده‌قه).

ر‌افه‌/

مه‌به‌ست له‌: (واعلم أن الأهواء كلها ردية).

الاهواء: ئه‌وه‌یه‌ که‌ جیاوازه‌ له‌ گه‌ڵ قورئان و سوننه‌تدا له‌مه‌زه‌ب و بۆچوون و بیڕۆکه‌کان، جا ئه‌وه‌ی له‌ گه‌ڵ قورئان و سوننه‌تدا جیاوازه‌ له‌ بۆچوون و مه‌زه‌به‌کان و بیڕۆکه‌کان و حزیبه‌کان و جگه‌ له‌وانه‌ ئه‌وانه‌ هه‌موو له‌ ئاره‌زووه‌یه‌، خ‌وای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموویت: (فَإِنْ لَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكَ فَاعْلَمْ أَنَّمَا يَتَّبِعُونَ أَهْوَاءَهُمْ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنِ اتَّبَعَ هَوَاهُ بَغَيْرِ هُدًى مِنَ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ (٥٠) القصص) واته: خ‌ۆ ئه‌گه‌ر وه‌لامیان نه‌داینه‌وه‌، ئه‌وه‌ بزانه‌ که‌ ئه‌وانه‌ هه‌ر په‌یره‌وی له‌ ئاره‌زووی خ‌ویان نه‌که‌ن، چ که‌سی گومر‌اتره‌ له‌ و که‌سه‌ی په‌یره‌وی هه‌واو ئاره‌زووی خ‌وی کردووه‌، بێ ئه‌وه‌ی هه‌یچ پێن‌وێنێکی له‌ خواوه‌ هه‌بێ...؟ به‌راستی خواش پێن‌وێنێکی گه‌لی سته‌مکار ناکات).

جا ئه‌مه‌ واجبه‌ له‌ سه‌ر موس‌لمان شویتنی ئه‌وه‌ بکه‌وێت له‌ خواو پێغه‌مبه‌ره‌که‌یه‌وه‌ (ﷺ) هاتووه‌ و شویتنی ئه‌وه‌ نه‌که‌وێت نه‌فسه‌که‌ی حه‌زی لێیه‌تی، یان فلان و فیس‌ان ده‌لێت، پێویسته‌ له‌ سه‌ر موس‌لمان قسه‌ی خه‌لکی به‌راورد بکات له‌ گه‌ڵ قورئان و سوننه‌تدا جا ئه‌وه‌ی له‌ گه‌ڵ قورئان و سوننه‌تدا ده‌گونجێ و ه‌ری ده‌گری و ئه‌وه‌ی

لەگەل قورئان و سوننەتدا نەگونجى ئەوا وازى لى دەھىنى، ئەمە خاوەنى حەقە، بەلام ئەوھى لەگەل خەلگىدا دەپوات بۆ ھەر كۆى بپۆن، دەبىتە گەمژەيەك ھەرگىز بىر ناكاتەوہ لەوھى ئەوان لەسەرى دەپۆن، ئەوھى ئەوان لەسەرى دەپۆن تاقى ناكاتەوہ ئا ئەو كەسە خاوەنى ئارەزووہ و شوپىنى ئارەزووہ كەى دەكەوئت.

مەبەست لە: (تدعو كلها إلى السيف).

واتە: ئارەزووہكان خەلكى بەرەو فیتنە بانگ دەكەن، جا ئەو جەنگانەى لە نىوان موسلماناندا پوویداو بووہ ھۆى تىكچوونى يەكپىزى موسلمانان، ھەر ھەمووى بە ھۆى ئارەزوو پەرستانەوہ پوویدا لە موعتەزىلە و خەوارىج و جگە لەوان، جا ئەوانە ھۆى فیتنەكان بوون، ھىچ فیتنەيەك پووى نەداوہ ئىللا لە پىنگاى ئەوانەوہ نەبى و بەھۆى ئەوانەوہ نەبى..

كى بوو ئەو كەسەى ئىمامى عوسمانى كوشت؟

كى بوو ئەو كەسەى ئىمامى عەلى كوشت؟

كى بوو ئاگرى فیتنەى ھەلگىرساند لە نىوان موسلماناندا لەپاش ئەوہ ئىللا ئارەزوو پەرستان نەبى؟

كى بوون ئەوانەى كە (مأمون) و ئەوانەى پاش ئەو ھاتن ھەلخەلە تاند بە تاقىكردنەوہى ئەھلى سوننە تاكو ئىمامى (ئەحمەدى كوپى حەنبەل) يان پاكىشاو لىيانداو بەندىيان كرد، ئىللا ئارەزوو پەرستان نەبى؟

كى بوو ئەو كەسەى (شیخ الاسلام ابن تیمیہ) ى بەند كردو تاكو لەبەندىخانەدا كۆچى دواىي كرد ئىللا ئارەزوو پەرستان نەبى؟

بۆيە پىويستە لەسەرمان ئاگادارى ئەوانە بىن، چونكە خراپەيان لەكۆتايدا بەرەو تىكدانى يەكپىزى موسلمانان دەبات، دەرچوون لەدژى كارىبەدەستانى موسلمانان و

تەيكدانى جەماعەتى موسلمانان، بۆ ئەو ھى بىنە پارچە پارچە و چەندىن حزبە ھە
لە جىياتى ئەو ھى بىنە يەك ئوممەت.

مەبەست لە : (وأردوها وأكفرها الرافضة والمعتزلة والجهمية).

ئەوانە خراپترىن ئارەزوو پەرستانن، لە سەر ۋەى ھەمويانە ھە (رافضە) كان لە
مەزھەبى شىعە، ناويان لیترا (رافضە) چونكە (زىدى كۆپى على كۆپى الحسين) يان
پەدكردە ھە ۋە پى پازى نەبوون كاتى بانگيان كرد بۆ ئەو ھى ھاودەنگى ئەوان بىت لە
جۆيەندان بە (ئەبو بەكر و عومەر) وتى: (نەخىر ئەبو بەكر و عومەر ھەردوو ھەزىرى
پىغەمبەرى خوا ﷺ) بوون كاتى ئەو پازى نەبوو لە گەلياندا ھاودەنگ بىت، وتيان:
كەواتە ئىمە تۆ (رفض) دەكەين، بۆيە ناويان نرا (رافضە).

(الجهمية): شوينكە وتوانى (الجهمى كۆپى الصفوان)ن، لە پيشدا چەند جارێك
باسمان كردو ھە.

(المعتزلة): شوينكە وتوانى (عمروى كۆپى عبىد) و (واصل كۆپى العطاء) لە
مەجلىسەكانى (الحسن البصرى) جىابوونە ھە ۋە لە پى لاياندا و عىلميان لە زانايانى
سوننە ھە ۋە رنەگرت، بۆيە پىيان دەگوتريت (موعتەزىلە).

مەبەست لە : (فإنهم يردون الناس على التعطيل والزندقة).

التعطيل: لە كارخستن: برىتييە لە نەفى كردنى ناوو سىفەتەكانى خوا.

الزندقة: برىتييە لە پەدكردنە ھە قورئان و سوننەت، لە جىي ئەوانە شوينى ھەزو
ئارەزووكانيان دەكەون.

﴿١٤٨﴾ نوسەر دەلّیت: (واعلم أنه من تناول أحدا من أصحاب رسول الله ﷺ) فاعلم أنه إنما أراد محمداً (ﷺ) وقد آذاه في قبره).

واتە: بزانه هەر کەسێ قسەى بە یەکیک لە ھاوێلانێ (محمّد) (ﷺ) کرد ئەوا بزانه ئەو کەسە مەبەستى (محمّد) (ﷺ) و ئازارى ئەوى داوێ لە گۆرە کەیدا.

﴿١٤٩﴾ نوسەر دەلّیت: (وإذا ظهر لك من إنسان شيء من البدع فاحذره فإن الذي أخفى عنك أكثر مما أظهر).

واتە: ئەگەر لە هەر کەسێکەوێ شتێکی بیدعەت بۆ دەرکەوت ئەوێ ئاگاداری بە چۆنکە ئەوێ لێت شارداراوەتەوێ لەوێ زۆرتەرە بۆت ئاشکرا بوو.

پاڤە /

مەبەست لە: (واعلم أنه من تناول أحدا من أصحاب رسول الله ﷺ).

واتە: هەر کەسێ جووین بە ھاوێلانێ پێغەمبەرى خوا (ﷺ) بدات و بە کەمیان بزانی ئەوێ جووینی بە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) داوێ چۆنکە ئەوانە ھاوپیۆ ھاوێلۆ یارمەتى دەرو پشתיوانى ئەو بوون، جا ئەگەر تانەیان لى بدا ئەوا تانەى لە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) داوێ، چۆنکە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) خۆى ئەوانى کۆکردەوێ، هەرئەویش بوو سەرکردایەتى ئەوانى دەکردو کاروبارى ئەوانى بەپێوێ دەبرد، ئەمەش تانەدانە لە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) کەوا ئەو ھاوپیۆتى کەسانى خراپى کردووە، ئەمەش تانەدانە لە پێغەمبەرى خوا (ﷺ)، دەلّین: (الجبت والطاغوت) مەبەستیان (ئەبوبەکر و عومەر)، ئەمەش تانەدانە لە پێغەمبەرى خوا (ﷺ)، چۆن دەبێ هەردوو ھاوپیۆ و هەردوو وزیرە کەى (جبت و طاغوت) بن؟ کەواتە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) تیناگات و

نازانی!! داوا له‌خوا ده‌که‌بێن بمانپاریزی، هه‌روه‌ها پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) ستایشی هاوه‌لانی ده‌کردو مه‌دحی ده‌کردن، که‌واته‌ ئه‌و حه‌قیقه‌تی ئه‌وانی نه‌زانیه!! پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌ فه‌رمووده‌یه‌کی (صحیح) دا فه‌رمویه‌تی: (لا تسبوا أصحابي، فوالذي نفسي بيده لو أنفق أحدكم مثل أحد ذهباً، ما بلغ مدّ أحدهم ولا نصيفه)^{٣٢٦} واته: جنتیو به‌ یارانی من مه‌ده‌ن، سویند به‌و که‌سه‌ی گیانی منی به‌ ده‌سته‌ ئه‌گه‌ریه‌کی له‌ ئیوه‌ به‌ ئه‌ندازه‌ی کێوی ئوحوود ئالتون بکات به‌ خێر، ئه‌وا ناگاته‌ مشتی یه‌کی له‌وان و به‌ نیوه‌ی مشتیکیش).

مه‌دحی ئه‌وان ده‌کات، که‌واته‌ پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هه‌له‌ی کرد له‌مه‌دح و سه‌نای ئه‌واندا له‌کاتی‌که‌دا ئه‌وان خراپه‌کارو (جبت و طاغوت) و بێ باوه‌پن، ئه‌مه‌ تانه‌دانه‌ له‌ پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)، به‌لکو ئه‌وه‌ تانه‌دانه‌ له‌قورئان...

خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویت: (لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ (١٨) الفتح).

خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویت: (لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ (١١٧) التوبة).

خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویت: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (١٠٠) التوبة).

که‌واته‌ ئه‌مه‌ له‌که‌دارکردنی قورئانه‌ که‌ مه‌دحی ئه‌وانی کردووه‌، جا هه‌رکه‌سه‌ی یه‌ک که‌ردیله‌ ئیمان له‌دایدا هه‌بێ ئه‌وا جوین به‌هاوه‌لان نادات.

مەبەست لە: (فاعلم أنه إنما أراد محمداً ﷺ) وقد آذاه في قبره).

هەرکەسێ جوین بە ھاوێلان بەدات ئەوا نازاری پیغەمبەری خواى (ﷺ) داوێ لە گۆرەکیدایا چونکە ئەو پازى نابێ جوین بە ھاوێلانی بەدریت، لە کاتی کدا خواى گەورە دەفەر مویت: (إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا) (٥٧) الاحزاب) واتە: بە پاستى ئەو کەسانەى نازارو ئەزیەتى خواو پەيامبەرە کەى دەدەن خوا لە دونیاو لە قیامەتدا نفرینى لى کردوون و لە میهرەبانى خۆى دووری خستوونەتەوێ سزایە کى زۆر سوککەرى بۆ نامادە کردوون).

جا هەرکەسێ جوین بە ھاوێلان بەدات ئەوا نازاری خواو پیغەمبەرە کەى (ﷺ) داوێ، ئەمەش تاییەت نییە بە ئەو کاتەى پیغەمبەرى خوا (ﷺ) لە ژياندا بوو بە لکو نازاری دەدات لە کاتی کدا ئەو لە گۆرەکیدایە لە پاش مردنى، جا هەرکەسێ ئەوێ بکات ئەوێ نەفرەت لیکراوێ (ملعونه): (لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُهِينًا) داوا لە خوا دەکەین بمانپاریزێ.

﴿۱۵۰﴾ نوسہر دہلّیت: (وإذا رأيت الرجل رديء الطريق والمذهب فاسقا فاجرا صاحب معاص ظالما وهو من أهل السنة فاصحبه، واجلس معه، فإنه ليس تضرك معصيته).

واتہ: نہ گہر کہ سیکت بینی ریگا و مہ زہہ بی باش نہ بوو، کہ سیکی (فاسق) و (فاجر) بوو، خاوه نی سہرپیچی و ستہ مکار بوو بہ لّام نہ ہلی سوننہیہ نہ وہ ہاوپیتی بکہ و لہ گہ لیدا دابنیشہ، چونکہ نہ و سہرپیچیہ کہی زیانت پی ناگہیہ نی.

پافہ /

مہ بہ ست لہ: (وإذا رأيت الرجل رديء الطريق والمذهب فاسقا فاجرا صاحب معاص ظالما وهو من أهل السنة فاصحبه) ہاوپیتی کردنی کہ سیکی (فاسق) ی سوننی ہرچہ ندہ (فسق) و نہ نجامدانی سہرپیچی تیدا بیٹ و دانیشتن لہ گہ لّ نہ ودا باشترہ لہ دانیشتن لہ گہ لّ کہ سی (مبتدع) دا، چونکہ کہ سی سہرپیچیکار دہ زانی نہ وہ سہرپیچیکارہ، تکای نہ وہی لّ دہ کریّ تہ وبہ بکات بہ جیاواز لہ گہ لّ کہ سی (مبتدع) دا، نہ و وادہ زانیّ خوی لہ سہر حہ قہ بویہ تہ وبہ ناکات، جا (مبتدع) لہ کان بہ زوری تہ وبہ ناکہن چونکہ نہ وان وادہ زانن لہ سہر حہ قن نہ مہش مانای نہ وہ نییہ لہ گہ لّ سہرپیچیکاراندا دانیشی، بہ لکو مانای نہ وہیہ دانیشتن لہ گہ لّ سہرپیچیکاراندا لہ نہ ہلی سوننہ باشترہ لہ دانیشتن لہ گہ لّ (مبتدع) دا ہرچہ ندہ پوالہت و پووکہشیان خواپہ رستی و چاکہ کاربن، نہ مہ مہ بہ ستی نوسہرہ، گومانیش لہ وہ دا نییہ بیدعہ خراپہ و لای شہیتان خوشہ ویستترہ لہ سہرپیچی، چونکہ خاوه نی بیدعہ تہ وبہی لّ ناکات، بہ جیاواز لہ گہ لّ سہرپیچیکاردا نہ و تاکی نہ وہی لّ دہ کریّ تہ وبہی لّ بکات، چونکہ باوہ پی وایہ نہ وہ سہرپیچیہ و شہرم دہ کات و ناشکرای ناکات بہ جیاواز لہ گہ لّ (مبتدع) دا.

مه‌به‌ست له: (وهو من أهل السنة فاصحبه).

واته: به مه‌رجی له‌ئیسلام ده‌رنه‌چی به‌لکو خاوه‌نی چه‌ند تاوانیکی گه‌وره‌یه جگه له شیرك و بیدعه‌ی نییه، جادانیشتنی تۆ له‌گه‌ل ئه‌ودا ئه‌وا سووكتره له‌دانیشتن له‌گه‌ل (مبتدع) دا، هه‌رچه‌نده كابرایی (مبتدع) ته‌قواو چاكسانی خۆی ده‌رخات، هه‌روه‌كو باسماں كرد مانای ئه‌وه نییه شه‌یخ پیت ده‌فه‌رموی برۆ له‌گه‌ل سه‌رپیچیکارا‌ندا دانیشه، به‌لکو ئه‌و به‌راورد ده‌كات له‌نیوان خراپه‌ی دانیشتن له‌گه‌ل سه‌رپیچیکارو خراپه‌ی دانیشتن له‌گه‌ل (مبتدع) دا، جا خراپه‌ی دانیشتن له‌گه‌ل (مبتدع) دا توندتره له‌دانیشتن له‌گه‌ل سه‌رپیچیکاردا، ئه‌ی چۆنه له‌گه‌ل كه‌سیکی خاوه‌ن سوننه ده‌ستی گرتووه به‌دینه‌كه‌یه‌وه دانیشی؟ ئه‌گه‌ر دانیشتن له‌گه‌ل سوننه‌یه‌کی سه‌رپیچیکاردا باشت‌ر بێت له‌دانیشتن له‌گه‌ل (مبتدع) دا، جا چۆنه به‌دانیشتن له‌گه‌ل كه‌سیکی سوننی پێنموویی كراو ده‌ستی به‌دینه‌كه‌وه گرتیی؟ ئه‌مه به‌ راستی (الجلیس الصالح) ه.

مه‌به‌ست له: (فإنه ليس تضرک معصيته).

چونكه سه‌رپیچیه‌كه‌ی له‌سه‌ر خۆیه‌تی ئه‌مه له‌باسی به‌راورده‌وه، به‌لام كه‌سی (مبتدع) بیدعه‌كه‌ی زیانت پێ ده‌گه‌یه‌نی.

نوسه‌ر ده‌لێت: (وإذا رأيت الرجل مجتهدا في العبادة متقشفا محترقا بالعبادة صاحب هوى فلا تجلس معه ولا تسمع كلامه ولا تمش معه في طريق فإن لا آمن أن تستحلي طريقه فتهلك معه).

واته: ئه‌گه‌ر كابراییه‌كت بینێ له‌ خواپه‌رستیدا زۆر هه‌ولێ ده‌داو وازی له‌ دنیا هێناوه و له‌ ناو عیباده‌تدا سووتاو بێت به‌لام خاوه‌نی ئاره‌زوو بوو، ئه‌وا له‌گه‌لیدا دامه‌نیشه‌و گوێبێستی قسه‌كانی مه‌به، له‌ پێگاشدا له‌گه‌لیدا پێ مه‌كه، چونكه من دایا نیم پێگاكه‌ی حه‌لال بكه‌یت و له‌گه‌ل ئه‌ودا به‌هه‌لاكه‌تدا بجیت.

رافە /

مەبەست لە : (وإذا رأيت الرجل مجتهدا في العبادة متعشفا محترقا بالعبادة صاحب هوى فلا تجلس معه ولا تسمع كلامه).

ھەرگیز مەغرور مەبە بە ھەى کەسانى (مبتدع) دەرى دەخەن لە خواپەرستى و زوھدو شەونویژ کردن، لەبەر ئەوەى ئارەزوو و بیدەى ھەى ئەوا ھەرگیز نەرم و نیا ن مەبە لە گەلیدا، دووربکەو ە لێ ئەو پەپى دوورکەوتنەو، ھەرەکو ھەندى لەسە لەف دەلێن: (اقتصاد في سنة خير من اجتهاد في بدعة)^{٣٢٧}.

مەبەست لە : (ولا تمسّ معه في طريق).

ئەمە (عطف) ە لە سەر ئەوەى پێشى ھاتوو ە ئاگادارکردنەو ە لە ھاوپیى (مبتدع) ە و دانىشتن لە گەلیدا، پێغەمبەرى خواش (ﷺ) لەو ئاگادارى کردینەتەو، دەفەر مویى : (اياکم ومحدثات الأمور)، (اياکم) ئەمە ئاگادارکردنەو ە، فەر مویەتى (شر الامور محدثاتها)^{٣٢٨} جا بیدە خراپترە لە سەرپێچى، کەسى (مبتدع) ش خراپترە لە سەرپێچىکار، بۆیە پێویستە ئاگادارى ئەم بابەتە بێن، (ولا تمسّ معه في طريق) چونکە ئەو کەرت لى دەکات و تووشى بیدەکەى خۆیت دەکات، تۆ گومانى باشت بۆى ھەى، چونکە ئەو خۆى بە خواپەرست و زاھید دەرخستوو، بۆیە بیدەکەى دیت بۆت، ئەو ەش زۆر ترسناکە، ھەرەکو پێغەمبەرى خوا (ﷺ) نمونەى لەسەر ھاو ەلى چاک ھیناوەتەو بەمىسک فرۆش، جا یان لەمىسکەکەى خۆیت پى دەبەخشى و ەیان لێى دەکپى و ەیان بۆنیکى خۆشت دەست دەکەوى چونکە تۆلای ئەو دانىشتوى، ئەگەر ھیچت دەست نەکەوى نە بەپێدان و نە بە فرۆشتن ئەوا تۆ ھەر بۆنى مىسک دەکەیت لە

٣٢٧ / رواة الطبراني ومحمد بن نصر وابن بطه .

٣٢٨ / سبق تخريجه .

كاتىكدا تۆلەي ئەو دانىشتووى بەلام ھاوئەلى خراپ ئەو ھەكو ئاسنگەر واپە يان جەل و بەرگەكەت دەسوتىنى ھەيان بۆنىكى پەيس دىت بەسەرتدا ^{٢٢٩}.

ئەمەش جى بەجى دەبى بەسەر جەماعەتى (تەبلىغ) دا ئەوانەى خەلىكى زۆر ئەمۆ پىيانە ھەمەرور بوو، چونكە خواپەرىستى و تەوبەدانى سەرپىچىكارانى لى دەردەكە وىت ھەروەكو دەلىن، توندى كاريگەرىيان بەسەر ئەوانەى ھاوپىتەيان دەكەن، بەلام سەرپىچىكاران دەردەكەن لەسەرپىچىبە ھەم بۆ بىدە، بىدەش لەسەرپىچى خراپترە، سەرپىچىكارىكى ئەھلى سوننە باشترە لە خواپەرىستىكى ئەھلى بىدە، بۆبە دەبى ئاگادارى ئەو بىن.

من ئەم قەسەم نەگوتو ھەم لەرقى ئەو خەيرەى تىپاندايە - ئەگەر خەيرىان تىدا بىت - بەلكو ئەمەم گوت لەرقى ئەو بىدە، چونكە بىدەكە خەيرەكە لەناو دەبات.

ئەو بىدەنەى لای جەماعەتى تەبلىغ ھەمە كۆمەلىك لەوانەى ھاوپىتەيانى كەردو ھەمەمجار تەوبەى كەردو ھەمە ھاوپىتەيان باسى كەردو ھەمە چەندىن كىتەيان نوسىو ھەمە لورىا كەردنە ھەمە خەلىكى لىيان و پوون كەردنە ھەمە بىدەكانيان.

ھەرچەندە شەيخ (مەمەدى كورى ابراھىم) لەسەرەتەى كارەكەيانە ھەمەمۆلەتى بەھەندىكان دا بۆ ئەو ھەمە (المەلكە) دا بانگەواز بکەن، چونكە كارەكەى ئەوانى لا پوون نەبو ھەمە، بەلام كاتى كارەكەى ئەوانى بۆ پوون بو ھەمە بەتوندى ھەمەلامى دانە ھەمە ھەروەكو لە (مجموع الفتاوى) كەيدا ھاتو ھەمە ^{٢٣٠}، ئەو مەرجى لەسەريان دانا بو بۆ بانگەواز كەردن بۆ يەكتاپەرىستى بەلام ئەوان مەرجەكەيان نەبەردە سەر، ھەروەھا لەسەرەتادا شەيخ (ابن بان) ھەسەف و سەنەى ئەوانى كەرد چونكە كارەكەى لا پوون نەبو ھەمە، بەلام كاتى بۆ پوون بو ھەمە لەقەسەكەى گەراپە ھەمە ھەمەمۆى: (ھىچ

٢٢٩ / رواه البخارى (١٩٩٥) ومسلم (٢٦٢٨) .

٢٣٠ / (٢٢٧/١) .

كەسەككە لەگەڵ ئەواندا دەرنەچى ئىللا كەسەككە بىيەوى بانگيان بىكات بۆ ھەق و
يەكتاپەرستى و ئىنكارى ئەو ھەيان لى بىكات ئەوان لەسەرى دەپۆن^{٣٣١} ئا بەم شىئەىيەى
فەرموو، ھەرچەندە خاوەن بىدعە بانگەواز و ھەرنەگەرت، ھەروەھا خاوەنى مەنھەج لە
مەنھەجەكەى خۆى ناگەرپۆتەو كە بەيەى شەيخەكانى لەسەر داوھ.

مەبەست لە: (فإني لا آمن أن تستحلي طريقه فتهلك معه).

ئەمە ئەنجامەكەىيەتى ئەگەر لەگەڵ ئەواندا پرى بىكەيت و دانىشى و ھالى ئەوت بەدل
بىت، جا بىدعەكەى دەگاتە تۆو تۆيش و ھەرى دەگەرت و بەھەلا كەتدا دەچى و دەبىتە
كەسەككى (مبتدع)، جا ترسناكەىيەكە زۆر توندە لەلايەن (مبتدع) ھەو چەندىش زۆر
لەم سەردەمەدا، بەلام دەبى بزانين بىدعە چى يەو چۆنە، چونكە ھەندى كەس ھەيە
ھەموو شەيئەكە لای ئەو بىدعەىيە، بىدعە چەند پىسايەكەى خۆى ھەيە، جا ئەگەر ئەو چى
بەچى بوو و دەرکەوت ئەو ھەى لەسەرىيەتى بىدعەىيە ئەوا لەگەڵیدا دامەنىشە و ھاو پىتى
مەكە.

نوسەر دەئىت: (راى يونس بن عبيد ابنه وقد خرج من عند صاحب هوى، فقال: يا بني
من أين خرجت؟ قال: من عند عمرو بن عبيد، قال: يا بني لأن أراك خرجت من بيت خنثى
أحب إلي من أن أراك تخرج من بيت فلان وفلان ولأن تلقى الله يا بُني زانيا فاسقا سارقا خائنا،
أحب إلي من أن تلقاه بقول أهل الأهواء).

أفلا ترى أن يونس بن عبيد قد علم أن الخنثى لا يضل ابنه عن دينه وأن صاحب البدعة
يضله حتى يكفره.

واتە: (يونسى كوپى عبید) كۆپەكەى خۆى بىنى لای ئارەزوو پەرستىكەو
 دەرچوو فەرمووى: _ كۆپم لەكوپۆو دەرچوویت؟ وتى: لای (عمروى كوپى عبید)ەو،
 وتى: كۆپم، ئەگەر بتبىنم لەمالى (نۆرەموككەو) دەرچىت پىم خۆشترە بتبىنم
 لەمالى فلان و فلانەو دەرچى، كۆپەكەم، ئەگەر بگەیتە خواكەى خۆت وەكو كەسىكى
 زىناكارى فاسقى دزى خائىن، پىم خۆشترە پىى بگەیت لەسەر قسەى ئارەزووپەرستان
 بىت).

ئايە نابىنى (يونسى كوپى عبید) زانیویەتى كەسىكى (نۆرەموك) كۆپەكەى
 گومرا ناكات لە دینەكەیدا، بەلام ئارەزوو پەرست گومراى دەكات تاكو كوفر دەكات.

رافە/

مەبەست لە: (راى يونس بن عبید ابنە وقد خرج من عند صاحب هوى، فقال: يا بني من
 أين خرجت؟ قال: من عند عمرو بن عبید - (عمروى كوپى عبید) شەىخى موعتەزىلەكانە)
 - قال: يا بني لأن أراك خرجت من بيت خنثى أحب إلي من أن أراك تخرج من بيت فلان
 وفلان).

ئەم وشەیه (خنثى) پوون نىیە، لەهەندى نوسخەدا هاتوو (من بيت هيتى) ئەویش
 ھەر پوون نىیە، بەلام مەبەستەكەى ئەوێە لەگەل بیدعەكاراندا دامەنىشە، جا ئەگەر
 تۆلای كەسىكى سوننىیەو دەرچىت بەلام سەرپىچىكارە ئەو سوك و ئاسانترە
 لەوێ لای خاوەن بیدعەیهكەو دانیشى، ئەمە ئەوێە يونس كۆپەكەى خۆى لى
 ئاگادار كۆدووەتەو، چونكە ئەو لای (عمروى كوپى عبید) دانىشتوو كە گەرەى
 موعتەزىلەكانە، جا ئەو لای موسلمانىكى سوننى دانیشى ھەرچەندە لەدینەكەیدا
 نوقسانى ھەبى ئەو ئاسانترەو زیانەكەى كەمترە لەدانىشتن لەلای (مبتدع)ك.

لەو ھەركەت ڤىرېوونە، لای ئارەزوو پەرستان و بیدعەکاران ڤىر مەبە، بەلکو لەسەر دەستى ئەھلى سوننە ڤىر بە، لەسەر دەستى زانایانى سوننە، زانایانى عەقیدەى تەواو، ھەر ھەركو (مەھمەدى كۆپى سىرىن) ڤەرموویەتى: (إِنَّ هَذَا الْعِلْمَ دِينٌ فَانظُرُوا عَمَّنْ تَأْخُذُونَ دِينَكُمْ)^{٣٣٢} واتە: (ئەم عىلمە دینە كە وابوو تەماشاكەن بزانن دینەكەتان لە چ كەسێكەو ھەردەگرن) جا ئەگەر تەنھا دانىشتن لایان ھىندە ترسناك بىت، چۆنە ڤىرېوون لەسەر دەستى ئەو (مبتدع)انە!!!

مەبەست لە: (وَلَا تَقُلْ لِلَّهِ يَٰ بُنَيَّ زَانِيَا فَاسِقًا سَارِقًا خَائِنًا، أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ تُلْقَاهُ بِقَوْلِ أَهْلِ الْأَهْوَاءِ).

بەكۆرەكەى دەلالت: (و ھەركو كەسێكى سەرپىچىكارى خاوەن تاوانى گەورە بمریت جگە لەشیرك ئەوا تۆ چاوەروانى پەحمەتى خوا دەكەیت، خواى گەورە دەڤەرمویت: (إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ افْتَرَىٰ إِثْمًا عَظِيمًا (٤٨) النساء).

تەنانت ھەرچەندە خاوەنى تاوانى گەورە سزا بدريت لەئاگردا ئەوا ئایندەى بۆ بەھەشتەو بە ھەتا ھەتایی لەئاگردا نامىنیتەو، بەلام خاوەنى بیدعە پەنگە بیدعەكەى بەرھەو كوفر پەلكیشى بكات و ببیتە لەوانەى تا ھەتاھەتایی لەئاگردا دەمىنیتەو، چونكە لەدیندا شتى تازەى داھینا كە لە دیندا نییە، كەسى سەرپىچىكار نەىگوتوو ھەركو سەرپىچىكەى بەشێكە لە دین، جا لەسەر تاوانىكى گەورە بمریت جگە لەشیرك سووك و ئاسانترە لەسەر بیدعە بمریت، ئەمەش قەسەى كى زۆر ئاشكرايە.

مەبەست لە: (أَفَلَا تَرَىٰ أَنَّ يُونُسَ بْنَ عُبَيْدٍ قَدْ عَلِمَ أَنَّ الْخَنْثَى لَا يَضِلُّ ابْنَهُ عَنْ دِينِهِ وَأَنَّ صَاحِبَ الْبِدْعَةِ يَضِلُّهُ حَتَّىٰ يَكْفُرَ).

ئەمە حیکمەتە کە پە کە لە گەل کەسی (مبتدع) دا دانانیشتی، بەلام ئەگەر لای کەسیکی سوننی دانیشی هەرچەندە کەم و کووپی لە دین و ئیمانە کەیدا هەبی، جا ئەو زیانە‌ی لە ئەنجامی دانیشتن لە گەل (مبتدع) دا دروست دەبی سەخت‌تر و توند‌ترە لەو زیانە‌ی لە گەل کەسیکی سوننی سەرپێچیکاردا دروست دەبی، چونکە خواوەنی بیدعە بانگت دەکات بۆ بیدعە کە‌ی و بۆ جیاوازی کردن لە گەل کیتاب و سوننه‌دا، بەلام کەسی سەرپێچیکار لە کیتاب و سوننه‌ دوورت ناکاتە‌وه و هانت نادا بۆ دوورکە‌وتنه‌وه لە شوێنکە‌وتنی سوننه‌ هەرگیز.

جا جیاوازی هەیه لە نێوان پێنماییه‌کانی ئەم و پێنماییه‌کانی ئەودا، ئەوپە‌ری کاری ئەو تەنها جوانکاری کردنی ئەنجامدانی سەرپێچییە کە بەلام هانت بدات بۆ دوورکە‌وتنه‌وه لە سوننه‌ ئەوا نە‌خێر، هەرگیز ئاگادارت ناکاتە‌وه.

دوورت ناکاتە‌وه لە سوننه‌ بە‌لکو پێز لە سوننه‌ دە‌گرێت و بە‌مه‌زنی دە‌زانی بە‌جیاواز لە گەل مبتدع دا ئەوا ئەو هەرگیز سوننه‌ بە‌مه‌زن نازانی.

﴿١٥١﴾ نوسەر دەئيت: (فاحذر ثم احذر أهل زمانك خاصة وانظر من تجالس وممن تسمع ومن تصحب فإن الخلق كأنهم في ردة إلا من عصم الله منهم).

واتە: ئاگاداربەو ئەمجار ئاگادارى كەسانى زەمانى خۆت بە بەتايبەتى، تەماشىا بكە لەگەڵ كێدا دادەنىشى، ئەوانەى گويىبىستيان دەبى و ئەوانەى ھاوپيتيان دەكەيت، چونكە خەلكى ھەر دەئيتى لە ھەلگەپانەو دەدان ئىللا ئەوانە نەبى خۆى گەورە پاراستوونى.

پاڤە /

مەبەست لە: (فاحذر ثم احذر أهل زمانك خاصة).

چونكە لەكاتى دانەرى ئەم كتيبەدا (بەربە ھارى) فیتنەكان زۆر مەزن و گەورە بوون، بۆيە خەلكى ھەموو سەردەمێك ئاگاداردەكاتەو ە خراپەى ئارەزوو و بیدەعى تیدا دەرکەوتوو، جا ئەو ئاگاداریان دەكاتەو لىتى، ئەمەش تايبەت نىيە بەسەردەمى خۆيەو، بەلكو ھەموو سەردەمێك خراپەكارى و ئارەزوو و بانگەوازى پووچەلى تیدا بلاو بپیتەو ئەو بەتوندى مۇسلمان ئاگادار دەكاتەو بۆ ئەو ە ئاگاداریيەكەى وەرگرى.

مەبەست لە: (وانظر من تجالس وممن تسمع ومن تصحب فإن الخلق كأنهم في ردة إلا من عصم الله منهم).

ئەمە لەسەردەمى خۆیدا ھەروەھا ئەمە دووبارە دەبیتەو، جا ئەم كاتەى ئێمەو ئەو ە بەدوايدا دیت _والله اعلم_ توندترە چونكە ھەركاتێك زەمانە دوور بكەویتەو ئەوا فیتنەكان و خراپەكارى زۆر دەبن، سوننەت نامۆ دەبیت و ئەوانەى دەستى پێو دەگرن كەم دەبنەو، جا ترسەكە توندترە.

﴿١٥٢﴾ نوسەر دەلێت: (واذا رأيت الرجل يذكر ابن أبي دؤاد وبشر المريسي و ثمامة أو أبا هذيل أو هشاماً الفوطي أو واحداً من أتباعهم وأشياعهم فاحذره فإنه صاحب بدعة فإن هؤلاء كانوا على الردة، واترك هذا الرجل الذي ذكرهم بخير ومن ذكر منهم).

واتە: ئەگەر کەسیکت بینی بەباشی باسی (ابن ابو دؤاد) و (بشر المريسی) و (ثمامة) یان (ابو هذیل) یان (هشام الفوطی) یان هەر یەکێک لە شوێنکەوتوووان و جەماعەتی ئەوانی کرد ئەوا ئاگاداری بە چۆنکە ئەو خاوەنی بیدعەیە، چۆنکە ئەوانە لەسەر هەلگەرانەو بوون، واز لەو پیاوێ بەیئە بەباش باسیان دەکات یان باسی یەکێک لەوان دەکات.

پاڤه/

مەبەست لە: (واذا رأيت الرجل يذكر ابن أبي دؤاد وبشر المريسي و ثمامة أو أبا هذيل أو هشاماً الفوطي).

ئەگەر کەسیکت بینی ستایشی خراپەکاران و زانایانی گومرایی سەر دەمی خۆی دەکرد وەک ئەوانە کە بێچووی جەھەمیەکانن، بزانە ئەو کەسە فاسقە و کەسیکی خراپەکارە و کەسیکی گومرایی، چۆنکە ئەو ستایشیان ناکات تەنھا لەبەر ئەوەی ئەوانی خۆش دەوێ و پێگای ئەوانی گرتۆتە بەر، ئەگەر کەسیکت بینی ستایشی ئەهلی سوننە دەکات وەک (ئیمامی ئەحمەد) و (ابن مبارک) هەروەها ستایشی زانایانی شوێنکەوتووان دەکات و ئەوانە لەپاش ئەوان هاتوون بزانە ئەو کەسە خاوەنی خەیر و چاکەییە، چۆنکە ئەو ستایشی ئەهلی سوننە ناکات تەنھا لەبەر ئەوەی سوننەیی خۆش دەوێت و دەستی پێوە گرتووە، ئەمەش دەرسێکمان پێدەدات کەوا هەندێ لەو برايانە یان هەندێ لە قوتابیانی عیلم ستایشی هەندێ لە (مبتدعە)کان یان خاوەنی

ئارەزوۋەكان و خاۋەنى بېرۆكە لارەكان دەكەن، كەچى تەماشاي بېرۆكەكان و بۆچۈنەكانيان ئاكەن، لەلەيەكى ترەۋە قسە بەچاكەكاران دەكات، چاكەكاران بەكەم دەزانى و لەئاستيان كەم دەكاتەۋە، چونكە لەئەۋانەۋە بەكەمزانينى ئەمان دەبيسى و باۋەپيان پى دەكات، بە راستى ئەمە ترسيكى زۆرگەۋرەيە، ئەگەر چاكەكاران زانايان و ئەھلى سوننە بەكەم بزاني و خاۋەنى بېرۆكە لارەكان و بۆچۈنە لارەكان ستايش بكات ئەۋە ترسيكى زۆرگەۋرەيە، ھەرچەندە لايان دانەنيشى، ئەمەش ئاگادارمان دەكاتەۋە لەۋەى زۆربەى خەلكى تىكەوتوۋە ئەمپۆ.

مەبەست لە: (ابن أبي دؤاد وبشر المريسي).

ئەو دووكەسە ھەر ئەو دووكەسە بوون پيشنياريان كرد بۆ مەئمون سزاي ئيمامى ئەحمەدو ئەۋانيتىر بدات لەزانايان تەنھا لەبەر ئەۋەى بلىن قورئان دروستكراۋە.

(ثمامة)ى كوپى (الاشرس): ئەم كەسە يەككىكە لەسەركردەى گومراكاران.

(وابوالهذيل) العلاف: يەككىكە لەگەۋرەكانى موعتەزىلە.

(هشام الفوطى): يەككىكە لە (مبتدعە).

مەبەست لە: (أو واحدا من أتباعهم وأشياعهم فاحذره).

ئەگەر بينيت ستايشى خراپەكاران و لەپى لادەران دەكات ئەۋا ئاگادارى بە.

مەبەست لە: (فإن هؤلاء كانوا على الردة).

ۋاتە: ھەندىكيان ھەلگەراۋەن لە دىن - (مرتد)ن - ئەۋانيش پيشەۋاى جەھەمىيەكانو موعتەزىلەكان ئەۋانەى بە ئەنقەست لەگەل قورئان و سوننەتدا ئاكۆك بوون، ئەۋانە گومان لەكوفرياندا نىيە، بەلام ئەۋكەسەى تەنھا لاساييان دەكاتەۋە ئەۋا ھوكمى گومرايى بەسەردا دەدرىت، ھوكمى كوفرى بەسەردا نادرىت تاكو بۆى پوون

نە كرىتە ۋە، بە لام پېشە ۋاۋ بانگە ۋازكارانىان ئەوان دەزانن ئەۋە گومپايىيە لە سەرىن،
بۆيە ھوكمى ھەلگەرانە ۋەيان بە سەردا درا.

مەبەست لە: (واترك هذا الرجل الذي ذكرهم بخير).

ھەرگىز مەغرور مەبە بە ستايشى ئەم كابرايە، كە ستايشى ئەوان دەكات، پەنگە
گومپاكاران ھەندى سىفاتى باشيان تىدا بىت، بە لام تەماشاي ئەۋ گومپايىيەى ئەوان بکە
تىايدان، بۆيە بە سىفە تىك لە سىفە تەكانى خەير مەغرور مەبە، كە چى لە ۋە ھەموو
سىفە تە خراپە بى ئاگا بىت، ئەمەش دانايىيەكى گەرەيە، چونكە ھەندى كەس دەلەين:
فلان كەس چاكەى تىدايە، ھەرچەندە كە سىكى لار بىت، جا ئەۋە خەيرى تىدا نىيە،
ھەرچەندە كە سىكى خاۋەن سوننەت خراپەى تىدا بىت ئەۋا دەستى پىۋە بگرە چونكە
ئەۋە كە سىكى خاۋەن سوننەتە.

﴿١٥٣﴾ نوسەر دەئيت: (والحنة في الإسلام بدعة وأما اليوم فيمتحن بالسنة، لقوله: (إن هذا العلم دين فانظروا ممن تأخذون دينكم) ^{٣٣} وقوله: (لا تقبلوا الحديث الا ممن تقبلون شهادته) فتنظر فإن كان صاحب سنة له معرفة صدوقا كتبت عنه وإلا تركته.

واته: (تاقىکردنەو) ى خەلکى لە ئىسلامدا بىدعەى، بەلام ئەمۆ بە سوننەت تاقىدە کړیتەو، لەبەر ئەو گوتارەى کە دەفەرمویت: (بزانن ئەم عىلمە دینە کەواتە تەماشاکەن بزائن دینە کەتان لە چ کەسێکەو وەرده گرن) وە ئەو گوتارەى کە دەئیت: (فەرموودە لە هیچ کەسێکەو وەر مه گرن ئیلا لەو کەسانەو نەبى شایەتییە کەى وەرده گرن) بۆیە تەماشای دەکەین ئەگەر ھاتوو کەسە کە خاوەنى سوننەت بوو شارەزاو راستگو بوو ئەوا فەرموودەى لێو دەنووسین ئەگەر نا وازى لێ دەھێنى.

پاڤه/

مەبەست لە: (والحنة في الإسلام بدعة وأما اليوم فيمتحن بالسنة).

ئەصل لە موسلماندا خەيرو چاکەى و گومانى باش پێدا بردنە، بەمەرجى جىاوازى ئەوەى لێ دەرئەکەوئى، ئەمە بنەمايە، جا نوسەر دەئیت: — لەبەر ئەوەى ئەو موسلمانە لەخەيرو چاکە زیاتر لێى دەرئەکەوتوو ئەوا ئیعمەش خەیرە کەى لێ وەرده گرین، تەنانت کەسى دووپووش (منافق)، پێغەمبەرى خوا (ﷺ) پۆالەتى دووپووہ کانى وەرگرت (ئەوەى لیبانەو دەرئەکەوت) و نھینى و شاراوہ کەيانى گەراندەوہ بۆ لای خوا، چونکە هېچ شتێکى جىاواز لەوانەى لێ دەرئەکەوتوو ئەوا گومانى باشى پئى دەبەین، بەلام ئەگەر پقى بەرانبەر بە سوننەتى لێ دەرئەکەوت و بەرانبەر بە ئەھلى سوننە، ئەوا ئەو کاتە وریای بە (ئاگادارى بە) ئەمە مانای ئەو قەسەى بە کە دەئیت: (والحنة في الإسلام بدعة) واتە ھەر موسلمانێک خرابەى لێ دەرئەکەوت ئەوا تاقى مەکەرەوہ.

مەبەست لە: (وَأَمَّا الْيَوْمَ).

واتە: لەسەردەمى ئەودا ئەوا خەلکى بەسوننەت تاقى دەکرانەوه، چونکە گرووپ و کۆمەلە گومراکان زۆر بوو بوون بانگەشەى ئىسلام دەکەن، بۆیە پێیویستە بزانرێت کى لەسەر سوننەتە، تەنها بەو مەغرور نەبى بانگەشەى ئىسلام دەکەن.

جا هەرکەسێ ئەهلى سوننەى خۆش بویت ئەمە بەلگەیه ئەهلى خەيرو چاکەیه، ئەو کەسەى ئەهلى بیدعەى خۆش بویت ئەو بەلگەیه ئەو کەسە لە خراپەکارانە. مەبەست لە: (إِنَّ هَذَا الْعِلْمَ دِينَ فَانظُرُوا عَمَّنْ تَأْخُذُونَ دِينَكُمْ).

فێر بوون دەبى لەسەر دەستى زانایانى ئەهلى سوننە بێت، نابێت لەسەر دەستى زانایانى بیدعە بێت.

مەبەست لە: (لَا تَقْبَلُوا الْحَدِيثَ إِلَّا مِمَّنْ يَقْبَلُونَ شَهَادَتَهُ).

واتە: ئەوانەى پێوايه تى فەرمووده دەکەن لێیان وەرەگرێ ئیلا ئەوانە نەبى شایەتییان لى وەرەدەگرێ لای داوەر، چونکە کەسانى (ضعیف) زۆریوون لە پێوايه تدا، درۆ زۆر بوو لە پێوايه تدا، ئەمە لەحەقى ئەو کەسانەدا لەزانستى فەرمووده دەزانن، بەلام ئەوانەى وانین ئەوا دەگەڕێنەوه بۆ کتێبه (صحیح)ەکانى فەرمووده.

مەبەست لە: (فَتَنْظُرْ فَإِنْ كَانَ صَاحِبَ سَنَةِ لَهُ مَعْرِفَةٌ صِدْقًا كَتَبْتَ عَنْهُ وَإِلَّا تَرَكْتَهُ).

ئەمە روونکردنەوهى ئەو دەستەواژەیه کە دەلێت: (إِنَّ هَذَا الْعِلْمَ دِينَ) تەماشاکە ئەو کەسەى لەسەر دەستى فێر دەبى و پێوايه تى فەرموودهى لێو دەکەیت جا ئەگەر بینیت خاوهنى سوننەتەو پاستەپێى گرتووه ئەوا فەرموودهى لێو بەگێڕەوه و لێو بەنوسە، بەلام ئەگەر جیاوازی ئەو بوو ئەوا فەرموودهى لى وەرەگرە، چونکە کەسانیک هەن فەرمووده لەپێغەمبەرى خوداوه (ﷺ) دەگێڕنەوه لەهەمان کاتدا درۆزنن، چەند زۆر ئەوانەى فەرمووده لەسەر زارى پێغەمبەرەوه (ﷺ) بە درۆوه دادەنێن، ئەمە لەپووی پێوايه تى فەرموودهوه بەسەندەوه، بەلام لەپووی گواستنەوهى فەرموودهوه ئەوا بگەڕێو بۆلای کتێبه (صحیح)ەکانى سوننە.

﴿١٥٤﴾ نوسهر ده‌ئیت: (واذا أردت الإستقامة على الحق وطريق أهل السنة قبلك، فاحذر الكلام وأصحاب الكلام والجدال والمراء والقياس والمناظرة في الدين، فإن استماعك منهم وإن لم تقبل منهم يقدح الشك في القلب، وكفى به قبولا، فتهلك، وما كانت قط زندقة ولا بدعة ولا هوى ولا ضلالة إلا من الكلام والجدال والمراء والقياس وهي أبواب البدع والشكوك والزندقة).

واته: نه‌گه‌ر ده‌ته‌وئیت دامه‌زراو بیت له‌سه‌ر حق و ږیگای نه‌هلی سوننه‌ی پئیش خۆت، نه‌وا ناگادری (که‌لام) به‌و ناگاداری خاوه‌نی (که‌لام) و (جیدال) و (میراء) و (قیاس) و (مناظره) به‌له‌دیندا، چونکه‌گوئ گرتنت لئیان هه‌رچه‌نده‌لئیان وه‌رنه‌گری نه‌وا گومان و دوودلئ له‌دلتدا دروست ده‌کات، به‌سیه‌تی نه‌و وه‌رگرتنه‌ (که‌مه‌)، نه‌وا به‌مه‌لاکه‌ندا ده‌چیت، هه‌رگیز زهنده‌قه‌و بیدعه‌و ئاره‌زوو گومپایی په‌یدا نه‌بووه‌ ئیلا له‌ ږیگای (که‌لام) و (جیدال) و (میراء) و (قیاس) وه‌و نه‌بی، نه‌ویش ده‌رگاکانی بیدعه‌و گومان و زهنده‌قه‌یه‌.

پاڤه:

مه‌به‌ست له‌: (واذا أردت الإستقامة على الحق وطريق أهل السنة قبلك، فاحذر الكلام وأصحاب الكلام).

له‌فیتنه‌کانی گومپا‌کاران نه‌وه‌یه‌ نه‌وان (عیلمی که‌لام) و (جه‌ده‌ل) و (عیلمی مه‌نتیق) یان هیناوه‌و کردوویانه‌ته‌ به‌لگه‌و ده‌لیل له‌ بیروباوه‌ږه‌کانیاندا پش‌تیان پئ ده‌به‌ست، وازیان له‌قورئان و سوننه‌ت هینا، چونکه‌ نه‌و دووانه‌ _ به‌پای نه‌وان _ سوودی یه‌قین ناب‌ه‌خشی، به‌لگه‌کانی مه‌نتیق و عیلمی که‌لام لای نه‌وان به‌لگه‌ی

یه‌قینی و به‌لگه‌ی یه‌کلایین، به‌و شیوه‌یه خراپه هاته نئو موسلمانانه‌وه له‌پێگای زانایانی (که‌لام و جه‌ده‌لو و مه‌نتیق) هوه، ئه‌وانه‌ی پشت به‌یاساو پێساکانی مه‌نتیق و عیلمی که‌لام ده‌به‌ستن و ده‌یکه‌نه به‌لگه‌و ده‌لیل، پشت به‌قورئان و سوننه‌ت نابه‌ستن، چونکه‌ قورئان و سوننه‌ت به‌قسه‌ی ئه‌وان یه‌قین نابه‌خشی، به‌لام ئه‌م یاسایانه به‌لای ئه‌وان یه‌قین ده‌به‌خشی و ناوی ئی ده‌نێن به‌لگه‌کان.

مه‌به‌ست له: (والجدال والمراء والقیاس والمناظره فی الدین).

باس و باب‌ته‌کانی دین دروست نییه بکریته جیگای وه‌رگرتن و په‌دکردنه‌وه و جیدال و نازادی پاو بۆچوون هه‌روه‌کو ده‌لێن، بکریته نئو پۆژنامه‌و گۆزاره‌کانه‌وه بۆ ئه‌وه‌ی قسه‌ی له‌سه‌ر بکریته، چونکه‌ باس و باب‌ته‌کانی دین پێزی ئی ده‌گیری ته‌نها باسی ئه‌وه‌ی تیدا ده‌کری قورئان و سوننه‌ت ده‌لاله‌تی له‌سه‌ر ده‌که‌ن هه‌رگیز جیدال تیدا ناکری، ئه‌مه‌ یاساو پێساو مه‌نه‌جی سه‌لامه‌ته، ئه‌مه‌ش به‌شیکه‌ له‌باوه‌په‌وون به‌خواو پێغه‌مبه‌ره‌که‌ی (ﷺ)، بۆیه‌ خوا‌ی گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویت: - (مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَا يَغْزُوكَ تَقْلُبُهُمْ فِي الْبِلَادِ (٤) غافر) ئه‌وانه‌ی له‌قورئاندا جیدال ده‌که‌ن، ئایه‌ ئه‌وه‌ که‌لامی خوایه‌ یان که‌لامی به‌شه‌ره؟ ئایه‌ ئیفاذه‌ی یه‌قین ده‌کات یان ئیفاذه‌ی ناکات؟.... یان.... یان.... هتد، ئه‌مه‌ به‌شیکه‌ له‌ جیدال کردن له‌ ئایه‌ته‌کانی خوادا، واته‌ وه‌کو ئه‌وه‌ وایه‌ ئه‌وان سیه‌یان به‌ئایه‌ته‌کانی خوا نییه‌ تا‌کو جیدالی تیدا ده‌که‌ن، یان فه‌رمووده‌کانی پێغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) که‌ (معصوم) هه‌رگیز له‌خۆوه‌ قسه‌ ناکات، (وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ (٣) النجم) هه‌روه‌کو ئه‌وه‌ی جیگای گومان و وه‌رگرتن و وه‌لامدانه‌وه‌یه، باس و باب‌ته‌کانی دین تیروانیی (مناظره‌)ی تیدا نییه‌ به‌لکو باس و باب‌ته‌کی سابت و نه‌گۆڕن، ده‌بی ته‌سلیمی بیه‌ن، هیه‌ گومانی تیدا نییه‌ و تا‌کو بخریته‌ به‌ر باس و لی‌کۆلینه‌وه‌ هه‌روه‌کو ده‌لێن.

مەبەست لە: (فإن استماعك منهم وإن لم تقبل منهم يقدح الشك في القلب).

واتە: گوئیگرتن لەجیدال لەکاروباری دیندا لە ئەوانەوه هەرچەندە باوەڕیان پێ
نەکەیت، کاریگەری لەسەر دلت دەبێ و لەئایندەشدا کەمتەرخەمی تێدا دەکەیت،
چونکە (إذا كثر الامساس قلَّ الاحساس) هەرۆهکو دەلتین، پێش ئەوەی ئەو کەناله
ئاسمانیانە دەرکەوێت و ئەو جیدالانەى تێدا بلاویکریتهوه لەدین و عەقیدەدا ئەو کاتە
موسلمانان لەم ولاتەدا لەسەر عەقیدەیهکی سەلامەت بوون، هیچ گومان و خەیاڵیان
نەبوو، هیچ کەسێک جورئەتى ئەوەى نەدەکرد قسە لەو مەسەلە دینیانە بکات، بەلکو
لەو مەسەلانەدا دەگەرێنەوه بۆلای زانایان، بەلام ئیستا کاروباری دین بوو تە جیگای
جیدال و ەرگرتن و پەدکردنەوهی و ئازادی پادەرپرین هەرۆهکو دەلتین، بەهۆی ئەم
کەناله ئاسمانیانەوه، جا کارەکه زۆر ترسناکه، یەکیک لەوان دەلتیت: ئەم مەسەلەیه
جیاوازی تێدایە و زانایان ئەوەمان لێ دەشارنەوه، ئەمەش گومان دەخاتە دلتی
خەلکییهوه، زانایان جیاوازی دەزانن، بەلام بۆ خەلکی پوونی ناکەنەوه بەلکو لەنتوان
خۆیاندا پوونی دەکەنەوه و لەنتوان خۆیاندا لیکۆلێنەوهی تێدا دەکەن و باسی دەکەن،
چونکە ئەوان ئەهلی ئەوهن، بەلام ئەوان باسی بکەن بۆ خەلکی و لەسەر مینبەرەکان و
لەئیزگەکاندا و بلێن: مەسەلەکه جیاوازی تێدایە و چەند قسە و بۆچوونیکی تێدایە، ئەمە
گومان دەخاتە ناو دینەوه، بۆیه دروست نییه.

مەبەست لە: (وما كانت قط زندقه ولا بدعة ولا هوى ولا ضلالة إلا من الكلام والجدال والمرء والقياس).

چونکە بوار بۆ خەلکی دەکاتەوه بۆ جیدال لەکاروباری دیندا، (والقياس) مەبەستی
قیاسی فاسدە، بەلام قیاسی راست و دروست ئەوه یەکیکە لەبنەماکانی بەلگەکان جا
قیاس سێ جۆری هەیه:—

یەكەم: قیاس الأولى / وەكو ئەوەى بڵێن: ھەموو (كمال) يَك كە (نەقص) ى لەگەڵدا نەبى ئەوا خواى گەورە لە پێشترە بۆى، خواى گەورە دەفەر مۆیت: (وَلَهُ الْمَثَلُ الْأَعْلَى فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ (٢٧) الروم) واتە: وەسفى ھەرە بەرز لە ئاسمانەكان و زەویدا ھەر شایانى ئەوە).

دووھەم: قیاس التمثيل / وەكو ئەوەى بڵێن: سیفەتەكانى (خالق) وەكو سیفەتەكانى (مخلوق) ھەروەكو گرووی (المثلة) دەبڵێن ئەمەش (باطل) و پووچەلە.

سێ یەم: قیاس العلة / ئەمەش یەكێكە لە بەلگەكانى (اصول الفقه) لەمەسەلە فێقەییەكاندا بەكار دەھێنرێت، ئەمەش رای كۆى زانایانە و لایان پەسەندە.

﴿١٥٥﴾ نوسەر دەئیت: (فَالله الله في نفسك، وعليك بالآثار وأصحاب الأثر والتقليد فإن الدين إنما هو بالتقليد، يعني: للنبي ﷺ) وأصحابه رضوان الله عليهم أجمعين ومن قبلنا لم يدعونا في لبس، فقلدهم واسترح ولا تجاوز الأثر وأهل الأثر).

پاڤه/

مەبەست لە: (فَالله الله في نفسك، وعليك بالآثار وأصحاب الأثر والتقليد).

مەبەستى بە (التقليد) لێرەدا شوێنکەوتنە، نەك ئەو (تقليد)ەى لای (المتأخرين) ھەبە، بەلكو مەبەست لێى: شوێنکەوتن و چاویلکردنى زانا چاكسازەكانە، خواى گەرە دەفەر مۆیت: (وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ التوبة/١٠٠)، خواى گەرە دەفەر مۆیت: (وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ آبَائِي إِبْرَاهِيمَ وَإِسْحَاقَ وَيَعْقُوبَ) يوسف/٣٨ ئەمە شوێنکەوتنە، ئەو (تقليد)ەى بە مانای شوێنکەوتن دیت ئەو شتێكى باشە، بەلام تەقلیدی کوێرانە كە بە بى بەلگەى ئەو نەویستراوە، جا (تەقلید) دوو جۆرە:—

١_ تەقلیدیك بەمانای شوێنکەوتنى حەق دیت، ئەمەش شتێكى باشە.

٢_ تەقلیدیك بەبى بەلگەو بەبى ھیچ زانیارییەك دەربارەى ئەوێ ئەم چاوى لى دەكات لەحەق و ناحەق ئەمەش كارێكى خراپەو نەویستراوە.

مەبەست لە: (وعليك بالآثار) واتە: دەست بەسوننەت و فەرموودەكانەو بەگرە.

مەبەست لە: (فإن الدين إنما هو بالتقليد، يعني: للنبي ﷺ) وأصحابه رضوان الله عليهم أجمعين).

ئەمە مانای شوێنکەوتنە.

مەبەست لە: (وَمَنْ قَبْلَنَا لَمْ يَدْعُونَا فِي لَيْسٍ).

لەپیش ئیمە لەسێ سەدە چاکەکەو و پێشەوایان لەگومان و شاردنەویدا بەجێی نەهێشتوون بەلکو ئەم دینەیان بۆ پوون کردوونەتەو و بنەمایان بۆ داناوین و پوونیان کردووەتەو و بۆیە ئەوێ لەسەرمانە شوێنیا بکەوین و لەسەر مەنەجەکیان بپۆین، چونکە کەمتەرخەمییان نەکردووە لە پوونکردنەوێ ئەم دینەداو بکێتە بنەما، نەفی کردن لە بیدعەو ئەو خەڵتەى پێوێ لکاوەو نوێیان کردەو و پوونیان کردەو و پەحمەتى خویان لى بێت.

مەبەست لە: (فَقُلْدَهُمْ وَاسْتَرَح).

تەکلەف لەخۆت مەکە چونکە کارەکەت بۆ کراوەو ئامادەکراوە، جا تۆ لەسەر حەقى ئەگەر لاسایی ئەوان بکەیتەو.

مەبەست لە: (وَلَا تَجَاوِزِ الْأَثْرَ وَأَهْلُ الْأَثْرِ).

تیمەپەرە لەفەرموودەو فەرموودەناسان چونکە ئەوان لەسەر حەقن، هەر ئەوانیش کۆمەلە پزگاربوووەکن، کاتى پزسیار کرا لە ئیمامى ئەحمەد: کۆمەلە پزگاربوووەکە کێن؟ فەرمووی: ئەگەر ئەهلى فەرموودە (شوێنکەوتوانى فەرموودە) نەبن نازانم کێن^{٣٣٤}.

﴿١٥٦﴾ نوسهر ده‌لئیت: (وقف عند متشابه القرآن والحديث ولا تقس شیئا).

واته: له‌ئاستی (متشابه‌ه‌کان) ی‌قورئان و فه‌رمووده‌دا پاره‌سته‌و هیه‌ج شتیک (قیاس) مه‌که.

پاره‌

مه‌به‌ست له: (وقف عند متشابه القرآن والحديث ولا تقس شیئا).

خوای‌گه‌وره ده‌فه‌رموویت: (هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ ابْتِغَاءَ الْفِتْنَةِ وَابْتِغَاءَ تَأْوِيلِهِ وَمَا يَعْلَمُ تَأْوِيلَهُ إِلَّا اللَّهُ وَالرَّاسِخُونَ فِي الْعِلْمِ يَقُولُونَ آمَنَّا بِهِ كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا وَمَا يَذَّكَّرُ إِلَّا أُولُو الْأَلْبَابِ (٧) رَبَّنَا لَا تَجْعَلْ فُتُونَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ (٨) رَبَّنَا إِنَّكَ جَامِعُ النَّاسِ لِيَوْمٍ لَا رَيْبَ فِيهِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيعَادَ (٩) آل عمران) واته: هه‌ر نه‌و خواجه نه‌م کتیبه (قورئان) ی‌دابه‌زنده سه‌رت هه‌ندیکی (ته‌ئویل) هه‌لئاگرن و ماناو مه‌به‌سته‌کانیان موحه‌م و پۆشن و دامه‌زراوو ماک و بناغه‌ن بۆ ئایه‌ته‌کانی ترو نه‌وی تریشی (موته‌شابییه) و لیک چوون، ئینجا نه‌وانه‌ی له‌دلایندا لادان و چه‌وتی هه‌یه هه‌ر له‌موته‌شابییه‌کان ده‌گه‌رین و هه‌رله‌وان په‌یره‌وی ده‌که‌ن به‌مه‌به‌ستی گیره شیوینی و لادانی خه‌لکی له‌په‌یگای راست و خولقاندنی گومان بۆیان وه‌یان هه‌ر چۆنیک دلایان چه‌زیکا مانایان بکه‌ن و ته‌فسیری بۆیکه‌ن له‌کاتیکیدا ته‌فسیرو لیکدانه‌وه‌ی مانا راسته‌که‌یان خوا نه‌بی که‌سیکی تر نازانی نه‌وانه‌ش که له‌زانستدا پۆچوو و دامه‌زراوو زۆر زانان ده‌لئین: ئیچه باوه‌رمان به (متشابه) هه‌یه هه‌ردوو به‌شه‌که‌ی قورئان (محکم و متشابه) له‌لایه‌ن په‌روه‌ردگارمانه‌وه‌یه خۆ له‌پاستیدا ته‌نها خاوه‌ن بیرو پیاوه زیره‌ک و دل و شیاوه‌کانن، به‌وردیی بیر نه‌که‌نه‌وه سودی لێ وه‌رده‌گرن و له‌م چه‌قیقه‌ته

تێدەگەن (٧) ئەو ژيرو تێگەيشتوانە دەلێن: پەرەردگارمان ! دواى ئەو هەى
 ھىدايەتتداين و رێنماييت کردین، دلەکانمان لە رێى ھەقى خۆت لامەدە، ھەتا بکەوینە
 شوپىنى فیتنە خوازەکان. وە لە لای خۆتەو ھەمەمان پى بێخەشەو دلمان لەسەر
 ھەق دابەزرێنە بە راستى ھەر ئەتۆى بەخەشەو و بەخەشێنەرى ھەرەمەزن (٨)
 پەرەردگارمان ! بە راستى ھەر تۆ کۆکەرەو هەى خەلکیت (بۆ پاداشت و تۆلە) بۆ رۆژێک
 کە بۆ ھاتنى گومانێک نىيە بە راستى خوا لە بەلێن و وەعدەکانى خۆى لانا داو پەيمان
 ناشکێنى (٩).

خوای گەورە ھەوالی پێداوين قورئانى دابەزاندوو و ئاياتی (محکمات) ی تێدایە
 ماناکەى پوون و ناشکرایە و لەتەفسیرکردنیدا پێویستی بە ھیتەر نییە و ئاياتی
 (متشابھات) ی دابەزاندوو لە تەفسیرکردنیدا پێویستی بە جگە لەخۆیەتى لەکیتابەکەى
 خواو سوننەتى پێغەمبەرەکەى (ﷺ)، ئەویش وەکو (المطلق والمقيد) و (المجمل و
 المبین) و (الناسخ و المنسوخ) ھەموو ئەوانە لەکەلامى خوادا ھەيە، لە قسەکانى
 پێغەمبەرەکەیدا (ﷺ) ھەيە، جا لەپێى لادەران ئايەت و فەرموودە (متشابھە) کان
 وەردەگرن و واز لە (محکم) ھەکان دەھێنن چونکە فیتنەيان دەوێ و دەلێن: ئێمە کەلامى
 خواو پێغەمبەرەکەى (ﷺ) دەکەینە بەلگە، لەکاتێکدا لایەکیان وەرگرتوو
 کە (متشابھە) و ئەو لایەکەى تری وازی لى دێنن کە تەفسیری دەکات و پوونى دەکاتەو،
 (تقيد) ی دەکات و پوونى دەکاتەو، بەلام ئەوانەى شارەزای تەواون لەعیلمدا و
 دامەزراون تێیدا دەلێن: (كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا) جا (متشابھە) کان دەگێرەو ھە (بۆ محکم) ھەکان
 ئەویش تەفسیری دەکات و پوونى دەکاتەو بۆيان، بۆیە بەھەموو قورئان کار دەکەن و
 بە ھەموو سوننەت کار دەکەن و دەلێن: (كُلٌّ مِنْ عِنْدِ رَبِّنَا).

بەلام لەپێى لادەران لایەکی وەردەگرن و واز لە لایەکەى تری دەھێنن و دەلێن:—
 ئەمە لە قورئاندايە، بەلێ راستە ئەو لەقورئاندايە بەلام ئەو لەخودى خۆیدا پوون

نىيە و پىۋىستى بە پوونكردنه وەيە، خواى گەورە خۆى لە ئايەتلىكى تردا پوونى
 كىردووە تەو و پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لەچەندىن فەرموودەى (صحيح) دا پوونى
 كىردووە تەو جا كەلامى خوا و پىغەمبەركەى (ﷺ) دەگىرنەو و بۆ يەكتەر، هەندىكى
 ئەوانىتر تەفسىر دەكات، هەندىكى ئەوانىتر پشت راست دەكاتەو، هەندىكى ئەوانىتر
 پوونەدەكاتەو، ئەمە پىگای زاناكانە، بەلام لەپى لادەران هەندىكى قورئان وەرەگرن و
 واز لەهەندەكەى تىرى دەهينن، ئەمەش لەهەموو كات و شوئىنكىدا هەيە، هەندىكىيان بە
 ئەنقەست دەيكات و گومراكردى خەلكى دەوى، هەندىكىيان بە نەفامى دەيكەن چونكە
 خۆى بەزانا دەزانى و كەچى نازانى، (علم الاصول) ى نەخويندووە، هەروەها (علوم
 القرآن) و (علوم الحديث) و (المصطلح) و (اصول الفقه) يان نەخويندووە، ئەم بابەتانەى
 نەخويندووە، ئەوپەرى ئەم مەسەلەيە ئەوەيە ئەو كەسە زۆر دەخوينتەو و زۆر لەبەر
 دەكات بۆيە وادەزانى زانايە، ئەگەر ئەو زۆر بخوينتەو و زۆر لەبەر بكات، بەلام
 بنەماكانى عىلم و پىساو ياساكانى لائەبى، چونكە ئەو لەسەر دەستى ئەهلى عىلم فېر
 نەبوو، ئەم كەسە لەسەر نەفامىيە و لەهەمان كاتدا گومرايە، چونكە ئەو پىگايەى
 لەسەرى دەپوات پىگای گومرايە، بابەت و كارەكانى دىن و بابەتەكانى ئەحكامى
 شەرى پىۋىستى بە عىنايەتە، پىۋىستى بە فېربوونە، پىۋىستى بە وەرگرتنىيەتى
 لەسەر دەستى ئەهلى عىلم، جا ئەوان لەنتوان دوو كاردان:—

يان لايداو و دەزانى هەلەيە و بەلام گومراكردى دەوئەت دەلئەت: ئەمە ئايەتەو ئەمە
 فەرموودەيەو منيش لەقورئان و فەرموودەو بەلگە دەهينمەو و خەلكى
 هەلەدەخەلەتئى.

بەلام كەسى نەفام نازانى پىگاكانى بەلگە وەرگرتن چۆنە، پىگای تىگەيشتنى
 دەقەكان نازانى، ئەم بابەتە نازانى، چونكە ئەو فېر نەبوو لەسەر دەستى ئەهلى عىلم
 بەلام تەنھا لەسەر كاغەزەكان فېر بوو.

جا کاره‌که زۆر ترسناکه، بۆیه پتویسته له‌سه‌ر قوتابیانی زانست و زانیاری بایه‌خ به‌م کاره‌ بده‌ن و به‌جوانی و حه‌قیقی له‌سه‌ر ده‌ستی نه‌هلی عیلم خۆیان فێر بکه‌ن و له‌سه‌ر ده‌ستی چاوپوونه‌کان نه‌گه‌ر نه‌وان هیدایه‌ت و خه‌یریان ده‌وی، نه‌گه‌ر نا مه‌سه‌له‌که زۆر ترسناکه، کاره‌که ته‌نها خۆیان ناگرێته‌وه، به‌لام جگه‌ له‌خۆیان ده‌گرێته‌وه نه‌وانه‌ی چاویان لێ ده‌که‌ن و شوێنیان ده‌که‌ون، جا به‌لگه‌کانی شه‌رع به‌یه‌کتره‌وه به‌ستراون، حوکه‌مه شه‌رعییه‌کان به‌یه‌کتره‌وه به‌ستراون، نه‌و که‌سه‌ی نه‌و په‌یوه‌ندییه‌ی نێوانیان بپچڕیت نه‌وا نه‌و شته‌ی بچراوندوه که‌ خوای گه‌وره‌ فه‌رمانی به‌گه‌یانندی کردوه، ده‌بیته‌یه‌که‌ک له‌و که‌سانه‌ی خوای گه‌وره‌ ده‌رباره‌یان ده‌فه‌رمویت: (وَيَقْطَعُونَ مَا أَمَرَ اللَّهُ بِهِ أَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِي الْأَرْضِ أُولَٰئِكَ هُمُ اللَّعَنَةُ وَهُمْ سُوءُ الدَّارِ (٢٥) الرعد) په‌نا به‌خوا.

مه‌به‌ست له‌: (ولا تقس شیئا) مه‌به‌ستی (قیاس)ی پووچه‌له‌.

بۆ نمونه‌ خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رمویت: (وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَضَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا) (البقرة/٢٣٤) له‌و ئایه‌ته‌ی پاش نه‌و هاتوه‌ ده‌فه‌رمویت: (وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا وَصِيَّةً لِأَزْوَاجِهِمْ مَتَاعًا إِلَى الْحَوْلِ) (البقرة/٢٣٤) عیدده‌ی نه‌و که‌سه‌ی پیاوه‌که‌ی مردوه‌ دایناوه‌ به‌سالتیکی ته‌واو، کام له‌م دوو ئایه‌ته‌ وه‌رده‌گریت؟ زانیان له‌نێوان هه‌ردوو ئایه‌ته‌که‌دا (جمع)یان کردوه، که‌وا ئایه‌ته‌ دواییه‌نه‌که‌ له‌سه‌ره‌تاوه‌ بووه، نه‌و که‌سه‌ی می‌رده‌که‌ی ده‌مریت ده‌بیته‌یه‌که‌ سالتی ته‌واو له‌ماله‌که‌یدا بمی‌نیته‌وه‌و له‌عیدده‌دا بیته‌، نه‌مجار خوای گه‌وره‌ سووکی کرده‌وه‌و نه‌و ئایه‌ته‌ی دابه‌زاند که‌ فه‌رموویه‌تی: (وَالَّذِينَ يُتَوَفَّوْنَ مِنْكُمْ وَيَذَرُونَ أَزْوَاجًا يَتَرَضَّصْنَ بِأَنْفُسِهِنَّ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَشْرًا فَإِذَا بَلَغْنَ أَجَلَهُنَّ) واته‌: گه‌یشتنه‌ چوار مانگ و ده‌ پۆژ، (فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ فِيمَا فَعَلْنَ فِي أَنْفُسِهِنَّ بِالْمَعْرُوفِ وَاللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرٌ) (٢٣٤)) تاوانی نییه‌ نه‌گه‌ر له‌عیدده‌که‌ی ده‌رچوو نه‌وا شوو بکات چونکه‌ عیدده‌که‌ی ته‌واو بووه.

خوای گه‌وره فه‌رمانی کردووه به‌برینی ده‌ستی دز و ده‌فه‌رمویت: (وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا) المائدة/٣٨

کام له‌دوو ده‌ستی ده‌بردیت‌ه‌وه؟

له‌چی جی‌گایه‌که‌وه ده‌بردیت؟

ئه‌و مه‌بله‌غه‌ چهنده ده‌ستی له‌پیناویدا ده‌بردیت؟

هه‌موو ئه‌مانه له‌قورئاندا نییه، به‌لکو ئه‌مه له‌سوننه‌تی پیغه‌مبه‌ردا (ﷺ) هاتووه که‌خوای گه‌وره پوونکردنه‌وه‌ی قورئانی گرتووته‌ نه‌ستۆی، ئه‌ویش ئه‌وه‌ی پوونکردنه‌وه‌ که‌ئه‌و ده‌سته‌ی ده‌بردیت ده‌ستی پاسته‌و و برینه‌که‌شی ده‌بی‌ت (مفصل)ی ده‌سته‌وه‌وه‌ بی‌ت، نابیت به‌بردیت ئیلا مه‌گه‌ر نیسابی دزییه‌که‌ بگاته‌ سیّ دره‌م یان چاره‌که‌ دیناریک، جا سوننه‌ت قورئانی پوونکردنه‌وه‌ته‌وه‌.

خوای گه‌وره فه‌رمانی به‌ئه‌نجامدانی نوێژ کردووه‌...

چهند نوێژه؟

کاته‌کانی که‌یه؟

ژماره‌ی پکاته‌کانی چهنده؟

کی ئه‌مه‌ی پوونکردنه‌وه‌؟

ئه‌و که‌سه پیغه‌مبه‌ری خودایه‌و (ﷺ) له‌سوننه‌تدا پوونی کردووه‌ته‌وه‌، سوننه‌ت قورئان ته‌فسیر ده‌کات و پوونی ده‌کاته‌وه‌، ده‌لاله‌تی بۆ ده‌کات، جا مه‌سه‌له‌که‌ پێویستی به‌عیلمه‌، پێویستی به‌چارپوونییه‌، پێویستی به‌تیگه‌یشتنه‌ له‌دینی خوادا.

هەروەها پێغه مەبەرى خوا (ﷺ) دەفەر مۆیت: (لا ترجعوا بعدى كفارا يضرب بعضكم رقاب بعض)^{٣٣٥} ئەمە بەلگەى هەر کەسێ کە سێکی ئیماندار بکوژێت دەبێتە کەسێکی کافەر لە دین دەردەچێت، بەلام خۆی گەورە دەفەر مۆیت: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِصَاصُ فِي الْقَتْلِ الْحُرُّ بِالْحُرِّ وَالْعَبْدُ بِالْعَبْدِ وَالْأُنْثَى بِالْأُنْثَى فَمَنْ عُفِيَ لَهُ مِنْ أَخِيهِ شَيْءٌ) (البقرة/١٧٨) کەسێ بکوژی بەبرای کوژراو ناوناوه لەو ئایەتە کە دەفەر مۆیت: (مِنْ أَخِيهِ) واتە: کوژراو، ئەمەش دەلالەت دەکات بکوژ لە ئیسلام دەرنەچێت، بڕایەتی ئیمانی بەردەوامەو دەمێنێ، کەواتە مەبەست بەکوفر لەو فەرموودەدا: (لا ترجعوا بعدى كفارا) کوفری بچووکە خاوەنەکەى لە ئیسلام دەرنەکات، هەروەها ئەو ئایەتەى کە دەفەر مۆیت: (وَإِنْ طَائِفَتَانِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اقْتَتَلُوا) (الحجرات/٩) لە ئیمانداران، دەلالەت دەکات بەهۆی کۆشتاری نێوان ئیماندارانەو ئیمان ناپووان و لەناو ناچێت، بەلکو ئەمە تاوانیکە لەتاوانە گەورەکان و کوفری بچووکە ئەمجار فەرمووی: (إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ إِخْوَةٌ فَأَصْلَحُوا بَيْنَ أَخَوَيْكُمْ) ئەوانەى کۆشتار دەکەن بە برا ناوی بردوون، بۆیە پێویستە لەم بابەتە بکۆڵێنەو بە جوانی لە دینەکەى خوا تێبگەین، عیلم لەسەرچاوه و هەلگرانییەو وەرگرتن.

هەروەها چۆن لە قورئاندا ئایاتی (متشابهاً) هەیه بەو شێوەیە لە فەرموودەکانیشدا (متشابهاً) هەیه، هەندیکیان دەگیردرێتەو بۆ هەندەکەى تر، جا هەندیکیان هەندەکەى تر پوون دەکەنەو، هەندیکیان هەندەکەى تر تەفسیر دەکەن.

﴿١٥٧﴾ نوسەر دەئيت: (ولا تطلب من عندك حيلة ترد بها على أهل البدع فإنك امرت بالسكوت عنهم ولا تمكنهم من نفسك أما علمت أن محمد بن سيرين مع فضله لم يجب رجلا من أهل البدع في مسألة واحدة ولا سمع منه آية من كتاب الله عز و جل، فقليل له، فقال: أخاف أن يحرفها فيقع في قلبي شيء)^{٣٣}.

واتە: داوا مەكە لەخۆتەو پێگایەك بدۆزیتەو بۆ وەلامدانەوێ ئههلى بیدعە، تۆ فەرمانت پێکراوێ بێدەنگ بیت دەربارەیان (بەرانبەرەیان)، زانیان مەكە بەسەر خۆتدا، ئهێ نازانی محمدی كۆپى سیرین لەگەڵ ئەو هەموو فەزەلەیدا وەلامى كابرایەكى ئههلى بیدعەى نەدایەوێ لەیەك مەسەلەداو گۆییبستى ئایەتێك لەكىتابەكەى خوا نەبوو لەئەوێ، پێیان گوت، ئههیش فەرمووی: — لەوێ دەترسم تەحریفى بكات و لەدڵمدا جێگیر بیت.

پاڤه /

مەبەست لە: (ولا تطلب من عندك حيلة ترد بها على أهل البدع).

ئەگەر ویستت وەلامى ئههلى بیدعە بدەیتەو، ئەوا بەنەفامیبەو (نەزانینەو) وەلامیان مەدەرەوێ چونکە ئەمە بەلاکە لەسەر بەلاکە زیاد دەکات، بۆیە بەعیلمەوێ نەبێ وەلامیان مەدەرەوێ، ئەگەر عیلمت پێ بوو و ئامادەبیت تێدا بوو بۆ وەلامدانەوێیان ئەوا وەلامیان بدرەوێ ئەگەر نا ئەوا مەچۆ ناو ئەو مەیدانەوێ، نەوێك ئەوێ خراپى دەکەیت زۆرتر بیت لەوێ چاکی دەکەى، بە ئارەزووى خۆت وەلامیان

مەدەرەو وە یان ئەوێ لە بێرۆکە تدا بێت، وە لامیان مەدەرەو وە ئیلا بە عیلمەو وە نەبێ ئەگەر نا پراوەستە.

مەبەست لە: (فإنك امرت بالسكوت عنهم).

ئەگەر عیلمت پێ نەبوو ئەوا بێ دەنگ بە، بە ئێ، ئەو رێگایەى ئەوانى لە سەرە پقت لێى بێ و بە دلت ئینکاری لێ بکە بە لام لەگەڵیاندا مەچۆرە ناو وە لامدانەو وە بەبێ عیلم جا ئەوێ خراپى دەکەى لەو زۆر ترە چاکى دەکەیت.

مەبەست لە: (ولا تمكنهم من نفسك).

چونکە ئەگەر بە نەفامییەو وە لامیان بدەیتەو ئەوا زالیان دەکەیت بەوێ ئەوان وە لامى تۆیان داوەتەو وە سەر دەکەون بە سەرتدا، ئەو هەلانەى تۆ کردووتە باسى دەکەن و تۆ دەبیتە کەسێکی هەلەکار، بە لام ئەگەر بە بەلگەو عیلمەو وە لامت دایەو وە ئەوا ئەوان ناتوانن وە لامت بدەنەو.

مەبەست لە: (أما علمت أن محمد بن سيرين مع فضله لم يجب رجلا من أهل البدع في مسألة واحدة).

محمدی کورپی سیرین یەکیکە لە گەورە شوینکە و تەوان (کبار التابعین) و یەکیکە لە زانا بە ناوبانگەکان، لە گەڵ ئەو هەشدا نەچوو نێو باسو وە لامدانەو وە لە گەڵ ئەو پیاو وە دا، چونکە وادەبینی وە لامدانەو وە ئەو کابرایە سوودی نییە، چونکە پرسیارەکەى پرسیارێکی عیلمی نییە بە لکو پرسیارى خۆبە زلزانە، ئەمەش لە حیکمەتەو یە، چونکە مەبەستى خراپە کاران و پواندن و وروژاندنی خراپە یە، ئەو کاتى هەستى بە مەکردو ئەوان لە پرسیارە کە یاندا پێنموویان ناوی و حەقیان ناویت، بە لکو تەنها تەشویشیان دەوێت بۆیە بە رانبەریان بێ دەنگ بوو وازیان لێ هێنا، شاعریش دەلێت:

إذا نطق السفیه فلا تجبه فخير من إجابه السكوت^{٣٣٧}

مەبەست لە: (ولا سمع منه آية من كتاب الله عز و جل).

ئەگەر كەسێك وتی: ئایەتێك بۆ دەلێم یان دەمانەوی بگەڕێن بەدوای ماناكەیدا، لەكاتێكدا ئەو ماناكەى دەزانى و ئەو مەبەستى پێنمویی كردن نییه ئەوا وەلامى نادریتهو و ئایەتى بۆ تەفسیر ناكړیت.

مەبەست لە: (فقیل له، فقال: أخاف أن يحرفها فيقع في قلبي شيء).

ئەگەر بواری پێ بدریت پەنگە شتێك لە گومانەكەى بجێتە دلى (ابن سیرین) هەوە جا ئەویش داخستنى ئەم دەرگایەى دەوێت.

﴿١٥٨﴾ نوسەر دەئیت: (وَإِذَا سَمِعْتَ الرَّجُلَ يَقُولُ: إِنَّا نَحْنُ نَعْظُمُ اللَّهَ، إِذَا سَمِعَ آثارَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ)، فاعلم أنه جهمي، يريد أن يرد أثر رسول الله ﷺ ويدفعه بهذه الكلمة، وهو يزعم أنه يعظم الله وينزهه إذا سمع حديث الرؤية^{٣٣٨}، وحديث النزول^{٣٣٩}، وغيره أفليس قد رد أثر رسول الله ﷺ إذ قال: إِنَّا نَحْنُ نَعْظُمُ اللَّهَ أَنْ يَنْزَلَ مِنْ مَوْضِعٍ إِلَى مَوْضِعٍ فَقَدْ زَعَمَ أَنَّهُ أَعْلَمُ بِاللَّهِ مِنْ غَيْرِهِ، فَاحْذَرِ هَؤُلَاءِ، فَإِنْ جَمَّهَرُوا النَّاسَ مِنَ السُّوقَةِ وَغَيْرِهِمْ عَلَى هَذَا الْحَالِ، وَحَذَرِ النَّاسَ مِنْهُمْ).

واته: ئەگەر گوتیت لەکەسێک بوو وتی: ئێمە خوا بەمەزن دەزانین - کاتێ باسی فەرموودەکانی پێغەمبەری ﷺ بۆ بکڕیت - ئەوا بزانی ئەو کەسە جەهەمییه، دەیهوێ فەرموودەکانی پێغەمبەری خوا ﷺ پەد بکاتەو بەو وشەیه، لەکاتیکیدا ئەو بانگەشە ئەو دەکات دەیهوێ خۆی گەورە بەمەزن بزانی و بەپاکی پابگری کاتێ فەرموودەى بینینی خۆی گەورەو فەرموودەى دابەزینی و جگە لەو بێبەستى، ئایە ئەو فەرموودەکانی پێغەمبەری خوا ﷺ پەد نەکردوو تەو کاتێ دەئێ: ئێمە خۆی گەورە بەمەزن دەزانین لە جیگایەکەو دابەزیتە جیگایەکی تر، جا ئەو بانگەشە ئەو دەکردوو ئەو شارەزاترە دەبارەى خوا لەجگە لەخۆی.

بۆیە ئاگاداری ئەوانە بە، چونکە زۆریەى عەوامی خەلکی و جگە لەوان لەسەر ئەو حالەتەن، ئاگاداری خەلکی بکەرەو لێیان.

٣٣٨ / سبق تخريجه .

٣٣٩ / سبق تخريجه .

پاشە /

مەبەست لە: (وَإِذَا سَمِعْتَ الرَّجُلَ يَقُولُ: إِنَّا نَحْنُ نَعْظُمُ اللَّهَ، إِذَا سَمِعَ آثَارَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ)،
فاعلم أنه جهمي).

چونکە کەسێ جەھەمی ئەگەر گوێی لە فەرموودەى سیفات بێت وەکو فەرموودەى
دابەزین و فەرموودەى بینینی خۆى گەرە لە لایەن ئیماندارانەو، دەلێت: ئێمە خۆى
گەرە بە مەزن دەزانین، واتە: ئێمە بەگەرەى دەزانین لەو جۆرە فەرموودانە، چونکە
لای ئەو مانای لیکچوونی خۆى گەرە بە دروستکراوەکانى دەکات، ئەمەش بە
کەمزانیى خۆى گەرە، جا لای ئەو فەرموودەکانى پێغەمبەر (ﷺ) بەکەمزانیى
خۆى تێداى و لیکچوونی تێداى، جا ئەو نایەوێ خۆى گەرە بە مەزن بزانیت
مەزنییەکی پاستى، بەلام ئەو ئامانجێکی ھەبە بە وتنى ئەو وشە، ئەو دەیهوێ کار
بەو فەرموودانە نەکات.

مەبەست لە: (يُرِيدُ أَنْ يَرِدَ أَثَرُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ) ويدفعه بهذه الكلمة).

واتە: بە وتنى وشەى (نعظم الله) جا ئەو وشەى ھەبە بەلام ناحەقى لێى دەوێ
(مەبەستى ناحەقە) مەبەستى بەوتنى ئەو وەلامدانەو فەرموودە (صحیح)ەکانى
سیفاتە، کە لە پێغەمبەرەو (ﷺ) پێمان گەیشتوو، چونکە ئەو وادەزانى بە
کەمزانیى خۆى تێداى.

مەبەست لە: (فقد زعم أنه أعلم بالله من غيره).

واتە: ئەو زیاتر دەزانى دەربارەى خوا لە پێغەمبەرەکەى (ﷺ)، ئایە لەپاش ئەم
کوفرە کوفرى تر ھەبە؟ پەنا بەخوا.

مەبەست لە: (فإن جمهور الناس من السوق وغيرهم على هذا الحال).

السوق: واتە عوامى خەلکى، ئەگەر وشەى (نعظم الله) ببیستین ئەو قسەى جەھەمی
وەردەگرن بەپۆلەتى چونکە ئەوان مەبەستى نازان.

﴿١٥٩﴾ نوسەر دەئیت: (وَإِذَا سَأَلَكَ أَحَدٌ عَنْ مَسْأَلَةٍ فِي هَذَا الْبَابِ وَهُوَ مُسْتَرَشِدٌ فَكَلِمَهُ وَأَرْشَدَهُ، وَإِذَا جَاءَكَ يَنَظُرُكَ فَاحْذَرَهُ، فَإِنْ فِي الْمَنَظَرَةِ: الْمَرَاءُ وَالْجِدَالُ وَالْمَغَالِبَةُ وَالْخُصُومَةُ وَالْغَضَبُ، وَقَدْ نَهَيْتَ عَنْ جَمِيعِ هَذَا جَدًّا، وَهُوَ يَزِيلُ عَنْ طَرِيقِ الْحَقِّ، وَلَمْ يَبْلُغْنَا عَنْ أَحَدٍ مِنْ فَقَهَائِنَا وَعِلْمَائِنَا أَنَّهُ نَظَرَ أَوْ جَادَلَ أَوْ خَاصَمَ).

واتە: ئەگەر کەسێک پرسیاری ئێ کردی دەربارەى ئەم بابەت و مەسەلەى ئەکاتیکیدا ئەو کەسێکی (مسترشد)بوو (واتە: داواى پێنمویی دەکات) ئەوا قسەى ئەگەڵ بکەو پێنمویی بکە، ئەگەر هات بۆلات بۆ (مناظره) ئەوا ئاگاداری بە، چونکە لە (مناظره)دا: دەمەقالە و جیدال و زالبوون و رکەبەراییەتى و تووپەبوون هەیه، تۆش دەربارەى هەموو ئەوانە نەهیت ئێ کراوه ئەوەش خەلکی لەسەر پێگای حەق لادەدات، لە هێچ زانایەک لە زانایانمان و فەقیهێک لە فووقەهاکانمانەو نەهاتوو هەرگیز (مناظره) یان جیدال یان رکەبەراییەتى کردبێ.

پاڤە:

مەبەست لە: (وَإِذَا سَأَلَكَ أَحَدٌ عَنْ مَسْأَلَةٍ فِي هَذَا الْبَابِ وَهُوَ مُسْتَرَشِدٌ فَكَلِمَهُ وَأَرْشَدَهُ).

کەسى پرسیارکار دەبێتە دوو بەشەو:—

بەشى یەكەم: پرسیارکاریکی (مسترشد) واتە پێنمویی دەوێت، ئەمە حەقی هەیه لەسەرت وەلامی بدەیتەو و بۆی پوون بکەیتەو و هانی بدەیت.

بەشیکی تر: پرسیارکاریکی لاسارو رق ئەستور گومان دەخاتە دلى خەلکییەو، ئەوا ئەو کەسە وریای بەو لەگەڵیدا مەچۆرە نیتو ئەو مەیدانەو، چونکە ئەگەر تۆ وازت

لِی هَیْنَا ئه‌وا کاره‌که یه‌کلا ده‌بیته‌وه، به‌لام ئه‌گه‌ر له‌گه‌لیدا چوویته‌ ناو مه‌سه‌له‌که‌وه
ئه‌وا کاره‌که خراپتر ده‌بیته‌، جا ئه‌و ده‌یه‌وئیت فیتنه‌که بجولئینی.

مه‌به‌ست له‌: (في هذا الباب) واته‌: باسی ناوو سیفه‌ته‌کان.

مه‌به‌ست له‌: (وإذا جاءك يناظرک فاحذره).

ئه‌گه‌ر مه‌به‌ستی (مناظره‌) و (مجادله‌) بوو ئه‌وا وازی لی به‌ینه‌، مه‌چۆره‌ ناو
باسه‌که‌یه‌وه، چونکه‌ ئه‌و گومرایی ده‌وئیت و هه‌ل خه‌له‌ تاندنی ده‌وئیت.

مه‌به‌ست له‌: (فإن في المناظرة: المراء والجدال والمغالبة والخصومة والغضب).

بۆیه کاتی کابرایه‌ک هاته‌ ژووره‌وه بۆلای ئیمامی مالیک، کاتی ئه‌و له‌مه‌جلیسی
خۆیدا بوو، وتی: خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموئیت: (الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى) (ه) طه‌) چۆن
ئیه‌ستوای کردووه‌؟ مالیک سه‌ری داخست تاكو له‌شه‌رمی خوای گه‌وره‌دا ئاره‌قه‌ی کرد،
ئه‌مجار سه‌ری به‌رزکرده‌وه‌و فه‌رمووی:

(ئیه‌ستواکه‌ی ئاشکرایه‌و چۆنییه‌تیه‌که‌ی نه‌زانراوه‌، باوه‌ر بوون پێی واجبه‌و
پرسیارکردن ده‌رباره‌ی بیدعه‌یه‌ و من تو نابینم ئیلا که‌ سیکی فیتنه‌ی)^{٣٤٠}.

بۆیه فه‌رمانی کردو ئه‌و کابرایه‌یان ده‌رکرد، چونکه‌ ئه‌و مه‌به‌ستی فێربوون نییه‌
به‌لکو مه‌به‌ستی لێکچواندنه‌ له‌سه‌ر خه‌لکی و نه‌فی کردنی ئیه‌ستوایه‌و ته‌فسیرکردنییه‌تی
به‌ ته‌فسیریکی ناپاست.

٣٤٠ / رواه عثمان الدرامي وأبو نعيم واللائكاثي والصابوني والبيهقي وابن قدامة .

مەبەست لە: (ولم يبلغنا عن أحد من فقهاءنا وعلمائنا أنه ناظر أو جادل أو خاصم).
 واتە: ئەم جۆرە (مخاصمە)ی نەکردووە مەبەست تیايدا وروژاندنی فیتنە و
 دروستکردنی گومان لە دژی خەڵکی داو بلاوکردنەوهی ئاژاوە و سەرلێتێکدان، هیچ
 یەکیک لە پیشەوایان و زانایان و پیشینی ئەم ئوممەتە، چوویتە ناو ئەو مەیدانەوه،
 بە لکو پێنمووی ئەو کەسانە دەکەن پێنموویان دەوێ نەك پرسیارکاریکی لاسار سوودی
 ناوێ، بە لکو تەنها وروژاندنی فیتنە و جیدالو (مناظرە)ی دەوێ، دینیش پوون و
 ئاشکرایە سوپاس بۆ خوا، خوای گەرە دەفەرموێت: (مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا) غافر/٤
 قورئانیش ئاشکراو پوونە، هیچ جیدالی تیا دا نییە، ئیمانمان پێی هەیە و
 ئەوهی ئەو هیئاویەتی دەیسەلمێنین، باوەرمان پێی هەیە بە (لفظ) و ماناو کاری پێ
 دەکەین هەر وهکو ئەوهی هاتوو لە خواو پێغەمبەرە کە یەوه (ﷺ)، ئەمە واجبى
 سەر شانمانە.

نوسەر دەلێت: (قال الحسن البصري: الحكيم لا يماري ولا يداري حكمته ينشرها إن قبلت حمد الله وإن ردت حمد الله)
 وچاە رەجل إلی الحسن فقال: (أنا أناظرك في الدين) فقال الحسن: أنا قد عرفت ديني فإن
 ضلّ دينك فاذهب فاطلبه).

واتە: خەسەنى بەصرى فەرموویەتی: کەسى دانا جیدالی بێ سوود ناکات و نەرمى
 نواندن لە گەڵ کەس ناکات (لە سەر حیسابی دینە کە) ئەو حیکمەتە کەى خۆی
 بلاو دەکاتەوه، ئەگەر وەرگیرا ئەو سوپاسی خوا دەکات و ئەگەر پەدکرایەوه ئەوا هەر
 سوپاسی خوا دەکات).

کابرایەك هات بۆلای خەسەن و وتی: من (مناظرە)ت لە گەڵدا دەکەم دەربارەى دین،
 خەسەن فەرمووی: من دینە کەى خۆم زانیو، جا ئەگەر تۆ دینە کەى خۆت بزرکردووە
 ئەوا بپۆ بە داویدا بگەپێ.

پاڧە /

مەبەست لە: (قال الحسن البصري: (الحكيم لا يماري ولا يداري).

الحسن البصري: (الحسن كورى ابى الحسن البصرى) يە پيشەوايەكى بەناوبانگە لە شوێنكە وتوانە، دەلێت:

(الحكيم): ئەو كەسەى خاوەنى حىكمەتە، حىكمەتیش بریتى يە لە: دانانى ھەرشتيك لە جيگاي خويدا، ھەروھا (الحكيم) بە ماناي ھەقپهيش ديت، جا (الحكيم) دوو ماناي ھەيە:

ماناي يەكەم مەبەستى دانانى ھەرشتيكە لە جيگاي خويدا، مەبەستى ھەروھا (ھەقپهه) چونكە حىكمەت بریتىيە لە (فيقھ) و زانينى مەبەستى خواو پيڤە مەبەرەكە يەتى (ﷺ).

(لا يمارى): واتە جيدال ناكات جيدالتيكى نەزۆك مەبەست لئى سود وەرگرتن نەبى.

(ولا يدارى) واتە: نەرمى نانويئى بەرانبەر ئەھلى ناحەق و تەسليميان نابيت.

مەبەست لە: (حكمتہ) واتە: عىلمەكەى.

مەبەست لە: (ينشرھا، إن قبلت حمد الله؟)

ئەمە داواكراوھ و ئەگەر لئى وەرنەگيرئ ئەوھى لەسەر بووھ كردوويەتى و حوججەكەى گەياندوھ.

(حمد الله) چونكە ئەو ئيقامە حوججەى كردوھ و حوججەكەى گەياندووھ و ئەوھى لەسەرى بووھ گەياندوويەتى، ھىدايەتدانى دلەكانش بەدەست خوايە.

مەبەست لە و قسەییەى حەسەن: (أنا قد عرفت ديني، فإن ضلّ دينك فاذهب فاطلبه).

ئەم وشەییە بەپراستی حیکمەتە، کاتى وتى: - من (مناظره) ت دەگەم لە دیندا،
حەسەن گوتى: (انا اعرف ديني) واتە: من لە گوماندا نيم تاكو (مناظره) و (مجادله) ت
لە گەل بگەم، بەلام تۆ ئەگەر دینەكەت لا نيبه ئەوا بپۆ بەدوايدا بگەپۆ.

نوسەر دەلالت: (وأعلم أن الدين هو التقليد، والتقليد لأصحاب رسول الله)

واتە: بزانه دین بریتییه لە (تەقلید) لاسایی کردنەو، لاسایی کردنەو هەش دەبى بۆ
هاوەلانی پێغەمبەرى خوا (ﷺ) بێت.

پاڤه /

لە پێشدا پاڤەى ئەمە کرا.

نوسەر دەلالت: (وسمع رسول الله ﷺ) قوما على باب حجرته يقول أحدهم: ألم يقل الله
كذا؟ ويقول الآخر: ألم يقل الله كذا؟ فخرج مغضبا فقال: (أهكذا أمرتكم؟! أم بهذا بعثت
إليكم؟! أن تضربوا كتاب الله بعضه ببعض؟!)^{٣٤١} فنهاهم عن الجدل.

واتە: پێغەمبەرى خوا (ﷺ) گوێى لە کۆمەلەىك بوو لە پێش ژوورە کەیدا یەکیکیان
دەیکوت: ئایە خۆای گەورە وای نەفەر مووه؟ ئەوێتر دەلالت: ئایە خۆای گەورە وای
نەفەر مووه؟ ئەویش بەتوورەییەو دەرچوو دەرهو و گوتى: ئایە بەمە فەرمانم پێتان
کردوو؟ یان بۆ ئەمە بۆتان پەوانە کراوم؟ کیتابەکەى خوا بەیەکتەردا بدەن؟! بۆیە
نەهێ جیدالکردنى لى کردن.

رافه/

(المناظره) له شتیکی شاراوهدا ده‌کریت نازانریت حه‌ق لای کتیه، جا نه‌مه (مناظره) ی تیدا ده‌کریت له‌به‌ر نه‌وه‌ی حه‌ق ناشکرا بیت و پوون بیته‌وه له‌گه‌ل کام دوو کۆمه‌ل‌دایه یان له‌گه‌ل کام دوو پیاودایه، به‌لام کاتی حه‌قه‌که ناشکرا بوو و پوون بوه‌وه نه‌وا به (المناظره) پازی نابین، چونکه (المناظره) ده‌یه‌ویت کاریگه‌ری له‌سه‌ر حه‌ق بیت و خه‌لکی له‌حه‌ق لادات.
مه‌به‌ست له: (أهَذَا أَمْرُكُمْ...).

نه‌مه فه‌رمووده‌یه‌کی مه‌زنه، کاتی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) گوئی له‌کۆمه‌لێک بوو موجداه‌له له‌قورئاندا ده‌که‌ن و ئایه‌ته (متشابه) کان وهرده‌گرن و ده‌یکه‌نه حوججه، هه‌موو نه‌و ئایه‌ته وهرده‌گری و دژی ئایه‌ته‌که‌ی تره، ده‌لێن:

(أَلَمْ يَقُلِ اللَّهُ كَذَآءُ؟) ئایه‌ خوای گه‌وره‌ وای نه‌فه‌رمووه‌؟

نه‌مجار نه‌ووتر ده‌لێت: (أَلَمْ يَقُلِ اللَّهُ كَذَآءُ؟) ئایه‌ خوای گه‌وره‌ وای نه‌فه‌رمووه‌؟

جا نه‌مه‌ پێگای له‌پێ لاده‌رانه، خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموویت: (هُوَ الَّذِي أَنْزَلَ عَلَيْكَ الْكِتَابَ مِنْهُ آيَاتٌ مُحْكَمَاتٌ هُنَّ أُمُّ الْكِتَابِ وَأُخَرُ مُتَشَابِهَاتٌ فَأَمَّا الَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ زَيْغٌ فَيَتَّبِعُونَ مَا تَشَابَهَ مِنْهُ (٧) آل عمران) بۆیه‌ فه‌رمووی: (أَهَذَا أَمْرُكُمْ؟!) ئایه‌ به‌ نه‌مه‌ فه‌رمانم پێتان کردووه‌؟ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) نه‌هی له‌مه‌ کردووه‌، فه‌رمووی: (لَا تَضْرِبُوا كِتَابَ اللَّهِ بَعْضُهُ بَعْضًا؟!) کیتابه‌که‌ی خوا هه‌رگیز به‌یه‌کترا نادریت و هه‌رگیز دژ به‌یه‌کی تیدا نییه، نه‌گه‌ر که‌سی زانا خوای گه‌وره‌ ته‌وفیقی بدات بۆ تیگه‌یشتنی، به‌لام نه‌وه‌ لای که‌سی نه‌قامه‌ و ده‌زانی دژ به‌یه‌کی تیداوه‌ و ده‌یدات به‌یه‌کدا، نه‌و که‌سه‌ی بنه‌ماکانی عیلمی (صحیح)ی لا نییه.

نوسەر دەئیت: (وكان ابن عمر يكره المناظرة، ومالك بن أنس ومن فوقه ومن دونه، إلى يومنا هذا، وقول الله عز وجل أكبر من قول الخلق، قال الله تعالى: ﴿وما يجادل في آيات الله إلا الذين كفروا﴾)

وسأل رجل عمر بن الخطاب فقال: ﴿ما (والناشطات نشطاً)؟ فقال: لو كنت مخلوقاً، لضربت عنقك^{٣٤٢}﴾.

وقال النبي (ﷺ): ﴿المؤمن لا يماري ولا أشفع للمماري يوم القيامة فدعوا المراء لقلّة خير﴾^{٣٤٣}.

واته: (ئيبين عومەر) حەزى لە (مناظره) نە دە کرد، وه (مالك ی کوپی ئەنەس) و ئەوانەى سەر وى ئەو و ئەوانەى خوارە وەى ئەو تاكو ئەمڕۆ، ئایەتى خواى گەورە گەورە ترە لە قەسەى خەلكى، خواى گەورە دەفەر مویت: ﴿مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا﴾ (٤) غافر).

كابرایەك پرسیاری كرد له (عومەرى كوپى خەتتاب) فەر مووى: (وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًا) ((٢)) چىیه؟ فەر مووى: ئەگەر سەرت تاشراو بوايه، ئەوا لە گەردنتم دەدا).

پێغه مبهرى خوا (ﷺ) دەفەر مویت: كەسى ئیماندار جیدالى بى سوود ناكات و لە پۆزى قیامە تدا شەفاعەتى بۆ ناكەم، بۆیه واز لە (میرا) بهێنن لە بەر كەمى خەیرە كەى).

پاڤه:

مەبەست له: (وكان ابن عمر يكره المناظرة).

واته: مەبەستى ئەو (مناظره) یە كە مەبەست تییدا تەشویش كردنە بەسەر خەلكى یەو، هەر یەكەو دەیهوێ پاری خۆى سەرخات، ئەو حەقى ناوێت بەلكو دەیهوێ پاكەى

٣٤٢ / رواه الدارمي (١٤٤) .

٣٤٣ / رواه الطبراني وابن حبان والأجري وابن بطة قال الهيثمي : (وفيه كثير بن مروان وهو ضعيف جدا) .

خۆى سەرخات و زال بېت بەسەر نە يارەكەيدا، ئەم جۆرە (مناظرە) نە وىستراو، بەلام ئەگەر مەبەست تېيدا گەشتن بەحق بېت و زانىنى حەق بېت لای ھەر كەسى بېت، ئەمجار بگەرپنەو، بۆلای حەق ئەوا شتىكى داواكراو.

مەبەست لە: (وما لك بن أنس ومن فوقه ومن دونه، إلى يومنا هذا).

واتە پريان لە (مناظرە) يە ھەرچەندە پەنگە ھەندى جار پېويست بېت بەلام مەبەست لە كاتى خۆشيدا ناچىتە نېو (مناظرە) ھەو ئىللا لە كاتى پېويستدا نەبى، ئەگەر ئامادەبى تېدا بوو ھەروەھا لە ئارەزوو ھەو بوو، مەبەستى تەنھا سەركەوتنى خۆى نەبى بەلگە مەبەستى ھەركەوتنى حەق و پوونكردنەو ھەق، جا ئەگەر لای خۆى بېت يان لای نە يارەكەى بېت، ئەم (مناظرە) يە راست و دروستە، بۆيە لە ئىمامى شافعى يەو ھاتو كەوا ھەرمو يەتى: لە گەل ھىچ كەسىكدا (مناظرە) م نەكردو ئىللا پېم خۆش بوو ھەقەكەى لای ئەو ھەو ھەركەوت بۆ ئەو ھەو سوودى لى بېينم، چونكە ئەو مەبەستى ئارەزوو و سەرخستنى خۆى نېيە، بەلگە مەبەستى ھەرخستنى ھەقەو پوونكردنەو ھەق، جا ئەگەر لای خۆى بېت يان لای جگە لە خۆى بېت.

مەبەست لەو ئايەتە: (مَا يُجَادِلُ فِي آيَاتِ اللَّهِ إِلَّا الَّذِينَ كَفَرُوا (٤) غافر).

موجادەلە كردن لە ئايەتەكانى خوادا ماناى ئىنكارى لى كردن يەتى، ئەويش بەو دەبى ئايەتەكان بدريت بەيەكدا، ھەندىكيان بەرنگارى ھەندەكەى تەركاتەو ئەو كارى بى باو ھەپانە، بۆيە كاتى گوپيان لى بوو پېغەمبەرى خوا (ﷺ) لە نوپژەكانيدا دەيفەرموو: (يا رحمن يا رحيم) گوتيان: تەماشاي بكن ئەو بانگەشەى ئەو دەكات تەنھا يەك خواى ھەيەكەچى دەلېت: يا رحمن يا رحيم، لەخەلكى تېكيان دەدا كەوا (رحمن) خودايەكى جودايە و (رحيم) ش خودايەكى ترە، بۆيە خواى گەورە ئەو ئايەتەى دابەزاند كە دەفەرموئەت: (قُلْ ادْعُوا اللَّهَ أَوْ ادْعُوا الرَّحْمَنَ أَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْأَسْمَاءُ

الحُسْنَى (١١٠) الاسراء) واتە: پێيان بۆ: لە نزاو دوعا کاتتاند ئەر ناوی پیرۆزی (الله) بەرێ و یان هاوار بە هەر یەکێ لە سیفەتە پیرۆزەکانی ئەر بکەن، بۆ نمونە: وەکو (الرحمن) هەر یەکە و قەبوڵە، جا ئێوەش بە هەر ناوێ سیفەتێکەو، لە و ناوێ سیفەتە بۆ خۆی دیاری کردون دەتوانن داوای لێ بکەن و هاواری بۆ بەرێ چونکە ناوی پیرۆزی خوا زۆرێ ئەر دوانەیش (الله، الرحمن) هەر لەوانە.

مەبەست لە: (وسأل رجل عمر بن الخطاب).

ئەر کابرایە ناوی (صبيغى كوبرى عسل) بوو، ناویانگی بەجیدال دەركردبوو، لەسەر دەمی (عمر) دا پرسىاری لێ کرد دەر بارەى (وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًا) (٢) (النازعات) چیه؟ لە کاتێکدا ئەر پێویستی بەو نیه، ئەرەى پێویست بوو لەسەر پرسىاری لێ بکات دەر بارەى دینه کەى و دەر بارەى عەقیدە کەى، بەلام پرسىار کردن دەر بارەى (وَالنَّاشِطَاتِ نَشْطًا) ئەرە ئاسانە و لە کیتابەکانى تەفسیردا هەیه، پێویست بەو ناکات لەسەر پاوەستى، ئەرەى پێویستە لەسەر پرسىاری لێ بکات لەشتێک لەو گەرەترو زیاتر پێویستی پێى هەبێ، جا خۆ دەر خستى لە پرسىار کردندا نابێ (طالب العلم) خۆى پێوەى خەریک بکات و مامۆستا کەشى خەریک بکات، بەلکو پێویستە لەمەسە لە گەرەو گەرنەکان پرسىار بکات.

مەبەست لە: (لو كنت مخلوقا).

واتە سەرت تاشراو بوايه، چونکە ئەرە سیفەتى خەوارىچ بوو ئەرەوان لەو جۆرە پرسىارە دەکەن، جا ئەرە نیشانە کەى ئەرەوان لەتۆدا بوايه ئەرە ئازارتم دەدا، جا ئەرە پرسىارە لە جۆرى پرسىارەکانى خەوارىچ، چونکە ئەرەوان پرسىار دەکەن دەر بارەى شتێک پێویستیان پێى نیه.

مەبەست لە : (لضربت عنقك).

واتە : دەمکۆشتى، چونکە پێغه مەبرى خوا (ﷺ) فەرمانى کردوو بە کۆشتنى خەوارىچ، پێغه مەبرى خوا (ﷺ) دەفەر مویت : (فَأَيُّمَا لَقَيْتُمُوهُمْ فَاقْتُلُوهُمْ، وَلَنْ أُدْرِكْتُمْ لِأَقْتُلَنَّكُمْ قَتْلَ عَادٍ) ئەم خىتابە بۆ دەسەلاتدارانەو بۆ هەموو کەسێک نىيە، بۆيە چەک لەگەڵ خۆتدا هەلمەگرەو هەر کەسێ بە خەوارىچ تۆمەتبار بکەیت ئەوا بیکۆژى، ئەمە پاشاگەردە نىيە، ئەوەى دەکۆژیت کار بە دەستانەو عومەريش کار بە دەست بوو.

مەبەست لە : (المؤمن لا يماري ولا أشفع للمماري يوم القيامة فدعوا المراء لقلة خير).

مىراء : برىتييه لەجىدالىكى بى سوود، دەبێتە هۆى گومان، کاتى خۆى خەرىک دەکات بەبى سوود، مىراء و مجادلەو مناظرە هەمووى يەك مانای هەيە.

(المؤمن لا يماري) واتە : لە نىشانەکانى کەسى ئىماندار ئەوەيە خۆى بەدوور بگریت لە مىرائىك سوودى تىدا نىيە.

(ولا أشفع للمماري يوم القيامة) بەپاستى ئەمە هەپەشەيەكى توندە لەو کەسەى (مىراء) دەکات هەروەها ئاگادار کردنەو تىدايە لە (مىراء) کردن.

(فدعوا المراء لقلة خير) هەندى لەزانايان لەکتىبەکانى عەقیدەدا کە بە هۆنراوە نوسىويانە فەرموويانە :

فلا مراء وما في الدين من جدل وهل يجادل إلا كل من كفر

﴿١٦٠﴾ نوسەر دەلێت: (ولا يحل لرجل مسلم أن يقول: فلان صاحب سنة، حتى يعلم منه أنه قد اجتمعت فيه خصال السنة، فلا يقال له صاحب سنة حتى تجتمع فيه السنة كلها).

واتە: حەڵال نێبە بۆ هیچ کەسێکی موسڵمان بێت: فلان کەس خاوەنی سوننەتە تاکو نەزانی ئاکارەکانی سوننەتی تێدا کۆبووەتەوە، پێی ناگوترێ خاوەنی سوننە تاکو مەموو سوننەى لا کۆ نەبێتەو.

پاڤە:

تەزکیەى هیچ کەسێک مەکو مەدحی مەکو ئیلا بە زانستەو نەبێ (زانایارییەو نەبێ) بۆ ئەوێ خەڵکی بە مەدحەکەى تۆ بۆ ئەو کەسە مەغرور نەبێ لە کاتێکدا واش نێبە، بەلام ئەگەر لێی کۆلایتەو لە پێگاکیو لە عیلمەکەىو لە سەقامگیرییەکەى ئەوا ئەو کات تەزکیەى دەکەیت، بەلام مەستی بە مەدح کردن و تەزکیە کردنیو لە کاتێکدا تۆ دەربارەى هیچ نازانی ئەوا ئەم تەزکیە زۆر ترسناکە خەڵکی بەم کەسە مەغرور دەکەیت، خۆزگە ئەو کەسانەى تەزکیەى خەڵک دەکەن پادەووەستان لەو کارە، تەزکیەى هیچ کەسێک ناگەن ئیلا ئەو کەسانە نەبێ مەرجەکانی تەزکیەیان تێدا، چونکە تەزکیە کردن شایەتی دانە، جا ئەگەر تەزکیە کە راست نەبێ ئەوا دەبێتە (شهادة زور).

مەبەست لە: (قد اجتمعت فيه خصال السنة).

ئاکارەکانی سوننەت بریتییە لە عەقیدەو لە عیلم و لە کارو کردەووە لە شوێنکەوتنی سەلەفی (صالح)، بەلام ئەو تەنها یەك ئاکاری تێدا ئەوا حوکم مەدە بە سەریدا ئەو کەسە ئەهلی سوننەى هەر بە پشت بەستن بە تەنها یەك ئاکار یان بە یەك شت، جا چۆنە ئەگەر کەسێک هیچ ئاکاریکی تێدا نەبێ؟

﴿١٦١﴾ نوسەر دەئیت: (قال عبد الله بن المبارك: أصل اثنين وسبعين هوى أربعة أهواء، فمن هذه الأربعة الأهواء تشعبت الاثنان وسبعون هوى: القدرية والمرجئة والشيعية والخوارج).

واتە: (عبدالله ی کوپی المبارک) دەفەرمویت: بنەمای هەفتاو دوو ئارەزووەکە چوار ئارەزووە، جا لەم چوار ئارەزووەوە هەفتاو دوو ئارەزووەکەى لى بووئەتەو: (القدرية والمرجئة والشيعية والخوارج).

پاڤە:

مەبەست لەو قسەىەى (عبدالله ی کوپی المبارک): (أصل اثنين وسبعين هوى أربعة أهواء، فمن هذه الأربعة الأهواء تشعبت الاثنان وسبعون هوى: القدرية والمرجئة والشيعية والخوارج).

ئەمە دانەر لەسەرەتای پەيامەكەیدا باسى كردوووە لەوئى پاڤەمان كرد.

مەبەست لە: (الاهواء).

چونکە ئەوێ بووئەتە هۆى جیاوازیو ناکۆکییان ئارەزووە، هەر کۆمەلەو شوێنى ئارەزووى خۆى کەوتو، جا ئەگەر شوێنى حەق بکەوتایەن ئەوا نەدەبوونە هەفتاو سێ کۆمەلەو، چونکە ئەو کەسەى شوێنى حەق بکەوئەت ئەوا ئارەزوو نایکاتە چەند کۆمەلێکەو، هەر یەکەیان سواری ئارەزووەکەى بوو، خواى گەورە دەفەرموئە: (فَتَقَطَّعُوا أَمْرَهُمْ بَيْنَهُمْ زُبًّا كُلٌّ حِزْبٌ مِمَّا لَدَيْهِمْ فَرِخُونَ (٥٣) المؤمنون) واتە: لەناو خۆیاندا کارو فەرمانى ئایینەکیان پچر پچر کردو بوونە چەند گروپ و دەستەىکەو، هەر گروپەش پێگاو پێبازێکى بۆ خۆى هەلبژارد! هەموو دەستەو گروپێک بەو بەرنامەىەى لایانە خوڤشال و دلخۆش).

هەر يەكەيان شوپىنى ئارەزووئەكەى كەوتوو، ئارەزووئەكانش ھەرگىز تەواو نابىن، بەلام حەق يەك دانەيەو دابەش نابىت، خواى گەورە دەفەرموئىت: (وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا) تەنھايەك رىكا (فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ (١٥٣) الانعام) جا ئەو كەسەى لەرېگای راست دەرجىت ئەوا دەكەوئىتە ناو ئەو پرىچكە جياوازانەو ھەرگىز كۆتايى نايەت.

مەبەست لە: (القدرية).

ئەوانەى قسە دەربارەى قەدەر دەكەن، چونكە باوەر بەقەدەر يەكئىكە لەشەش پوكنەكەى ئيمان: (أَنْ تَوَكَّنْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَتَوَكَّنْ بِالْقَدْرِ خَيْرُهُ وَشَرُّهُ)^{٣٤٤} بەوہى خواى گەورە:

تەقدیری کردوو لە (اللوح المحفوظ) دا و....

نوسیویەتى و....

ویستی لى بوو و گەرەكى بوو و....

ھىناویەتیە بوون...

ئەمە مەزھەبى ئەھلى سوننەو جەماعەيە، باوەر بە قەزاو قەدەر بەم چوار مەرتەبەيە، ئەوانەى نەيارن لەسەر دوو كۆمەلن:

كۆمەلى يەكەم: (القدرية النفاة): ئەوانەى نكۆلى لەقەدەر دەكەن و دەلێن: ھەريەكەو خۆى كارو کردوو ھەكەنى خۆى دروست دەكات، خواى گەورە تەقدیری لەسەر نەکردوو، بەلگەو خۆى و بەسەر بەخۆی ئەنجامى داو، ئەمەش قسەى موعتەزىلەكانو ئەوانەى ھاوڤاى ئەوانن.

كۆمەلەى دووھم: (القدرية المجبرة): ئەوانەى زىادەپرەوى دەكەن لە سەلماندنى قەدەرداۋ دەلەين: بەندە ھىچ ھەلباردنەك و ھىچ وىست و كارىكى بە دەست نىيە، بەلكو كارى خوايە لەودا، ئەو ھەروەكو پەرىكە بە وىستى با دەجولتەو، ھەروەكو مردوويەكە لە بەر دەستى ئەو كەسەدايە دەيشۆرى ناچارەو ھەلباردنى بە دەست نىيە، ئەوانە پەيان دەگوتى: (المجبرة)، زىادەپرەوييان كرد لە سەلماندنى قەدەردا پەنا بە خوا _ تەنانەت ھەر ھەلباردن و كارىكى بەندەكەيان لى دامالى و كرديانە ئەو ھى ناچارە بۆ ئەنجامدانى كارەكانى، نوێژ ناكات بە ھەلباردنى خۆى، زىنا ناكات بە ھەلباردنى خۆى، زەكات نادات بە ھەلباردنى خۆى، پىيا وەرناگرى بە ھەلباردنى خۆى، بەلكو ئەو ناچارە ھەموو كەسەك لای ئەوان ناچارە، ئەمە قەسەى (الجبرية) يە. مەبەست لە: (المرجئة).

ئەمە لەباس و بابەتى ئىماندايە، ئيمان ھەر وەكو ئەھلى سوننە و جەماعە پەنناسەيان كردووە برىتيە لە:

وتن بە زمان و باوەر بوون بە دل و كار كردن بە ئەندامەكان، بەگوێرەى لى زياد دەكات و بەسەرپەچى كەم دەكات.

مورجئەكان دەلەين: كارو كردەوەكان بە شەكى ئيمان نەين، جا ئەگەر كەسى بە دل باوەرى ھەبو ھەرچەندە وازى لە ھەموو كارەكان ھەتايەت، ئەگەر نوێژيش نەكات و پەندە نەگرى ھىچ كارەك نەكات دەچىتە بە ھەشتەو، ئيمانيش لای ئەوان زياد ناكات و كەم ناكات، چونكە لە دلدایە، جا ئيمانى (ئەبو بەكر) و خراپترى كەس لای ئەوان وەكو يەكە چونكە لە دلدایە.

مەبەست لە: (الشيعة).

ئەوانەن بانگەشەى ئەو دەكەن گوايە ئەوان ئەھلى بەيتيان خۆش دەوى، لایەنگرى عەلى و نەو كەسى دەكەن و باوەريان وايە ئەوان سەمیان لى كراوە و ماڤيان خوراوە،

خیلافه تیش له پاش پیغه مبه‌ر (ﷺ) بۆ عه‌لی بووه، عه‌لی وه‌صی پیغه مبه‌ری خواجه و
(ﷺ) هاوه‌لان ئه‌و خیلافه ته‌یان لی سه‌ندوو و لی زه‌وت کرد، جا ئه‌وان سته‌مکار و
تاغوتن، ئه‌مه باوه‌ری ئه‌وانه _ په‌نا به‌خوا _

مه‌به‌ست له: (الخوارج).

ئه‌وانه‌ن دژی کاربه‌ده‌ستان به‌شمشیر ده‌رده‌چن، ئه‌گه‌ر هه‌له‌یه‌کیان لی ده‌رکه‌وت و
نه‌گه‌یشه‌ پاده‌ی کوفر، له‌ گوێزپایه‌لی ده‌رده‌چن و موسلمانان به‌تاوانی گه‌وره‌ کافر
ده‌که‌ن له‌ خواروی شیرکه‌وه‌یه، جا مه‌زه‌به‌که‌یان له‌دو شت پێک هاتوو: _

یه‌که‌م: ده‌رچوون له‌دژی کار به‌ده‌ستانی موسلمانان و گوێزپایه‌لی نه‌کردنیان.

دووه‌م/ به‌کافر زانیی ئه‌و که‌سانه‌ی تاوانه‌ گه‌وره‌کان ئه‌نجام ده‌ده‌ن که‌ له‌
خواروی شیرکه‌، حوکم به‌سه‌ر زیناکاردا ده‌ده‌ن به‌وه‌ی کافره‌، به‌سه‌ر دزدا کافره‌،
ئه‌و که‌سه‌ی ریبدا ده‌خوات کافره‌، ئه‌مه‌ مه‌زه‌به‌ی خه‌وارچه‌ ئه‌مه‌شه‌ مه‌زه‌به‌ی بیکێ توندو
زیاده‌په‌وه‌ په‌نا به‌ خوا، شمشیر له‌دژی موسلمانان هه‌له‌ده‌گرن، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ)
ده‌فه‌رمویت: (يَقَاتِلُونَ أَهْلَ الْإِيمَانِ وَيَدْعُونَ أَهْلَ الْأَوْتَانِ)^{٣٤٠} له‌ میژوودا نه‌هاتوو خه‌وارچ
کوشتاریان له‌گه‌ل بێ باوه‌رانددا کردبێ، به‌لکو ئه‌وان هه‌رگیز و هه‌رده‌م کوشتار له‌گه‌ل
موسلماناندا ده‌که‌ن.

نوسه‌ر ده‌لیت: (فمن قدم أبا بكر وعمر وعثمان وعليه على جميع أصحاب رسول الله
(ﷺ) ولم يتكلم في الباقيين إلا بخير ودعا لهم فقد خرج من التشيع أوله وآخره).

واته: جا هه‌ر که‌سێک ئه‌بو به‌کرو عومه‌ر و عوسمان و عه‌لی پێشخست به‌سه‌ر هه‌موو
هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوادا (ﷺ) و قسه‌ی به‌ئه‌وانیتر نه‌گوت ئیلا به‌چاکه‌ نه‌بێ و
دوعای بۆ کردن، ئه‌وا له‌ (التشيع) ده‌رده‌چیت له‌ سه‌ره‌تاو کۆتاییه‌که‌ی.

رافە /

مەبەست لە: (فمن قدم أبا بكر وعمر وعثمان وعلياً على جميع أصحاب رسول الله ﷺ) ولم يتكلم في الباقيين إلا بخير ودعا لهم).

ئەمە مەزھەبى ئەھلى سوننە و جەماعەى بە جىاواز لەگەڵ شىعەدا، جا ئەھلى سوننە و جەماعە ئەبوبەكر پيش دەخەن و ئەمجار عومەر و ئەمجار عوسمان و ئەمجار عەلى، كە چى شىعە دەلێن: عەلى خەلىفەى بە پاش پيغەمبەرى خواو (ﷺ) ئەو سى خىلافەتە كە پوچەلەو ئەبوبەكر عومەر بە كافەر دەزانن.

مەبەست لە: (ولم يتكلم في الباقيين) لە ھاوولانی پيغەمبەرى خوا (ﷺ).

(إلا بخير) و ستایش کردنى ئەوان (ودعا لهم) لە جىاتى ئەوەى لەعەتیان لى بکەن ھەر ھەروەك چۆن شىعە لەعەتیان لى دەکەن، یان زەمیان بکەن ھەر ھەروەك ھەندى كەس دەیکات، زەمى ھەندى لە ھاوولان دەکات یان قسەیان پى دەکات، ھەرچەندە پيويستە پيچەوانەى ئەوە بىت، پيويست وایە ستایشیان بکړیت و مەدحى ئەوان بکړیت، نەچیتە نيو باسى ئەوانەو بە ھەلەیان بزانی، چونکە خواى گەورە لەوان پازى بوو و لە زۆرێك لە نایەتەکاندا مەدحى ئەوانى کردووە، پيغەمبەرى خواش (ﷺ) لەوان پازى بوو، ئەو كەسەى بە ھاوولان قسە بکات یان بە یەكێکیان قسە بکات ئەو دەبیتە یەكێك لە گومراکاران، دەبیتە نەیارى خواو پيغەمبەرەكەى (ﷺ) لە حەقى ھاوولاندا، بۆیە ھەرگیز دروست نییە بچیتە نيو باسى حەقى ھاوولانەو نە بە تاکەکانیان و نە بە جەماعەتیان ئیلا بە خەيرو چاکە نەبیت، لەبەر ئەو تاییەتەندىیەى ھەیانە بەسەر ئەم ئوممەتەو، ئەوان باشتەین سەدەن، چاکترین سەدەن بە شایەتى پيغەمبەرى خوا (ﷺ) كە دەفەر مویت: (خيرکم قرني)^{٢٤٦} واتە ئەو سەدەى پيغەمبەرى خواى (ﷺ)

تەدايە، ئەوان باشتىنى سەدەكانن (ولم يتكلم في الباقيين) نە بە تاكيان و نە بە كۆمەليان (إلا بخير).

مەبەست لە: (فقد خرج من التشيع أوله وآخره).

هەركەسى چوار خەليفەكە بە و پىزىبەندىيەى هەيانە پېش بخات و ستايشى هاوەلانى
تربكات ئەوا ئەو قەسەى مەزەبى ئەهلى سوننەى و بەرىئە لە (تشيع).

نوسەر دەئەيت: (ومن قال: الإيمان قول وعمل يزيد وينقص فقد خرج من الأرجاء أوله
وآخره).

ومن قال: الصلاة خلف كل بر وفاجر، والجهاد مع كل خليفة، ولم ير الخروج على السلطان
بالسيف، ودعا لهم بالصلاح فقد خرج من قول الخوارج أوله وآخره.

ومن قال: المقادير كلها من الله عز وجل، خيرها وشرها يضل من يشاء ويهدي من يشاء
فقد خرج من قول القدرية أوله وآخره وهو صاحب سنة.

واته: هەركەسى بلى: ئيمان وتن و كرده وەيە، زياد دەكات و كەم دەكات، ئەوا
لە ئىرجاء دەچىتە دەرەو سەرەتاو كۆتاييەكەى.

هەركەسى بلى: نوێژکردن لە پشت هەموو چاك و خراپكەو دەرستە و جيهاد لە گەل
هەموو خەليفەكەداو دەرچوون نابىنى لە دژى سولتان بە شمشير و دوعاى چاكسازيان
بۆ بكات، ئەوا لە قەسەى خەوارىچ دىتە دەرەو سەرەتاو كۆتاييەكەى.

هەركەسى بلى: تەقدىرەكان هەموو لە خواوەيە، چاكە و خراپەى، هەركەسى ويستی
لێ بى ئەوا گومراى دەكات و هەركەسى ويستی لێ بى ئەوا هيدايتى دەدا ئەوا لە قەسەى
(قەدەرى) يەكان دەرەچىت سەرەتاو كۆتاييەكەى، ئەویش خواوەنى سوننەى.

پاڤه/

مەبەست لە: (ومن قال: الإيمان قول وعمل يزيد وينقص فقد خرج من الأرجاء أوله وآخره).

كاتى باسى ئەوەى كرد مورجیئە یەكێكن لە بنەماكانى كۆمەلە گومراكان ئەمجار مەزەبى ئەهلى سوننە و جەماعەى پوون كرده وەو ئەو دژی مەزەبەكەى ئەوانە، چونكە ئەهلى سوننە و دەبینن ئیمان بریتییە لە وتن و كرده وەو باوە، زیاد دەكات و كەم دەكات، هەروەكو چۆن چەندین بەلگەى لەسەر هاتوو لە قورئان و سوننەتى پیغەمبەردا (ﷺ) بەجیاواز لەگەڵ مەزەبى مورجیئە كە و دەبینن: كرده وە بەشتێك نىیە لە حەقیقەتى ئیمان.

مەبەست لە: (ومن قال: الصلاة خلف كل بر وفاجر، والجهاد مع كل خليفة، ولم ير الخروج على السلطان بالسيف، ودعا لهم بالصلاح).

ئەو كەسە بەرییە لە كۆمەلای خەوارى، چونكە ئەو باسى چوار كۆمەلەكەى كرد، جا هەر كەسى دەستى گرت بە گوێزاییەلى كارى دەستانى مۆسڵمانانە وەو دەرنەچى دژی ئەوان بەهۆى هەڵەیه كە وەو كردبیتیان لە خوار كوفره وەو بێت یان سەرپێچیبەك تێى كەوتبى لە خوار كوفره وەو بێت ئەو مەزەبى ئەهلى سوننە و جەماعەیه، ئەویش نوێژكردنە لە پشت كارى دەستانى مۆسڵمانانە وەو جیهادكردنە لە پێناوى خوادا لەگەڵ ئەواندا و دوعاكردن بۆیان بە چاكسازى و تەوفیق، ئەمە مەزەبى ئەهلى سوننە و جەماعەیه، جەماعەت كردن لەگەڵ كارى دەستاندا، جا هەر كەسێك لەشتێك لەوانەدا جیاواز بوو ئەو ئاكاریك لەگومرایی تیا دایە لە ئاكارەكانى خەوارى.

مەبەست لە: (والجهاد مع كل خليفة).

ئەگەر فەرمانى بە جیهاد كرد ئەو پێویستە هاوشانى جیهاد بكریت.

ئەمە پێویستە: بیستن و گوێرایەلی، نوێژکردن لە پەشتیانەو و جیهادکردن
لە گەڵیاندا و دەرنەچوون لە دژیان بە کوشتار هەروەکو خەواریج دەیکەن، ئەمە مەزەبە
ئەهلی سوننە و جەماعە یە دەربارەى کاربە دەستان، بە پێچەوانەى ئەوێ خەواریج و
موعتەزێلە دەیلێن.

مەبەست لە: (ومن قال: المقادير كلها من الله عز وجل، خيرها وشرها يضل من يشاء
ويهدي من يشاء فقد خرج من قول القدرية أوله وآخره).

هەموو شتێک پوودەدات ئەوا لە قە دەری خوادایە، کوفرو ئیمان، سەرپێچی و
گوێرایەلی، هەژاری و دەوڵەمەندی، نەخۆشی و لەشسەغی و جگە لەوانە، هەموو شتێک
لە گەردووندا پوودەدات ئەوا بە قەزاو قە دەری خوا پوو دەدەن، هیچ شتێک لە قەزاو
قە دەری خوا دەرنەچێ، ئەمە مەزەبەى ئەهلی سوننە و جەماعە یە بە جیاواز لە گەڵ
کۆمەڵی قە دەریەدا بە هەردوو بەشە کە یانەو: النفاة والمجبرة.
مەبەست لە: (يضل من يشاء).

خوای گەورە هیچ کەسێک گومرا ناکات ئیلا هۆکاری گومرایى ئە نجام دابى، ئەو
کات خوای گەورە گومرای دەکات، خوای گەورە دە فەرمویت: (فَلَمَّا زَاغُوا أَزَاغَ اللَّهُ
قُلُوبَهُمْ) (الصف/٥) لە قورئاندا نەهاتوو بە هەلاکەت بردن یان گومراکردن یان
سزا ئیلا باسی هۆکارە کە ی کردوو لە لایەن بەندەکانەو، خوای گەورە بە هۆکاریک
لە بەندەکانەو تەقیری لە سەر کردوو، بۆیە دەلێن: _ هەرکەسێ ویستی لى بى
گومرای دەکات بە دادپەرورەى خۆى، دادپەرورەى دەسەپێنن بە سەر گومراکاراندا،
و هەکو هیدایەت کارانى لى ناکات، خوای گەورە دە فەرمویت: (أَفَنَجْعَلُ الْمُسْلِمِينَ
كَالْمُجْرِمِينَ) (٣٥) مَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ (٣٦) (القلم) واتە: ئایا موسلمانان وەك تاوانباران
لى دەکەین؟! (٣٥) چیتانە حوکم و بریارى وا ئەدەن..؟ چونکە هیچ کات نابێ چاککارو
خراپکار چوون یەك مامەڵە یان لە گەڵ بکری (٣٦).

بە فەزلى خۆى هیدایەتى هەرکەسێ بدات ئەوا دەیدات.

﴿١٦٢﴾ نوسەر دەئيت: (وبدعة ظهرت هي كفر بالله العظيم ومن قال بها فهو كافر بالله لا شك فيه، من يؤمن بالرجعة ويقول: علي بن أبي طالب حي وسيرجع قبل يوم القيامة ومحمد بن علي وجعفر بن محمد وموسى بن جعفر ويتكلمون في الإمامة وأنهم يعلمون الغيب فاحذرهم فإنهم كفار بالله العظيم، ومن قال بهذا القول).

واتە: بیدەئەك پەیدا بوو ئەویش كوفرە بەخوای گەرە، ھەركەسى بیلەت ئەوا بەبى گومان محمد بن علي) محمدى كوپى عەلى كوپى الحسين الباقر، (جعفر بن محمد) جەغفەرى كوپى محمدى كوپى عەلى كوپى الحسين ئەویش (جعفر الصادق)ە، (وموسى بن جعفر) موسای كوپى جەغفەرى الكاظمى كوپى جەغفەرى الصادق، بۆيە (الرافضة)ەكان بەخۆيان دەئەتەن (الموسوية) وه (الموسوية) له بەر خۆدانە پال موسای كازمە.

مەبەست لە: (ويتكلمون في الإمامة وأنهم يعلمون الغيب).

باوەرپان وایە ئیمامەكان غەیب دەزانن، ئەوان ئەو شەرەعی بیانەوی دایدەپێژن و ئەو شەرەعی بیانەوی نەسخی دەکەنەو، چونکە خوای گەرە ئەوێ خستوووە ئەستۆی ئەوان.

(وأنهم) واتە: پێشەواکانیان (يعلمون الغيب) ئایە هیچ کەسێک غەیب دەزانى جگە لەخوای گەرە؟

مەبەست لە: (فاحذرهم فإنهم كفار بالله العظيم).

ھەركەسى بانگەشەى زانینی غەیبی كرد یان باوەرپی وابیت کەسێک غەیب دەزانى_ئیلا ئەو کەسە نەبى خوای گەرە فێرى کردوو لە پێغەمبەرەکان_ ئەوا کافرە،

خوای گەورە دەفەر مویت: (عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهَرُ عَلَيْهِ أَحَدًا) (٢٦) إِلَّا مَنْ ارْتَضَى مِنْ رَسُولٍ.. (٢٧) الجن ئەمە تاییبەتە بە پیغەمبەرانیوە، لەبەر بەرژەوێندی ئوممەت و بانگەواز بۆ لای خواو ببیتە موعجیزەیک بۆیان بەلام جگە لە پیغەمبەران ئەوا خوای گەورە هیچ شتیکی غەیبی بۆ ناکرا ناکات.

﴿١٦٣﴾ نوسەر دەلّیت: (قال طعمة بن عمرو وسفيان بن عيينة - رحمهما الله: من وقف عند عثمان وعلي فهو شيعي، لا يُعدّل ولا يكلم ولا يجالس، ومن قدّم عليا على عثمان فهو رافضي، قد رفض آثار أصحاب رسول الله ﷺ)، ومن قدم الأربعة على جميعهم، وترحم على الباقيين وكف عن زلهم، فهو على طريق الاستقامة والهدى في هذا الباب.

واته: (طعمه ی کوپی عمرو) و (سفيان ی کوپی عيينه) - پەحمەتی خویان لی بی - دەفەرموون: ھەرکەسێ لە ئاستی عوسمان و عەلیدا پراوەستا ئەوا شیعەیه، نابێ تەعدیل بکریت و نابێ قسە ی لەگەڵدا بکری و نابێ لەگەڵیدا دانیشی، ھەرکەسێ عەلی پێش عوسمان خست ئەوا (رافضی)یە، چونکە فەرموودەکانی ھاوہ لانی پێتەمبەری خوای (ﷺ) رەد کردووە، ھەرکەسێ ئەو چوارە ی پێش ھەموویان خست و پەحمەتی بۆ ئەوانیتر نارد وازی لە باسکردنی ھەلەکانیان ھێنا، ئەوا لە سەر پێگای سەقامگیرییە و ھیدایەتە لەم باسەدا).

پاڤە:

ھەرکەسێ لە ئاستی عوسمان و عەلیدا پراوەستا وتی: - خیلافەت ھی (عەلی)یە و ھی عوسمان نییە ئەوا کەسێکی شیعەیه، ئەو چۆنە ئەو کەسە ی دەلّیت: خیلافەت بۆ ئەبوبەکر و عومەر نییە ھی عەلی یە ھەر ئەویش وەحسی یە؟!!

مەبەست لە: (لا يُعدّل لا يكلم ولا يجالس).

ئەو شەيعەيە دەبى بەرائەتى لى بکرى (لا يُعَدَّل) حوکم نادىت بەعەدالەت بوونى (لا يُكَلِّم) قسەکردنى پىزو گوڭگرتن و پازى بوون (ولا يُجَالس) چونکە زەرەر و زىيانى بلاودەبىتەو بەسەر ئەوانەى لەگەڵياندا دادەنیشى، چونکە بانگەوازکارانى گومپاى کاردەکەنە سەر ئەوانەى لەگەڵياندا دادەنیشن و ئەوانەى هاوپىتيان دەکەن.

مەبەست لە: (ومن قدّم عليا على عثمان فهو رافضي).

واتە لەخىلافەتدا، بەلام لەمەسە لە چاکترینيان ئايە کاميان چاکترە؟ ئەو مەسە لەيە زانايان تىيدا جياوازن، هەندىکيان دەلێن عەلى چاکترە و هەندىکيان عوسمان بەچاکتر دەزانن، بەلام خىلافەت ئەو هەرکەسى عەلى پيش عوسمان بخات ئەو دەبىتە گومپاکاران، چونکە هاوەلان لەکاتىکدا (عەلى) خۆيشى لەناوياندا بوو هەموويان ئىجماعيان لەسەر پيشخستنى عوسمان کردوو.

مەبەست لە: (قد رفض آثار أصحاب رسول الله ﷺ).

ناويان لى نرا (الرافضة) چونکە بە (زەيدى كورى عەلى) يان گوت: چى دەلێى دەريارەى ئەبو بەکر و عومەر؟ گوتى: خۆشيانم دەوئ و پشتيوانيان لى دەکەم (موالاتم بۆيان هەيە) چونکە ئەوان وەزىرى باپىرم پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بوون. وتيان: کەواتە (رفض)ت دەکەين، بۆيە ئەويان (رفض) کردو ئەوانيش ناوئزان بە (الرافضة) چونکە (زەيدى كورى عەلى) يان (رفض) کرد.

مەبەست لە: (ومن قدم الأربعة على جميعهم) واتە: هەموو هاوەلان.

(وترحم على الباقيين): لەهاوەلان هەروەکو لەسەرەتاي قسەکە باسى کرد.

مەبەست لە: (وكف عن زلّهم).

وازی هيتا لەباسکردنى ئەو هەلانەى لە هەندىکيانەو ئەنجام دراو، چونکە ئەوان وەکو تارك (معصوم) نين، پەنگە هەندى هەلە لە هەندىکيانەو پوو بدات، بەلام هيتەندە

فەزلىيان ھەيە و ھىندە ئىمانىيان ھەيە دەبىتتە ھۆى داپۆشىنى ھەلە كانىيان، ھىندە ھاوپىتى پىغەمبەرى خاىيان (ﷺ) ھەيە ھەلە كەمە كانىيان دادە پۆشى.

مەبەست لە : (فهو على طريق الاستقامة والهدى في هذا الباب).

ھەركەسى باوھەرى لە ھاوھلەندا ئاوا بىت ئەوا لە ئەھلى ھىدايەتە، چونكە ئەوھى خاى گەورە پىشى خستووھ ئەمىش پىشى دەخات و دوھى پەزامەندى لە خوا بۆ ئەوانىتر دەكات و بەدواى ھەلە كانىياندا ناكەوئ ئەوا دەبىتتە ئەھلى سوننە و جەماعە، چونكە ئەمە مەزھەبى ئەھلى سوننە و جەماعەيە لە ھاوھلەنى پىغەمبەرى خاادا (ﷺ).

﴿١٦٤﴾ نوسەر دەئیت: (والسنة أن تشهد أن العشرة الذين شهد لهم رسول الله ﷺ) بالجنة أنهم من أهل الجنة لا شك فيه)

واتە: لەسوننەتدا ھەبە شایەتێ بدهیت ئەو دە کەسەى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) شایەتێ بەھەشتی بۆ داوان ئەوان لەئەھلى بەھەشتن بەبێ ھیچ گومانێک.

پاڤە/

مەبەست لە: (والسنة أن تشهد أن العشرة^{٣٤٧} الذين شهد لهم رسول الله ﷺ) بالجنة أنهم من أهل الجنة لا شك فيه).

لەسوننەتدا ھەبە شایەتێ بدهیت بەو کەسانەى پێغەمبەرى خوا (ﷺ) شایەتێ بەھەشتی بۆ داوان ئەوانیش دە کەسە کەن: چوار خەلیفە کەو (طلحە) و (الزبیر) و (سعد بن ابى وقاص) و (سعید بن زید بن عمرو بن نفیل) ئامۆزای عومەرى کوپى خەتتاب و (ابو عبیدە بن الجراح) و (عبدالرحمن بن عوف) ئەوانە پێغەمبەرى خوا (ﷺ) شایەتێ بەھەشتی بۆ داوان ئەوان ئیمەش شایەتێ بەھەشتیان بۆ دەدەین لەسەر شایەتێ دانەکەى پێغەمبەرى خوا (ﷺ).

مەبەست لە: (لا شك فيه).

ھەركەسى گومانى ھەبێ یەكێك لەو دە کەسە لەئەھلى بەھەشت نییە ئەوا كافر دەبێت، ئەى ئایە پات چۆنە کەسێك لەعەت لە ئەبو بەكرو عومەر بکات و ھەصفى ئەوان بکات بە(صنم)؟

﴿١٦٥﴾ نوسهر ده‌لیت: (ولا تفرد بالصلاة على أحد إلا لرسول الله ﷺ) وعلى آله فقط).

واته: هیچ که سیک تاییه تمه‌ند مه که به سه‌لاوات دان ته‌نها پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و نالی پیغه‌مبه‌ر (ﷺ) نه‌بیّت.

پافه:

مه‌به‌ست له: (ولا تفرد بالصلاة على أحد إلا لرسول الله ﷺ) وعلى آله فقط).

(الصلاة) له‌زمانه‌وانیدا واته پارانه‌وه (الدعاء) به‌لام (الصلاة) له‌شه‌رعدا بریتیه له‌و په‌رسته‌شی که به (تکبیر) ده‌ست پیّ ده‌کات و به (التسليم) کوتایی پیّ دیت، هه‌ستان و کرپنۆش و سوژده‌و دانیشتن و خویندنه‌وه‌ی قورئان و (تکبیر) و (تسبیح) ی تیدایه، که‌واته چه‌ند کرده‌وه‌و قسه‌یه‌که، به (تکبیر) ده‌ست پیّ ده‌کات و به (تسليم) کوتای پیّ دیت، نه‌مه‌ نوێژه (الصلاة) ه له‌ شه‌رعدا.

جا نه‌گه‌ر (آل) و (اصحاب) پیکه‌وه‌ هاتن نه‌وا (آل) بریتیه له‌نزیکه‌کانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) و (اصحاب) هه‌موو هاوه‌لان په‌نگه‌ هیچ خزمایه‌تییه‌کی پیغه‌مبه‌ری خوی (ﷺ) نه‌بیّ و په‌نگه‌ هه‌بیّ.

به‌لام نه‌گه‌ر (آل) به‌ته‌نها هات نه‌وا هاوه‌لانش ده‌گریتته‌وه‌ چونکه (ال) بۆ دوو شیوه ده‌گوتریت: _

- وتنیك مه‌به‌ست لیّی نزیکه‌کانی پیغه‌مبه‌رن (ﷺ)، نه‌وانیش نه‌وانه‌ن (صدقه) یان بۆ حه‌رامه‌.

- وَتَنْيِكَ مَهَبَسْت لَيْسَ شُوَيْنَكَ وَتَوَانِيهِ تِي پَيَّان دَه گوتري: (آل) وه كو (آل فرعون) واته: شُوَيْنَكَ وَتَوَانِي فِيرَعُون و (ال محمد) واته: شُوَيْنَكَ وَتَوَانِي محمد (ﷺ).

به لام سه لاوات ناردن به سهر جگه له پيغه مبهري خوا (ﷺ) به ته نها وه كو هاوه ليك يان موسلمانيك به ته نها نه وا دروسته به مهربجي نه بيته دروشميك، ده ليئي: (اللهم صل على فلان) نه مه دروسته به مهربجي نه كريتته دروشميك هه روه كو لاي (الرافضة) هه يه، به لام سه لاوات دان له سهر جگه له پيغه مبهري خوا (ﷺ) هه ندي جار نه وه ناساييه، پيغه مبهري خوا (ﷺ) فهرموويه تي: (اللهم صل على آل ابي اوفى)^{٢٤٨} خوي گه وره به وه فهرماني پيكردوه، خوي گه وره ده فهرمويت: (خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ (١٠٣) التوبة) واته: دوعايان بو بكه (إِنَّ صَلَاتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ).

مه به ست له: (وعلى آله فقط) آله: مه به ست پيئي شُوَيْنَكَ وَتَوَانِي نه وه.

﴿١٦٦﴾ نوسهر ده لييت: (وتعلم أن عثمان بن عفان قُتل مظلوماً ومن قتله كان ظالماً).

واته: بزانه عوسماني كوپي عه فغان به (سته مليكراوي كوژرا و نه وه ي كوشتي سته مكاره).

﴿١٦٧﴾ فمن أقر بما في هذا الكتاب وآمن به واتخذه إماما ولم يشك في حرف منه ولم يجحد حرفا واحدا فهو صاحب سنة وجماعة كامل قد اكتملت فيه الجماعة ومن جحد حرفا مما في هذا الكتاب أوشك في حرف منه أو شك فيه و وقف فهو صاحب هوى.

واته: ھەركەسى دان بەوھدا بنیت لەم كەتیبەدا ھەبە و بىكاته پێشەنگى خۆى و لەیەك (پیت)دا گومانى نەبى و نكۆلى لەیەك پیتی نەكات، ئەوا خاوەنى سوننە و جەماعەى، بەتەواوى جەماعەتى تێدا كامەل بوو، ھەركەسى نكۆلى لەپیتىك بكات لەوھى لەم كەتیبەدا ھەبە، یان گومانى لەپیتىكى ھەبى یان گومانى بوو وەستا، ئەوا خاوەنى ئارەزوو.

رافە:

مەبەست لە: (وتعلم أن عثمان بن عفان قتل مظلوماً ومن قتله كان ظالماً) ئەمە لەپێشدا پوون كرايەو.

مەبەست لە: (فمن أقر بما في هذا الكتاب وآمن به واتخذه إماما ولم يشك في حرف منه ولم يجحد حرفا واحدا فهو صاحب سنة وجماعة).

ئەوھى لەم كىتابەدا ھاتوو بەریتىيە لەباوھپى ئەھلى سوننە و جەماعە، نەبگوت: ئەو كەسەى باوھپى نەبى بەوھى من گوتومە بەلكو وتى: ھەركەسى باوھپى نەبى بەوھى لەم كىتابەدا ھەبە ئەویش بنەماكانى ئەھلى سوننە و جەماعەى - ھىچ خالىك لەسەر نوسەر نىيە لەم قەسەدا ھەروەكو ھەندى لەخوێنەران تێبینیان كردو - چونكە لەم كەتیبەدا بنەماكانى ئەھلى سوننە و جەماعەى تێدا تۆمار كردوو، جا

ھەركەسى ئىنكارى لەشتىكى بىكات يان ئىنكارى بىكات ئۇوا بى گومان كەسىكى گومرايە .

مەبەست لە : (فہو صاحب سنة وجماعة کامل قد اكملت فيه الجماعة).

چونكە باوہرى ھىناوہ بەوہى ئەھلى سوننەو جەماعەى لەسەرە ئەوہى لەم كىتیبەدا باسكراوہ، ئەگەر باوہرى وەكو باوہرى ئەھلى سوننەو جەماعە وابى ئۇوا دەبىتە يەككە لەوان، ھەركەسى ئىنكارى لەشتىك لە باوہرى ئەھلى سوننەو جەماعە بىكات ئۇوا دەبىتە يەككە لە (المبتدعة).

﴿١٦٨﴾ نوسەر دەلّیت: (ومن جحد أو شك في حرف من القرآن أو في شيء جاء عن رسول الله ﷺ) لقي الله تعالى مكذبا فاتق الله واحذر وتعاهد إيمانك).

واتە: ھەركەسى نكۆلى بكات يان گومانى ھەبىت لە پىتىك لە قورئان يان لەشتىك لە پىغەمبەرى خواوہ (ﷺ) ھاتبى ئەوا دەگاتە خواى گەورە وەكو كەسىكى بەدۆرخەرەوہ (مكذب) بۆيە لەخوا بترسەو وريابەو دەست بەئىمانەكەتەوہ بگرە.

پاڤە /

مەبەست لە: (ومن جحد أو شك في حرف من القرآن أو في شيء جاء عن رسول الله ﷺ).

ھەركەسى گومانى ھەبىت لەشتىك لە قورئان ھەرچەندە پىتىك بىت لە قورئان ئەوہ كافرە، چونكە باوہ پى بە خواى گەورە نىيە، يان گومانى ھەبوو لەشتىك لە و قسەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ) كە بە جىگىرى لەئەوہوہ ھاتبى، وەكو ئەوہى بلىت: ھەرچەندە ئەم فەرمودەيە لە پىغەمبەرەوہ (ﷺ) پىوايەت كرابى بە (صحیح)ى بەلام من باوہ پىم بە ناوہ پۆكەكەى نىيە، يان گومانم ھەيە يان دەوہ ستم، ئەوہ باوہ پى بە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) نىيە، چونكە پىويستە باوہ پىكى يەكلايى بە قسەكانى خواو قسەكانى پىغەمبەر (ﷺ) بكرىت، دەبى مۆڤ دوو دل نەبى يان پاوہ ستى لەشتىكدا لەو بابەتە، بەلكو باوہ پى بە ھەموو قورئان بەئىنى، باوہ پى بەوہ ھەبى بە (صحیح)ى لە پىغەمبەرى خوداوہ (ﷺ) ھاتبى، ھەموو ئەوانەى لە خواو پىغەمبەرەكەيەوہ (ﷺ) ھاتبى گومانى نەبى و تىيدا پانەوہ ستى، ئەمە پىگای ئىماندارانە: باوہ پىھىتان و بەراست زانىنى ئەوہى لە كىتابەكەى خواو سوننەتى پىغەمبەرى خواوہ (ﷺ) ھاتبى.

مەبەست لە: (فاتق الله واحذر وتعاهد إيمانك).

واتە: لەخوا بترسە گومانێک بێتە ناختدا لە قسەکانی خۆی گەرەدا، یان گومانێک لە قسەکانی پێغەمبەری خوادا (ﷺ)، یان گومانێ لەبێرو باوەڕی ئەهلی سوننەو جەماعە هەبێ، بەدوای ئیمانەکەتدا بگەرێ (بەدوادا چوونی ئیمانەکەت بکە) نەوێک شتێک لەو جۆرەى تێ بکەوێ.

﴿١٦٩﴾ نوسهر ده‌لئیت: (ومن السنة أن لا تطيع أحدا في معصية الله ولا الوالدين والخلق أجمعين ولا طاعة لبشر في معصية الله ولا يحب عليه أحدا واکره ذلك كله لله تبارک وتعالی).

واته: له سوننه‌تدایه نابئ گوی‌پایه‌لی هیج که‌سیک بکه‌ی له‌سه‌رپیچی خوادا، نه‌دایک و نه‌باوک و نه‌ه‌موو خه‌لکی، گوی‌پایه‌لی هیج مروفتیک نابئ بکریت له‌سه‌رپیچی خوادا، له‌سه‌ر نه‌وه هیج که‌سیکی خوش نه‌وی و رقت له‌ه‌موو نه‌وانه بیت له‌به‌ر خوای گه‌وره.

پافه/

مه‌به‌ست له: (ومن السنة أن لا تطيع أحدا في معصية الله).

نه‌مه بنه‌مایه‌که له‌بنه‌ماکانی نه‌ه‌لی سوننه‌و جه‌ماعه له‌و فه‌رمووده‌وه وه‌ریگرتووه ده‌فه‌رموئیت: (لا طاعة لمخلوق في معصية الخالق)^{٣٤٩} وه‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (﴿٣٥٠﴾ ده‌فه‌رموئیت: (إنما الطاعة بالمعروف)^{٣٥٠} جا هه‌رکه‌سی فه‌رمانی به‌سه‌رپیچی کرد نه‌وا گوی‌پایه‌لی مه‌که له‌و سه‌رپیچییه‌دا هه‌رچه‌نده نه‌و که‌سه باوکت بیت یان دایکت یان نزیکترین که‌ست بیت یان ده‌سه‌لاتدار بیت یان سولتان، خوای گه‌وره ده‌رباره‌ی جووله‌که و گاوره‌کان ده‌فه‌رموئیت: (اتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ) التوبة/ (٣١) واته: (له‌بری خوا مه‌لاو په‌به‌نه‌کانی خویانیان کرده خوا و فه‌له‌کانیش عیسی‌ای کوپی مه‌پیه‌میان کرده خوا) کاتی گوی‌پایه‌لی نه‌وانیان کرد له‌سه‌رپیچیدا.

٣٤٩ / سبق تخريجه .

٣٥٠ / سبق تخريجه .

مه‌به‌ست له: (ولا الوالدين والخلق أجمعين).

خوای گه‌وره ده‌رباره‌ی دایک و باوک ده‌فه‌رمویت: (وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حَمَلَتْهُ أُمُّهُ وَهْنًا عَلَى وَهْنٍ وَفَصَّالَهُ فِي عَامَيْنِ أَنْ اشْكُرْ لِي وَلِوَالِدَيْكَ إِلَيَّ الْمَصِيرُ (١٤) وَإِنْ جَاهَدَاكَ عَلَى أَنْ تُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا وَصَاحِبْهُمَا فِي الدُّنْيَا مَعْرُوفًا وَاتَّبِعْ سَبِيلَ مَنْ أَنَابَ إِلَيَّ ثُمَّ إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ (١٥) لقمان) واته: (ئیمه ده‌رباره‌ی باوک و دایک به مرقمان راگه‌یاند و ناموزگاریمان کرد که هه‌میشه ره‌فتاری چاکه‌یان له گه‌ل بکه‌ن، به تایبه‌تی له گه‌ل دایکید، دایکی به پیتستی سک هه‌لیگرتووه به لاوازی له‌سه‌ر لاوازی تا له داوینی به‌ربۆته‌وه، هاتۆته ئه‌م جیهانه، شیر برینه‌وه‌شی دوو سالی خایاند، که‌وایه (ئه‌ی مرقۆ!) به‌رده‌وام سوپاسی من بکه له سه‌ر نیعمه‌ته‌کانم و سوپاسی باوک و دایکیشت بکه له سه‌ر ئه‌و هه‌موو ئه‌زیه‌ت و ئازاره له پیتاوی تۆدا چیشتووینه، گێرانه‌وه‌شتان هه‌ر بۆ لای منه دوا‌ی زیندوو بوونه‌وه (١٤) خو ئه‌گه‌ر هه‌ولیشیانداو پیتیان داگرت له‌سه‌ر ئه‌وه که شتێک بکه‌ی به‌شهریک و هاوبه‌شم، که هیچ به‌لگه‌و زانیارییه‌کت پی نییه ئه‌وسا گوێرایه‌لییان مه‌که وه له‌دونیادا له‌گه‌ل هه‌ردووکیاندا به‌شپۆه‌یه‌کی چاک و په‌سه‌ند هاوه‌لی بکه وه به‌رده‌وام هه‌ر پێگه‌ی ئه‌وه بگه‌ر به‌ره‌و من پێگه‌ی گرتۆته به‌ر و گه‌راوه‌ته‌وه بۆ لام له‌پاشا هه‌مووتان هه‌ر بۆلای من ده‌گه‌رپێته‌وه، ئینجا له‌و کارو کرده‌وه‌یه‌ش له‌دونیادا کردوتانه ئاگادارتان ده‌که‌م ((١٥)).

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَوَصَّيْنَا الْإِنْسَانَ بِوَالِدَيْهِ حُسْنًا وَإِنْ جَاهَدَاكَ لِتُشْرِكَ بِي مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ فَلَا تُطِعْهُمَا إِلَيَّ مَرْجِعُكُمْ فَأُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ (٨) العنكبوت).

جا گوێرایه‌لی هیچ که‌سێک ناگریت له‌سه‌ر پێچی خوادا هه‌ر که‌سێک بیت ئه‌و دروستکراوه (ئه‌و که‌سه) هه‌ر چه‌نده ئه‌و که‌سه نزیکترین که‌ست بیت وه‌کو دایک و باوک، ئه‌ی جگه له‌وان ده‌بی چۆن بیت؟

مەبەست لە : (ولا يحب عليه أحدا وَاكره ذلك كله لله تبارك وتعالى).

واتە : سەرپىچىت خۆش نەوى يان ئەو كەسەت خۆش بویت فەرمانى پى دەكات بەلكو پقت لى بى، پقت لە سەرپىچى بىت و لە سەرپىچى كاران و ئەوانەش فەرمانى پى دەكەن، ئەویش لەبەر ئەو فەرموودەى كە دەفەر مویت : (من رأى منكم منكرا فليغيره بيده، فإن لم يستطع فبلسانه، فإن لم يستطع فبقلبه وذلك أضعف الإيمان)^{٣٥١} جا پقت لە سەرپىچى و سەرپىچىكاران بىت، ئەمەش لە ئيمانەوێه.

﴿١٧٠﴾ نوسهر دهليّت: (والإيمان بأن التوبة فريضة على العباد أن يتوبوا إلى الله عز و جل من كبير المعاصي وصغيرها)

واته: باوه پ به وهی تهوبه فره له سهر بهنده کان، ده بی تهوبه بکن و بگ پینه وه
بۆ لای خوا له تاوانه گه وره و بچووکه کان.

رافہ /

مهمه ست له: (والإيمان بأن التوبة فريضة على العباد).

پښوېسته باوه پټ هېښی به وې ته وېه فرهزه، ته وېه کړدن له تاوانه کان فرهزه، خوای
که وره ده فره مویت: (وَتُوبُوا إِلَى اللَّهِ جَمِيعًا أَيُّهَ الْمُؤْمِنُونَ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ (۳۱) النور) واته:
(نه ی باوه پداران! هه مووتان به ره و لای خوا بگه پښه وه و په شیمان ببڼه وه به شکو
گشتان هم له دنیاو هم له قیامت، رزگارو به ختیار ښی).

دهه رمویت: (یا اَیُّهَا الَّذِینَ آمَنُوا تُوبُوا إِلَى اللَّهِ تَوْبَةً نَّصُوحًا عَسَىٰ رَبُّکُمْ أَن یُکَفِّرَ عَنْکُم سَیِّئَاتِکُمْ) (التحریم/۸) واته: نهی نه وانهی باوه پتان هیتاوه! بگه پښته وه بولاى خوا به ته و به و گه پانه وه کی نیجگاری، واته: به شیوهیه ک، نیتر جاریکی تر نه گه پښته وه سهر نه و تاوان و گونا هانه، دلنیا بن – نه گه رته و بهی ناوا بکه ن – په روهر دگارتان له گونا هه کانتان خوش ده بیت).

خوای گه وره ده فہ رمویت: (وَمَنْ لَمْ يَتُبْ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ (۱۱) الحجرات).

بۆیە پئیویسته له سه‌ر موسلمان ته‌ویه بکات له‌گونا‌هه‌کان و تاوانه‌کانی و به‌رده‌وام نه‌بێ له‌سه‌ری یان سووری له‌سه‌ری یان که‌مه‌رخه‌می تیدا بکات و بلیت: ئەمه سووک و ئاسانه، به‌که‌می نه‌زانی چونکه‌ ئه‌وه سه‌ره‌پ‌چیه، به‌لکو‌ په‌له‌ بکات له‌ ته‌ویه‌کردن، خ‌وای‌گه‌وره ده‌فه‌رم‌و‌یت: (وَالَّذِينَ إِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً أَوْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ ذَكَرُوا اللَّهَ فَاسْتَغْفَرُوا لِذُنُوبِهِمْ وَمَنْ يَغْفِرِ اللَّهُ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْهِمْ خَزَائِنُهُمْ) (١٣٥) أُولَٰئِكَ جَزَاءُهُمْ

مَغْفِرَةً مِنْ رَبِّهِمْ وَجَنَّاتٍ) ال عمران) واته: هر کاریکی دزیوو نه‌شیاو ده‌که‌ن یان سته‌م له‌خو بکه‌ن به‌تالوکه‌و به‌په‌له‌خوا یاد ده‌که‌نه‌وه‌و داوای لی‌بورده‌نی گونا‌هه‌کانیانی لی ده‌که‌ن جا ده‌بی بی‌جگه‌له‌خوا _ کی گونا‌هان بی‌وشی؟ جا نه‌وانه‌له‌سه‌ر تاوان و گونا‌حی زانیویانه‌هه‌له‌یه، سوور و به‌رده‌وام نین، خو‌شیان نه‌زانن که‌سووربوون له‌سه‌ر گونا‌ح کاریکی زور خراپ و نا‌په‌سه‌نده (١٣٥) نه‌وانه‌پادا‌شتیان لای په‌روه‌دگاریان به‌خشین و لی‌بورده‌نه‌و چه‌ند با‌خیکی به‌هه‌شته (١٣٦)).

خوای گه‌وره ستایشی نه‌وانی کردو به‌لینی پیدان، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمو‌یت: (إِنَّمَا التَّوْبَةُ عَلَى اللَّهِ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ يَتُوبُونَ مِنْ قَرِيبٍ فَأُولَٰئِكَ يَتُوبُ اللَّهُ عَلَيْهِمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَكِيمًا (١٧) وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ حَتَّىٰ إِذَا حَضَرَ أَحَدَهُمُ الْمَوْتُ قَالَ إِنِّي تُبْتُ الْآنَ) النساء) واته: به‌راستی خوا ته‌ویه ته‌نها له‌و که‌سانه‌وه‌رده‌گری که به‌نه‌فامی و نه‌زانی خراپه‌ده‌که‌ن پاشان له‌ماوه‌یه‌کی نزیکدا په‌شیمان ده‌بنه‌وه‌و ته‌ویه ده‌که‌ن نا نه‌وانه‌خوا ته‌ویه‌یان لی و ده‌رده‌گری و خوایش هه‌میشه زاناو کارجوانه (١٧) ته‌ویه‌و په‌شیمانی بو نه‌وانه‌نییه که به‌دری‌زایی ته‌مه‌نیان خه‌ریکی گونا‌ح و تاوانن تا له‌کاتی گیانه‌لاو مردندا ده‌لی: بی گومان له‌و کارانه‌م په‌شیمانم).

نه‌گه‌ر گه‌یشه‌سه‌ره‌مه‌رگ و مردن ناماده‌بوو نه‌وا ته‌ویه و ده‌رنا‌گیری، هه‌رچه‌نده مرو‌ف هیشتا زیندو بیت به‌لام ته‌ویه‌که‌ی له‌سه‌ره‌مه‌رگدا لی و ده‌رنا‌گیری بو‌یه پی‌ویسته په‌له‌بکریت له‌ته‌ویه‌و داوای نه‌خات هه‌ر نه‌و کاته‌ی تاوان ده‌کات و ته‌ویه بکات به‌داویداو بگه‌رپته‌وه بو لای خوا، مرو‌فیش پاریزراو نییه له‌هه‌له (معصوم) نییه به‌لکو هه‌له ده‌کات، که‌مه‌ترخه‌می ده‌کات، تاوان ده‌کات، به‌لام خوای گه‌وره به‌ره‌حه‌تی خو‌ی ده‌رگای ته‌ویه‌ی کردوه‌ته‌وه‌و بانگی تو‌ی کردوه‌و بو‌ی، په‌یمانی پیداوای له‌تاوانه‌کانت خو‌ش بیت نه‌گه‌ر به‌راستی ته‌ویه بکه‌یت، ته‌نانه‌ت که‌سی کافریش نه‌گه‌ر ته‌ویه بکات نه‌وا خوای گه‌وره ته‌ویه‌که‌ی لی و ده‌رده‌گری، خوای گه‌وره ده‌فه‌رمو‌یت: (قُلْ

لِّلَّذِينَ كَفَرُوا إِن يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ (الانفال/٣٨) واته: (به‌بی باوه‌په‌کانیان بلی: نیستایش نه‌گه‌ر ده‌ست له‌بی دینی و جه‌نگ هه‌لبگرن و موسلمان ببن، له‌هه‌رچی رابردوویانه چاوپۆشی ده‌کری).

له‌کوفرو شیرک و کوشتنی گیانه‌کان و جگه‌له‌وانه، نه‌گه‌ر ته‌ویه بکه‌ن نه‌وا خوای گه‌وره ته‌ویه‌یان لی وهرده‌گری، له‌فه‌رمووده‌یه‌کدا هاتووه: (التوبة تجب ما قبلها)^{٣٥٢} جا که‌سی موسلمان پیویستی به‌ته‌ویه‌یه، پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) له‌هه‌موو پۆژیکدا سه‌د جار ته‌ویه‌ی ده‌کردو داوای لی خوش بوونی ده‌کرد، ده‌فه‌رموویت: (أيها الناس توبوا إلى الله فإني أتوب إلى الله في اليوم أكثر من سبعين مرة)^{٣٥٣} واته: ئه‌ی خه‌لکینه ته‌ویه بکه‌ن و بگه‌رینه‌وه بۆ لای خوا، من له‌روژیکدا زیاتر له‌حه‌فتا جار ته‌ویه ده‌که‌م).

هاورپیکانی له‌مه‌جلیسیکدا ده‌یانژمارد (استغفر الله، استغفر الله) زیاتر له‌سه‌د جار^{٣٥٤}، له‌کاتیکدا نه‌و پیغه‌مبه‌ری خودایه (ﷺ)، ئه‌ی چۆنه نه‌گه‌ر که‌سیکی تربیت؟ جا ئیمه پیویستیمان به‌ته‌ویه و گه‌رانه‌ویه بۆ لای خوا، مروفیش پارێزراو (معصوم) نییه‌و تاوان نه‌نجام ده‌دات، که‌مه‌ترخه‌می لی ده‌وه‌شیته‌وه، هه‌له‌ ده‌کات، بۆیه پیویستی به‌ته‌ویه‌یه، سوپاس و ستایش بۆ خوای گه‌وره‌ده‌رگای ته‌ویه‌ی بۆ کردینه‌ته‌وه په‌یمانی پێداوین لیمان وهرگری و هه‌موو تاوانه‌کانمان بسترپته‌وه.

٣٥٢ / قال الشيخ الألباني في (الصحيحة) (١٤١/٣) : لا أعرف له أصلا .

قلت : إنما الوارد عن النبي (صلى الله عليه وسلم) : (الھجرة تجب ما قبلها) أخرجه أحمد (٢٠٥/٤) .

٣٥٣ / أخرجه البخاري (٥٩٤٨) .

٣٥٤ / رواه أبو داود والترمذي وابن ماجه والنسائي وابن حبان .

﴿١٧١﴾ نوسهر ده‌لئیت: (ومن لم يشهد لمن شهد له رسول الله ﷺ بالجنة فهو صاحب بدعة وضلالة شاك فيما قال رسول الله ﷺ)).

واته: هه‌رکه‌سی شایه‌تی نه‌دات به‌و که‌سه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا(ﷺ) شایه‌تی به‌هه‌شتی بۆ دابی، نه‌وه که‌سیکی خاوه‌ن بیدعو و گومپایه‌و گومانی هه‌یه له‌وه‌ی پیغه‌مبه‌ری خوا(ﷺ) فه‌رموو‌یه‌تی.

ر‌افه‌/

مه‌به‌ست له‌: (ومن لم يشهد لمن شهد له رسول الله ﷺ بالجنة فهو صاحب بدعة وضلالة).

شایه‌تیدان به‌به‌هه‌شت یان به‌ ئاگر لای ئه‌هلی سوننه‌و جه‌ماعه‌ روونکر نه‌وه‌ی تیدایه‌:-

جا هه‌رکه‌سی پیغه‌مبه‌ری خوا(ﷺ) شایه‌تی بۆ دابی به‌به‌هه‌شت یان به‌ ئاگر نه‌وا ئیمه‌ش شایه‌تی بۆ ده‌ده‌ین چونکه‌ پیغه‌مبه‌ری خوا(ﷺ): (وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ (٣) إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ (٤) النجم).

به‌لام که‌سیک به‌لگه‌ نه‌هاتبی که‌وا نه‌وه‌که‌سه‌ له‌ به‌هه‌شتدایه‌ یان له‌ ئاگردایه‌، نه‌وا ئیمه‌ شایه‌تی به‌هه‌شت یان ئاگری بۆ ناده‌ین، به‌لکو تکاو پ‌جامان هه‌یه بۆ چاکه‌کاران و ده‌ترسین له‌ ده‌رئه‌نجامی تاوانباران، نه‌مه‌ وه‌کو تاکه‌کان.

به‌لام به‌ شیوه‌یه‌کی گشتی نه‌وا ئیمه‌ باوه‌پ‌مان وایه ئیمانداران له‌به‌هه‌شتدان و بۆ باوه‌پ‌ان هه‌موویان له‌ ئاگردان، له‌پ‌وانگه‌ی گشتی یه‌وه، به‌لام له‌پ‌رووی تاکه‌کانه‌وه نه‌وا پیویستی به‌ روونکردنه‌وه‌یه جا ئیمه‌ بۆ هه‌یج که‌سیک جه‌زمی به‌هه‌شت یان ئاگر ناکه‌ین ئیلا به‌به‌لگه‌یه‌ک له‌قورئان و سوننه‌ت نه‌بی.

جا پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) شایه‌تی بۆ کۆمه‌لێک له‌هاوه‌لان داوه‌ که‌وا ئه‌وان له‌به‌هه‌شتدان بۆیه‌ ئیمه‌ش دلتیاین له‌ به‌هه‌شتدان به‌خودی خۆیان ئه‌وانیش: - ئه‌وه‌ که‌سه‌ی شایه‌تی به‌هه‌شتیان بۆ دراوه‌ (العشره‌ المبشره‌): _ چوار خه‌لیفه‌که‌، ئه‌بو به‌کرو عومه‌رو عوسمان وعلی و (طلحه‌) و (الزبیر) و (سعد بن ابی وقاص) و (سعید بن زید بن عمرو بن نفیل) و (ابو عبیده‌ الجراح) و (عبدالرحمن بن عوف) ئه‌وانه‌ پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) شایه‌تی به‌هه‌شتی بۆ داو، ئیمه‌ش باوه‌رمان به‌وه‌ هه‌یه‌، یه‌کلای ده‌که‌ینه‌وه‌ ئه‌وانه‌ خودی خۆیان له‌ به‌هه‌شتدان، باوه‌رمان وایه‌ هاوه‌لان هه‌موویان له‌به‌هه‌شتدان ئه‌وانه‌ له‌سه‌ر هاوه‌لبوون مردوون و هه‌لته‌که‌ پاونته‌وه‌، چونکه‌ خوای که‌وره‌ فهرموویه‌تی: (لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ الْفَتْحِ/١٨) واته‌: (بۆ گومان خوا پازی بوو له‌ئیمانداره‌کان کاتی له‌ژێر ئه‌وه‌ دره‌خته‌ دا پیتی ده‌لێن: (شجرة‌ الرضوان) په‌یمانیان له‌که‌ل ده‌به‌ستیت).

خوای که‌وره‌ فهرموویه‌تی: (وَالسَّابِقُونَ الْأَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِإِحْسَانٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ (١٠٠) التوبة) واته‌: (له‌ده‌سته‌ی یه‌که‌می پێشه‌نگی کۆچکه‌ران و پشتیوانان و چاک په‌یره‌وانی ئه‌وانیش خوا پازی بوو لێیان و ئه‌وانیش له‌خوا پازی بوون به‌ده‌ر له‌وه‌ش چه‌ندان باخ و بێستانی بۆ سازداون که‌: به‌ به‌رده‌رخت و کۆشکه‌کانییدا پووبار که‌لێ ده‌چیت به‌هه‌تا هه‌تاییش تێیدا ئه‌مێننه‌وه‌ هه‌ر ئه‌وه‌یشه‌ ده‌سکه‌وت و سه‌رفرازی که‌وره‌و به‌نرخ).

جا هاوه‌لانی پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) هه‌موویان له‌به‌هه‌شتدان به‌شایه‌تی خوای که‌وره‌ بۆیان، به‌تاییه‌تی ئه‌وه‌ ده‌که‌سه‌و ئه‌وانه‌ی (بیعة‌ الرضوان) و به‌شداربووانی جه‌نگی (بدر) ئه‌وانه‌ی فه‌زلی تایبه‌ت ده‌رباره‌یان هاتوه‌، ئه‌وانه‌ی له‌پیش رزگارکردنی مه‌که‌که‌ باوه‌رپان هێناوه‌و به‌خشییوانه‌ پله‌یان به‌رزتر و زۆتره‌ له‌وانه‌ی به‌خشییوانه‌

لەپاش رزگارکردنى مەككە و جەنگاون، جا ئەوانەى لەپیش رزگارکردنى مەككە
موسلمان بوون ئەوانە باشترین لەوانەى لەپاش رزگارکردنى مەككە موسلمان بوون،
ھاوہ لانی لەنیوان خۆیاندا جیاوازیان ھەبە بى گومان، بەلام ھەموویان خوای گەورە
لێیان پازى بوو، ھىچ كەسێك تانە لە ھاوہ لانیك لە ھاوہ لانی پیغەمبەر (ﷺ) نادات ئیلا
كەسێك لە ئارەزوو پەرستان و بیدعەكاران نەبى لەخەواریج و (الرافضة) و جگە لەوان،
جا ئەو كەسەى تانە بدات لە چوار خەلیفە راشدییه كە: ئەبوبەكرو عومەر و عوسمان
وعەلى و بەستەم وەسفیان بكات و وەسفى ئەبوبەكرو عومەر بە دوو بتەكەى قورپەیش
بكات و ئەوان بى و تاغوتن، ئەوانە گومراپیەكەیان گەورەتر و مەزنترە لە جوولەكە و
گاوردەكان، چونكە جوولەكە و گاوردە ئەو قسانە بە ھاوہ لانی پیغەمبەرى خوا (ﷺ) نالین
لەكاتێكدا ئەوان جوولەكە و گاوردەكان، ئەوانە بانگەشەى ئیسلام دەكەن و ئەو قسە
خراب و بۆگەنە دەلێن.

ئەگەر بە جوولەكە بگوترى: باشترین كەسى ئێوە كى یە؟

ئەوا دەلێن: ھاوہ لانی موسایە.

ئەگەر بە گاوردەكان بگوتریت: باشترین كەسى ئێوە كى یە؟

ئەوا دەلێن: ھاوہ لانی عیسایە.

ئەگەر بە و رافىضانە بگوترى: خراپترین كەسى ئێوە كى یە؟

ئەوا دەلێن: ھاوہ لانی پیغەمبەرى خوا (ﷺ).

داوا لە خوا دەكەین بمانپاریزی، چونكە ئەم مەسەلەى زۆر ترسناكە.

﴿١٧٢﴾ نوسەر دەلّیت: (قال مالك بن أنس: (من لزم السنة وسلم منه أصحاب رسول الله ﷺ) ثم مات كان مع النبيين والصديقين والشهداء والصالحين وإن كان له تقصير في العمل).

وقال بشر بن الحارث: (السنة هي الإسلام والإسلام هو السنة).

وقال فضيل بن عياض: (إذا رأيت رجلاً من أهل السنة فكأنما أرى رجلاً من أصحاب رسول الله ﷺ) وإذا رأيت رجلاً من أهل البدع فكأنما أرى رجلاً من المنافقين).

وقال يونس بن عبيد: (العجب ممن يدعو اليوم إلى السنة وأعجب منه المحيب إلى السنة) ٣٥٠.

واته: مالیکى کوپى ئەنەس دەلّیت: (هەرکەسى دەست بگرتت بە سوننەتە وەو هاوەلانى پێغەمبەرى ﷺ) لى سەلامەت بى و ئەجار بەریت ئەوا لەگەڵ پێغەمبەران و صدیقه كان و شەهیدان و پیاو چاكاندايه، هەرچەندە كەمتەرخەمى هەبى لە كرده وەكانیدا).

بشرى كوپى الحارث دەفەر مویت: (سوننەت ئىسلامە و ئىسلامىش سوننەتە).

(فضيل ي كوپى عياض) دەلّیت: (ئەگەر كەسێك ببینم لە ئەهلى سوننەت هەروەكو ئەوێهە كەسێك لە هاوەلانى پێغەمبەرى خوا ﷺ) دەبینم، ئەگەر كەسێك ببینم لەبەدەكاران ئەوا هەروەكو ئەوێهە كەسێك ببینم لە دوو پووەكان).

(يونس ي كوپى عبيد) دەلّی: (سەیرە كەسێك ئەمڕۆ بانگەواز دەكات بۆ سوننەت و لەو سەیرتەر ئەوێهە كەسێك وەلامى سوننەت دەداتەو).

رافە /

١/ قسەكەى مالىكى كوپى ئەنەس: (من لزم السنة وسلم منه أصحاب رسول الله ﷺ) ثم مات كان مع النبيين والصديقين والشهداء والصالحين).

ھەركەسى دەست بە سوننەتە ۋە بگىرى، واتە: سوننەتەكەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)، بە زانست و كرده ۋە ۋە باۋە ۋە ۋە لەسەر ئە ۋە بمرىت، ھاۋە لانی پىغەمبەرى خوا (ﷺ) لىنى سەلامەت بن، تانەيان لى ئەدات يان لە ھىچ يەكلى لەوان ئە ۋە لەگەل پىغەمبەران و (صدىقه كان) و شەھىدە كان و پياۋچاكاندا دەبى، چونكە ئە ۋە كەسە گوپراپەلى خوا و پىغەمبەرەكە يەتى (ﷺ)، خۋاى گەورە دەفەر موىت: (وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ فَأُولَئِكَ مَعَ الَّذِينَ أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ مِنَ النَّبِيِّينَ وَالصَّدِّيقِينَ وَالشُّهَدَاءِ وَالصَّالِحِينَ وَحَسُنَ أُولَئِكَ رَفِيقًا) (٦٩ النساء) واتە: (ھەركەسى تىكىش بەر فەرمانى خوا ئەم پەيامبەرە بى دەبىتە ھاۋىپى ئە ۋە كەسانە خوا چاكە ۋە بە ھەرى خۋى بەسەر پشتون لە پەيامبەران و راستگويان و شەھىدانى پىگەى خوا و صالحان و كارچاكان ديارە ئەمانە چ ھاۋدەم و ھاۋىپەكى چاك و بى وىتەن).

مەبەست لە: (وسلم منه أصحاب رسول الله ﷺ).

بەكەمیان ئەزانى و تانەيان لى بدات، خۋاى گەورە دەفەر موىت: (وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ) واتە: ھاۋە لانی لە كۆچەرەران و پشتىوانان (وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا لِلَّذِينَ آمَنُوا رَبَّنَا إِنَّكَ رَءُوفٌ رَحِيمٌ) (١٠ الحشر) واتە: (ئەوانەش لەدۋاى ئەوانە ۋە ھاۋون دەلىن: ئەى پەرۋەردگارە كەمان ! لەئىمە ۋە لە ۋە برايانەمان پىش ئىمە باۋە پريان ھىناۋە خوش بىە ۋە ھىچ بوغزو قىنىك مەخە دلمانە ۋە بەرامبەر بە ۋە كەسانەى باۋە پريان ھىناۋە ئەى پەرۋەردگارى ئىمە ! بەراستى تەنھا ئەتۋى بەسۋى مېرەبان).

بۆیە (شیخ الاسلام ابن تیمیة) لە (العقيدة الواسطية) دا دەفرمویت: (لە بنەماکانى ئەهلى سوننە و جەماعە ئەوەیە: سەلامەتى دل و زمانیانە بەرانبەر هاوێلانێ پیغمبەرى خوا (ﷺ) ئەمجار باسى ئەم ئایەتەى کردووە: (وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا) ئەمە پاراستنى زمانە (وَلِاخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ وَلَا تَجْعَلْ فِي قُلُوبِنَا غِلًّا) ئەمە پاراستنى دلەکانە بەرانبەر هاوێلانێ پیغمبەرى خوا (ﷺ).

مەبەست لە: (وان كان له تقصير في العمل).

هەرچەندە كە مەترخەمى تێدا هەبى لە كردهوه كانیدا، ئەوا خۆای گەوره لەو كەسانەى ویستی لى بێت خۆش دەوى، خۆای گەوره دەفرمویت: (إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ) النساء / ٤٨ واتە: (ببگومان هەرگیز خوا لە دانانى هاوبەش بۆى نابووى و لە خوار شیركەوه لە هەر گوناھێك دەبووى بۆ هەر كەسێك خۆى بیهویت).

٢/ قسەكەى (بشرى كورپى الحارث): (السنة هي الإسلام والإسلام هو السنة) ئەم دەستەواژەى لە سەرەتای كتیبەكەدا باسكرا.

٣/ قسەكەى (فضیل ی كورپى عیاض): (إذا رأيتُ رجلاً من أهل السنة فكأنما أرى رجلاً من أصحاب رسول الله ﷺ).

چونكە ئەو شوێنەكەوتەى ئەوانە، چونكە هەر كەسى شوێنیان بكەوى ئەوا دەبێتە یەكێك لەوان، ئەویش هەروەكو ئەوەیە مالیک فرموى: (أولئك مع الذين أنعم الله عليهم) جا هەر كەسى شوێنیان بكەوى ئەوا لەوان دەبى.

دەلیت: (وإذا رأيتُ رجلاً من أهل البدع فكأنما أرى رجلاً من المنافقين).

ئەگەر كابرايەكت بىنى لەبىدەكاران و ئارەزوو پەرستان ئەوانەى جىياوازن لەگەل ئەھلى سوننەدا ئەوا ھەرەكو ئەوھىە كابرايەكت لەدووپووەكان بىنبىي ئەوانە بەپوالەت بانگەشەى ئىسلام دەكەن و لەناخەوہ بى باوہ پىن ھەلخەلە تاندنىان دەوئ جا ئارەزوو پەرستان و بىدەكاران لىكچوونىكيان تىدايە لەگەل دووپووەكاندا چونكە ئەوانىش بەپوالەت ئىسلام دەردەخەن بەلام بىدە دەكەن و شوئى سوننەت ناكەون، ئەمە سىفەتى دووپووەكانە.

٤/ قسەكەى (يونس ى كوپى عبىد): (العجب ممن يدعو اليوم إلى السنة وأعجب منه المجيب إلى السنة).

سوننەت نامۆ بوو، نامۆيە ئەو كەسەى بانگەوازی بۆ دەكات، لەو نامۆتر كەسىك كارى پى بكات، گومان لەوہدا نىيە سەردەمانىك دىت سوننەت لە ناو ئەھلەكەيدا نامۆ دەبى، ھەرچەند زەمانە دوا بكەوئ ئەوا سوننەت نامۆتر دەبى و سوننەكان نامۆ دەبن، بۆيە پىغەمبەرى خوا (ﷺ) ھەرموويەتى: (بدأ الاسلام غريبا، وسيعود غريبا كما بدأ، فطوبى للغرباء) قالوا: من الغرباء يا رسول الله؟ قال: الذين يصلحون إذا فسد الناس) وفي رواية: يصلحون ما أفسد الناس^{٣٥٧} واتە: ئىسلام بە نامۆي دەستى پىكرد و جارىكى تر بە نامۆي دەگەرپتەوہ ھەرەكو چۆن دەستى پىكرد، بۆيە موژدە بۆ نامۆكان، وتيان: ئايە نامۆكان كىن ئەى پىغەمبەرى خوا (ﷺ)؟ ھەرمووى: ئەوانەى چاكەسازى دەكەن ئەگەر خەلكى خراب بوون) لە رىوايەتىكى تردا ھاتوہ: چاكەسازى دەكەن ئەوہى خەلكى خرابى كردوہ).

ئەوانە نامۆكانن لەدوا سەردەمدا ئەگەر خەلكى خراب بوون ئەوا ئەوان دەست بەسوننەتەوہ دەگرن، ئارام دەگرن لەسەر ئەو ئازارەى تووشيان دەبى و ئارام دەگرن

لەسەر نامۆبۆون لەنێو خەلكیدا، چونكە ئەوانەى جىاوازن لە گەلىاندا زۆن، جا ئەوان لەنامۆبۆوندا دەژین لەنێو خەلكیدا.

نوسەر دەئیت: (وكان ابن عون يقول عند الموت: (السنة السنة وإياكم والبدع) حتى مات.

وقال أحمد بن حنبل: (مات رجل من أصحابي فرُئِيَ في المنام فقال: قولوا لأبي عبد الله: عليك بالسنة فإن أول ما سألتني ربي عز و جل عن السنة).

وقال أبو العالية: (من مات على السنة مستورا فهو صديق، الاعتصام بالسنة نجاة).

واتە: ئیبن عون لەكاتى مردندا دەیفەرموو: (دەست بە سوننەتەو بەگرن، دەست بە سوننەتەو بەگرن، دووریکەونەو لەبیدە) تاكو مرد.

ئەحمەدى كوپى حەنبەل فەرمووێت: (یەكێك لەهاوێلانم كۆچى دواى كرد، لەخودا ئەویان بینیبوو، وتى: بەباوكى عبدالله بڵێن: دەست بەسوننەتەو بەگەر، چونكە یەكەم شت خواى گەرە پرسیارى لى كردم سوننەت بوو).

(ابو العالیه) دەئى: هەركەسى لەسەر سوننەت بمىت (جىاوازی ئەوێ لى دەرەكەیت) ئەوا كەسێكى (صدیق)ە، دەست گرتن بە سوننەتەو پزگەر بوونە).

رافە /

١/ قسەكەى (ئیبن عون): (السنة السنة).

واتە: دەست بەسوننەتەو بەگرن، ئەو وشەى (السنة) (منصوب)ە لەسەر (الاعراء) واتە: دەست بەسوننەتەو بەگرن.

مەبەست لە: (وإياكم والبدع).

(إياكم) وریاکردنەوێ، (والبدع) ئەوێ لە گەل سوننەتدا جىاوازه، ئامۆزگارى بە ئەمە دەكرد لەكاتى مردندا، ئەمە لە بابەتى ئامۆزگارى ئوممەتە.

٢/ قسەكەى ئەحمەدى كوپى ھەنبەل: (مات رجل من أصحابي فَرَمِي فِي الْمَنَام فَقَالَ: قُولُوا لِأَبِي عَبْدِ اللَّهِ: عَلَيْكَ بِالسَّنَةِ فَإِنْ أُولَ مَا سَأَلَنِي رَبِّي عَزَّ وَ جَلَّ عَنْ السَّنَةِ).

ئەم كابرايە يەككە لە ھاوہ لانی ئىمامى ئەحمەد، ئىمامى ئەھلى سوننە، ئەو كەسەى ئارامى گرت لە تاقىكردنەوہكە، ئەو كابرايە لەخەودا بىنرا، ئامۆزگارى ئەو كەسەى كردوہ خەوہكەى پىوہى بىنيوہ كەوا ھەوال بە ئىمامى ئەحمەد بدا بەوہى دەست بەسوننەتەوہ بگريئت و دەليئت: (إِنْ أُولَ مَا سَأَلَنِي رَبِّي عَزَّ وَ جَلَّ عَنْ السَّنَةِ) ئەم قسەيە ھاندانى تىدایە بەدەستگرتن بە سوننەتەوہ ئارام گرتن لەسەرى.

٣/ قسەكەى (ابو العالیہ): (من مات على السنة مستورا فهو صديق).

الصديق: ئەو كەسەى زۆر پاستگۆيە و ئەويش پلەيەكە لە پاش پىغەمبەران دىت، جا پلە و پایەى (الصديق) پلە و پایەيەكى بەرزە، مەبەستىش لى دەست گرتنە بە پاستگۆيەوہ لە قسە و كردەوہكانيدا، جا پىغەمبەرى خوا (ﷺ) بۆى پوون كردىنەوہ (الصديق) كى يە؟ ھەرمويەتى: (لا يزال الرجل يصدق ويتحرى الصدق)^{٣٥٨} لەخۆيدا پاست دەكات، بەدواى پاستيدا دەگەپى لەوہى خەلكى دەيلى، ھەموو ئەوہى دەيبنى بلاوى ناكاتەوہ، ھەموو ئەوہى دەگوتى، بەلكو دلىا دەكاتەوہ، بەدواى پاستيدا دەگەپى، چونكە ئەو لەخود و ناخى خۆيدا پاستگۆيە ھەركىز ھەوال نادات و قسە ناكات ئىللا ئەوہى پاستە، ئەمە (صديق)ە.

مەبەست لە: (مات على السنة).

واتە: دەستى گرتوہ بە ئىسلامەوہ، مەبەست لەسوننە ئىسلامە، ئىسلامىش سوننەتە، ھەركەسى لەسەر ئەوہ بمرى بە (مستورى ھىچ شتىكى لى دەرەكەوتى جياواز بىت ئەوا بە (صديق)ى دەمرىت.

مه‌به‌ست له: (الاعتصام بالسنة نجاة).

واته: ده‌ست‌گرتن به‌سوننه‌ته‌وه پزگاری‌بوونه له سزاو فیتنه‌و سزاگان، بۆیه پیغه‌مبه‌ری خوا (ﷺ) فه‌رموویه‌تی: (فإنه من يمش منكم فسيرى اختلافا كثيرا، فعليكم بسنتي وسنة الخلفاء الراشدين)^{۳۵۹} واته: هه‌رک‌ه‌س له‌ئێوه _ له‌پاش من _ بژی‌ت ئه‌وا جیاوازی و دووبه‌ره‌کی زۆر ده‌بینی، جا ئامۆژگاری‌تان ده‌که‌م ده‌ست به‌سوننه‌ت ریگا‌که‌ی منه‌وه بگرن و ده‌ست به‌ سوننه‌ت و ریگای جێنشینه رێنمویی کراوه‌کانه‌وه بگرن).

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللَّهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا) ال عمران/ (۱۰۳) واته: (به‌تیکرا گشت‌تان ده‌ست به‌پشته‌ی ئایینی خوا و قورئانه‌که‌یه‌وه بگرن و قه‌ت لێی نه‌ت‌رازین).

خوای گه‌وره ده‌فه‌رمویت: (وَأَنَّ هَذَا صِرَاطِي مُسْتَقِيمًا فَاتَّبِعُوهُ وَلَا تَتَّبِعُوا السُّبُلَ فَتَفَرَّقَ بِكُمْ عَنْ سَبِيلِهِ (۱۵۳) الانعام) واته: (ئه‌م هێله‌ شاسته‌یه به‌رنامه‌و پێبازه‌که‌ی منه‌، ده‌سا ئێوه‌یش ئه‌ی ئیمانداران! هه‌میشه‌ شوینی بکه‌ون و هه‌ر به‌ودا بچن مه‌که‌ونه شوینی پێچه‌کانی تر، ئه‌وسا له‌شارپێکه‌که‌ی خوا ب‌ت‌رازین و په‌راگه‌نده‌ بین ئه‌وانه گشت وه‌سیه‌ت و پاسپارده‌و ئامۆژگاری خوان، ده‌سا به‌لکو ئێوه‌یش بیانپاریزن و سنوور شکینی نه‌که‌ن).

ئه‌مه ئامۆژگاری خواو پیغه‌مبه‌ره‌که‌یه‌تی (ﷺ) ئه‌ویش ده‌ست‌گرتنه به‌سوننه‌ته‌وه.

نوسه‌ر ده‌لێت: (وقال سفیان الثوري: (من أصغى بإذنه إلى صاحب بدعة خرج من عصمة الله ووكل إليها)^{۳۶۰} يعني إلى البدع،

۳۵۹ / سبق تخريجه .

۳۶۰ / رواه أبو نعيم وابن بطه .

وقال داود بن أبي هند: (أوحى الله تبارك وتعالى إلى موسى بن عمران: لا تجالس أهل البدع فإن جالسهم فحاك في صدرك شيء مما يقولون أُكبيت في نار جهنم)^{٣٦١}.

وقال الفضيل بن عياض: (من جالس صاحب بدعة لم يعط الحكمة)^{٣٦٢}.

وقال الفضيل بن عياض: (لا تجلس مع صاحب بدعة فإن أخاف أن تنزل عليك اللعنة)^{٣٦٣}.

وقال الفضيل بن عياض: (من أحب صاحب بدعة أحبط الله عمله وأخرج نور الإسلام من قلبه)^{٣٦٤}.

وقال الفضيل بن عياض: (من جلس مع أصحاب بدعة في طريق فجز في طريق غيره)^{٣٦٥}.

واته: (سفيان الثوري) فەرموویەتی: (هەرکەسێ بە گۆییەکانی گۆیی لەخاوەن بیدعە بگرتێ ئەوا لە پارێزراوی خوا دەردەچێ و پێی دەسپێردرێ) واتە بۆ بیدعەکە.

(داود) ی کوپی (ابو هند) دەلی: خوای گەرە وەحی کرد بۆ موسای کوپی عمران: لەگەڵ بیدعەکاراندا دامەنیشە، جا ئەگەر لەگەڵیاندا دانیشتی و شتێکت بە سنگدا هات لەوەی دەیلێن ئەوا دەچیتە ناو ئاگرەو).
(الفضیل کوپی عیاض) دەلی: هەرکەسێ لە گەڵ خاوەن بیدعەیه کدا دابنیشی ئەوا چیتەر (حیکمەتی) پێ نابه خشری.

٣٦١ / رواه الآجري وابن بطة .

٣٦٢ / رواه اللالكائي وابن بطة والبيهقي .

٣٦٣ / رواه اللالكائي وابن بطة والهروي .

٣٦٤ / رواه اللالكائي وابن بطة والهروي وابو نعيم وابن الجوزي .

٣٦٥ / رواه ابن بطة وابو نعيم وابن الجوزي .

(الفضیل کوپی عیاض) دہلی: لہ گہ لّ خاوهن بیدعہ دا دامہ نیشہ، چونکہ لہ وہ دہ ترسم لہ عنہ تت بہ سہ ردا داباری).

(الفضیل کوپی عیاض) دہلی: ہرکہ سیّ خاوهن بیدعی خوش بوئی، ئہ وا خوائی گہ ورہ کارہ کہی پووچہ لّ دہ کاتہ وہ و روناکی ئیسلام لہ دلی دہ ردہ کات).

(الفضیل کوپی عیاض) دہلی: ہرکہ سیّ لہ گہ لّ خاوهنی بیدعہ دا لہ ریگادا دانیشیت ئہ وا لہ ریگاہ کی ترہ وہ برّ).

رّافہ /

١ / قسہ کہی سفیان الثوری: (من أصغى بإذنه إلى صاحب بدعة خرج من عصمة الله).

لہ پیئشدا باسی ہہ لائن لہ خاوهن بیدعی کردو دانہ نیشتن لہ گہ لیانداو ہاوپیتی نہ کردنیان، جا ہرکہ سیّ ہاوپیتی ئہ وانی کردو گوئی لہ قسہ کانیان گرت و ئینکاری لّ نہ کردن، ئہ وا لہ گہ لّ ئہ واندا بہ ہہ لاکہ تدا دہ چی، بویہ دروست نییہ بۆ تۆ لہ گہ لّ ئہ ہلی بیدعہ دا دانیشی و گوئی لہ قسہ کانیان بگری و بلّیت: من کہ سیکی ئیماندارم و ئیمانہ کہم بہ ہیژہ و شارہ زای عہ قیدہ م و کارم تیّ ناکن، ئہ مہ مہ غرور بوونہ، پرنکہ مرؤفہ تووشی فیتنہ بیّت، جا دوورکہ وتنہ وہ لییان و گوئی نہ گرتن لہ قسہ پووچہ لّ کانیان پاریزگارییہ، بہ لام نہ گہر گویت لییان گرت ئہ وا شایہ نی ئہ وہی لہ گہ لیاندا تووشی فیتنہ بیی.

مہ بہ ست لہ: (ووکل إليها) یعنی إلى البدع).

چونکہ ہرکہ سیّ پشت بہ خوا بہ ستیّ ئہ وا خوائی گہ ورہ دہ پیاریزی و ہرکہ سیّ گوئی لہ بیدعہ گرت ئہ وا شایستہی ئہ وہیہ توشی فیتنہ بییّت، تہ وکیل دہ کریّ بوی (واتہ: بۆ بیدعہ) و لہ پاریزگاری خوا دہ ردہ چی.

٢/ قسەكەى (داودى كوپى ئەبو ھىند): (أوحى الله تبارك وتعالى إلى موسى بن عمران: لا تجالس أهل البدع فإن جالسهم فحاك في صدرك شيء مما يقولون أكببت في نار جهنم).

ئەمە لە موساۋە پىۋايەت كراۋە، (أن الله أوحى إليه: لا تجالس أهل البدع) ئەمە لە كاتىكدا ئەو (كلىم اللہ) يە، خۋاى گەۋرە نەھى لى دەكات لەگەل ئەھلى بىدعەو جىاۋازكاراندا دانىشى، چونكە ئەگەر دانىشى لەگەلئاندا ئەۋا كارىگەر دەبى پىيان، ئەى چۆنە بۇ كەسىكى تر؟

مەبەست لە: (فحاك في صدرك شيء مما يقولون).

ئەمە ترسەكەيە، ئەگەر تۆ لەگەلئاندا دانىشتى و گویت لە قسەكانيان گرت ئەۋا ناخت خوتخوتە دەكات يان پەنگە شتىك لەۋانە لە ناختدا خوتخوتە بكات، بۆيە پىشت بەھىزى باۋەرت يان عىلمەكەت مەبەستە، چونكە ئەۋان درۆيان ھەيە و ساختەيان ھەيە و قسەى پەنگاۋ پەنگيان ھەيە و چەندىن شىۋازيان ھەيە، بۆيە پىۋىستە لەسەرت ئاگاداريان بىت، خۋاى گەۋرە دەفەر مۆيت: (وَإِذَا رَأَيْتَهُمْ تُعْجِبُكَ أَجْسَامُهُمْ وَإِنْ يَقُولُوا تَسْمَعُ لِقَوْلِهِمْ) بۆيە ئاگاداريان بە (هُمْ الْعَدُوُّ فَاحْذَرُهُمْ قَاتَلَهُمُ اللَّهُ أَلَمْ يَكُنْ لَهُمُ الْفُتُورَ (٤) الْمُنَافِقُونَ) واتە: (ھەركە دەيان بىنيت لەش و قەلاقەتيان سەر سامت دەكات و ئەگەر قسەيش بكن _ لە قسەزانىدا _ گوئى بۇ قسەكەيان دەگريت دەلتى تەختەدارى ھەلپەسىرداۋن وادەزانن ھەموو قسەو دەنگىك بۇ سەر ئەۋانە ھەر ئەۋانن دوزمن، دەسا ئىۋەش ھۆشيارو ئاگاداريان بنو خۇتان بپاريزن لىيان، خوا بىانكوژى، لەناۋيان بەرىت، چۆن لەپى ھەق لائەدرىن؟!)

بۆيە ھەرگىز نەرم و نىيان نەبى لەگەل ئەھلى بىدعەداۋ گوئىيان لى بگىرى يان لەگەلئاندا دانىشى.

٣/ قسەكەى (الفضيل ي كوپى عياض): - (من جالس صاحب بدعة لم يعط الحكمة).

واته: مه‌حروم و بئ‌ به‌ش ده‌بئ‌ له‌حیکمه‌ت، حیکمه‌تیش بریتیی‌ه له‌: تیگه‌یشتن له‌دینی خوا، جا نه‌ و که‌سه‌ی له‌گه‌ل نه‌ه‌لی بیدعه‌دا داده‌نیشئ‌ نه‌وا تیگه‌یشتن له‌ دینی خوای له‌سه‌ر حه‌رام ده‌بئ‌ وه‌کو توله‌یه‌ک.

۴/ قسه‌که‌ی (الفضیل کوپی العیاض): - (لا تجلس مع صاحب بدعة فإني أخاف أن تنزل عليك اللعنة).

چونکه‌ خاوه‌ن بیدعه‌ سزاو تووره‌یی و له‌پی لادانی داده‌باریتته‌ سه‌ر، ترسی نه‌وه‌ هه‌یه‌ تویش تووشی شتیکی له‌ و جوړه‌ بییت که‌ نه‌ و تووشی بووه‌، بۆیه‌ خوای گه‌وره‌ ده‌فه‌رموئ‌ت: (وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَإِمَّا يُنسِئَنَّكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرِى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ (٦٨) الانعام).

به‌ ئیمانداران ده‌لئ‌ت: (وَقَدْ نَزَّلَ عَلَيْكُمْ فِي الْكِتَابِ أَنْ إِذَا سَمِعْتُمْ آيَاتِ اللَّهِ يُكْفَرُ بِهَا وَيُسْتَهْزَأُ بِهَا فَلَا تَقْعُدُوا مَعَهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ إِنَّكُمْ إِذَا مِثْلُهُمْ إِنَّ اللَّهَ جَامِعُ الْمُنَافِقِينَ وَالْكَافِرِينَ فِي جَهَنَّمَ جَمِيعًا (١٤٠) النساء) واته: (خۆ به‌پراستی خوای گه‌وره‌ له‌م قورئانه‌دا به‌ئیه‌ی پراگه‌یاندووه‌ هه‌رکات زانیتان و بیستان ئایه‌ته‌کانی خوا که‌سانیک باوه‌ریان پئ‌ ناکه‌ن و گالته‌یان پئ‌ ده‌که‌ن هه‌تا نه‌ و باسه‌ نه‌گۆپن و ده‌چنه‌ سه‌ر قسه‌یه‌کی تر و واز له‌ و کاره‌یان دینن ئیه‌وه‌ له‌گه‌لیان دامه‌نیشن نه‌گینا ئیه‌وه‌یش له‌ گونا و تاوان وه‌ک نه‌وان ده‌بن، دیاره‌ خوای گه‌وره‌ش له‌پۆژی قیامه‌دا گشت دووپوو بئ‌ باوه‌ره‌کان له‌دۆزه‌خ کۆ ده‌کاته‌وه‌).

ئه‌مه‌ش وریاکردنه‌وه‌ و ئاگادارکردنه‌وه‌ی تێدایه‌ له‌دانیشتن له‌گه‌ل گومراکاران و ئاره‌زوو په‌رستانداو دانیشتن له‌گه‌لیانداو هاوڕیتی کردنیان و گوێگرتن له‌قسه‌کانیان و خوێندنه‌وه‌ی کتێبه‌کانیان، پێویسته‌ له‌سه‌رت له‌ و کارانه‌ دوور بکه‌ویتته‌وه‌، خواش پشت و په‌نامانه‌، هه‌رکه‌سئ‌ نه‌مۆ نه‌وه‌ بکات پئ‌ی ده‌لئ‌ن: وشکو داخراوه‌ (منغلق) و (متحجر)، گومانی له‌خه‌لکی هه‌یه‌، تا کۆتایی نه‌و جوړه‌ قسانه‌.

٥/ قسەكەى (الفضيل كوپى عياض): (من أحب صاحب بدعة أحبط الله عمله).

شايەنى ئەو ەيە خۇاى گەورە كەردەو ەكانى پوچەل بىكەتەو، بەراستى ئەمە ەپەشەيەكى توندە بەتايىبەتى ئەگەر بىدعەكە (مكفرە) بىت (واتە بىتتە ەۆى ئەو ەى خاوەنەكەى كافى بىكەت) ئەوا ئەو كاتە پەنگە قسەو كوفىر شىركەكانىان بەباش بزانى و كەردەو ەكانى پوچەل بىتتەو، ئەمەش لەبابەت و باسى ئاگادار كەردنەو ەيە، جا با مۇسلمان بە خۆى سەرسام نەبى، يان گومانى ەبى ئەوان كارى تى ناكەن، چونكە مەؤۇ مەؤۇ.

٦/ قسەكەى (الفضيل كوپى عياض): (من جلس مع أصحاب بدعة في طريق فجز في طريق غيره).

تەنانەت لەپىگاشدا، ئەگەر لەپىگايەك ئەوت بىنى ئەوا لەگەلدا مەؤۇ، لەپىگاو سەفەردا ەاوپىتتىيان مەكە، چونكە كارت تى دەكەن، جا كوان ئەوانەى دەچن بۆلای (المبتدعە) و ەاوپىتتىيان دەكەن بەبىيانوى ئەو ەى بانگەوازيان دەكەن؟!

نوسەر دەلالت: وقال الفضيل بن عياض: من عظم صاحب بدعة فقد أعان على هدم الإسلام، ومن تبسم في وجه مبتدع فقد استخف بما أنزل الله (عز و جل) على محمد (ﷺ)، ومن زوج كريمته من مبتدع فقد قطع رحمها، ومن تبع جنازة مبتدع لم يزل في سخط من الله حتى يرجع^{٣٦٦}.

وقال الفضيل بن عياض: (من جلس مع صاحب بدعة ورثه العمى)^{٣٦٧}.

٣٦٦ / رواه بنحوه : ابو الفتوح الطائي وابو نعيم وابن الجوزي .

٣٦٧ / رواه الدينوري واللالكائي وابو الفتوح الطائي .

وقال الفضيل بن عياض: (أكلُ مع يهودي ونصراني ولا أكل مع مبتدع، وأحب أن يكون بيني وبين صاحب بدعة حصن من حديد)^{٣٦٨}.

وقال الفضيل بن عياض: (إذا علم الله عزو جل من الرجل أنه مبغضٌ لصاحب بدعة، غفر له، وإن قل عمله، ولا يكن صاحب سنة يمالئ صاحب بدعةٍ إلا نفاقاً، ومن أعرض بوجهه عن صاحب بدعةٍ، ملأ الله قلبه إيماناً، ومن انتهر صاحب بدعة آمنه الله يوم الفزع الأكبر، ومن أهان صاحب بدعة رفعه الله في الجنة مائة درجة، فلا تكن صاحب بدعة في الله أبداً)^{٣٦٩}.

انتهى والله أعلم وصلى الله وسلم على نبينا محمد.

واته: (الفضيل كورپی العیاض) دەلێ: هەركەسى خاوەن بیدعەیهك (بیدعەچییهك) بە مەزن بزانیت ئەوا یارمەتی دەدات بۆ پووخانی ئیسلام، هەركەسى بە پووی (مبتدع) یكدا پێكهانی (بزهی كرد) ئەوا بە سووك تەماشای ئەوهی كردووه دابەزیووه تە سەر (محمد) دا (ﷺ)، هەركەسى كچهكەى خۆى دا بە (مبتدع) یك ئەوا پەيوهندی خزمایه تییهكەى بچراندووه، هەركەسى شوێن جەنازهی (مبتدع) یك بكەوى ئەوا بەردەوام لەتووڕەبوونی خوادایه تاكو دەگەرێتەوه).

(الفضيل كورپی العیاض) دەلێت: هەركەسى لەگەڵ خاوەن بیدعەیهكدا دابنیشی ئەوا تووشی كوێرەوهەری دەكات.

(الفضيل كورپی العیاض) دەلێت: (لەگەڵ جوولهكەو گاوردان دەخۆم بەلام لەگەڵ (مبتدع) دا ناخۆم، پێم خۆشه لەنتوان من و خاوەن بیدعەدا قەلایهكى ئاسنین هەبێت).

(الفضيل كورپی العیاض) دەلێت: ئەگەر خوای گەرە زانی كەسێك پرسی لە خاوەن بیدعەیه ئەوا لێی خۆش دەبێ، هەرچەندە كردهوهكانى كەم بێ، كەسێكى خاوەن

٣٦٨ / رواه اللالكائي وابن بطة ببعضه والهروي وابو نعيم .

٣٦٩ / رواه وابن بطة وابو نعيم بنحوه .

سوننەت لایەنگیری خاوەن بیدعە ناکات ئیلا دوو پووی یە، هەرکەسێ پوو لە خاوەن بیدعە وەرگێڕێ ئەوا خۆی گەورە دلی پر دەکات لە ئیمان، هەرکەسێ توورە بێت لە خاوەن بیدعە یەك (پێیا هەلشاخی) ئەوا خۆی گەورە لە پوژی قیامەت دلتیاو بێ ترسی دەکات، هەرکەسێ خاوەن بیدعە یەك ریسوا بکات ئەوا خۆی گەورە لە بەهەشتدا سەد پلە بەرزى دەکاتەو، بۆیە لە بەر خوا هەرگیز خاوەنی بیدعە مەبە.

تەواو بوو

والله اعلم وصلى الله وسلم على نبينا محمد (ﷺ)....

رأفه/

١/ قسەكەى (الفضیل كورى العیاض): (من عظم صاحب بدعة فقد أعان على هدم الإسلام).

چونكە بیدعە دژی ئیسلامە، جا ئەگەر تۆ هانى (مبتدع) یتك دا ئەوا یارمەتیت داوہ بۆ پووخانى ئیسلام، چونكە ئیسلام سوننەتە و سوننەتیش ئیسلامە، هەر وەكو لە پێشدا باسكرا، بۆیە پێویستە لە سەر مڕۆف ئەهلی بیدعە بە مەزن نەزانی و مەدحیان نەكات و ستایشیان نەكات، ئیستا _ هەر وەكو دەبییس _ لە مەدحی بێ باوہ پان و جوولەكە و گاوہەكان و ستایش کردنیان و ئەوان خاوەنی پێشكەوتن و شارستانی و ئیمە دواکەوتوین تا کۆتایی ئەو قسانەى دەیلێن، ئەمە لە توندترین دوو پووی یە پەنا بە خوا. مەبەست لە: (ومن تبسم في وجه مبتدع فقد استخف بما أنزل الله (عز و جل) على محمد (ﷺ)).

چونكە كەسى (مبتدع) جیاوازه لە وەى خۆی گەورە دایبە زاندووەتە سەر (محمد) (ﷺ) جا ئەگەر بە پوویدا پێكەنى (بزهى كرد) ئەوا ئەو كاتە جیاواز دەبێ لە وەى لە

قورئان وسوننەتدا ھاتوھ، لە دوورکەوتنەوھ لێيان و پق لى بوونيان و پازى نەبوون لێيان، چونکە پێکەنین بەدەميانەوھ بەلگەيە لەسەر پازى بوون و نەرم و نيان بوون لەگەڵياندا.

مەبەست لە: (ومن زوج کریمته من مبتدع فقد قطع رحمها).

پێویستە لەسەر ئەو کەسەى خواوەنى کچیەکە: _ کچی خۆى یان خوشک یان ئەو کەسەى ئەم خواوەنى نیکاحى ئەوھ (نیکاحى ئەو بەدەستى یەتى) پێویستە لەسەرى ھاوکوفێکى باشى بۆ ھەلبژێرى، پێغەمبەرى خوا (ﷺ) دەفرمویت: (إذا أتاکم من ترضون دینہ وأمانتہ فزوجوہ، إن لم تفعلوا تکن فتنۃ فی الأرض وفساد کبیر) ^{٣٧٠} واتە: ئەگەر کەسێک ھات بۆ لاتان (بە مەبەستى خوازیینی) لە کاتیگدا لە دین و سپاردەى رازى بوون ئەوا ژنى پێى بدەن، جا ئەگەر نەیکەن ئەوا فیتنەيەك و فەسادێكى گەورە لە زەویدا پەیدا دەبێت) جا ئەگەر یەكێک دیارى نەکات لە دین و ئەمانەتەکەى رازى بێت ئەوا فەسادێكى گەورە پوو دەدات، نەوێک بیدا بەکەسێكى دوورپوو یان ئەھلى بیدعە ئەوا لەگەڵیاندا گومرا دەبێ، تۆ بویته ھۆکارى ئەوھ.

دەلێت: (ومن تبع جنازة مبتدع لم یزل فی سخط اللہ حتی یرجع).

ئەگەر ئەوان مردن ئەوا شوینی جەنازەیان مەکەوھ، چونکە ئەوان سزاو توورپەیی خوا بەسەریاندا دادەبەزى و ئەوھى تووشى ئەوان ببێ ئەوا تووشى تۆش دەبێ.

٢/قەسەکەى (الفضیل کوپی العیاض): (من جلس مع صاحب بدعة ورثه العمی) واتە: کوێر بوون لەچاوپوونى و کوێر بوونى دل.

٣/قەسەکەى (الفضیل کوپی العیاض): (أکل مع یهودی و نصرائی ولا أکل مع مبتدع).

چونکه جووله‌که و گاور ده‌زانی و ده‌ناسرین که‌وا خاوه‌نی دینیک و میلله‌تیک
جیاوازن له‌دینه‌که‌مان، ئه‌ویش له‌ئه‌هلی کیتابه، به‌لام که‌سی (المبتدع) بانگه‌شه‌ی
ئیسلاام ده‌کات، به‌لام جووله‌که یان گاور بانگه‌شه‌ی ئیسلاام ناکه‌ن، تۆش ده‌زانی ئه‌وه
جووله‌که‌یه یان گاوره به‌لام کیشه‌که له‌و که‌سه‌یه بانگه‌شه‌ی ئیسلاام ده‌کا، متمانه‌ی
پی ده‌که‌ی، له‌گه‌لیدا داده‌نیشی و به‌ره‌و خراپه‌ پات ده‌کیشی، جا مه‌ترسی ئه‌و
توندتره له‌مه‌ترسی دوژمنیک ئاشکرا به‌ دوژمنایه‌تی.

مه‌به‌ست له: (وأحب أن يكون بيني وبين صاحب بدعة حصن من حديد) واته: پێگری
ده‌کات له‌تیکه‌ل بوون.

٤/ ئه‌و که‌سه‌یه‌ی فضیل: (إذا علم الله عز وجل من الرجل أنه مبغض لصاحب بدعة
غفر له وإن قل عمله)

چونکه ئه‌مه له‌دۆستایه‌تی و دوژمنایه‌تییه (الولاء والبراء) دۆستایه‌تی بۆ ئه‌هلی
ئیمان و دوژمنایه‌تی له‌دوژمنانی خوا، ئه‌مه‌ش بنه‌مایه‌که له‌بنه‌ماکانی عه‌قیده.

مه‌به‌ست له: (ولا يكن صاحب سنة يمالئ صاحب بدعة إلا نفاقاً).

ئه‌گه‌ر خاوه‌ن سوننه‌یه‌ک لایه‌نگیری خاوه‌ن بیدعه‌یه‌کی کرد ئه‌وا جوړیکه
له‌جوړه‌کانی دوو‌پوویی.

مه‌به‌ست له: (ومن أعرض بوجهه عن صاحب بدعة ملأ الله قلبه إيماناً). چونکه ئه‌مه
له‌دوژمنایه‌تییه.

مه‌به‌ست له: (ومن انتهر صاحب بدعة آمنه الله يوم الفرع الأكبر)

هه‌ر که‌سی به‌قسه‌ ریسوای بکات، ئینکاری لێ بکات ئه‌وا خوای گه‌وره له‌ پۆژی
قیامه‌تدا پاداشتی ده‌داته‌وه، له‌ پۆژی قیامه‌ت به‌پاداشتیکی باش، چونکه ئه‌و ئینکاری

له (منكر) كردووه، به لām نه گەر ستایشى كردو مه دحى كرد ئهوا ئه مه جورىكه له دوو پووێى، جورىكه له دۆستایه تى له گه ل دۆژمنانى خوادا.

مه به ست له: (ومن أهان صاحب بدعة رفعه الله في الجنة مائة درجة).

پێویسته پێز له ئه هلى بیدعه نه گیرى له مه جلیسه كاندا یان مه دح بكرین یان به هه ر جورىكه له جوړه كانى پێزگرتن، چونكه خواى گه وره ئه وانى ریسوا كردووه، ئه مه هه ر له دۆستایه تى و دۆژمنایه تییه.

مه به ست له: (فلا تكن صاحب بدعة في الله أبدا).

پێویسته له سه رت دوور بکه ویته وه له بیدعه وه به هه یج شیوه یه ك نه رم و نیا ن نه بی له گه لیا ندا هه رگیز، بۆ ئه وه ی پارێزگارى بکه یت له دینه كه ت و سوننه تى پێغه مبه ره كه ت (ﷺ) ..

وآخر دعوانا أن الحمد لله رب العالمين.

ناوہرؤک

بابہت

لاپہرہ

- پیشہ کی ۵
- ژیاننامہ ی ئیمامی بہربہھاری ۸
- چمکیک لہ ژیانى شەيخ (صالح الفوزان) ۱۵
- بہ ناوی خواى گہورہو میہرہبان ۲۱
- ﴿۱﴾ نوسەر دەلیت: (اعلموا أن الإسلام هو السنة والسنة هي الإسلام، ولا يقوم أحدهما إلا بالآخر) ۲۷
- ﴿۲﴾ نوسەر دەلیت: (فمن السنة لزوم الجماعة، فمن رغب غير الجماعة وفارقها فقد خلع ربة الإسلام من عنقه وكان ضالا مضلا) ۳۰
- ﴿۳﴾ نوسەر دەلیت: (والأساس الذي تبنى عليه الجماعة: هم أصحاب محمد ﷺ) ورحمهم الله أجمعين، وهم أهل السنة والجماعة، ۳۴
- ﴿۴﴾ نوسەر دەلیت: (قال عمر بن الخطاب رضي الله عنه: (لا عذر لأحد في ضلاله ركبها حسبها هدى ولا في هدى تركه حسبه ضلاله فقد بينت الأمور وثبتت الحجة وانقطع العذر)) ۴۲
- ﴿۵﴾ نوسەر دەلیت: (واعلم -رحمك الله- أن الدين إنما جاء من قبل الله -تبارك وتعالى- لم يوضع على عقول الرجال وآرائهم وعلمه عند الله ۴۹
- ﴿۶﴾ نوسەر دەلیت: (واعلم أن الناس لم يبتدعوا بدعة قط حتى تركوا من السنة مثلها فاحذر المحرمات من الأمور فإن كل محدثة بدعة ۶۱
- ﴿۷﴾ نوسەر دەلیت: (واحد صغار المحدثات من الأمور فإن صغار البدع تعود حتى تصير كبارا وكذلك كل بدعة أحدثت في هذه الأمة ۶۶

- ﴿٨﴾ نوسهر ده‌لئیت: (فانظر -رحمك الله- كل من سمعت كلامه من اهل زمانك خاصة فلا تعجلن ولا تدخلن في شيء منه حتى تسأل وتنظر:). ٧١
- ﴿٩﴾ نوسهر ده‌لئیت: (واعلم ان الخروج عن الطريق على وجهين: اما أحدهما فرجل قد زلّ عن الطريق وهو لا يريد إلا الخير). ٧٨
- ﴿١٠﴾ نوسهر ده‌لئیت: (واعلم -رحمك الله- أنه لا يتم إسلام عبد حتى يكون متبعا مصدقا مسلما، فمن زعم أنه قد بقي شيء من أمر الإسلام). ٨٣
- ﴿١١﴾ واعلم -رحمك الله- أنه ليس في السنة قياس ولا تضرب لها الأمثال ولا تتبع فيها الأهواء بل هو التصديق). ٨٦
- ﴿١٢﴾ فالكلام والخصومة والجدال والمراء يحدث يقدر الشك في القلب، وإن أصاب صاحبه الحق والسنة). ٨٨
- ﴿١٣﴾ نوسهر ده‌لئیت: (واعلم -رحمك الله- أن الكلام في الرب تعالى محدث، وهو بدعة وضلالة، ولا يتكلم في الرب إلا بما وصف به نفسه -عز و جل- في القرآن). ٩١
- ﴿١٤﴾ ربنا أول بلا متى، وآخر بلا منتهى، يعلم السر وأخفى، وهو على عرشه استوى، وعلمه بكل مكان، ولا يخلو من علمه مكان). ٩٢
- ﴿١٥﴾ نوسهر ده‌لئیت: (ولا يقول في صفات الرب تعالى: كيف؟ ولم؟ إلا شاك في الله تبارك وتعالى). ١٠٦
- ﴿١٦﴾ نوسهر ده‌لئیت: (والقرآن كلام الله وتنزيله ونوره، وليس مخلوقا، لأن القرآن من الله، وما كان من الله فليس بمخلوق، وهكذا قال). ١٠٧
- ﴿١٧﴾ نوسهر ده‌لئیت: (والإيمان بالرؤية يوم القيامة يرون الله عز و جل بأعين رؤوسهم وهو يحاسبهم بلا حاجب ولا ترجمان). ١١٦
- ﴿١٨﴾ نوسهر ده‌لئیت: (والإيمان بالميزان يوم القيامة يوزن فيه الخير والشر له كفتان وله لسان). ١٢٢
- ﴿١٩﴾ نوسهر ده‌لئیت: (والإيمان بعذاب القبر، ومنكر ونكير). ١٢٥

- ﴿٢٠﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بحوض رسول الله ﷺ) ولكل نبي حوض إلا صالح (عليه السلام) فإن حوضه ضرع ناقته) ١٣٠
- ﴿٢١﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بشفاعه رسول الله ﷺ) للمذنبين الخاطئين يوم القيامة، وعلى الصراط، ويخرجهم من جوف جهنم،) ١٣١
- ﴿٢٢﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بالصراط على جهنم يأخذ الصراط من شاء الله، ويجوز من شاء الله ويسقط في جهنم من شاء الله ولهم أنوار على قدر إيمانهم) ١٣٨
- ﴿٢٣﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بالأنبياء والملائكة) ١٤٣
- ﴿٢٤﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بأن الجنة حق والنار حق، وأنهما مخلوقتان، الجنة في السماء السابعة، وسقفها العرش، والنار تحت ن) ١٥٠
- ﴿٢٥﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بالمسيح الدجال) ١٥٦
- ﴿٢٦﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بنزول عيسى ابن مريم (عليه السلام) ينزل فيقتل الدجال ويتزوج ويصلي خلف القائم من آل محمد ﷺ) ويموت ويدفنه المسلمون) ... ١٥٩
- ﴿٢٧﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بأن الإيمان قول وعمل ونية يزيد وينقص يزيد ما شاء الله وينقص حتى لا يبقى منه شيء) ١٦٢
- ﴿٢٨﴾ نوسهر دهئیت: (وأفضل هذه الأمة والأمم كلها بعد الأنبياء صلوات الله عليهم أجمعين: أبو بكر ثم عمر ثم عثمان هكذا)) ١٦٦
- ﴿٢٩﴾ نوسهر دهئیت: (والسمع والطاعة للأئمة فيما يحب الله ويرضى ومن ولي الخلافة بإجماع الناس عليه ورضاهم به فهو أمير المؤمنين) ١٨١
- ﴿٣٠﴾ ولا يحل لأحد أن يبیت ليلة ولا يرى أن ليس عليه إمام برا كان أو فاجرا) ١٨٢
- ﴿٣١﴾ نوسهر دهئیت: (والحج والغزو مع الإمام ماض، وصلاة الجمعة خلفهم جائزة، ويصلى بعدها ست ركعات، يفصل بين كل ركعتين، هكذا قال أحمد ابن حنبل) ١٨٧
- ﴿٣٢﴾ نوسهر دهئیت: (والخلافة في قريش إلى أن ينزل عيسى ابن مريم عليه السلام) ١٩١

- ﴿٣٣﴾ نوسەر دەئیت: (ومن خرج على إمام من أئمة المسلمين فهو خارجي قد شق عصا المسلمين وخالف الآثار وميته مية جاهلية). ١٩٣
- ﴿٣٤﴾ نوسەر دەئیت: ولا يحل قتال السلطان، ولا الخروج عليه وإن جار وذلك لقول رسول الله (ﷺ) لأبي ذر الغفاري: (اصبر وإن كان عبدا حبشيا) ١٩٨
- ﴿٣٥﴾ نوسەر دەئیت: (ويحل قتال الخوارج إذا عرضوا للمسلمين في أموالهم وأنفسهم وأهلهم وليس له إذا فارقوهم ٢٠٢
- ﴿٣٦﴾ نوسەر دەئیت: واعلم أنه لا طاعة لبشر في معصية الله عز وجل ٢٠٤
- ﴿٣٧﴾ ومن كان من أهل الإسلام، ولا يشهد على أحد، ولا يشهد له بعمل خير ولا شر فإنك لا تدري بما يختم له عند الموت، ترجو له ٢٠٤
- ﴿٣٨﴾ وما من ذنب إلا وللعبد منه توبة. ٢٠٥
- ﴿٣٩﴾ نوسەر دەئیت: (والرجم حق) واته: رجم کردن حەقە. ٢٠٩
- ﴿٤٠﴾ نوسەر دەئیت: (والمسح على الخفين سنة). ٢١٤
- ﴿٤١﴾ نوسەر دەئیت: (وتقصير الصلاة في السفر سنة). ٢١٦
- ﴿٤٢﴾ نوسەر دەئیت: (والصوم في السفر من شاء صام ومن شاء أفطر). ٢١٧
- ﴿٤٣﴾ نوسەر دەئیت: (ولا بأس بالصلاة في السراويل). ٢١٨
- ﴿٤٤﴾ نوسەر دەئیت: (والنفاق أن يظهر الإسلام باللسان ويخفي الكفر بالضمير). ٢١٩
- جۆرى يەكەم: نفاق اعتقادي (دووڕوویى لە بیروباوەردا). ٢١٩
- جۆرى دووهم/ (النفاق العملي) (دووڕوویى کردارى). ٢٢٠
- ﴿٤٥﴾ نوسەر دەئیت: (واعلم بأن الدنيا دار إيمان وإسلام). ٢٢٥
- ﴿٤٦﴾ (وأمة محمد (ﷺ) فيها مؤمنون مسلمون في أحكامهم ومواريتهم وذبائهم والصلاة عليهم). ٢٢٥
- ﴿٤٧﴾ (ولا نشهد لأحد بحقيقة الإيمان حتى يأتي بجميع شرائع الإسلام فإن قصر في شيء من ذلك كان ناقص الإيمان حتى يتوب ٢٢٥

- ﴿۴۸﴾ نوسہر دہلّیت: (والصلاة على من مات من أهل القبلة سنة: والمرجوم والزاني والزانية والذي يقتل نفسه وغيره). ۲۳۲
- ﴿۴۹﴾ نوسہر دہلّیت: (ولا يخرج أحد من أهل القبلة من الإسلام حتى يرد آية من كتاب الله عز و جل أو يرد شيئا من آثار رسول الله ﷺ،). ۲۳۴
- ﴿۵۰﴾ نوسہر دہلّیت: (وكلما سمعت من الآثار شيئا مما لم يبلغه عقلك نحو قول رسول الله ﷺ): (قلوب العباد بين أصبعين من أصابع الرحمن عز و جل)..... ۲۳۷
- ﴿۵۱﴾ نوسہر دہلّیت: (ومن زعم أنه يرى ربه في دار الدنيا فهو كافر بالله عز و جل)..... ۲۴۵
- ﴿۵۲﴾ نوسہر دہلّیت: (والفكرة في الله بدعة، لقول رسول الله ﷺ): (تفكروا في الخلق ولا تفكروا في الله) فإن الفكرة في الرب تقدح الشك في القلب)..... ۲۴۷
- ﴿۵۳﴾ نوسہر دہلّیت: (وأعلم أن الهوام والسباع والدواب نحو الذرو والذباب والنمل كلها مأمورة ولا يعلمون شيئا إلا بإذن الله تعالى)..... ۲۴۹
- ﴿۵۴﴾ نوسہر دہلّیت: (والإيمان بأن الله قد علم ما كان من أول الدهر، وما لم يكن، وما هو كائن، أحصاه وعده عدأ، ومن قال:). ۲۵۱
- ﴿۵۵﴾ نوسہر دہلّیت: (ولا نكاح إلا بولي وشاهدي عدل) وصادق قل أو كثر ومن لم يكن لها ولي فالسلطان ولي من لا ولي له)..... ۲۵۴
- ﴿۵۶﴾ نوسہر دہلّیت: (وإذا طلق الرجل امرأته ثلاثا فقد حرمت عليه، لا تحل له حتى تنكح زوجا غيره)..... ۲۵۷
- ﴿۵۷﴾ نوسہر دہلّیت: (ولا يحل دم امرئ مسلم يشهد أن لا اله الا الله ويشهد أن محمدا عبده ورسوله إلا بإحدى ثلاث: زنا بعد إحصان.....). ۲۶۰
- ﴿۵۸﴾ نوسہر دہلّیت: (وكل شيء مما أوجب الله عليه الفناء يفنى إلا الجنة والنار والعرش والكرسي والصور والقلم واللوح ليس يفنى شيء من هذا أبدا،). ۲۶۵

- ﴿٥٩﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بالقصاص يوم القيامة بين الخلق كلهم بني آدم والسباع والهوام حتى للذرة من الذرة حتى يأخذ الله عز و جل). ٢٧٣
- ﴿٦٠﴾ نوسهر دهئیت: (واخلاص العمل لله)..... ٢٧٦
- ﴿٦١﴾ نوسهر دهئیت: (والرضى بقضاء الله). واسته: رازی بوون به فهزای خوای گه وره. ٢٧٨
- ﴿٦٢﴾ نوسهر دهئیت: (والصبر على حكم الله. والإيمان بأقدار الله كلها خيرها وشرها حلوها ومرها. والإيمان بما قال الله قد علم الله ما العباد). ٢٨١
- ﴿٦٣﴾ نوسهر دهئیت: (والتكبير على الجنائز أربع، وهو قول مالك بن أنس، وسفيان الثوري، والحسن بن صالح، وأحمد بن حنبل، والفقهاء، وهكذا قال رسول الله ﷺ). ٢٨٦
- ﴿٦٤﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بأن رسول الله ﷺ) حين كلم أهل القليب يوم بدر أي: المشركين كانوا يسمعون كلامه)..... ٢٨٩
- ﴿٦٥﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بأن الرجل إذا مرض أجره الله على مرضه. ٢٩١
- ﴿٦٦﴾ والشهيد يأجره الله على شهادته. ٢٩١
- ﴿٦٧﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بأن الأبطال إذا أصابهم شيء في دار الدنيا يألمون وذلك أن بكر بن أخت عبد الوهاب (عبدالواحد) قال: لا يألمون، وكذب)..... ٢٩٣
- ﴿٦٨﴾ نوسهر دهئیت: (واعلم أنه لا يدخل أحد الجنة إلا برحمة الله، ولا يعذب الله أحدا إلا بقدر ذنوبه، ولو عذب أهل السموات والأرض برهم). ٢٩٤
- ﴿٦٩﴾ نوسهر دهئیت: (وإذا سمعت الرجل يطعن على الآثار ولا يقبلها أو ينكر شيئا من أخبار رسول الله ﷺ) فاتهمه على الإسلام فإنه رجل رديء). ٣٠٢
- ﴿٧٠﴾ فإن القرآن إلى السنة أحوج من السنة إلى القرآن..... ٣٠٢
- ﴿٧١﴾ نوسهر دهئیت: (والكلام والجدال والخصومة في القدر خاصة منهي عنه عند جميع الفرق، لأن القدر سر الله،.....). ٣١٢
- ﴿٧٢﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بأن رسول الله ﷺ) أسري به إلى السماء وصار إلى العرش وكلم الله تبارك وتعالى ودخل الجنة واطلع إلى النار). ٣٢٠

- ﴿٧٣﴾ نوسهر دهئیت: (واعلم أن أرواح الشهداء في حواصل طير خضر تسرح في الجنة وتأوي إلى فتناديل تحت العرش وأرواح الضجار والكفار في بئر برهوت، وهي في سجين). ٣٢٥
- ﴿٧٤﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بأن الميت يقعد في قبره وترسل فيه الروح حتى يسأله منكر ونكير عن الإيمان وشرائعه ثم تسل روحه بلا ألم). ٣٢٧
- ﴿٧٥﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بأن الله هو الذي كلم موسى بن عمران يوم الطور وموسى يسمع من الله الكلام بصوت وقع في مسامعه). ٣٣٠
- ﴿٧٦﴾ نوسهر دهئیت: (والعقل مولود، أعطي كل انسان من العقل ما أراد الله يتفاوتون في العقول مثل الذرة في السماوات ويطلب). ٣٣٤
- ﴿٧٧﴾ نوسهر دهئیت: (واعلم أن الله فضل العباد بعضهم على بعض في الدنيا والآخرة عدلا منه لا يقال: جار ولا حابي فمن قال:). ٣٣٨
- ﴿٧٨﴾ نوسهر دهئیت: (ولا يحل أن تكتم النصيحة أحدا من المسلمين برهم وفاجرهم في أمر من أمور الدين فمن كتم فقد). ٣٤٢
- ﴿٧٩﴾ نوسهر دهئیت: (والله سميع بصير عليم، يداه مبسوطتان، قد علم أن الخلق يعصونه قبل أن يخلقهم، علمه نافذ فيهم، فلم يمنعه). ٣٤٦
- ﴿٨٠﴾ نوسهر دهئیت: (واعلم أن البشارة عند الموت ثلاث بشارات، يقال: أبشر يا حبيب الله برضى الله والجنة، ويقال: أبشر يا عبد الله). ٣٤٩
- ﴿٨١﴾ نوسهر دهئیت: (واعلم أن أول من ينظر إلى الله تعالى في الجنة الأضراء ثم الرجال ثم النساء بأعين رؤوسهم كما قال رسول الله ﷺ: (إنكم سترون). ٣٥١
- ﴿٨٢﴾ نوسهر دهئیت: (واعلم أنها لم تكن زندقة ولا كفر ولا شكوك ولا بدعة ولا ضلالة ولا حيرة في الدين إلا من الكلام وأهل الكلام). ٣٥٢
- ﴿٨٣﴾ نوسهر دهئیت: (والإيمان بأن الله يعذب الخلق في النار في الأغلال والانكال والسلاسل والنار في أجوافهم وفوقهم وتحتهم وذلك). ٣٥٣

- ﴿٨٤﴾ نوسہر دہلّیت: (واعلم أن صلاة الفريضة خمس صلوات، لا يزداد فيهن ولا ينقص في موافقتها، وفي السفر ركعتان، إلا المغرب، فمن قال:). ٣٥٥
- ﴿٨٥﴾ نوسہر دہلّیت: (والزكاة من الذهب والفضة والتمر والحبوب والدواب على ما قال رسول الله ﷺ) فإن قسمها فجائز وإن دفعها إلى الإمام فجائز، والله أعلم). ٣٥٩
- ﴿٨٦﴾ نوسہر دہلّیت: (واعلم أن أول الإسلام شهادة أن لا اله الا الله وأن محمدا عبده ورسوله). ٣٦١
- ﴿٨٧﴾ نوسہر دہلّیت: (وأن ما قال الله كما قال ولا خلف لما قال وهو عند ما قال). ٣٦٦
- ﴿٨٨﴾ نوسہر دہلّیت: (والإيمان بالشرائع كلها) واته: باومرپوون بهههموو شهريعهتهكان. ٣٦٧
- ﴿٨٩﴾ نوسہر دہلّیت: (واعلم أن الشراء والبيع حلال إذا بيع في أسواق المسلمين على حكم الكتاب والسنة من غير أن يدخله). ٣٦٩
- ﴿٩٠﴾ نوسہر دہلّیت: (واعلم - رحمك الله - أنه ينبغي للعبد أن تصحبه الشفقة أبدا ما صلب الدنيا لأنه لا يدري على ما يموت). ٣٧٢
- ﴿٩١﴾ نوسہر دہلّیت: (وينبغي للرجل المسرف على نفسه ألا يقطع رجاءه من الله تعالى عند الموت ويحسن ظنه بالله ويخاف ذنوبه فإن رحمه الله فيفضل وإن عذبه فيذنب). ٣٧٣
- ﴿٩٢﴾ نوسہر دہلّیت: (والإيمان بأن الله تعالى اطلع نبيه ﷺ على ما يكون في أمته إلى يوم القيامة). ٣٧٨
- ﴿٩٣﴾ نوسہر دہلّیت: (واعلم أن رسول الله ﷺ قال: (ستفترق أمتي على ثلاث وسبعين فرقة كلها في النار إلا واحدة وهي الجماعة) قيل:). ٣٨٠
- ﴿٩٤﴾ نوسہر دہلّیت: (هكذا كان الدين إلى خلافة عمر بن الخطاب الجماعة كلها وهكذا في زمن عثمان فلما قتل عثمان رضي الله عنه جاء الاختلاف). ٣٨٥
- ﴿٩٥﴾ نوسہر دہلّیت: (واعلم أن المتعة -متعة النساء- والاستحلال حرام إلى يوم القيامة). ٣٩٦

- ﴿٩٦﴾ نوسهر دهئیت: (واعرف لبني هاشم فضلهم لقرابتهم من رسول الله ﷺ) واعرف فضل قريش والعرب وجميع الأفخاذ فاعرف (٣٩٨)
- ﴿٩٧﴾ نوسهر دهئیت: (واعلم أن أهل العلم لم يزالوا يردون قول الجهمية، حتى كان في خلافة بني العباس تكلمت الروبضة في أمر العامة، (٤٠٦)
- ﴿٩٨﴾ ومن قال: لفظي بالقرآن مخلوق فهو جهمي، ومن سكت فلم يقل: مخلوق أو غير مخلوق فهو جهمي، وهكذا قال أحمد بن حنبل، وقال رسول الله ﷺ: (٤١٤)
- ﴿٩٩﴾ نوسهر دهئیت: (واعلم أنه إنما جاء هلاك الجهمية: أنهم فكروا في الرب عز و جل، فأدخلوا: لم؟ وكيف؟ وتركوا الأثر ووضعوا القياس وقاسوا (٤١٨)
- ﴿١٠٠﴾ نوسهر دهئیت: (وقال بعض العلماء —منهم الإمام أحمد بن حنبل:— الجهمي كافر ليس من أهل القبلة، حلال الدم، لا يرث ولا يورث لأنه قال: (٤٢١)
- ﴿١٠١﴾ نوسهر دهئیت: (وأوهنوا الإسلام وعطلوا الجهاد وعملوا في الفرقة وخالفوا الآثار وتكلموا بالمنسوخ واحتجوا بالمتشابه فشككوا الناس في أديانهم (٤٢٤)
- ﴿١٠٢﴾ نوسهر دهئیت: (واعلم أنه لم تجئ زندقة قط إلا من الهمج الرعاع اتباع كل ناعق يميلون مع كل ريح فمن كان هكذا فلا دين له قال الله عز و جل: (٤٣٦)
- ﴿١٠٣﴾ نوسهر دهئیت: (واعلم أنه لا يزال الناس في عصابة من أهل الحق والسنة يهديهم الله ويهدي بهم غيرهم ويحيي بهم السنن فهم الذين (٤٣٩)
- ﴿١٠٤﴾ نوسهر دهئیت: (واعلم — رحمك الله - أن العلم ليس بكثرة الرواية والكتب وإنما العالم من اتبع العلم والسنن وإن كان قليل العلم (٤٤٦)
- ﴿١٠٥﴾ نوسهر دهئیت: (واعلم —رحمك الله— أن من قال في دين الله برأيه وقياسه وتأويله من غير حجة من السنة والجماعة فقد قال (٤٤٩)
- ﴿١٠٦﴾ نوسهر دهئیت: (والحق ما جاء من عند الله عز و جل والسنة: سنة رسول الله ﷺ) والجماعة ما اجتمع عليه أصحاب رسول الله ﷺ) في خلافة أبي بكر وعمر وعثمان (٤٥١)

- ﴿١٠٧﴾ نوسهر دهلئیت: (ومن اقتصر على سنة رسول الله ﷺ) وما كان عليه أصحابه والجماعة فلج على أهل البدعة كلها واستراح بدنه وسلم ٤٥٣
- ﴿١٠٨﴾ نوسهر دهلئیت: (واعلم أن الدين العتيق؛ ما كان من وفاة رسول الله ﷺ) إلى قتل عثمان بن عفان رضي الله عنه وكان قتله أول الفرقة ٤٥٩
- ﴿١٠٩﴾ نوسهر دهلئیت: (ومن عرف ما ترك أهل البدع من السنة وما فارقوا منها فتمسك به فهو صاحب سنة وصاحب جماعة.....). ٤٦٣
- ﴿١١٠﴾ نوسهر دهلئیت: (واعلم أن أصول البدع أربعة أبواب يتشعب من هذه الأربعة اثنان وسبعون هوى ثم يصير كل واحد من البدع). ٤٦٥
- ﴿١١١﴾ نوسهر دهلئیت: (واعلم أن الناس لو وقفوا عند محدثات الأمور ولم يتجاوزوها بشيء ولم يولدوا كلاما مما لم يجيء فيه أثر). ٤٧٥
- ﴿١١٢﴾ نوسهر دهلئیت: (واعلم أنه ليس بين العبد وبين أن يكون مؤمنا حتى يصير كافرا إلا أن يجحد شيئا مما أنزله الله أو يزيد في كلام الله). ٤٧٦
- ﴿١١٣﴾ نوسهر دهلئیت: (وجميع ما وصفت لك في هذا الكتاب فهو عن الله تعالى وعن رسول الله ﷺ) وعن أصحابه وعن التابعين وعن القرن الثالث إلى القرن الرابع..... ٤٨٢
- ﴿١١٤﴾ نوسهر دهلئیت: (وإذا وقعت الفتنة فالزم جوف بيتك وفر من جوار الفتنة وإياك والعصبية وكل ما كان من قتال بين المسلمين على الدنيا). ٤٩٧
- ﴿١١٥﴾ نوسهر دهلئیت: (وأقل من النظر في النجوم إلا بما تستعين به على مواقيت الصلاة وآله عما سوى ذلك فإنه يدعو إلى الزندقة). ٥٠٤
- ﴿١١٦﴾ نوسهر دهلئیت: (وإياك والنظر في الكلام والجلوس إلى أصحاب الكلام). ٥٠٩
- ﴿١١٧﴾ نوسهر دهلئیت: (وعليك بالآثار وأهل الآثار وإياهم فاسأل ومعهم فاجلس ومنهم فافتبس.....). ٥١٢
- ﴿١١٨﴾ نوسهر دهلئیت: (واعلم أنه ما عبد الله بشئ مثل الخوف من الله سبحانه وطريق الخوف والحزن والشفقات والحياء من الله تبارك وتعالى). ٥١٤

- ﴿۱۱۹﴾ نوسہر دہلّیت: (واحذر أن تجلس مع من يدعو إلى الشوق والمحبة ومن يخلو مع النساء وطريق المذهب فإن هؤلاء كلهم على الضلالة)..... ۵۱۶
- ﴿۱۲۰﴾ نوسہر دہلّیت: (واعلم أن الله -تعالى- دعا الخلق كلهم إلى عبادته ومن من بعد ذلك على من يشاء بالإسلام تفضلا منه)..... ۵۱۹
- ﴿۱۲۱﴾ نوسہر دہلّیت: (والكف عن حرب علي ومعاوية وعائشة وطلحة والزبير -رحمهم الله أجمعين- ومن كان معهم لا تخاصم فيهم،)..... ۵۲۳
- ﴿۱۲۲﴾ نوسہر دہلّیت: (واعلم -رحمك الله- أنه لا يحل مال امرئ مسلم إلا بطيبة من نفسه، وإن كان مع رجل مال حرام فقد ضمنه،)..... ۵۳۳
- ﴿۱۲۳﴾ نوسہر دہلّیت: (والكاسب ما بان لك صحته فهو مطلق إلا ما ظهر فساد، وإن كان فاسدا يأخذ من الفساد ممسكة نفسه ولا تقول:)..... ۵۳۶
- ﴿۱۲۴﴾ نوسہر دہلّیت: (والصلوات الخمس جائزة خلف من صليت خلفه إلا أن يكون جهميا فإنه معطل وإن صليت خلفه فأعد صلاتك)..... ۵۳۹
- ﴿۱۲۵﴾ نوسہر دہلّیت: (والإيمان بأن أبا بكر وعمر -رحمة الله عليهما- في حجرة عائشة مع رسول الله ﷺ) قد دفنا هنالك معه فإذا أتيت)..... ۵۴۱
- ﴿۱۲۶﴾ نوسہر دہلّیت: (والأمر بالمعروف والنهي عن المنكر واجب إلا من خفت سيفه وعصاه)..... ۵۴۵
- ﴿۱۲۷﴾ نوسہر دہلّیت: (والتسليم على عباد الله أجمعين) واته: سهلام كردن له هہموو بہندہکانی خوا..... ۵۵۱
- ﴿۱۲۸﴾ نوسہر دہلّیت: (ومن ترك صلاة الجمعة والجماعة في المسجد من غير عذر فهو مبتدع، والعذر: كمرض لا طاقة له بالخروج إلى المسجد،)..... ۵۵۴
- ﴿۱۲۹﴾ نوسہر دہلّیت: (ومن صلى خلف إمام فلم يقتد به فلا صلاة له)..... ۵۵۷
- ﴿۱۳۰﴾ : (والأمر بالمعروف والنهي عن المنكر باليد واللسان والقلب بلا سيف)..... ۵۵۸
- ﴿۱۳۱﴾ نوسہر دہلّیت: (والمستور من المسلمين من لا يظهر منه ريبة)..... ۵۶۰

- ﴿١٣٢﴾ نوسهر دهلیت: (وكل علم إدعاه العباد من علم الباطن لم يوجد في الكتاب و السنة فهو بدعة وضلالة ولا ينبغي لأحد أن يعمل به ولا يدعو إليه)..... ٥٦١
- ﴿١٣٣﴾ نوسهر دهلیت: (وأیما امرأة وهبت نفسها لرجل فإنها لا تحل له، يعاقبان إن نال منها شيئاً إلا بولي وشاهدي عدل وصادق)..... ٥٦٣
- ﴿١٣٤﴾ نوسهر دهلیت: (وإذا رأيت الرجل يطعن على أحد من أصحاب رسول الله ﷺ) فاعلم أنه صاحب هوى وصاحب قول سوء لقول رسول الله ﷺ: (.....)..... ٥٦٥
- ﴿١٣٥﴾ (وإذا سمعت الرجل يطعن على الآثار أو يرد الآثار أو يريد غير الآثار فاتهمه على الإسلام ولا تشك أنه صاحب هوى مبتدع)..... ٥٧٠
- ﴿١٣٦﴾ (واعلم أن جور السلطان لا ينقص فريضة من فرائض الله التي افترضها على لسان نبيه ﷺ) جوره على نفسه وتطوعك وبرك معه (.....)..... ٥٧٠
- ﴿١٣٧﴾ نوسهر دهلیت: (وإذا رأيت الرجل يدعو على السلطان فاعلم أنه صاحب هوى وإذا رأيت الرجل يدعو للسلطان بالصلاح فاعلم أنه صاحب)..... ٥٧١
- ﴿١٣٨﴾ نوسهر دهلیت: (ولا تذكر أحدا من أمهات المؤمنين رضي الله عنهن- إلا بخير)..... ٥٧٤
- ﴿١٣٩﴾ نوسهر دهلیت: (وإذا رأيت الرجل يتعاهد الفرائض في جماعة مع السلطان وغيره فاعلم أنه صاحب سنة إن شاء الله تعالى وإذا رأيت الرجل ز)..... ٥٧٥
- ﴿١٤٠﴾ نوسهر دهلیت: (والحلال ما شهدت عليه وحلفت عليه أنه حلال وكذلك الحرام ما حاك في صدرك فهو شبهة)..... ٥٧٨
- ﴿١٤١﴾ نوسهر دهلیت: (والمستور من بان ستره والمهتوك من بان هتكه)..... ٥٧٩
- ﴿١٤٢﴾ نوسهر دهلیت: (وإذا سمعت الرجل يقول: فلان ناصبي، فاعلم أنه رافضي وإذا سمعت الرجل يقول: فلان مشبه أو فلان يتكلم بالتشبيه،)..... ٥٨٠
- ﴿١٤٣﴾ نوسهر دهلیت: (قال عبد الله بن المبارك: لا تأخذوا عن أهل الكوفة في الرفض شيئاً، ولا عن أهل الشام في السيف شيئاً،)..... ٥٨٤
- ﴿١٤٤﴾ نوسهر دهلیت: (وإذا رأيت الرجل يحب أبا هريرة وأنس ابن مالك وأسيد بن الحضير فاعلم أنه صاحب سنة إن شاء الله وإذا رأيت)..... ٥٨٧

- ﴿١٤٥﴾ نوسهر دهلیت: (واذا رأيت الرجل يجلس مع أهل الأهواء). ٥٩٠
- ﴿١٤٦﴾ نوسهر دهلیت: (واذا سمعت الرجل تأتیه بالأثر). ٥٩٥
- ﴿١٤٧﴾ نوسهر دهلیت: (واعلم أن الأهواء كلها ردية تدعو كلها إلى السيف، وأردوها وأكفرها الرافضة والمعتزلة والجهمية فإنهم يردون الناس على التعطيل والزندقه). ٥٩٧
- ﴿١٤٨﴾ نوسهر دهلیت: (واعلم أنه من تناول أحدا من أصحاب رسول الله (ﷺ) فاعلم أنه إنما أراد محمدا (ﷺ) وقد آذاه في قبره). ٦٠٠
- ﴿١٤٩﴾ نوسهر دهلیت: (واذا ظهر لك من إنسان شيء من البدع فاحذره فإن الذي أخفى عنك أكثر مما أظهر). ٦٠٠
- ﴿١٥٠﴾ نوسهر دهلیت: (واذا رأيت الرجل رديء الطريق والمذهب فاسقا فاجرا صاحب معاص ظالما وهو من أهل السنة فاصحبه، واجلس معه، فإنه ليس تضرك معصيته). ٦٠٣
- ﴿١٥١﴾ نوسهر دهلیت: (فاحذر ثم احذر أهل زمانك خاصة). ٦١١
- ﴿١٥٢﴾ نوسهر دهلیت: (واذا رأيت الرجل يذكر ابن أبي دؤاد وبشر المريسي و ثمامة أو أبا هذيل أو هشاما الفوطي أو واحدا من أتباعهم). ٦١٢
- ﴿١٥٣﴾ نوسهر دهلیت: (والمحنة في الإسلام بدعة وأما اليوم فيمتحن بالسنة، لقوله: (إن هذا العلم دين فانظروا ممن تأخذون دينكم) وقوله:). ٦١٥
- ﴿١٥٤﴾ نوسهر دهلیت: (واذا أردت الإستقامة على الحق وطريق أهل السنة قبلك، فاحذر الكلام وأصحاب الكلام والجidal والمرء والقياس والمناظرة في الدين،). ٦١٧
- ﴿١٥٥﴾ نوسهر دهلیت: (فاله الله في نفسك، وعليك بالآثار وأصحاب الأثر والتقليد فإن الدين إنما هو بالتقليد، يعني: للنبي (ﷺ)). ٦٢١
- ﴿١٥٦﴾ نوسهر دهلیت: (وقف عند متشابه القرآن والحديث ولا تقس شيئا). ٦٢٣
- ﴿١٥٧﴾ نوسهر دهلیت: (ولا تطلب من عندك حيلة ترد بها على أهل). ٦٢٩
- ﴿١٥٨﴾ نوسهر دهلیت: (واذا سمعت الرجل يقول: إنا نحن نعظم الله،). ٦٣٢

- ﴿١٥٩﴾ نوسەر دەئیت: (واذا سألك أحد عن مسألة في هذا الباب وهو مسترشد فكلمه وأرشدہ، وإذا جاءك يناظرك فاحذرہ، فإن في المناظرة:). ٦٣٤
- ﴿١٦٠﴾ نوسەر دەئیت: (ولا يحل لرجل مسلم أن يقول:). ٦٤٤
- ﴿١٦١﴾ نوسەر دەئیت: (قال عبد الله بن المبارك: أصل اثنين وسبعين هوى أربعة أهواء، فمن هذه الأربعة الأهواء تشعبت الاثنان وسبعون هوى:). ٦٤٥
- ﴿١٦٢﴾ نوسەر دەئیت: (وبدعة ظهرت هي كفر بالله العظيم.....). ٦٥٣
- ﴿١٦٣﴾ نوسەر دەئیت: (قال طعمة بن عمرو وسفيان بن عيينة - رحمهما الله: من وقف عند عثمان وعلي فهو شيعي، لا يعدل ولا يكلم ولا يجالس،). ٦٥٥
- ﴿١٦٤﴾ نوسەر دەئیت: (والسنة أن تشهد أن العشرة الذين شهد لهم رسول الله ﷺ) بالجنة أنهم من أهل الجنة لا شك فيه) ٦٥٨
- ﴿١٦٥﴾ نوسەر دەئیت: (ولا تفرد بالصلاة على أحد إلا لرسول الله ﷺ) وعلى آله فقط). ٦٥٩
- ﴿١٦٦﴾ نوسەر دەئیت: (وتعلم أن عثمان بن عفان قتل مظلوماً ومن قتله كان ظالماً). ٦٦٠
- ﴿١٦٧﴾ فمن أقر بما في هذا الكتاب وآمن به واتخذه). ٦٦١
- ﴿١٦٨﴾ نوسەر دەئیت: (ومن جحد أو شك في حرف من القرآن). ٦٦٣
- ﴿١٦٩﴾ نوسەر دەئیت: (ومن السنة أن لا تطيع أحداً في معصية الله). ٦٦٥
- ﴿١٧٠﴾ نوسەر دەئیت: (والإيمان بأن التوبة فريضة على العباد.....). ٦٦٨
- ﴿١٧١﴾ نوسەر دەئیت: (ومن لم يشهد لمن شهد له رسول الله ﷺ) بالجنة فهو صاحب بدعة وضلالة شاك فيما قال رسول الله ﷺ). ٦٧١
- ﴿١٧٢﴾ نوسەر دەئیت: (قال مالك بن أنس: من لزم السنة وسلم). ٦٧٤
- ٦٩١ ناولدروك